నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

ఖుద్దకనికాయే

మహానిద్దేస-అట్ఠకథా

గన్థారమ్భకథా

అవిజ్జాలఙ్గిం ఘాతేన్తో, నన్దిరాగఞ్చ మూలతో;
భావేన్తట్ఠఙ్గికం మగ్గం, ఫుసి యో అమతం పదం.

పాపుణిత్వా జినో బోధిం, మిగదాయం విగాహియ;
ధమ్మచక్కం పవత్తేత్వా, థేరం కోణ్డఞ్ఞమాదితో.

అట్ఠారసన్నం కోటీనం, బోధేసి తాపసో తహిం;
వన్దేహం సిరసా తఞ్చ, సబ్బసత్తానముత్తమం.

తథా ధమ్ముత్తమఞ్చేవ, సఙ్ఘఞ్చాపి అనుత్తరం;
సంఖిత్తేన హి యో వుత్తం, ధమ్మచక్కం విభాగసో.

సారిపుత్తో మహాపఞ్ఞో, సత్థుకప్పో జినత్రజో;
ధమ్మచక్కం విభాజేత్వా, మహానిద్దేసమబ్రవి;
పాఠో విసిట్ఠో నిద్దేసో, తంనామవిసేసితో చ.

తం **సారిపుత్తం** జినరాజపుత్తం, థేరం థిరానేకగుణాధివాసం;
పఞ్ఞాపభావుగ్గతచారుకిత్తిం, సునీచవుత్తిఞ్చ అథో నమిత్వా.

ఖమాదయాదియుత్తేన , యుత్తముత్తాదివాదినా;
బహుస్సుతేన థేరేన, దేవేన అభియాచితో.

మహావిహారవాసీనం , సజ్ఝాయమ్హి పతిట్ఠితో;
గహేతబ్బం గహేత్వాన, పోరాణేసు వినిచ్ఛయం.

అవోక్కమేన్తో సమయం సకఞ్చ, అనామసన్తో సమయం పరఞ్చ;
పుబ్బోపదేసట్ఠకథానయఞ్చ, యథానురూపం ఉపసంహరన్తో.

ఞాణప్పభేదావహనస్స తస్స, యోగీహి నేకేహి నిసేవితస్స;

అత్థం అపుబ్బం అనువణ్ణయన్తో, సుత్తఞ్చ యుత్తిఞ్చ అనుక్కమేన్తో.

ఆరభిస్సం సమాసేన, **మహానిద్దేసవణ్ణనం**;

సద్ధమ్మబహుమానేన, నాత్తుక్కంసనకమ్యతా.

వక్ఖామహం అట్ఠకథం జనస్స, హితాయ సద్ధమ్మచిరట్ఠితత్థం;

సక్కచ్చ **సద్ధమ్మపజోతికం** తం, సుణాథ ధారేథ చ సాధు సన్తోతి.

తత్థ ‘‘**పాఠో విసిట్ఠో నిద్దేసో, తంనామవిసేసితో చా**’’తి వుత్తత్తా దువిధో పాఠో – బ్యఞ్జనపాఠో, అత్థపాఠో చ. తేసు బ్యఞ్జనపాఠో అక్ఖరపదబ్యఞ్జనఆకారనిరుత్తినిద్దేసవసేన ఛబ్బిధో. అత్థపాఠో సఙ్కాసనపకాసనవివరణవిభజనఉత్తానీకరణపఞ్ఞత్తివసేన ఛబ్బిధో. తత్థ తీసు ద్వారేసు పరిసుద్ధపయోగభావేన విసుద్ధకరుణానం చిత్తేన పవత్తితదేసనా వాచాహి అకథితత్తా అదేసితత్తా అక్ఖరమితి సఞ్ఞితా, తం పారాయనికబ్రాహ్మణానం మనసా పుచ్ఛితపఞ్హానం వసేన భగవతా రతనఘరే నిసీదిత్వా సమ్మసితపట్ఠానమహాపకరణవసేన చ అక్ఖరం నామాతి గహేతబ్బం.

అథ వా అపరిపుణ్ణం పదం అక్ఖరమితి గహేతబ్బం ‘‘సట్ఠివస్ససహస్సానీ’’తి ఏవమాదీసు (పే॰ వ॰ ౮౦౨; జా॰ ౧.౪.౨౪; నేత్తి॰ ౧౨౦) వియ. ఏత్థ హి **స**కార **న**కార **సో**కారాదీని అక్ఖరమితి, ఏకక్ఖరం వా పదం అక్ఖరమితి ఏకే. ‘‘యాయం తణ్హా పోనోభవికా’’తి ఏవమాదీసు (మహావ॰ ౧౪; విభ॰ ౨౦౩; మ॰ ని॰ ౩.౩౭౪; పటి॰ మ॰ ౨.౩౦) విభత్యన్తం అత్థజోతకం అక్ఖరపిణ్డం పదం. ‘‘నామఞ్చ రూపఞ్చా’’తి ఏవమాదీసు (ధ॰ స॰ దుకమాతికా ౧౮౯; సు॰ ని॰ ౮౭౮; మహాని॰ ౧౦౭; చూళని॰ అజితమాణవపుచ్ఛానిద్దేసో ౬; నేత్తి॰ ౪౨) బహుఅక్ఖరేహి యుత్తం పదం నామ. సంఖిత్తేన వుత్తం పదం విభావేతి. పదేన అభిహితం బ్యఞ్జయతి బ్యత్తం పాకటం కరోతీతి బ్యఞ్జనం, వాక్యమేవ. ‘‘చత్తారో ఇద్ధిపాదా’’తి సఙ్ఖేపేన కథితమత్థం. ‘‘కతమే చత్తారో? ఇధ, భిక్ఖవే, భిక్ఖు ఛన్దసమాధిపధానసఙ్ఖారసమన్నాగతం ఇద్ధిపాదం భావేతి. వీరియచిత్తవీమంససమాధిపధానసఙ్ఖారసమన్నాగతం ఇద్ధిపాదం భావేతీ’’తిఆదీసు (విభ॰ ౪౩౧; సం॰ ని॰ ౫.౮౧౩; దీ॰ ని॰ ౩.౩౦౬; అ॰ ని॰ ౪.౨౭౬) పాకటకరణభావేన బ్యఞ్జనం నామ. బ్యఞ్జనవిభాగపకాసో ఆకారో. ‘‘తత్థ కతమో ఛన్దో? యో ఛన్దో ఛన్దికతా కత్తుకమ్యతా’’తి ఏవమాదీసు (విభ॰ ౪౩౩) కథితబ్యఞ్జనం అనేకవిధేన విభాగకరణం ఆకారో నామ. ఆకారాభిహితస్స నిబ్బచనం నిరుత్తి. ‘‘ఫస్సో, వేదనా’’తి ఏవమాదీసు (ధ॰ స॰ ౧) ఆకారేన కథితం ‘‘ఫుసతీతి ఫస్సో. వేదియతీతి వేదనా’’తి నీహరిత్వా వచనం నిరుత్తి నామ. నిబ్బచనవిత్థారో నిస్సేసతో దేసోతి నిద్దేసో, వేదియతీతి వేదనాతి నిబ్బచనలద్ధపదం ‘‘సుఖా దుక్ఖా అదుక్ఖమసుఖా, సుఖయతీతి సుఖా, దుక్ఖయతీతి దుక్ఖా, నేవ దుక్ఖయతి న సుఖయతీతి అదుక్ఖమసుఖా’’తి అత్థవిత్థారో నిరవసేసేన కథితత్తా నిద్దేసో నామ.

ఏవం ఛబ్బిధాని బ్యఞ్జనపదాని జానిత్వా చ ఛసు అత్థపదేసు సఙ్ఖేపతో కాసనా దీపనా సఙ్కాసనా, ‘‘మఞ్ఞమానో ఖో, భిక్ఖు, బన్ధో మారస్స అమఞ్ఞమానో ముత్తో పాపిమతో’’తి ఏవమాదీసు సఙ్ఖేపేన అత్థదీపనా సఙ్కాసనా నామ. ఏసో పన థేరో ‘‘బుద్ధేన భగవతా ఏవం సఙ్ఖేపం కత్వా వుత్తమత్థం ‘అఞ్ఞాతం భగవా, అఞ్ఞాతం సుగతా’’’తి కథేతుం సమత్థో పటివిజ్ఝి.

ఉపరి వత్తబ్బమత్థం ఆదితో కాసనా దీపనా పకాసనా, "సబ్బం, భిక్ఖవే, ఆదిత్త"న్తి ఏవమాదీసు (మహావ॰ ౫౪; సం॰ ని॰ ౪.౨౮) పచ్ఛా కథితబ్బమత్థం పఠమవచనేన దీపనా పకాసనా నామ. ఏవం పఠమం దీపితం అత్థం పున పాకటం కత్వా దీపనేన "కిఞ్చ, భిక్ఖవే, సబ్బం ఆదిత్తం? చక్ఖుం, భిక్ఖవే, ఆదిత్తం, రూపా ఆదిత్తా"తి ఏవమాదీసు (మహావ॰ ౫౪; సం॰ ని॰ ౪.౨౮) కథితేసు "తిక్ఖిన్ద్రియో సఙ్ఖేపేన వుత్తం పటివిజ్ఝతీ"తి కథితత్తా ద్వే అత్థపదాని తిక్ఖిన్ద్రియస్స ఉపకారవసేన వుత్తాని.

సంఖిత్తస్స విత్థారాభిధానం సకిం వుత్తస్స చ పునపి అభిధానం వివరణం, "కుసలా ధమ్మా"తి (ధ॰ స॰ ౧) సఙ్ఖేపేన నిక్ఖిత్తస్స. "కతమే ధమ్మా కుసలా? యస్మిం సమయే కామావచరం కుసలం చిత్తం ఉప్పన్నం హోతీ"తి (ధ॰ స॰ ౧) నిద్దేసవసేన విత్థారణం విత్థారవసేన పున కథనం వివరణం నామ.

తం విభాగకరణం విభజనం, "యస్మిం సమయే"తి (ధ॰ స॰ ౧) వివరితే కుసలే ధమ్మే "తస్మిం సమయే ఫస్సో హోతి, వేదనా హోతీ"తి (ధ॰ స॰ ౧) విభాగకరణం విభజనం నామ. వివరస్స విత్థారాభిధానేన విభత్తస్స చ ఉపమాభిధానేన పటిపాదనం ఉత్తానీకరణం, వివరణేన వివరితత్థస్స "కతమో తస్మిం సమయే ఫస్సో హోతి? యో తస్మిం సమయే ఫస్సో ఫుసనా సమ్ఫుసనా"తి (ధ॰ స॰ ౨) అతివివరిత్వా కథనఞ్చ విభజనేన విభత్తస్స "సేయ్యథాపి, భిక్ఖవే, గావీ నిచ్చమ్మా, ఏవమేవ ఖ్వాహం, భిక్ఖవే, ఫస్సాహారో దట్ఠబ్బోతి వదామీ"తి (సం॰ ని॰ ౨.౬౩) ఏవమాదిఉపమాకథనఞ్చ ఉత్తానీకరణం నామ. ధమ్మం సుణన్తానం ధమ్మదేసనేన చిత్తస్స అనేకవిధేన సోమనస్సఉప్పాదనఞ్చ అతిఖిణబుద్ధీనం అనేకవిధేన ఞాణస్స తిఖిణభావకరణఞ్చ పఞ్ఞత్తి నామ, తేసం సుణన్తానం తంచిత్తతోసనేన తంచిత్తనిసామనేన చ పఞ్ఞాయతీతి పఞ్ఞత్తి. తత్థ భగవా అక్ఖరేహి సఙ్కాసయతి, పదేహి పకాసయతి, బ్యఞ్జనేహి వివరతి, ఆకారేహి విభజతి, నిరుత్తీహి ఉత్తానీకరోతి, నిద్దేసేహి పఞ్ఞాపయతీతి. కిం వుత్తం హోతి? బుద్ధా భగవన్తో ఏకచ్చే వేనేయ్యే ఏకస్మిం దేసనే అక్ఖరేహి అత్థసఙ్కాసనం కరోన్తి…పే.… నిద్దేసేహి అత్థపఞ్ఞాపనం కరోన్తీతి అయమేత్థ అధిప్పాయో.

అథ వా అక్ఖరేహి సఙ్కాసయిత్వా పదేహి పకాసయతి, బ్యఞ్జనేహి వివరిత్వా ఆకారేహి విభజతి, నిరుత్తీహి ఉత్తానీకత్వా నిద్దేసేహి పఞ్ఞాపయతి . కిం వుత్తం హోతి? ఏవరూపేన ధమ్మదేసనేన ఏకచ్చేసు ఠానేసు ఏకచ్చానం వేనేయ్యానం వినయతీతి.

అథ వా అక్ఖరేహి ఉగ్ఘాటయిత్వా పదేహి పకాసేన్తో వినయతి ఉగ్ఘటితఞ్ఞుం, బ్యఞ్జనేహి వివరిత్వా ఆకారేహి విభజన్తో వినయతి విపఞ్చితఞ్ఞుం, నిరుత్తీహి ఉత్తానీకత్వా నిద్దేసేహి పఞ్ఞాపేన్తో వినయతి నేయ్యం. ఇతి వేనేయ్యవసేనపి యోజేతబ్బమేవ.

అత్థతో పనేత్థ కతమో బ్యఞ్జనపారో, కతమో అత్థపారోతి? బుద్ధానం భగవన్తానం ధమ్మం దేసేన్తానం యో అత్థావగమకో సవిఞ్ఞత్తికసద్దో, సో బ్యఞ్జనపారో . యో తేన అభిసమేతబ్బో లక్ఖణరసాదిసహితో ధమ్మో, సో అత్థపారోతి వేదితబ్బో. పునపి సన్ధాయభాసితో బ్యఞ్జనభాసితో సావసేసపారో అనవసేసపారో నీతో నేయ్యోతి ఛబ్బిధో పారో. తత్థ అనేకత్థవత్తా సన్ధాయభాసితో "మాతరం పితరం హన్త్వా, రాజానో ద్వే చ ఖత్తియే"తి ఏవమాది (ధ॰ ప॰ ౨౯౪). ఏకత్థవత్తా బ్యఞ్జనభాసితో 'మనోపుబ్బఙ్గమా ధమ్మా"తి ఏవమాది (ధ॰ ప॰ ౧.౨; నేత్తి॰ ౯౧, ౯౨; పేటకో॰ ౧౪). సావసేసో "సబ్బం, భిక్ఖవే, ఆదిత్త"న్తి ఏవమాది (మహావ॰ ౫౪; సం॰ ని॰ ౪.౨౮). విపరీతో అనవసేసో "సబ్బే ధమ్మా సబ్బాకారేన బుద్ధస్స భగవతో ఞాణముఖే

ఆపాథం ఆగచ్ఛన్తీ"తి ఏవమాది (మహాని. ౧౫౬; చూళని. మోఘరాజమాణవపుచ్ఛానిద్దేసో ౮౫; పటి. మ. ౩.౫). యథా వచనం, తథా అవగన్తబ్బో నీతో "అనిచ్చం దుక్ఖం అనత్తా"తి ఏవమాది. యుత్తియా అనుస్సరితబ్బో నేయ్యో "ఏకపుగ్గలో భిక్ఖవే"తి ఏవమాది (అ. ని. ౧.౧౭౦).

అత్థో పన అనేకప్పకారో పాఠత్థో సభావత్థో ఞాయత్థో పాఠానురూపో నపాఠానురూపో సావసేసత్థో నిరవసేసత్థో నీతత్థో నేయ్యత్థో ఇచ్చాది. తత్థ యో అప్పస్సత్థస్స ఞాపనత్థముచ్చారియతే, సో పాఠత్థో "సాత్థం సబ్యఞ్జన"న్తిఆదీసు (పారా. ౧; దీ. ని. ౧.౧౯౦) వియ. రూపారూపధమ్మానం లక్ఖణరసాదిసభావత్థో "సమ్మాదిట్ఠిం భావేతీ"తిఆదీసు (విభ. ౪౮౫; సం. ని. ౫.౩) వియ. యో ఞాయమానో హితాయ సంవత్తతి, సో ఞాతుం అరహతీతి ఞాయత్థో – "అత్థవాదీ ధమ్మవాదీ"తిఆదీసు (దీ. ని. ౧.౯, ౧౯౪; ౩.౨౩౮; మ. ని. ౧.౪౧౧) వియ. యథాపాఠం భాసితో పాఠానురూపో "చక్ఖు , భిక్ఖవే, పురాణకమ్మ"న్తి (సం. ని. ౪.౧౪౬) భగవతా వుత్తం. తస్మా చక్ఖుమపి కమ్మన్తి. బ్యఞ్జనచ్ఛాయాయ అత్థం పటిబాహయమానేన వుత్తో అత్థో నపాఠానురూపో, సో పాఠతో అననుఞ్ఞాతో అకతపటిక్ఖేపో వియుత్తో. సో చ సఙ్గహేతబ్బమ్పి అసఙ్గహేత్వా, పరివజ్జేతబ్బమ్పి వా కిఞ్చి అపరివజ్జేత్వా పరిసేసం కత్వా వుత్తో సావసేసత్థో "చక్ఖుఞ్చ పటిచ్చ రూపే చ ఉప్పజ్జతి చక్ఖువిఞ్ఞాణం (సం. ని. ౪.౬౦; మహాని. ౧౦౭). సబ్బే తసన్తి దణ్డస్స, సబ్బే భాయన్తి మచ్చునో"తిఆదీసు (ధ. ప. ౧౨౯) వియ. విపరీతో నిరవసేసత్థో "సద్ధావితం సంసరితం మమఞ్చేవ తుమ్హాకఞ్చ (దీ. ని. ౨.౧౫౫; మహావ. ౨౮౭; నేత్తి. ౧౧౪). తత్ర, భిక్ఖవే, కో మన్తా కో సద్ధాతా...పే.... అఞ్ఞత్ర దిట్ఠపదేహీ"తిఆదీసు (అ. ని. ౭.౬౬) వియ. సద్దవసేనేవ వేదితబ్బో నీతత్థో "రూపా సద్దా రసా గన్ధా, ఫోట్ఠబ్బా చ మనోరమా"తిఆదీసు (సం. ని. ౧.౧౫౧, ౧౬౫; మహావ. ౩౩) వియ. సమ్ముతివసేన వేదితబ్బో నేయ్యత్థో "చత్తారోమే, భిక్ఖవే, వలాహకూపమా పుగ్గలా"తిఆదీసు (అ. ని. ౪.౧౦౧-౧౦౨) వియ. ఏవమిధ పాఠఞ్చ అత్థఞ్చ వివరిత్వా ఠితో అసంహీరో భవతి పరవాదీహి దీఘరత్తం తిత్థవాసేన.

ఇతి అసంహీరభావేన యావ ఆగమాధిగమసమ్పదం, తావ వత్తుం సక్కోతి. సఙ్ఖేపవిత్థారనయేన హేతుదాహరణాదీహి అవబోధయితుం సమత్థో. ఏవంవిధో అత్తానఞ్చ పరఞ్చ సోధేతుం సమత్థభావేన దుస్సీల్యదిట్ఠిమలవిరహితత్తా సుచి. దుస్సీలో హి అత్తానం ఉపహనతి, తేన నాదేయ్యవాచో చ భవతి సబ్బోహారమానో ఇధ నిచ్చాతురో వేజ్జోవ. దుద్దిట్ఠి పరం ఉపహనతి, నావస్సయో చ భవతి వాళగహాకులో ఇవ కమలసణ్డో. ఉభయవిపన్నో పన సబ్బథాపి అనుపాసనీయో భవతి గూథగతమివ ఛవాలాతం గూథగతో వియ చ కణ్హసప్పో. ఉభయసమ్పన్నో పన సబ్బథాపి ఉపాసనీయో సేవితబ్బో చ విఞ్ఞూహి, నిరుపద్దవో ఇవ రతనాకరో, ఏవం భూతో ఏవం అమచ్ఛరో అహీనాచరియముట్ఠి.
సుత్తసుత్తానులోమఆచరియవాదఅత్తనోమతిసఙ్ఖాతానఞ్చ చతున్నం అపరిచ్చాగీ, తేసం వసేన బ్యాఖ్యాతో.

"ఏకంసవచనం ఏకం, విభజ్జవచనం పదం;
తతియం పటిపుచ్ఛేయ్య, చతుత్థం పన ఠాపయే"తి.

ఏతేసం వా అపరిచ్చాగీ. తతో ఏవ సోతూనం హితే నియుత్తత్తా నేసం అవబోధనం పతి అకిలాసు భవతీతి. ఆహ చేత్థ –

"పాఠత్థవిదసంహీరో, వత్తా సుచి అమచ్ఛరో;

చతున్నం అపరిచ్చాగీ, దేసకస్స హితాన్వితో”తి.

ఏత్థ **దేసకస్సాతి** దేసకో అస్స, భవేయ్యాతి అత్థో. **హితాన్వితో**తి హితే అనుగతో హితచిత్తో. సో ఏసో సుచిత్తా పియో, చతున్నం అపరిచ్చాగిత్తా గరు, అసంహీరత్తా భావనీయో, దేసకత్తా వత్తా, హితాన్వితత్తా వచనక్ఖమో, పాఠత్థవిదత్తా గమ్భీరకథం కత్తా, అమచ్ఛరత్తా న చాట్ఠానే నియోజకో ఇతి –

“పియో గరు భావనీయో, వత్తా చ వచనక్ఖమో;
గమ్భీరఞ్చ కథం కత్తా, నో చాట్ఠానే నియోజకో”తి. (అ॰ ని॰ ౭.౩౭; నేత్తి॰ ౧౧౩);

“అభిహితో దేసకో సో, తావ దాని అభిధీయతే”.

తత్థ ధమ్మగరుత్తా కథం న పరిభవతి, ఆచరియగరుత్తా కథికం న పరిభవతి, సద్ధాపఞ్ఞాదిగుణపటిమణ్డితత్తా అత్తానం న పరిభవతి, అసఠామాయావిత్తా అమతాభిముఖత్తా చ అవిక్ఖిత్తచిత్తో భవతి, సుమేధత్తా యోనిసో మనసి కరోతీతి. వుత్తఞ్హేతం –

“పఞ్చహి, భిక్ఖవే, ధమ్మేహి సమన్నాగతో సుణన్తో సద్ధమ్మం భబ్బో నియామం ఓక్కమితుం కుసలేసు ధమ్మేసు సమ్మత్తం. కతమేహి పఞ్చహి? న కథం పరిభోతి, న కథికం పరిభోతి, న అత్తానం పరిభోతి, అవిక్ఖిత్తచిత్తో ధమ్మం సుణాతి ఏకగ్గచిత్తో, యోనిసో మనసి కరోతీ”తి (అ॰ ని॰ ౫.౧౫౧).

తంలక్ఖణప్పత్తత్తా భావనం భజతీతి. ఆహ చేత్థ –

“ధమ్మాచరియగరు సద్ధాపఞ్ఞాదిగుణమణ్డితో;
అసఠామాయావికస్స, సుమేధో అమతాభిముఖో”. –

ఇతి వత్తా చ సోతా చ.

ఏవం వుత్తప్పకారం బ్యఞ్జనఞ్చ అత్థఞ్చ దస్సేత్వా ఇదాని యో అతిఅగ్గం కత్వా కథితత్తా మహాసముద్దమహాపథవీ వియ మహా చ సో నిద్దేసో చాతి మహానిద్దేసో, తం **మహానిద్దేసం** వణ్ణయిస్సామి.

తదేతం మహానిద్దేసం అత్థసమ్పన్నం బ్యఞ్జనసమ్పన్నం గమ్భీరం గమ్భీరత్థం లోకుత్తరప్పకాసకం సుఞ్ఞతప్పటిసంయుత్తం పటిపత్తిమగ్గఫలవిసేససాధనం పటిపత్తిపటిపక్ఖపటిసేధనం యోగావచరానం ఞాణవరరతనాకరభూతం ధమ్మకథికానం ధమ్మకథావిలాసవిసేసహేతుభూతం సంసారభీరుకానం దుక్ఖనిస్సరణతదుపాయదస్సనేన అస్సాసజననత్థం తప్పటిపక్ఖనాసనత్థఞ్చ గమ్భీరత్థానఞ్చ అనేకేసం సుత్తన్తపదానం అత్థవివరణేన సుజనహదయపరితోసజననత్థం, తథాగతేన అరహతా సమ్మాసమ్బుద్ధేన సబ్బత్థ అప్పటిహతసబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణమహాదీపోభాసేన సకలజనవిత్థతమహాకరుణాసినేహేన వేనేయ్యజనహదయగతకిలేసన్ధకారవిధమనత్థం సముజ్జలితస్స సద్ధమ్మమహాపదీపస్స తదధిప్పాయవికాసనసినేహపరిసేకేన పఞ్చవస్ససహస్సమతిచిరసముజ్జలనమిచ్ఛతా లోకానుకమ్పకేన సత్థుకప్పేన

ధమ్మరాజస్స ధమ్మసేనాపతినా ఆయస్మతా సారిపుత్తత్థేరేన భాసితం సుత్వా ఆయస్మా ఆనన్దో పఠమమహాసఙ్గీతికాలే యథాసుతమేవ సఙ్గహం ఆరోపేసి.

సో పనేస వినయపిటకం సుత్తన్తపిటకం అభిధమ్మపిటకన్తి తీసు పిటకేసు సుత్తన్తపిటకపరియాపన్నో, దీఘనికాయో మజ్ఝిమనికాయో సంయుత్తనికాయో అఙ్గుత్తరనికాయో ఖుద్దకనికాయోతి పఞ్చసు మహానికాయేసు ఖుద్దకమహానికాయపరియాపన్నో, సుత్తం గేయ్యం వేయ్యాకరణం గాథా ఉదానం ఇతివుత్తకం జాతకం అబ్భుతధమ్మం వేదల్లన్తి నవసు సత్థుసాసనఙ్గేసు యథాసమ్భవం గాథఙ్గవేయ్యాకరణఙ్గద్వయసఙ్గహితో.

> “ద్వాసీతి బుద్ధతో గణ్హిం, ద్వేసహస్సాని భిక్ఖుతో;
> చతురాసీతి సహస్సాని, యే మే ధమ్మా పవత్తినో”తి. (థేరగా. ౧౦౨౭) –

ధమ్మభణ్డాగారికత్థేరేన పఞ్చసు ఠానేసు ఏతదగ్గం ఆరోపితేన పటిఞ్ఞాతానం చతురాసీతియా ధమ్మక్ఖన్ధసహస్సానం భిక్ఖుతో గహితేసు ద్వీసు ధమ్మక్ఖన్ధసహస్సేసు అనేకసతధమ్మక్ఖన్ధసఙ్గహితో. తస్స ద్వే వగ్గా అట్ఠకవగ్గో పారాయనవగ్గో ఖగ్గవిసాణసుత్తఞ్చ, ఏకేకస్మిం వగ్గే సోళస సోళస కత్వా ఖగ్గవిసాణసుత్తఞ్చాతి తేత్తింస సుత్తాని కామసుత్తాదిఖగ్గవిసాణసుత్తపరియోసానాని . ఏవం అనేకధా వవత్థాపితస్స ఇమస్స మహానిద్దేసస్స అనుపుబ్బపదత్థవణ్ణనం కరిస్సామి. అయఞ్హి మహానిద్దేసో పాఠతో అత్థతో చ ఉద్దిసన్తేన నిద్దిసన్తేన చ సక్కచ్చం ఉద్దిసితబ్బో నిద్దిసితబ్బో చ, ఉగ్గణ్హన్తేనాపి సక్కచ్చం ఉగ్గణ్హితబ్బో ధారేతబ్బో చ. తం కిస్స హేతు? గమ్భీరత్తా ఇమస్స మహానిద్దేసస్స లోకహితాయ లోకే చిరట్ఠితత్థన్తి.

౧. అట్ఠకవగ్గో

౧. కామసుత్తనిద్దేసవణ్ణనా

తత్థ కామసుత్తం ఆది. తస్మిమ్పి “కామం కామయమానస్సా”తి గాథా ఆది. సా ఉద్దేసనిద్దేసపటినిద్దేసవసేన తిధా ఠితా. “కామం కామయమానస్సా”తి ఏవమాది ఉద్దేసో. “కామాతి ఉద్దానతో ద్వే కామా – వత్థుకామా చ కిలేసకామా చా”తి నిద్దేసో. “కతమే వత్థుకామా? మనాపికా రూపా”తి ఏవమాది పటినిద్దేసో.

౧. తత్థ **కామన్తి** మనాపియరూపాదితేభూమకధమ్మసఙ్ఖాతం వత్థుకామం. **కామయమానస్సాతి** ఇచ్ఛమానస్స. **తస్స చేతం సమిజ్ఝతీతి** తస్స కామయమానస్స సత్తస్స తం కామసఙ్ఖాతం వత్థు సమిజ్ఝతి చే, సచే సో తం లభతీతి వుత్తం హోతి. **అద్ధా పీతిమనో హోతీతి** ఏకంసం తుట్ఠచిత్తో హోతి. **లద్ధాతి** లభిత్వా. **మచ్చోతి** సత్తో. **యదిచ్ఛతీతి** యం ఇచ్ఛతి. ఇదం పన సఙ్ఖేపతో పదత్థసమ్బన్ధమత్తమేవ, విత్థారో పన ఉపరి పాళియం ఆగతనయేనేవ వేదితబ్బో. యథా చ ఇమస్మిం, ఏవం ఇతో పరం సబ్బేసుపీతి.

కామాతి ఉద్దిసితబ్బపదం. **ఉద్దానతోతి** నిద్దిసితబ్బపదం. **ఉద్దానతోతి** వగ్గవసేన “మచ్ఛుద్దానం కినేయ్యా”తి ఆదీసు వియ. అథ వా ఉపరూపరి దానతో ఉద్దానం, ఉద్ధం ఉద్ధం సోధనతో బ్యవదానట్ఠేన వోదానం వియ. విత్థారకరణభావేన వా. కామా ఇతి పారసేసం కత్వా వత్తబ్బం. **ద్వేతి** గణనపరిచ్ఛేదో , న ఏకం, న తయో. **వత్థుకామా చాతి** మనాపియరూపాదివత్థుకామా చ. ఉపతాపనట్ఠేన విబాధనట్ఠేన చ **కిలేసకామా చ**. తేసు వత్థుకామో పరిఞ్ఞేయ్యో, కిలేసకామో పహాతబ్బో. తత్థ వత్థుకామో కిలేసకామేన పత్థయితబ్బోతి కామీయతీతి కామో. కిలేసకామో వత్థుకామానం పచ్చాసీసనస్స కారణభావేన కామీయతే అనేనాతి కామో. తత్థ రూపాదిక్ఖన్ధే సఙ్గహితో వత్థుకామో, సఙ్ఖారక్ఖన్ధే సఙ్గహితో కిలేసకామో. ఛహి విఞ్ఞాణేహి విజానితబ్బో వత్థుకామో, మనోవిఞ్ఞాణేన జానితబ్బో కిలేసకామో. కిలేసానం పతిట్ఠట్ఠేన కారణట్ఠేన ఆరమ్మణట్ఠేన చ వత్థుకామో.

“నేతే కామా యాని చిత్రాని లోకే, సఙ్కప్పరాగో పురిసస్స కామో;

తిట్ఠన్తి చిత్రాని తథేవ లోకే, అథేత్థ ధీరా వినయన్తి ఛన్ద”న్తి. (అ॰ ని॰ ౬.౬౩);

నన్దమాణవక- (ధ॰ ప॰ అట్ఠ॰ ౧.౬౮ ఉప్పలవణ్ణత్థేరీవత్థు) సోరేయ్యసేట్ఠిపుత్తాదీనం (ధ॰ ప॰ ౪౩) వత్థూని చేత్థ నిదస్సనం. కిలేసకామో తాపనట్ఠేన బాధనట్ఠేన చ సయం కామేతీతి కామో. వుత్తమ్పి చేతం “రత్తో ఖో, బ్రాహ్మణ, రాగేన అభిభూతో పరియాదిన్నచిత్తో అత్తబ్యాబాధాయపి చేతేతి, పరబ్యాబాధాయపి చేతేతి, ఉభయబ్యాబాధాయపి చేతేతీ”తి చ “రత్తో ఖో, బ్రాహ్మణ, పాణమ్పి హనతి, అదిన్నమ్పి ఆదియతి, పరదారమ్పి గచ్ఛతి, ముసాపి భణతీ”తి (అ॰ ని॰ ౩.౫౪) చ ఏవమాది నిదస్సనం.

తమేవ పటినిద్దేసవసేన విత్థారేత్వా వత్థుకామో – “**కతమే వత్థుకామా**”తిఆదిమాహ. తత్థ **కతమేతి** కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛా. పఞ్చవిధా హి పుచ్ఛా, తాసం విభాగో ఉపరి పాళియంయేవ ఆవి భవిస్సతి. తాసు అయం కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛా. తత్థ **మనాపికాతి** మనం అప్పాయన్తి వడ్ఢేన్తీతి మనాపా, మనాపా ఏవ మనాపికా. **రూపాతి**

కమ్మచిత్తఉతుఆహారసముట్ఠానవసేన చతుసముట్ఠానికా రూపారమ్మణా. రూపయన్తీతి రూపా, వణ్ణవికారం ఆపజ్జమానా హదయఙ్గతభావం పకాసేన్తీతి అత్థో.

తత్థ కేనట్ఠేన రూపన్తి? రుప్పనట్ఠేన. వుత్తఞ్హేతం భగవతా –

> “కిఞ్చ, భిక్ఖవే, రూపం వదేథ? రుప్పతీతి ఖో, భిక్ఖవే, తస్మా ‘రూప’న్తి వుచ్చతి. కేన రుప్పతి? సీతేనపి రుప్పతి, ఉణ్హేనపి రుప్పతి, జిఘచ్ఛాయపి రుప్పతి, పిపాసాయపి రుప్పతి, డంసమకసవాతాతపసరీసపసమ్ఫస్సేనపి రుప్పతి. రుప్పతీతి ఖో, భిక్ఖవే, తస్మా ‘రూప’న్తి వుచ్చతీ”తి (సం॰ ని॰ ౩.౭౯).

తత్థ **రుప్పతీ**తి కుప్పతి ఘట్టీయతి పీళీయతి, భిజ్జతీతి అత్థో. **సీతేన** తావ **రుప్పనం** లోకన్తరికనిరయే పాకటం. మహింసకరట్ఠాదీసుపి హిమపాతసీతలేసు పదేసేసు ఏతం పాకటమేవ. తత్థ హి సత్తా సీతేన భిన్నఛిన్నసరీరా జీవితక్ఖయమ్పి పాపుణన్తి.

ఉణ్హేన రుప్పనం అవీచిమహానిరయే పాకటం. తత్థ హి తత్తాయ లోహపథవియా నిపజ్జాపేత్వా పఞ్చవిధబన్ధనాదికరణకాలే సత్తా మహాదుక్ఖం అనుభవన్తి.

జిఘచ్ఛాయ రుప్పనం పేత్తివిసయే చేవ దుబ్భిక్ఖకాలే చ పాకటం. పేత్తివిసయస్మిఞ్హి సత్తా ద్వే తీణి బుద్ధన్తరాని కిఞ్చిదేవ ఆమిసం హత్థేన గహేత్వా ముఖే పక్ఖిపన్తా నామ న హోన్తి, అన్తోఉదరం ఆదిత్తసుసిరరుక్ఖో వియ హోతి. దుబ్భిక్ఖే కఞ్జికమత్తమ్పి అలభిత్వా మరణసత్తానం పమాణం నత్థి.

పిపాసాయ రుప్పనం కాలకఞ్జికాదీసు పాకటం. తత్థ హి సత్తా ద్వే తీణి బుద్ధన్తరాని హదయతేమనమత్తం వా జివ్హాతేమనమత్తం వా ఉదకబిన్దుమ్పి లద్ధుం న సక్కోన్తి. “పానీయం పివిస్సామా”తి నదిం గతానం జలం వాలుకాతలం సమ్పజ్జతి. మహాసముద్దం పక్ఖన్తానమ్పి సముద్దో పిట్ఠిపాసాణోయేవ హోతి. తే సుస్సన్తా బలవదుక్ఖపీళితా విరవన్తి. **డంసాదీహి రుప్పనం** డంసమక్ఖికాదిబహులేసు పదేసేసు పాకటం. తం పన – “కతమం తం రూపం సనిదస్సనం? సప్పటిఘ”న్తి ఆదినా నయేన అభిధమ్మే (ధ॰ స॰ ౬౧౬, ౬౧౮) విత్థారితమేవ.

సప్పన్తీతి **సద్దా,** ఉదాహరీయన్తీతి అత్థో. ఉతుచిత్తవసేన ద్విసముట్ఠానికా సద్దా. గన్ధయన్తీతి **గన్ధా,** అత్తనో వత్థూని సూచయన్తీతి అత్థో. రసన్తి తే సత్తాతి **రసా,** అస్సాదేన్తీతి అత్థో. ఫుసీయన్తీతి **ఫోట్ఠబ్బా** . ఏతే గన్ధాదయో చతుసముట్ఠానికావ . తేసం విభాగో అభిధమ్మే (ధ॰ స॰ ౬౨౨-౬౨౪) విత్థారితోయేవ.

తమేవత్థం విత్థారవసేన దస్సేన్తో **‘‘అత్థరణా పావురణా’’**తిఆదిమాహ. తత్థ అత్థరిత్వా నిపజ్జియన్తీతి **అత్థరణా**. సరీరం వేఠేత్వా పారుపీయన్తీతి **పావురణా**. అన్తోజాతాదయో చత్తారో దాసీ చ దాసో చ **దాసిదాసా. ఖేత్తం** నామ యస్మిం పుబ్బణ్ణం రుహతి. **వత్థు** నామ యస్మిం అపరణ్ణం రుహతి. యత్థ వా ఉభయమ్పి రుహతి, తం ఖేత్తం. తదత్థాయ కతభూమిభాగో వత్థు. ఖేత్తవత్థుసీసేన చేత్థ వాపీతళాకాదీనిపి సఙ్గహితాని. **హిరఞ్ఞ**న్తి కహాపణో. **సువణ్ణ**న్తి జాతరూపం. తేసం గహణేన లోహమాసకో జతుమాసకో దారుమాసకోతి సబ్బేపి సఙ్గహం గచ్ఛన్తి. **గామనిగమరాజధానియో**తి ఏకకుటికాది **గామో.**

ఆపణయుత్తో **నిగమో**. ఏకస్స రఞ్ఞో ఆణాపవత్తిట్ఠానం **రాజధానీ. రట్ఠ**న్తి జనపదేకదేసం. **జనపదో**తి కాసికోసలాదిజనపదో. **కోసో**తి చతుబ్బిధో కోసో – హత్థీ అస్సో రథో పత్తి. **కోట్ఠాగార**న్తి తివిధం కోట్ఠాగారం – ధనకోట్ఠాగారం ధఞ్ఞకోట్ఠాగారం వత్థకోట్ఠాగారం. **యం కిఞ్చీ**తి అనవసేసపరియాదానవచనం. **రజనీయ**న్తి రఞ్జేతుం యుత్తట్ఠేన.

ఇతో పరం తికవసేన దస్సేతుం అతీతత్తికఅజ్ఝత్తత్తికహీనత్తికఓకాసత్తికసంయోగత్తికకామావచరత్తికవసేన ఛత్తికే ఆహ. తత్థ అతీతత్తికే తావ అత్తనో సభావం ఉప్పాదాదిక్ఖణం వా పత్వా అతిక్కన్తాతి **అతీతా**. తదుభయమ్పి న ఆగతాతి **అనాగతా**. తం తం కారణం పటిచ్చ ఉప్పన్నాతి **పచ్చుప్పన్నా**. ఇదం భవేన పరిచ్ఛన్నం. పటిసన్ధితో హి పట్ఠాయ అతీతభవేసు నిబ్బత్తా అనన్తరభవే వా నిబ్బత్తా హోన్తు కప్పకోటిసతసహస్సమత్థకే వా, సబ్బే అతీతాయేవ నామ. చుతితో పట్ఠాయ అనాగతభవేసు నిబ్బత్తనకా కామా అనన్తరభవే వా నిబ్బత్తన్తు కప్పకోటిసతసహస్సమత్థకే వా, సబ్బే అనాగతాయేవ నామ. చుతిపటిసన్ధిఅన్తరే పవత్తా కామా పచ్చుప్పన్నా నామ.

అజ్ఝత్తత్తికే "ఏవం పవత్తమానా మయం అత్తాతి గహణం గమిస్సామా"తి ఇమినా వియ అధిప్పాయేన అత్తానం అధికారం కత్వా పవత్తా అత్తనో సన్తానే పవత్తా పాటిపుగ్గలికా కామా **అజ్ఝత్తా కామా** నామ. తతో బహిభూతా పన ఇన్ద్రియబద్ధా వా అనిన్ద్రియబద్ధా వా **బహిద్ధా** నామ. తతియపదం తదుభయవసేన వుత్తం.

హీనత్తికే **హీనా**తి లామకా. **మజ్ఝిమా**తి హీనపణీతానం మజ్ఝే భవాతి మజ్ఝిమా. అవసేసా ఉత్తమట్ఠేన **పణీతా**. అపి చ ఉపాదాయుపాదాయ హీనమజ్ఝిమపణీతతా వేదితబ్బా. నేరయికానఞ్హి కామా కోటిప్పత్తా హీనా నామ. తే ఉపాదాయ తిరచ్ఛానేసు నాగసుపణ్ణానం కామా పణీతా నామ. సేసతిరచ్ఛానగతానం కామా మజ్ఝిమా నామ. తేసమ్పి కామా హీనా. తే ఉపాదాయ మహేసక్ఖపేతానం కామా పణీతా నామ. అవసేసానం కామా మజ్ఝిమా నామ. తేసమ్పి హీనా. తే ఉపాదాయ జానపదానం కామా పణీతా నామ. పచ్చన్తవాసీనం కామా మజ్ఝిమా నామ. తేసమ్పి హీనా. తే ఉపాదాయ గామభోజకానం కామా పణీతా నామ. తేసం పరిచారికానం కామా మజ్ఝిమా నామ. తేసమ్పి హీనా. తే ఉపాదాయ జనపదసామికానం కామా పణీతా నామ. తేసం పరిచారికానం కామా మజ్ఝిమా నామ. తేసమ్పి హీనా. తే ఉపాదాయ పదేసరాజూనం కామా పణీతా నామ. తేసం అమచ్చానం కామా మజ్ఝిమా నామ. తేసమ్పి హీనా. తే ఉపాదాయ చక్కవత్తిరఞ్ఞో కామా పణీతా నామ. తస్స అమచ్చానం కామా మజ్ఝిమా నామ. తస్సాపి హీనా. తే ఉపాదాయ భుమ్మదేవానం కామా పణీతా నామ. తేసం పరిచారికానం దేవానం కామా మజ్ఝిమా నామ. తేసమ్పి హీనా. తే ఉపాదాయ చాతుమహారాజికానం దేవానం కామా పణీతాతిఆదినా నయేన యావ అకనిట్ఠదేవానం కామా మత్థకప్పత్తా పణీతా నామ. ఏవం ఉపాదాయుపాదాయ హీనమజ్ఝిమపణీతతా వేదితబ్బా.

ఓకాసత్తికే **ఆపాయికా కామా**తి అవడ్ఢిసఙ్ఖాతేసు అపగతఅయేసు చతూసు అపాయేసు నిబ్బత్తకామా **ఆపాయికా**. మనుస్సేసు నిబ్బత్తకామా **మానుసికా**. దేవేసు నిబ్బత్తకామా **దిబ్బా**.

సంయోగత్తికే పచ్చుపట్ఠితానం కామానం పరిభుఞ్జనతో ఠపేత్వా నేరయికే సేసఅపాయసత్తానం మనుస్సానం చాతుమహారాజికే దేవే ఉపాదాయ యావ తుసితకాయికానఞ్చ దేవానం కామా **పచ్చుపట్ఠితా కామా** నామ. పకతిపటియత్తారమ్మణతో అతిరేకేన రమితుకామతాకాలే యథారుచితం ఆరమ్మణం నిమ్మినిత్వా నిమ్మినిత్వా రమన్తీతి నిమ్మానరతీనం దేవానం కామా **నిమ్మితా కామా** నామ. అత్తనో అజ్ఝాసయం ఞత్వా పరేహి నిమ్మితే ఆరమ్మణే సేవన్తీతి

పరనిమ్మితవసవత్తీనం కామా **పరనిమ్మితా కామా** నామ. **పరిగ్గహితాతి** "మయ్హం ఏత"న్తి గహితా కామా. **అపరిగ్గహితాతి** తథా అపరిగ్గహితా ఉత్తరకురుకానం కామా. **మమాయితాతి** తణ్హావసేన "మమ ఏత"న్తి గహితా. **అమమాయితాతి** వుత్తపటిపక్ఖా.

సబ్బేపి కామావచరా ధమ్మాతి "హేట్ఠతో అవీచినిరయం పరియన్తం కరిత్వా"తిఆదినా (ధ॰ స॰ ౧౨౮౭) నయేన వుత్తేసు కామావచరధమ్మేసు పరియాపన్నా. తత్రాయం వచనత్థో – ఉద్దానతో ద్వే కామా, వత్థుకామో చ కిలేసకామో చాతి. తత్థ కిలేసకామో అత్థతో ఛన్దరాగో. వత్థుకామో తేభూమకం వట్టం. కిలేసకామో చేత్థ కామేతీతి కామో. ఇతరో కామీయతీతి. యస్మిం పన పదేసే దువిధోపేసో కామో పవత్తివసేన అవచరతి, సో చతున్నం అపాయానం మనుస్సానం ఛన్నఞ్చ దేవలోకానం వసేన ఏకాదసవిధో పదేసో కామో ఏత్థ అవచరతీతి కామావచరో. తత్థ పరియాపన్నధమ్మే సన్ధాయ "సబ్బేపి కామావచరా ధమ్మా"తి వుత్తం. అత్తనో సభావం ధారేన్తీతి ధమ్మా. **రూపావచరా ధమ్మాతి** "హేట్ఠతో బ్రహ్మలోకం పరియన్తం కరిత్వా ఉపరితో అకనిట్ఠే దేవే అన్తోకరిత్వా"తిఆదినా (ధ॰ స॰ ౧౨౮౯) నయేన వుత్తానం రూపావచరధమ్మానం వసేన సబ్బేపి ధమ్మా రూపావచరా. **అరూపావచరా ధమ్మాతి** "హేట్ఠతో ఆకాసానఞ్చాయతనుపగే దేవే పరియన్తం కరిత్వా ఉపరితో నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనుపగే దేవే అన్తోకరిత్వా"తిఆదినా (ధ॰ స॰ ౧౨౯౧) నయేన వుత్తా సబ్బేపి అరూపావచరా ధమ్మా . తత్థ రూపే అవచరన్తీతి రూపావచరా. అరూపే అవచరన్తీతి అరూపావచరా. **తణ్హావత్థుకాతి** పతిట్ఠట్ఠేన కారణట్ఠేన చ తణ్హాయ వత్థుభూతా. **తణ్హారమ్మణాతి** తణ్హాపవత్తివసేన తణ్హాయ ఆరమ్మణభూతా. **కామనీయట్ఠేనాతి** పచ్చాసీసితబ్బట్ఠేన. **రజనీయట్ఠేనాతి** రఞ్జేతుం యుత్తట్ఠేన. **మదనీయట్ఠేనాతి** కులమదాదిమదం ఉప్పాదనీయట్ఠేన.

తత్థ "కతమే వత్థుకామా? మనాపికా రూపా"తిఆదిం కత్వా "యం కిఞ్చి రజనీయం వత్థూ"తి పరియోసానం సవిఞ్ఞాణకఅవిఞ్ఞాణకవసేన వుత్తం. అవసేసం ఏకచతుక్కాదికఛత్తికన్తి వేదితబ్బం.

ఏవం వత్థుకామం దస్సేత్వా కిలేసకామం దస్సేతుం "**కతమే కిలేసకామా**"తిఆదిమాహ. తత్థ **ఛన్దోతి** దుబ్బలరాగో. **రాగోతి** తతో బలవతరో . ఉపరి తయోపి రాగా ఇమేహి బలవతరా. **కామేసూతి** పఞ్చసు కామగుణేసు. **కామచ్ఛన్దోతి** కామసఙ్ఖాతో ఛన్దో, న కత్తుకమ్యతాఛన్దో, న ధమ్మచ్ఛన్దో. కామనవసేన రజ్జనవసేన చ కామోయేవ రాగో **కామరాగో**. కామనవసేన నన్దనవసేన చ కామోయేవ నన్దీ **కామనన్దీ**. ఏవం సబ్బత్థ కామత్థం విదిత్వా తణ్హాయనట్ఠేన **కామతణ్హా**. సినేహనట్ఠేన **కామస్నేహో**. పరిడయ్హనట్ఠేన **కామపరిళాహో**. ముచ్ఛనట్ఠేన **కామముచ్ఛా**. గిలిత్వా పరినిట్ఠాపనట్ఠేన **కామజ్ఝోసానం**. వట్టస్మిం ఓఘేహి ఓసీదాపేతీతి **కామోఘో**. వట్టస్మిం యోజేతీతి **కామయోగో**. దళ్హవసేన తణ్హాదిట్ఠిగ్గహణం **ఉపాదానం**. చిత్తం నీవరతి పరియోనన్ధతీతి **నీవరణం**.

అద్దసన్తి అద్దక్ఖిం. **కామాతి** ఆలపనం. **తేతి** తవ. **మూలన్తి** పతిట్ఠం. **సఙ్కప్పాతి** పరికప్పేన. **న తం సఙ్కప్పయిస్సామీతి** తం పరికప్పనం న కరిస్సామి. **న హోహిసీతి** న భవిస్ససి.

ఇచ్ఛమానస్సాతి పచ్చాసీసన్తస్స. **సాదియమానస్సాతి** అస్సాదియమానస్స. **పత్థయమానస్సాతి** పత్థనం ఉప్పాదేన్తస్స. **పిహయమానస్సాతి** పాపుణితుం ఇచ్ఛం ఉప్పాదేన్తస్స. **అభిజప్పమానస్సాతి** తణ్హావసేన తిత్తిం ఉప్పాదేన్తస్స. అథ వా అభివదన్తస్స.

ఖత్తియస్స వాతిఆది చతుజ్జాతివసేన వుత్తం. **గహట్ఠస్స వా పబ్బజితస్స వాతి** లిఙ్గవసేన వుత్తం. **దేవస్స వా మనుస్సస్స వాతి** ఉపపత్తివసేన వుత్తం. **ఇజ్ఝతీతి** నిప్ఫజ్జతి. **సమిజ్ఝతీతి** సమ్మా నిప్ఫజ్జతి. **ఇజ్ఝతి** విసేసరూపపటిలాభవసేన. **లభతి** దస్సనీయరూపపటిలాభవసేన. **పటిలభతి** పసాదనీయరూపపటిలాభవసేన. **అధిగచ్ఛతి** సణ్ఠానరూపపటిలాభవసేన. **విన్దతి** ఛవిప్పసాదరూపపటిలాభవసేన. అథ వా పుఞ్ఞమహత్తేన **ఇజ్ఝతి**. జాతిమహత్తేన **లభతి**. ఇస్సరియమహత్తేన **పటిలభతి**. సుఖమహత్తేన **అధిగచ్ఛతి**. సమ్పత్తిమహత్తేన **విన్దతీ**తి.

ఏకంసవచనన్తి ఏకకోట్ఠాసవచనం. "ఏకంసం చీవరం కత్వా (పారా॰ ३४८, ३८२), ఏకంసబ్యాకరణీయో పఞ్హో"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ३.३०२; అ॰ ని॰ ४.४२) వియ అనేకంసగహణపటిక్ఖేపో. **నిస్సంసయవచనన్తి** సంసయవిరహితవచనం, సన్దేహపటిక్ఖేపవచనన్తి అత్థో. **నిక్కఙ్ఖవచనన్తి** "కథమిదం కథమిద"న్తి కఙ్ఖాపటిక్ఖేపవచనం. **అద్వేజ్ఝవచనన్తి** ద్విధాభావం ద్వేజ్ఝం, తంఅభావేన అద్వేజ్ఝవచనం. ద్విధాభావవిరహితం "అద్వేజ్ఝవచనా బుద్ధా"తిఆదీసు వియ విమతిపటిక్ఖేపో. **అద్వేళ్హకవచనన్తి** ద్విహదయాభావేన అద్వేళ్హకం. "ఇతిహాస, ఇతిహాసా"తి ద్వేళ్హకపటిక్ఖేపవచనం. **నియోగవచనన్తి** ఏకస్మిం అత్థే ద్వే న యుజ్జన్తీతి నియోగవచనం ద్విధాపథపటిక్ఖేపో. అఞ్ఞత్థ పన "నియోగా అనాగతారమ్మణా నత్థీ"తి ఆగతం. **అపణ్ణకవచనన్తి** పలాసరహితం సారవచనం అవిరద్ధకారణం "అపణ్ణకం ఠానమేకే"తిఆదీసు (జా॰ १.१.१) వియ, అపణ్ణకమణి వియ సప్పతిట్ఠవచనం. **అవత్థాపనవచనమేతన్తి** ఏతం వచనం ఓతరిత్వా పతిట్ఠితం సన్నిట్ఠాపనం ఠపనం.

యాని ఇమస్మిం మహానిద్దేసే విభత్తిం ఆరోపితాని పదాని, తాని విభత్తిం గచ్ఛన్తాని తీహి కారణేహి విభత్తిం గచ్ఛన్తి, నానా హోన్తాని చతూహి కారణేహి నానా భవన్తి. అపరదీపనా పనేత్థ ద్వే ఠానాని గచ్ఛన్తి. కథం? తాని హి బ్యఞ్జనవసేన ఉపసగ్గవసేన అత్థవసేన వాతి ఇమేహి తీహి కారణేహి విభత్తిం గచ్ఛన్తి. తత్థ "కోధో కుజ్ఝనా కుజ్ఝితత్తం, దోసో దుస్సనా దుస్సితత్త"న్తి (ధ॰ స॰ १०६६) ఏవం బ్యఞ్జనవసేన విభత్తిగమనం వేదితబ్బం. తత్థ హి ఏకోవ కోధో బ్యఞ్జనవసేన ఏవం విభత్తిం లభతి. "ఇజ్ఝతి సమిజ్ఝతి లభతి పటిలభతి గచ్ఛతి అధిగచ్ఛతీ"తి ఏవం పన ఉపసగ్గవసేన విభత్తిగమనం వేదితబ్బం. "పణ్డిచ్చం కోసల్లం నేపుఞ్ఞం వేభబ్యా చిన్తా ఉపపరిక్ఖా"తి (ధ॰ స॰ १६) ఏవం అత్థవసేన విభత్తిగమనం వేదితబ్బం.

తేసు పీతిపదనిద్దేసే తావ ఇమా తిస్సో విభత్తియో లబ్భన్తి. **పీతి పామోజ్జన్తి** హి బ్యఞ్జనవసేన విభత్తిగమనం హోతి. **ఆమోదనా పమోదనా పహాసోతి** ఉపసగ్గవసేన. **విత్తి తుట్ఠి ఓదగ్యం అత్తమనతాతి** అత్థవసేన. ఇమినా నయేన సబ్బపదనిద్దేసేసు విభత్తిగమనం వేదితబ్బం.

నానా హోన్తానిపి నామనానత్తేన లక్ఖణనానత్తేన కిచ్చనానత్తేన పటిక్ఖేపనానత్తేనాతి ఇమేహి చతూహి కారణేహి నానా హోన్తి. తత్థ "కతమో తస్మిం సమయే బ్యాపాదో హోతి? యో తస్మిం సమయే దోసో దుస్సనా"తి ఏత్థ బ్యాపాదోతి వా దోసోతి వా ద్వేపి ఏతే కోధో ఏవ, నామేన పన నానత్తం గతాతి ఏవం నామనానత్తేన నానత్తం వేదితబ్బం.

రాసట్ఠేన చ పఞ్చపి ఖన్ధా ఏకోవ ఖన్ధో హోతి. ఏత్థ పన రూపం రుప్పనలక్ఖణం, వేదనా వేదయితలక్ఖణా, సఞ్ఞా సఞ్జాననలక్ఖణా, చేతనా చేతయితలక్ఖణా, విఞ్ఞాణం విజాననలక్ఖణన్తి ఇమినా లక్ఖణనానత్తేన పఞ్చక్ఖన్ధా హోన్తి. ఏవం లక్ఖణనానత్తేన నానత్తం వేదితబ్బం.

“చత్తారో సమ్మప్పధానా – ఇధ భిక్ఖు అనుప్పన్నానం పాపకానం అకుసలానం ధమ్మానం అనుప్పాదాయ...పే.... చిత్తం పగ్గణ్హాతి పదహతీ”తి (విభ. ౩౯౦; దీ. ని. ౨.౪౦౨) ఏకమేవ వీరియం కిచ్చనానత్తేన చతూసు ఠానేసు ఆగతం. ఏవం కిచ్చనానత్తేన నానత్తం వేదితబ్బం.

“చత్తారో అసద్ధమ్మా కోధగరుతా, న సద్ధమ్మగరుతా, మక్ఖగరుతా, న సద్ధమ్మగరుతా, లాభగరుతా, న సద్ధమ్మగరుతా, సక్కారగరుతా, న సద్ధమ్మగరుతా”తి ఏవమాదీసు (అ. ని. ౪.౪౪) పన పటిక్ఖేపనానత్తేన నానత్తం వేదితబ్బం.

ఇమాని పన చత్తారి నానత్తాని న పీతియాయేవ లబ్భన్తి, సబ్బేసుపి యథాలాభవసేన లబ్భన్తి. పీతియా హి పీతీతి నామం, చిత్తస్స చిత్తన్తి నామం. పీతి చ ఫరణలక్ఖణా, వేదనా వేదయితలక్ఖణా, సఞ్ఞా సఞ్జాననలక్ఖణా, చేతనా చేతయితలక్ఖణా, విఞ్ఞాణం విజాననలక్ఖణం.

తథా పీతి ఫరణకిచ్చా, వేదనా అనుభవనకిచ్చా, సఞ్ఞా సఞ్జాననకిచ్చా, చేతనా చేతయితకిచ్చా, విఞ్ఞాణం విజాననకిచ్చన్తి ఏవం కిచ్చనానత్తేన నానత్తం వేదితబ్బం. పటిక్ఖేపనానత్తం పీతిపదే నత్థి.

అలోభాదినిద్దేసే పన “అలోభో అలుబ్భనా అలుబ్భితత్త”న్తిఆదినా (ధ. స. ౩౨) నయేన లబ్భతీతి ఏవం పటిక్ఖేపనానత్తేన నానత్తం వేదితబ్బం. ఏవం సబ్బపదనిద్దేసేసు లబ్భమానవసేన చతుబ్బిధమ్పి నానత్తం వేదితబ్బం.

అపరదీపనా పన పదత్థుతి వా హోతి దళ్హీకమ్మం వాతి ఏవం ద్వే ఠానాని గచ్ఛతి. యట్ఠికోటియా ఉప్పీళేన్తేన వియ హి సకిమేవ “పీతీ”తి వుత్తే ఏతం పదం ఫుల్లితమణ్డితవిభూసితం నామ న హోతి, పునప్పునం బ్యఞ్జనవసేన ఉపసగ్గవసేన అత్థవసేన “పీతి పామోజ్జం ఆమోదనా పమోదనా హాసో పహాసో విత్తీ”తి (ధ. స. ౯) వుత్తే ఫుల్లితమణ్డితవిభూసితం నామ హోతి. యథా హి దహరకుమారం న్హాపేత్వా మనోరమం వత్థం పరిదహాపేత్వా పుప్ఫాని పిళన్ధాపేత్వా అక్ఖీని అఞ్జేత్వా అథస్స నలాటే ఏకమేవ మనోసిలాబిన్దుం కరేయ్య, న తస్స ఏత్తావతా చిత్తతిలకో నామ హోతి, నానావణ్ణేహి పన పరివారేత్వా బిన్దూసు కతేసు చిత్తతిలకో నామ హోతి. ఏవం సమ్పదమిదం వేదితబ్బం. అయం పదత్థుతి నామ.

బ్యఞ్జనవసేన పన ఉపసగ్గవసేన అత్థవసేన చ పునప్పునం భణనమేవ దళ్హీకమ్మం నామ. యథా హి “ఆవుసో”తి వా “భన్తే”తి వా “యక్ఖో”తి వా “సప్పో”తి వా వుత్తే దళ్హీకమ్మం నామ న హోతి, “ఆవుసో ఆవుసో, భన్తే భన్తే, యక్ఖో యక్ఖో, సప్పో సప్పో”తి వుత్తే పన దళ్హీకమ్మం నామ హోతి, ఏవమేవ సకిందేవ యట్ఠికోటియా ఉప్పీళేన్తేన వియ “పీతీ”తి వుత్తమత్తే దళ్హీకమ్మం నామ న హోతి, పునప్పునం బ్యఞ్జనవసేన ఉపసగ్గవసేన అత్థవసేన “పీతి పామోజ్జం ఆమోదనా పమోదనా హాసో పహాసో విత్తీ”తి వుత్తేయేవ దళ్హీకమ్మం నామ హోతీతి ఏవం అపరదీపనా ద్వే ఠానాని గచ్ఛతి. ఏతిస్సాపి వసేన లబ్భమానకపదనిద్దేసేసు సబ్బత్థ అత్థో వేదితబ్బో.

తత్థ పీనయతీతి **పీతి**. సా సమ్పియాయనలక్ఖణా, కాయచిత్తపీణనరసా ఫరణరసా వా, ఓదగ్యపచ్చుపట్ఠానా. **యా పఞ్చకామగుణపటిసఞ్ఞుత్తా**తి యా రూపాదిపఞ్చకామకోట్ఠాసపటిసంయుత్తా పీతి, సా పీనయతీతి **పీతి,** ఇదం సభావపదం. పముదితస్స భావో **పామోజ్జం**. ఆమోదనాకారో **ఆమోదనా**. పమోదనాకారో **పమోదనా**. యథా వా భేసజ్జానం వా తేలానం

వా ఉణ్హోదకసీతోదకానం వా ఏకతో కరణం “మోదనా”తి వుచ్చతి, ఏవమయమ్పి పీతిధమ్మానం ఏకతో కరణేన మోదనా. ఉపసగ్గవసేన పన మణ్డేత్వా “ఆమోదనా పమోదనా”తి వుత్తా.

హాసేతీతి **హాసో**. పహాసేతీతి **పహాసో,** హట్ఠపహట్ఠాకారానమేతం అధివచనం. **విత్తీ**తి విత్తం, ధనస్సేతం నామం. అయం పన సోమనస్సపచ్చయత్తా విత్తిసరిక్ఖతాయ విత్తి. యథా హి ధనినో ధనం పటిచ్చ సోమనస్సం ఉప్పజ్జతి, ఏవం పీతిమతోపి పీతిం పటిచ్చ సోమనస్సం ఉప్పజ్జతి. తస్మా “విత్తీ”తి వుత్తా. **తుట్ఠీ**తి సభావసణ్ఠితాయ పీతియా ఏతం నామం. పీతిమా పన పుగ్గలో కాయచిత్తానం ఉగ్గతత్తా అబ్భుగ్గతత్తా “ఉదగ్గో”తి వుచ్చతి, ఉదగ్గస్స భావో **ఓదగ్యం.**

అత్తనో మనతా **అత్తమనతా**. అనభిరద్ధస్స హి మనో దుక్ఖపదట్ఠానత్తా న అత్తనో మనో నామ హోతి, అభిరద్ధస్స సుఖపదట్ఠానత్తా అత్తనో మనో నామ హోతి, ఇతి అత్తనో మనతా అత్తమనతా, సకమనతా, సకమనస్స భావోతి అత్థో. సా పన యస్మా న అఞ్ఞస్స కస్సచి అత్తనో మనతా, చిత్తస్సేవ పనేసా భావో చేతసికో ధమ్మో, తస్మా “అత్తమనతా చిత్తస్సా”తి వుత్తా.

చిత్తవిచిత్తతాయ **చిత్తం**. ఆరమ్మణం మినమానం జానాతీతి **మనో. మానస**న్తి మనో ఏవ, “అన్తలిక్ఖచరో పాసో, య్వాయం చరతి మానసో”తి (మహావ. ౩౩; సం. ని. ౧.౧౫౧) హి ఏత్థ పన సమ్పయుత్తకధమ్మో “మానసో”తి వుత్తో.

> “కథఞ్హి భగవా తుయ్హం, సావకో సాసనే రతో;
>
> అప్పత్తమానసో సేక్ఖో, కాలంకయిరా జనే సుతా”తి. (సం. ని. ౧.౧౫౯) –

ఏత్థ అరహత్తం “మానస”న్తి వుత్తం. ఇధ పన మనో ఏవ మానసం, బ్యఞ్జనవసేన హేతం పదం వడ్ఢితం.

హదయన్తి చిత్తం. “చిత్తం వా తే ఖిపిస్సామి, హదయం వా తే ఫాలేస్సామీ”తి (సు. ని. ఆళవకసుత్తం; సం. ని. ౧.౨౩౭; ౨౪౬) ఏత్థ ఉరో “హదయ”న్తి వుత్తం. “హదయా హదయం మఞ్ఞే అఞ్ఞాయ తచ్ఛతీ”తి (మ. ని. ౧.౬౩) ఏత్థ చిత్తం. “వక్కం హదయ”న్తి (ఖు. పా. ౩.ద్వత్తింసాకారో; దీ. ని. ౨.౩౭౭; మ. ని. ౧.౧౧౦) ఏత్థ హదయవత్థు. ఇధ పన చిత్తమేవ అబ్భన్తరట్ఠేన “హదయ”న్తి వుత్తం. తమేవ పరిసుద్ధట్ఠేన **పణ్డరం,** భవఙ్గం సన్ధాయేతం వుత్తం. యథాహ – “పభస్సరమిదం, భిక్ఖవే, చిత్తం, తఞ్చ ఖో ఆగన్తుకేహి ఉపక్కిలేసేహి ఉపక్కిలిట్ఠ”న్తి (అ. ని. ౧.౪౯). తతో నిక్ఖన్తత్తా పన అకుసలమ్పి గఙ్గాయ నిక్ఖన్తా నదీ గఙ్గా వియ గోధావరితో నిక్ఖన్తా గోధావరీ వియ చ “పణ్డర”న్త్వేవ వుత్తం.

మనో మనాయతనన్తి ఇధ పన మనోగ్గహణం మనస్సేవ ఆయతనభావదీపనత్థం. తేనేతం దీపేతి “నయిదం దేవాయతనం వియ మనస్స ఆయతనత్తా మనాయతనం, అథ ఖో మనో ఏవ ఆయతనం మనాయతన”న్తి. తత్థ నివాసట్ఠానట్ఠేన ఆకరట్ఠేన సమోసరణట్ఠానట్ఠేన సఞ్జాతిదేసట్ఠేన కారణట్ఠేన చ **ఆయతనం** వేదితబ్బం. తథా హి లోకే “ఇస్సరాయతనం, వాసుదేవాయతన”న్తిఆదీసు నివాసట్ఠానం “ఆయతన”న్తి వుచ్చతి. “సువణ్ణాయతనం, రజతాయతన”న్తిఆదీసు ఆకరో. సాసనే పన “మనోరమే ఆయతనే, సేవన్తి నం విహఙ్గమా”తిఆదీసు (అ. ని. ౫.౩౮) సమోసరణట్ఠానం. “దక్ఖిణాపథో గున్నం ఆయతన”న్తిఆదీసు సఞ్జాతిదేసో. “తత్ర తత్రేవ సక్ఖిభబ్బతం పాపుణాతి సతి

సతిఆయతనే”తిఆదీసు (అం. ని. ౩.౧౦౨; ౫.౨౩; మం. ని. ౩.౧౫౮) కారణం. ఇధ పన సఞ్జాతిదేసట్ఠేన సమోసరణఠానట్ఠేన కారణట్ఠేనాతి తిధాపి వట్టతి.

ఫస్సాదయో హి ధమ్మా ఏత్థ సఞ్జాయన్తీతి సఞ్జాతిదేసట్ఠేనపి ఏతం ఆయతనం. బహిద్ధా రూపసద్దగన్ధరసఫోట్ఠబ్బా ఆరమ్మణభావేనేత్థ ఓసరన్తీతి సమోసరణఠానట్ఠేనపి ఆయతనం. ఫస్సాదీనం పన సహజాతాదిపచ్చయట్ఠేన కారణత్తా కారణట్ఠేనపి ఆయతనన్తి వేదితబ్బం. తదేవ మననలక్ఖణే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి ఇన్ద్రియం, మనో ఏవ ఇన్ద్రియం **మనిన్ద్రియం.**

విజానాతీతి **విఞ్ఞాణం.** విఞ్ఞాణమేవ ఖన్ధో **విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో.** తస్స రాసిఆదివసేన అత్థో వేదితబ్బో. “మహాఉదకక్ఖన్ధోత్వేవ సఙ్ఖం గచ్ఛతీ”తి (అం. ని. ౪.౫౧) ఏత్థ హి రాసట్ఠేన ఖన్ధో వుత్తో. “సీలక్ఖన్ధో సమాధిక్ఖన్ధో”తిఆదీసు (దీ. ని. ౩.౫౫౫) గుణట్ఠేన. “అద్దసా ఖో భగవా మహన్తం దారుక్ఖన్ధ”న్తి (సం. ని. ౪.౨౪౧-౨౪౨) ఏత్థ పణ్ణత్తిమత్తట్ఠేన. ఇధ పన రుళ్హితో ఖన్ధో వుత్తో. రాసట్ఠేన హి విఞ్ఞాణక్ఖన్ధస్స ఏకదేసో ఏకం విఞ్ఞాణం. తస్మా యథా రుక్ఖస్స ఏకదేసం ఛిన్దన్తో “రుక్ఖం ఛిన్దతీ”తి వుచ్చతి, ఏవమేవ విఞ్ఞాణక్ఖన్ధస్స ఏకదేసభూతం ఏకమ్పి విఞ్ఞాణం రుళ్హితో “విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో”తి వుత్తం.

తజ్జా మనోవిఞ్ఞాణధాతూతి తేసం ఫస్సాదీనం ధమ్మానం అనుచ్ఛవికా మనోవిఞ్ఞాణధాతు. ఇమస్మిఞ్హి పదే ఏకమేవ చిత్తం మిననట్ఠేన **మనో,** విజాననట్ఠేన **విఞ్ఞాణం,** సభావట్ఠేన నిస్సత్తట్ఠేన వా **ధాతూ**తి తీహి నామేహి వుత్తం. **సహగతో**తి అవిజహితో. **సహజాతో**తి సద్ధిం నిగ్గతో. **సంసట్ఠో**తి సంసగ్గో హుత్వా ఠితో. **సమ్పయుత్తో**తి సమం పకారేహి యుత్తో. కతమేహి పకారేహీతి? ఏకుప్పాదాదీహి. నత్థి కేచి ధమ్మా కేహిచి ధమ్మేహి సమ్పయుత్తాతి? ఆమన్తా. ఇతి హి ఇమస్స పఞ్హస్స పటిక్ఖేపే “నను అత్థి కేచి ధమ్మా కేహిచి ధమ్మేహి సహగతా సహజాతా సంసట్ఠా ఏకుప్పాదా ఏకనిరోధా ఏకవత్థుకా ఏకారమ్మణా”తి (కథా. ౪౭౩) ఏవం ఏకుప్పాదతాదీనం వసేన సమ్పయోగత్థో వుత్తో. ఇతి ఇమేహి ఏకుప్పాదతాదీహి సమం పకారేహి యుత్తో సమ్పయుత్తో. **ఏకుప్పాదో**తి ఏకతో ఉప్పన్నో, న వినాతి అత్థో. **ఏకనిరోధో**తి ఏకతో నిరోధో. **ఏకవత్థుకో**తి హదయవత్థువసేన ఏకవత్థుకో. **ఏకారమ్మణో**తి రూపాదివసేన ఏకారమ్మణో.

ఏత్థ సహగతసద్దో తబ్భావే, వోకిణ్ణే, ఆరమ్మణే, నిస్సయే, సంసట్ఠేతి పఞ్చసు అత్థేసు దిస్సతి జినవచనే. “యాయం తణ్హా పోనోభవికా నన్దిరాగసహగతా”తి (మహావ. ౧౪; విభ. ౨౦౩; మం. ని. ౩.౩౭౪; సం. ని. ౫.౧౦౮౧; పటి. మ. ౨.౩౦) ఏత్థ తబ్భావే వేదితబ్బో, నన్దిరాగభూతాతి అత్థో. “యా, భిక్ఖవే, వీమంసా కోసజ్జసహగతా కోసజ్జసమ్పయుత్తా”తి (సం. ని. ౫.౮౩౨) ఏత్థ వోకిణ్ణే, అన్తరన్తరా ఉప్పజ్జమానేన కోసజ్జేన వోకిణ్ణాతి అయమేత్థ అత్థో. “లాభీ హోతి రూపసహగతానం వా సమాపత్తీనం అరూపసహగతానం వా సమాపత్తీన”న్తి (పు. ప. ౩-౬) ఏత్థ ఆరమ్మణే, రూపారమ్మణానం అరూపారమ్మణానన్తి అత్థో. “అట్ఠికసఞ్ఞాసహగతం సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గం భావేతీ”తి (సం. ని. ౫.౨౩౮) ఏత్థ నిస్సయే, అట్ఠికసఞ్ఞం నిస్సాయ అట్ఠికసఞ్ఞం భావేత్వా పటిలద్ధన్తి అత్థో. “ఇదం సుఖం ఇమాయ పీతియా సహగతం హోతి సహజాతం సమ్పయుత్త”న్తి (విభ. ౫౭౮) ఏత్థ సంసట్ఠే, సంమిస్సన్తి అత్థో. ఇమస్మిమ్పి ఠానే సంసట్ఠే ఆగతో.

సహజాతసద్దో “సహజాతం పురేజాతం పచ్ఛాజాత”న్తి (పట్ఠా. ౧.౧.౪౩౫) ఏత్థ వియ సహజాతే. సంసట్ఠసద్దో “గిహీహి సంసట్ఠో”తి చ, “ఏవం సంసట్ఠో, భన్తే”తి (సం. ని. ౩.౩) చాతి ఏవమాదీసు సంసగ్గే. “కిసే థూలే వివజ్జేత్వా సంసట్ఠా యోజితా హయా”తి (జా. ౨.౨౨.౭౦) ఏత్థ సదిసే.

“పుచిమన్దపరివారో, అమ్బో తే దధివాహన;

మూలం మూలేన సంసట్ఠం, సాఖా సాఖా నిసేవరే”తి. (జా॰ ౧.౨.౭౨) –

ఏత్థ ఉపచితే. “చిత్తసంసట్ఠా ధమ్మా”తి (ధ॰ స॰ దుకమాతికా ౫౯) ఏత్థ చిత్తసమ్పయుత్తధమ్మే . ఇధ పన యో ఫలప్పదానే అవియోగధమ్మో వినిబ్భోగం అకత్వా ఏకుప్పాదాదిధమ్మో హుత్వా “సమ్పయుత్తో”తి వుచ్చతి. తంవిసయో. అథ వా “సహగతో”తి వత్వా పచ్ఛతో పచ్ఛతో ఆగతసుత్తేన వియ సో న హోతీతి దస్సేతుం **‘‘సహజాతో’’**తి వుత్తం. ఏకతో ఉప్పన్నరూపారూపం వియ సోపి న హోతీతి దస్సేతుం **‘‘సంసట్ఠో’’**తి వుత్తం.

ఖీరోదకం వియ చ సోపి న హోతీతి దస్సేతుం **‘‘సమ్పయుత్తో’’**తి వుత్తం. వినిబ్భోగం కాతుం అసక్కుణేయ్యట్ఠేన హి సహుప్పన్నా ధమ్మా సమ్పయుత్తాపి అత్థి ఖీరతేలం వియ. తథా విప్పయుత్తాపి ఖీరతో అపనీతం నవనీతం వియ. ఏవం లక్ఖణసమ్పయుత్తో ఏకుప్పాదాదిలక్ఖణోయేవ హోతీతి దస్సేతుం **‘‘ఏకుప్పాదో’’**తిఆది వుత్తం. ఏత్థ ఏకుప్పాదసహజాతానం కిం నానత్తం? ఉప్పాదే అన్తరవిరహితో **ఏకుప్పాదో**. ఖీరకాలముత్తస్సాపి దధినో మథనే మథనే పాకటం నవనీతం వియ పురేభత్తపచ్ఛాభత్తవసేన ఏకదివసమేవ జాతో వియ సో న హోతీతి దస్సేతుం ఏకక్ఖణే నిబ్బత్తోతి **సహజాతో. ఏకవత్థుకో**తి పతిట్ఠట్ఠేన ఏకపరిచ్ఛేదేన ఏకవత్థుకో, ద్విన్నం భిక్ఖూనం ఏకవత్థుకతా వియ ఠానన్తరవిరహితో. **ఏకారమ్మణో**తి అనియతేకారమ్మణో న చక్ఖువిఞ్ఞాణం వియాతి ఏవమేకే వణ్ణయన్తి.

మచ్చోతి మూలపదం. రూపాదీసు సత్తో లగ్గో లగ్గితోతి **సత్తో**. వుత్తఞ్హేతం “సత్తో సత్తోతి, భన్తే, వుచ్చతి, కిత్తావతా ను ఖో, భన్తే, ‘సత్తో’తి వుచ్చతీతి? రూపే ఖో, రాధ, యో ఛన్దో యో రాగో యా నన్దీ యా తణ్హా, తత్ర సత్తో తత్ర విసత్తో, తస్మా ‘సత్తో’తి వుచ్చతీ”తి (సం॰ ని॰ ౩.౧౬౧; మహాని॰ ౭). సత్తయోగేన వా సత్తో. సుగతిదుగ్గతిం నరతీతి **నరో**. మనునో పుత్తోతి **మానవో**. ఉపకరణేన సయం పోసయతీతి **పోసో**. పుం వుచ్చతి నిరయో, తం గలతీతి **పుగ్గలో**. జీవితిన్ద్రియం ధారేతీతి **జీవో**. చుతితో జాతిం గచ్ఛతీతి **జాగు**. జియతీతి **జన్తు**. ఇన్ద్రియేన గచ్ఛతీతి **ఇన్దగు**. అథ వా ఇన్దభూతేన కమ్మునా గచ్ఛతీతి **ఇన్దగు**. “హిన్దగూ”తిపి పాళి. హిన్దన్తి మరణం, తం గచ్ఛతీతి హిన్దగు. మనుతో జాతోతి **మనుజో**. **యం సాదియతీ**తి యం రూపాదిం అస్సాదియతి. సేసం వుత్తనయమేవ. ఇతో పరం వుత్తమత్థం నిగమేన్తో తేనాహ భగవా –

‘‘కామం కామయమానస్స...పే.... లద్ధా మచ్చో యదిచ్ఛతీ’’తి;

ఇతో పరం ఏత్తకమ్పి అవత్వా విసేసమత్తమేవ వక్ఖామ.

౨. తస్స చే కామయానస్సాతి తస్స పుగ్గలస్స కామే ఇచ్ఛమానస్స, కామేన వా యాయమానస్స. **ఛన్దజాతస్సా**తి జాతతణ్హస్స. **జన్తునో**తి సత్తస్స. **తే కామా పరిహాయన్తీ**తి తే కామా పరిహాయన్తి చే. **సల్లవిద్ధోవ రుప్పతీ**తి అథ సో అయోమయాదినా సల్లేన విద్ధో వియ పీళియతి. ఇతో పరం వుత్తం వజ్జేత్వా అవుత్తేసు యం యం అనుత్తానం, తం తదేవ కథయిస్సామి.

చక్ఖుపీణనం ఆరమ్మణం పాపుణనవసేన **యాయతి** గచ్ఛతి . దస్సనీయవసేన పియత్తం ఆరమ్మణవసేన అప్పోపేతీతి **నియ్యతి**. సవనీయం హుత్వా కణ్ణసోతపీణనం ఆరమ్మణవసేన పరికడ్ఢతీతి **వుయ్హతి**. సరితబ్బం హుత్వా చిత్తపీణనం

ఆరమ్మణవసేన గహేత్వా ఉపసంహారీయతీతి **సంహారీయతి. యథాతి** ఓపమ్మత్థే నిపాతో. హత్థినా యాయతి గచ్ఛతీతి **హత్థియానేన వా, వా**ఇతి వికప్పత్థే. అస్సేన యాయతి గచ్ఛతీతి **అస్సయానేన వా**. గోయుత్తం వయ్హాదియానం గోయానం, తేన **గోయానేన**. అజయానాదీసుపి ఏసేవ నయో. ఇట్ఠవసేన జాతో **సఞ్జాతో**.

ఆరమ్మణపియత్తవసేన నిబ్బత్తో **అభినిబ్బత్తో**. ఆరమ్మణమనాపభావేన **పాతుభూతో**. అథ వా కామరాగవసేన జాతో **సఞ్జాతో**. కామనన్దివసేన నిబ్బత్తో **అభినిబ్బత్తో**. కామతణ్హావసేన కామసినేహవసేన కామచ్ఛన్దవసేన కామపరిళాహవసేన చ **పాతుభూతో**తి వేదితబ్బో.

తే వా కామా పరిహాయన్తీతి తే వత్థుకామాదయో పరిహాయన్తి విగచ్ఛన్తి. **సో వా కామేహి పరిహాయతీ**తి ఏసో ఖత్తియాదిపుగ్గలో వత్థుకామాదికామేహి పరిహాయతి విగచ్ఛతి "పుబ్బేవ మచ్చం విజహన్తి భోగా, మచ్చో ధనే పుబ్బతరం జహాతీ"తి (జా॰ ౧.౫.౨) ఏవమాదీసు వియ. **కథన్తి** కేన పకారేన. **తిట్ఠన్తస్సేవాతి** ధరన్తస్సేవ. **తే భోగే**తి తే వత్థుకామాదయో భోగే. **రాజానో వాతి** పథబ్యాదిరాజానో. **హరన్తీ**తి గహేత్వా గచ్ఛన్తి, అపహరన్తి వా. **చోరా వాతి** సన్ధిచ్ఛేదాదికా. **అగ్గి వాతి** దావగ్గిఆది. **దహతీ**తి ఝాపేతి భస్మం కరోతి. **ఉదకం వాతి** ఓఘాదిఉదకం . **వహతీ**తి గహేత్వా మహాసముద్దం పాపేతి. **అప్పియా వాతి** అకన్తా అమనాపా. **దాయాదా హరన్తీ**తి దాయజ్జవిరహితా అస్సామికా హరన్తి. **నిహితం వాతి** నిధానం కత్వా ఠపితం. **నాధిగచ్ఛతీ**తి న విన్దతి న పటిలభతి, న పస్సతీతి అత్థో. **దుప్పయుత్తాతి** విసమపయోగేన యోజితా కసివాణిజ్జాదికమ్మన్తా. **భిజ్జన్తీ**తి భేదం పాపుణన్తి, న పవత్తన్తీతి అత్థో. "భఞ్జన్తి రథం అయానకా"తిఆదీసు (జా॰ ౨.౨౧.౨౯౬) సమ్భవో వేదితబ్బో.

కులే వా కులఙ్గారో ఉప్పజ్జతీతి ఖత్తియాదికులే కులఝాపకో కులే అన్తిమపురిసో నిబ్బత్తతి . "కులఙ్కరో"తిపి పాళి. **యో తే భోగే వికిరతీ**తి యో ఏసో కులే పచ్ఛిమకో తే హిరఞ్ఞాదికే భోగే ఖేపేతి. **విధమతీ**తి వియోగం కరోతి, దూరే ఖిపతి. **విద్ధంసేతీ**తి నాసేతి అదస్సనం గమేతి. అథ వా ఇత్థిధుత్తో హుత్వా **వికిరతి**. సురాధుత్తో హుత్వా **విధమతి**. అక్ఖధుత్తో హుత్వా **విద్ధంసేతి**. వికిరతి వా ఉప్పన్నం ఆయం అజాననేన. విధమతి విస్సజ్జనముఖం అజాననేన. విద్ధంసేతి ఠపితట్ఠానే ఆరక్ఖం అసంవిధానేనాతి ఏవమాదినా యోజేతబ్బం.

అనిచ్చతాయేవ అట్ఠమీతి వినాసభావో ఏవ అట్ఠమో. **హాయన్తీ**తి అదస్సనం యన్తి. **పరిహాయన్తీ**తి న పున పఞ్ఞాయన్తి. **పరిధంసన్తీ**తి ఠానతో అపగచ్ఛన్తి. **పరిపతన్తీ**తి పగ్ఘరన్తి. **అన్తరధాయన్తీ**తి అన్తరధానం అదస్సనం గచ్ఛన్తి. **విప్పలుజ్జన్తీ**తి చుణ్ణవిచుణ్ణా హుత్వా అపగచ్ఛన్తి.

తిట్ఠన్తేవ తే భోగేతి తేసం ధనానం ఠితకాలే "తిట్ఠన్తే నిబ్బుతే చాపీ"తి ఏవమాదీసు (వి॰ వ॰ ౮౦౬) వియ. **సోతి** సో భోగసామికో పుగ్గలో. **చవతి** దేవలోకతో. **మరతి** మనుస్సలోకతో. **విప్పలుజ్జతి** నాగసుపణ్ణాదిలోకతో. అథ వా **హాయతి** ధఞ్ఞకోట్ఠాగారవసేన. **పరిహాయతి** ధనకోట్ఠాగారవసేన. **పరిధంసతి** బలిబద్దహత్థిఅస్సాదివసేన. **పరిపతతి** దాసిదాసవసేన. **అన్తరధాయతి** దారాభరణవసేన. **నస్సతి** ఉదకాదివసేనాతి ఏకే వణ్ణయన్తి.

అయోమయేనాతి కాళలోహాదినిబ్బత్తేన. **సల్లేనా**తి కణ్డేన. **అట్ఠిమయేనా**తి మనుస్సట్ఠిం ఠపేత్వా అవసేసేన. **దన్తమయేనా**తి హత్థిదన్తాదినా. **విసాణమయేనా**తి గోవిసాణాదినా. **కట్ఠమయేనా**తి వేళుకట్ఠాదినా. **విద్ధో**తి

వుత్తప్పకారసల్లానం అఞ్ఞతరఞ్ఞతరేన పహటో. **రుప్పతీతి** వికిరతి, వికారం ఆపజ్జతి. **కుప్పతీతి** చలతి, కోపం ఉప్పాదేతి. **ఘట్టీయతీతి** ఘట్టితో హోతి. **పీళీయతీతి** పీళితో హోతి, లద్ధప్పహారో **కుప్పతి**. "తతియదివసే సలాకం పవేసేత్వా ధోవనకాలే **ఘట్టీయతి**. ఖారప్పదానే **పీళీయతి**. పహారధోవనే వా **రుప్పతి**. తస్మిం దుక్ఖుప్పాదనే **కుప్పతి**. సలాకపవేసనే **పీళీయతి**. ఖారప్పదానే **ఘట్టీయతీ**"తి ఏవమేకే వణ్ణయన్తి.

బ్యాధితోతి లద్ధప్పహారో హుత్వా పీళితో. **దోమనస్సితోతి** దోమనస్సప్పత్తో. **విపరిణామఞ్ఞథాభావాతి** పకతిభావం జహిత్వా అఞ్ఞథాభావం ఉపనీతేన, అన్తోసోసాది **సోకో** చ వాచావిప్పలాపో **పరిదేవో** చ కాయపీళనాది **దుక్ఖఞ్చ** చిత్తపీళనాది **దోమనస్సఞ్చ** భుసో ఆయాసో **ఉపాయాసో** చ. ఏతే వుత్తప్పకారా సోకాదయో ఉప్పజ్జన్తి సముదాచారం గచ్ఛన్తి.

౩. తతియగాథాయం సఙ్ఖేపత్థో – యో పన ఇమే కామే తత్థ ఛన్దరాగవిక్ఖమ్భనేన వా సముచ్ఛేదేన వా అత్తనో పాదేన సప్పస్స సిరం వియ పరివజ్జేతి, సో భిక్ఖు సబ్బలోకం విప్ఫారేత్వా ఠితత్తా లోకే విసత్తికాసఙ్ఖాతం తణ్హం సతో హుత్వా సమతివత్తతీతి.

యోతి విభజితబ్బం పదం. **యో యాదిసోతి**ఆదీని తస్స విభజనపదాని. ఏత్థ చ యస్మా **యోతి** అత్థపదం. తఞ్చ అనియమేన పుగ్గలం దీపేతి. తస్మా తస్స అత్థం దస్సేన్తో అనియమేన పుగ్గలదీపకం యో-సద్దమేవ ఆహ. తస్మా ఏత్థ ఏవమత్థో వేదితబ్బో – **యోతి** యో కోచీతి. యస్మా యో యో కోచి నామ, సో అవస్సం యథాలిఙ్గయథాయుత్తయథావిహితయథాప్పకారయంఠానపత్తయంధమ్మసమన్నాగతవసేన ఏకేనాకారేన పఞ్ఞాయతి, తస్మా తం తత్థ ఞాపేతుం తం భేదం పకాసేన్తో **"యాదిసో"**తిఆదిమాహ. తత్థ **యాదిసోతి** లిఙ్గవసేన యాదిసో వా తాదిసో వా హోతు, దీఘో వా రస్సో వా కాళో వా ఓదాతో వా మఙ్గురచ్ఛవి వా కిసో వా థూలో వాతి అత్థో.

యథాయుత్తోతి యోగవసేన యేన వా తేన వా యుత్తో హోతు, నవకమ్మయుత్తో వా ఉద్దేసయుత్తో వా వాసధురయుత్తో వాతి అత్థో. **యథావిహితోతి** యథాఠపితో నవకమ్మాధిట్ఠాయికాదివసేన. **యథాపకారోతి** యథాపకారేన ఠపితో పదీపనాయకాదివసేన. **యంఠానప్పత్తోతి** యం ఠానన్తరం పత్తో సేనాపతిసేట్ఠిట్ఠానాదివసేన. **యంధమ్మసమన్నాగతోతి** యేన ధమ్మేన ఉపాగతో ధుతఙ్గాదివసేన.

విక్ఖమ్భనతో వాతి ఉపచారప్పనాసమాధీతి కిలేసానం దూరీకరణతో వా ఘటప్పహారేన సేవాలానం వియ. **సముచ్ఛేదతో వాతి** పున అప్పవత్తిం కత్వా అచ్చన్తతో మగ్గేన కిలేసానం ఉచ్ఛిన్నమూలతో పహానవసేన సముచ్ఛేదతో వా. **అట్ఠికఙ్కలూపమా కామాతి**ఆదీని ఏకాదస పదాని విపస్సనావసేన వుత్తాని.

బుద్ధానుస్సతిం భావేన్తోపీతిఆదీని ఛ పదాని **మరణస్సతిం భావేన్తోపి, ఉపసమానుస్సతిం భావేన్తోపీతి** ఇమాని చ ఉపచారజ్ఝానవసేన వుత్తాని. **ఆనాపానస్సతిం భావేన్తోపి, కాయగతాసతిం భావేన్తోపి, పఠమం ఝానం భావేన్తోపీతి**ఆదీని **నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనసమాపత్తిం భావేన్తోపీతి** పరియోసానాని అప్పనాజ్ఝానవసేన వుత్తాని. తత్థ **అట్ఠికఙ్కలూపమా కామాతి** సునిక్కన్తం నిక్కన్తం నిమ్మంసం లోహితమక్ఖితం అట్ఠికఙ్కలం ఉపమా ఏతేసం కామానన్తి అట్ఠికఙ్కలూపమా కామా. **అప్పస్సాదట్ఠేనాతి** "అప్పం పరిత్తం సుఖస్సాదం ఆదీనవో ఏత్థ భియ్యో"తి దస్సనట్ఠేన. **పస్సన్తోతి** "యావదేవ పన సో కుక్కురో కిలమథస్స విఘాతస్స భాగీ అస్సా"తి ఞాణచక్ఖునా పస్సన్తో. **పరివజ్జేతీతి** దూరఙ్గమేతి. వుత్తఞ్హేతం భగవతా –

“సేయ్యథాపి , గహపతి, కుక్కురో జిఘచ్ఛాదుబ్బల్యపరేతో గోఘాతకసూనం పచ్చుపట్ఠితో అస్స, తమేనం దక్ఖో గోఘాతకో వా గోఘాతకన్తేవాసీ వా అట్ఠికఙ్కలం సునిక్కన్తం నిక్కన్తం నిమ్మంసం లోహితమక్ఖితం ఉపసుమ్భేయ్య. తం కిం మఞ్ఞసి, గహపతి, అపి ను ఖో సో కుక్కురో అమ్హం అట్ఠికఙ్కలం సునిక్కన్తం నిక్కన్తం నిమ్మంసం లోహితమక్ఖితం పలేహన్తో జిఘచ్ఛాదుబ్బల్యం పటివినేయ్యా”తి? “నో హేతం, భన్తే”. “తం కిస్స హేతు”? “అదుఞ్హి, భన్తే, అట్ఠికఙ్కలం సునిక్కన్తం నిక్కన్తం నిమ్మంసం లోహితమక్ఖితం, యావదేవ పన సో కుక్కురో కిలమథస్స విఘాతస్స భాగీ అస్సా”తి. “ఏవమేవ ఖో, గహపతి, అరియసావకో ఇతి పటిసఞ్చిక్ఖతి ‘అట్ఠికఙ్కలూపమా కామా వుత్తా భగవతా బహుదుక్ఖా బహుపాయాసా, ఆదీనవో ఏత్థ భియ్యో’తి. ఏవమేతం యథాభూతం సమ్మప్పఞ్ఞాయ దిస్వా యాయం ఉపేక్ఖా నానత్తా నానత్తసితా , తం అభినివజ్జేత్వా యాయం ఉపేక్ఖా ఏకత్తా ఏకత్తసితా, యత్థ సబ్బసో లోకామిసుపాదానా అపరిసేసా నిరుజ్ఝన్తి, తమేవూపేక్ఖం భావేతీ”తి (మ. ని. ౨.౪౨).

గిజ్ఝాదీహి సాధారణా మంసపేసి ఉపమా ఏతేసన్తి **మంసపేసూపమా**. బహూనం సాధారణట్ఠేన **బహుసాధారణా**. ఆదిత్తం తిణుక్కం ఉపమా ఏతేసన్తి **తిణుక్కూపమా. అనుదహనట్ఠేనా**తి హత్థాదిఝాపనట్ఠేన. సాధికపోరిసప్పమాణా వీతచ్చికానం వీతధూమానం అఙ్గారానం పూరా అఙ్గారకాసు ఉపమా ఏతేసన్తి **అఙ్గారకాసూపమా. మహాపరిళాహట్ఠేనా**తి మహన్తపరితాపనట్ఠేన. ఆరామరామణేయ్యాదికం సుపినం ఉపమా ఏతేసన్తి **సుపినకూపమా. ఇత్తరపచ్చుపట్ఠానట్ఠేనా**తి అప్పత్వా, న ఉపగన్త్వా తిట్ఠనట్ఠేన. యాచితేన లద్ధం యానాదిభణ్డం ఉపమా ఏతేసన్తి **యాచితకూపమా. తావకాలికట్ఠేనా**తి అనిబన్ధనట్ఠేన. సమ్పన్నఫలరుక్ఖో ఉపమా ఏతేసన్తి **రుక్ఖఫలూపమా. సమ్భఞ్జనపరిభఞ్జనట్ఠేనా**తి సాఖాభఞ్జనట్ఠేన చేవ సమన్తతో భఞ్జిత్వా రుక్ఖపాతనట్ఠేన చ. అసి చ సూనా చ ఉపమా ఏతేసన్తి **అసిసూనూపమా. అధికుట్టనట్ఠేనా**తి ఛిన్దనట్ఠేన. సత్తిసూలం ఉపమా ఏతేసన్తి **సత్తిసూలూపమా. వినివిజ్ఝనట్ఠేనా**తి నిపతేత్వా గమనట్ఠేన. భయజననట్ఠేన సప్పసిరం ఉపమా ఏతేసన్తి **సప్పసిరూపమా. సప్పటిభయట్ఠేనా**తి సహ అభిముఖే భయట్ఠేన. దుక్ఖజననం అగ్గిక్ఖన్ధం ఉపమా ఏతేసన్తి **అగ్గిక్ఖన్ధూపమా. మహాభితాపనట్ఠేనా**తి మహన్తఅభితాపకాయపీళాఉప్పాదనట్ఠేనాతి కామం పరివజ్జేతీతి. వుత్తఞ్హేతం –

“సేయ్యథాపి, గహపతి, గిజ్ఝో వా కఙ్కో వా కులలో వా మంసపేసిం ఆదాయ ఉడ్డీయేయ్య, తమేనం గిజ్ఝాపి కఙ్కాపి కులలాపి అనుపతిత్వా అనుపతిత్వా వితచ్ఛేయ్యుం విస్సజ్జేయ్యుం. తం కిం మఞ్ఞసి, గహపతి, సచే సో గిజ్ఝో వా కఙ్కో వా కులలో వా తం మంసపేసిం న ఖిప్పమేవ పటినిస్సజ్జేయ్య, సో తతోనిదానం మరణం వా నిగచ్ఛేయ్య , మరణమత్తం వా దుక్ఖ”న్తి “ఏవం, భన్తే”. “ఏవమేవ ఖో, గహపతి, అరియసావకో ఇతి పటిసఞ్చిక్ఖతి ‘మంసపేసూపమా కామా వుత్తా భగవతా…పే.… తమేవూపేక్ఖం భావేతి. సేయ్యథాపి, గహపతి, పురిసో ఆదిత్తం తిణుక్కం ఆదాయ పటివాతం గచ్ఛేయ్య. తం కిం మఞ్ఞసి, గహపతి, సచే సో పురిసో తం ఆదిత్తం తిణుక్కం న ఖిప్పమేవ పటినిస్సజ్జేయ్య, తస్స సా ఆదిత్తా తిణుక్కా హత్థం వా దహేయ్య, బాహుం వా దహేయ్య, అఞ్ఞతరం వా అఞ్ఞతరం వా అఙ్గపచ్చఙ్గం దహేయ్య, సో తతోనిదానం మరణం వా నిగచ్ఛేయ్య, మరణమత్తం వా దుక్ఖ”న్తి? “ఏవం, భన్తే”. “ఏవమేవ ఖో, గహపతి, అరియసావకో ఇతి పటిసఞ్చిక్ఖతి ‘తిణుక్కూపమా కామా వుత్తా భగవతా బహుదుక్ఖా బహుపాయాసా…పే.… తమేవూపేక్ఖం భావేతి. సేయ్యథాపి, గహపతి, అఙ్గారకాసు సాధికపోరిసా పూరా అఙ్గారానం వీతచ్చికానం వీతధూమానం. అథ పురిసో ఆగచ్ఛేయ్య జీవితుకామో అమరితుకామో సుఖకామో దుక్ఖప్పటిక్కూలో, తమేనం ద్వే బలవన్తో పురిసా నానాబాహాసు గహేత్వా అఙ్గారకాసుం ఉపకడ్ఢేయ్యుం. తం కిం మఞ్ఞసి గహపతి, అపి ను సో పురిసో ఇతి చితి చేవ కాయం సన్నామేయ్యా”తి? “ఏవం, భన్తే”. “తం కిస్సహేతు”?

“విదితత్థం, భన్తే, తస్స పురిసస్స ‘ఇమఞ్చ అహం అఙ్గారకాసుం పపతిస్సామి, తతోనిదానం మరణం వా నిగచ్ఛిస్సామి మరణమత్తం వా దుక్ఖ’’న్తి. “ఏవమేవ ఖో గహపతి అరియసావకో ఇతి పటిసఞ్చిక్ఖతి ‘అఙ్గారకాసూపమా కామా వుత్తా భగవతా…పే॰… తమేవూపేక్ఖం భావేతి. సేయ్యథాపి, గహపతి, పురిసో సుపినకం పస్సేయ్య ఆరామరామణేయ్యకం వనరామణేయ్యకం భూమిరామణేయ్యకం పోక్ఖరణిరామణేయ్యకం, సో పటిబుద్ధో న కిఞ్చి పటిపస్సేయ్య. ఏవమేవ ఖో, గహపతి, అరియసావకో ఇతి పటిసఞ్చిక్ఖతి ‘సుపినకూపమా కామా వుత్తా భగవతా…పే॰… తమేవూపేక్ఖం భావేతి. సేయ్యథాపి, గహపతి, పురిసో యాచితకం భోగం యాచిత్వా యానం వా పోరిసేయ్యం పవరమణికుణ్డలం. సో తేహి యాచితకేహి భోగేహి పురక్ఖతో పరివుతో అన్తరాపణం పటిపజ్జేయ్య. తమేనం జనో దిస్వా ఏవం వదేయ్య ‘భోగీ వత భో పురిసో, ఏవం కిర భో భోగినో భోగాని భుఞ్జన్తీ’తి. తమేనం సామికా యత్థ యత్థేవ తాని పస్సేయ్యుం, తత్థ తత్థేవ తాని హరేయ్యుం. తం కిం మఞ్ఞసి, గహపతి, అలం ను ఖో తస్స పురిసస్స అఞ్ఞథత్తాయా”తి? “ఏవం, భన్తే”. “తం కిస్సహేతు”? “సామినో హి, భన్తే, తాని హరన్తీ”తి. “ఏవమేవ ఖో, గహపతి, అరియసావకో ఇతి పటిసఞ్చిక్ఖతి ‘యాచితకూపమా కామా వుత్తా భగవతా…పే॰… తమేవూపేక్ఖం భావేతి. సేయ్యథాపి, గహపతి, గామస్స వా నిగమస్స వా అవిదూరే తిబ్బో వనసణ్డో, తత్రస్స రుక్ఖో సమ్పన్నఫలో చ ఉపపన్నఫలో చ. న చస్సు కానిచి ఫలాని భూమియం పతితాని. అథ పురిసో ఆగచ్ఛేయ్య ఫలత్థికో ఫలగవేసీ ఫలపరియేసనం చరమానో. సో తం వనసణ్డం అజ్ఝోగాహేత్వా తం రుక్ఖం పస్సేయ్య సమ్పన్నఫలఞ్చ ఉపపన్నఫలఞ్చ. తస్స ఏవమస్స ‘అయం ఖో రుక్ఖో సమ్పన్నఫలో చ ఉపపన్నఫలో చ, నత్థి చ కానిచి ఫలాని భూమియం పతితాని, జానామి ఖో పనాహం రుక్ఖం ఆరోహితుం. యంనూనాహం ఇమం రుక్ఖం ఆరోహిత్వా యావదత్థఞ్చ ఖాదేయ్యం, ఉచ్ఛఙ్గఞ్చ పూరేయ్య’న్తి? సో తం రుక్ఖం ఆరోహిత్వా యావదత్థఞ్చ ఖాదేయ్య, ఉచ్ఛఙ్గఞ్చ పూరేయ్య. అథ దుతియో పురిసో ఆగచ్ఛేయ్య ఫలత్థికో ఫలగవేసీ ఫలపరియేసనం చరమానో తిణ్హం కుఠారిం ఆదాయ. సో తం వనసణ్డం అజ్ఝోగాహేత్వా తం రుక్ఖం పస్సేయ్య సమ్పన్నఫలఞ్చ ఉపపన్నఫలఞ్చ. తస్స ఏవమస్స ‘అయం ఖో రుక్ఖో సమ్పన్నఫలో చ ఉపపన్నఫలో చ, నత్థి చ కానిచి ఫలాని భూమియం పతితాని, న ఖో పనాహం జానామి రుక్ఖం ఆరోహితుం. యంనూనాహం ఇమం రుక్ఖం మూలతో ఛేత్వా యావదత్థఞ్చ ఖాదేయ్యం, ఉచ్ఛఙ్గఞ్చ పూరేయ్య’న్తి. సో తం రుక్ఖం మూలతోవ ఛిన్దేయ్య. తం కిం మఞ్ఞసి , గహపతి, అముకో సో పురిసో పఠమం రుక్ఖం ఆరూళ్హో, సచే సో న ఖిప్పమేవ ఓరోహేయ్య, తస్స సో రుక్ఖో పపతన్తో హత్థం వా భఞ్జేయ్య పాదం వా భఞ్జేయ్య అఞ్ఞతరం వా అఞ్ఞతరం వా అఙ్గపచ్చఙ్గం భఞ్జేయ్య, సో తతోనిదానం మరణం వా నిగచ్ఛేయ్య, మరణమత్తం వా దుక్ఖ”న్తి? “ఏవం, భన్తే”. “ఏవమేవ ఖో, గహపతి, అరియసావకో ఇతి పటిసఞ్చిక్ఖతి ‘రుక్ఖఫలూపమా కామా వుత్తా భగవతా బహుదుక్ఖా బహుపాయాసా, ఆదీనవో ఏత్థ భియ్యో’తి. ఏవమేతం యథాభూతం సమ్మప్పఞ్ఞాయ దిస్వా యాయం ఉపేక్ఖా నానత్తా నానత్తసితా, తం అభినివజ్జేత్వా యాయం ఉపేక్ఖా ఏకత్తా ఏకత్తసితా. యత్థ సబ్బసో లోకామిసూపాదానా అపరిసేసా నిరుజ్ఝన్తి. తమేవూపేక్ఖం భావేతీ”తి (మ॰ ని॰ ౨.౪౩-౪౮).

ఏవం అట్ఠికఙ్కలాదికఅగ్గిక్ఖన్ధూపమపరియోసానతో విపస్సనం దస్సేత్వా ఇదాని ఉపచారసమాధిం దస్సేన్తో **‘‘బుద్ధానుస్సతిం భావేన్తో’’**తిఆదిమాహ.

తత్థ పునప్పునం ఉప్పజ్జనతో సతి ఏవ అనుస్సతి. పవత్తితబ్బట్ఠానమ్హియేవ చ పవత్తత్తా సద్ధాపబ్బజితస్స కులపుత్తస్స అనురూపా సతీతిపి అనుస్సతి. బుద్ధం ఆరబ్భ ఉప్పన్నా అనుస్సతి బుద్ధానుస్సతి. అరహతాదిబుద్ధగుణారమ్మణాయ సతియా ఏతం అధివచనం, తం **బుద్ధానుస్సతిం. భావేన్తో**తి వడ్ఢేన్తో బ్యూహేన్తో. ధమ్మం ఆరబ్భ ఉప్పన్నా అనుస్సతి **ధమ్మానుస్సతి,** స్వాక్ఖాతతాదిధమ్మగుణారమ్మణాయ సతియా ఏతం అధివచనం. సఙ్ఘం ఆరబ్భ ఉప్పన్నా అనుస్సతి **సఙ్ఘానుస్సతి,** సుప్పటిపన్నతాదిసఙ్ఘగుణారమ్మణాయ సతియా ఏతం అధివచనం. సీలం ఆరబ్భ ఉప్పన్నా అనుస్సతి **సీలానుస్సతి,** అత్తనో అఖణ్డతాదిసీలగుణారమ్మణాయ సతియా ఏతం అధివచనం. చాగం ఆరబ్భ ఉప్పన్నా అనుస్సతి **చాగానుస్సతి,** అత్తనో ముత్తచాగతాదిచాగగుణారమ్మణాయ సతియా ఏతం అధివచనం. దేవతా ఆరబ్భ ఉప్పన్నా అనుస్సతి **దేవతానుస్సతి,** దేవతా సక్ఖిట్ఠానే ఠపేత్వా అత్తనో సద్ధాదిగుణారమ్మణాయ సతియా ఏతం అధివచనం. ఆనాపానే ఆరబ్భ ఉప్పన్నా సతి **ఆనాపానస్సతి,** ఆనాపాననిమిత్తారమ్మణాయ సతియా ఏతం అధివచనం. మరణం ఆరబ్భ ఉప్పన్నా సతి **మరణస్సతి,** ఏకభవపరియాపన్నజీవితిన్ద్రియుపచ్ఛేదసఙ్ఖాతమరణారమ్మణాయ సతియా ఏతం అధివచనం.

కుచ్ఛితానం కేసాదీనం పటిక్కూలానం ఆయత్తా ఆకరత్తా కాయోతి సఙ్ఖం గతే సరీరే గతా పవత్తా సతి **కాయగతాసతి,** తాదిసం వా కాయం గతా సతి "కాయగతసతీ"తి వత్తబ్బే రస్సం అకత్వా "కాయగతాసతీ"తి వుత్తం. కేసాదికేసు కాయకోట్ఠాసేసు పటిక్కూలనిమిత్తారమ్మణాయ సతియా ఏతం అధివచనం. ఉపసమం ఆరబ్భ ఉప్పన్నా అనుస్సతి. **ఉపసమానుస్సతి,** సబ్బదుక్ఖూపసమారమ్మణాయ సతియా ఏతం అధివచనం.

వితక్కవిచారపీతిసుఖచిత్తేకగ్గతాసమ్పయుత్తం పఠమజ్ఝానం భావేన్తో. పీతిసుఖచిత్తేకగ్గతాసమ్పయుత్తం దుతియజ్ఝానం భావేన్తో. సుఖచిత్తేకగ్గతాసమ్పయుత్తం తతియజ్ఝానం భావేన్తో. ఉపేక్ఖాచిత్తేకగ్గతాసమ్పయుత్తం చతుత్థజ్ఝానం భావేన్తో…పే… నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం భావేన్తోపి కామే పరివజ్జేతీతి.

విక్ఖమ్భనప్పహానం దస్సేత్వా ఇదాని సముచ్ఛేదేన కామానం పహానం దస్సేతుం "**సోతాపత్తిమగ్గం భావేన్తోపీ**"తిఆదిమాహ. తత్థ మగ్గసోతస్స ఆపజ్జనం సోతాపత్తి, సోతాపత్తియా మగ్గో సోతాపత్తిమగ్గో. **అపాయగమనీయే కామే**తి యేహి అపాయం గచ్ఛన్తి, తే అపాయగమనీయే కామే సముచ్ఛేదతో సోతాపత్తిమగ్గం భావేన్తో పరివజ్జేతి. పటిసన్ధివసేన సకింయేవ ఇమం లోకం ఆగచ్ఛతీతి సకదాగామీ, తస్స మగ్గో సకదాగామిమగ్గో. తం మగ్గం భావేన్తో. **ఓళారికే**తి పరిళాహప్పత్తే. పటిసన్ధివసేనేవ కామభవం నాగచ్ఛతీతి అనాగామీ, తస్స మగ్గో అనాగామిమగ్గో. తం మగ్గం భావేన్తో. **అనుసహగతే**తి సుఖుమభావప్పత్తే. కిలేసేహి ఆరకత్తా, కిలేసారీనం హతత్తా, సంసారచక్కస్స అరానం హతత్తా, పాపకరణే రహాభావా, పచ్చయాదీనం అరహత్తా చ అరహం, అరహతో భావో అరహత్తం. కిం తం? అరహత్తఫలం. అరహత్తస్స మగ్గో అరహత్తమగ్గో. తం అరహత్తమగ్గం భావేన్తో. **సబ్బేన సబ్బన్తి** సబ్బేనాకారేన సబ్బం. **సబ్బథా సబ్బన్తి** సబ్బప్పకారేన సబ్బం. **అసేసం నిస్సేసన్తి** నిరవసేసం గన్ధమత్తమ్పి అట్ఠపేత్వా. అథ వా **సబ్బేన సబ్బం** మూలవసేన. **సబ్బథా సబ్బం** ఆకారనిప్పదేసవసేన. **అసేసం నిస్సేసం** భావనానిప్పదేసవసేన. తథా పురిమేన దుచ్చరితాభావేన. దుతియేన పరియుట్ఠానాభావేన. తతియేన అనుసయాభావేన ఏవమేకే వణ్ణయన్తి.

సప్పో వుచ్చతి అహీతి యో కోచి సరన్తో గచ్ఛతి. **కేనట్ఠేనా**తి కేన అత్థేన. **సంసప్పన్తో గచ్ఛతీ**తి యస్మా సమ్మా సంసరన్తో గచ్ఛతీతి **సప్పో. భుజన్తో**తి వఙ్కవఙ్కో హుత్వా. **పన్నసిరో**తి నిపన్నసీసో హుత్వా. **సిరేన సుపతీ**తి సీసం భోగన్తరే కత్వా

సుపనభావేన సిరసా సుపతీతి **సరీసపో**. బిలే సయతీతి **బిలాసయో**. "బిలసయో"తిపి పాళి, తం సున్దరం. గుహాయం సేతీతి **గుహాసయో. దాఠా తస్స ఆవుధో**తి తస్స సప్పస్స దుపే దాఠా పహరణసత్థసఙ్ఖాతో ఆవుధో. **విసం తస్స ఘోరన్తి** తస్స సప్పస్స బ్యాపకసఙ్ఖాతం విసం దారుణం కక్ఖళం. **జివ్హా తస్స దువిధా**తి తస్స సప్పస్స ద్వేధా జివ్హా. **ద్వీహి జివ్హాహి రసం సాయతీ**తి దువిధాహి జివ్హాహి రసం జానాతి అస్సాదం విన్దతి సాదియతీతి. జీవితుం కామయతీతి **జీవితుకామో**. అమరితుం కామయతీతి **అమరితుకామో**. సుఖం కామయతీతి **సుఖకామో. దుక్ఖప్పటికూలో**తి దుక్ఖం అనిచ్ఛమానో. **పాదేనా**తి అత్తనో పాదేన. **సప్పసిరన్తి** సప్పస్స సీసం. **వజ్జేయ్యా**తి దూరతో వజ్జేయ్య. **వివజ్జేయ్యా**తి తస్స పమాణేన. **పరివజ్జేయ్యా**తి సమన్తతో. **అభినివజ్జేయ్యా**తి చతుత్థప్పమాణేన. అథ వా పురిమేన సీసతో. దుతియతతియేన ద్వీహి పస్సేహి. చతుత్థేన పచ్ఛతో. "కామే పన అప్పత్తస్స పరియేసనమూలదుక్ఖవత్థుభావేన **వజ్జేయ్య**. పత్తస్స ఆరక్ఖమూలదుక్ఖవత్థుభావేన **వివజ్జేయ్య**. అఞ్ఞాణపరిళాహదుక్ఖవత్థుభావేన **పరివజ్జేయ్య**. వినాసముఖే పియవిప్పయోగదుక్ఖవత్థుభావేన **అభినివజ్జేయ్యా**"తి ఏవమేకే వణ్ణయన్తి.

రఞ్జనవసేన **రాగో**. బలవరఞ్జనట్ఠేన **సారాగో**. విసయే సత్తానం అను అను నయనతో **అనునయో**. అనురుజ్ఝతీతి **అనురోధో,** కామేతీతి అత్థో. యత్థ కత్థచి భవే సత్తా ఏతాయ నన్దన్తీతి **నన్దీ,** సయం వా నన్దతీతి **నన్దీ**. నన్దీ చ సా రఞ్జనట్ఠేన రాగో చాతి **నన్దిరాగో**. తత్థ ఏకస్మిం ఆరమ్మణే సకిం ఉప్పన్నా తణ్హా నన్దీ, పునప్పునం ఉప్పజ్జమానా నన్దిరాగోతి వుచ్చతి. **చిత్తస్స సారాగో**తి యో హేట్ఠా "బలవరఞ్జనట్ఠేన సారాగో"తి వుత్తో, సో న సత్తస్స, చిత్తస్సేవ సారాగోతి అత్థో.

ఇచ్ఛన్తి ఏతాయ ఆరమ్మణానీతి **ఇచ్ఛా**. బహలకిలేసభావేన ముచ్ఛన్తి ఏతాయ పాణినోతి **ముచ్ఛా**. గిలిత్వా పరినిట్ఠపేత్వా గహణవసేన **అజ్ఝోసానం**. ఇమినా సత్తా గిజ్ఝన్తి గేధం ఆపజ్జన్తీతి **గేధో**. బహలట్ఠేన వా **గేధో**. "గేధం వా పన పవనసణ్డ"న్తి హి బహలట్ఠేనేవ వుత్తం . అనన్తరపదం ఉపసగ్గవసేన వడ్ఢితం, సబ్బతోభాగేన వా గేధోతి **పలిగేధో**. సజ్జన్తి ఏతేనాతి **సఙ్గో**. లగ్గనట్ఠేన వా **సఙ్గో**. ఓసీదనట్ఠేన **పఙ్కో**. ఆకడ్ఢనవసేన **ఏజా**. "ఏజా ఇమం పురిసం పరికడ్ఢతి తస్స తస్సేవ భవస్స అభినిబ్బత్తియా"తి హి వుత్తం. వఞ్చనట్ఠేన **మాయా**. వట్టస్మిం సత్తానం జననట్ఠేన **జనికా**. "తణ్హా జనేతి పురిసం, చిత్తమస్స విధావతీ"తి (సం. ని. ౧.౫౫) హి వుత్తం. వట్టస్మిం సత్తే దుక్ఖేన సంయోజయమానా జనేతీతి **సఞ్జననీ**. ఘటనట్ఠేన **సిబ్బినీ**. అయఞ్హి వట్టస్మిం సత్తే చుతిపటిసన్ధివసేన సిబ్బతి ఘటేతి తున్నకారో వియ పిలోతికాయ పిలోతికం, తస్మా "ఘటనట్ఠేన సిబ్బినీ"తి వుత్తా. అనేకప్పకారం విసయజాలం తణ్హావిప్ఫన్దితనివేససఙ్ఖాతం వా జాలమస్సా అత్థీతి **జాలినీ**.

ఆకడ్ఢనట్ఠేన సీఘసోతా సరితా వియాతి **సరితా**. అల్లట్ఠేన వా **సరితా**. వుత్తఞ్హేతం "సరితాని సినేహితాని చ సోమనస్సాని భవన్తి జన్తునో"తి (ధ. ప. ౩౪౧). అల్లాని చేవ సినిద్ధాని చాతి అయఞ్హేత్థ అత్థో. అనయబ్యసనాపాదనట్ఠేన కుమ్మానుబన్ధసుత్తకం వియాతి **సుత్తం**. వుత్తఞ్హేతం "సుత్తన్తి ఖో, భిక్ఖవే, నన్దిరాగస్సేతం అధివచన"న్తి (సం. ని. ౨.౧౫౮). రూపాదీసు విత్థతట్ఠేన **విసతా**. తస్స తస్స పటిలాభత్థాయ సత్తే ఆయూహాపేతీతి **ఆయూహినీ**. ఉక్కణ్ఠితుం అపదానతో సహాయట్ఠేన **దుతియా**. అయఞ్హి సత్తానం వట్టస్మిం ఉక్కణ్ఠితుం న దేతి, గతగతట్ఠానే పియసహాయో వియ అభిరమాపేతి. తేనేవ వుత్తం –

"తణ్హాదుతియో పురిసో, దీఘమద్ధానసంసరం;

ఇత్థభావఞ్ఞథాభావం, సంసారం నాతివత్తతీ”తి. (ఇతివు. ౧౫; అ. ని. ౪.౯; మహాని. ౧౯౧; చూళని. పారాయనానుగీతిగాథానిద్దేస ౧౦౭);

పణిధానకవసేన **పణిధి. భవనేత్తీ**తి భవరజ్జు. ఏతాయ హి సత్తా రజ్జుయా గీవాయం బద్ధా గోణా వియ ఇచ్ఛితిచ్ఛితట్ఠానం నియ్యన్తి. తం తం ఆరమ్మణం వనతి భజతి అల్లీయతీతి **వనం,** వనతి యాచతీతి వా **వనం. వనథో**తి బ్యఞ్జనేన పదం వడ్ఢితం. అనత్థదుక్ఖానం వా సముట్ఠాపనట్ఠేన గహనట్ఠేన చ వనం వియాతి **వనం**. బలవతణ్హాయేతం నామం. గహనతరట్ఠేన పన తతో బలవతరా **వనథో** నామ. తేన వుత్తం –

> “వనం ఛిన్దథ మా రుక్ఖం, వనతో జాయతే భయం;
>
> ఛేత్వా వనఞ్చ వనథఞ్చ, నిబ్బనా హోథ భిక్ఖవో”తి. (ధ. ప. ౨౮౩);

సన్థవనవసేన **సన్థవో,** సంసగ్గోతి అత్థో. సో దువిధో – తణ్హాసన్థవో మిత్తసన్థవో చ. తేసు ఇధ తణ్హాసన్థవో అధిప్పేతో. సినేహవసేన **స్నేహో**. ఆలయకరణవసేన కమ్పమానా అపేక్ఖతీతి **అపేక్ఖా**. వుత్తమ్పి చేతం “ఇమాని తే దేవ చతురాసీతి నగరసహస్సాని కుసావతీరాజధానిప్పముఖాని, ఏత్థ దేవ ఛన్దం జనేహి జీవితే అపేక్ఖం కరోహీ”తి (దీ. ని. ౨.౨౬౬). ఆలయం కరోహీతి అయఞ్హేత్థ అత్థో. పాటియేక్కే పాటియేక్కే ఆరమ్మణే బన్ధతీతి **పటిబన్ధు,** ఞాతకట్ఠేన వా పాటియేక్కో బన్ధూతిపి **పటిబన్ధు**. నిచ్చసన్నిస్సితట్ఠేనపి సత్తానం తణ్హాసమో బన్ధు నామ నత్థి. ఆరమ్మణానం అసనతో **ఆసా**. అజ్ఝోత్థరణతో చేవ తిత్తిం అనుగన్త్వావ పరిభుఞ్జనతో చాతి అత్థో. ఆసీసనవసేన **ఆసీసనా**. ఆసీసితస్స భావో **ఆసీసితత్తం**.

ఇదాని తస్సా పవత్తిట్ఠానం దస్సేతుం **“రూపాసా”**తిఆది వుత్తం. తత్థ ఆసీసనవసేన ఆసాతి ఆసాయ అత్థం గహేత్వా రూపే ఆసా **రూపాసా**. ఏవం నవపి పదాని వేదితబ్బాని. ఏత్థ చ పురిమాని పఞ్చ పఞ్చకామగుణవసేన వుత్తాని, పరిక్ఖారలోభవసేన ఛట్ఠం. తం విసేసతో పబ్బజితానం, తతో పరాని తీణి అతిత్తియవత్థువసేన గహట్ఠానం. న హి తేసం ధనపుత్తజీవితేహి అఞ్ఞం పియతరం అత్థి. “ఇదం మయ్హం, ఇదం మయ్హ”న్తి వా “అసుకేన మే ఇదం దిన్నం, ఇదం దిన్న”న్తి వా ఏవం సత్తే జప్పాపేతీతి **జప్పా**. పరతో ద్వే పదాని ఉపసగ్గేన వడ్ఢితాని, తతో పరం అఞ్ఞేనాకారేన విభజితుం ఆరద్ధత్తా పున “జప్పా”తి వుత్తం. జప్పనాకారో **జప్పనా**. జప్పితస్స భావో **జప్పితత్తం**. పునప్పునం విసయే లుమ్పతి ఆకడ్ఢతీతి లోలుపో, లోలుపస్స భావో **లోలుప్పం**. లోలుప్పనాకారో **లోలుప్పాయనా**. లోలుప్పసమఙ్గినో భావో **లోలుప్పాయితత్తం**.

పుచ్ఛఞ్జికతాతి యాయ తణ్హాయ లాభట్ఠానేసు పుచ్ఛం చాలయమానా సునఖా వియ కమ్పమానా విచరన్తి, తం తస్సా కమ్పనతణ్హాయ నామం. సాధు మనాపమనాపే విసయే కామేతీతి సాధుకామో, తస్స భావో **సాధుకమ్యతా**. మాతామాతుచ్ఛాతిఆదికే అయుత్తట్ఠానే రాగోతి **అధమ్మరాగో**. యుత్తట్ఠానేపి బలవా హుత్వా ఉప్పన్నో లోభో **విసమలోభో**. “రాగో విసమ”న్తిఆదివచనతో (విభ. ౯౨౪) వా యుత్తట్ఠానే వా అయుత్తట్ఠానే వా ఉప్పన్నో ఛన్దరాగో అధమ్మట్ఠేన అధమ్మరాగో. విసమట్ఠేన విసమలోభోతి వేదితబ్బో. ఆరమ్మణానం నికామనవసేన **నికన్తి**. నికామనాకారో **నికామనా**. పత్థయనవసేన **పత్థనా**. పిహాయనవసేన **పిహనా**. సుట్ఠు పత్థనా **సమ్పత్థనా**. పఞ్చసు కామగుణేసు తణ్హా **కామతణ్హా**. రూపారూపభవేసు తణ్హా **భవతణ్హా**. ఉచ్ఛేదసఙ్ఖాతే విభవే తణ్హా **విభవతణ్హా**. సుద్ధే రూపభవస్మింయేవ తణ్హా **రూపతణ్హా**. అరూపభవే తణ్హా **అరూపతణ్హా**. ఉచ్ఛేదదిట్ఠిసహగతో రాగో, నిరోధే తణ్హా **నిరోధతణ్హా**. రూపే తణ్హా **రూపతణ్హా**. సద్దే తణ్హా **సద్దతణ్హా. గన్ధతణ్హా**దీసుపి ఏసేవ నయో. **ఓఘాద**యో వుత్తత్థావ.

కుసలధమ్మే ఆవరతీతి **ఆవరణం**. ఛాదనవసేన **ఛదనం**. సత్తే వట్టస్మిం బన్ధతీతి **బన్ధనం**. చిత్తం ఉపహన్త్వా కిలిస్సతి సంకిలిట్ఠం కరోతీతి **ఉపక్కిలేసో**. థామగతట్ఠేన అను అను సేతీతి **అనుసయో**. ఉప్పజ్జమానం చిత్తం పరియుట్ఠాతీతి **పరియుట్ఠానం**, ఉప్పజ్జితుం అపదానేన కుసలవారం గణ్హాతీతి అత్థో. "చోరా మగ్గే పరియుట్ఠింసు, ధుత్తా మగ్గే పరియుట్ఠింసూ"తిఆదీసు (చూళవ. ४३०) హి మగ్గం గణ్హింసూతి అత్థో. ఏవమిధాపి గహణట్ఠేన పరియుట్ఠానం వేదితబ్బం. పలివేఠనట్ఠేన లతా వియాతి **లతా**. "లతా ఉప్పజ్జ తిట్ఠతీ"తి (ధ. ప. ३४०) ఆగతట్ఠానేపి అయం తణ్హా లతాతి వుత్తా. వివిధాని వత్థూని ఇచ్ఛతీతి **వేవిచ్ఛం**. వట్టదుక్ఖస్స మూలన్తి **దుక్ఖమూలం**. తస్సేవ దుక్ఖస్స నిదానన్తి **దుక్ఖనిదానం**. తం దుక్ఖం ఇతో పభవతీతి **దుక్ఖప్పభవో**. బన్ధనట్ఠేన పాసో వియాతి పాసో, మారస్స పాసో **మారపాసో**. దురుగ్గిలనట్ఠేన బళిసం వియాతి బళిసం, మారస్స బళిసం **మారబళిసం**. తణ్హాభిభూతా మారస్స విసయం నాతిక్కమన్తి, తేసం ఉపరి మారో వసం వత్తేతీతి ఇమినా పరియాయేన మారస్స విసయోతి **మారవిసయో**. సన్దనట్ఠేన తణ్హావ నదీ **తణ్హానదీ**. అజ్ఝోత్థరణట్ఠేన తణ్హావ జాలం **తణ్హాజాలం**. యథా సునఖా గద్దూలబద్ధా యదిచ్ఛకం నియ్యన్తి, ఏవం తణ్హాబద్ధా సత్తాతి దళ్హబన్ధనట్ఠేన గద్దూలం వియాతి గద్దూలం, తణ్హావ గద్దూలం **తణ్హాగద్దూలం**. దుప్పూరణట్ఠేన తణ్హావ సముద్దో **తణ్హాసముద్దో**. అభిజ్ఝాయనట్ఠేన **అభిజ్ఝా**. లుబ్భన్తి ఏతేన, సయం వా లుబ్భతి, లుబ్భనమత్తమేవ వా తన్తి **లోభో**. సమ్పయుత్తకానం **అకుసలానం** పతిట్ఠట్ఠేన **మూలం**.

విసత్తికాతీతి విసత్తికా ఇతి. **కేనట్ఠేనాతి** కేన సభావేన. **విసతాతి** విత్థటా రూపాదీసు. **విసాలాతి** విపులా. **విసటాతి** తేభూమకబ్యాపకవసేన విసటా. పురిమవచనమేవ తకారస్స టకారం కత్వా బ్యఞ్జనవిభాగం కత్వా వుత్తం. **విసక్కతీ**తి పరిసప్పతి సహతి వా. రత్తో హి రాగవత్థునా పాదేన తాళియమానోపి సహతి. ఓసక్కనం విప్ఫన్దనం వా "విసక్కన"న్తిపి వదన్తి. "కుసలాకుసలానం పతీ"తి కేచి వణ్ణయన్తి. **విసంహరతీ**తి తథా తథా కామేసు ఆనిసంసం పస్సన్తీ వివిధేహి ఆకారేహి నేక్ఖమ్మాభిముఖప్పవత్తితో చిత్తం సంహరతి సఙ్ఖిపతి, విసం వా దుక్ఖం, తం హరతి, వహతీతి అత్థో. **విసంవాదికాతి** అనిచ్చాదిం నిచ్చాదితో గణ్హన్తీ విసంవాదికా హోతి. దుక్ఖనిబ్బత్తకస్స కమ్మస్స హేతుభావతో **విసమూలా** , విసం వా దుక్ఖదుక్ఖాదిభూతా వేదనా మూలం ఏతిస్సాతి **విసమూలా**. దుక్ఖసముదయత్తా విసం ఫలం ఏతిస్సాతి **విసఫలా**. యాయ తణ్హాయ రూపాదికస్స దుక్ఖస్సేవ పరిభోగో హోతి, న అమతస్సాతి సా "విసపరిభోగా"తి వుత్తా. సబ్బత్థ నిరుత్తివసేన పదసిద్ధి వేదితబ్బా.

తస్సా విసయం దస్సేతుకామో ''**విసాలా వా పన సా తణ్హా రూపే**''తిఆదిమాహ. తత్థ **విసాలా వా పనాతి** మహన్తీ ఏవ తణ్హాయనట్ఠేన తణ్హా, రూపాదయో పఞ్చ పఞ్చకామగుణికరాగవసేన వుత్తా. **కులే గణే**తిఆదీని ఏకాదస పదాని లోలుప్పాదవసేన వుత్తాని. కామధాతుత్తికో కమ్మవట్టవసేన విభత్తో, కామభవత్తికో విపాకవట్టవసేన విభత్తో, సఞ్ఞాభవత్తికో సఞ్ఞావసేన విభత్తో, ఏకవోకారభవత్తికో ఖన్ధవసేన విభత్తో. అతీతత్తికో కాలవసేన, దిట్ఠచతుక్కో ఆరమ్మణవసేన, అపాయత్తికో ఓకాసవసేన, ఖన్ధత్తికో నిస్సత్తనిజ్జీవవసేన విభత్తోతి ఞాతబ్బం. తత్రాయం సఙ్ఖేపేన అత్థదీపనా విభావనా చ –

"తత్థ కతమా కామధాతు? హేట్ఠతో అవీచినిరయం పరియన్తం కరిత్వా ఉపరితో పరనిమ్మితవసవత్తిదేవే అన్తోకరిత్వా యం ఏతస్మిం అన్తరే ఏత్థావచరా ఏత్థ పరియాపన్నా ఖన్ధధాతుఆయతనా రూపం వేదనా సఞ్ఞా సఙ్ఖారా విఞ్ఞాణం, అయం వుచ్చతి కామధాతు" (ధ. స. ౧౨౮౭).

“తత్థ కతమా రూపధాతు? హేట్ఠతో బ్రహ్మలోకం పరియన్తం కరిత్వా ఉపరితో అకనిట్ఠే దేవే అన్తోకరిత్వా యం ఏతస్మిం అన్తరే ఏత్థావచరా ఏత్థ పరియాపన్నా సమాపన్నస్స వా ఉపపన్నస్స వా దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారిస్స వా చిత్తచేతసికా ధమ్మా, అయం వుచ్చతి రూపధాతు” (ధ॰ స॰ ౧౨౮౮).

“తత్థ కతమా అరూపధాతు? హేట్ఠతో ఆకాసానఞ్చాయతనుపగే దేవే పరియన్తం కరిత్వా ఉపరితో నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనుపగే దేవే అన్తోకరిత్వా యం ఏతస్మిం అన్తరే ఏత్థావచరా ఏత్థ పరియాపన్నా సమాపన్నస్స వా ఉపపన్నస్స వా దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారిస్స వా చిత్తచేతసికా ధమ్మా, అయం వుచ్చతి అరూపధాతూ”తి (ధ॰ స॰ ౧౨౮౧). అట్ఠకథాయం పన “**కామధాతూ**తి కామభవో, పఞ్చక్ఖన్ధా లబ్భన్తి. **రూపధాతూ**తి రూపభవో, పఞ్చక్ఖన్ధా లబ్భన్తి. **అరూపధాతూ**తి అరూపభవో, చత్తారో ఖన్ధా లబ్భన్తీ”తి వుత్తం.

అథ వా కామరాగసఙ్ఖాతేన కామేన యుత్తా ధాతు **కామధాతు,** కామసఙ్ఖాతా వా ధాతు **కామధాతు**. కామం పహాయ రూపేన యుత్తా ధాతు **రూపధాతు,** రూపసఙ్ఖాతా వా ధాతు **రూపధాతు**. కామఞ్చ రూపఞ్చ పహాయ అరూపేన యుత్తా ధాతు **అరూపధాతు,** అరూపసఙ్ఖాతా వా ధాతు **అరూపధాతు**. తా ఏవ ధాతుయో పున భవపరియాయేన వుత్తా. భవన్తీతి హి భవాతి వుచ్చన్తి. సఞ్ఞాయ యుత్తో భవో, సఞ్ఞావతం వా భవో, సఞ్ఞా వా ఏత్థ భవే అత్థీతి **సఞ్ఞాభవో**. సో కామభవో చ అసఞ్ఞాభవముత్తో రూపభవో చ నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాభవముత్తో అరూపభవో చ హోతి.

న సఞ్ఞాభవో **అసఞ్ఞాభవో,** సో రూపభవేకదేసో. ఓళారికత్తాభావతో నేవసఞ్ఞా, సుఖుమత్తేన సబ్భావతో నాసఞ్ఞాతి నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞా, తాయ యుత్తో భవో **నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాభవో**. అథ వా ఓళారికాయ సఞ్ఞాయ అభావా సుఖుమాయ చ భావా నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞా అస్మిం భవేతి **నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాభవో,** సో అరూపభవేకదేసో. ఏకేన రూపక్ఖన్ధేన వోకిణ్ణో భవో, ఏకో వా వోకారో, అస్స భవస్సాతి **ఏకవోకారభవో,** సో అసఞ్ఞాభవోవ. చతూహి అరూపక్ఖన్ధేహి వోకిణ్ణో భవో, చత్తారో వా వోకారా అస్స భవస్సాతి **చతువోకారభవో,** సో అరూపభవో ఏవ. పఞ్చహి ఖన్ధేహి వోకిణ్ణో భవో, పఞ్చ వా వోకారా అస్స భవస్సాతి **పఞ్చవోకారభవో,** సో కామభవో చ రూపభవేకదేసో చ హోతి. అతీతత్తికో హేట్ఠా వుత్తనయోవ. **దిట్ఠ**న్తి చతుసముట్ఠానికం రూపారమ్మణం. **సుత**న్తి ద్విసముట్ఠానికం సద్దారమ్మణం. **ముత**న్తి ఫుసిత్వా గహేతబ్బాని చతుసముట్ఠానికాని గన్ధరసఫోట్ఠబ్బారమ్మణాని. **విఞ్ఞాతబ్బం** నామ మనసా జానితబ్బం ధమ్మారమ్మణం. తేసు దిట్ఠసుతముతవిఞ్ఞాతబ్బేసు ధమ్మేసు. **విసటా విత్థతా**తి మహన్తా పత్థటా.

అపాయలోకేతి వడ్ఢిసఙ్ఖాతస్స అయస్స అభావేన అపాయో, తస్మిం అపాయలోకే. **ఖన్ధలోకే**తి రాసట్ఠేన రూపాదయో పఞ్చక్ఖన్ధా ఏవ లోకో. **ధాతులోకే**తి సుఞ్ఞతట్ఠేన చక్ఖుధాతుఆదయో అట్ఠారస ధాతుయో ఏవ లోకో. **ఆయతనలోకే**తి ఆయతనాదీహి కారణేహి ద్వాదసాయతనాని ఏవ లోకో. సబ్బేపి లుజ్జనపలుజ్జనట్ఠేన లోకో, వుత్తప్పకారే లోకే విసటా విత్థటాతి విసత్తికా. **సతో**తి సరతీతి సతో, పుగ్గలేన సతి వుత్తా.

తత్థ సరణలక్ఖణా **సతి**. సరన్తి తాయ, సయం వా సరతి, సరణమత్తమేవ వా ఏసాతి సతి. సా పనేసా అపిలాపనలక్ఖణా, అసమ్మోసనరసా, ఆరక్ఖపచ్చుపట్ఠానా, విసయాభిముఖభావపచ్చుపట్ఠానా వా, థిరసఞ్ఞాపదట్ఠానా, కాయాదిసతిపట్ఠానపదట్ఠానా వా. ఆరమ్మణే దళ్హపతిట్ఠితత్తా పన ఏసికా వియ, చక్ఖుద్వారాదీనం రక్ఖణతో దోవారికో వియ చ దట్ఠబ్బా.

తస్సా పవత్తిట్ఠానం దస్సేన్తో ‘‘**కాయే కాయానుపస్సనాసతిపట్ఠానం భావేన్తో సతో**’’తిఆదినా నయేన చతుబ్బిధం సతిపట్ఠానమాహ. తత్థ **కాయే**తి రూపకాయే. రూపకాయో హి ఇధ అఙ్గపచ్చఙ్గానం కేసాదీనఞ్చ ధమ్మానం సమూహట్ఠేన హత్థికాయరథకాయాదయో వియ “కాయో”తి అధిప్పేతో. యథా చ సమూహట్ఠేన, ఏవం కుచ్ఛితానం ఆయట్ఠేన. కుచ్ఛితానఞ్హి పరమజేగుచ్ఛానం సో ఆయోతిపి కాయో. **ఆయో**తి ఉప్పత్తిదేసో. తత్రాయం వచనత్థో – ఆయన్తి తతోతి ఆయో. కే ఆయన్తీతి? కుచ్ఛితా కేసాదయో. ఇతి కుచ్ఛితానం కేసాదీనం ఆయోతి **కాయో**.

కాయానుపస్సనాతి కాయస్స అనుపస్సనా, కాయం వా అనుపస్సనా, ‘‘**కాయే**’’తి చ వత్వాపి పున ‘‘**కాయానుపస్సనా**’’తి దుతియం కాయగ్గహణం అసమ్మిస్సతో వవత్థానఘనవినిబ్భోగాదిదస్సనత్థం కతన్తి వేదితబ్బం.

తేన న కాయే వేదనానుపస్సనా చిత్తధమ్మానుపస్సనా వా, అథ ఖో కాయానుపస్సనాయేవాతి కాయసఙ్ఖాతే వత్థుస్మిం కాయానుపస్సనాకారస్సేవ దస్సనేన అసమ్మిస్సతో వవత్థానం దస్సితం హోతి, తథా న కాయే అఙ్గపచ్చఙ్గవినిముత్తఏకధమ్మానుపస్సనా, నాపి కేసలోమాదివినిముత్తఇత్థిపురిసానుపస్సనా. యోపి చేత్థ కేసలోమాదికో భూతుపాదాయసమూహసఙ్ఖాతో కాయో, తత్థాపి న భూతుపాదాయవినిముత్తఏకధమ్మానుపస్సనా, అథ ఖో రథసమ్భారానుపస్సకస్స వియ అఙ్గపచ్చఙ్గసమూహానుపస్సనా, నగరావయవానుపస్సకస్స వియ కేసలోమాదిసమూహానుపస్సనా, కదలిక్ఖన్ధపత్తవట్టివినిభుజనకస్స వియ రిత్తముట్ఠివినివేఠకస్స వియ చ భూతుపాదాయసమూహానుపస్సనాయేవాతి సమూహవసేనేవ కాయసఙ్ఖాతస్స వత్థునో నానప్పకారతో దస్సేన్తేన ఘనవినిబ్భోగో దస్సితో హోతి. న హేత్థ యథావుత్తసమూహవినిముత్తో కాయో వా ఇత్థీ వా పురిసో వా అఞ్ఞో వా కోచి ధమ్మో దిస్సతి, యథావుత్తధమ్మసమూహమత్తేయేవ పన తథా తథా సత్తా మిచ్ఛాభినివేసం కరోన్తి. తేనాహు పోరాణా –

> “యం పస్సతి న తం దిట్ఠం, యం దిట్ఠం తం న పస్సతి;
>
> అపస్సం బజ్ఝతే మూళ్హో, బజ్ఝమానో న ముచ్చతీ”తి. (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩౭౩; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౦౬);

ఘనవినిబ్భోగాదిదస్సనత్థన్తి వుత్తం. ఆదిసద్దేన చేత్థ అయమ్పి అత్థో వేదితబ్బో. అయఞ్హి ఏతస్మిం కాయే కాయానుపస్సనాయేవ , న అఞ్ఞధమ్మానుపస్సనా. యథా అనుదకభూతాయపి మరీచియా ఉదకానుపస్సనా హోతి, న ఏవం అనిచ్చదుక్ఖానత్తాసుభభూతేయేవ ఇమస్మిం కాయే నిచ్చసుఖత్తసుభభావానుపస్సనా , అథ ఖో కాయానుపస్సనా అనిచ్చదుక్ఖానత్తాసుభాకారసమూహానుపస్సనాయేవాతి వుత్తం హోతి.

అథ వా య్వాయం మహాసతిపట్ఠానే “ఇధ, భిక్ఖవే, భిక్ఖు అరఞ్ఞగతో వా…పే.… సో సతోవ అస్ససతీ”తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౨.౩౭౪; మ॰ ని॰ ౧.౧౦౭) నయేన అస్సాసపస్సాసాదిచుణ్ణికజాతఅట్ఠికపరియోసానో కాయో వుత్తో, యో చ పటిసమ్భిదాయం సతిపట్ఠానకథాయం “ఇధేకచ్చో పథవీకాయం అనిచ్చతో అనుపస్సతి. ఆపోకాయం. తేజోకాయం. వాయోకాయం. కేసకాయం. లోమకాయం. ఛవికాయం. చమ్మకాయం. మంసకాయం. రుహిరకాయం. న్హారుకాయం. అట్ఠికాయం. అట్ఠిమిఞ్జకాయ”న్తి కాయో వుత్తో, తస్స సబ్బస్స ఇమస్మింయేవ కాయే అనుపస్సనతో కాయే కాయానుపస్సనాతి ఏవమ్పి అత్థో దట్ఠబ్బో.

అథ వా కాయే “అహ”న్తి వా “మమ”న్తి వా ఏవం గహేతబ్బస్స యస్స కస్సచి అనుపస్సనతో తస్స తస్సేవ పన కేసలోమాదికస్స నానాధమ్మసమూహస్స అనుపస్సనతో కాయే కేసాదిసమూహసఙ్ఖాతకాయానుపస్సనాతి ఏవమత్థో దట్ఠబ్బో. అపి చ “ఇమస్మిం కాయే అనిచ్చతో అనుపస్సతి, నో నిచ్చతో”తిఆదినా (పటి॰ మ॰ ౩.౩౫) అనుక్కమేన పటిసమ్భిదాయం ఆగతనయస్స సబ్బస్సేవ అనిచ్చలక్ఖణాదినో ఆకారసమూహసఙ్ఖాతస్స కాయస్స అనుపస్సనతోపి కాయే కాయానుపస్సనాతి ఏవమ్పి అత్థో దట్ఠబ్బో. అయం పన చతుసతిపట్ఠానసాధారణో అత్థో.

సతిపట్ఠానన్తి తయో సతిపట్ఠానా సతిగోచరోపి, తిధా పటిపన్నేసు సావకేసు సత్థునో పటిఘానునయవీతివత్తతాపి, సతిపి. “చతున్నం, భిక్ఖవే, సతిపట్ఠానానం సముదయఞ్చ అత్థఙ్గమఞ్చ దేసిస్సామి, తం సుణాథ సాధుకం మనసి కరోథ... పే॰... కో చ, భిక్ఖవే, కాయస్స సముదయో? ఆహారసముదయా కాయసముదయో”తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౫.౪౦౮) హి సతిగోచరో “సతిపట్ఠాన”న్తి వుచ్చతి . తథా “కాయో ఉపట్ఠానం, నో సతి, సతి ఉపట్ఠానఞ్చేవ సతి చా”తిఆదీసుపి (పటి॰ మ॰ ౩.౩౫). తస్సత్థో – పతిట్ఠాతి అస్మిన్తి పట్ఠానం. కా పతిట్ఠాతి? సతి. సతియా పట్ఠానం **సతిపట్ఠానం,** పధానట్ఠానన్తి వా పట్ఠానం, సతియా పట్ఠానం సతిపట్ఠానం, హత్థిట్ఠానఅస్సట్ఠానాదీని వియ.

“తయో సతిపట్ఠానా యదరియో సేవతి, యదరియో సేవమానో సత్థా గణమనుసాసితుమరహతీ”తి (మ॰ ని॰ ౩.౩౦౪, ౩౧౧) ఏత్థ తిధా పటిపన్నేసు సావకేసు సత్థునో పటిఘానునయవీతివత్తతా “సతిపట్ఠాన”న్తి వుత్తా. తస్సత్థో – పట్ఠపేతబ్బతో పట్ఠానం, పవత్తయితబ్బతోతి అత్థో. కేన పట్ఠపేతబ్బోతి? సతియా, సతియా పట్ఠానం సతిపట్ఠానన్తి. “చత్తారో సతిపట్ఠానా భావితా బహులీకతా సత్త బోజ్ఝఙ్గే పరిపూరేన్తీ”తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౩.౧౪౭) పన సతియేవ “సతిపట్ఠాన”న్తి వుచ్చతి. తస్సత్థో – పతిట్ఠాతీతి పట్ఠానం, ఉపట్ఠాతి ఓక్కన్తిత్వా పక్ఖన్దిత్వా పవత్తతీతి అత్థో. సతియేవ పట్ఠానన్తి సతిపట్ఠానం. అథ వా సరణట్ఠేన సతి, ఉపట్ఠానట్ఠేన పట్ఠానం. ఇతి సతి చ సా పట్ఠానఞ్చాతిపి సతిపట్ఠానం. ఇదమిధ అధిప్పేతం. తం సతిపట్ఠానం. **భావేన్తో**తి వడ్ఢేన్తో. ఏత్థ చ యం తిధా పటిపన్నేసు సావకేసు సత్థునో పటిఘానునయవీతివత్తతా “సతిపట్ఠాన”న్తి వుత్తం, తం ఇమినా సుత్తేన గహేతబ్బం. వుత్తఞ్హేతం భగవతా –

“తయో సతిపట్ఠానా యదరియో సేవతి, యదరియో సేవమానో సత్థా గణమనుసాసితుమరహతీ”తి (మ॰ ని॰ ౩.౩౦౪, ౩౧౧) ఇతి ఖో పనేతం వుత్తం, కిఞ్చేతం పటిచ్చ వుత్తం. ఇధ, భిక్ఖవే, సత్థా సావకానం ధమ్మం దేసేతి అనుకమ్పకో హితేసీ అనుకమ్పం ఉపాదాయ “ఇదం వో హితాయ ఇదం వో సుఖాయా”తి. తస్స సావకా న సుస్సూసన్తి, న సోతం ఓదహన్తి, న అఞ్ఞా చిత్తం ఉపట్ఠపేన్తి, వోక్కమ్మ చ సత్థు సాసనా వత్తన్తి. తత్ర, భిక్ఖవే, తథాగతో న చేవ అనత్తమనో హోతి, న చ అనత్తమనతం పటిసంవేదేతి , అనవస్సుతో చ విహరతి సతో సమ్పజానో. ఇదం, భిక్ఖవే, పఠమం సతిపట్ఠానం. యదరియో...పే॰... మరహతి.

“పున చపరం, భిక్ఖవే, సత్థా...పే॰... ఇదం వో సుఖాయాతి. తస్స ఏకచ్చే సావకా న సుస్సూసన్తి...పే॰... వత్తన్తి. ఏకచ్చే సావకా సుస్సూసన్తి...పే॰... న చ వోక్కమ్మ సత్థు సాసనా వత్తన్తి. తత్ర, భిక్ఖవే, తథాగతో న చేవ అనత్తమనో హోతి, న చ అనత్తమనతం పటిసంవేదేతి, న చ అత్తమనో హోతి, న చ అత్తమనతం పటిసంవేదేతి. అనత్తమనతా చ అత్తమనతా చ తదుభయం అభినివజ్జేత్వా ఉపేక్ఖకో విహరతి సతో సమ్పజానో. ఇదం వుచ్చతి, భిక్ఖవే, దుతియం...పే॰....

“పున చపరం…పే॰… ఇదం వో సుఖాయాతి. తస్స సావకా సుస్సూసన్తి…పే॰… వత్తన్తి. తత్ర, భిక్ఖవే, తథాగతో అత్తమనో చేవ హోతి, అత్తమనతఞ్చ పటిసంవేదేతి, అనవస్సుతో చ విహరతి సతో సమ్పజానో. ఇదం వుచ్చతి, భిక్ఖవే, తతియ”న్తి (దీ॰ ని॰ ౩.౩౧౧).

ఏవం పటిఘానునయేహి అనవస్సుతతా నిచ్చం ఉపట్ఠితసతితాయ తదుభయం వీతివత్తతా “సతిపట్ఠాన”న్తి వుత్తా. బుద్ధానమేవ కిర నిచ్చం ఉపట్ఠితసతితా హోతి, న పచ్చేకబుద్ధాదీనన్తి.

వేదనాసు వేదనానుపస్సనాతిఆదీసు వేదనాదీనం పున వచనే పయోజనం కాయానుపస్సనాయం వుత్తనయేనేవ యథాయోగం యోజేత్వా వేదితబ్బం. అయమ్పి సాధారణత్థో. సుఖాదీసు అనేకప్పభేదాసు వేదనాసు విసుం విసుం అనిచ్చాదితో ఏకేకవేదనానుపస్సనా. సరాగాదికే సోళసప్పభేదే చిత్తే విసుం విసుం అనిచ్చాదితో ఏకేకచిత్తానుపస్సనా. కాయవేదనాచిత్తాని ఠపేత్వా సేసతేభూమకధమ్మేసు విసుం విసుం అనిచ్చాదితో ఏకేకధమ్మానుపస్సనా సతిపట్ఠానసుత్తన్తే వుత్తనయేన నీవరణాదిధమ్మానుపస్సనాతి. ఏత్థ చ కాయేతి ఏకవచనం, సరీరస్స ఏకత్తా . చిత్తేతి ఏకవచనం, చిత్తస్స సభావభేదాభావతో జాతిగ్గహణేన కతన్తి వేదితబ్బం. యథా చ వేదనాదయో అనుపస్సితబ్బా, తథానుపస్సన్తో వేదనాసు వేదనానుపస్సనా, చిత్తే చిత్తానుపస్సనా, ధమ్మేసు ధమ్మానుపస్సనాతి వేదితబ్బా. కథం వేదనా అనుపస్సితబ్బా? సుఖా తావ వేదనా దుక్ఖతో, దుక్ఖా వేదనా సల్లతో, అదుక్ఖమసుఖా అనిచ్చతో అనుపస్సితబ్బా. యథాహ –

> “యో సుఖం దుక్ఖతో అద్ద, దుక్ఖమద్దక్ఖి సల్లతో;
> అదుక్ఖమసుఖం సన్తం, అద్దక్ఖి నం అనిచ్చతో;
> స వే సమ్మద్దసో భిక్ఖు, పరిజానాతి వేదనా”తి. (సం॰ ని॰ ౪.౨౫౩);

సబ్బా ఏవ చేతా దుక్ఖతోపి అనుపస్సితబ్బా. వుత్తఞ్హేతం “యం కిఞ్చి వేదయితం, తం దుక్ఖస్మిన్తి వదామీ”తి (సం॰ ని॰ ౪.౨౫౯). సుఖదుక్ఖతోపి చ అనుపస్సితబ్బా. యథాహ “సుఖా వేదనా ఠితిసుఖా, విపరిణామదుక్ఖా. దుక్ఖా వేదనా ఠితిదుక్ఖా, విపరిణామసుఖా. అదుక్ఖమసుఖా వేదనా ఞాణసుఖా, అఞ్ఞాణదుక్ఖా”తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౫). అపి చ అనిచ్చాదిసత్తవిపస్సనావసేనాపి అనుపస్సితబ్బా. చిత్తధమ్మేసుపి చిత్తం తావ ఆరమ్మణాధిపతిసహజాతభూమికమ్మవిపాకకిరియాదినానత్తభేదానం అనిచ్చాదిసత్తానుపస్సనానం సరాగాదిసోళసభేదానఞ్చ వసేన అనుపస్సితబ్బం. ధమ్మా సలక్ఖణసామఞ్ఞలక్ఖణానం సుఞ్ఞతధమ్మస్స అనిచ్చాదిసత్తానుపస్సనానం సన్తాసన్తాదీనఞ్చ వసేన అనుపస్సితబ్బా.

ఇమే చత్తారో సతిపట్ఠానా పుబ్బభాగే నానాచిత్తేసు లబ్భన్తి. అఞ్ఞేనేవ హి చిత్తేన కాయం పరిగ్గణ్హాతి, అఞ్ఞేన వేదనం, అఞ్ఞేన చిత్తం, అఞ్ఞేన ధమ్మే పరిగ్గణ్హాతి, లోకుత్తరమగ్గక్ఖణే పన ఏకచిత్తేయేవ లబ్భన్తీతి. ఆదితో హి కాయం పరిగ్గణ్హిత్వా ఆగతస్స విపస్సనాసమ్పయుత్తా సతి కాయానుపస్సనా నామ, తాయ సతియా సమన్నాగతో పుగ్గలో కాయానుపస్సీ నామ. విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేత్వా అరియమగ్గం పత్తస్స మగ్గక్ఖణే మగ్గసమ్పయుత్తా సతి కాయానుపస్సనా నామ, తాయ సతియా సమన్నాగతో పుగ్గలో కాయానుపస్సీ నామ.

వేదనం పరిగ్గణ్హిత్వా చిత్తం పరిగ్గణ్హిత్వా ధమ్మే పరిగ్గణ్హిత్వా ఆగతస్స విపస్సనాసమ్పయుత్తా సతి ధమ్మానుపస్సనా నామ, తాయ సతియా సమన్నాగతో పుగ్గలో ధమ్మానుపస్సీ నామ. విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేత్వా అరియమగ్గం పత్తస్స మగ్గక్ఖణే మగ్గసమ్పయుత్తా సతి ధమ్మానుపస్సనా నామ, తాయ సతియా సమన్నాగతో పుగ్గలో ధమ్మానుపస్సీ నామ, ఏవం తావ దేసనా పుగ్గలే తిట్ఠతి, కాయే పన "సుభ"న్తి విపల్లాసప్పహానా కాయపరిగ్గాహికా సతి మగ్గేన సమిజ్ఝతీతి కాయానుపస్సనా నామ. వేదనాయ "సుఖ"న్తి విపల్లాసప్పహానా వేదనాపరిగ్గాహికా సతి మగ్గేన సమిజ్ఝతీతి వేదనానుపస్సనా నామ. చిత్తే "నిచ్చ"న్తి విపల్లాసప్పహానా చిత్తపరిగ్గాహికా సతి మగ్గేన సమిజ్ఝతీతి చిత్తానుపస్సనా నామ. ధమ్మేసు "అత్తా"తి విపల్లాసప్పహానా ధమ్మపరిగ్గాహికా సతి మగ్గేన సమిజ్ఝతీతి ధమ్మానుపస్సనా నామ. ఇతి ఏకావ మగ్గసమ్పయుత్తా సతి చతుకిచ్చసాధకట్ఠేన చత్తారి నామాని లభతి. తేన వుత్తం "లోకుత్తరమగ్గక్ఖణే పన ఏకచిత్తేయేవ లబ్భన్తీ"తి.

పున ఉపకారవసేన చ అపరిహీనవసేన చ గుణవసేన చ అపరే తయో చతుక్కా వుత్తా. తత్థ **అసతిపరివజ్జనాయా**తి న సతి అసతి, సతి ఏత్థ నత్థీతి వా అసతి, ముట్ఠస్సతియా ఏతం అధివచనం. **పరివజ్జనాయా**తి సమన్తతో వజ్జనేన. భత్తనిక్ఖిత్తకాకసదిసే హి ముట్ఠసతిపుగ్గలే పరివజ్జనేన ఉపట్ఠితసతిపుగ్గలసేవనేన ఠాననిసజ్జాదీసు సతిసముట్ఠాపనత్థం నిన్నపోణపబ్భారచిత్తతాయ చ సతి ఉప్పజ్జతి. **సతికరణీయానం ధమ్మాన**న్తి సతియా కాతబ్బానం ధమ్మానం. **కతత్తా**తి కతభావేన. చతున్నం మగ్గానం కతత్తా, భావితత్తాతి అత్థో. **సతిపరిబన్ధానం ధమ్మానం హతత్తా**తి కామచ్ఛన్దాదీనం నాసితభావేన. **సతినిమిత్తానం ధమ్మానం అసమ్ముట్ఠత్తా**తి సతియా కారణానం కాయాదిఆరమ్మణానం అనట్ఠభావేన.

సతియా సమన్నాగతత్తాతి సతియా సమ్మా ఆగతత్తా అపరిహీనత్తా చ. **వసితత్తా**తి వసిభావప్పత్తేన. **పాగుఞ్ఞతాయా**తి పగుణభావేన. **అపచ్చోరోహణతాయా**తి అనివత్తనభావేన అపచ్చోసక్కనభావేన.

సత్తత్తాతి సభావేన విజ్జమానత్తా. **సన్తత్తా**తి నిబ్బుతసభావత్తా. **సమితత్తా**తి కిలేసానం వూపసమితభావత్తా. **సన్తధమ్మసమన్నాగతత్తా**తి సప్పురిసధమ్మేహి అపరిహీనత్తా. బుద్ధానుస్సతిఆదయో హేట్ఠా వుత్తనయా ఏవ. సరణకవసేన సతి, ఇదం సతియా సభావపదం. పునప్పునం సరణతో అనుస్సరణవసేన **అనుస్సతి**. అభిముఖం గన్త్వా వియ సరణతో పటిసరణవసేన **పటిస్సతి**. ఉపసగ్గవసేన వా వడ్ఢితమత్తమేవ. సరణాకారో **సరణతా**. యస్మా పన సరణతాతి తిణ్ణం సరణానమ్పి నామం, తస్మా తం పటిసేధేతుం పున సతిగ్గహణం కతం. సతిసఙ్ఖాతా సరణతాతి అయఞ్హేత్థ అత్థో. సుతపరియత్తస్స ధారణభావతో **ధారణతా**. అనుపవిసనసఙ్ఖాతేన ఓగాహనట్ఠేన అపిలాపనభావో **అపిలాపనతా**. యథా హి ఉదకే లాబుకటాహాదీని పలవన్తి, న అనుపవిసన్తి, న తథా ఆరమ్మణే సతి. ఆరమ్మణఞ్హి ఏసా అనుపవిసతి, తస్మా "అపిలాపనతా"తి వుత్తా. చిరకతచిరభాసితానం న సమ్ముస్సనభావతో **అసమ్ముస్సనతా**. ఉపట్ఠానలక్ఖణే జోతనలక్ఖణే చ ఇన్దట్ఠం కారేతీతి ఇన్ద్రియం, సతిసఙ్ఖాతం ఇన్ద్రియం **సతిన్ద్రియం**. పమాదే న కమ్పతీతి **సతిబలం**. యాథావసతి నియ్యానసతి కుసలసతీతి **సమ్మాసతి**. బుజ్ఝనకస్స అఙ్గోతి బోజ్ఝఙ్గో, పసట్ఠో సున్దరో వా బోజ్ఝఙ్గో సమ్బోజ్ఝఙ్గో, సతియేవ సమ్బోజ్ఝఙ్గో **సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో**.

ఏకాయనమగ్గోతి ఏకమగ్గో, అయం మగ్గో న ద్వేధాపథభూతోతి ఏవమత్థో దట్ఠబ్బో. అథ వా ఏకేన అయితబ్బోతి ఏకాయనో. ఏకేనాతి గణసఙ్గణికం పహాయ వూపకట్ఠేన పవివిత్తచిత్తేన. అయితబ్బో పటిపజ్జితబ్బో, అయన్తి వా ఏతేనాతి అయనో, సంసారతో నిబ్బానం గచ్ఛతీతి అత్థో . ఏకస్స అయనో ఏకాయనో. ఏకస్సాతి సేట్ఠస్స. సబ్బసత్తానం సేట్ఠోవ భగవా,

తస్మా “భగవతో”తి వుత్తం హోతి. కిఞ్చాపి హి తేన అఞ్ఞేపి అయన్తి, ఏవం సన్తేపి భగవతోవ సో అయనో తేన ఉప్పాదితత్తా. యథాహ “సో హి బ్రాహ్మణ భగవా అనుప్పన్నస్స మగ్గస్స ఉప్పాదేతా”తిఆది (సం॰ ని॰ ౧.౨౧౧; పటి॰ మ॰ ౩.౨; మ॰ ని॰ ౩.౭౯). అయతీతి వా అయనో, గచ్ఛతి పవత్తతీతి అత్థో. ఏకస్మిం అయనో ఏకాయనో. ఇమస్మింయేవ ధమ్మవినయే పవత్తతి, న అఞ్ఞత్థాతి వుత్తం హోతి. యథాహ “ఇమస్మిం ఖో, సుభద్ద, ధమ్మవినయే అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో ఉపలబ్భతీ”తి (దీ॰ ని॰ ౨.౨౧౪). దేసనాభేదోయేవ హేసో, అత్థతో పన ఏకోవ. అపి చ ఏకం అయతీతి ఏకాయనో. పుబ్బభాగే నానాముఖభావనానయేన పవత్తోపి అపరభాగే ఏకం నిబ్బానమేవ గచ్ఛతీతి వుత్తం హోతి. యథాహ బ్రహ్మా సహమ్పతి –

> “ఏకాయనం జాతిఖయన్తదస్సీ, మగ్గం పజానాతి హితానుకమ్పీ;
>
> ఏతేన మగ్గేన తరింసు పుబ్బే, తరిస్సన్తి యే చ తరన్తి ఓఘ”న్తి. (సం॰ ని॰ ౫.౩౮౪, ౪౦౯);

మగ్గోతి కేనట్ఠేన మగ్గో? నిబ్బానం గమనట్ఠేన, నిబ్బానత్థికేహి మగ్గనీయట్ఠేన చ. **ఉపేతో**తి ఆసన్నం గతో. **సముపేతో**తి తతో ఆసన్నతరం గతో. ఉభయేనపి సతియా అపరిహీనోతి అత్థో. **ఉపగతో**తి ఉపగన్త్వా ఠితో. **సముపగతో**తి సమ్పయుత్తో హుత్వా ఠితో. “ఉపాగతో సముపాగతో”తిపి పాళి. ఉభయేనాపి సతిసమీపం ఆగతోతి అత్థో. **ఉపపన్నో**తి అవియోగాపన్నో. **సముపపన్నో**తి పరిపుణ్ణో. **సమన్నాగతో**తి అవికలో విజ్జమానో. “ఉపేతో సముపేతోతి ద్వీహి పదేహి పవత్తం కథితం. ఉపగతో సముపగతోతి ద్వీహి పదేహి పటివేధో. ఉపపన్నో సముపపన్నో సమన్నాగతోతి తీహి పదేహి పటిలాభో కథితో”తి ఏవమేకే వణ్ణయన్తి.

లోకే వా సా విసత్తికాతి యా ఏసా అనేకప్పకారేన వుత్తా విసత్తికా, సా ఖన్ధలోకే ఏవ, న అఞ్ఞత్ర ఖన్ధేహి పవత్తతీతి అత్థో. **లోకే వా తం విసత్తిక**న్తి ఖన్ధలోకే ఏవ పవత్తం ఏతం విసత్తికసఙ్ఖాతం తణ్హం. **తరతి** కామే పరివజ్జేన్తో. **ఉత్తరతి** కిలేసే పజహన్తో. **పతరతి** తేసం పతిట్ఠాహేతుం ఛిన్దన్తో. **సమతిక్కమతి** సంసారం అతిక్కమన్తో. **వీతివత్తతి** పటిసన్ధిఅభబ్బుప్పత్తికం కరోన్తో. అథ వా **తరతి ఉత్తరతి** కాయానుపస్సనేన. **పతరతి** వేదనానుపస్సనేన. **సమతిక్కమతి** చిత్తానుపస్సనేన. అథ వా **తరతి** సీలేన. **ఉత్తరతి** సమాధినా. **పతరతి** విపస్సనాయ. **సమతిక్కమతి** మగ్గేన. **వీతివత్తతి** ఫలేనాతి ఏవమాదినా యోజేతబ్బం.

౪. చతుత్థగాథాయ అయం సఙ్ఖేపత్థో – యో ఏకం సాలిఖేత్తాదిఖేత్తం వా ఘరవత్థాదివత్థుం వా కహాపణసఙ్ఖాతం హిరఞ్ఞం వా గోఅస్సాదిభేదం గవాస్సం వా అన్తోజాతాదిదాసే వా భతకాదికమ్మకరే వా ఇత్థిసఞ్ఞితా థియో వా ఞాతిబన్ధవాదిబన్ధూ వా అఞ్ఞే వా మనాపియరూపాదికే పుథుకామే అనుగిజ్ఝతీతి. **సాలిక్ఖేత్త**న్తి యత్థ సాలియో విరుహన్తి. **వీహిక్ఖేత్తా**దీసుపి ఏసేవ నయో. **వీహీ**తి అవసేసవీహయో. మోదయతీతి **ముగ్గో. ఘరవత్థు**న్తి ఘరపతిట్ఠాపనత్థం కతాకతభూమిభాగో. కోట్ఠకవత్థాదీసుపి ఏసేవ నయో. **కోట్ఠకో**తి ద్వారకోట్ఠాది. **పురే**తి ఘరస్స పురతో. **పచ్ఛా**తి ఘరస్స పచ్ఛతో. ఏత్థ ఆరామేన్తి చిత్తం తోసేన్తీతి **ఆరామో,** పుప్ఫేనపి ఫలేనపి ఛాయాయపి దకేనపి రమన్తీతి అత్థో.

పసుకాదయోతి ఏళకాదయో. **అన్తోజాతకో**తి అన్తోఘరదాసియా కుచ్ఛిమ్హి జాతో. **ధనక్కీతకో**తి ధనేన కీణిత్వా పరివత్తేత్వా గహితో. **సామం వా**తి సయం వా. **దాసబ్య**న్తి దాసస్స భావో దాసబ్యం, తం దాసబ్యం. **ఉపేతీ**తి ఉపగచ్ఛతి. **అకామకో వా**తి అత్తనో అరుచియా వా కరమరానీతో.

తే చత్తారో పునపి దస్సేతుం "**ఆమాయ దాసాపి భవన్తి హేకే**"తి ఆహ. **ఆమాయ దాసా**తి అన్తోజాతదాసా. "యత్థ దాసో ఆమజాతో ఠితో థుల్లాని గచ్ఛతీ"తి ఏత్థాపి ఏతేవ వుత్తా. **ధనేన కీతా**తి ధనదాసా. **సామఞ్చ ఏకే**తి సయం దాసా. **భయాపణున్నా**తి అకామదాసా. భయేన పణున్నా ఖిపితా.

భతకాతి భతియా జీవనకా. కసికమ్మాదికమ్మం కరోన్తీతి **కమ్మకరా. ఉపజీవినో**తి సమ్మన్తనాదినా ఉపగన్త్వా నిస్సయం కత్వా జీవన్తీతి ఉపజీవినో.

ఇత్థీతి ధియతి ఏతిస్సం గబ్భోతి ఇత్థీ. **పరిగ్గహో**తి సహాయీ సస్సామికా. మాతాపితిబన్ధవాపి **ఞాతిబన్ధు**. సగోత్తో **గోత్తబన్ధు**. ఏకాచరియకులే వా ఏకజాతిమన్తం వా ఉగ్గహితమన్తో **మన్తబన్ధు**. ధనుసిప్పాదిసద్ధిం ఉగ్గహితకో **సిప్పబన్ధు**. "మిత్తబన్ధవాతిపి బన్ధూ"తి కత్థచి పోత్థకే పాఠో దిస్సతి.

గిజ్ఝతీతి కిలేసకామేన పత్థేతి. **అనుగిజ్ఝతీ**తి అను అను గిజ్ఝతి పునప్పునం పత్థేతి. **పలిగిజ్ఝతీ**తి సమన్తతో పత్థేతి. **పలిబజ్ఝతీ**తి విసేసేన పత్థేతి. "ఓళారికత్తేన నిమిత్తగ్గాహవసేన **గిజ్ఝతి, అనుగిజ్ఝతి**, అనుబ్యఞ్జనగ్గాహవసేన **పలిగిజ్ఝతి, పలిబజ్ఝతీ**"తి ఏవమేకే వణ్ణయన్తి.

౫. పఞ్చమగాథాయం అయం సఙ్ఖేపత్థో – తం పుగ్గలం అబలఖ్యా కిలేసా బలీయన్తి సహన్తి మద్దన్తి. సద్ధాబలాదివిరహేన వా అబలం తం పుగ్గలం అబలా కిలేసా బలీయన్తి, అబలత్తా బలీయన్తీతి అత్థో. అథ వా తం కామగిద్ధం కామరత్తం కామపరియేసన్తఞ్చ సీహాదయో చ పాకటపరిస్సయా, కాయదుచ్చరితాదయో చ అపాకటపరిస్సయా మద్దన్తి. తతో అపాకటపరిస్సయేహి అభిభూతం తం పుగ్గలం జాతిఆదిదుక్ఖం భిన్నం నావం ఉదకం వియ అన్వేతి.

అబలాతి నత్థి ఏతేసం బలన్తి అబలా, బలవిరహితా. **దుబ్బలా**తి మన్దపయోగాబలేన కత్తబ్బకిచ్చవిరహితా . **అప్పబలా**తి అప్పం పరిత్తం ఏతేసం బలన్తి అప్పబలా, యుజ్ఝితుం అసమత్థా. **అప్పథామకా**తి అప్పో పరిత్తో థామో ఏతేసం వాయామో ఉస్సాహోతి అప్పథామకా. **హీనా నిహీనా** పయోగహీనేన. **ఓమకా** థామహీనేన. **లామకా** పచ్చయహీనేన. **ఛతుక్కా** అజ్ఝాసయహీనేన. **పరిత్తా** పత్తిహీనేన. **సహన్తీ**తి మద్దన్తి ఘట్టనం ఉప్పాదేన్తి. **పరిసహన్తీ**తి సబ్బతో మద్దన్తి. **అభిభవన్తి** అపరాపరం ఉప్పత్తివసేన. **అజ్ఝోత్థరన్తి** పునప్పునం ఉప్పత్తివసేన. **పరియాదియన్తి** సుస్సోసేత్వా ఠానేన. **మద్దన్తి** కుసలుప్పత్తినివారణేన.

సద్ధాబలన్తి సద్దహన్తి ఏతాయ, సయం వా సద్దహతి, సద్దహనమత్తమేవ వా ఏసాతి సద్ధా. సా సద్దహనలక్ఖణా, ఓకప్పనలక్ఖణా వా, సమ్పసాదనరసా ఉదకప్పసాదకమణి వియ. పక్ఖన్దనరసా వా ఓఘుత్తరణో వియ. అకాలుసియపచ్చుపట్ఠానా, అధిముత్తిపచ్చుపట్ఠానా వా. సద్ధేయ్యవత్థుపదట్ఠానా, సోతాపత్తియఙ్గపదట్ఠానా వా. సా హత్థవిత్తబీజాని వియ దట్ఠబ్బా. అసద్ధియే న కమ్పతీతి **సద్ధాబలం. వీరియబల**న్తి వీరస్స భావో వీరియం, వీరానం వా కమ్మం వీరియం, విధినా వా నయేన ఉపాయేన ఈరయితబ్బం పవత్తయితబ్బన్తి వీరియం. తం పనేతం ఉపత్థమ్భనలక్ఖణఞ్చ పగ్గహణలక్ఖణఞ్చ వీరియం, సహజాతానం ఉపత్థమ్భనరసం, అసంసీదనభావపచ్చుపట్ఠానం, "సంవిగ్గో యోనిసో పదహతీ"తి వచనతో (అ॰ ని॰ ౪.౧౧౩) సంవేగపదట్ఠానం, వీరియారమ్భవత్థుపదట్ఠానం వా. సమ్మా ఆరద్ధం సబ్బసమ్పత్తీనం మూలన్తి దట్ఠబ్బం. కోసజ్జే న కమ్పతీతి **వీరియబలం**. సతియా లక్ఖణాదీని వుత్తానేవ.

ముట్ఠస్సచ్చే న కమ్పతీతి **సతిబలం**. సహజాతాని సమ్మా ఆధీయతి ఠపేతీతి సమాధి. సో పామోక్ఖలక్ఖణో అవిక్ఖేపలక్ఖణో వా, సహజాతానం ధమ్మానం ఆరమ్మణే సమ్పిణ్డనరసో న్హానియచుణ్ణానం ఉదకం వియ, ఉపసమపచ్చుపట్ఠానో, ఞాణపచ్చుపట్ఠానో వా. ''సమాహితో యథాభూతం పజానాతి పస్సతీ''తి హి వుత్తం. విసేసతో సుఖపదట్ఠానో నివాతే పదీపచ్చీనం ఠితి వియ చేతసో ఠితీతి దట్ఠబ్బో. ఉద్ధచ్చే న కమ్పతీతి **సమాధిబలం**. పజానాతీతి పఞ్ఞా. కిం పజానాతి? ''ఇదం దుక్ఖ''న్తిఆదినా (మహావ. ౧౫) నయేన అరియసచ్చాని. సా యథాసభావపటివేధలక్ఖణా, అక్ఖలితపటివేధలక్ఖణా వా కుసలిస్సాసఖిత్తఉసుపటివేధో వియ, విసయోభాసనరసా పదీపో వియ, అసమ్మోహపచ్చుపట్ఠానా అరఞ్ఞగతసుదేసకో వియ. అవిజ్జాయ న కమ్పతీతి **పఞ్ఞాబలం. హిరిబలం ఓత్తప్పబల**న్తి అహిరికే న కమ్పతీతి హిరిబలం. అనోత్తప్పే న కమ్పతీతి ఓత్తప్పబలం. అయం ఉభయవసేన అత్థవణ్ణనా హోతి. కాయదుచ్చరితాదీహి హిరీయతీతి హిరీ, లజ్జాయేతం అధివచనం. తేహి ఏవ ఓత్తప్పతీతి ఓత్తప్పం, పాపతో ఉబ్బేగస్సేతం అధివచనం.

తేసం నానాకరణదీపనత్థం – ''సముట్ఠానం అధిపతి, లజ్జాదిలక్ఖణేన చా''తి ఇమం మాతికం ఠపేత్వా అయం విత్థారకథా వుత్తా – అజ్ఝత్తసముట్ఠానా హిరీ నామ, బహిద్ధాసముట్ఠానం ఓత్తప్పం నామ. అత్తాధిపతి హిరీ నామ, లోకాధిపతి ఓత్తప్పం నామ. లజ్జాసభావసణ్ఠితా హిరీ నామ, భయసభావసణ్ఠితం ఓత్తప్పం నామ. సప్పతిస్సవలక్ఖణా హిరీ నామ, వజ్జభీరుకభయదస్సావిలక్ఖణం ఓత్తప్పం నామ.

తత్థ అజ్ఝత్తసముట్ఠానం హిరిం చతూహి కారణేహి సముట్ఠాపేతి – జాతిం పచ్చవేక్ఖిత్వా, వయం పచ్చవేక్ఖిత్వా, సూరభావం పచ్చవేక్ఖిత్వా, బాహుసచ్చం పచ్చవేక్ఖిత్వా. కథం? ''పాపకరణం నామేతం న జాతిసమ్పన్నానం కమ్మం, హీనజచ్చానం కేవట్టాదీనం ఇదం కమ్మం, మాదిసస్స జాతిసమ్పన్నస్స ఇదం కమ్మం కాతుం న యుత్త''న్తి ఏవం తావ జాతిం పచ్చవేక్ఖిత్వా పాణాతిపాతాదిపాపం అకరోన్తో హిరిం సముట్ఠాపేతి. తథా ''పాపకరణం నామేతం దహరేహి కత్తబ్బం కమ్మం, మాదిసస్స వయే ఠితస్స ఇదం కమ్మం కాతుం న యుత్త''న్తి ఏవం వయం పచ్చవేక్ఖిత్వా పాణాతిపాతాదిపాపం అకరోన్తో హిరిం సముట్ఠాపేతి. తథా ''పాపకమ్మం నామేతం దుబ్బలజాతికానం కమ్మం, మాదిసస్స సూరభావసమ్పన్నస్స ఇదం కమ్మం కాతుం న యుత్త''న్తి ఏవం సూరభావం పచ్చవేక్ఖిత్వా పాణాతిపాతాదిపాపం అకరోన్తో హిరిం సముట్ఠాపేతి. తథా ''పాపకమ్మం నామేతం అన్ధబాలానం కమ్మం, న పణ్డితానం. మాదిసస్స పణ్డితస్స బహుస్సుతస్స ఇదం కమ్మం కాతుం న యుత్త''న్తి ఏవం బాహుసచ్చం పచ్చవేక్ఖిత్వా పాణాతిపాతాదిపాపం అకరోన్తో హిరిం సముట్ఠాపేతి. ఏవం అజ్ఝత్తసముట్ఠానం హిరిం చతూహి కారణేహి సముట్ఠాపేతి. సముట్ఠాపేత్వా చ పన అత్తనో చిత్తే హిరిం పవేసేత్వా పాపకమ్మం న కరోతి. ఏవం అజ్ఝత్తసముట్ఠానా హిరీ నామ హోతి. కథం బహిద్ధాసముట్ఠానం ఓత్తప్పం నామ? ''సచే త్వం పాపకమ్మం కరిస్ససి, చతూసు పరిసాసు గరహప్పత్తో భవిస్ససి –

> ''గరహిస్సన్తి తం విఞ్ఞూ, అసుచిం నాగరికో యథా;
>
> వజ్జితో సీలవన్తేహి, కథం భిక్ఖు కరిస్ససీ''తి. (ధ. స. అట్ఠ. ౧ కామావచరకుసల ధమ్ముద్దేసకథా) –

ఏవం పచ్చవేక్ఖన్తో హి బహిద్ధాసముట్ఠితేన ఓత్తప్పేన పాపకమ్మం న కరోతి, ఏవం బహిద్ధాసముట్ఠానం ఓత్తప్పం నామ హోతి.

కథం అత్తాధిపతి హిరీ నామ? ఇధేకచ్చో కులపుత్తో అత్తానం అధిపతిం జేట్ఠకం కత్వా ''మాదిసస్స సద్ధాపబ్బజితస్స బహుస్సుతస్స ధుతఙ్గధరస్స న యుత్తం పాపకమ్మం కాతు''న్తి పాపం న కరోతి. ఏవం అత్తాధిపతి హిరీ నామ హోతి.

తేనాహ భగవా “సో అత్తానంయేవ అధిపతిం కరిత్వా అకుసలం పజహతి, కుసలం భావేతి, సావజ్జం పజహతి, అనవజ్జం భావేతి, సుద్ధం అత్తానం పరిహరతీ”తి (ధ. స. అట్ఠ. ౧ కామావచరకుసల ధమ్ముద్దేసకథా; అ. ని. ౩.౪౦).

కథం లోకాధిపతి ఓత్తప్పం నామ? ఇధేకచ్చో కులపుత్తో లోకం అధిపతిం జేట్ఠకం కత్వా పాపకమ్మం న కరోతి. యథాహ –

> “మహా ఖో పనాయం లోకసన్నివాసో, మహన్తస్మిం ఖో పన లోకసన్నివాసే సన్తి సమణబ్రాహ్మణా ఇద్ధిమన్తో దిబ్బచక్ఖుకా పరచిత్తవిదునో, తే దూరతోపి పస్సన్తి, ఆసన్నాపి న దిస్సన్తి, చేతసాపి చిత్తం జానన్తి. తేపి మం ఏవం జానేయ్యుం ‘పస్సథ భో ఇమం కులపుత్తం సద్ధాయ అగారస్మా అనగారియం పబ్బజితో సమానో వోకిణ్ణో విహరతి పాపకేహి అకుసలేహి ధమ్మేహీ’తి. దేవతాపి ఖో సన్తి ఇద్ధిమన్తినియో దిబ్బచక్ఖుకా పరచిత్తవిదునియో, తా దూరతోపి పస్సన్తి, ఆసన్నాపి న దిస్సన్తి, చేతసాపి చిత్తం జానన్తి. తాపి మం ఏవం జానేయ్యుం ‘పస్సథ భో ఇమం కులపుత్తం సద్ధాయ అగారస్మా అనగారియం పబ్బజితో సమానో వోకిణ్ణో విహరతి పాపకేహి అకుసలేహి ధమ్మేహీ’తి. సో ఇతి పటిసఞ్చిక్ఖతి ‘ఆరద్ధం ఖో పన మే వీరియం భవిస్సతి అసల్లీనం, ఉపట్ఠితా సతి అసమ్ముట్ఠా, పస్సద్ధో కాయో అసారద్ధో, సమాహితం చిత్తం ఏకగ్గ’న్తి. సో లోకంయేవ అధిపతిం కరిత్వా అకుసలం పజహతి, కుసలం భావేతి, సావజ్జం పజహతి, అనవజ్జం భావేతి, సుద్ధం అత్తానం పరిహరతీ”తి (ధ. స. అట్ఠ. ౧ కామావచరకుసల ధమ్ముద్దేసకథా; అ. ని. ౩.౪౦).

ఏవం లోకాధిపతి ఓత్తప్పం నామ హోతి. “లజ్జాసభావసణ్ఠితా హిరీ, భయసభావసణ్ఠితం ఓత్తప్ప”న్తి ఏత్థ పన లజ్జాతి లజ్జనాకారో, తేన సభావేన సణ్ఠితా హిరీ. భయన్తి అపాయభయం, తేన సభావేన సణ్ఠితం ఓత్తప్పం. తదుభయమ్పి పాపపరివజ్జనే పాకటం హోతి. ఏకచ్చో హి యథా నామ ఏకో కులపుత్తో ఉచ్చారపస్సావాదీని కరోన్తో లజ్జితబ్బయుత్తకం ఏకం దిస్వా లజ్జనాకారప్పత్తో భవేయ్య హీళితో, ఏవమేవ అజ్ఝత్తం లజ్జీధమ్మం ఓక్కమిత్వా పాపకమ్మం న కరోతి. ఏకచ్చో అపాయభయభీతో హుత్వా పాపకమ్మం న కరోతి.

తత్రిదం ఓపమ్మం – యథా హి ద్వీసు అయోగుళేసు ఏకో సీతలో భవేయ్య గూథమక్ఖితో, ఏకో ఉణ్హో ఆదిత్తో. తత్థ పణ్డితో సీతలం గూథమక్ఖితత్తా జిగుచ్ఛన్తో న గణ్హాతి, ఇతరం డాహభయేన. తత్థ సీతలస్స గూథమక్ఖనజిగుచ్ఛాయ అగణ్హనం వియ అజ్ఝత్తం లజ్జీధమ్మం ఓక్కమిత్వా పాపస్స అకరణం, ఉణ్హస్స డాహభయేన అగణ్హనం వియ అపాయభయేన పాపస్స అకరణం వేదితబ్బం.

“సప్పతిస్సవలక్ఖణా హిరీ, వజ్జభీరుకభయదస్సావిలక్ఖణం ఓత్తప్ప”న్తి ఇదమ్పి ద్వయం పాపపరివజ్జనే ఏవ పాకటం హోతి. ఏకచ్చో హి జాతిమహత్తపచ్చవేక్ఖణా సత్థుమహత్తపచ్చవేక్ఖణా దాయజ్జమహత్తపచ్చవేక్ఖణా సబ్రహ్మచారిమహత్తపచ్చవేక్ఖణాతి చతూహి కారణేహి సప్పతిస్సవలక్ఖణం హిరిం సముట్ఠాపేత్వా పాపం న కరోతి. ఏకచ్చో అత్తానువాదభయం పరానువాదభయం దణ్డభయం దుగ్గతిభయన్తి చతూహాకారేహి వజ్జభీరుకభావదస్సావిలక్ఖణం ఓత్తప్పం సముట్ఠాపేత్వా పాపం న కరోతి. తత్థ జాతిమహత్తపచ్చవేక్ఖణాదీని చేవ అత్తానువాదభయాదీని చ విత్థారేత్వా కథేతబ్బాని. ఏవం వుత్తం సత్తవిధం బలం యస్స పుగ్గలస్స నత్థి, తే కిలేసా తం పుగ్గలం సహన్తి…పే… పరియాదియన్తి మద్దన్తీతి.

ద్వే పరిస్సయాతి పాకటాపాకటవసేన ద్వే ఏవ ఉపద్దవా, న ఏకం, న తీణి. తే విభాగతో దస్సేతుం ''**కతమే పాకటపరిస్సయా**''తిఆదిమాహ. తత్థ **కోకాతి** కేకా. అయమేవ వా పాఠో. **చోరాతి** చోరియకమ్మేహి యుత్తా. **మాణవాతి** సాహసికకమ్మేహి యుత్తా. **కతకమ్మాతి** సన్ధిచ్ఛేదాదికతచోరికకమ్మా. **అకతకమ్మాతి** తం కమ్మం కాతుం నిక్ఖన్తా. ఏత్థ **అస్సూతి** భవేయ్యున్తి అత్థో. **చక్ఖురోగోతి** చక్ఖుస్మిం ఉప్పన్నరోగో, రుజతీతి రోగో. చక్ఖురోగోతిఆదయో వత్థువసేన వేదితబ్బా. నిబ్బత్తితపసాదానఞ్హి రోగో నామ నత్థి. **కణ్ణరోగోతి** బహికణ్ణరోగో. **ముఖరోగోతి** ముఖే ఉప్పన్నరోగో. **దన్తరోగోతి** దన్తసూలం. **కాసోతి** ఖయరోగో. **సాసోతి** స్వాసో ఉగ్గారరోగో. **పినాసోతి** బహినాసికాయ రోగో. **డాహోతి** అబ్భన్తరే ఉప్పజ్జనకో ఉణ్హో. **ముచ్ఛాతి** సతివిస్సజ్జనకా. **పక్ఖన్దికాతి** లోహితపక్ఖన్దికా అతిసారో. **సూలాతి** ఆమసూలా కుచ్ఛివాతో. **విసూచికాతి** మహన్తో విరేచనకో. **కిలాసోతి** సబలో. **సోసోతి** సుక్ఖనకో సోసబ్యాధి. **అపమారోతి** అమనుస్సగ్గాహో వేరియక్ఖాబాధో. **దద్దూతి** దద్దుపీళకా. **కణ్డూతి** ఖుద్దకపీళకా. **కచ్ఛూతి** మహాకచ్ఛు. **రఖసాతి** నఖేహి విలిఖితట్ఠానే రోగో. "నఖసా"తిపి పాళి. **వితచ్ఛికాతి** హత్థతలపాదతలేసు హీరం హీరం కత్వా ఫాలేన్తో ఉప్పజ్జనకరోగో. **లోహితపిత్తన్తి** సోణితపిత్తం, రత్తపిత్తన్తి వుత్తం హోతి. **మధుమేహోతి** సరీరబ్భన్తరే ఉక్కట్ఠరోగో. వుత్తఞ్హేతం "అపి చ మధుమేహో ఆబాధో ఉక్కట్ఠో"తి (పాచి॰ ౧౭౹).

అంసాతి అరిసరోగో. **పీళకాతి** లోహితపీళకా. భగం దాలయతీతి **భగన్దలా,** వచ్చమగ్గం ఫాలేతీతి అత్థో. **పిత్తసముట్ఠానాతి** పిత్తేన సముట్ఠానం ఉప్పత్తి ఏతేసన్తి పిత్తసముట్ఠానా. తే కిర ద్వత్తింస హోన్తి. **సేమ్హసముట్ఠానాదీసుపి** ఏసేవ నయో. **సన్నిపాతికాతి** వాతపిత్తసేమ్హానం సన్నిపాతేన ఏకీభావేన ఉప్పన్నా. ఆబాధట్ఠేన **ఆబాధా. ఉతుపరిణామజాతి** ఉతుపరిణామేన. **అచ్చుణ్హాతి** సీతేన ఉప్పజ్జనకరోగా. **విసమపరిహారజాతి** అతిట్ఠాననిసజ్జాదినా విసమపరిహారేన జాతా. **ఓపక్కమికాతి** వధబన్ధనాదినా ఉపక్కమేన జాతా. **కమ్మవిపాకజాతి** బలవకమ్మవిపాకసమ్భూతా. **సీతం ఉణ్హం...పే.... సమ్ఫస్సోతి** ఇమే పాకటా ఏవ. **ఇతి వాతి** ఏవం వా. **ఇమే వుచ్చన్తీతి** నిగమేన్తో ఆహ.

కతమే పటిచ్ఛన్నపరిస్సయాతి అపాకటా అచ్ఛాదితఉపద్దవా కతమేతి పుచ్ఛతి. తత్థ **కాయదుచ్చరితన్తి** పాణాతిపాతఅదిన్నాదానమిచ్ఛాచారచేతనా వేదితబ్బా. **వచీదుచ్చరితన్తి** ముసావాదపిసుణవాచాఫరుసవాచాసమ్ఫప్పలాపచేతనా వేదితబ్బా. **మనోదుచ్చరితన్తి** అభిజ్ఝాబ్యాపాదమిచ్ఛాదిట్ఠియో వేదితబ్బా. కాయే పవత్తం, కాయతో వా పవత్తం, దుట్ఠు చరితం, కిలేసపూతికత్తా వా దుట్ఠు చరితన్తి కాయదుచ్చరితం. వచీమనోదుచ్చరితేసుపి ఏసేవ నయో.

కామీయన్తీతి కామా, పఞ్చ కామగుణా. కామేసు ఛన్దో కామచ్ఛన్దో. కామయతీతి వా కామో, కామో ఏవ ఛన్దో, కామచ్ఛన్దో న కత్తుకమ్యతాఛన్దో, న ధమ్మచ్ఛన్దో వా. కామతణ్హావ ఏవంనామికా. కుసలధమ్మే నీవరతీతి నీవరణం, కామచ్ఛన్దో ఏవ నీవరణం **కామచ్ఛన్దనీవరణం**. ఏవం సేసేసుపి. బ్యాపజ్జతి తేన చిత్తం పూతిభావం ఉపగచ్ఛతి, బ్యాపాదయతి వా వినయాచారరూపసమ్పత్తిహితసుఖాదీనీతి వా **బ్యాపాదో**. థిననతా థినం. మిద్ధనతా మిద్ధం, అనుస్సాహసంహననతా అసత్తివిఘాతతా చాతి అత్థో. థినఞ్చ మిద్ధఞ్చ **థినమిద్ధం**. తత్థ థినం అనుస్సాహనలక్ఖణం, వీరియవినోదనరసం, సంసీదనపచ్చుపట్ఠానం. మిద్ధం అకమ్మఞ్ఞతాలక్ఖణం, ఓనహనరసం, లీనభావపచ్చుపట్ఠానం, పచలాయికానిద్దాపచ్చుపట్ఠానం వా. ఉభయమ్పి అరతితన్దీవిజమ్భితాదీసు అయోనిసోమనసికారపదట్ఠానన్తి.

ఉద్ధతస్స భావో **ఉద్ధచ్చం.** తం అవూపసమలక్ఖణం వాతాభిఘాతచలజలం వియ, అనవట్ఠానరసం వాతాభిఘాతచలధజపటాకం వియ, భన్తత్తపచ్చుపట్ఠానం పాసాణాభిఘాతసముద్ధతభస్మం వియ , చేతసో అవూపసమో

అయోనిసోమనసికారపదట్ఠానం. చిత్తవిక్ఖేపోతి దట్ఠబ్బం. కుచ్ఛితం కతం కుకతం, తస్స భావో **కుక్కుచ్చం**. తం పచ్ఛానుతాపలక్ఖణం, కతాకతానుసోచనరసం, విప్పటిసారపచ్చుపట్ఠానం, కతాకతపదట్ఠానం దాసబ్యం వియ దట్ఠబ్బం . ఉద్ధచ్చఞ్చ కుక్కుచ్చఞ్చ **ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చం**. విగతా చికిచ్ఛాతి **విచికిచ్ఛా,** సభావం వా విచినన్తో ఏతాయ కిచ్ఛతి కిలమతీతి **విచికిచ్ఛా,** సా సంసయలక్ఖణా, సంసప్పనరసా, అనిచ్ఛయపచ్చుపట్ఠానా, అనేకంసగ్గాహపచ్చుపట్ఠానా వా, అయోనిసోమనసికారపదట్ఠానా. పటిపత్తిఅన్తరాయకరాతి దట్ఠబ్బా.

రజ్జనలక్ఖణో **రాగో**. దుస్సనలక్ఖణో **దోసో**. ముయ్హనలక్ఖణో **మోహో**. కుజ్ఝనలక్ఖణో **కోధో,** చణ్డిక్కలక్ఖణో వా, ఆఘాతకరణరసో, దూసనపచ్చుపట్ఠానో. ఉపనన్ధనలక్ఖణో **ఉపనాహో,** వేరఅప్పటినిస్సజ్జనరసో, కోధానుబన్ధభావపచ్చుపట్ఠానో. వుత్తఞ్చేతం "పుబ్బకాలం కోధో, అపరకాలం ఉపనాహో"తిఆది (విభ. ౮౯౧).

పరగుణమక్ఖనలక్ఖణో **మక్ఖో**. తేసం వినాసనరసో, తదచ్ఛాదనపచ్చుపట్ఠానో. యుగగ్గాహలక్ఖణో **పళాసో,** పరగుణేహి అత్తనో గుణానం సమీకరణరసో, పరేసం గుణప్పమాణేన ఉపట్ఠానపచ్చుపట్ఠానో.

పరసమ్పత్తిఖీయనలక్ఖణా **ఇస్సా,** తస్స అక్ఖమనలక్ఖణా వా, తత్థ అనభిరతిరసా, తతో విముఖభావపచ్చుపట్ఠానా. అత్తనో సమ్పత్తినిగూహనలక్ఖణం **మచ్ఛరియం,** అత్తనో సమ్పత్తియా పరేహి సాధారణభావం అక్ఖమనరసం, సఙ్కోచనపచ్చుపట్ఠానం.

కతపాపపటిచ్ఛాదనలక్ఖణా **మాయా,** తస్స నిగూహనరసా, తదావరణపచ్చుపట్ఠానా. అత్తనో అవిజ్జమానగుణప్పకాసనలక్ఖణం **సాఠేయ్యం,** తేసం సముదాహరణరసం, సరీరాకారేహిపి తేసం విభూతకరణపచ్చుపట్ఠానం.

చిత్తస్స ఉద్ధుమాతభావలక్ఖణో **థమ్భో,** అప్పతిస్సవవుత్తిరసో, అముద్దవపచ్చుపట్ఠానో. కరణుత్తరియలక్ఖణో **సారమ్భో,** విపచ్చనీకతారసో, అగారవపచ్చుపట్ఠానో.

ఉణ్ణతిలక్ఖణో **మానో,** అహంకారరసో, ఉద్ధుమాతభావపచ్చుపట్ఠానో. అబ్భుణ్ణతిలక్ఖణో **అతిమానో,** అతివియ అహంకారరసో, అచ్చుద్ధుమాతభావపచ్చుపట్ఠానో.

మత్తభావలక్ఖణో **మదో,** మదగ్గహణరసో, ఉమ్మాదపచ్చుపట్ఠానో . పఞ్చసు కామగుణేసు చిత్తస్స వోస్సగ్గలక్ఖణో **పమాదో,** వోస్సగ్గానుప్పదనరసో, సతివిప్పవాసపచ్చుపట్ఠానోతి ఏవం ఇమేసం ధమ్మానం లక్ఖణాదీని వేదితబ్బాని. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన "తత్థ కతమో కోధో"తిఆదినా విభఙ్గే (విభ. ౮౯౧) వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో.

విసేసతో చేత్థ ఆమిసగిద్ధో అత్తనా అలభన్తో అఞ్ఞస్స లాభినో కుజ్ఝతి, తస్స సకిం ఉప్పన్నో కోధో కోధోయేవ. తదుత్తరి ఉపనాహో. సో ఏవం కుద్ధో ఉపనయ్హన్తో చ సన్తేపి అఞ్ఞస్స లాభినో గుణం మక్ఖేతి "అహమ్పి తాదిసో"తి చ యుగగ్గాహం గణ్హాతి. అయమస్స మక్ఖో చ పలాసో చ, సో ఏవం మక్ఖీ పలాసీ తస్స లాభసక్కారాదీసు "కిం ఇమస్స ఇమినా"తి ఇస్సతి పదుస్సతి, అయమస్స ఇస్సా. సచే పనస్స కాచి సమ్పత్తి హోతి, తస్సా తేన సాధారణభావం న సహతి, ఇదమస్స మచ్ఛేరం. లాభహేతు ఖో పన అత్తనో సన్తేపి దోసే పటిచ్ఛాదేతి, అయమస్స మాయా. అసన్తేపి గుణే పకాసేతి, ఇదమస్స సాఠేయ్యం. సో ఏవం పటిపన్నో సచే పన యథాధిప్పాయం లాభం లభతి, తేన థద్ధో హోతి అముదుచిత్తో "న ఇదం ఏవం

కాతబ్బ”న్తి ఓవదితుం అసక్కుణేయ్యో, అయమస్స థమ్భో. సచే పన నం కోచి కిఞ్చి వదతి “న ఇదం ఏవం కాతబ్బ”న్తి, తేన సారద్ధచిత్తో హోతి, భాకుటికముఖో “కో మే త్వ”న్తి పసయ్హభాణీ, అయమస్స సారమ్భో. తతో థమ్భేన “అహమేవ సేయ్యో”తి అత్తానం మఞ్ఞన్తో మానీ హోతి. సారమ్భేన “కే ఇమే”తి పరే అతిమఞ్ఞన్తో అతిమానీ, అయమస్స మానో చ అతిమానో చ. సో తేహి మానాతిమానేహి జాతిమదాదిఅనేకరూపం మదం జనేతి, మత్తో సమానో కామగుణాదిభేదేసు వత్థూసు పమజ్జతి, అయమస్స మదో చ పమాదో చాతి వేదితబ్బం.

సబ్బే కిలేసాతి సబ్బేపి అకుసలా ధమ్మా. ఉపతాపనట్ఠేన విబాధనట్ఠేన చ **కిలేసా**. కిలేసపూతికత్తా **దుచ్చరితా**. కిలేసదరథకరణట్ఠేన **దరథా**. అన్తోడాహాదికరణట్ఠేన **పరిళాహా**. సదా తాపనట్ఠేన **సన్తాపా**. అకోసల్లసమ్భూతట్ఠేన అభిసఙ్ఖరణట్ఠేన చ సబ్బే **అకుసలాభిసఙ్ఖారా**.

కేనట్ఠేనాతి కేన అత్థేన. అభిభవనాదితివిధం అత్థం దస్సేతుం **‘‘పరిసహన్తీతి పరిస్సయా’’**తిఆదిమాహ. **పరిసహన్తీతి** దుక్ఖం ఉప్పాదేన్తి అభిభవన్తి. **పరిహానాయ సంవత్తన్తీతి** కుసలానం ధమ్మానం పరిచ్చజనాయ సంవత్తన్తి. **తత్రాసయాతి** తస్మిం సరీరే అకుసలా ధమ్మా ఆసయన్తి నివసన్తి ఉప్పజ్జన్తీతి అత్థో. **తే పరిస్సయాతి** కాయదుచ్చరితాదయో ఉపద్దవా. **కుసలానం ధమ్మానం అన్తరాయాయాతి** ఉపరి వత్తబ్బానం సమ్మాపటిపదాదితో కోసల్లసమ్భూతానం ధమ్మానం అన్తరధానాయ అదస్సనత్థాయ సంవత్తన్తి. **సమ్మాపటిపదాయాతి** సున్దరాయ పసట్ఠాయ వా పటిపదాయ, న మిచ్ఛాపటిపదాయ. **అనులోమపటిపదాయాతి** అవిరుద్ధపటిపదాయ, న పటిలోమపటిపదాయ. **అపచ్చనీకపటిపదాయాతి** న పచ్చనీకపటిపదాయ, అపచ్చత్థికపటిపదాయ. **అన్వత్థపటిపదాయాతి** అత్థఅనుగతాయ పటిపదాయ, ఉపరూపరి వడ్ఢితాయ పటిపదాయ. యథా అత్థో, తథా పటిపజ్జితబ్బాయ పటిపదాయాతి వుత్తం హోతి. “అత్తత్థపటిపదాయా”తిపి పాళి, తం న సున్దరం. **ధమ్మానుధమ్మపటిపదాయాతి** ధమ్మో నామ నవలోకుత్తరధమ్మో. అనుధమ్మో నామ విపస్సనాది. తస్స ధమ్మస్స అనురూపా ధమ్మపటిపదా ధమ్మానుధమ్మపటిపదా, తస్సా ధమ్మానుధమ్మపటిపదాయ.

సీలేసు పరిపూరికారితాయాతి పాతిమోక్ఖసీలేసు పారిపూరిం కత్వా ఠితతాయ. **ఇన్ద్రియేసు గుత్తద్వారతాయాతి** “చక్ఖునా రూపం దిస్వా”తిఆదినా (దీ. ని. ౧.౨౧౩; అ. ని. ౩.౧౬; మ. ని. ౨.౨౪; చూళని. మేత్తగూమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౧౮) నయేన వుత్తేసు మనచ్ఛట్ఠేసు ఇన్ద్రియేసు సుగోపితద్వారభావస్స. **భోజనే మత్తఞ్ఞుతాయాతి** పటిగ్గహణాదీసు పమాణయుత్తతాయ. అలంసాటకాదిం ముఞ్చిత్వా మితభోజనతాయ.

జాగరియానుయోగస్సాతి “దివసం చఙ్కమేన నిసజ్జాయ ఆవరణీయేహి ధమ్మేహీ”తి (అ. ని. ౩.౧౬; మ. ని. ౨.౨౪) ఏవమాదినా నయేన పఞ్చ జాగరణధమ్మే అనుయోగస్స. **సతిసమ్పజఞ్ఞస్సాతి** సబ్బకమ్మట్ఠానభావనానుయుత్తానం సబ్బయోగీనం సబ్బదా ఉపకారకస్స సతిసమ్పజఞ్ఞస్స.

సతిపట్ఠానానన్తి ఆరమ్మణేసు ఓక్కన్తిత్వా పక్కన్దిత్వా ఉపట్ఠానతో పట్ఠానం, సతియేవ పట్ఠానం సతిపట్ఠానం. కాయవేదనాచిత్తధమ్మేసు పనస్సా అసుభదుక్ఖానిచ్చానత్తాకారగహణవసేన సుభసుఖనిచ్చత్తసఞ్ఞాపహానకిచ్చసాధనవసేన చ పవత్తితో చతుధా పభేదో హోతి, తేసం చతున్నం సతిపట్ఠానానం.

చతున్నం సమ్మప్పధానానన్తి పదహన్తి ఏతేనాతి పధానం, సోభనం పధానం సమ్మప్పధానం, సమ్మా వా పదహన్తి ఏతేనాతి సమ్మప్పధానం, సోభనం వా తం కిలేసవిరూపత్తవిరహతో, పధానఞ్చ హితసుఖనిప్ఫాదకట్ఠేన సేట్ఠభావావహనతో, పధానభావకరణతో చాతి సమ్మప్పధానం, వీరియస్సేతం అధివచనం. ఉప్పన్నుప్పన్నానం అనుప్పన్నుప్పన్నానఞ్చ చతున్నం అకుసలకుసలానం పహానానుప్పత్తిఉప్పాదట్ఠితికిచ్చసాధనవసేన పవత్తితో పనస్స చతుధా పభేదో హోతి, తేసం చతున్నం సమ్మప్పధానానం.

చతున్నం ఇద్ధిపాదానన్తి ఏత్థ ఛన్దవీరియచిత్తవీమంసాసు ఏకేకో ఇజ్ఝతీతి ఇద్ధి, సమిజ్ఝతి నిప్ఫజ్జతీతి అత్థో. ఇజ్ఝన్తి వా ఏతాయ సత్తా ఇద్ధా వుద్ధా ఉక్కంసగతా హోన్తీతి ఇద్ధి. పఠమేన అత్థేన ఇద్ధియేవ పాదోతి ఇద్ధిపాదో, ఇద్ధికోట్ఠాసోతి అత్థో. దుతియేన అత్థేన ఇద్ధియా పాదోతి ఇద్ధిపాదో, పాదోతి పతిట్ఠా అధిగముపాయోతి అత్థో. తేన హి యస్మా ఉపరూపరివిసేససఙ్ఖాతం ఇద్ధిం పజ్జన్తి పాపుణన్తి, తస్మా పాదోతి వుచ్చతి. తేసం చతున్నం ఇద్ధిపాదానం.

సత్తన్నం బోజ్ఝఙ్గానన్తి బోధియా, బోధిస్స వా అఙ్గాతి బోజ్ఝఙ్గా. ఇదం వుత్తం హోతి, యా ఏసా ధమ్మసామగ్గీ యాయ లోకుత్తరమగ్గక్ఖణే ఉప్పజ్జమానాయ
లీనుద్ధచ్చపతిట్ఠానాయూహనకామసుఖత్తకిలమథానుయోగఉచ్ఛేదసస్సతాభినివేసాదీనం అనేకేసం ఉపద్దవానం పటిపక్ఖభూతాయ సతిధమ్మవిచయవీరియపీతిపస్సద్ధిసమాధిఉపేక్ఖాసఙ్ఖాతాయ ధమ్మసామగ్గియా అరియసావకో బుజ్ఝతీతి కత్వా “బోధీ”తి వుచ్చతి, **బుజ్ఝతీ**తి కిలేససన్తాననిద్దాయ ఉట్ఠహతి, చత్తారి వా అరియసచ్చాని పటివిజ్ఝతి, నిబ్బానమేవ వా సచ్ఛికరోతి, తస్సా ధమ్మసామగ్గిసఙ్ఖాతాయ బోధియా అఙ్గాతిపి బోజ్ఝఙ్గా ఝానఙ్గమగ్గఙ్గాదీని వియ. యో పనేస యథావుత్తప్పకారాయ ఏతాయ ధమ్మసామగ్గియా బుజ్ఝతీతి కత్వా అరియసావకో “బోధీ”తి వుచ్చతి, తస్స బోధిస్స అఙ్గాతిపి బోజ్ఝఙ్గా సేనఙ్గరథఙ్గాదయో వియ. తేనాహు అట్ఠకథాచరియా “బుజ్ఝనకస్స పుగ్గలస్స అఙ్గాతి బోజ్ఝఙ్గా”తి. తేసం సత్తన్నం బోజ్ఝఙ్గానం.

అరియస్స అట్ఠఙ్గికస్స మగ్గస్సాతి అరియోతి తంతంమగ్గవజ్ఝకిలేసేహి ఆరకత్తా అరియభావకరత్తా అరియఫలపటిలాభకరత్తా చ అరియో. అట్ఠఙ్గాని అస్సాతి అట్ఠఙ్గికో. స్వాయం చతురఙ్గికా వియ సేనా, పఞ్చఙ్గికం వియ చ తూరియం అఙ్గమత్తమేవ హోతి, అఙ్గవినిముత్తో నత్థి. నిబ్బానం మగ్గతి, కిలేసే వా మారేన్తో గచ్ఛతీతి మగ్గో, తస్స అరియస్స అట్ఠఙ్గికస్స మగ్గస్స భావనానుయోగస్స. **ఇమేసం కుసలానం ధమ్మాన**న్తి వుత్తప్పకారానం లోకియలోకుత్తరకుసలధమ్మానం. **అన్తరాయాయా**తి లోకుత్తరకుసలధమ్మానం అన్తరాయాయ అన్తరధానాయ లోకియకుసలధమ్మానం పరిచ్చాగాయ.

తేసు లోకుత్తరకుసలధమ్మానం ఉప్పజ్జితుం అప్పదానట్ఠేన **పరిస్సయా** నామ. తే హి ఉప్పజ్జిత్వా నిరుజ్ఝమానా ఉపద్దవం నావహన్తి. **తత్థేతే**తి తస్మిం అత్తభావే ఏతే. **పాపకా**తి లామకా. **అత్తభావసన్నిస్సయా**తి అత్తభావం ఉపనిస్సాయ ఆరమ్మణం కత్వా ఉప్పజ్జన్తీతి అత్తభావసన్నిస్సయా. **దకే**తి ఉదకే.

వుత్తం హేతన్తి కథితఞ్హి ఏతం. **సాన్తేవాసికో**తి అన్తేవాసికసఙ్ఖాతేన కిలేసేన సహ వసతీతి సాన్తేవాసికో. **సాచరియకో**తి సముదాచరణసఙ్ఖాతేన కిలేసేన సహ వసతీతి సాచరియకో.

చక్ఖునా రూపం దిస్వాతి చక్ఖువిఞ్ఞాణేన రూపం పస్సిత్వా. ఉపరి **సోతేన సద్దం సుత్వా**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. **ఉప్పజ్జన్తీ**తి సముదాచరన్తి. **సరసఙ్కప్పా**తి నానారమ్మణే సంసరణవసేన ఉప్పన్నా పరికప్పా. **సంయోజనియా**తి ఆరమ్మణభావం ఉపగన్త్వా సంయోజనసమ్బన్ధనేన సంయోజనానం హితా. **త్యస్సా**తి తే పాపకా అస్స పుగ్గలస్స. **అన్తో వసన్తీ**తి అబ్భన్తరే చిత్తే నివసన్తి. **అన్వాసవన్తీ**తి కిలేససన్తానం అనుగన్త్వా భుసం సవన్తి అనుబన్ధన్తి. **తే నన్తి** తం పుగ్గలం ఏతే అకుసలా ధమ్మా. **సముదాచరన్తీ**తి సమ్మా ఆచరన్తి పవత్తన్తీతి అత్థో.

కిలిస్సనట్ఠేన **మలా**. సత్తుఅత్థేన **అమిత్తా**. వేరిఅత్థేన **సపత్తా**. హననట్ఠేన **వధకా**. పచ్చామిత్తట్ఠేన **పచ్చత్థికా**. అథ వా **మలా** సూరియస్సోపక్కిలేసవలాహకా వియ. **అమిత్తా** సూరియస్స ధూమం వియ. సపత్తా సూరియస్స హిమం వియ. **వధకా** సూరియస్స రజం వియ. **పచ్చత్థికా** సూరియస్స రాహు వియ. ‘‘**మలా** సువణ్ణస్స మలం వియ చిత్తప్పభానాసకా. **అమిత్తా** కాళలోహమలం వియ చిత్తే సినిద్ధభావనాసకా, **సపత్తా** యుగనద్ధం యుజ్ఝన్తా సపత్తా వియ చిత్తే పతిట్ఠితధమ్మద్ధంసకా. **వధకా** మనుస్సఘాతకా వియ ధమ్మఘాతకా. **పచ్చత్థికా** రఞ్ఞో ఉపగతస్స వినాసో వియ మోక్ఖమగ్గస్స పటిసేధకా’’తి ఏవమేకే వణ్ణయన్తి.

అనత్థజననోతి న అత్థం అనత్థం, తం అనత్థం ఉప్పాదేతీతి అనత్థజననో. కో సో? లోభో. **చిత్తప్పకోపనో**తి చిత్తస్స పకోపనో చలనో, కుసలం నివారేత్వా చిత్తం రున్ధతీతి అత్థో. **భయమన్తరతో జాతన్తి** అబ్భన్తరే అత్తనో చిత్తేయేవ జాతం, అనత్థజననాదిభయహేతు. **తం జనో నావబుజ్ఝతీ**తి తం భయం బాలమహాజనో అవగన్త్వా ఓతరిత్వా న జానాతి. **అత్థన్తి** లుద్ధో పుగ్గలో లోకియలోకుత్తరఅత్థం న జానాతి. **ధమ్మన్తి** తస్స హేతుం. **అన్ధతమన్తి** బహలన్ధకారం. **యన్తి** యస్మా, యం నరం వా. **సహతే**తి అభిభవతి.

అజ్ఝత్తన్తి సకసన్తానే. **ఉప్పజ్జమానా ఉప్పజ్జన్తీ**తి పుబ్బన్తతో ఉద్ధం ఉప్పజ్జమానా అహితాయ ఉప్పజ్జన్తి దుక్ఖాయ . తదుభయేన అఫాసువిహారాయ. **అహితాయా**తి చేతసికదుక్ఖత్థాయ. **దుక్ఖాయా**తి కాయికదుక్ఖత్థాయ. **అఫాసువిహారాయా**తి తదుభయేన న సుఖవిహారత్థాయ. అథ వా ‘‘**ఉప్పజ్జమానా ఉప్పజ్జన్తీ**తి భవఙ్గచలనతో పట్ఠాయ యావ వోట్ఠబ్బనా, తావ ఉప్పజ్జమానా నామ. వోట్ఠబ్బనం పన పత్వా అనివత్తనభావేన ఉప్పజ్జన్తి నామా’’తి ఏవమేకే వణ్ణయన్తి.

తచసారంవ సమ్ఫలన్తి అత్తనో ఫలేన నాసితం తచసారసఙ్ఖాతం వేళు వియ. **అరతీ**తి కుసలేసు ధమ్మేసు ఉక్కణ్ఠితతా. **రతీ**తి పఞ్చకామగుణే అభిరతి. **లోమహంసో**తి కణ్టకసదిసో హుత్వా ఉద్ధగ్గలోమో. **ఇతోనిదానా**తి అయం అత్తభావో నిదానం పచ్చయో ఏతేసన్తి ఇతోనిదానా. **ఇతోజా**తి ఇతో అత్తభావతో జాతా. **ఇతో సముట్ఠాయ మనోవితక్కా**తి యథా దీఘసుత్తకేన పాదే బద్ధం కాకం కుమారకా తస్స సుత్తస్స పరియన్తం అఙ్గులిం వేఠేత్వా ఓస్సజ్జన్తి, సో దూరం గన్త్వాపి పున తేసం పాదమూలేయేవ పతతి, ఏవమేవ ఇతో అత్తభావతో సముట్ఠాయ పాపవితక్కా చిత్తం ఓస్సజ్జన్తి.

‘‘సాన్తేవాసికో’’తిఆదికం పఠమసుత్తం కిలేసేన సహవాసం సన్ధాయ వుత్తం. ‘‘తయోమే, భిక్ఖవే, అన్తరామలా’’తిఆదికం దుతియం కుసలధమ్మమలీనకరణవసేన అత్థానత్థస్స అజాననవసేన చ. ‘‘తయో ఖో, మహారాజ, పురిసస్స ధమ్మా అజ్ఝత్తం ఉప్పజ్జమానా’’తిఆదికం తతియం అత్తనో నిస్సయఘాతనవసేన. ‘‘రాగో చ దోసో చ ఇతోనిదానా’’తిఆదికం చతుత్థం కిలేసానం పతిట్ఠాదస్సనవసేన వుత్తన్తి ఞాతబ్బం.

తతో తతో పరిస్సయతోతి తమ్హా తమ్హా ఉపద్దవా. **తం పుగ్గల**న్తి వుత్తప్పకారకిలేససమఙ్గీపుగ్గలం. **దుక్ఖం అన్వేతీ**తి దుక్ఖం అను ఏతి మాతు పచ్ఛతో ఖీరపివకో వియ. **అనుగచ్ఛతీ**తి సమీపం గచ్ఛతి చోరఘాతకో వియ వజ్ఝప్పత్తస్స . **అన్వాయికం హోతీ**తి సమ్బన్ధం హోతి ధమ్మగన్ధికాయ పరిచ్ఛేదో వియ. **జాతిదుక్ఖ**న్తి జాతిసద్దస్స తావ అనేకే అత్థా పవేదితా. యథా –

> భవో కులం నికాయో చ, సీలం పణ్ణత్తి లక్ఖణం;
> పసూతి సన్ధి చేవాతి, జాతిఅత్థా పవేదితా.

తథా హిస్స "ఏకమ్పి జాతిం ద్వేపి జాతియో"తిఆదీసు (పారా. ౧౨; దీ. ని. ౧.౩౧; మ. ని. ౨.౨౫౭) భవో అత్థో. "అక్ఖిత్తో అనుపక్కుట్ఠో జాతివాదేనా"తి (దీ. ని. ౧.౩౦౩) ఏత్థ కులం. "అత్థి, విసాఖే, నిగణ్ఠా నామ సమణజాతీ"తి (అ. ని. ౩.౭౧) ఏత్థ నికాయో. "యతోహం, భగిని, అరియాయ జాతియా జాతో నాభిజానామీ"తి (మ. ని. ౨.౩౫౧) ఏత్థ అరియసీలం. "తిరియా నామ తిణజాతి నాభియా ఉగ్గన్త్వా నభం ఆహచ్చ ఠితా అహోసీ"తి (అ. ని. ౫.౧౯౬) ఏత్థ పణ్ణత్తి. "జాతి ద్వీహి ఖన్ధేహి సఙ్గహితా"తి (ధాతు. ౭౧) ఏత్థ సఙ్ఖతలక్ఖణం. "సమ్పతిజాతో, ఆనన్ద, బోధిసత్తో"తి (దీ. ని. ౨.౩౧; మ. ని. ౩.౨౦౭) ఏత్థ పసూతి. "భవపచ్చయా జాతీ"తి (మహావ. ౧; ఉదా. ౧; మ. ని. ౧.౪౦౩; సం. ని. ౨.౨౩; విభ. ౨౨౫; కథా. ౪౫౦) చ, "జాతిపి దుక్ఖా"తి (మహావ. ౧౪; విభ. ౧౯౦; దీ. ని. ౨.౩౮౭; మ. ని. ౨.౩౭౩; సం. ని. ౫.౧౦౮౧; పటి. మ. ౨.౩౦) చ ఏత్థ పరియాయతో పటిసన్ధిక్ఖణో, నిప్పరియాయతో పన తత్థ తత్థ నిబ్బత్తమానానం సత్తానం యే యే ఖన్ధా పాతుభవన్తి, తేసం తేసం పఠమపాతుభావో జాతి నామ.

కస్మా పనేసా జాతి దుక్ఖాతి చే? అనేకేసం దుక్ఖానం వత్థుభావతో. అనేకాని హి దుక్ఖాని. సేయ్యథిదం – దుక్ఖదుక్ఖం విపరిణామదుక్ఖం సఙ్ఖారదుక్ఖం పటిచ్ఛన్నదుక్ఖం అప్పటిచ్ఛన్నదుక్ఖం పరియాయదుక్ఖం నిప్పరియాయదుక్ఖన్తి.

తత్థ కాయికచేతసికా దుక్ఖవేదనా సభావతో చ నామతో చ దుక్ఖత్తా "**దుక్ఖదుక్ఖ**"న్తి వుచ్చతి.

సుఖవేదనా విపరిణామేన దుక్ఖుప్పత్తిహేతుతో **విపరిణామదుక్ఖం**. ఉపేక్ఖావేదనా చేవ అవసేసా చ తేభూమకా సఙ్ఖారా ఉదయబ్బయపీళితత్తా **సఙ్ఖారదుక్ఖం**.

కణ్ణసూలదన్తసూలరాగజపరిళాహదోసమోహజపరిళాహాది కాయికచేతసికో ఆబాధో పుచ్ఛిత్వా జానితబ్బతో ఉపక్కమస్స చ అపాకటభావతో **పటిచ్ఛన్నదుక్ఖం**. అపాకటదుక్ఖన్తిపి వుచ్చతి.

ద్వత్తింసకమ్మకారణాదిసముట్ఠానో ఆబాధో అపుచ్ఛిత్వావ జానితబ్బతో ఉపక్కమస్స చ పాకటభావతో **అప్పటిచ్ఛన్నదుక్ఖం**. పాకటదుక్ఖన్తిపి వుచ్చతి.

ఠపేత్వా దుక్ఖదుక్ఖం సేసం దుక్ఖసచ్చవిభఙ్గే ఆగతం జాతిఆది సబ్బమ్పి తస్స తస్స దుక్ఖస్స వత్థుభావతో **పరియాయదుక్ఖం**. దుక్ఖదుక్ఖం పన **నిప్పరియాయదుక్ఖ**న్తి వుచ్చతి.

తత్రాయం జాతి యం తం **బాలపణ్డితసుత్తాదీసు** (మ॰ ని॰ ౩.౨౪౬ ఆదయో) భగవతాపి ఉపమావసేన పకాసితం ఆపాయికం దుక్ఖం, యఞ్చ సుగతియమ్పి మనుస్సలోకే గబ్భోక్కన్తిమూలకాదిభేదం దుక్ఖం ఉప్పజ్జతి, తస్స వత్థుభావతో దుక్ఖా.

తత్రిదం గబ్భోక్కన్తిమూలకాదిభేదం దుక్ఖం – అయఞ్హి సత్తో మాతుకుచ్ఛిమ్హి నిబ్బత్తమానో న ఉప్పలపదుమపుణ్డరికాదీసు నిబ్బత్తతి, అథ ఖో హేట్ఠా ఆమాసయస్స ఉపరి పక్కాసయస్స ఉదరపటలపిట్ఠికణ్టకానం వేమజ్ఝే పరమసమ్బాధే తిబ్బన్ధకారే నానాకుణపగన్ధపరిభావితే అసుచిపరమదుగ్గన్ధపవనవిచరితే అధిమత్తజేగుచ్ఛే కుచ్ఛిప్పదేసే పూతిమచ్ఛపూతికుమ్మాసచన్దనికాదీసు కిమి వియ నిబ్బత్తతి. సో తత్థ నిబ్బత్తో దస మాసే మాతుకుచ్ఛిసమ్భవేన ఉస్మనా పుటపాకం వియ పచ్చమానో పిట్ఠపిణ్డి వియ సేదియమానో సమిఞ్జనపసారణాదివిరహితో అధిమత్తం దుక్ఖం పచ్చనుభోతీతి, ఇదం తావ **గబ్భోక్కన్తిమూలకం** దుక్ఖం.

యం పన సో మాతు సహసా ఉపక్ఖలనగమననిసీదనవుట్ఠానపరివత్తనాదీసు సురాధుత్తహత్థగతో ఏళకో వియ అహితుణ్డికహత్థగతో సప్పపోతకో వియ చ ఆకడ్ఢనపరికడ్ఢనఓధుననిద్ధుననాదినా ఉపక్కమేన అధిమత్తం దుక్ఖం అనుభవతి, యఞ్చ మాతు సీతుదకపానకాలే సీతనరకుపపన్నో వియ ఉణ్హయాగుభత్తాదిఅజ్ఝోహరణకాలే అఙ్గారవుట్ఠిసమ్పరికిణ్ణో వియ లోణమ్బిలాదిఅజ్ఝోహరణకాలే ఖారాపటిచ్ఛకాదికమ్మకారణపత్తో వియ తిబ్బం దుక్ఖం అనుభోతి, ఇదం **గబ్భపరిహరణమూలకం** దుక్ఖం.

యం పనస్స మూళ్హగబ్భాయ మాతుయా మిత్తామచ్చసుహజ్జాదీహిపి అదస్సనారహే దుక్ఖుప్పత్తిట్ఠానే ఛేదనఫాలనాదీహి దుక్ఖం ఉప్పజ్జతి, ఇదం **గబ్భవిపత్తిమూలకం** దుక్ఖం.

యం విజాయమానాయ మాతుయా కమ్మజేహి వాతేహి పరివత్తేత్వా నరకపపాతం వియ అతిభయానకం యోనిమగ్గం పటిపాతియమానస్స పరమసమ్బాధేన చ యోనిముఖేన తాళచ్ఛిగ్గళేన వియ మహానాగస్స నికడ్ఢియమానస్స నరకసత్తస్స వియ చ సఙ్ఘాతపబ్బతేహి విచుణ్ణియమానస్స దుక్ఖం ఉప్పజ్జతి, ఇదం **విజాయనమూలకం** దుక్ఖం.

యం పన జాతస్స తరుణవణసదిససుఖుమాలసరీరస్స హత్థగ్గహణన్హాపనధోవనచోళపరిమజ్జనాదికాలే సూచిముఖఖురధారాహి విజ్ఝనఫాలనసదిసం దుక్ఖం ఉప్పజ్జతి, ఇదం మాతుకుచ్ఛితో **బహినిక్ఖమనమూలకం** దుక్ఖం.

యం పన తతో పరం పవత్తియం అత్తనావ అత్తానం వధేన్తస్స అచేలకవతాదివసేన ఆతాపనపరితాపనానుయోగమనుయుత్తస్స కోధవసేన అభుఞ్జన్తస్స ఉబ్బన్ధన్తస్స చ దుక్ఖం హోతి, ఇదం **అత్తూపక్కమమూలకం** దుక్ఖం.

యం పన పరతో వధబన్ధనాదీని అనుభవన్తస్స దుక్ఖం ఉప్పజ్జతి, ఇదం **పరూపక్కమమూలకం** దుక్ఖన్తి.

ఇతి ఇమస్స సబ్బస్సాపి దుక్ఖస్స అయం జాతి వత్థుమేవ హోతి, ఇదం **జాతిదుక్ఖం** అన్వేతి.

జరాదుక్ఖన్తి దువిధా జరా – సఙ్ఖతలక్ఖణఞ్చ ఖణ్డిచ్చాదిసమ్మతో సన్తతియం ఏకభవపరియాపన్నో ఖన్ధపురాణభావో చ, సా ఇధ అధిప్పేతా. సా పనేసా దుక్ఖా సఙ్ఖారదుక్ఖభావతో చేవ దుక్ఖవత్థుతో చ. యం హిదం అఙ్గపచ్చఙ్గసిథిలభావతో

ఇన్ద్రియవికారవిరూపతా యోబ్బనవినాసబలూపఘాతసతిమతివిప్పవాసపరపరిభవాదిఅనేకపచ్చయం కాయికచేతసికం దుక్ఖముప్పజ్జతి, జరా తస్స వత్థు. తేనేతం వుచ్చతి –

"అఙ్గానం సిథిలభావా, ఇన్ద్రియానం వికారతో;
యోబ్బనస్స వినాసేన, బలస్స ఉపఘాతతో.

"విప్పవాసా సతాదీనం, పుత్తదారేహి అత్తనో;
అప్పసాదనీయతో చేవ, భియ్యో బాలత్తపత్తియా.

"పప్పోతి దుక్ఖం యం మచ్చో, కాయికం మానసం తథా;
సబ్బమేతం జరాహేతు, యస్మా తస్మా జరా దుఖా"తి. (విభ॰ అట్ఠ॰ ౧౯౨; విసుద్ధి॰ ౨.౫౪౨);

ఇదం జరాదుక్ఖం అన్వేతీతి సమ్బన్ధో. **బ్యాధీ**తి వివిధం దుక్ఖం ఆదహతి విదహతీతి బ్యాధి. బ్యాధయతి తాపయతి కమ్పయతీతి వా **బ్యాధి**.

మరణదుక్ఖన్తి ఏత్థాపి దువిధం మరణం సఙ్ఖతలక్ఖణఞ్చ, యం సన్ధాయ వుత్తం "జరామరణం ద్వీహి ఖన్ధేహి సఙ్గహిత"న్తి (ధాతు॰ ౭౧). ఏకభవపరియాపన్నజీవితిన్ద్రియపబన్ధవిచ్ఛేదో చ, యం సన్ధాయ వుత్తం "నిచ్చం మరణతో భయ"న్తి (సు॰ ని॰ ౫౮౧; జా॰ ౧.౧౧.౮౮). తం ఇధ అధిప్పేతం. జాతిపచ్చయా మరణం ఉపక్కమమరణం సరసమరణం ఆయుక్ఖయమరణం పుఞ్ఞక్ఖయమరణన్తిపి తస్సేవ నామం. పున ఖణికమరణం సమ్ముతిమరణం సముచ్ఛేదమరణన్తి అయమ్పి భేదో వేదితబ్బో. పవత్తే రూపారూపధమ్మానం భేదో **ఖణికమరణం** నామ. తిస్సో మతో ఫుస్సో మతోతి ఇదం పరమత్థతో సత్తస్స అభావా, సస్సం మతం, రుక్ఖో మతోతి ఇదమ్పి జీవితిన్ద్రియస్స అభావా **సమ్ముతిమరణం** నామ. ఖీణాసవస్స అప్పటిసన్ధికా కాలకిరియా **సముచ్ఛేదమరణం** నామ. బాహిరసమ్ముతిమరణం ఠపేత్వా ఇతరం సమ్ముతిమరణఞ్చ ఇధ యథావుత్తప్పబన్ధవిచ్ఛేదనభావేన సఙ్గహితం, దుక్ఖస్స పన వత్థుభావతో దుక్ఖం. తేనేతం వుచ్చతి –

"పాపస్స పాపకమ్మాది-నిమిత్తమనుపస్సతో;
భద్దస్సాపసహన్తస్స, వియోగం పియవత్థుకం;
మీయమానస్స యం దుక్ఖం, మానసం అవిసేసతో.

"సబ్బేసఞ్చాపి యం సన్ధి-బన్ధనచ్ఛేదనాదికం;
వితుజ్జమానమమ్మానం, హోతి దుక్ఖం సరీరజం.

"అసయ్హమప్పతికారం, దుక్ఖస్సేతస్సిదం యతో;
మరణం వత్థు తేనేతం, దుక్ఖమిచ్చేవ భాసిత"న్తి. (విభ॰ అట్ఠ॰ ౧౯౩; విసుద్ధి॰ ౨.౫౪౩);

సోకపరిదేవదుక్ఖదోమనస్సుపాయాసదుక్ఖన్తి ఏత్థ సోకాదీసు **సోకో** నామ ఞాతిబ్యసనాదీహి ఫుట్ఠస్స అన్తోనిజ్ఝానలక్ఖణో చిత్తసన్తాపో. దుక్ఖో పనస్స దుక్ఖదుక్ఖత్తా చేవ దుక్ఖస్స చ వత్థుభావతో. తేనేతం వుచ్చతి –

“సత్తానం హదయం సోకో, సల్లం వియ వితుజ్జతి;
అగ్గితత్తోవ నారాచో, భుసఞ్చ డహతే పున.

“సమావహతి చ బ్యాధి-జరామరణభేదనం;
దుక్ఖమ్పి వివిధం యస్మా, తస్మా దుక్ఖోతి వుచ్చతీ”తి. (విభ. అట్ఠ. ౧౯౪; విసుద్ధి. ౨.౫౪౪);

పరిదేవో నామ ఞాతిబ్యసనాదీహి ఫుట్ఠస్స వచీపలాపో. దుక్ఖో పనస్స సంసారదుక్ఖభావతో దుక్ఖవత్థుతో చ. తేనేతం వుచ్చతి –

“యం సోకసల్లవిహతో పరిదేవమానో, కణ్ఠోట్ఠతాలుతలసోసజమప్పసయ్హం;
భియ్యోధిమత్తమధిగచ్ఛతియేవ దుక్ఖం, దుక్ఖోతి తేన భగవా పరిదేవమాహా”తి. (విభ. అట్ఠ. ౧౯౫; విసుద్ధి. ౨.౫౪౫);

దుక్ఖం నామ కాయపీళనలక్ఖణం కాయికం దుక్ఖం. దుక్ఖం పనస్స దుక్ఖదుక్ఖత్తా చేవ మానసదుక్ఖావహనతో చ. తేనేతం వుచ్చతి –

“పీళేతి కాయికమిదం, దుక్ఖం దుక్ఖఞ్చ మానసం భియ్యో;
జనయతి యస్మా తస్మా, దుక్ఖన్తి విసేసతో వుత్త”న్తి. (విభ. అట్ఠ. ౧౯౬-౧౯౭; విసుద్ధి. ౨.౫౪౬);

దోమనస్సం నామ చిత్తపీళనలక్ఖణం మానసం దుక్ఖం. దుక్ఖం పనస్స దుక్ఖదుక్ఖత్తా చేవ కాయికదుక్ఖావహనతో చ. చేతోదుక్ఖసమప్పితా హి కేసే పకిరియ కన్దన్తి, ఉరాని పతిపిసేన్తి, ఆవట్టన్తి, వివట్టన్తి, ఛిన్నపపాతం పపతన్తి, సత్థం ఆహరన్తి, విసం ఖాదన్తి, రజ్జుయా ఉబ్బన్ధన్తి, అగ్గిం పవిసన్తి, నానప్పకారం దుక్ఖం అనుభవన్తి. తేనేతం వుచ్చతి –

“పీళేతి యతో చిత్తం, కాయస్స చ పీళనం సమావహతి;
దుక్ఖన్తి దోమనస్సమ్పి, దోమనస్సం తతో అహూ”తి. (విభ. అట్ఠ. ౧౯౬-౧౯౭; విసుద్ధి. ౨.౫౪౭);

ఉపాయాసో నామ ఞాతిబ్యసనాదీహి ఫుట్ఠస్స అధిమత్తచేతోదుక్ఖప్పభావితో దోసోయేవ. **సఙ్ఖారక్ఖన్ధపరియాపన్నో ఏకో ధమ్మో**తి ఏకే. దుక్ఖో పనస్స సఙ్ఖారదుక్ఖభావతో చిత్తం పరిదహనతో కాయస్స విహననతో చ. తేనేతం వుచ్చతి –

“చిత్తస్స చ పరిదహనా, కాయస్స విహననతో చ అధిమత్తం;
యం దుక్ఖముపాయాసో, జనేతి దుక్ఖో తతో వుత్తో”తి. (విభ. అట్ఠ. ౧౯౮; విసుద్ధి. ౨.౫౪౮);

ఏత్థ చ మన్దగ్గినా అన్తోభాజనే పాకో వియ **సోకో,** తిక్ఖగ్గినా పచ్చమానస్స భాజనతో బహి నిక్ఖమనం వియ **పరిదేవో,** బహి నిక్ఖన్తావసేసస్స నిక్ఖమితుమ్పి అప్పహోన్తస్స అన్తోభాజనేయేవ యావ పరిక్ఖయా పాకో వియ **ఉపాయాసో** దట్ఠబ్బో.

నేరయికం దుక్ఖన్తి నిరయే పఞ్చవిధబన్ధనాదికం దుక్ఖం అన్వేతి, తం దేవదూతసుత్తేన దీపేతబ్బం. తేనేతం వుచ్చతి –

“జాయేథ నో చే నరకేసు సత్తో, తత్థగ్గిదాహాదికమప్పసయ్హం;

లభేథ దుక్ఖం ను కుహిం పతిట్ఠం, ఇచ్చాహ దుక్ఖాతి మునీధ జాతి”న్తి. (విభ॰ అట్ఠ॰ ౮౯౧; విసుద్ధి॰ ౨.౫౪౧);

తిరచ్ఛానయోనికం దుక్ఖన్తి తిరచ్ఛానేసు కసాపతోదతాళనవిజ్ఝనాదికం అనేకవిధం దుక్ఖం అన్వేతి, తం బాలపణ్డితసుత్తతో గహేతబ్బం. తేనేతం వుచ్చతి –

“దుక్ఖం తిరచ్ఛేసు కసాపతోదదణ్డాభిఘాతాదిభవం అనేకం;

యం తం కథం తత్థ భవేయ్య జాతిం, వినా తహిం జాతి తతోపి దుక్ఖా”తి. (విభ॰ అట్ఠ॰ ౮౯౧; విసుద్ధి॰ ౨.౫౪౧);

పేత్తివిసయికం దుక్ఖన్తి పేతేసు పన ఖుప్పిపాస వాతాతపాదినిబ్బత్తం దుక్ఖఞ్చ లోకన్తరే తిబ్బన్ధకారే అసయ్హసీతాదిదుక్ఖఞ్చ అన్వేతి. తేనేతం వుచ్చతి –

“పేతేసు దుక్ఖం పన ఖుప్పిపాసావాతాతపాదిప్పభవం విచిత్తం;

యస్మా అజాతస్స న తత్థ అత్థి, తస్మాపి దుక్ఖం ముని జాతిమాహ.

“తిబ్బన్ధకారే చ అసయ్హసీతే, లోకన్తరే యం అసురేసు దుక్ఖం;

న తం భవే తత్థ న చస్స జాతి, యతో అయం జాతి తతోపి దుక్ఖా”తి. (విభ॰ అట్ఠ॰ ౮౯౧; విసుద్ధి॰ ౨.౫౪౧);

మానుసికం దుక్ఖన్తి మనుస్సేసు వధబన్ధనాదికం దుక్ఖం. **గబ్భోక్కన్తిమూలకం దుక్ఖన్తి** “అయఞ్హి సత్తో మాతుకుచ్ఛిమ్హి నిబ్బత్తమానో న ఉప్పలపదుమపుణ్డరికాదీసు నిబ్బత్తతీ”తిఆదినా నయేన యం జాతిదుక్ఖం వుత్తం, ఇదం తావ గబ్భోక్కన్తిమూలకం దుక్ఖం అన్వేతి. **గబ్భే ఠితిమూలకం దుక్ఖన్తి** యం పన “సో మాతు సహసా ఉపక్ఖలనగమననిసీదనా”తిఆదినా నయేన యం తిబ్బం దుక్ఖం వుత్తం, ఇదం గబ్భే ఠితిమూలకం దుక్ఖం అన్వేతి. **గబ్భా వుట్ఠానమూలకం దుక్ఖన్తి** “యం పనస్స మూళ్హగబ్భాయ మాతుయా మిత్తామచ్చసుహజ్జాదీహిపి అదస్సనారహే దుక్ఖుప్పత్తిట్ఠానే”తిఆదినా నయేన యం దుక్ఖం వుత్తం, ఇదం మాతుకుచ్ఛితో బహి నిక్ఖన్తమూలకం దుక్ఖం అన్వేతి. తేనేతం వుచ్చతి –

“యఞ్చాపి గూథనరకే వియ మాతుగబ్భే,
సత్తో వసం చిరమతో బహి నిక్ఖమనఞ్చ;
పప్పోతి దుక్ఖమతిఘోరమిదమ్పి నత్థి,
జాతిం వినా ఇతిపి జాతి అయఞ్హి దుక్ఖా.

“కిం భాసితేన బహునా నను యం కుహిఞ్చి,
అత్థీధ కిఞ్చిరపి దుక్ఖమిదం కదాచి;
నేవత్థి జాతివిరహే యదతో మహేసి,
దుక్ఖాతి సబ్బపఠమం ఇమమాహ జాతి”న్తి. (విభ॰ అట్ఠ॰ ౮౯౧; విసుద్ధి॰ ౨.౫౪౧);

జాతస్సూపనిబన్ధకం దుక్ఖన్తి జాతస్స ఉపనిబన్ధనం న్హానలేపనఖాదనపివనాదిజగ్గనదుక్ఖం అన్వేతి. **జాతస్స పరాధేయ్యకం దుక్ఖన్తి** పరస్స అఞ్ఞస్స ఆయత్తం ఇస్సరియదుక్ఖం అన్వేతి. "సబ్బం పరవసం దుక్ఖ"న్తి హి వుత్తం. **అత్తూపక్కమం దుక్ఖన్తి** యం అత్తనావ అత్తానం వధేన్తస్స అచేలకవతాదివసేన ఆతాపనపరితాపనానుయోగమనుయుత్తస్స కోధవసేన అభుఞ్జన్తస్స ఉబ్బన్ధన్తస్స చ దుక్ఖం హోతి, ఇదం అత్తూపక్కమం దుక్ఖం అన్వేతి. **పరూపక్కమం దుక్ఖన్తి** యం పరతో వధబన్ధనాదీని అనుభవన్తస్స ఉప్పజ్జతి, ఇదం పరూపక్కమం దుక్ఖం అన్వేతి. **దుక్ఖదుక్ఖన్తి** కాయికచేతసికా దుక్ఖా వేదనా సభావతో చ నామతో చ దుక్ఖత్తా దుక్ఖదుక్ఖం, ఇదం దుక్ఖదుక్ఖం అన్వేతి. **సఙ్ఖారదుక్ఖన్తి** ఉపేక్ఖావేదనా చేవ అవసేసా చ తేభూమకసఙ్ఖారా ఉదయబ్బయపీళితత్తా సఙ్ఖారదుక్ఖం, ఇదం సఙ్ఖారదుక్ఖం అన్వేతి. **విపరిణామదుక్ఖన్తి** సుఖవేదనా విపరిణామదుక్ఖస్స హేతుతో విపరిణామదుక్ఖం, ఇదం విపరిణామదుక్ఖం అన్వేతి.

మాతుమరణన్తి మాతుయా మరణం. **పితుమరణన్తి** పితునో మరణం. **భాతుమరణన్తి** జేట్ఠకనిట్ఠభాతూనం మరణం. **భగినిమరణన్తి** జేట్ఠకనిట్ఠభగినీనం మరణం. **పుత్తమరణన్తి** పుత్తానం మరణం. **ధీతుమరణన్తి** ధీతూనం మరణం. **ఞాతిబ్యసనం దుక్ఖన్తి** ఞాతీనం బ్యసనం, చోరరోగభయాదీహి ఞాతిక్ఖయో, ఞాతివినాసోతి అత్థో. తేన ఞాతిబ్యసనేన ఫుట్ఠస్స అజ్ఝోత్థటస్స అభిభూతస్స ఉప్పన్నం దుక్ఖం ఞాతిబ్యసనం దుక్ఖం, తం ఞాతిబ్యసనం దుక్ఖం అన్వేతి. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. అయం పన విసేసో – భోగానం బ్యసనం **భోగబ్యసనం,** రాజచోరాదివసేన భోగక్ఖయో, భోగవినాసోతి అత్థో. వుత్తనయేన తం భోగబ్యసనం దుక్ఖం అన్వేతి. **రోగబ్యసనన్తి** రోగో ఏవ బ్యసనం రోగబ్యసనం. రోగో హి ఆరోగ్యం బ్యసతి వినాసేతీతి బ్యసనం, వుత్తనయేన తం రోగబ్యసనం దుక్ఖం అన్వేతి. **సీలబ్యసనం దుక్ఖన్తి** సీలస్స బ్యసనం సీలబ్యసనం, దుస్సీల్యస్సేతం నామం. వుత్తనయేన తం సీలబ్యసనం దుక్ఖం అన్వేతి. సమ్మాదిట్ఠిం వినాసయమానా ఉప్పన్నా దిట్ఠియేవ బ్యసనం **దిట్ఠిబ్యసనం,** వుత్తనయేన తం దిట్ఠిబ్యసనం దుక్ఖం అన్వేతి. ఏత్థ చ పురిమాని ద్వే అనిప్ఫన్నాని, పచ్ఛిమాని తీణి నిప్ఫన్నాని తిలక్ఖణాహతాని. పురిమాని చ తీణి నేవ కుసలాని నాకుసలాని. సీలదిట్ఠిబ్యసనద్వయం అకుసలం.

యథాతి ఓపమ్మం. **భిన్నం నావన్తి** సిథిలబన్ధనం నావం, జజ్జరీభూతం వా పదరుగ్ఘాటిమం వా. **దకమేసిన్తి** ఉదకదాయిం ఉదకప్పవేసనిం. **తతో తతో ఉదకం అన్వేతీతి** తతో తతో భిన్నట్ఠానతో ఉదకం పవిసతి. **పురతోపీతి** నావాయ పురిమభాగతోపి. **పచ్ఛతోపీతి** తస్సా పచ్ఛిమభాగతోపి. **హేట్ఠతోపీతి** అధోభాగతోపి. **పస్సతోపీతి** ఉభయపస్సతోపి. యం అన్తరన్తరా న వుత్తం, తం పాఠానుసారేన వేదితబ్బం.

తస్మా కాయగతాసతిఆదిభావనాయ జన్తు, సదా సతో హుత్వా విక్ఖమ్భనసముచ్ఛేదవసేన రూపాదీసు వత్థుకామేసు సబ్బప్పకారమ్పి కిలేసకామం పరివజ్జేన్తో కామాని పరివజ్జేయ్య. ఏవం తే కామే పహాయ తప్పహానకరమగ్గేనేవ చతుబ్బిధమ్పి ఓఘం తరేయ్య తరితుం సక్కుణేయ్య. తతో యథా పురిసో గరుకం నావం ఉదకం సిఞ్చిత్వా లహుకాయ నావాయ అప్పకసిరేనేవ పారగూ భవేయ్య పారం గచ్ఛేయ్య, ఏవమేవం అత్తభావనావం కిలేసూదకగరుకం సిఞ్చిత్వా లహుకేన అత్తభావేన పారగూ భవేయ్య. సబ్బధమ్మపారం నిబ్బానం గతో భవేయ్య, అరహత్తప్పత్తియా గచ్ఛేయ్య అనుపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయా పరినిబ్బానేనాతి అరహత్తనికూటేన దేసనం నిట్ఠాపేసి.

తస్మాతి యస్మా జాతిఆదికం దుక్ఖం ఏతం పుగ్గలం అన్వేతి, తస్మా. **తంకారణా తంహేతూతిఆదీసుపి** ఏసేవ నయో. యస్మా వుత్తప్పకారదుక్ఖం ఏతం అన్వేతి, తంహేతు. యస్మా అన్వేతి తప్పచ్చయా, యస్మా అన్వేతి తంనిదానన్తి ఏవం

పదయోజనా కాతబ్బా. **హేతూతి**ఆదీని కారణవేవచనాని. కారణఞ్హి తేన తస్స ఫలం హినోతి పవత్తతీతి హేతు. తం తం పటిచ్చ ఫలం ఏతి పవత్తతీతి **పచ్చయో.** "హన్ద నం గణ్హథా"తి దస్సేన్తం వియ అత్తనో ఫలం నిదేతీతి **నిదానం.**

"**తంకారణాతి** అకారణనిక్కారణపటిసేధో. **తంహేతూతి** అహేతుమహాభూతహేతుపటిసేధో. **తప్పచ్చయాతి** అప్పచ్చయేన సద్ధిం అసాధారణపచ్చయపటిసేధో . **తంనిదానాతి** అనిదానేన సహ ఆగమాధిగమనిదానపటిసేధో"తి ఏవమేకే వణ్ణయన్తి. **ఏతం ఆదీనవం సమ్పస్సమానోతి** ఏతం వుత్తప్పకారం ఉపద్దవం విపస్సనాఞాణేన సమ్మా పస్సమానో దక్ఖమానో.

సదాతి మూలపదం. పున **సదాతి** అత్థపదం. **సదాతి** సబ్బదివసే. **సబ్బదాతి** సబ్బస్మిం కాలే. **సబ్బకాలన్తి** పుబ్బణ్హాదిసబ్బకాలం. **నిచ్చకాలన్తి** దివసే దివసే. **ధువకాలన్తి** అబ్బోచ్ఛిన్నకాలం. **సతతన్తి** నిరన్తరం. **సమితన్తి** ఏకీభూతం. **అబ్బోకిణ్ణన్తి** అఞ్ఞేన అసమ్మిస్సం. **పోఙ్ఖానుపోఙ్ఖన్తి** పటిపాటియా ఘటితం "పోఙ్ఖానుపోఙ్ఖం అవిరాధితం ఉపట్ఠాతీ"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౨.౧౧౧౨) వియ. **ఉదకూమికజాతన్తి** నిబ్బత్తఉదకఊమితరఙ్గం వియ. **అవీచీతి** అవిరళం. **సన్తతీతి** అనుపచ్ఛిన్నం. **సహితన్తి** ఘటితం ఏకీభూతం వా "సహితం మే, అసహితం తే"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౨౦౨) వియ. **ఫస్సితన్తి** ఫుసితం "నివాతే ఫుసితగ్గలే"తిఆదీసు వియ. **పురేభత్తం పచ్ఛాభత్తన్తి** ద్వే పదాని దివాకాలవిభాగవసేన. **పురిమం యామం మజ్ఝిమం యామం పచ్ఛిమం యామన్తి** తీణి రత్తివిభాగవసేన. **కాళే జుణ్హేతి** అడ్ఢమాసవసేన. **వస్సే...పే॰... గిమ్హేతి** తీణి ఉతువసేన. **పురిమే వయోఖన్ధే...పే॰... పచ్ఛిమే వయోఖన్ధేతి** తీణి వయోవిభాగవసేన వుత్తానీతి ఞాతబ్బం.

సతోతి చతూహి కారణేహి సతో. "కాయే కాయానుపస్సనాసతిపట్ఠానం భావేన్తో సతో"తిఆదీని "ఏవం సముచ్ఛేదతో కామే పరివజ్జేయ్యా"తి పరియోసానాని వుత్తత్థానేవ. అపి చ **సత్తత్తా సతోతి** తీసు వత్థూసు సత్తభావేన వా తయో కిలేసే పటిక్కమాపేతుం సత్తిభావేన వా సతత్తా **సతో. సన్తత్తాతి** కిలేసోపక్కిలేసే పలాపేత్వా ఠానేన చ ఆరమ్మణేన చ పమోచేత్వా సన్తత్తా **సతో. సమితత్తాతి** ఇట్ఠఫలదాయకపుఞ్ఞేన చ అనిట్ఠఫలదాయకపాపేన చ సమితత్తా **సతో. సన్తధమ్మసమన్నాగతోతి** సప్పురిసధమ్మే భజనతో బుద్ధాదిఅరియపుగ్గలే సేవనతో సన్తధమ్మసమన్నాగతత్తా **సతో.**

వత్థుకామే పరిజానిత్వాతి ఏతే వుత్తప్పకారే తేభూమకే వత్థుకామే తీరణపరిఞ్ఞాయ జానిత్వా. **పహాయాతి** కిలేసకామే పహానపరిఞ్ఞాయ పరిచ్చజిత్వా. **పజహిత్వాతి** ఛడ్డేత్వా. కిం కచవరం వియ పిటకేనాతి? న హి, అపి చ ఖో తం వినోదేత్వా తరిత్వా విజ్ఝిత్వా నీహరిత్వా. కిం బలిబద్దమివ పతోదేనాతి ? న హి, అథ ఖో తం **బ్యన్తిం కరిత్వా** విగతన్తం కరిత్వా. యథాస్స అన్తోపి నావసిస్సతి, అన్తమసో భఙ్గమత్తమ్పి, తథా తం కరిత్వా. కథం పన తం తథా కతన్తి? **అనభావం గమేత్వా** అను అభావం గమేత్వా. సముచ్ఛేదప్పహానేన యథా సముచ్ఛిన్నా హోతి, తథా కరిత్వాతి వుత్తం హోతి. ఏస నయో కామచ్ఛన్దనీవరణాదీసు.

కామోఘన్తిఆదీసు పఞ్చకామగుణికరాగో అవసీదనట్ఠేన "కామోఘో"తి వుచ్చతి. **భవోఘోతి** రూపారూపభవేసు ఛన్దరాగో ఝాననికన్తి చ. **దిట్ఠోఘోతి** సస్సతదిట్ఠాదిసహగతా భవే పత్థనాయేవ, దిట్ఠోఘో భవోఘే ఏవ సమోధానం గచ్ఛతి. అవిజ్జోఘో చతూసు సచ్చేసు అఞ్ఞాణం. తత్థ కామగుణే అస్సాదతో మనసి కరోతో అనుప్పన్నో చ కామోఘో ఉప్పజ్జతి, ఉప్పన్నో చ కామోఘో సంవడ్ఢతి. మహగ్గతధమ్మే అస్సాదతో మనసి కరోతో అనుప్పన్నో చ భవోఘో ఉప్పజ్జతి, ఉప్పన్నో చ సంవడ్ఢతి. తేభూమకధమ్మేసు చతువిపల్లాసపదట్ఠానభావేన అనుప్పన్నో చ అవిజ్జోఘో ఉప్పజ్జతి, ఉప్పన్నో చ సంవడ్ఢతీతి వేదితబ్బో. వుత్తనయపచ్చనీకతో సుక్కపక్ఖో విత్థారేతబ్బో.

అప్పణిహితవిమోక్ఖం పటిపన్నో **కామోఘం,** అనిమిత్తవిమోక్ఖం పటిపన్నో **భవోఘం,** సుఞ్ఞతవిమోక్ఖం పటిపన్నో **అవిజ్జోఘఞ్చ** తరేయ్య. పఠమమగ్గవసేన **తరేయ్య,** దుతియమగ్గవసేన **ఉత్తరేయ్య,** తతియమగ్గవసేన **పతరేయ్య,** చతుత్థమగ్గవసేన **సమతిక్కమేయ్య,** ఫలవసేన **వీతివత్తేయ్యా**తి. అథ వా "కామోఘవసేన **తరేయ్య,** భవోఘవసేన **ఉత్తరేయ్య,** దిట్ఠోఘవసేన **పతరేయ్య,** అవిజ్జోఘవసేన **సమతిక్కమేయ్య,** సబ్బోఘవసేన **వీతివత్తేయ్యా**''తి ఏవమేకే వణ్ణయన్తి.

గరుకన్తి న సల్లహుకం. **భారిక**న్తి భారభణ్డం ఏత్థ ఠపయన్తీతి భారికం. **ఉదకం సిత్వా**తి ఉదకం సిఞ్చిత్వా. **ఓసిఞ్చిత్వా**తి అతిరేకం సిఞ్చిత్వా. **ఛడ్డేత్వా**తి పాతేత్వా. **లహుకాయా**తి సల్లహుకాయ. **ఖిప్ప**న్తి సీఘం. **లహు**న్తి తంఖణం. **అప్పకసిరేనేవా**తి నిదుక్ఖేనేవ. **పారం వుచ్చతి అమతం నిబ్బాన**న్తి సక్కాయఓరతో పారభూతం పారం. తణ్హావానతో నిక్ఖన్తం నిబ్బానం కథీయతి. **యోసో**తి యో ఏసో. **సబ్బసఙ్ఖారసమథో**తిఆది సబ్బం నిబ్బానమేవ. యస్మా హి తం ఆగమ్మ సబ్బసఙ్ఖారవిప్ఫన్దితాని సమన్తి వూపసమన్తి, తస్మా "సబ్బసఙ్ఖారసమథో"తి వుచ్చతి. యస్మా చేతం ఆగమ్మ సబ్బే ఉపధయో పటినిస్సట్ఠా హోన్తి, సబ్బా తణ్హా ఖీయన్తి, సబ్బే కిలేసరఙ్గా విరజ్జన్తి, సబ్బం దుక్ఖం నిరుజ్ఝతి, తస్మా "సబ్బూపధిపటినిస్సగ్గో, తణ్హక్ఖయో, విరాగో, నిరోధో"తి వుచ్చతి. యా పనేసా తణ్హా భవేన భవం, ఫలేన వా సద్ధిం కమ్మం వినతి సంసిబ్బతీతి కత్వా వానన్తి వుచ్చతి, తతో నిక్ఖన్తం వానతోతి నిబ్బానం. **పారం గచ్ఛేయ్య** నిమిత్తవసేన ఏకతో వుట్ఠానగోత్రభుఞాణేన నిబ్బానపారం పాపుణేయ్య. **అధిగచ్ఛేయ్య** నిమిత్తపవత్తేహి ఉభతోవుట్ఠానమగ్గఞాణేన నిబ్బానపారం విసేసేన పాపుణేయ్య. **ఫుసేయ్య** నిబ్బానారమ్మణఫలచిత్తవసేన నిబ్బానపారం ఫుసేయ్య. **సచ్ఛికరేయ్య** గుణవసేన ఫుసిత్వా పచ్చవేక్ఖణఞాణేన నిబ్బానపారం పచ్చక్ఖం కరేయ్య. అథ వా "పఠమమగ్గేన **పారం గచ్ఛేయ్య,** దుతియేన **అధిగచ్ఛేయ్య,** తతియేన **ఫుసేయ్య,** చతుత్థేన **సచ్ఛి కరేయ్యా**''తి ఏవమేకే వణ్ణయన్తి. **యోపి పారం గన్తుకామో**తి యో కోచి విపస్సనాఞాణే ఠితో పుగ్గలో నిబ్బానపారం గన్తుకామో, సోపి అవస్సం తత్థ గమిస్సతీతి **పారగూ**. వుత్తఞ్హేతం – "ఓతిణ్ణోమ్హి జాతియా జరాయ మరణేన సోకేహి పరిదేవేహి దుక్ఖేహి దోమనస్సేహి ఉపాయాసేహీ"తిఆది . పుబ్బభాగే అజ్ఝాసయవసేన విపస్సనాయోగేన చ, సోపి పారగూ నామ. **యోపి పారం గచ్ఛతీ**తి యోపి మగ్గసమఙ్గీ నిబ్బానపారం గచ్ఛతి, సోపి పారగూ నామ. **యోపి పారం గతో**తి యోపి మగ్గేన కిచ్చం నిట్ఠాపేత్వా ఫలే ఠితో నిబ్బానపారఙ్గతో, సోపి పారగూ నామ.

తం జినవచనేన దస్సేతుం "**వుత్తమ్పి హేతం భగవతా – తిణ్ణో పారఙ్గతో థలే తిట్ఠతి బ్రాహ్మణో**''తిఆదిమాహ. **అభిఞ్ఞాపారగూ**తి అధిగతేన ఞాణేన ఞాతపరిఞ్ఞాయ నిబ్బానపారం గన్తుకామో గచ్ఛతి, గతోతి పారగూ. **పరిఞ్ఞాపారగూ**తి సబ్బధమ్మానం తీరణపరిఞ్ఞాయ సమతిక్కమిత్వా వుత్తనయేన పారగూ. **పహానపారగూ**తి సముదయపక్ఖికానం కిలేసానం పహానపరిఞ్ఞాయ సమతిక్కమిత్వా వుత్తనయేన పారగూ. యో హి సబ్బధమ్మం పరిజానాతి, సో తీహి పరిఞ్ఞాహి పరిజానాతి ఞాతపరిఞ్ఞాయ తీరణపరిఞ్ఞాయ పహానపరిఞ్ఞాయాతి. తత్థ కతమా ఞాతపరిఞ్ఞా? సబ్బధమ్మం జానాతి "ఇమే అజ్ఝత్తికా, ఇమే బాహిరా, ఇదమస్స లక్ఖణం, ఇమాని రసపచ్చుపట్ఠానపదట్ఠానానీ"తి, అయం **ఞాతపరిఞ్ఞా**. కతమా తీరణపరిఞ్ఞా? ఏవం ఞాతం కత్వా లబ్భమానవసేన సబ్బధమ్మం తీరేతి "అనిచ్చతో దుక్ఖతో రోగతో"తిఆదినా (సం॰ ని॰ ౩.౧౨౨), అయం **తీరణపరిఞ్ఞా**. కతమా పహానపరిఞ్ఞా? ఏవం తీరయిత్వా అగ్గమగ్గేన ధమ్మేసు ఛన్దరాగం పజహతి, అయం **పహానపరిఞ్ఞా**తి. ఇమా పరిఞ్ఞాయో సన్ధాయ "సో అభిఞ్ఞాపారగూ పరిఞ్ఞాపారగూ పహానపారగూ"తి ఆహ.

భావనాపారగూతి భావనాయ కోటిం పత్వా మగ్గవసేన నిబ్బానపారం గతో. **సచ్ఛికిరియాపారగూతి** ఫలనిబ్బానవసేన సచ్ఛి కిరియాఫలనిబ్బానపారం గతో. **సమాపత్తిపారగూతి** అట్ఠన్నం సమాపత్తీనం పారం పత్తో. **సబ్బధమ్మానన్తి** పఞ్చక్ఖన్ధాదిసబ్బధమ్మానం. **సబ్బదుక్ఖానన్తి** జాతిదుక్ఖాదిసబ్బదుక్ఖానం. **సబ్బకిలేసానన్తి** కాయదుచ్చరితాదిసబ్బకిలేసానం. **అరియమగ్గానన్తి** సోతాపత్తిమగ్గాదిచతున్నం అరియమగ్గానం . **నిరోధస్సాతి** నిబ్బానస్స. **సబ్బసమాపత్తీనన్తి** సబ్బాసమ్పి అట్ఠన్నం రూపారూపసమాపత్తీనం. **సోతి** సో అరియో. **వసిప్పత్తోతి** వసీభావప్పత్తో. అథ వా కన్తభావం ఇస్సరియభావం నిప్ఫన్నభావం పత్తో. **పారమిప్పత్తోతి** పారమీతి అవసానం నిట్ఠానం, ఉత్తమభావం వా తం పత్తో. కత్థ పత్తోతి ఆహ **''అరియస్మిం సీలస్మి''**న్తిఆది. తత్థ **అరియస్మిం సీలస్మిన్తి** నిద్దోసే సీలస్మిం. **అరియస్మిం సమాధిస్మిన్తి** నిద్దోసే సమాధిస్మిం. **అరియాయ పఞ్ఞాయాతి** నిద్దోసాయ పఞ్ఞాయ. **అరియాయ విముత్తియాతి** నిద్దోసాయ ఫలవిముత్తియా. పురిమేన వాచాకమ్మన్తాజీవా గహితా, దుతియేన వాయామసతిసమాధయో గహితా, తతియేన వితక్కసమ్మాదిట్ఠియో గహితా, చతుత్థేన తంసమ్పయుత్తా సేసధమ్మా గహితాతి వేదితబ్బా.

అన్తగతోతి మగ్గేన సఙ్ఖారలోకన్తం గతో. **అన్తప్పత్తోతి** తమేవ లోకన్తం ఫలేన పత్తో. **కోటిగతోతి** మగ్గేన సఙ్ఖారకోటిం గతో. **కోటిప్పత్తోతి** తమేవ కోటిం ఫలేన పత్తో. **పరియన్తగతోతి** మగ్గేన ఖన్ధాయతనాదిలోకపరియన్తం పరిచ్ఛేదం పరివటుమం కత్వా గతో. **పరియన్తప్పత్తోతి** తమేవ లోకం ఫలేన పరియన్తం కత్వా పత్తో. **వోసానగతోతి** మగ్గేన అవసానం గతో. **వోసానప్పత్తోతి** ఫలేన అవసానం పత్తో. **తాణగతోతి** మగ్గేన తాయనం గతో. **తాణప్పత్తోతి** ఫలేన తాయనం పత్తో. **లేణగతోతి** మగ్గేన నిలీయనం గతో. **లేణప్పత్తోతి** తం ఫలేన నిలీయనం పత్తో. **సరణగతోతి** మగ్గేన పతిట్ఠం గతో. **సరణప్పత్తోతి** ఫలేన సరణం పత్తో . **అభయగతోతి** మగ్గేన నిబ్భయం గతో. **అభయప్పత్తోతి** ఫలేన నిబ్భయం నిబ్బానం పత్తో. **అచ్చుతగతోతి** చుతివిరహితం నిబ్బానం మగ్గేన గతో. **అచ్చుతప్పత్తోతి** తం ఫలేన పత్తో. **అమతగతోతి** మరణరహితం నిబ్బానం మగ్గేన గతో. **అమతప్పత్తోతి** తం ఫలేన పత్తో. **నిబ్బానగతోతి** తణ్హావానతో నిక్ఖన్తం నిబ్బానం మగ్గేన గతో. **నిబ్బానప్పత్తోతి** తమేవ ఫలేన పత్తో. **సో వుట్ఠవాసోతి** సో అరహా దససు అరియవాసేసు వసి పరివసి వుట్ఠో వుట్ఠాతి చ వుట్ఠవాసో. **చిణ్ణచరణోతి** సీలేన సహ అట్ఠసు సమాపత్తీసు చిణ్ణవసీతి చిణ్ణచరణో. **గతద్ధోతి** సంసారద్ధానం అతిక్కన్తో. **గతదిసోతి** సుపినన్తేనపి అగతపుబ్బం నిబ్బానదిసం గతో. **గతకోటికోతి** అనుపాదిసేసనిబ్బానకోటిం గతో హుత్వా ఠితో. **పాలితబ్రహ్మచరియోతి** రక్ఖితబ్రహ్మచరియో. **ఉత్తమదిట్ఠిప్పత్తోతి** ఉత్తమం సమ్మాదిట్ఠిం పత్తో. **పటివిద్ధాకుప్పోతి** అకుప్పం అచలనం అరహత్తఫలం పటివిజ్ఝిత్వా ఠితో. **సచ్ఛికతనిరోధోతి** నిరోధం నిబ్బానం సచ్ఛికత్వా ఠితో.

దుక్ఖం తస్స పరిఞ్ఞాతన్తి తివిధం దుక్ఖం తేన సమతిక్కమిత్వా పరిచ్ఛిన్నం. **అభిఞ్ఞేయ్యన్తి** సభావలక్ఖణావబోధవసేన సోభనేన ఆకారేన జానితబ్బం. **అభిఞ్ఞాతన్తి** అధికేన ఞాణేన ఞాతం. **పరిఞ్ఞేయ్యన్తి** సామఞ్ఞలక్ఖణావబోధవసేన కిచ్చసమాపన్నవసేన చ బ్యాపిత్వా పరిజానితబ్బం. **పరిఞ్ఞాతన్తి** సమన్తతో ఞాతం. **భావేతబ్బన్తి** వడ్ఢేతబ్బం. **సచ్ఛికాతబ్బన్తి** పచ్చక్ఖం కాతబ్బం. దువిధా హి సచ్ఛికిరియా పటిలాభసచ్ఛికిరియా ఆరమ్మణసచ్ఛికిరియా చాతి.

ఉక్ఖిత్తపలిఘోతి ఏత్థ **పలిఘోతి** వట్టమూలికా అవిజ్జా. అయఞ్హి దుక్ఖిపనట్ఠేన "పలిఘో"తి వుచ్చతి. తేనేస తస్సా ఉక్ఖిత్తత్తా "ఉక్ఖిత్తపలిఘో"తి వుత్తో. **సంకిణ్ణపరిఖోతి** పరిఖా వుచ్చతి పునబ్భవదాయకో భవేసు జాయనవసేన చేవ సంసరణవసేన చ "జాతిసంసారో"తి లద్ధనామానం పునబ్భవక్ఖన్ధానం పచ్చయో కమ్మాభిసఙ్ఖారో. సో హి పునప్పునం ఉప్పత్తికరణవసేన పరిక్ఖిపిత్వా ఠితత్తా "పరిఖా"తి వుచ్చతి. తేనేస తస్సా సంకిణ్ణత్తా వికిణ్ణత్తా "సంకిణ్ణపరిఖో"తి వుత్తో.

అబ్బూళ్హేసికోతి ఏసికాతి వట్టమూలికా తణ్హా. అయఞ్హి గమ్భీరానుగతట్ఠేన "ఏసికా"తి వుచ్చతి. తేనేస తస్సా అబ్బూళ్హత్తా లుఞ్చిత్వా ఛడ్డితత్తా "అబ్బూళ్హేసికో"తి వుచ్చతి. **నిరగ్గళో**తి అగ్గళం వుచ్చన్తి ఓరమ్భాగజనకాని కామభవే ఉప్పత్తిపచ్చయాని ఓరమ్భాగియాని. ఏతాని హి మహాకవాటం వియ నగరద్వారం చిత్తం పిదహిత్వా ఠితత్తా "అగ్గళ"న్తి వుచ్చన్తి . తేనేస తేసం నిరగ్గళత్తా భిన్నత్తా "నిరగ్గళో"తి వుత్తో. **అరియో**తి నిక్కిలేసో పరిసుద్ధో. **పన్నద్ధజో**తి పాతితమానద్ధజో. **పన్నభారో**తి ఖన్ధభారకిలేసభారఅభిసఙ్ఖారభారపఞ్చకామగుణభారా పన్నా ఓరోపితా అస్సాతి పన్నభారో. అపి చ ఇధ మానభారస్సేవ ఓరోపితత్తా "పన్నభారో"తి అధిప్పేతో. **విసంయుత్తో**తి చతూహి యోగేహి సబ్బకిలేసేహి చ విసంయుత్తో. ఇధ పన మానయోగేనేవ విసంయుత్తత్తా "విసంయుత్తో"తి అధిప్పేతో.

ఏత్తావతా థేరేన మగ్గేన కిలేసే ఖేపేత్వా నిరోధసయనవరగతస్స ఖీణాసవస్స నిబ్బానారమ్మణం ఫలసమాపత్తిం అప్పేత్వా విహరణకాలో దస్సితో. యథా హి ద్వే నగరాని ఏకం చోరనగరం, ఏకం ఖేమనగరం. అథ ఏకస్స మహాయోధస్స ఏవం ఇచ్ఛా ఉప్పజ్జేయ్య "యావిమం చోరనగరం తిట్ఠతి, తావ ఖేమనగరం భయతో న ముచ్చతి. చోరనగరం అనగరం కరిస్సామీ"తి సన్నాహం కత్వా ఖగ్గం గహేత్వా చోరనగరం ఉపసఙ్కమిత్వా నగరద్వారే ఉస్సాపితే ఏసికత్థమ్భే ఖగ్గేన ఛిన్దిత్వా సద్ధిం ద్వారబాహాహి కవాటం భిన్దిత్వా పలిఘం ఉక్ఖిపిత్వా పాకారం భిన్దన్తో పరిఖం సంకిరిత్వా నగరసోభనత్థాయ ఉస్సాపితే ధజే పాతేత్వా నగరం అగ్గినా ఝాపేత్వా ఖేమనగరం పవిసిత్వా ఉపరిపాసాదమారుయ్హ ఞాతిగణపరివుతో సురసభోజనం భుఞ్జేయ్య. ఏవం చోరనగరం వియ సక్కాయో, ఖేమనగరం వియ నిబ్బానం, మహాయోధో వియ యోగావచరో. తస్సేవం హోతి "యావ సక్కాయవట్టం వట్టతి, తావ ద్వత్తింసకమ్మకారణేహి అట్ఠనవుతిరోగేహి పఞ్చవీసతిమహాభయేహి చ పరిముచ్చనం నత్థీ"తి. సో మహాయోధో వియ సన్నాహం సీలసన్నాహం కత్వా పఞ్ఞాతిణ్హఖగ్గం గహేత్వా ఖగ్గేన ఏసికత్థమ్భే వియ అరహత్తమగ్గేన తణ్హేసికం ఛిన్దిత్వా, సో యోధో సద్వారబాహకం నగరకవాటం వియ పఞ్చోరమ్భాగియసంయోజనగ్గళం ఉగ్ఘాటేత్వా, సో యోధో పలిఘం వియ అవిజ్జాపలిఘం ఉక్ఖిపిత్వా, సో యోధో పాకారం భిన్దన్తో పరిఖం వియ కమ్మాభిసఙ్ఖారపాకారం భిన్దన్తో జాతిసంసారపరిఖం సంకిరిత్వా, సో యోధో నగరసోభనత్థాయ ఉస్సాపితే ధజే వియ మానద్ధజే పాతేత్వా సక్కాయనగరం ఝాపేత్వా, సో యోధో ఖేమనగరం పవిసిత్వా ఉపరిపాసాదే సురసభోజనం భుఞ్జన్తో వియ నిబ్బాననగరం పవిసిత్వా అమతనిరోధారమ్మణం ఫలసమాపత్తిసుఖం అనుభవమానో కాలం వీతినామేతి. వుత్తఞ్హేతం భగవతా (అ॰ ని॰ ౫.౭౧) –

"కథఞ్చ, భిక్ఖవే, భిక్ఖు ఉక్ఖిత్తపలిఘో హోతి? ఇధ, భిక్ఖవే, భిక్ఖునో అవిజ్జా పహీనా హోతి ఉచ్ఛిన్నమూలా తాలావత్థుకతా అనభావంకతా ఆయతిం అనుప్పాదధమ్మా. ఏవం ఖో, భిక్ఖవే, భిక్ఖు ఉక్ఖిత్తపలిఘో హోతి.

"కథఞ్చ, భిక్ఖవే, భిక్ఖు సంకిణ్ణపరిఖో హోతి? ఇధ, భిక్ఖవే, భిక్ఖునో పోనోభవికో జాతిసంసారో పహీనో హోతి… పే॰… ఏవం ఖో, భిక్ఖవే, భిక్ఖు సంకిణ్ణపరిఖో హోతి.

"కథఞ్చ, భిక్ఖవే, భిక్ఖు అబ్బూళ్హేసికో హోతి? ఇధ, భిక్ఖవే, భిక్ఖునో తణ్హా పహీనా హోతి…పే॰… ఏవం ఖో, భిక్ఖవే, భిక్ఖు అబ్బూళ్హేసికో హోతి.

"కథఞ్చ , భిక్ఖవే, భిక్ఖు నిరగ్గళో హోతి? ఇధ, భిక్ఖవే, భిక్ఖునో పఞ్చోరమ్భాగియాని సంయోజనాని పహీనాని హోన్తి…పే॰… ఏవం ఖో, భిక్ఖవే, భిక్ఖు నిరగ్గళో హోతి.

“కథఞ్చ, భిక్ఖవే, భిక్ఖు అరియో పన్నద్ధజో పన్నభారో విసంయుత్తో హోతి? ఇధ, భిక్ఖవే, భిక్ఖునో అస్మిమానో పహీనో హోతి ఉచ్ఛిన్నమూలో తాలావత్థుకతో అనభావంకతో ఆయతిం అనుప్పాదధమ్మో. ఏవం ఖో, భిక్ఖవే, భిక్ఖు అరియో పన్నద్ధజో పన్నభారో విసంయుత్తో హోతి (అ॰ ని॰ ౫.౭౧).

“ఏవం విముత్తచిత్తం ఖో, భిక్ఖవే, భిక్ఖుం సఇన్దా దేవా సబ్రహ్మకా సపజాపతికా అన్వేసం నాధిగచ్ఛన్తి ‘ఇదంనిస్సితం తథాగతస్స విఞ్ఞాణ’”న్తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౪౬).

పఞ్చఙ్గవిప్పహీనోతి కామచ్ఛన్దాదిపఞ్చఙ్గాని వివిధేహి ఉపాయేహి పజహిత్వా ఠితో. వుత్తఞ్హేతం –

“కథఞ్చావుసో , భిక్ఖు పఞ్చఙ్గవిప్పహీనో హోతి? ఇధావుసో, భిక్ఖునో కామచ్ఛన్దో పహీనో హోతి, బ్యాపాదో పహీనో హోతి, థినమిద్ధం పహీనం హోతి, ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చం పహీనం హోతి, విచికిచ్ఛా పహీనా హోతి. ఏవం ఖో, ఆవుసో, భిక్ఖు పఞ్చఙ్గవిప్పహీనో హోతీ”తి (దీ॰ ని॰ ౩.౩౪౮, ౩౬౦).

ఛళఙ్గసమన్నాగతోతి ఛన్నం అఙ్గానం పూరేత్వా ఛసు ద్వారేసు రూపాదిఆరమ్మణే పటిఘానునయం వజ్జేత్వా ఉపేక్ఖావసేన సతో సమ్పజానో హుత్వా విహరణవసేన ఛళఙ్గాని పూరేత్వా పరిపుణ్ణం కత్వా ఠితత్తా “ఛళఙ్గసమన్నాగతో”తి వుత్తో. వుత్తఞ్హేతం –

“కథఞ్చావుసో, భిక్ఖు ఛళఙ్గసమన్నాగతో హోతి? ఇధావుసో, భిక్ఖు చక్ఖునా రూపం దిస్వా నేవ సుమనో హోతి న దుమ్మనో, ఉపేక్ఖకో విహరతి సతో సమ్పజానో. సోతేన సద్దం సుత్వా…పే॰… ఘానేన గన్ధం ఘాయిత్వా, జివ్హాయ రసం సాయిత్వా, కాయేన ఫోట్ఠబ్బం ఫుసిత్వా, మనసా ధమ్మం విఞ్ఞాయ నేవ సుమనో హోతి న దుమ్మనో, ఉపేక్ఖకో విహరతి సతో సమ్పజానో. ఏవం ఖో, ఆవుసో, భిక్ఖు ఛళఙ్గసమన్నాగతో హోతీ”తి (దీ॰ ని॰ ౩.౩౪౮, ౩౬౦).

ఏకారక్ఖోతి సతిఆరక్ఖేన ఏకో ఉత్తమో ఆరక్ఖో అస్సాతి ఏకారక్ఖో. వుత్తఞ్హేతం –

“కథఞ్చావుసో, భిక్ఖు ఏకారక్ఖో హోతి? ఇధావుసో, భిక్ఖు సతారక్ఖేన చేతసా సమన్నాగతో విహరతి. ఏవం ఖో, ఆవుసో, భిక్ఖు ఏకారక్ఖో హోతీ”తి (దీ॰ ని॰ ౩.౩౪౮, ౩౬౦).

చతురాపస్సేనోతి పఞ్ఞాయ పటిసేవనపరివజ్జనవినోదనపజహనానం వసేన చతున్నం అపస్సయానం ఇతో చితో చ అపరివత్తమానానం వసేన చతురాపస్సేనో, తేసం పాపుణిత్వా ఠితో. వుత్తఞ్హేతం –

“కథఞ్చావుసో, భిక్ఖు చతురాపస్సేనో హోతి? ఇధావుసో, భిక్ఖు సఙ్ఖాయేకం పటిసేవతి, సఙ్ఖాయేకం పరివజ్జేతి. సఙ్ఖాయేకం వినోదేతి, సఙ్ఖాయేకం పజహతీ”తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౩.౩౪౮, ౩౬౦) నయేన విత్థారేతబ్బం.

పణున్నపచ్చేకసచ్చోతి “ఇదమేవ దస్సనం సచ్చం, ఇదమేవ సచ్చ”న్తి ఏవం పాటిఏక్కం గహితత్తా పచ్చేకసఙ్ఖాతాని దిట్ఠిసచ్చాని పణున్నాని నిహటాని పహీనాని అస్సాతి పణున్నపచ్చేకసచ్చో.

సమవయసట్ఠేసనోతి ఏత్థ అవయాతి అనూనా. సట్ఠాతి విస్సట్ఠా. సమ్మా అవయా సట్ఠా ఏసనా అస్సాతి సమవయసట్ఠేసనో. సమ్మా విస్సట్ఠసబ్బఏసనోతి అత్థో. **కేవలీ**తి పరిపుణ్ణో. **వుసితవా**తి వుసితబ్రహ్మచరియో, గరుసంవాసే అరియమగ్గేపి దససు అరియవాసేసుపి వుసితవన్తో. **ఉత్తమపురిసో**తి ఖీణకిలేసత్తా విసేసపురిసో ఆజఞ్ఞపురిసో. **పరమపురిసో**తి ఉత్తమపురిసో, పరమం వా పటిలాభం పత్తత్తా ఉత్తమం పత్తబ్బం అరహత్తపటిలాభం పత్తో అనుత్తరపుఞ్ఞక్ఖేత్తభూతో ఉత్తమపురిసో, తేసేవత్థేన పరమపురిసో. అనుత్తరం సమాపత్తిం సమాపజ్జితుం అమతం పటిలాభం పత్తత్తా **పరమపత్తిప్పత్తో**. అథ వా "ఘరావాసే ఆదీనవం సఞ్జానిత్వా సాసనపవిసనవసేన **ఉత్తమపురిసో**. అత్తభావే ఆదీనవం సఞ్జానిత్వా విపస్సనాపవిసనవసేన **పరమపురిసో**. కిలేసే ఆదీనవం సఞ్జానిత్వా అరియభూమన్తరం పవిట్ఠో **పరమపత్తిప్పత్తో**తి ఏవమేకే వణ్ణయన్తి.

నేవాచినతీతి కుసలాకుసలానం పహీనత్తా తేసం విపాకం న వడ్ఢేతి. **నాపచినతీ**తి ఫలే ఠితత్తా న విద్ధంసేతి. **అపచినిత్వా ఠితో**తి పటిప్పస్సద్ధిపహానే ఠితత్తా కిలేసే విద్ధంసేత్వా ఠితో. ఇతో పరం తీహిపి పదేహి మగ్గఫలవసేనేవ యోజేతబ్బం. **నేవ పజహతీ**తి పహాతబ్బాభావేన కిలేసే న పజహతి. **న ఉపాదియతీ**తి తణ్హామానదిట్ఠీహి గహేతబ్బాభావతో తేహి న గణ్హాతి. **పజహిత్వా ఠితో**తి చజిత్వా ఠితో. **నేవ సంసిబ్బతీ**తి తణ్హావసేన నేవ సంసిబ్బతి. **న ఉస్సినేతీ**తి మానవసేన న ఉక్కంసతి. **విసినిత్వా ఠితో**తి తణ్హాసంసీవనం అకత్వా ఠితోతి ఏవమేకే వణ్ణయన్తి. **నేవ విధూపేతీ**తి కిలేసగ్గిం న నిబ్బాపేతి. **న సన్ధూపేతీ**తి కిలేసగ్గిం న జాలాపేతి. **విధూపేత్వా ఠితో**తి తం నిబ్బాపేత్వా ఠితో.

అసేక్ఖేన సీలక్ఖన్ధేనాతి సిక్ఖితబ్బాభావేన అసేక్ఖేన వాచాకమ్మన్తాజీవసీలక్ఖన్ధేన సీలరాసినా సమన్నాగతత్తా ఠితో, అపరిహీనభావేన ఠితో. **సమాధిక్ఖన్ధేనా**తి వాయామసతీహి సమ్పయుత్తేన సమాధినా. **విముత్తిక్ఖన్ధేనా**తి ఫలవిముత్తిసమ్పయుత్తక్ఖన్ధేన. **విముత్తిఞాణదస్సనక్ఖన్ధేనా**తి పచ్చవేక్ఖణఞాణేన. **సచ్చం సమ్పటిపాదియిత్వా**తి చతుఅరియసచ్చం సభావవసేన సకసన్తానే సమ్పాదియిత్వా పటివిజ్ఝిత్వా ఠితో. **ఏజం సమతిక్కమిత్వా**తి కమ్పనతణ్హం అతిక్కమిత్వా. **కిలేసగ్గిన్తి** రాగాదికిలేసగ్గిం. **పరియాదియిత్వా**తి ఖేపేత్వా నిబ్బాపేత్వా. **అపరిగమనతాయా**తి సంసారే అగమనభావేన పునాగమనాభావేనాతి అత్థో. **కటం సమాదాయా**తి జయగ్గాహం గహేత్వా. **ముత్తిపటిసేవనతాయా**తి సబ్బకిలేసేహి ముచ్చిత్వా రూపాదిఆరమ్మణసేవనవసేన. అథ వా సబ్బకిలేసేహి ముత్తఫలసమాపత్తిసేవనవసేన. **మేత్తాయ పారిసుద్ధియా**తి ఉపక్కిలేసముత్తాయ పరిసుద్ధభావే ఠితాయ మేత్తాయ ఠితో. **కరుణా**దీసుపి ఏసేవ నయో.

అచ్చన్తపారిసుద్ధియాతి అతిక్కన్తపరిసుద్ధభావేన పరిసుద్ధియా అన్తం పాపుణిత్వా ఠితో. **అతమ్మయతాయా**తి తణ్హాదిట్ఠిమానా "తమ్మయా"తి వుచ్చన్తి. తేసం అభావో అతమ్మయతా, తాయ తణ్హాదిట్ఠిమానవిరహితతాయ ఠితో. వుత్తఞ్హేతం –

"సో తాదిసో లోకవిదూ సుమేధో, సబ్బేసు ధమ్మేసు అతమ్మయో మునీ"తి (అ॰ ని॰ ౩.౪౦). ఏత్థాపి తణ్హామానదిట్ఠివిరహితోతి అత్థో. **విముత్తత్తా**తి సబ్బకిలేసేహి ముత్తభావేన. **సన్తుస్సితత్తా**తి యథాలాభయథాబలయథాసారుప్పసన్తోసవసేన సన్తుట్ఠభావేన ఠితో.

ఖన్ధపరియన్తేతి ఏకచతుపఞ్చక్ఖన్ధానం తీహి పరిఞ్ఞాహి ఝాపేత్వా అన్తే అవసానే ఠితో , నత్థి ఏతస్స అన్తోతి వా పరియన్తం, తస్మిం పరియన్తే. **ధాతుపరియన్తా**దీసుపి ఏసేవ నయో. అయం పన విసేసో – **ధాతుపరియన్తే**తి అట్ఠారసన్నం

ధాతూనం పరియన్తే. **ఆయతనపరియన్తే**తి ద్వాదసన్నం ఆయతనానం. **గతిపరియన్తే**తి నిరయాదిపఞ్చన్నం గతీనం. **ఉపపత్తిపరియన్తే**తి సుగతిదుగ్గతీసు నిబ్బత్తియా. **పటిసన్ధిపరియన్తే**తి కామరూపారూపభవేసు పటిసన్ధియా . **భవపరియన్తే**తి ఏకవోకారచతుపఞ్చసఞ్ఞాఅసఞ్ఞానేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాకామరూపఅరూపభవానం. **సంసారపరియన్తే**తి ఖన్ధధాతుఆయతనానం అబ్బోచ్ఛిన్నపవత్తియా. **వట్టపరియన్తే**తి కమ్మవిపాకకిలేసవట్టానం పరియన్తే. **అన్తిమే భవే**తి అవసానే ఉపపత్తిభవే. **అన్తిమే సముస్సయే ఠితో**తి అవసానే సముస్సయే సరీరే ఠితో. **అన్తిమదేహధరో**తి అన్తిమం అవసానదేహం సరీరం ధారేతీతి అన్తిమదేహధరో. **అరహా**తి ఆరకత్తా అరీనం, అరానఞ్చ హతత్తా, పచ్చయాదీనం అరహత్తా, పాపకరణే రహాభావా అరహా.

తస్సాయం పచ్ఛిమకోతి తస్స ఖీణాసవస్స అయం సముస్సయో అత్తభావో అవసానో. **చరిమో**తి అప్పో మన్దో చరిమో ఆలోపో, చరిమం కబళం వియ. పున పటిసన్ధియా నత్థిభావం సన్ధాయ ''**జాతిమరణసంసారో, నత్థి తస్స పునబ్భవో**''తి ఆహ. జననం జాతి, మరన్తి తేనాతి మరణం, ఖన్ధాదీనం అబ్బోచ్ఛిన్నా సంసారపవత్తి చ తస్స ఖీణాసవస్స పున నత్థీతి వుత్తం గాథం నిగమేన్తో ఆహ **తేనాహ భగవా** –

''తస్మా జన్తు...పే.... నావం సిత్వావ పారగూ''తి.

ఇమస్మిం సుత్తే యం అన్తరన్తరా న వుత్తం, తం పాఠానుసారేన గహేతబ్బం.

సద్ధమ్మప్పజ్జోతికాయ మహానిద్దేసట్ఠకథాయ

కామసుత్తనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. గుహట్ఠకసుత్తనిద్దేసవణ్ణనా

౭. దుతియే – **సత్తోతి** లగ్గో. **గుహాయన్తి** కాయే. కాయో హి రాగాదీనం వాళానం వసనోకాసతో “గుహా”తి వుచ్చతి. **బహునాభిఛన్నోతి** బహునా రాగాదికిలేసజాతేన అభిచ్ఛన్నో. ఏతేన అజ్ఝత్తబన్ధనం వుత్తం. **తిట్ఠన్తి** రాగాదివసేన తిట్ఠన్తో. **మోహనస్మిం పగాళ్హోతి** మోహనం వుచ్చతి కామగుణో. ఏత్థ హి దేవమనుస్సా ముయ్హన్తి తేసు అజ్ఝోగాళ్హా హుత్వా; ఏతేన బాహిరబన్ధనం వుత్తం. **దూరే వివేకా హి తథావిధో సోతి** సో తథారూపో నరో తివిధాపి కాయవివేకాదివివేకా దూరే , అనాసన్నే. కింకారణా? **కామా హి లోకే న హి సుప్పహాయాతి** యస్మా లోకే కామా సుప్పహాయా న హోన్తి, తస్మాతి వుత్తం హోతి.

సత్తోతి హి ఖో వుత్తన్తి “సత్తో, నరో, మానవో”తి ఏవమాదినా నయేన కథితోయేవ. **గుహా తావ వత్తబ్బాతి** గుహా తావ కథేతబ్బా. **కాయోతి వాతిఆదీసు** అయం తావ పదయోజనా – కాయో ఇతి వా గుహా ఇతి వా...పే.... కుమ్భో ఇతి వాతి. తత్థ **కాయోతి** “కుచ్ఛితానం ఆయోతి కాయో”తిఆదినా హేట్ఠా సతిపట్ఠానకథాయం వుత్తోయేవ. రాగాదివాళానం వసనోకాసట్ఠేన **గుహా,** “పటిచ్ఛాదనట్ఠేనా”తిపి ఏకే. “దూరఙ్గమం ఏకచరం, అసరీరం గుహాసయ”న్తిఆదీసు (ధ॰ ప॰ ౩౭) వియ. రాగాదీహి ఝాపనట్ఠేన **దేహో** “తే హిత్వా మానుసం దేహ”న్తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౩౩౨ థోకం విసదిసం) వియ. పమత్తకరణట్ఠేన **సన్దేహో** “భిజ్జతి పూతిసన్దేహో, మరణన్తఞ్హి జీవిత”న్తిఆదీసు (ధ॰ ప॰ ౧౪౮) వియ. సంసారే సఞ్చరణట్ఠేన **నావా** “సిఞ్చ భిక్ఖు ఇమం నావం, సిత్తా తే లహుమేస్సతీ”తిఆదీసు (ధ॰ ప॰ ౩౬౯) వియ. ఇరియాపథస్స అత్థిభావట్ఠేన **రథో** “రథో సీలపరిక్ఖారో, ఝానక్ఖో చక్కవీరియో”తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౫.౪) వియ. అచ్చుగ్గతట్ఠేన **ధజో** “ధజో రథస్స పఞ్ఞాణ”న్తిఆదీసు (జా॰ ౨.౨౨.౧౮౪౧) వియ.

కిమికులానం ఆవాసభావేన **వమ్మికో** “వమ్మికోతి ఖో, భిక్ఖు, ఇమస్సేతం చాతుమహాభూతికస్స కాయస్స అధివచన”న్తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౨౫౧) వియ. యథేవ హి బాహిరకో వమ్మికో, వమతి వన్తకో వన్తుస్సయో వన్తసినేహసమ్బద్ధోతి చతూహి కారణేహి “వమ్మికో”తి వుచ్చతి. సో హి అహినకులఉన్దూరఘరగోళికాదయో నానప్పకారే పాణకే వమతీతి వమ్మికో. ఉపచికాహి వన్తకోతి వమ్మికో. ఉపచికాహి వమిత్వా ముఖతుణ్డకేహి ఉక్ఖిత్తపంసుచుణ్ణేన కటిప్పమాణేనపి పోరిసప్పమాణేనపి ఉస్సితోతి వమ్మికో. ఉపచికాహి వన్తఖేళసినేహేన ఆబద్ధతాయ సత్తసత్తాహం దేవే వస్సన్తేపి న విప్పకిరీయతి, నిదాఘేపి తతో పంసుముట్ఠిం గహేత్వా తస్మిం ముట్ఠినా పీళియమానే సినేహో నిక్ఖమతి, ఏవం వన్తసినేహేన సమ్బద్ధోతి వమ్మికో. ఏవమయం కాయోపి “అక్ఖిగూథా అగ్గిగూథకో”తిఆదినా నయేన నానప్పకారం అసుచికలిమలం వమతీతి వమ్మికో. బుద్ధపచ్చేకబుద్ధఖీణాసవా ఇమస్మిం అత్తభావే నికన్తిపరియాదానేన అత్తభావం ఛడ్డేత్వా గతాతి అరియేహి వన్తకోతిపి వమ్మికో. యేహి చాయం తీహి అట్ఠిసతేహి ఉస్సితో నహారుసమ్బద్ధో మంసావలేపనో అల్లచమ్మపరియోనద్ధో ఛవిరఞ్జితో సత్తే వఞ్చేతి, తం సబ్బం అరియేహి వన్తమేవాతి వన్తుస్సయోతిపి వమ్మికో. “తణ్హా జనేతి పురిసం, చిత్తమస్స విధావతీ”తి (సం॰ ని॰ ౧.౫౫-౫౭) ఏవం తణ్హాయ జనితత్తా అరియేహి వన్తేనేవ తణ్హాసినేహేన సమ్బద్ధో అయన్తి వన్తసినేహేన సమ్బద్ధోతిపి వమ్మికో. యథా చ వమ్మికస్స అన్తో నానప్పకారా పాణకా తత్థేవ జాయన్తి, ఉచ్చారపస్సావం కరోన్తి, గిలానా సయన్తి, మతా నిపతన్తి. ఇతి సో తేసం సూతిఘరం వచ్చకుటి గిలానసాలా సుసానఞ్చ హోతి. ఏవం ఖత్తియమహాసాలాదీనమ్పి కాయో “అయం గోపితరక్ఖితో మణ్డితపసాదితో మహానుభావానం కాయో”తి

అచిన్తేత్వా ఛవినిస్సితా పాణా చమ్మనిస్సితా పాణా మంసనిస్సితా పాణా నహారునిస్సితా పాణా అట్ఠినిస్సితా పాణా అట్ఠిమిఞ్జనిస్సితా పాణాతి ఏవం కులగణనాయ అసీతిమత్తాని కిమికులసహస్సాని అన్తోకాయస్మింయేవ జాయన్తి, ఉచ్చారపస్సావం కరోన్తి, గేలఞ్ఞేన ఆతురితాని సయన్తి, మతామతా నిపతన్తి. ఇతి అయమ్పి తేసం పాణానం సూతిఘరం వచ్చకుటి గిలానసాలా సుసానఞ్చ హోతీతి “వమ్మికో”తి సఙ్ఖం గతో.

మనాపామనాపపతనట్ఠేన **నగరం** “సక్కాయనగర”న్తిఆదీసు వియ. రోగాదీనం నీళభావేన కులావకభావేన **నీళం** “రోగనీళం పభఙ్గుర”న్తిఆదీసు (ధ॰ ప॰ ౧౪౮) వియ. పటిసన్ధియా నివాసగేహట్ఠేన **కుటి** “పఞ్చద్వారాయం కుటికాయం పసక్కియా”తిఆదీసు (థేరగా॰ ౧౨౫) వియ. పూతిభావేన **గణ్డో** “రోగోతి భిక్ఖవే, గణ్డోతి భిక్ఖవే, సల్లోతి భిక్ఖవే, కాయస్సేతం అధివచన”న్తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౯.౧౫) వియ. భిజ్జనట్ఠేన **కుమ్భో** “కుమ్భూపమం కాయమిమం విదిత్వా”తిఆదీసు (ధ॰ ప॰ ౪౦) వియ. **కాయస్సేతం అధివచన**న్తి ఏతం వుత్తప్పకారం చతుమహాభూతమయస్స కుచ్ఛితధమ్మానం ఆయస్స అధివచనం, కథనన్తి అత్థో. **గుహాయ**న్తి సరీరస్మిం . **సత్తో**తి అల్లీనో. **విసత్తో**తి వణ్ణరాగాదివసేన వివిధో అల్లీనో. సణ్ఠానరాగవసేన **ఆసత్తో**. తత్థేవ “సుభం సుఖ”న్తి గహణవసేన **లగ్గో**. అత్తగ్గహణవసేన **లగ్గితో. పలిబుద్ధో**తి ఫస్సరాగవసేన అముఞ్చిత్వా ఠితో. **భిత్తిఖిలే**తి భిత్తియం ఆకోటితఖాణుకే. **నాగదన్తే**తి తథేవ హత్థిదన్తసదిసే వఙ్కదణ్డకే. **సత్త**న్తి భిత్తిఖిలే లగ్గం. **విసత్త**న్తి నాగదన్తే లగ్గం. **ఆసత్త**న్తి చీవరవంసే లగ్గం. **లగ్గ**న్తి చీవరరజ్జుయా లగ్గం. **లగ్గిత**న్తి పీఠపాదే లగ్గం. **పలిబుద్ధ**న్తి మఞ్చపాదే లగ్గన్తి ఏవమాదినా నయేన యోజేతబ్బం.

లగ్గనాధివచనన్తి విసేసేన అల్లీయనకథనం. **ఛన్నో**తి వుత్తప్పకారేహి కిలేసేహి ఛాదితో. పునప్పునం ఉప్పత్తివసేన ఉపరూపరి ఛన్నోతి **ఉచ్ఛన్నో**. **ఆవుతో**తి ఆవరితో. **నివుతో**తి వారితో. **ఓఫుతో**తి అవత్థరిత్వా ఛాదితో. **పిహితో**తి భాజనేన ఉక్ఖలిముఖం వియ పలిగుణ్ఠితో. **పటిచ్ఛన్నో**తి ఆవటో. **పటికుజ్జితో**తి అధోముఖం ఠపితో. తత్థ తిణపణ్ణాదీహి ఛాదితం వియ ఛన్నో. ఉచ్ఛన్నో నదిం ఆవరణసేతు వియ. ఆవుతో జనసఞ్చరణమగ్గావరణం వియ.

వినిబద్ధో మానవసేనాతి నానావిధేన మానాతిమానవసేన నానావిధే ఆరమ్మణే బద్ధో హుత్వా తిట్ఠతి. **పరామట్ఠో దిట్ఠివసేనా**తి ద్వాసట్ఠిదిట్ఠీనం వసేన పరామట్ఠో ఆమసిత్వా గహితో. **విక్ఖేపగతో ఉద్ధచ్చవసేనా**తి ఆరమ్మణే అసన్తిట్ఠనవసేన చిత్తవిక్ఖేపం పత్తో ఉపగతో. **అనిట్ఠఙ్గతో విచికిచ్ఛావసేనా**తి రతనత్తయాదీసు కఙ్ఖాసఙ్ఖాతాయ విచికిచ్ఛాయ వసేన సన్నిట్ఠానం అప్పత్తో. **థామగతో అనుసయవసేనా**తి దున్నీహరణఅప్పహీనానుసయవసేన థిరభావం పత్తో ఉపగతో హుత్వా తిట్ఠతి.

రూపూపయన్తి తణ్హాదిట్ఠూపయవసేన రూపం ఉపగన్త్వా ఆరమ్మణం కత్వా. **విఞ్ఞాణం తిట్ఠమానం తిట్ఠతీ**తి తస్మిం ఆరమ్మణే రూపారమ్మణం విఞ్ఞాణం తిట్ఠన్తం తిట్ఠతి. **రూపారమ్మణం రూపపతిట్ఠ**న్తి రూపమేవ ఆరమ్మణం ఆలమ్బిత్వా రూపమేవ పతిట్ఠం కత్వా. **నన్దూపసేచన**న్తి సప్పీతికతణ్హోదకేన ఆసిత్తం విఞ్ఞాణం. **వుద్ధి**న్తి వుద్ధిభావం. **విరూళ్హి**న్తి జవనవసేన ఉపరితో విరూళ్హిభావం. **వేపుల్ల**న్తి తదారమ్మణవసేన వేపుల్లం.

అత్థి రాగోతిఆదీని లోభస్సేవ నామాని. సో హి రఞ్జనవసేన **రాగో**, నన్దనవసేన **నన్దీ**, తణ్హాయనవసేన **తణ్హా**తి వుచ్చతి. **పతిట్ఠితం తత్థ విఞ్ఞాణం విరూళ్హ**న్తి కమ్మం జవాపేత్వా పటిసన్ధిఆకడ్ఢనసమత్థతాయ పతిట్ఠితఞ్చేవ విరూళ్హఞ్చ. **యత్థా**తి తేభూమకవట్టే భుమ్మం. సబ్బత్థ వా పురిమపదే ఏతం భుమ్మం. **అత్థి తత్థ సఙ్ఖారానం వుద్ధీ**తి ఇదం ఇమస్మిం విపాకవట్టే ఠితస్స ఆయతిం వట్టహేతుకే సఙ్ఖారే సన్ధాయ వుత్తం. **యత్థ అత్థి ఆయతిం పునబ్భవాభినిబ్బత్తీ**తి యస్మిం ఠానే ఆయతిం

పునబ్భవాభినిబ్బత్తి అత్థి. తత్థ పురిమసుత్తం రూపాదిఆరమ్మణలగ్గనవసేన వుత్తం, దుతియసుత్తం తదేవారమ్మణం అభినన్దనవసేన వుత్తం, తతియం విఞ్ఞాణపతిట్ఠానవసేన వుత్తం, చతుత్థం చతుబ్బిధఆహారవసేన, కుసలాకుసలవిఞ్ఞాణపతిట్ఠానవసేన వుత్తన్తి ఞాతబ్బం.

యేభుయ్యేనాతి పాయేన. **ముయ్హన్తీ**తి మోహం ఆపజ్జన్తి. **సమ్ముయ్హన్తీ**తి విసేసేన ముయ్హన్తి. **సమ్పముయ్హన్తీ**తి సబ్బాకారేన ముయ్హన్తి. అథ వా రూపారమ్మణం పటిచ్చ **ముయ్హన్తి,** సద్దారమ్మణం పటిచ్చ **సమ్ముయ్హన్తి,** ముతారమ్మణం పటిచ్చ **సమ్పముయ్హన్తి. అవిజ్జాయ అన్ధీకతా**తి అట్ఠసు ఠానేసు అఞ్ఞాణాయ అవిజ్జాయ అన్ధీకతా. "గతా"తి వా పాఠో, అన్ధభావం ఉపగతాతి అత్థో. **పగాళ్హో**తి పవిట్ఠో. **ఓగాళ్హో**తి హేట్ఠాభాగం పవిట్ఠో. **అజ్ఝోగాళ్హో**తి అధిఓగాహిత్వా అవత్థరిత్వా విసేసేన పవిట్ఠో **నిముగ్గో**తి అధోముఖం హుత్వా పవిట్ఠో. అథ వా దస్సనసంసగ్గేన **ఓగాళ్హో**. సవనసంసగ్గేన **అజ్ఝోగాళ్హో**. వచనసంసగ్గేన **నిముగ్గో**. సప్పురిససంసగ్గవిరహితో వా **ఓగాళ్హో**. సద్ధమ్మసేవనవిరహితో వా **అజ్ఝోగాళ్హో**. ధమ్మానుధమ్మపటిపత్తివిరహితో వా **నిముగ్గో**.

వివేకాతి వివిత్తి, వివిచ్చనం వా వివేకో. **తయో**తి గణనపరిచ్ఛేదో. **కాయవివేకో**తి కాయేన వివిత్తి, వినా అపసక్కనం. **చిత్తవివేకా**దీసుపి ఏసేవ నయో. **ఇధ భిక్ఖూ**తి ఇమస్మిం సాసనే. సంసారే భయం ఇక్ఖనతో భిక్ఖు. **వివిత్త**న్తి సుఞ్ఞం, అప్పసద్దం అప్పనిగ్ఘోసన్తి అత్థో. ఏతదేవ హి సన్ధాయ విభఙ్గే "వివిత్తన్తి సన్తికే చేపి సేనాసనం హోతి, తఞ్చ అనాకిణ్ణం గహట్ఠేహి పబ్బజితేహి, తేన తం వివిత్త"న్తి (విభ॰ ౫౨౬) వుత్తం. సేతి చేవ ఆసతి చ ఏత్థాతి సేనాసనం, మఞ్చపీఠాదీనమేతమధివచనం. తేనాహ –

> "సేనాసనన్తి మఞ్చోపి సేనాసనం, పీఠమ్పి... భిసిపి... బిబ్బోహనమ్పి... విహారోపి... అడ్ఢయోగోపి... పాసాదోపి... అట్టోపి... మాళోపి... లేణమ్పి... గుహాపి... రుక్ఖమూలమ్పి... వేళుగుమ్బోపి... యత్థ వా పన భిక్ఖూ పటిక్కమన్తి, సబ్బమేతం సేనాసన"న్తి (విభ॰ ౫౨౭).

అపి చ విహారో అడ్ఢయోగో పాసాదో హమ్మియం గుహాతి ఇదం **విహారసేనాసనం** నామ. మఞ్చో పీఠం భిసి బిబ్బోహనన్తి ఇదం **మఞ్చపీఠసేనాసనం** నామ. చిమిలికా చమ్మఖణ్డో తిణసన్థారో పణ్ణసన్థారోతి ఇదం **సన్థతసేనాసనం** నామ. యత్థ వా పన భిక్ఖూ పటిక్కమన్తి, ఇదం **ఓకాససేనాసనం** నామాతి ఏవం చతుబ్బిధం సేనాసనం హోతి. తం సబ్బమ్పి సేనాసనగ్గహణేన గహితమేవ.

ఇధ పనస్స సకుణసదిసస్స చాతుద్దిసస్స భిక్ఖునో అనుచ్ఛవికసేనాసనం దస్సేన్తో "**అరఞ్ఞం రుక్ఖమూల**"న్తిఆదిమాహ. తత్థ **అరఞ్ఞ**న్తి "నిక్ఖమిత్వా బహి ఇన్దఖీలా సబ్బమేతం అరఞ్ఞ"న్తి (విభ॰ ౫౨౯) ఇదం భిక్ఖునీనం వసేన ఆగతం. "ఆరఞ్ఞకం నామ సేనాసనం పఞ్చధనుసతికం పచ్ఛిమ"న్తి (పారా॰ ౬౫౪) ఇదం పన ఇమస్స భిక్ఖునో అనురూపం. తస్స లక్ఖణం విసుద్ధిమగ్గే ధుతఙ్గనిద్దేసే (విసుద్ధి॰ ౧.౩౧) వుత్తం. **రుక్ఖమూల**న్తి యంకిఞ్చి సన్దచ్ఛాయం వివిత్తం రుక్ఖమూలం. **పబ్బత**న్తి సేలం. తత్థ హి ఉదకసోణ్డీసు ఉదకకిచ్చం కత్వా సీతాయ రుక్ఖచ్ఛాయాయ నిసిన్నస్స నానాదిసాసు ఖాయమానాసు సీతేన వాతేన బీజియమానస్స చిత్తం ఏకగ్గం హోతి. **కన్దర**న్తి కం వుచ్చతి ఉదకం, తేన దారితం, ఉదకేన భిన్నం పబ్బతపదేసం. యం "నదీతుమ్బ"న్తిపి "నదీకుఞ్జ"న్తిపి వదన్తి. తత్థ హి రజతపట్టసదిసా వాలుకా హోతి, మత్థకే మణివితానం వియ వనగహనం, మణిఖన్ధసదిసం ఉదకం సన్దతి. ఏవరూపం కన్దరం ఓరుయ్హ పానీయం పివిత్వా గత్తాని సీతాని కత్వా వాలుకం

ఉస్సాపేత్వా పంసుకూలచీవరం పఞ్ఞపేత్వా నిసిన్నస్స సమణధమ్మం కరోతో చిత్తం ఏకగ్గం హోతి. **గిరిగుహన్తి** ద్విన్నం పబ్బతానం అన్తరం, ఏకస్మింయేవ వా ఉమఙ్గసదిసం మహావివరం. సుసానలక్ఖణం విసుద్ధిమగ్గే (విసుద్ధి॰ ౧.౩౪) వుత్తం.

వనపత్థన్తి గామన్తం అతిక్కమిత్వా మనుస్సానం అనుపచారట్ఠానం యత్థ న కసన్తి న వపన్తి. తేనేవాహ "వనపత్థన్తి దూరానమేతం సేనాసనానం అధివచన"న్తిఆది (విభ॰ ౫౩౧). **అబ్భోకాసన్తి** అచ్ఛన్నం. ఆకఙ్ఖమానో పనేత్థ చీవరకుటిం కత్వా వసతి. **పలాలపుఞ్జన్తి** పలాలరాసిం. మహాపలాలపుఞ్జతో హి పలాలం నిక్కడ్ఢిత్వా పబ్భారలేణసదిసే ఆలయే కరోన్తి, గచ్ఛగుమ్బాదీనమ్పి ఉపరి పలాలం పక్ఖిపిత్వా హేట్ఠా నిసిన్నా సమణధమ్మం కరోన్తి. సబ్బమేతం సన్ధాయ వుత్తం "కాయేన వివిత్తో విహరతీ"తిఆది. ఏకో చఙ్కమం అధిట్ఠాతి పవత్తయతీతి వుత్తం హోతి. **ఇరియతీతి** ఇరియాపథం వత్తయతి. **వత్తతీతి** ఇరియాపథవుత్తిం ఉప్పాదేతి. **పాలేతీతి** ఇరియాపథం రక్ఖతి. **యపేతీతి** యపయతి. **యాపేతీతి** యాపయతి.

పఠమం ఝానం సమాపన్నస్సాతి కుసలజ్ఝానసమఙ్గిస్స. **నీవరణేహి చిత్తం వివిత్తన్తి** ఉపచారేన నీవరణేహి వివిత్తమ్పి సమానం అన్తోఅప్పనాయం సుట్ఠు వివిత్తం నామ హోతీతి దస్సేతుం "పఠమం ఝానం సమాపన్నస్స నీవరణేహి చిత్తం వివిత్తం హోతీ"తి వుత్తం. ఏసేవ నయో వితక్కవిచారపీతిసుఖదుక్ఖేహి దుతియతతియచతుత్థజ్ఝానాని సమాపన్నానన్తి. **రూపసఞ్ఞాయాతి** కుసలవిపాకకిరియవసేన పఞ్చదసన్నం రూపావచరజ్ఝానానం సఞ్ఞాయ. **పటిఘసఞ్ఞాయాతి** చక్ఖురూపాదిసఙ్ఘట్టనేన ఉప్పన్నాయ కుసలాకుసలవిపాకవసేన ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణసఙ్ఖాతాయ పటిఘసఞ్ఞాయ చ. **నానత్తసఞ్ఞాయాతి** నానారమ్మణే పవత్తాయ చతుచత్తాలీసకామావచరసఞ్ఞాయ చ చిత్తం వివిత్తం హోతి సుఞ్ఞం హోతి.

ఆకాసానఞ్చాయతనం సమాపన్నస్సాతి ఏత్థ నాస్స అన్తోతి అనన్తం, ఆకాసం అనన్తం ఆకాసానన్తం, ఆకాసానన్తమేవ ఆకాసానఞ్చం, తం ఆకాసానఞ్చం అధిట్ఠానట్ఠేన ఆయతనమస్స ససమ్పయుత్తధమ్మస్స ఝానస్స దేవానం దేవాయతనమివాతి ఆకాసానఞ్చాయతనం, కసిణుగ్ఘాటిమాకాసారమ్మణఝానస్సేతం అధివచనం. తం ఆకాసానఞ్చాయతనం సమాపన్నస్స కుసలకిరియఝానం సమాపన్నస్స. **రూపసఞ్ఞాయాతి** సఞ్ఞాసీసేన రూపావచరజ్ఝానతో చేవ తదారమ్మణతో చ. రూపావచరజ్ఝానమ్పి హి "రూప"న్తి వుచ్చతి "రూపీ రూపాని పస్సతీ"తిఆదీసు (పటి॰ మ॰ ౧.౨౦౯), తస్స ఆరమ్మణమ్పి "బహిద్ధా రూపాని పస్సతి సువణ్ణదుబ్బణ్ణానీ"తిఆదీసుపి (పటి॰ మ॰ ౧.౨౦౯). తస్మా ఇధ రూపే సఞ్ఞా రూపసఞ్ఞాతి ఏవం సఞ్ఞాసీసేన రూపావచరజ్ఝానస్సేతం అధివచనం. రూపే సఞ్ఞా అస్సాతి రూపసఞ్ఞం, రూపమస్స నామన్తి వుత్తం హోతి. ఏవం పథవీకసిణాదిభేదస్స తదారమ్మణస్స చేతం అధివచనన్తి వేదితబ్బం. ఏతాయ కుసలవిపాకకిరియావసేన పఞ్చదసవిధాయ ఝానసఙ్ఖాతాయ రూపసఞ్ఞాయ. ఏతాయ చ పథవీకసిణాదివసేన అట్ఠవిధాయ ఆరమ్మణసఙ్ఖాతాయ రూపసఞ్ఞాయ.

పటిఘసఞ్ఞాయాతి చక్ఖాదీనం వత్థూనం రూపాదీనం ఆరమ్మణానఞ్చ పటిఘాతేన సముప్పన్నా సఞ్ఞా పటిఘసఞ్ఞా, రూపసఞ్ఞాదీనం ఏతం అధివచనం. యథాహ – "తత్థ కతమా పటిఘసఞ్ఞా? రూపసఞ్ఞా సద్దసఞ్ఞా గన్ధసఞ్ఞా రససఞ్ఞా ఫోట్ఠబ్బసఞ్ఞా, ఇమా వుచ్చన్తి పటిఘసఞ్ఞాయో"తి (విభ॰ ౬౦౩). తా కుసలవిపాకా పఞ్చ అకుసలవిపాకా పఞ్చాతి ఏతాయ పటిఘసఞ్ఞాయ.

నానత్తసఞ్ఞాయాతి నానత్తే గోచరే పవత్తాయ సఞ్ఞాయ, నానత్తాయ వా సఞ్ఞాయ. యథాహ – "తత్థ కతమా నానత్తసఞ్ఞా? అసమాపన్నస్స మనోధాతుసమఙ్గిస్స వా మనోవిఞ్ఞాణధాతుసమఙ్గిస్స వా సఞ్ఞా సఞ్జాననా సఞ్జానితత్తం,

ఇమా వుచ్చన్తి నానత్తసఞ్ఞాయో”తి (విభ॰ ౬౧౪) ఏవం విభఙ్గే విభజిత్వా వుత్తా. తా ఇధ అధిప్పేతా. అసమాపన్నస్స మనోధాతుమనోవిఞ్ఞాణధాతుసఙ్గహితా సఞ్ఞా రూపసద్దాదిభేదే నానత్తే నానాసభావే గోచరే పవత్తన్తి. యస్మా చేసా అట్ఠ కామావచరకుసలసఞ్ఞా, ద్వాదస అకుసలసఞ్ఞా, ఏకాదస కామావచరకుసలవిపాకసఞ్ఞా, ద్వే అకుసలవిపాకసఞ్ఞా , ఏకాదస కామావచరకిరియసఞ్ఞాతి ఏవం చతుచత్తాలీసమ్పి సఞ్ఞా నానత్తా నానాసభావా అఞ్ఞమఞ్ఞం అసదిసా, తస్మా “నానత్తసఞ్ఞా”తి వుత్తా, తాయ నానత్తసఞ్ఞాయ.

చిత్తం వివిత్తం హోతీతి ఆకాసానఞ్చాయతనం సమాపన్నస్స రూపసఞ్ఞాపటిఘసఞ్ఞానానత్తసఞ్ఞాసఙ్ఖాతాహి సఞ్ఞాహి ఝానచిత్తం వివిత్తం హోతి వినా హోతి అపసక్కనం హోతి. **విఞ్ఞాణఞ్చాయతన**న్తి ఏతదేవ విఞ్ఞాణం అధిట్ఠానట్ఠేన ఆయతనమస్సాతి విఞ్ఞాణఞ్చాయతనం, ఆకాసే పవత్తవిఞ్ఞాణారమ్మణస్స ఝానస్సేతం అధివచనం. తం ఝానం సమాపన్నస్స వుత్తప్పకారాయ ఆకాసానఞ్చాయతనసఞ్ఞాయ చిత్తం వివిత్తం హోతి.

ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనన్తి ఏత్థ పన నాస్స కిఞ్చనన్తి అకిఞ్చనం, అన్తమసో భఙ్గమత్తమ్పి అస్స అవసిట్ఠం నత్థీతి వుత్తం హోతి. అకిఞ్చనస్స భావో ఆకిఞ్చఞ్ఞం, ఆకాసానఞ్చాయతనవిఞ్ఞాణాపగమస్సేతం అధివచనం. తం ఆకిఞ్చఞ్ఞం అధిట్ఠానట్ఠేన ఆయతనమస్సాతి ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనం, ఆకాసే పవత్తితవిఞ్ఞాణాపగమారమ్మణఝానస్సేతం అధివచనం. తం ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనం సమాపన్నస్స తాయ విఞ్ఞాణఞ్చాయతనసఞ్ఞాయ చిత్తం వివిత్తం.

నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనన్తి ఏత్థ పన యాయ సఞ్ఞాయ భావతో తం “నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతన”న్తి వుచ్చతి, యథాపటిపన్నస్స సా సఞ్ఞా హోతి, తం తావ దస్సేతుం విభఙ్గే (విభ॰ ౬౨౦) “నేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞీ”తి ఉద్ధరిత్వా తఞ్ఞేవ “ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనం సన్తతో మనసి కరోతి, సఙ్ఖారావసేససమాపత్తిం భావేతి, తేన వుచ్చతి నేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞీ”తి వుత్తం. తత్థ సన్తతో మనసి కరోతీతి “సన్తావతాయం సమాపత్తి, యత్ర హి నామ నత్థిభావమ్పి ఆరమ్మణం కరిత్వా వసతీ”తి ఏవం సన్తారమ్మణతాయ నం “సన్తా”తి మనసి కరోతి. తం నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం అప్పేత్వా నిసిన్నస్స తాయ ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనసఞ్ఞాయ ఝానచిత్తం సుఞ్ఞం హోతి.

సోతాపన్నస్సాతి సోతాపత్తిఫలం పత్తస్స. **సక్కాయదిట్ఠియా**తి వీసతివత్థుకాయ సక్కాయదిట్ఠియా. **విచికిచ్ఛాయా**తి అట్ఠసు ఠానేసు కఙ్ఖాయ. **సీలబ్బతపరామాసా**తి “సీలేన సుద్ధి, వతేన సుద్ధీ”తి పరామసిత్వా ఉప్పజ్జనకదిట్ఠి. **దిట్ఠానుసయా**తి అప్పహీనట్ఠేన సన్తానే అనుసయకా దిట్ఠానుసయా. తథా **విచికిచ్ఛానుసయా. తదేకట్ఠేహి చా**తి తేహి సక్కాయదిట్ఠిఆదీహి ఏకతో ఠితేహి చ. ఉపతాపేన్తి విబాధేన్తి చాతి కిలేసా, తేహి సక్కాయదిట్ఠియాదికిలేసేహి చిత్తం వివిత్తం సుఞ్ఞం హోతి. ఏత్థ “తదేకట్ఠ”న్తి దువిధం ఏకట్ఠం పహానేకట్ఠం సహజేకట్ఠఞ్చ. అపాయగమనీయా హి కిలేసా యావ సోతాపత్తిమగ్గేన న పహీయన్తి, తావ దిట్ఠివిచికిచ్ఛాహి సహ ఏకస్మిం పుగ్గలే ఠితాతి పహానేకట్ఠా. దససు హి కిలేసేసు ఇధ దిట్ఠివిచికిచ్ఛా ఏవ ఆగతా. అనుసయేసు దిట్ఠానుసయవిచికిచ్ఛానుసయా ఆగతా. సేసా పన అపాయగమనీయో లోభో దోసో మోహో మానో థినం ఉద్ధచ్చం అహిరికం అనోత్తప్పన్తి అట్ఠ కిలేసా దిట్ఠివిచికిచ్ఛాహి సహ పహానేకట్ఠా హుత్వా ద్వీహి అనుసయేహి సద్ధిం సోతాపత్తిమగ్గేన పహీయన్తి. రాగదోసమోహపముఖేసు వా దియడ్ఢేసు కిలేససహస్సేసు సోతాపత్తిమగ్గేన దిట్ఠియా పహీయమానాయ దిట్ఠియా సహ విచికిచ్ఛా పహీనా, దిట్ఠానుసయవిచికిచ్ఛానుసయేహి సహ అపాయగమనీయా సబ్బకిలేసా పహానేకట్ఠవసేన పహీయన్తి. సహజేకట్ఠా పన దిట్ఠియా సహ విచికిచ్ఛాయ చ సహ ఏకేకస్మిం చిత్తే ఠితా అవసేసకిలేసా.

సోతాపత్తిమగ్గేన హి చత్తారి దిట్ఠిసహగతాని విచికిచ్ఛాసహగతఞ్చాతి పఞ్చ చిత్తాని పహీయన్తి. తత్థ ద్వీసు దిట్ఠిసమ్పయుత్తఅసఙ్ఖారికచిత్తేసు పహీయమానేసు తేహి సహజాతో లోభో మోహో ఉద్ధచ్చం అహిరికం అనోత్తప్పన్తి ఇమే కిలేసా సహజేకట్ఠవసేన పహీయన్తి, ద్వీసు దిట్ఠిసమ్పయుత్తససఙ్ఖారికచిత్తేసు పహీయమానేసు తేహి సహజాతో లోభో మోహో థినం ఉద్ధచ్చం అహిరికం అనోత్తప్పన్తి ఇమే కిలేసా సహజేకట్ఠవసేన పహీయన్తి, విచికిచ్ఛాసహగతచిత్తే పహీయమానే తేన సహజాతో మోహో ఉద్ధచ్చం అహిరికం అనోత్తప్పన్తి ఇమే కిలేసా సహజేకట్ఠవసేన పహీయన్తి. తేహి దువిధేకట్ఠేహి కిలేసేహి చిత్తం వివిత్తం హోతీతి మగ్గచిత్తం వివిచ్చతి, ఫలచిత్తం వివిత్తం వియుత్తం అపసక్కితం సుఞ్ఞం హోతీతి అత్థో.

సకదాగామిస్స ఓళారికా కామరాగసఞ్ఞోజనాతి ఓళారికభూతా కాయద్వారే వీతిక్కమస్స పచ్చయభావేన థూలభూతా మేథునరాగసఙ్ఖాతా సఞ్ఞోజనా. సో హి కామభవే సఞ్ఞోజేతీతి “సఞ్ఞోజన”న్తి వుచ్చతి. **పటిఘసఞ్ఞోజనాతి** బ్యాపాదసఞ్ఞోజనా. సో హి ఆరమ్మణే పటిహఞ్ఞతీతి “పటిఘ”న్తి వుచ్చతి. తే ఏవ థామగతట్ఠేన సన్తానే అనుసేన్తీతి **అనుసయా. అణుసహగతాతి** సుఖుమభూతా కామరాగసఞ్ఞోజనా పటిఘసఞ్ఞోజనా అణుసహగతా కామరాగానుసయా పటిఘానుసయాతి అప్పహీనట్ఠేన సన్తానే అనుసయనవసేన సుఖుమభూతా కామరాగపటిఘానుసయా. **తదేకట్ఠేహి చాతి** వుత్తత్థేహి దువిధేకట్ఠేహి కిలేసేహి చిత్తం వివిత్తం సుఞ్ఞం హోతి.

అరహతోతి కిలేసారీనం హతత్తా “అరహా”తి లద్ధనామస్స. **రూపరాగాతి** రూపభవే ఛన్దరాగా . **అరూపరాగాతి** అరూపభవే ఛన్దరాగా. **మానాతి** అరహత్తమగ్గవజ్ఝా మానా ఏవ. తథా ఉద్ధచ్చఅవిజ్జామానానుసయాదయో అరహత్తమగ్గవజ్ఝా. ఏతేసు ఉణ్ణతిలక్ఖణో మానో. అవూపసమలక్ఖణం ఉద్ధచ్చం. అన్ధభావలక్ఖణా అవిజ్జా. రూపరాగఅరూపరాగవసేన పవత్తా భవరాగానుసయా. **తదేకట్ఠేహి చాతి** తేహి ఏకతో ఠితేహి చ కిలేసేహి. **బహిద్ధా చ సబ్బనిమిత్తేహీతి** అజ్ఝత్తచిత్తసన్తానే అకుసలక్ఖన్ధే ఉపాదాయ “బహిద్ధా”తి సఙ్ఖం గతేహి అజ్ఝత్తం ముఞ్చిత్వా బహిద్ధా పవత్తేహి సబ్బసఙ్ఖారనిమిత్తేహి మగ్గచిత్తం వివిచ్చతి వినా హోతి అపసక్కతి, ఫలచిత్తం వివిత్తం వియుత్తం అపసక్కితం హోతి.

తత్థ కిలేసపటిపాటియా మగ్గపటిపాటియా చాతి ద్విధా అనుసయానం అభావో వేదితబ్బో. కిలేసపటిపాటియా హి కామరాగానుసయపటిఘానుసయానం తతియమగ్గేన అభావో హోతి, మానానుసయస్స చతుత్థమగ్గేన, దిట్ఠానుసయవిచికిచ్ఛానుసయానం పఠమమగ్గేన, భవరాగానుసయావిజ్జానుసయానం చతుత్థమగ్గేనేవ. మగ్గపటిపాటియా పన పఠమమగ్గేన దిట్ఠానుసయవిచికిచ్ఛానుసయానం అభావో హోతి, దుతియమగ్గేన కామరాగానుసయపటిఘానుసయానం తనుభావో, తతియమగ్గేన సబ్బసో అభావో, చతుత్థమగ్గేన మానానుసయభవరాగానుసయావిజ్జానుసయానం అభావో హోతి. **చిత్తవివేకోతి** మహగ్గతలోకుత్తరచిత్తానం కిలేసేహి సుఞ్ఞభావో, తుచ్ఛభావోతి అత్థో.

ఉపధివివేకోతి కిలేసక్ఖన్ధఅభిసఙ్ఖారసఙ్ఖాతానం ఉపధీనం సుఞ్ఞభావో. ఉపధిం తావ దస్సేతుం ‘‘**ఉపధి వుచ్చన్తి కిలేసా చా**’’తిఆదిమాహ. రాగాదయో యస్స ఉప్పజ్జన్తి, తం ఉపతాపేన్తి విబాధేన్తీతి **కిలేసా** చ. ఉపాదానగోచరా రూపాదయో **పఞ్చక్ఖన్ధా** చ. ఉపాదానసమ్భూతా పుఞ్ఞాపుఞ్ఞఆనేఞ్జా**భిసఙ్ఖారా** చ. **అమతన్తి** నత్థి ఏతస్స మరణసఙ్ఖాతం మతన్తి అమతం, కిలేసవిసపటిపక్ఖత్తా అగదన్తిపి అమతం. సంసారయోనిగతిఉపపత్తివిఞ్ఞాణట్ఠితిసత్తావాసేసు సంసిబ్బతి వినతీతి తణ్హా “వాన”న్తి వుచ్చతి, తం తత్థ నత్థీతి **నిబ్బానం. వివేకట్ఠకాయానన్తి** గణసఙ్గణికాయ అపగతసరీరానం. **నేక్ఖమ్మాభిరతానన్తి**

నేక్ఖమ్మే కామాదితో నిక్ఖన్తే పఠమజ్ఝానాదికే అభిరతానం తన్నిన్నానం. **పరమవోదానప్పత్తానన్తి** ఉత్తమపరిసుద్ధభావఫలం పాపుణిత్వా ఠితానం. "ఉపక్కిలేసాభావేన పరిసుద్ధచిత్తానం, కిలేసేహి ముత్తభావేన **పరమవోదానప్పత్తానం.** విక్ఖమ్భనప్పహానేన పరిసుద్ధచిత్తానం, సముచ్ఛేదప్పహానేన **పరమవోదానప్పత్తాన**''న్తి ఏవమేకే వణ్ణయన్తి. **నిరూపధీనన్తి** విగతూపధీనం. **విసఙ్ఖారగతానన్తి** సఙ్ఖారారమ్మణం చజిత్వా విగతసఙ్ఖారం నిబ్బానం ఆరమ్మణవసేన ఉపగతానం. **విసఙ్ఖారగతం చిత్తన్తి** ఏత్థాపి హి నిబ్బానమేవ "విసఙ్ఖార"న్తి వుత్తం.

విదూరేతి వివిధే దూరే. **సువిదూరేతి** సుట్ఠు విదూరే. **న సన్తికేతి** న సమీపే. **న సామన్తాతి** న ఏకపస్సే. **అనాసన్నేతి** అనచ్చన్తసమీపే. **వివేకట్ఠేతి** అతిదూరే, విగతేతి అత్థో. **తాదిసోతి** తంసదిసో. **తస్సణ్ఠితోతి** తేన ఆకారేన ఠితో. **తప్పకారోతి** తేన పకారేన ఠితో. **తప్పటిభాగోతి** తంకోట్ఠాసికో. అథ వా "అత్తభావగుహాయ లగ్గభావేన **తాదిసో**. కిలేసేహి ఛన్నభావేన **తస్సణ్ఠితో**. మోహనస్మిం పగాళ్హభావేన **తప్పకారో**. తీహి వివేకేహి దూరభావేన **తప్పటిభాగో**''తి ఏవమేకే వణ్ణయన్తి.

దుప్పహాయాతి సుఖేన పహాతబ్బా న హోన్తి. **దుచ్చజ్జాతి** సుఖేన జహితుం న సక్కా. **దుప్పరిచ్చజ్జాతి** సబ్బాకారేన జహితుం న సక్కా. **దున్నిమ్మదయాతి** నిమ్మదం అమదం కాతుం న సక్కా. **దుబ్బినివేఠయాతి** వినివేఠనం మోచనం కాతుం న సక్కా. **దుత్తరాతి** ఉత్తరిత్వా అతిక్కన్తుం న సక్కా. **దుప్పతరాతి** విసేసేత్వా తరితుం న సక్కా. **దుస్సమతిక్కమాతి** దుక్ఖేన అతిక్కమితబ్బా. **దుబ్బినివత్తాతి** నివత్తేతుం దుక్ఖా. అథ వా "పకతివసేన దుప్పరిచ్చజ్జా. గోణపతాసం వియ **దున్నిమ్మదయా**. నాగపాసం వియ **దుబ్బినివేఠయా**. గిమ్హసమయే మరుకన్తారం వియ **దుత్తరా దుప్పతరా**. బ్యగ్ఘపరిగ్గహితా అటవీ వియ **దుస్సమతిక్కమా**. సముద్దవీచి వియ **దుబ్బినివత్తా**''తి ఏవమేకే వణ్ణయన్తి.

౮. ఏవం పఠమగాథాయ "దూరే వివేకా హి తథావిధో"తి సాధేత్వా పున తథావిధానం సత్తానం ధమ్మతం ఆవి కరోన్తో **''ఇచ్ఛానిదానా''**తిఆదిగాథమాహ. తత్థ **ఇచ్ఛానిదానాతి** తణ్హాహేతుకా. **భవసాతబద్ధాతి** సుఖవేదనాదిమ్హి భవసాతేన బద్ధా. **తే దుప్పముఞ్చాతి** తే భవసాతవత్థుభూతా ధమ్మా. తే వా తత్థ బద్ధా ఇచ్ఛానిదానా సత్తా దుప్పమోచయా. **న హి అఞ్ఞమోక్ఖాతి** అఞ్ఞే చ మోచేతుం న సక్కోన్తి. కారణవచనం వా ఏతం. తే సత్తా దుప్పముఞ్చా. కస్మా? యస్మా అఞ్ఞేన మోచేతబ్బా న హోన్తి. యది సత్తా ముఞ్చేయ్యుం, సకేన థామేన ముఞ్చేయ్యున్తి అయమస్స అత్థో. **పచ్ఛా పురే వాపి అపేక్ఖమానాతి** అనాగతే అతీతే వా కామే అపేక్ఖమానా. **ఇమే వ కామే పురిమే వ జప్పన్తి** ఇమే వా పచ్చుప్పన్నే కామే పురిమే వా దువిధేపి అతీతానాగతే బలవతణ్హాయ పత్థయమానా. ఇమేసఞ్చ ద్విన్నం పదానం "తే దుప్పముఞ్చా న హి అఞ్ఞమోక్ఖా"తి ఇమినావ సహ సమ్బన్ధో వేదితబ్బో. ఇతరథా అపేక్ఖమానా జప్పం కిం కరోన్తి, కిం వా కతాతి న పఞ్ఞాయేయ్యుం.

భవసాతబద్ధాతి భవే సాతం భవసాతం, తేన భవసాతేన సుఖస్సాదేన బద్ధా హుత్వా ఠితా. తం భాజేత్వా దస్సేతుం **''ఏకం భవసాతం – సుఖా వేదనా''**తిఆదిమాహ. యోబ్బనభావో **యోబ్బఞ్ఞం.** అరోగభావో **ఆరోగ్యం. జీవితం. లాభోతి** చతున్నం పచ్చయానం లాభో. **యసోతి** పరివారో. **పసంసాతి** కిత్తి. **సుఖన్తి** కాయికచేతసికం సుఖం. **మనాపికా రూపాతి** మనవడ్ఢనకా రూపా. సేసేసుపి ఏసేవ నయో.

చక్ఖుసమ్పదాతి చక్ఖుస్స సమ్పదా. "మయ్హం చక్ఖు సమ్పన్నం మణివిమానే ఉగ్ఘాటితసీహపఞ్జరం వియ ఖాయతీ"తి ఉప్పన్నం సుఖస్సాదం సన్ధాయ "చక్ఖుసమ్పదా"తి వుత్తం. **సోతసమ్పదాదీసుపి** ఏసేవ నయో. **సుఖాయ వేదనాయ**

సాతబద్ధా...పే.... విబద్ధాతి వివిధాకారేన **బద్ధా. ఆబద్ధాతి** విసేసేన ఆదితో బద్ధా. **లగ్గాతి** ఆరమ్మణేన సద్ధిం అప్పితా. **లగ్గితాతి** నాగదన్తే ఫాణితవారకో వియ లగ్గితా. యమేత్థ చ అవుత్తం, తం సత్తో విసత్తోతిఆదిమ్హి వుత్తనయేన గహేతబ్బం.

న హి అఞ్ఞమోక్ఖాతి న పరేహి మోక్ఖా. **తే వా భవసాతవత్థూ దుప్పముఞ్చాతి** భవే సుఖస్సాదవత్థుభూతా ధమ్మా తే ముఞ్చితుం దుక్ఖా. **సత్తా వా ఏత్తో దుమ్మోచయాతి** సత్తా ఏవ వా ఏతస్మా భవసాతవత్థుతో మోచేతుం దుక్ఖా.

దురుద్ధరాతి ఉద్ధరితుం దుక్ఖా. **దుస్సముద్ధరాతి** సమన్తతో ఛిన్నతటే నరకావాటే పతితో వియ ఉద్ధం కత్వా ఉద్ధరితుం దుక్ఖా. **దుబ్బుట్ఠాపయాతి** ఉట్ఠాపేతుం దుక్ఖా. **దుస్సముట్ఠాపయాతి** సుఖుమఅత్తభావం పథవియం పతిట్ఠాపనం వియ ఉస్సాపేతుం అతివియ దుక్ఖా.

తే అత్తనా పలిపపలిపన్నాతి గమ్భీరకద్దమే యావ సీసతో నిముగ్గా న సక్కోన్తి. **పరం పలిపపలిపన్నం ఉద్ధరితున్తి** అపరం తథేవ నిముగ్గం హత్థే వా సీసే వా గహేత్వా ఉద్ధరిత్వా థలే పతిట్ఠాపేతుం న సక్కోన్తి. **సో వత చున్దాతి సోతి** వత్తబ్బాకారపుగ్గలనిద్దేసో. తస్స "యో"తి ఇమం ఉద్దేసవచనం ఆహరిత్వా యో అత్తనా పలిపపలిపన్నో, సో వత , చున్ద, పరం పలిపపలిపన్నం ఉద్ధరిస్సతీతి. ఏవం సేసపదేసు సమ్బన్ధో వేదితబ్బో. **పలిపపలిపన్నోతి** గమ్భీరకద్దమే నిముగ్గో వుచ్చతి. యథా, చున్ద, కోచి పురిసో యావ సీసతో గమ్భీరకద్దమే నిముగ్గో, పరమ్పి తథేవ నిముగ్గం హత్థే వా సీసే వా గహేత్వా ఉద్ధరిస్సతీతి నేతం ఠానం విజ్జతి. న హి తం కారణమత్థి, యేన సో తం ఉద్ధరిత్వా థలే పతిట్ఠాపేయ్యాతి. **అదన్తో అవినీతో అపరినిబ్బుతోతి** ఏత్థ పన అనిబ్బిసేవనతాయ **అదన్తో**. అసిక్ఖితవినయతాయ **అవినీతో**. అనిబ్బుతకిలేసతాయ **అపరినిబ్బుతోతి** వేదితబ్బో. **సో** తాదిసో పరం **దమేస్సతి** నిబ్బిసేవనం కరిస్సతి, **వినేస్సతి** తిస్సో సిక్ఖా సిక్ఖాపేస్సతి. **పరినిబ్బాపేస్సతి** తస్స కిలేసే నిబ్బాపేస్సతి.

నత్థఞ్ఞో కోచీతి అఞ్ఞో కోచి పుగ్గలో మోచేతుం సమత్థో నత్థి. **సకేన థామేనాతి** అత్తనో ఞాణథామేన. **బలేనాతి** ఞాణబలేన. **వీరియేనాతి** ఞాణసమ్పయుత్తచేతసికవీరియేన. **పురిసపరక్కమేనాతి** పరం పరం ఠానం అక్కమనేన మహన్తవీరియేన.

నాహం సహిస్సామీతి అహం న సహిస్సామి న సక్కోమి, న వాయమిస్సామీతి వుత్తం హోతి. **పమోచనాయాతి** పమోచేతుం. **కథంకథిన్తి** సకఙ్ఖం. **ధోతకాతి** ఆలపనం. **తరేసీతి** తరేయ్యాసి.

> "అత్తనా హి కతం పాపం, అత్తనా సంకిలిస్సతి;
> అత్తనా అకతం పాపం, అత్తనావ విసుజ్ఝతి;
> సుద్ధీ అసుద్ధి పచ్చత్తం, నాఞ్ఞో అఞ్ఞం విసోధయే"తి. (ధ. ప. ౧౬౫; కథా. ౨౪౩) –

ఏత్థాయమత్థో – యేన అత్తనా అకుసలం కమ్మం కతం హోతి, సో చతూసు అపాయేసు దుక్ఖం అనుభవన్తో అత్తనావ సంకిలిస్సతి. యేన పన అత్తనా అకతం పాపం, సో సుగతిఞ్చేవ అగతిఞ్చ గచ్ఛన్తో అత్తనావ విసుజ్ఝతి. కుసలకమ్మసఙ్ఖాతా సుద్ధి అకుసలకమ్మసఙ్ఖాతా చ అసుద్ధి పచ్చత్తం కారకసత్తానం అత్తనియేవ విపచ్చతి. అఞ్ఞో పుగ్గలో అఞ్ఞం పుగ్గలం న విసోధయే నేవ విసోధేతి, న కిలేసేతీతి వుత్తం హోతి.

తిట్ఠతేవ నిబ్బానన్తి అమతమహానిబ్బానం తిట్ఠతియేవ. **నిబ్బానగామిమగ్గోతి** పుబ్బభాగవిపస్సనాతో పట్ఠాయ అరియమగ్గో. **తిట్ఠామహం సమాదపేతాతి** అహం గణ్హాపేతా పతిట్ఠాపేతా తిట్ఠామి. **ఏవం ఓవదియమానా ఏవం అనుసాసియమానాతి** మయా ఏవం ఓవదియమానా ఏవం అనుసాసియమానా. ఏత్థ ఉప్పన్నే వత్థుస్మిం వదన్తో **ఓవదతి** నామ, అనుప్పన్నే వత్థుస్మిం అనుసాసన్తో "అయసోపి తే భవిస్సతీ"తిఆదివసేన అనాగతం దస్సేన్తో **అనుసాసతి** నామ. సమ్ముఖా వదన్తోపి **ఓవదతి** నామ, పరమ్ముఖా దూతసాసనం వా పేసేన్తో **అనుసాసతి** నామ. సకిం వదన్తోపి **ఓవదతి** నామ, పునప్పునం వదన్తో **అనుసాసతి** నామ. ఓవదన్తో ఏవ వా **అనుసాసతి** నామ. **అప్పేకచ్చేతి** అపి ఏకచ్చే, ఏకేతి అత్థో. **అచ్చన్తనిట్ఠం నిబ్బానం ఆరాధేన్తీతి** ఖయవయసఙ్ఖాతం అన్తం అతీతన్తి అచ్చన్తం, అచ్చన్తఞ్చ తం సబ్బసఙ్ఖారానం అప్పవత్తిట్ఠానత్తా నిట్ఠఞ్చాతి అచ్చన్తనిట్ఠం, ఏకన్తనిట్ఠం, సతతనిట్ఠన్తి అత్థో. తం అచ్చన్తనిబ్బానం ఆరాధేన్తి సమ్పాదేన్తి. **నారాధేన్తీతి** న సమ్పాదేన్తి, న పటిలభన్తీతి అత్థో. **ఏత్థ క్యాహన్తి** ఏతేసు కిం అహం, కిం కరోమీతి అత్థో. **మగ్గక్ఖాయీతి** పటిపదామగ్గక్ఖాయీ . **ఆచిక్ఖతి** కథేతి. **అత్తనా పటిపజ్జమానా ముఞ్చేయ్యున్తి** పటిపజ్జన్తా మయం ముఞ్చేయ్యుం.

అతీతం ఉపాదాయాతి అతీతం పటిచ్చ. **కథం పురే అపేక్ఖం కరోతీతి** కేన పకారేన ఇక్ఖం ఓలోకనం కరోతి. **ఏవంరూపో అహోసిన్తి** దీఘరస్సఅణుకథూలాదివసేన ఏవంజాతికో ఏవరూపో అభవిం. **తత్థ నన్దిం సమన్నానేతీతి** తస్మిం రూపారమ్మణే తణ్హం సమ్మా ఆనయతి ఉపనేతి. **వేదనాదీసుపి** ఏసేవ నయో.

''**ఇతి మే చక్ఖూ**''తిఆదయో వత్థుఆరమ్మణవసేన తణ్హుప్పత్తిం దస్సేన్తో ఆహ. **ఇతి రూపాతీతి** ఏవం రూపా ఇతి. **తత్థ ఛన్దరాగపటిబద్ధన్తి** తేసు చక్ఖురూపేసు దుబ్బలసఙ్ఖాతో ఛన్దో చ బలవసఙ్ఖాతో రాగో చ, తేన ఛన్దరాగేన పటిబద్ధం అల్లీనం. **విఞ్ఞాణన్తి** జవనచిత్తం. **ఛన్దరాగపటిబద్ధత్తా విఞ్ఞాణస్సాతి** తస్స జవనవిఞ్ఞాణస్స ఛన్దరాగేన బద్ధభావా. **తదభినన్దతీతి** తం ఆరమ్మణం తణ్హావసేన అభినన్దతి.

యానిస్స తానీతి యాని అస్స తాని. **పుబ్బేతి** అతీతే. **సద్ధిన్తి** ఏకతో. **హసితలపితకీళితానీతి** దన్తవిదంసాదిహసితాని చ, వచీభేదం కత్వా లపితాని చ, కాయఖిడ్డాదికీళితాని చ. **తదస్సాదేతీతి** తం అస్సాదయతి అస్సాదం విన్దతి సాదియతి. **తం నికామేతీతి** తం నికామయతి పచ్చాసీసతి. **విత్తిం ఆపజ్జతీతి** తుట్ఠిం పాపుణాతి.

సియన్తి భవేయ్యం. **అప్పటిలద్ధస్స పటిలాభాయాతి** అప్పత్తస్స పాపుణనత్థాయ. **చిత్తం పణిదహతీతి** చిత్తం ఠపేతి. **చేతసో పణిధానపచ్చయాతి** చిత్తస్స ఠపనకారణా.

సీలేన వాతి పఞ్చసీలాదిసీలేన వా. **వతేన వాతి** ధుతఙ్గసమాదానేన వా. **తపేన వాతి** వీరియసమాదానేన వా. **బ్రహ్మచరియేన వాతి** మేథునవిరతియా వా. **దేవో వాతి** మహానుభావో దేవరాజా వా. **దేవఞ్ఞతరో వాతి** తేసం అఞ్ఞతరో వా.

జప్పన్తాతి గుణవసేన కథేన్తా. **పజప్పన్తాతి** పకారేన కథేన్తా. **అభిజప్పన్తాతి** విసేసేన కథేన్తా, ఉపసగ్గవసేన వా వడ్ఢితం.

౯. ఏవం పఠమగాథాయ "దూరే వివేకా హి తథావిధో"తి సాధేత్వా దుతియగాథాయ చ తథావిధానం ధమ్మతం ఆవి కత్వా ఇదాని తేసం పాపకరణం ఆవి కరోన్తో ''**కామేసు గిద్ధా**''తి గాథమాహ.

తస్సత్థో – **తే** సత్తా కామేసు పరిభోగతణ్హాయ **గిద్ధా,** పరియేసనాదిమనుయుత్తత్తా **పసుతా,** సమ్మోహమాపన్నత్తా **పమూళ్హా,** అవగమనతాయ మచ్ఛరియతాయ బుద్ధాదీనం వచనం అనాదియతాయ చ **అవదానియా,** కాయవిసమాదిమ్హి **విసమే** నివిట్ఠా, అన్తకాలే మరణ**దుక్ఖూపనీతా,** "కింసు భవిస్సామ ఇతో చుతాసే"తి పరిదేవయన్తీతి.

గిద్ధాతి కామరాగేన గిద్ధా. **గధితా**తి సఙ్కప్పరాగేన పచ్చాసీసమానా హుత్వా గధితా. **ముచ్ఛితా**తి కామతణ్హాయ ముచ్ఛాపరేతా. **అజ్ఝోసన్నా**తి కామనన్దియా అధిఓసన్నా అజ్ఝోత్థటా. **లగ్గా**తి కామసినేహేన అల్లీనా. **లగ్గితా**తి కామపరిళాహేన ఏకీభూతా. **పలిబుద్ధా**తి కామసఞ్ఞాయ ఆవట్టితా. అథ వా "దిట్ఠిదస్సనే **గిద్ధా**. అభిణ్హదస్సనే **గధితా**. సంసగ్గకిరియస్మిం **ముచ్ఛితా**. విస్సాసకిరియస్మిం **అజ్ఝోసన్నా**. సినేహవళఞ్జస్మిం **లగ్గా**. ద్వయంద్వయసమాపత్తిమ్హి **లగ్గితా**. అపరాపరం అముఞ్చమానా హుత్వా **పలిబుద్ధా**"తి ఏవమేకే వణ్ణయన్తి.

ఏసన్తీతి పచ్చాసీసన్తి. **గవేసన్తీ**తి మగ్గయన్తి. **పరియేసన్తీ**తి సబ్బాకారేన ఇచ్ఛన్తి పత్థేన్తి. అథ వా దిట్ఠారమ్మణే సుభాసుభం అత్థి, నత్థీతి **ఏసన్తి**. సుభాసుభారమ్మణే పచ్చక్ఖం కత్వా వళఞ్జనత్థాయ పియం కరోన్తా **గవేసన్తి** . చిత్తవసేన **ఏసన్తి**. పయోగవసేన **గవేసన్తి**. కరణవసేన **పరియేసన్తి**. తే దువిధే కామే పటిచ్చ ఓతరిత్వా చరన్తీతి **తచ్చరితా**. తే చ కామే బహులం యేభుయ్యేన వడ్ఢేన్తి పవత్తయన్తీతి **తబ్బహులా**. తే చ కామే గరుం కత్వా రహన్తీతి **తగ్గరుకా**. తేసు కామేసు నిన్నా నమితా హుత్వా వసన్తీతి **తన్నిన్నా**. తేసు కామేసు సన్నిన్నా హుత్వా వసన్తీతి **తప్పోణా**. తేసు కామేసు అవలమ్బితా హుత్వా తేసుయేవ నమితా వసన్తీతి **తప్పబ్భారా**. తేసు కామేసు అవత్థరిత్వా ముచ్ఛాపరేతప్పసఙ్గా హుత్వా వదన్తీతి **తదధిముత్తా**. తే చ కామే అధిపతిం జేట్ఠకం కత్వా వసన్తీతి **తదధిపతేయ్యా**. అథ వా "ఆరమ్మణస్స ఇట్ఠభావేన **తచ్చరితా**. ఆరమ్మణస్స కన్తభావేన **తబ్బహులా**. ఆరమ్మణస్స మనాపభావేన **తగ్గరుకా**. ఆరమ్మణస్స పియభావేన **తన్నిన్నా**. ఆరమ్మణస్స కాముపసంహితభావేన **తప్పోణా**. ఆరమ్మణస్స రజనీయభావేన **తప్పబ్భారా**. ఆరమ్మణస్స ముచ్ఛనీయభావేన **తదధిముత్తా**. ఆరమ్మణస్స బన్ధనీయభావేన **తదధిపతేయ్యా**"తి ఏవమేకే వణ్ణయన్తి.

రూపే పరియేసన్తీతిఆదీసు **పరియేసన్తీ**తి అలద్ధస్స లాభాయ ఏసనవసేన. **పటిలభన్తీ**తి హత్థగతవసేన. **పరిభుఞ్జన్తీ**తి వళఞ్జనవసేన వుత్తన్తి ఞాతబ్బం. కలహం వివాదం కరోతీతి **కలహకారకో**. తస్మిం నియుత్తోతి **కలహపసుతో. కమ్మకారకా**దీసుపి ఏసేవ నయో. **గోచరే చరన్తో**తి వేసియాదిగోచరే, సతిపట్ఠానాదిగోచరే వా చరమానో. తేసు నియుత్తో **గోచరపసుతో**. ఆరమ్మణూపనిజ్ఝానవసేన ఝానం అస్స అత్థీతి **ఝాయీ**. తస్మిం నియుత్తో **ఝానపసుతో**.

అవగచ్ఛన్తీతి అపాయం గచ్ఛన్తి. **మచ్ఛరినో**తి సకసమ్పత్తిం నిగుహన్తా. **వచన**న్తి కథనం. **బ్యపథ**న్తి వాక్యపథం. **దేసన**న్తి విస్సజ్జనఓవాదం. **అనుసిట్ఠి**న్తి అనుసాసనిం. **నాదియన్తీ**తి న గణ్హన్తి న గరుం కరోన్తి. "న పటిస్సన్తీ"తి వా పాఠో, సోయేవ అత్థో. వత్థుతో మచ్ఛరియదస్సనత్థం "**పఞ్చ మచ్ఛరియాని ఆవాసమచ్ఛరియ**"న్తిఆది వుత్తం. తత్థ ఆవాసే మచ్ఛరియం **ఆవాసమచ్ఛరియం**. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో.

ఆవాసో నామ సకలారామోపి పరివేణమ్పి ఏకోవరకోపి రత్తిట్ఠానాదీనిపి. తేసు వసన్తా సుఖం వసన్తి, పచ్చయే లభన్తి. ఏకో భిక్ఖు వత్తసమ్పన్నస్సేవ పేసలస్స భిక్ఖునో తత్థ ఆగమనం న ఇచ్ఛతి, ఆగతోపి "ఖిప్పం గచ్ఛతూ"తి చిన్తేసి, ఇదం **ఆవాసమచ్ఛరియం** నామ. భణ్డనకారకాదీనం పన తత్థ వాసం అనిచ్ఛతో ఆవాసమచ్ఛరియం నామ న హోతి.

కులన్తి ఉపట్ఠాకకులమ్పి ఞాతికులమ్పి. తత్థ అఞ్ఞస్స ఉపసఙ్కమనం అనిచ్ఛతో **కులమచ్ఛరియం** హోతి. పాపపుగ్గలస్స పన ఉపసఙ్కమనం అనిచ్ఛతోపి మచ్ఛరియం నామ న హోతి. సో హి తేసం పసాదభేదాయ పటిపజ్జతి. పసాదం రక్ఖితుం సమత్థస్సేవ పన భిక్ఖునో తత్థ ఉపసఙ్కమనం అనిచ్ఛతో మచ్ఛరియం నామ హోతి.

లాభోతి చతుపచ్చయలాభోవ. తం అఞ్ఞస్మిం సీలవన్తేయేవ లభన్తే "మా లభతూ"తి చిన్తేన్తస్స **లాభమచ్ఛరియం** హోతి. యో పన సద్ధాదేయ్యం వినిపాతేతి, అపరిభోగదుప్పరిభోగాదివసేన వినాసేతి, పూతిభావం గచ్ఛన్తమ్పి అఞ్ఞస్స న దేతి, తం దిస్వా "సచే ఇమం ఏస న లభేయ్య, అఞ్ఞో సీలవా లభేయ్య, పరిభోగం గచ్ఛేయ్యా"తి చిన్తేన్తస్స మచ్ఛరియం నామ నత్థి.

వణ్ణో నామ సరీరవణ్ణోపి గుణవణ్ణోపి. తత్థ సరీరవణ్ణే మచ్ఛరీ "పరో పాసాదికో రూపవా"తి వుత్తే తం న కథేతుకామో హోతి. గుణవణ్ణమచ్ఛరీ పరస్స సీలేన ధుతఙ్గేన పటిపదాయ ఆచారేన వణ్ణం న కథేతుకామో హోతి.

ధమ్మోతి పరియత్తిధమ్మో చ పటివేధధమ్మో చ. తత్థ అరియసావకా పటివేధధమ్మం న మచ్ఛరాయన్తి, అత్తనా పటివిద్ధధమ్మే సదేవకస్స లోకస్స పటివేధం ఇచ్ఛన్తి. తం పన పటివేధం "పరే జానన్తూ"తి ఇచ్ఛన్తి, తన్తిధమ్మేయేవ పన **ధమ్మమచ్ఛరియం** నామ హోతి. తేన సమన్నాగతో పుగ్గలో యం గుళ్హం గన్థం వా కథామగ్గం వా జానాతి, తం అఞ్ఞే న జానాపేతుకామో హోతి. యో పన పుగ్గలం ఉపపరిక్ఖిత్వా ధమ్మానుగ్గహేన ధమ్మం వా ఉపపరిక్ఖిత్వా పుగ్గలానుగ్గహేన న దేతి, అయం ధమ్మమచ్ఛరీ నామ న హోతి. తత్థ ఏకచ్చో పుగ్గలో లోలో హోతి, కాలేన సమణో హోతి , కాలేన బ్రాహ్మణో, కాలేన నిగణ్ఠో. యో హి భిక్ఖు "అయం పుగ్గలో పవేణిఆగతం తన్తిం సణ్హం సుఖుమం ధమ్మన్తరం భిన్దిత్వా ఆలుళేస్సతీ"తి న దేతి, అయం పుగ్గలం ఉపపరిక్ఖిత్వా ధమ్మానుగ్గహేన న దేతి నామ. యో పన "అయం ధమ్మో సణ్హో సుఖుమో, సచాయం పుగ్గలో గణ్హిస్సతి, అఞ్ఞం బ్యాకరిత్వా అత్తానం ఆవి కత్వా నస్సిస్సతీ"తి న దేతి, అయం ధమ్మం ఉపపరిక్ఖిత్వా పుగ్గలానుగ్గహేన న దేతి నామ. యో పన "సచాయం ఇమం ధమ్మం గణ్హిస్సతి, అమ్హాకం సమయం భిన్దితుం సమత్థో భవిస్సతీ"తి న దేతి, అయం ధమ్మమచ్ఛరీ నామ హోతి.

ఇమేసు పఞ్చసు మచ్ఛరియేసు ఆవాసమచ్ఛరియేన తావ యక్ఖో వా పేతో వా హుత్వా తస్సేవ ఆవాసస్స సఙ్కారం సీసేన ఉక్ఖిపిత్వా విచరతి. కులమచ్ఛరియేన తస్మిం కులే అఞ్ఞేసం దానమాననాదీని కరోన్తే దిస్వా "భిన్నం వతిదం కులం మమా"తి చిన్తయతో లోహితమ్పి ముఖతో ఉగ్గచ్ఛతి, కుచ్ఛివిరేచనమ్పి హోతి, అన్తానిపి ఖణ్డాఖణ్డాని హుత్వా నిక్ఖమన్తి. లాభమచ్ఛరియేన సఙ్ఘస్స వా గణస్స వా సన్తకే లాభే మచ్ఛరాయిత్వా పుగ్గలికపరిభోగం వియ పరిభుఞ్జిత్వా యక్ఖో వా పేతో వా మహాఅజగరో వా హుత్వా నిబ్బత్తతి. సరీరవణ్ణగుణవణ్ణమచ్ఛరేన పన పరియత్తిధమ్మమచ్ఛరియేన చ అత్తనోవ వణ్ణం వణ్ణేతి, పరేసం వణ్ణే "కిం వణ్ణో ఏసో"తి తం తం దోసం వదన్తో పరియత్తిధమ్మఞ్చ కస్సచి కిఞ్చి అదేన్తో దుబ్బణ్ణో చేవ ఏళమూగో చ హోతి.

అపి చ ఆవాసమచ్ఛరియేన లోహగేహే పచ్చతి, కులమచ్ఛరియేన అప్పలాభో హోతి, లాభమచ్ఛరియేన గూథనిరయే నిబ్బత్తతి, వణ్ణమచ్ఛరియేన భవే భవే నిబ్బత్తస్స వణ్ణో నామ న హోతి, ధమ్మమచ్ఛరియేన కుక్కుళనిరయే నిబ్బత్తతీతి.

మచ్ఛరాయనవసేన **మచ్ఛరియం**. మచ్ఛరాయనాకారో **మచ్ఛరాయనా**. మచ్ఛరేన అయితస్స మచ్ఛేరసమఙ్గినో భావో **మచ్ఛరాయితత్తం**. "మయ్హమేవ హోన్తు, మా అఞ్ఞస్సా"తి సబ్బాపి అత్తనో సమ్పత్తియో బ్యాపేతుం న ఇచ్ఛతీతి వివిచ్ఛో,

వివిచ్ఛస్స భావో **వేవిచ్ఛం,** ముదుమచ్ఛరియస్సేతం నామం. కదరియో వుచ్చతి అనాదరో, తస్స భావో **కదరియం,** థద్ధమచ్ఛరియస్సేతం నామం. తేన హి సమన్నాగతో పుగ్గలో పరమ్పి పరేసం దదమానం నివారేతి. వుత్తమ్పి చేతం –

> "కదరియో పాపసఙ్కప్పో, మిచ్ఛాదిట్ఠిఅనాదరో;
>
> దదమానం నివారేతి, యాచమానాన భోజన"న్తి. (సం॰ ని॰ ౧.౧౩౨);

యాచకే దిస్వా కటుకభావేన చిత్తం అఞ్చతి సఙ్కోచేతీతి కటుకఞ్చుకో, తస్స భావో **కటుకఞ్చుకతా.** అపరో నయో – కటుకఞ్చుకతా వుచ్చతి కటచ్ఛుగ్గాహో. సమతిత్తికపుణ్ణాయ హి ఉక్ఖలియా భత్తం గణ్హన్తో సబ్బతోభాగేన సఙ్కుటితేన అగ్గకటచ్ఛునా గణ్హాతి పూరేత్వా గహేతుం న సక్కోతి, ఏవం మచ్ఛరిపుగ్గలస్స చిత్తం సఙ్కుచతి, తస్మిం సఙ్కుచితే కాయోపి తథేవ సఙ్కుచతి పటికుటతి పటినివట్టతి న సమ్పసారీయతీతి మచ్ఛేరం "కటుకఞ్చుకతా"తి వుత్తం.

అగ్గహితత్తం చిత్తస్సాతి పరేసం ఉపకారకరణే దానాదినా ఆకారేన యథా న సమ్పసారీయతి, ఏవం ఆవరిత్వా గహితభావో చిత్తస్స. యస్మా పన మచ్ఛరిపుగ్గలో అత్తనో సన్తకం పరేసం అదాతుకామో హోతి, పరసన్తకం గణ్హితుకామో. తస్మా "ఇదం అచ్ఛరియం మయ్హమేవ హోతు, మా అఞ్ఞస్సా"తి పవత్తివసేనస్స అత్తసమ్పత్తినిగూహనలక్ఖణతా పరసమ్పత్తిగ్గహణలక్ఖణతా చ వేదితబ్బా.

ఖన్ధమచ్ఛరియమ్పి మచ్ఛరియన్తి అత్తనో పఞ్చక్ఖన్ధసఙ్ఖాతం ఉపపత్తిభవం అఞ్ఞేహి అసాధారణం "అచ్ఛరియం మయ్హమేవ హోతు, మా అఞ్ఞస్సా"తి పవత్తం మచ్ఛరియం ఖన్ధమచ్ఛరియం నామ. **ధాతుఆయతనమచ్ఛరియేసు**పి ఏసేవ నయో. **గాహో**తి గాహనిచ్ఛయవసేన గహణం. **అవదఞ్ఞుతాయా**తి సబ్బఞ్ఞుబుద్ధానమ్పి కథితం అజాననభావేన. యాచకానం అదదమానో హి తేహి కథితం న జానాతి నామ. **జనా పమత్తా**తి సతివిప్పవాసా జనా. **వచన**న్తి సఙ్ఖేపవచనం. **బ్యప్పథ**న్తి విత్థారవచనం. **దేసన**న్తి ఉపమం దస్సేత్వా అత్థసన్దస్సనవచనం. **అనుసిట్ఠి**న్తి పునప్పునం సంలక్ఖాపనవచనం. అథ వా దస్సేత్వా కథనం **వచనం** నామ. గణ్హాపేత్వా కథనం **బ్యప్పథం** నామ. తోసేత్వా కథనం **దేసనం** నామ. పదస్సేత్వా కథనం **అనుసిట్ఠి** నామ. అథ వా పరితాపదుక్ఖం నాసేత్వా కథనం **వచనం** నామ. పరిళాహదుక్ఖం నాసేత్వా కథనం **బ్యప్పథం** నామ. అపాయదుక్ఖం నాసేత్వా కథనం **దేసనం** నామ. భవదుక్ఖం నాసేత్వా కథనం **అనుసిట్ఠి** నామ. అథ వా దుక్ఖసచ్చపరిఞ్ఞాపటివేధయుత్తం **వచనం.** సముదయసచ్చపహానపటివేధయుత్తం **బ్యప్పథం.** నిరోధసచ్చసచ్ఛికిరియపటివేధయుత్తం **దేసనం.** మగ్గసచ్చభావనాపటివేధయుత్తం **అనుసిట్ఠీ**తి ఏవమాదినా నయేన ఏకే వణ్ణయన్తి.

న సుస్సుసన్తీతి న సుణన్తి. **న సోతం ఓదహన్తీ**తి సవనత్థం కణ్ణసోతం న ఠపేన్తి. **న అఞ్ఞా చిత్తం ఉపట్ఠపేన్తీ**తి జాననత్థం చిత్తం న పతిట్ఠపేన్తి. **అనస్సవా**తి ఓవాదం అసుణమానా. **అవచనకరా**తి సుణమానాపి వచనం న కరోన్తీతి అవచనకరా. **పటిలోమవుత్తినో**తి పటాణీ హుత్వా పవత్తనకా . **అఞ్ఞేనేవ ముఖం కరోన్తీ**తి కరోన్తాపి ముఖం న దేన్తీతి అత్థో.

విసమేతి కాయసుచరితాదిసమ్మతస్స సమస్స పటిపక్ఖత్తా విసమం, తస్మిం విసమే. **నివిట్ఠా**తి పవిట్ఠా దున్నీహరా. **కాయకమ్మే**తి కాయతో పవత్తే, కాయేన వా పవత్తే కాయకమ్మే. **వచీకమ్మా**దీసుపి ఏసేవ నయో.

తత్థ కాయకమ్మవచీకమ్మమనోకమ్మాని దుచ్చరితవసేన విభత్తాని, పాణాతిపాతాదయో దసఅకుసలకమ్మపథవసేన విభత్తాతి ఞాతబ్బం. అయం తావేత్థ సాధారణపదవణ్ణనా, అసాధారణేసు పన పాణస్స అతిపాతో **పాణాతిపాతో,** పాణవధో పాణఘాతోతి వుత్తం హోతి. పాణోతి చేత్థ వోహారతో సత్తో, పరమత్థతో జీవితిన్ద్రియం. తస్మిం పన పాణే పాణసఞ్ఞినో జీవితిన్ద్రియుపచ్ఛేదకఉపక్కమసముట్ఠాపికా కాయవచీద్వారానం అఞ్ఞతరద్వారపవత్తా వధకచేతనా పాణాతిపాతో. సో గుణవిరహితేసు తిరచ్ఛానగతాదీసు పాణేసు ఖుద్దకే పాణే అప్పసావజ్జో, మహాసరీరే మహాసావజ్జో. కస్మా? పయోగమహన్తతాయ, పయోగసమత్తేపి వత్థుమహన్తతాయ. గుణవన్తేసు మనుస్సాదీసు అప్పగుణే పాణే అప్పసావజ్జో, మహాగుణే మహాసావజ్జో. సరీరగుణానం పన సమభావే సతి కిలేసానం ఉపక్కమానఞ్చ ముదుతాయ అప్పసావజ్జో, తిబ్బతాయ మహాసావజ్జోతి వేదితబ్బో.

తస్స పఞ్చ సమ్భారా హోన్తి – పాణో పాణసఞ్ఞితా వధకచిత్తం ఉపక్కమో తేన మరణన్తి. ఛప్పయోగా – సాహత్థికో ఆణత్తికో నిస్సగ్గియో థావరో విజ్జామయో ఇద్ధిమయోతి. ఇమస్మిం పనత్థే విత్థారియమానే అతిపపఞ్చో హోతి, తస్మా నం న విత్థారయిస్సామ. అఞ్ఞఞ్చ ఏవరూపం , అత్థికేహి పన సమన్తపాసాదికం వినయట్ఠకథం (పారా॰ అట్ఠ॰ ౨.౧౭౨) ఓలోకేత్వా గహేతబ్బం.

అదిన్నస్స ఆదానం **అదిన్నాదానం,** పరస్స హరణం థేయ్యం చోరికాతి వుత్తం హోతి. తత్థ **అదిన్న**న్తి పరపరిగ్గహితం, యత్థ పరో యథాకామకారితం ఆపజ్జన్తో అదణ్డారహో అనుపవజ్జో చ హోతి, తస్మిం పన పరపరిగ్గహితే పరపరిగ్గహితసఞ్ఞినో తదాదాయకఉపక్కమసముట్ఠాపికా థేయ్యచేతనా అదిన్నాదానం. తం హీనే పరసన్తకే వత్థుస్మిం అప్పసావజ్జం, పణీతే మహాసావజ్జం. కస్మా? వత్థుపణీతతాయ, వత్థుసమత్తే సతి గుణాధికానం సన్తకే వత్థుస్మిం మహాసావజ్జం. తం తం గుణాధికం ఉపాదాయ తతో తతో హీనగుణస్స సన్తకే వత్థుస్మిం అప్పసావజ్జం.

తస్స పఞ్చ సమ్భారా హోన్తి – పరపరిగ్గహితం పరపరిగ్గహితసఞ్ఞితా థేయ్యచిత్తం ఉపక్కమో తేన హరణన్తి. ఛప్పయోగా సాహత్థికాదయోవ. తే చ ఖో యథానురూపం థేయ్యావహారో పసయ్హావహారో పటిచ్ఛన్నావహారో పరికప్పావహారో కుసావహారోతి ఇమేసం పఞ్చన్నం అవహారానం వసేన పవత్తన్తి. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో. విత్థారో పన సమన్తపాసాదికాయం వుత్తో.

కామేసుమిచ్ఛాచారోతి ఏత్థ పన **కామేసూ**తి మేథునసమాచారేసు. **మిచ్ఛాచారో**తి ఏకన్తనిన్దితో లామకాచారో. లక్ఖణతో పన అసద్ధమ్మసేవనాధిప్పాయేన కాయద్వారప్పవత్తా అగమనీయట్ఠానవీతిక్కమచేతనా కామేసుమిచ్ఛాచారో.

తత్థ అగమనీయట్ఠానం నామ పురిసానం తావ మాతురక్ఖితా పితురక్ఖితా మాతాపితురక్ఖితా భాతురక్ఖితా భగినిరక్ఖితా ఞాతిరక్ఖితా గోత్తరక్ఖితా ధమ్మరక్ఖితా సారక్ఖా సపరిదణ్డాతి మాతురక్ఖితాదయో దస, ధనక్కీతా ఛన్దవాసినీ భోగవాసినీ పటవాసినీ ఓదపత్తకినీ ఓభతచుమ్బటకా దాసీ చ భరియా కమ్మకారీ చ భరియా ధజాహటా ముహుత్తికాతి ఏతా ధనక్కీతాదయో దసాతి వీసతి ఇత్థియో. ఇత్థీసు పన ద్విన్నం సారక్ఖసపరిదణ్డానం దసన్నఞ్చ ధనక్కీతాదీనన్తి ద్వాదసన్నం ఇత్థీనం అఞ్ఞే పురిసా, ఇదం అగమనీయట్ఠానం నామ.

సో పనేస మిచ్ఛాచారో సీలాదిగుణరహితే అగమనీయట్ఠానే అప్పసావజ్జో, సీలాదిగుణసమ్పన్నే మహాసావజ్జో. తస్స చత్తారో సమ్భారా – అగమనీయవత్థు తస్మిం సేవనచిత్తం సేవనపయోగో మగ్గేన మగ్గపటిపత్తిఅధివాసనన్తి. ఏకో పయోగో సాహత్థికో ఏవ.

ముసాతి విసంవాదనపురేక్ఖారస్స అత్థభఞ్జనకో వచీపయోగో కాయపయోగో వా. విసంవాదనాధిప్పాయేన పనస్స పరవిసంవాదకకాయవచీపయోగసముట్ఠాపికా చేతనా **ముసావాదో**. అపరో నయో – **ముసా**తి అభూతం అతచ్ఛం వత్థు. **వాదో**తి తస్స భూతతో తచ్ఛతో విఞ్ఞాపనం. లక్ఖణతో పన అతథం వత్థుం తథతో పరం విఞ్ఞాపేతుకామస్స తథావిఞ్ఞత్తిసముట్ఠాపికా చేతనా **ముసావాదో**. సో యమత్థం భఞ్జతి, తస్స అప్పతాయ అప్పసావజ్జో, మహన్తతాయ మహాసావజ్జో. అపి చ గహట్ఠానం అత్తనో సన్తకం అదాతుకామతాయ "నత్థీ"తిఆదినయప్పవత్తో అప్పసావజ్జో, సక్ఖినా హుత్వా అత్థభఞ్జనత్థం వుత్తో మహాసావజ్జో. పబ్బజితానం అప్పకమ్పి తేలం వా సప్పిం వా లభిత్వా హసాధిప్పాయేన "అజ్జ గామే తేలం నదీ మఞ్ఞే సన్దతీ"తి పూరణకథానయేన పవత్తో అప్పసావజ్జో, అదిట్ఠంయేవ పన దిట్ఠన్తిఆదినా నయేన వదన్తానం మహాసావజ్జో.

తస్స చత్తారో సమ్భారా హోన్తి – అతథం వత్థు విసంవాదనచిత్తం తజ్జో వాయామో పరస్స తదత్థవిజాననన్తి. ఏకో పయోగో సాహత్థికోవ. సో చ కాయేన వా కాయపటిబద్ధేన వా వాచాయ వా పరవిసంవాదకకిరియాకరణే దట్ఠబ్బో. తాయ చే కిరియాయ పరో తమత్థం జానాతి, అయం కిరియసముట్ఠాపికా చేతనాక్ఖణేయేవ ముసావాదకమ్మునా బజ్ఝతి.

పిసుణవాచాతిఆదీసు యాయ వాచాయ యస్స తం వాచం భాసతి, తస్స హదయే అత్తనో పియభావం పరస్స చ సుఞ్ఞభావం కరోతి, సా **పిసుణవాచా**. యాయ పన అత్తానమ్పి పరమ్పి ఫరుసం కరోతి, యా వాచా సయమ్పి ఫరుసా నేవ కణ్ణసుఖా న హదయఙ్గమా, అయం **ఫరుసవాచా**. యేన సమ్ఫం పలపతి నిరత్థకం, సో **సమ్ఫప్పలాపో**. తేసం మూలభూతాపి చేతనా పిసుణవాచాదినామమేవ లభతి, సా ఏవ ఇధ అధిప్పేతాతి.

తత్థ సంకిలిట్ఠచిత్తస్స పరేసం వా భేదాయ అత్తనో పియకమ్యతాయ వా కాయవచీపయోగసముట్ఠాపికా చేతనా **పిసుణవాచా**. సా యస్స భేదం కరోతి , తస్స అప్పగుణాయ అప్పసావజ్జా, మహాగుణతాయ మహాసావజ్జా.

తస్సా చత్తారో సమ్భారా హోన్తి – భిన్దితబ్బో పరో "ఇతి ఇమే నానా భవిస్సన్తి వినా భవిస్సన్తీ"తి భేదపురేక్ఖారతా వా, "ఇతి అహం పియో భవిస్సామి విస్సాసికో"తి వియకమ్యతా వా, తజ్జో వాయామో, తస్స తదత్థవిజాననన్తి.

పరస్స మమ్మచ్ఛేదకకాయవచీపయోగసముట్ఠాపికా ఏకన్తఫరుసచేతనా **ఫరుసవాచా**. మమ్మచ్ఛేదకోపి పయోగో చిత్తసణ్హతాయ ఫరుసవాచా న హోతి. మాతాపితరో హి కదాచి పుత్తకే ఏవమ్పి వదన్తి "చోరా వో ఖణ్డాఖణ్డికం కరోన్తూ"తి, ఉప్పలపత్తమ్పి చ నేసం ఉపరి పతన్తం న ఇచ్ఛన్తి. ఆచరియుపజ్ఝాయా చ కదాచి నిస్సితకే ఏవం వదన్తి "కిం ఇమే అహిరికా అనోత్తప్పినో చరన్తి, నిద్ధమథ నే"తి. అథ చ నేసం ఆగమాధిగమసమ్పత్తిం ఇచ్ఛన్తి. యథా చ చిత్తసణ్హతాయ ఫరుసవాచా న హోతి, ఏవం వచనసణ్హతాయ అఫరుసవాచాపి న హోతి. న హి మారాపేతుకామస్స "ఇమం సుఖం సయాపేథా"తి వచనం అఫరుసవాచా హోతి, చిత్తఫరుసతాయ పనేసా ఫరుసవాచావ, సా యం సన్ధాయ పవత్తితా. తస్స అప్పగుణతాయ అప్పసావజ్జా, మహాగుణతాయ మహాసావజ్జా. తస్సా తయో సమ్భారా – అక్కోసితబ్బో పరో కుపితచిత్తం అక్కోసనన్తి.

అనత్థవిఞ్ఞాపికా కాయవచీపయోగసముట్ఠాపికా అకుసలచేతనా **సమ్ఫప్పలాపో**. సో ఆసేవనమన్దతాయ అప్పసావజ్జో, ఆసేవనమహన్తతాయ మహాసావజ్జో. తస్స ద్వే సమ్భారా హోన్తి – భారతయుద్ధసీతాహరణాదినిరత్థకకథాపురేక్ఖారతా తథారూపీకథాకథనఞ్చాతి.

అభిజ్ఝాయతీతి **అభిజ్ఝా,** పరభణ్డాభిముఖీ హుత్వా తన్నిన్నతాయ పవత్తతీతి అత్థో. సా "అహో వత ఇదం మమాస్సా"తి ఏవం పరభణ్డాభిజ్ఝాయనలక్ఖణా. అదిన్నాదానం వియ అప్పసావజ్జా మహాసావజ్జా చ. తస్సా ద్వే సమ్భారా హోన్తి – పరభణ్డం అత్తనో పరిణామనఞ్చాతి. పరభణ్డవత్థుకే హి లోభే ఉప్పన్నేపి న తావ కమ్మపథభేదో హోతి, యావ "అహో వతిదం మమాస్సా"తి అత్తనో న పరిణామేతి.

హితసుఖం బ్యాపాదయతీతి **బ్యాపాదో,** సో పరవినాసాయ మనోపదోసలక్ఖణో. ఫరుసవాచా వియ అప్పసావజ్జో మహాసావజ్జో చ. తస్స ద్వే సమ్భారా హోన్తి – పరసత్తో చ తస్స చ వినాసచిన్తాతి. పరసత్తవత్థుకే హి కోధే ఉప్పన్నేపి న తావ కమ్మపథభేదో హోతి, యావ "అహో వతాయం ఉచ్ఛిజ్జేయ్య వినస్సేయ్యా"తి తస్స వినాసం న చిన్తేసి.

యథాభుచ్చగహణాభావేన మిచ్ఛా పస్సతీతి **మిచ్ఛాదిట్ఠి**. సా "నత్థి దిన్న"న్తిఆదినా నయేన విపరీతదస్సనలక్ఖణా. సమ్ఫప్పలాపో వియ అప్పసావజ్జా మహాసావజ్జా చ.

సఞ్ఞీ, అసఞ్ఞీ, నేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞీ భవిస్సామాతి రూపాదివసేన కప్పెన్తి. **భవిస్సామ ను ఖో మయ**న్తిఆదినా అత్తానం కప్పెన్తి. తత్థ **భవిస్సామ ను ఖో. న ను ఖో భవిస్సామాతి** తస్స సస్సతాకారఞ్చ ఉచ్ఛేదాకారఞ్చ నిస్సాయ అనాగతే అత్తానం విజ్జమానతఞ్చ అవిజ్జమానతఞ్చ కప్పెన్తి. **కిం ను ఖో భవిస్సామాతి** జాతిలిఙ్గుపపత్తియో నిస్సాయ "ఖత్తియా ను ఖో భవిస్సామ, బ్రాహ్మణవేస్ససుద్దగహట్ఠపబ్బజితదేవమనుస్సానం అఞ్ఞతరా"తి కప్పెన్తి. **కథం ను ఖో భవిస్సామాతి** సణ్ఠానాకారం నిస్సాయ "దీఘా ను ఖో భవిస్సామ, రస్సఓదాతకణ్హపమాణికఅప్పమాణికాదీనం అఞ్ఞతరా"తి కప్పెన్తి. కేచి పన "ఇస్సరనిమ్మానాదీని నిస్సాయ 'కేన ను ఖో కారణేన భవిస్సామా'తి హేతుతో కప్పేన్తీ"తి వదన్తి. **కిం హుత్వా కిం భవిస్సామ ను ఖో మయ**న్తి జాతిఆదీని నిస్సాయ "ఖత్తియా హుత్వా ను ఖో బ్రాహ్మణా భవిస్సామ...పే.... దేవా హుత్వా మనుస్సా"తి అత్తనో పరమ్పరం కప్పెన్తి. సబ్బత్థేవ పన **అద్ధాన**న్తి కాలాధివచనమేతం.

౧౦. యస్మా ఏతదేవ **తస్మా హి సిక్ఖేథ...పే.... ఆహు ధీరాతి**. తత్థ **సిక్ఖేథాతి** తిస్సో సిక్ఖా ఆవజ్జేయ్య. **ఇధేవాతి** ఇమస్మింయేవ సాసనే. తత్థ సిక్ఖితబ్బాతి **సిక్ఖా. తిస్సోతి** గణనపరిచ్ఛేదో. **అధిసీలసిక్ఖాతి** అధికం ఉత్తమం సీలన్తి అధిసీలం, అధిసీలఞ్చ తం సిక్ఖితబ్బట్ఠేన సిక్ఖా చాతి అధిసీలసిక్ఖా. ఏస నయో అధిచిత్తఅధిపఞ్ఞాసిక్ఖాసు.

కతమం పనేత్థ సీలం, కతమం అధిసీలం, కతమం చిత్తం, కతమం అధిచిత్తం, కతమా పఞ్ఞా, కతమా అధిపఞ్ఞాతి? వుచ్చతే – పఞ్చఙ్గదసఙ్గసీలం తావ సీలమేవ . తఞ్హి బుద్ధే ఉప్పన్నేపి అనుప్పన్నేపి లోకే పవత్తతి . ఉప్పన్నే బుద్ధే తస్మిం సీలే బుద్ధాపి సావకాపి మహాజనం సమాదపేన్తి, అనుప్పన్నే బుద్ధే పచ్చేకబుద్ధా చ కమ్మవాదినో చ ధమ్మికా సమణబ్రాహ్మణా చ చక్కవత్తీ చ మహారాజానో మహాబోధిసత్తా చ సమాదపేన్తి, సామమ్పి పణ్డితా సమణబ్రాహ్మణా సమాదియన్తి. తే తం కుసలం ధమ్మం పరిపూరేత్వా దేవేసు చ మనుస్సేసు చ సమ్పత్తిం అనుభోన్తి.

పాతిమోక్ఖసంవరసీలం పన “అధిసీల”న్తి వుచ్చతి. తఞ్హి సూరియో వియ పజ్జోతానం సినేరు వియ పబ్బతానం సబ్బలోకియసీలానం అధికఞ్చేవ ఉత్తమఞ్చ, బుద్ధుప్పాదేయేవ చ పవత్తతి, న వినా బుద్ధుప్పాదా. న హి తం పఞ్ఞత్తిం ఉద్ధరిత్వా అఞ్ఞో సత్తో ఠపేతుం సక్కోతి. బుద్ధాయేవ పన సబ్బసో కాయవచీద్వారఅజ్ఝాచారసోతం ఛిన్దిత్వా తస్స తస్స వీతిక్కమస్స అనుచ్ఛవికం తం సీలసంవరం పఞ్ఞపేన్తి. పాతిమోక్ఖసంవరతోపి చ మగ్గఫలసమ్పయుత్తమేవ సీలం అధిసీలం.

కామావచరాని పన అట్ఠ కుసలచిత్తాని లోకియఅట్ఠసమాపత్తిచిత్తాని చ ఏకజ్ఝం కత్వా చిత్తమేవాతి వేదితబ్బాని. బుద్ధుప్పాదానుప్పాదే చస్స పవత్తి, సమాదపనం సమాదానఞ్చ సీలే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం.

విపస్సనాపాదకం అట్ఠసమాపత్తిచిత్తం పన “అధిచిత్త”న్తి వుచ్చతి. తఞ్హి అధిసీలం వియ సీలానం, సబ్బలోకియచిత్తానం అధికఞ్చేవ ఉత్తమఞ్చ, బుద్ధుప్పాదేయేవ చ హోతి, న వినా బుద్ధుప్పాదా. తతోపి చ మగ్గఫలచిత్తమేవ అధిచిత్తం.

“అత్థి దిన్నం అత్థి యిట్ఠ”న్తిఆదినయప్పవత్తం (మ॰ ని॰ ౨.౯౪) పన కమ్మస్సకతాఞాణం పఞ్ఞా. సా హి బుద్ధే ఉప్పన్నేపి అనుప్పన్నేపి లోకే పవత్తతి. ఉప్పన్నే బుద్ధే తస్సా పఞ్ఞాయ బుద్ధాపి సావకాపి మహాజనం సమాదపేన్తి, అనుప్పన్నే బుద్ధే పచ్చేకబుద్ధా చ కమ్మవాదినో చ ధమ్మికా సమణబ్రాహ్మణా చ చక్కవత్తీ చ మహారాజానో మహాబోధిసత్తా చ సమాదపేన్తి, సామమ్పి పణ్డితా సత్తా సమాదియన్తి. తథా హి అఙ్కురో దసవస్ససహస్సాని మహాదానం అదాసి. వేలామో వేస్సన్తరో అఞ్ఞే చ బహూ పణ్డితమనుస్సా మహాదానాని అదంసు. తే తం కుసలం ధమ్మం పరిపూరేత్వా దేవేసు చ మనుస్సేసు చ సమ్పత్తిం అనుభవింసు.

తిలక్ఖణాకారపరిచ్ఛేదకం పన విపస్సనాఞాణం “అధిపఞ్ఞా”తి వుచ్చతి. సా హి అధిసీలఅధిచిత్తాని వియ సీలచిత్తానం, సబ్బలోకియపఞ్ఞానం అధికా చేవ ఉత్తమా చ, న చ వినా బుద్ధుప్పాదా లోకే పవత్తతి. తతోపి చ మగ్గఫలపఞ్ఞావ అధిపఞ్ఞా.

ఇదాని ఏకేకం దస్సేన్తో ‘‘**కతమా అధిసీలసిక్ఖా – ఇధ భిక్ఖు సీలవా హోతి, పాతిమోక్ఖసంవరసంవుతో విహరతీ**’’తిఆదిమాహ. **ఇధా**తి వచనం పుబ్బభాగకరణీయసమ్పదాయ సమ్పన్నస్స సబ్బపకారసీలపరిపూరకస్స పుగ్గలస్స సన్నిస్సయభూతసాసనపరిదీపనం, అఞ్ఞసాసనస్స చ తథాభావపటిసేధనం. వుత్తఞ్హేతం – “ఇధేవ, భిక్ఖవే, సమణో…పే… సుఞ్ఞా పరప్పవాదా సమణేభి అఞ్ఞేహీ”తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౩౯-౧౪౦). **భిక్ఖూ**తి తస్స సీలస్స పరిపూరకస్స పుగ్గలస్స పరిదీపనం. **పాతిమోక్ఖసంవరసంవుతో**తి ఇదమస్స పాతిమోక్ఖసంవరే పతిట్ఠితభావపరిదీపనం. **విహరతీ**తి ఇదమస్స తదనురూపవిహారసమఙ్గీభావపరిదీపనం. **ఆచారగోచరసమ్పన్నో**తి ఇదమస్స పాతిమోక్ఖసంవరస్స ఉపకారకధమ్మపరిదీపనం. **అణుమత్తేసు వజ్జేసు భయదస్సావీ**తి ఇదమస్స పాతిమోక్ఖతో అచవనధమ్మతాపరిదీపనం. **సమాదాయా**తి ఇదమస్స సిక్ఖాపదానం అనవసేసతో ఆదానపరిదీపనం. **సిక్ఖతీ**తి ఇదమస్స సిక్ఖాయ సమఙ్గీభావపరిదీపనం. **సిక్ఖాపదేసూ**తి ఇదమస్స సిక్ఖితబ్బధమ్మపరిదీపనం.

తత్థ **భిక్ఖూ**తి సంసారే భయం ఇక్ఖతీతి భిక్ఖు. సీలమస్స అత్థీతి సీలవాతి ఏత్థ **సీల**న్తి సీలనట్ఠేన సీలం. కిమిదం సీలనం నామ? సమాధానం వా, కాయకమ్మాదీనం సుసీల్యవసేన అవిప్పకిణ్ణతాతి అత్థో. ఉపధారణం వా, కుసలానం ధమ్మానం

పతిట్ఠావసేన ఆధారభావోతి అత్థో. ఏతదేవ హి ఏత్థ అత్థద్వయం సద్దలక్ఖణవిదూ అనుజానన్తి. అఞ్ఞే పన "అధిసేవనట్ఠేన ఆచారట్ఠేన సీలనట్ఠేన సిరట్ఠేన సీతలట్ఠేన సివట్ఠేన **సీల**"న్తి వణ్ణయన్తి.

సీలనం లక్ఖణం తస్స, భిన్నస్సాపి అనేకధా;
సనిదస్సనత్తం రూపస్స, యథా భిన్నస్సనేకధా.

యథా హి నీలపీతాదిభేదేననేకధా భిన్నస్సాపి రూపాయతనస్స సనిదస్సనత్తం లక్ఖణం నీలాదిభేదేన భిన్నస్సాపి సనిదస్సనభావానతిక్కమనతో. తథా సీలస్స చేతనాదిభేదేన అనేకధా భిన్నస్సాపి యదేతం కాయకమ్మాదీనం సమాధానవసేన, కుసలానఞ్చ ధమ్మానం పతిట్ఠావసేన వుత్తం సీలనం, తదేవ లక్ఖణం చేతనాదిభేదేన భిన్నస్సాపి సమాధానపతిట్ఠాభావానతిక్కమనతో. ఏవం లక్ఖణస్స పనస్స –

దుస్సీల్యవిద్ధంసనతా, అనవజ్జగుణో తథా;
కిచ్చసమ్పత్తిఅత్థేన, రసో నామ పవుచ్చతి.

తస్మా ఇదం సీలం నామ కిచ్చట్ఠేన రసేన దుస్సీల్యవిద్ధంసనరసం, సమ్పత్తిఅత్థేన రసేన అనవజ్జరసన్తి వేదితబ్బం.

సోచేయ్యపచ్చుపట్ఠానం, తయిదం తస్స విఞ్ఞుభి;
ఓత్తప్పఞ్చ హిరీ చేవ, పదట్ఠానన్తి వణ్ణితం.

తయిదం సీలం "కాయసోచేయ్యం వచీసోచేయ్యం మనోసోచేయ్య"న్తి ఏవం వుత్తసోచేయ్యపచ్చుపట్ఠానం, సోచేయ్యభావేన పచ్చుపట్ఠాతి గహణభావం గచ్ఛతి. హిరోత్తప్పఞ్చ పన తస్స విఞ్ఞూహి పదట్ఠానన్తి వణ్ణితం, ఆసన్నకారణన్తి అత్థో. హిరోత్తప్పే హి సతి సీలం ఉప్పజ్జతి చేవ తిట్ఠతి చ, అసతి నేవ ఉప్పజ్జతి చేవ న తిట్ఠతి చాతి ఏవంవిధేన సీలేన సీలవా హోతి. ఏతం సీలం నామ పాణాతిపాతాదీహి వా విరమన్తస్స, వత్తపటిపత్తిం వా పూరేన్తస్స చేతనాదయో ధమ్మా వేదితబ్బా. వుత్తఞ్హేతం పటిసమ్భిదాయం "కిం సీలన్తి? చేతనా సీలం, చేతసికం సీలం, సంవరో సీలం, అవీతిక్కమో సీల"న్తి (పటి॰ మ॰ ౧.౩౯).

తత్థ **చేతనా సీలం** నామ పాణాతిపాతాదీహి వా విరమన్తస్స వత్తపటిపత్తిం వా పూరేన్తస్స చేతనా. **చేతసికం సీలం** నామ పాణాతిపాతాదీహి విరమన్తస్స విరతి. అపి చ చేతనా సీలం నామ పాణాతిపాతాదీని పజహన్తస్స సత్తకమ్మపథచేతనా. చేతసికం సీలం నామ "అభిజ్ఝం పహాయ విగతాభిజ్ఝేన చేతసా విహరతీ"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౧.౨౧౭) నయేన సంయుత్తమహావగ్గే వుత్తా అనభిజ్ఝాబ్యాపాదసమ్మాదిట్ఠిధమ్మా. **సంవరో సీల**న్తి ఏత్థ పఞ్చవిధేన సంవరో వేదితబ్బో – పాతిమోక్ఖసంవరో సతిసంవరో ఞాణసంవరో ఖన్తిసంవరో వీరియసంవరో. తస్స నానాకరణం ఉపరి ఆవి భవిస్సతి. **అవీతిక్కమో సీల**న్తి సమాదిన్నసీలస్స కాయికవాచసికో అవీతిక్కమో. ఏత్థ చ సంవరసీలం, అవీతిక్కమసీలన్తి ఇదమేవ నిప్పరియాయతో సీలం. చేతనాసీలం, చేతసికం సీలన్తి పరియాయతో సీలన్తి వేదితబ్బం.

పాతిమోక్ఖన్తి సిక్ఖాపదసీలం. తఞ్హి యో నం పాతి రక్ఖతి, తం మోక్ఖేతి మోచేతి ఆపాయికాదీహి దుక్ఖేహి, తస్మా "పాతిమోక్ఖ"న్తి వుత్తం. **పాతిమోక్ఖసంవరసంవుతో**తి పాతిమోక్ఖసంవరసీలేన సమన్నాగతో. **ఆచారగోచరసమ్పన్నో**తి ఆచారేన చేవ గోచరేన చ సమ్పన్నో. **అణుమత్తేసూ**తి అప్పమత్తకేసు. **వజ్జేసూ**తి అకుసలధమ్మేసు. **భయదస్సావీ**తి భయదస్సీ.

సమాదాయాతి సమ్మా ఆదియిత్వా. **సిక్ఖతి సిక్ఖాపదేసూ**తి తం తం సిక్ఖాపదం సమాదియిత్వా సిక్ఖతి. అపి చ సమాదాయ సిక్ఖతి సిక్ఖాపదేసూతి యంకిఞ్చి సిక్ఖాపదేసు సిక్ఖాకోట్ఠాసేసు సిక్ఖితబ్బం కాయికం వా చేతసికం వా, తం సబ్బం సమాదాయ సిక్ఖతి.

ఖుద్దకో సీలక్ఖన్ధోతి సఙ్ఘాదిసేసాదిసావసేసో సీలక్ఖన్ధో. **మహన్తో**తి పారాజికాదినిరవసేసో. యస్మా పన పాతిమోక్ఖసీలేన భిక్ఖు సాసనే పతిట్ఠాతి నామ , తస్మా తం "పతిట్ఠా"తి వుత్తం. పతిట్ఠహతి వా ఏత్థ భిక్ఖు, కుసలా ధమ్మా ఏవ వా ఏత్థ పతిట్ఠహన్తీతి పతిట్ఠా. అయమత్థో "సీలే పతిట్ఠాయ నరో సపఞ్ఞో"తి (సం॰ ని॰ ౧.౨౩, ౧౯౨) చ, "పతిట్ఠానలక్ఖణం, మహారాజ, సీలం సబ్బేసం కుసలానం ధమ్మాన"న్తి (మి॰ ప॰ ౨.౧.౯) చ , "సీలే పతిట్ఠితో ఖో, మహారాజ...పే॰... సబ్బే కుసలా ధమ్మా న పరిహాయన్తీ"తి (మి॰ ప॰ ౨.౧.౯) చ ఆదిసుత్తవసేన వేదితబ్బో.

తదేతం పుబ్బుప్పత్తిఅత్థేన **ఆది**. వుత్తమ్పి చేతం "తస్మాతిహ త్వం ఉత్తియ ఆదిమేవ విసోధేహి కుసలేసు ధమ్మేసు. కో చాది కుసలానం ధమ్మానం, సీలఞ్చ సువిసుద్ధం దిట్ఠి చ ఉజుకా"తి (సం॰ ని॰ ౫.౩౮౨). యథా హి నగరవడ్ఢకీ నగరం మాపేతుకామో పఠమం నగరట్ఠానం సోధేతి, తతో అపరభాగే వీథిచతుక్కసిఙ్ఘాటకాదిపరిచ్ఛేదేన విభజిత్వావ నగరం మాపేతి. ఏవమేవ యోగావచరో ఆదితో సీలం విసోధేతి, తతో అపరభాగే సమాధివిపస్సనామగ్గఫలనిబ్బానాని సచ్ఛికరోతి. యథా వా పన రజకో పఠమం తీహి ఖారేహి వత్థం ధోవిత్వా పరిసుద్ధే వత్థే యదిచ్ఛకం రఙ్గజాతం ఉపనేతి, యథా వా పన ఛేకో చిత్తకారో రూపం లిఖితుకామో ఆదితోవ భిత్తిపరికమ్మం కరోతి, తతో అపరభాగే రూపం సముట్ఠాపేతి. ఏవమేవ యోగావచరో ఆదితోవ సీలం విసోధేత్వా అపరభాగే సమథవిపస్సనాదయో ధమ్మే సచ్ఛికరోతి. తస్మా సీలం "ఆదీ"తి వుత్తం.

తదేతం చరణసరిక్ఖతాయ **చరణం**. చరణాతి హి పాదా వుచ్చన్తి. యథా హి ఛిన్నచరణస్స పురిసస్స దిసం గమనాభిసఙ్ఖారో న జాయతి, పరిపుణ్ణపాదస్సేవ జాయతి, ఏవమేవ యస్స సీలం భిన్నం హోతి ఖణ్డం అపరిపుణ్ణం, తస్స నిబ్బానగమనాయ ఞాణగమనం న సమ్పజ్జతి. యస్స పన తం అభిన్నం హోతి అఖణ్డం పరిపుణ్ణం, తస్స నిబ్బానగమనాయ ఞాణగమనం సమ్పజ్జతి. తస్మా సీలం "చరణ"న్తి వుత్తం.

తదేతం సంయమనవసేన **సంయమో**. సంవరణవసేన **సంవరో**తి ఉభయేనాపి సీలసంయమో చేవ సీలసంవరో చ కథితో. వచనత్థో పనేత్థ సంయమేతి వీతిక్కమవిప్ఫన్దనం , పుగ్గలం వా సంయమేతి వీతిక్కమవసేన తస్స విప్ఫన్దితుం న దేతీతి సంయమో. వీతిక్కమస్స పవేసనద్వారం సంవరతి పిదహతీతి సంవరో.

మోక్ఖన్తి ఉత్తమం ముఖభూతం వా. యథా హి సత్తానం చతుబ్బిధో ఆహారో ముఖేన పవిసిత్వా అఙ్గమఙ్గాని ఫరతి, ఏవం యోగినోపి చతుభూమకకుసలం సీలముఖేన పవిసిత్వా అత్థసిద్ధిం సమ్పాదేతి. తేన "మోక్ఖ"న్తి. పముఖే సాధూతి **పామోక్ఖం,** పుబ్బఙ్గమం సేట్ఠం పధానన్తి అత్థో. **కుసలానం ధమ్మానం సమాపత్తియా**తి చతుభూమకకుసలానం పటిలాభత్థాయ పామోక్ఖం పుబ్బఙ్గమం సేట్ఠం పధానన్తి వేదితబ్బం.

వివిచ్చేవ కామేహీతి కామేహి వివిచ్చ వినా హుత్వా అపక్కమిత్వా. యో పనాయమేత్థ ఏవకారో, సో నియమత్థోతి వేదితబ్బో. యస్మా చ నియమత్థో, తస్మా తస్మిం పఠమం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరణసమయే అవిజ్జమానానమ్పి కామానం తస్స పఠమజ్ఝానస్స పటిపక్ఖభావం కామపరిచ్చాగేనేవ చస్స అధిగమం దీపేతి. కథం? "వివిచ్చేవ కామేహీ"తి

ఏవఞ్హి నియమే కరియమానే ఇదం పఞ్ఞాయతి, నూనిమస్స ఝానస్స కామా పటిపక్ఖభూతా, యేసు సతి ఇదం న పవత్తతి అన్ధకారే సతి పదీపోభాసో వియ, తేసం పరిచ్చాగేనేవ చస్స అధిగమో హోతి ఓరిమతీరపరిచ్చాగేన పారిమతీరస్సేవ. తస్మా నియమం కరోతీతి.

తత్థ సియా "కస్మా పనేస పుబ్బపదేయేవ వుత్తో న ఉత్తరపదే, కిం అకుసలేహి ధమ్మేహి అవివిచ్చాపి ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరేయ్యా"తి? న ఖో పనేతం ఏవం దట్ఠబ్బం. తంనిస్సరణతో హి పుబ్బపదే ఏవ ఏస వుత్తో. కామధాతుసమతిక్కమనతో హి కామరాగపటిపక్ఖతో చ ఇదం ఝానం కామానమేవ నిస్సరణం. యథాహ – "కామానమేతం నిస్సరణం యదిదం నేక్ఖమ్మ"న్తి (ఇతివు. ౭౨). ఉత్తరపదేపి పన యథా "ఇధేవ, భిక్ఖవే, సమణో, ఇధ దుతియో సమణో"తి (మ. ని. ౧.౧౩౯) ఏత్థ ఏవకారో ఆనేత్వా వుచ్చతి, ఏవం వత్తబ్బో. న హి సక్కా ఇతో అఞ్ఞేహిపి నీవరణసఙ్ఖాతేహి అకుసలేహి ధమ్మేహి అవివిచ్చ ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరితుం. తస్మా వివిచ్చేవ కామేహి వివిచ్చేవ అకుసలేహి ధమ్మేహీతి ఏవం పదద్వయేపి ఏస దట్ఠబ్బో. పదద్వయేపి చ కిఞ్చాపి వివిచ్చాతి ఇమినా సాధారణవచనేన తదఙ్గవివేకాదయో కాయవివేకాదయో చ సబ్బేపి వివేకా సఙ్గహం గచ్ఛన్తి, తథాపి పుబ్బభాగే కాయవివేకచిత్తవివేకవిక్ఖమ్భనవివేకా దట్ఠబ్బా. లోకుత్తరమగ్గక్ఖణే కాయవివేకచిత్తవివేకసముచ్ఛేదవివేకనిస్సరణవివేకా.

కామేహీతి ఇమినా పన పదేన యే చ ఇధ "కతమే వత్థుకామా మనాపికా రూపా"తిఆదినా నయేన వత్థుకామా వుత్తా, యే చ ఇధేవ విభఙ్గే "ఛన్దో కామో రాగో కామో ఛన్దరాగో కామో సఙ్కప్పో కామో రాగో కామో సఙ్కప్పరాగో కామో"తి ఏవం కిలేసకామా వుత్తా, తే సబ్బేపి సఙ్గహితా ఇచ్చేవ దట్ఠబ్బా. ఏవఞ్హి సతి వివిచ్చేవ కామేహీతి వత్థుకామేహిపి వివిచ్చేవాతి అత్థో యుజ్జతి. తేన కాయవివేకో వుత్తో హోతి.

వివిచ్చ అకుసలేహి ధమ్మేహీతి కిలేసకామేహి సబ్బాకుసలేహి వా వివిచ్చాతి అత్థో యుజ్జతి. తేన చిత్తవివేకో వుత్తో హోతి. పురిమేన చేత్థ వత్థుకామేహి వివేకవచనతో ఏవ కామసుఖపరిచ్చాగో, దుతియేన కిలేసకామేహి వివేకవచనతో నేక్ఖమ్మసుఖపరిగ్గహో విభావితో హోతి . ఏవం వత్థుకామకిలేసకామవివేకవచనతోయేవ చ ఏతేసం పఠమేన సంకిలేసవత్థుప్పహానం, దుతియేన సంకిలేసప్పహానం. పఠమేన లోలభావస్స హేతుపరిచ్చాగో, దుతియేన బాలభావస్స. పఠమేన చ పయోగసుద్ధి, దుతియేన ఆసయపోసనం విభావితం హోతీతి ఞాతబ్బం . ఏస తావ నయో "కామేహీ"తి ఏత్థ వుత్తకామేసు వత్థుకామపక్ఖే .

కిలేసకామపక్ఖే పన ఛన్దోతి చ రాగోతి చ ఏవమాదీహి అనేకభేదో కామచ్ఛన్దోవ "కామో"తి అధిప్పేతో. సో చ అకుసలపరియాపన్నోపి సమానో "తత్థ కతమో కామచ్ఛన్దో, కామో"తిఆదినా నయేన విభఙ్గే ఝానపటిపక్ఖతో విసుం వుత్తో. కిలేసకామత్తా వా పురిమపదే వుత్తో, అకుసలపరియాపన్నత్తా దుతియపదే. అనేకభేదతో చస్స కామతోతి అవత్వా కామేహీతి వుత్తం. అఞ్ఞేసమ్పి చ ధమ్మానం అకుసలభావే విజ్జమానే "తత్థ కతమే అకుసలా ధమ్మా, కామచ్ఛన్దో"తిఆదినా నయేన విభఙ్గే (విభ. ౫౬౪) ఉపరిఝానఙ్గానం పచ్చనీకపటిపక్ఖభావదస్సనతో నీవరణానేవ వుత్తాని. నీవరణాని హి ఝానఙ్గపచ్చనీకాని తేసం ఝానఙ్గానేవ పటిపక్ఖాని, విద్ధంసకాని విఘాతకానీతి వుత్తం హోతి. తథా హి "సమాధి కామచ్ఛన్దస్స పటిపక్ఖో, పీతి బ్యాపాదస్స, వితక్కో థినమిద్ధస్స, సుఖం ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చస్స, విచారో విచికిచ్ఛాయా"తి పేటకే వుత్తం.

ఏవమేత్థ వివిచ్చేవ కామేహీతి ఇమినా కామచ్ఛన్దస్స విక్ఖమ్భనవివేకో వుత్తో హోతి, వివిచ్చ అకుసలేహి ధమ్మేహీతి ఇమినా పఞ్చన్నమ్పి నీవరణానం. అగ్గహితగ్గహణేన పన పఠమేన కామచ్ఛన్దస్స, దుతియేన సేసనీవరణానం. తథా పఠమేన తీసు అకుసలమూలేసు పఞ్చకామగుణభేదవిసయస్స లోభస్స, దుతియేన ఆఘాతవత్థుభేదాదివిసయానం దోసమోహానం. ఓఘాదీసు వా ధమ్మేసు పఠమేన
కామోఘకామయోగకామాసవకాముపాదానఅభిజ్ఝాకాయగన్థకామరాగసంయోజనానం, దుతియేన
అవసేసఓఘయోగాసవఉపాదానగన్థసంయోజనానం. పఠమేన చ తణ్హాయ తంసమ్పయుత్తకానఞ్చ, దుతియేన అవిజ్జాయ తంసమ్పయుత్తకానఞ్చ. అపి చ పఠమేన లోభసమ్పయుత్తఅట్ఠచిత్తుప్పాదానం, దుతియేన సేసానం చతున్నం అకుసలచిత్తుప్పాదానం విక్ఖమ్భనవివేకో వుత్తో హోతీతి వేదితబ్బో.

ఏత్తావతా చ పఠమస్స ఝానస్స పహానఙ్గం దస్సేత్వా ఇదాని సమ్పయోగఙ్గం దస్సేతుం "**సవితక్కం సవిచార**"న్తిఆది వుత్తం. తత్థ ఆరమ్మణే చిత్తస్స అభినిరోపనలక్ఖణో వితక్కో, ఆరమ్మణానుమజ్జనలక్ఖణో విచారో. సన్తేపి చ నేసం కత్థచి అవియోగే ఓళారికట్ఠేన పుబ్బఙ్గమట్ఠేన చ ఘణ్డాభిఘాతో వియ చేతసో పఠమాభినిపాతో వితక్కో, సుఖుమట్ఠేన అనుమజ్జనసభావేన చ ఘణ్డానురవో వియ అనుపబన్ధో విచారో. విప్ఫారవా చేత్థ వితక్కో పఠముప్పత్తికాలే పరిప్ఫన్దనభూతో చిత్తస్స, ఆకాసే ఉప్పతితుకామస్స పక్ఖినో పక్ఖవిక్ఖేపో వియ, పదుమాభిముఖపాతో వియ చ గన్ధానుబన్ధచేతసో భమరస్స. సన్తవుత్తి విచారో నాతిపరిప్ఫన్దనభావో చిత్తస్స, ఆకాసే ఉప్పతితస్స పక్ఖినో పక్ఖప్పసారణం వియ, పరిబ్భమనం వియ చ పదుమాభిముఖపతితస్స భమరస్స పదుమస్స ఉపరిభాగే.

దుకనిపాతట్ఠకథాయం పన "ఆకాసే గచ్ఛతో మహాసకుణస్స ఉభోహి పక్ఖేహి వాతం గహేత్వా పక్ఖే సన్నిసీదాపేత్వా గమనం వియ ఆరమ్మణే చేతసో అభినిరోపనభావేన పవత్తో వితక్కో, వాతగ్గహణత్థం పక్ఖే ఫన్దాపయమానస్స గమనం వియ అనుమజ్జనభావేన పవత్తో విచారో"తి వుత్తం. తం అనుప్పబన్ధేన పవత్తియం యుజ్జతి. సో పన నేసం విసేసో పఠమదుతియజ్ఝానేసు పాకటో హోతి. అపి చ మలగ్గహితం కంసభాజనం ఏకేన హత్థేన దళ్హం గహేత్వా ఇతరేన హత్థేన చుణ్ణతేలవాలణ్డుపకేన పరిమజ్జన్తస్స దళ్హగ్గహణహత్థో వియ వితక్కో. పరిమజ్జనహత్థో వియ విచారో. తథా కుమ్భకారస్స దణ్డప్పహారేన చక్కం భమయిత్వా భాజనం కరోన్తస్స ఉప్పీళనహత్థో వియ వితక్కో. ఇతో చితో చ సఞ్చరణహత్థో వియ విచారో. తథా మణ్డలం కరోన్తస్స మజ్ఝే సన్నిరుమ్భిత్వా ఠితకణ్టకో వియ అభినిరోపనో వితక్కో. బహి పరిబ్భమనకణ్టకో వియ అనుమజ్జమానో విచారో. ఇతి ఇమినా చ వితక్కేన ఇమినా చ విచారేన సహ వత్తతి రుక్ఖో వియ పుప్ఫేన చ ఫలేన చాతి ఇదం ఝానం "సవితక్కం సవిచార"న్తి వుచ్చతి.

వివేకజన్తి ఏత్థ వివిత్తి వివేకో, నీవరణవిగమోతి అత్థో. వివిత్తోతి వా వివేకో, నీవరణవివిత్తో ఝానసమ్పయుత్తధమ్మరాసీతి అత్థో. తస్మా వివేకా, తస్మిం వా వివేకే జాతన్తి వివేకజం. **పీతిసుఖ**న్తి ఏత్థ పిణయతీతి పీతి, సా సమ్పియాయనలక్ఖణా. సా పనేసా ఖుద్దికాపీతి , ఖణికాపీతి, ఓక్కన్తికాపీతి, ఉబ్బేగాపీతి, ఫరణాపీతీతి పఞ్చవిధా హోతి.

తత్థ ఖుద్దికాపీతి సరీరే లోమహంసమత్తమేవ కాతుం సక్కోతి. ఖణికాపీతి ఖణే ఖణే విజ్జుప్పాదసదిసా హోతి. ఓక్కన్తికాపీతి సముద్దతీరం వీచి వియ, కాయం ఓక్కమిత్వా ఓక్కమిత్వా భిజ్జతి. ఉబ్బేగాపీతి బలవతీ హోతి, కాయం ఉద్ధగ్గం కత్వా ఆకాసే లఙ్ఘాపనప్పమాణపత్తా.

ఫరణాపీతి అతిబలవతీ హోతి. తాయ హి ఉప్పన్నాయ సకలసరీరం ధమిత్వా పూరితవత్థి వియ మహతా ఉదకోఘేన పక్ఖన్దపబ్బతకుచ్ఛి వియ చ అనుపరిప్ఫుటం హోతి. సా పనేసా పఞ్చవిధా పీతి గబ్భం గణ్హన్తీ పరిపాకం గచ్ఛన్తీ దువిధం పస్సద్ధిం పరిపూరేతి కాయపస్సద్ధిఞ్చ చిత్తపస్సద్ధిఞ్చ, పస్సద్ధి గబ్భం గణ్హన్తీ పరిపాకం గచ్ఛన్తీ దువిధమ్పి సుఖం పరిపూరేతి కాయికం చేతసికఞ్చ, సుఖం గబ్భం గణ్హన్తం పరిపాకం గచ్ఛన్తం తివిధం సమాధిం పరిపూరేతి ఖణికసమాధిం ఉపచారసమాధిం అప్పనాసమాధిఞ్చాతి. తాసు యా అప్పనాసమాధిస్స మూలం హుత్వా వడ్ఢమానా సమాధిసమ్పయోగఙ్గతా ఫరణాపీతి, అయం ఇమస్మిం అత్థే అధిప్పేతా పీతీతి.

ఇతరం పన సుఖయతీతి **సుఖం,** యస్స ఉప్పజ్జతి, తం సుఖితం కరోతీతి అత్థో. సుఖనం వా సుఖం, సుట్ఠు వా ఖాదతి ఖణతి చ కాయచిత్తాబాధన్తి సుఖం, సోమనస్సవేదనాయేతం నామం. తం సాతలక్ఖణం. సన్తేపి చ నేసం కత్థచి అవిప్పయోగే ఇట్ఠారమ్మణపటిలాభతుట్ఠి పీతి, పటిలద్ధరసానుభవనం సుఖం. యత్థ పీతి, తత్థ సుఖం, యత్థ సుఖం, తత్థ న నియమతో పీతి. సఙ్ఖారక్ఖన్ధసఙ్గహితా పీతి, వేదనాక్ఖన్ధసఙ్గహితం సుఖం. కన్తారఖిన్నస్స వనన్తోదకదస్సనసవనేసు వియ పీతి, వనచ్ఛాయప్పవేసనఉదకపరిభోగేసు వియ సుఖం. తస్మిం తస్మిం సమయే పాకటభావతో చేతం వుత్తన్తి వేదితబ్బం. ఇతి అయఞ్చ పీతి ఇదఞ్చ సుఖం అస్స ఝానస్స, అస్మిం వా ఝానే అత్థీతి ఇదం ఝానం “పీతిసుఖ”న్తి వుచ్చతి.

అథ వా పీతి చ సుఖఞ్చ పీతిసుఖం ధమ్మవినయాదయో వియ. వివేకజం పీతిసుఖం అస్స ఝానస్స, అస్మిం వా ఝానే అత్థీతి ఏవమ్పి వివేకజంపీతిసుఖం. యథేవ హి ఝానం, ఏవం పీతిసుఖమ్పేత్థ వివేకజమేవ హోతి, తఞ్చస్స అత్థి, తస్మా అలోపసమాసం కత్వా ఏకపదేనేవ “వివేకజంపీతిసుఖ”న్తిపి వత్తుం యుజ్జతి.

పఠమన్తి గణనానుపుబ్బతా పఠమం, ఇదం పఠమం ఉప్పన్నన్తిపి పఠమం. **ఝాన**న్తి దువిధం ఝానం ఆరమ్మణూపనిజ్ఝానం లక్ఖణూపనిజ్ఝానఞ్చాతి. తత్థ అట్ఠ సమాపత్తియో పథవీకసిణాదిఆరమ్మణం ఉపనిజ్ఝాయన్తీతి **ఆరమ్మణూపనిజ్ఝాన**న్తి సఙ్ఖ్యం గతా. విపస్సనామగ్గఫలాని పన **లక్ఖణూపనిజ్ఝానం** నామ. తత్థ విపస్సనా అనిచ్చాదిలక్ఖణస్స ఉపనిజ్ఝానతో లక్ఖణూపనిజ్ఝానం. విపస్సనాయ కతకిచ్చస్స మగ్గేన ఇజ్ఝనతో మగ్గో లక్ఖణూపనిజ్ఝానం, ఫలం పన నిరోధసచ్చం తథలక్ఖణం ఉపనిజ్ఝాయతీతి లక్ఖణూపనిజ్ఝానం. తేసు ఇధ పుబ్బభాగే ఆరమ్మణూపనిజ్ఝానం, లోకుత్తరమగ్గక్ఖణే లక్ఖణూపనిజ్ఝానం అధిప్పేతం. తస్మా ఆరమ్మణూపనిజ్ఝానతో చ లక్ఖణూపనిజ్ఝానతో చ పచ్చనీకఝాపనతో చ ఝానన్తి వేదితబ్బం.

ఉపసమ్పజ్జాతి ఉపగన్త్వా, పాపుణిత్వాతి వుత్తం హోతి. ఉపసమ్పాదయిత్వా వా, నిప్ఫాదేత్వాతి వుత్తం హోతి. **విహరతీ**తి తదనురూపేన ఇరియాపథవిహారేన ఇరియతి, వుత్తప్పకారఝానసమఙ్గీ హుత్వా అత్తభావస్స ఇరియనం వుత్తిం అభినిప్ఫాదేతి.

తం పనేతం పఠమజ్ఝానం పఞ్చఙ్గవిప్పహీనం పఞ్చఙ్గసమన్నాగతం తివిధకల్యాణం, దసలక్ఖణసమ్పన్నం. తత్థ కామచ్ఛన్దో బ్యాపాదో థినమిద్ధం ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చం విచికిచ్ఛాతి ఇమేసం పఞ్చన్నం నీవరణానం పహానవసేన పఞ్చఙ్గవిప్పహీనతా వేదితబ్బా. న హి ఏతేసు అప్పహీనేసు ఝానం ఉప్పజ్జతి. తేనస్సేతాని పహానఙ్గానీతి వుచ్చన్తి. కిఞ్చాపి హి ఝానక్ఖణే అఞ్ఞేపి అకుసలా ధమ్మా పహీయన్తి, తథాపి ఏతానేవ విసేసేన ఝానన్తరాయకరాని. కామచ్ఛన్దేన హి నానావిసయప్పలోభితం చిత్తం న ఏకత్తారమ్మణే సమాధియతి, కామచ్ఛన్దాభిభూతం వా, తం న

కామధాతుప్పహానాయ పటిపదం పటిపజ్జతి. బ్యాపాదేన వా ఆరమ్మణే పటిహఞ్ఞమానం న నిరన్తరం పవత్తతి. థినమిద్ధాభిభూతం అకమ్మఞ్ఞం హోతి. ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చపరేతం అవూపసన్తమేవ హుత్వా పరిబ్భమతి. విచికిచ్ఛాయ ఉపహతం ఝానాధిగమసాధికం పటిపదం నారోహతి. ఇతి విసేసేన ఝానన్తరాయకరత్తా ఏతానేవ పహానఙ్గానీతి వుత్తాని.

యస్మా పన వితక్కో ఆరమ్మణే చిత్తం అభినిరోపేతి, విచారో అనుపబన్ధతి, తేహి అవిక్ఖేపాయ సమ్పాదితపయోగస్స చేతసో పయోగసమ్పత్తిసమ్భవా పీతి పీణనం సుఖఞ్చ ఉపబ్రూహనం కరోతి. అథస్స సేససమ్పయుత్తధమ్మా ఏతేహి అభినిరోపనానుబన్ధనపీణనుపబ్రూహనేహి అనుగ్గహితా ఏకగ్గతా ఏకత్తారమ్మణే సమం సమ్మా చ ఆధియతి. తస్మా వితక్కో విచారో పీతి సుఖం చిత్తేకగ్గతాతి ఇమేసం పఞ్చన్నం ఉప్పత్తివసేన పఞ్చఙ్గసమన్నాగతతా వేదితబ్బా. ఉప్పన్నేసు హి ఏతేసు పఞ్చసు ఝానం ఉప్పన్నం నామ హోతి. తేనస్స ఏతాని పఞ్చఙ్గసమన్నాగతానీతి వుచ్చన్తి. తస్మా న ఏతేహి సమన్నాగతం అఞ్ఞదేవ ఝానం నామ అత్థీతి గహేతబ్బం. యథా పన అఙ్గమత్తవసేనేవ చతురఙ్గినీ సేనా, పఞ్చఙ్గికం తూరియం, అట్ఠఙ్గికో చ మగ్గోతి వుచ్చతి, ఏవమిదమ్పి అఙ్గమత్తవసేనేవ పఞ్చఙ్గికన్తి వా పఞ్చఙ్గసమన్నాగతన్తి వా వుచ్చతీతి వేదితబ్బం.

ఏతాని చ పఞ్చఙ్గాని కిఞ్చాపి ఉపచారక్ఖణేపి అత్థి, అథ ఖో ఉపచారే పకతిచిత్తతో బలవతరాని. ఇధ పన ఉపచారతోపి బలవతరాని రూపావచరలక్ఖణప్పత్తాని నిప్పన్నాని. ఏత్థ హి వితక్కో సువిసదేన ఆకారేన ఆరమ్మణే చిత్తం అభినిరోపయమానో ఉప్పజ్జతి. విచారో అతివియ ఆరమ్మణం అనుమజ్జమానో. పీతిసుఖం సబ్బావన్తమ్పి కాయం ఫరమానం . తేనేవాహ – “నాస్స కిఞ్చి సబ్బావతో కాయస్స వివేకజేన పీతిసుఖేన అప్ఫుటం హోతీ”తి (దీ. ని. ౧.౨౨౬). చిత్తేకగ్గతాపి హేట్ఠిమమ్హి సముగ్గపటలే ఉపరిమం సముగ్గపటలం వియ ఆరమ్మణేసు ఫుసితా హుత్వా ఉప్పజ్జతి, అయమేతేసం ఇతరేహి విసేసో. తత్థ చిత్తేకగ్గతా కిఞ్చాపి “సవితక్కం సవిచార”న్తి ఇమస్మిం పాఠే న నిద్దిట్ఠా, తథాపి విభఙ్గే (విభ. ౫౬౯) “ఝానన్తి వితక్కో విచారో పీతి సుఖం చిత్తేకగ్గతా”తి ఏవం వుత్తత్తా అఙ్గమేవ. యేన హి అధిప్పాయేన భగవతా ఉద్దేసో కతో, సోయేవ తేన విభఙ్గే పకాసితోతి.

తివిధకల్యాణం

తివిధకల్యాణం దసలక్ఖణసమ్పన్నన్తి ఏత్థ పన ఆదిమజ్ఝపరియోసానవసేనతివిధకల్యాణతా. తేసంయేవ చ ఆదిమజ్ఝపరియోసానానం లక్ఖణవసేన దసలక్ఖణసమ్పన్నతా వేదితబ్బా. తత్రాయం పాళి –

> “పఠమస్స ఝానస్స పటిపదావిసుద్ధి ఆది, ఉపేక్ఖానుబ్రూహనా మజ్ఝే, సమ్పహంసనా పరియోసానం, పఠమస్స ఝానస్స పటిపదావిసుద్ధి ఆది. ఆదిస్స కతి లక్ఖణాని? ఆదిస్స తీణి లక్ఖణాని – యో తస్స పరిపన్థో, తతో చిత్తం విసుజ్ఝతి, విసుద్ధత్తా చిత్తం మజ్ఝిమం సమథనిమిత్తం పటిపజ్జతి, పటిపన్నత్తా తత్థ చిత్తం పక్ఖన్దతి. యఞ్చ పరిపన్థతో చిత్తం విసుజ్ఝతి, యఞ్చ విసుద్ధత్తా చిత్తం మజ్ఝిమం సమథనిమిత్తం పటిపజ్జతి, యఞ్చ పటిపన్నత్తా తత్థ చిత్తం పక్ఖన్దతి. పఠమస్స ఝానస్స పటిపదావిసుద్ధి ఆది, ఆదిస్స ఇమాని తీణి లక్ఖణాని. తేన వుచ్చతి – ‘పఠమం ఝానం ఆదికల్యాణఞ్చేవ హోతి తిలక్ఖణసమ్పన్నఞ్చా’తి.

“పఠమస్స ఝానస్స ఉపేక్ఖానుబ్రూహనా మజ్ఝే. మజ్ఝస్స కతి లక్ఖణాని? మజ్ఝస్స తీణి లక్ఖణాని – విసుద్ధం చిత్తం అజ్ఝుపేక్ఖతి, సమథపటిపన్నం అజ్ఝుపేక్ఖతి, ఏకత్తుపట్ఠానం అజ్ఝుపేక్ఖతి. యఞ్చ విసుద్ధం చిత్తం అజ్ఝుపేక్ఖతి, యఞ్చ సమథపటిపన్నం అజ్ఝుపేక్ఖతి, యఞ్చ ఏకత్తుపట్ఠానం అజ్ఝుపేక్ఖతి. పఠమస్స ఝానస్స ఉపేక్ఖానుబ్రూహనా మజ్ఝే, మజ్ఝస్స ఇమాని తీణి లక్ఖణాని. తేన వుచ్చతి – ‘పఠమం ఝానం మజ్ఝేకల్యాణఞ్చేవ హోతి తిలక్ఖణసమ్పన్నఞ్చా’తి.

“పఠమస్స ఝానస్స సమ్పహంసనా పరియోసానం. పరియోసానస్స కతి లక్ఖణాని? పరియోసానస్స చత్తారి లక్ఖణాని – తత్థ జాతానం ధమ్మానం అనతివత్తనట్ఠేన సమ్పహంసనా, ఇన్ద్రియానం ఏకరసట్ఠేన సమ్పహంసనా, తదుపగవీరియవాహనట్ఠేన సమ్పహంసనా, ఆసేవనట్ఠేన సమ్పహంసనా. పఠమస్స ఝానస్స సమ్పహంసనా పరియోసానం, పరియోసానస్స ఇమాని చత్తారి లక్ఖణాని. తేన వుచ్చతి ‘పఠమం ఝానం పరియోసానకల్యాణఞ్చేవ హోతి చతులక్ఖణసమ్పన్నఞ్చా’”తి (పటి॰ మ॰ ౧.౧౫౮).

“తత్ర **పటిపదావిసుద్ధి** నామ ససమ్భారికో ఉపచారో. **ఉపేక్ఖానుబ్రూహనా** నామ అప్పనా. **సమ్పహంసనా** నామ పచ్చవేక్ఖణా”తి ఏవమేకే వణ్ణయన్తి. యస్మా పన “ఏకత్తగతం చిత్తం పటిపదావిసుద్ధిపక్ఖన్దఞ్చేవ హోతి ఉపేక్ఖానుబ్రూహితఞ్చ ఞాణేన చ సమ్పహంసిత”న్తి పాళియం వుత్తం, తస్మా అన్తోఅప్పనాయమేవ ఆగమనవసేన **పటిపదావిసుద్ధి,** తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖాయ కిచ్చవసేన **ఉపేక్ఖానుబ్రూహనా,** ధమ్మానం అనతివత్తనాదిభావసాధనేన పరియోదాపకస్స ఞాణస్స కిచ్చనిప్ఫత్తివసేన **సమ్పహంసనా** చ వేదితబ్బా.

కథం ? యస్మిఞ్హి వారే అప్పనా ఉప్పజ్జతి, తస్మిం యో నీవరణసఙ్ఖాతో కిలేసగణో తస్స ఝానస్స పరిపన్థో, తతో చిత్తం విసుజ్ఝతి. విసుద్ధత్తా ఆవరణవిరహితం హుత్వా మజ్ఝిమం సమథనిమిత్తం పటిపజ్జతి. **మజ్ఝిమసమథనిమిత్తం** నామ సమప్పవత్తో అప్పనాసమాధియేవ. తదనన్తరం పన పురిమచిత్తం ఏకసన్తతిపరిణామనయేన తథత్తం ఉపగచ్ఛమానం మజ్ఝిమం సమథనిమిత్తం పటిపజ్జతి నామ, ఏవం పటిపన్నత్తా తథత్తుపగమనేన తత్థ పక్ఖన్దతి నామ. ఏవం తావ పురిమచిత్తే విజ్జమానాకారనిప్ఫాదికా పఠమస్స ఝానస్స ఉప్పాదక్ఖణేయేవ ఆగమనవసేన పటిపదావిసుద్ధి వేదితబ్బా.

ఏవం విసుద్ధస్స పన తస్స పున విసోధేతబ్బాభావతో విసోధనే బ్యాపారం అకరోన్తో విసుద్ధం చిత్తం అజ్ఝుపేక్ఖతి నామ. సమథభావూపగమనేన సమథపటిపన్నస్స పున సమాధానే బ్యాపారం అకరోన్తో సమథపటిపన్నం అజ్ఝుపేక్ఖతి నామ. సమథపటిపన్నభావతో ఏవ చస్స కిలేససంసగ్గం పహాయ ఏకత్తేన ఉపట్ఠితస్స పున ఏకత్తుపట్ఠానే బ్యాపారం అకరోన్తో ఏకత్తుపట్ఠానం అజ్ఝుపేక్ఖతి నామ. ఏవం తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖాయ కిచ్చవసేన ఉపేక్ఖానుబ్రూహనా వేదితబ్బా.

యే పనేతే ఏవం ఉపేక్ఖానుబ్రూహితే తత్థ జాతా సమాధిపఞ్ఞాసఙ్ఖాతా యుగనద్ధధమ్మా అఞ్ఞమఞ్ఞం అనతివత్తమానా హుత్వా పవత్తా, యాని చ సద్ధాదీని ఇన్ద్రియాని నానాకిలేసేహి విముత్తత్తా విముత్తిరసేన ఏకరసాని హుత్వా పవత్తాని, యఞ్చేస తదుపగం తేసం అనతివత్తనఏకరసభావానం అనుచ్ఛవికం వీరియం వాహయతి, యా చస్స తస్మిం ఖణే పవత్తా ఆసేవనా, సబ్బేపి తే ఆకారా యస్మా ఞాణేన సంకిలేసవోదానేసు తం తం ఆదీనవఞ్చ ఆనిసంసఞ్చ దిస్వా తథా తథా సమ్పహంసితత్తా విసోధితత్తా పరియోదాపితత్తా నిప్ఫన్నావ, తస్మా “ధమ్మానం అనతివత్తనాదిభావసాధనేన పరియోదాపకస్స ఞాణస్స కిచ్చనిప్ఫత్తివసేన సమ్పహంసనా వేదితబ్బా”తి వుత్తం.

వితక్కవిచారానం వూపసమాతి వితక్కస్స చ విచారస్స చాతి ఇమేసం ద్విన్నం వూపసమా సమతిక్కమా, దుతియజ్ఝానక్ఖణే అపాతుభావాతి వుత్తం హోతి. తత్థ కిఞ్చాపి దుతియజ్ఝానే సబ్బేపి పఠమజ్ఝానధమ్మా న సన్తి, అఞ్ఞేయేవ హి పఠమజ్ఝానే ఫస్సాదయో, అఞ్ఞే ఇధ. ఓళారికస్స పన ఓళారికస్స అఙ్గస్స సమతిక్కమా పఠమజ్ఝానతో పరేసం దుతియజ్ఝానాదీనం అధిగమో హోతీతి దస్సనత్థం "వితక్కవిచారానం వూపసమా"తి ఏవం వుత్తన్తి వేదితబ్బం. **అజ్ఝత్త**న్తి ఇధ నియకజ్ఝత్తం అధిప్పేతం, **విభఙ్గే** పన "అజ్ఝత్తం పచ్చత్త"న్తి (విభ॰ ౫౭౩) ఏత్తకమేవ వుత్తం. యస్మా నియకజ్ఝత్తం అధిప్పేతం, తస్మా అత్తని జాతం, అత్తనో సన్తానే నిబ్బత్తన్తి అయమేత్థ అత్థో.

సమ్పసాదనన్తి సమ్పసాదనం వుచ్చతి సద్ధా. సమ్పసాదనయోగతో ఝానమ్పి సమ్పసాదనం, నీలవణ్ణయోగతో నీలవత్థం వియ. యస్మా వా తం ఝానం సమ్పసాదనసమన్నాగతత్తా వితక్కవిచారక్ఖోభవూపసమనేన చ చేతో సమ్పసాదయతి, తస్మాపి "సమ్పసాదన"న్తి వుత్తం. ఇమస్మిఞ్చ అత్థవికప్పే సమ్పసాదనం చేతసోతి ఏవం పదసమ్బన్ధో వేదితబ్బో. పురిమస్మిం పన అత్థవికప్పే చేతసోతి ఏతం ఏకోదిభావేన సద్ధిం యోజేతబ్బం.

తత్రాయం అత్థయోజనా – ఏకో ఉదేతీతి **ఏకోది,** వితక్కవిచారేహి అనజ్ఝారూళ్హత్తా అగ్గో సేట్ఠో హుత్వా ఉదేతీతి అత్థో. సేట్ఠోపి హి లోకే ఏకోతి వుచ్చతి. వితక్కవిచారవిరహితో వా ఏకో అసహాయో హుత్వాతిపి వత్తుం వట్టతి. అథ వా సమ్పయుత్తధమ్మే ఉదాయతీతి ఉది, ఉట్ఠాపేతీతి అత్థో. సేట్ఠట్ఠేన ఏకో చ సో ఉది చాతి **ఏకోది,** సమాధిస్సేతం అధివచనం. ఇతి ఇమం ఏకోదిం భావేతి వడ్ఢేతీతి ఇదం దుతియజ్ఝానం **ఏకోదిభావం**. సో పనాయం ఏకోది యస్మా చేతసో, న సత్తస్స, న జీవస్స. తస్మా ఏతం "**చేతసో ఏకోదిభావ**"న్తి వుత్తం.

నను చాయం సద్ధా పఠమజ్ఝానేపి అత్థి, అయఞ్చ ఏకోదినామకో సమాధి, అథ కస్మా ఇదమేవ "సమ్పసాదనం చేతసో ఏకోదిభావ"న్తి వుత్తన్తి? వుచ్చతే – అదుఞ్హి పఠమజ్ఝానం వితక్కవిచారక్ఖోభేన వీచితరఙ్గసమాకులమివ జలం న సుప్పసన్నం హోతి, తస్మా సతియాపి సద్ధాయ సమ్పసాదనన్తి న వుత్తం. న సుప్పసన్నత్తాయేవ చేత్థ సమాధిపి న సుట్ఠు పాకటో, తస్మా ఏకోదిభావన్తిపి న వుత్తం. ఇమస్మిం పన ఝానే వితక్కవిచారపలిబోధాభావేన లద్ధోకాసా బలవతీ సద్ధా, బలవసద్ధాసహాయపటిలాభేనేవ చ సమాధిపి పాకటో. తస్మా ఇదమేవ ఏవం వుత్తన్తి వేదితబ్బం.

అవితక్కం అవిచారన్తి భావనాయ పహీనత్తా ఏతస్మిం, ఏతస్స వా వితక్కో నత్థీతి అవితక్కం. ఇమినావ నయేన అవిచారం. ఏత్థాహ "నను చ 'వితక్కవిచారానం వూపసమా'తి ఇమినాపి అయమత్థో సిద్ధో. అథ కస్మా పున వుత్తం 'అవితక్కం అవిచార'"న్తి? వుచ్చతే – ఏవమేతం, సిద్ధోవాయమత్థో. న పనేతం తదత్థదీపకం, నను అవోచుమ్హ "ఓళారికస్స పన ఓళారికస్స అఙ్గస్స సమతిక్కమా పఠమజ్ఝానతో పరేసం దుతియజ్ఝానాదీనం సమధిగమో హోతీతి దస్సనత్థం 'వితక్కవిచారానం వూపసమా'తి ఏవం వుత్త"న్తి.

అపి చ వితక్కవిచారానం వూపసమా ఇదం సమ్పసాదనం, న కిలేసకాలుస్సియస్స. వితక్కవిచారానఞ్చ వూపసమా ఏకోదిభావం, న ఉపచారజ్ఝానమివ నీవరణప్పహానా, న పఠమజ్ఝానమివ చ అఙ్గపాతుభావాతి ఏవం సమ్పసాదనఏకోదిభావానం హేతుపరిదీపకమిదం వచనం. తథా వితక్కవిచారానం వూపసమా ఇదం అవితక్కం అవిచారం, న తతియచతుత్థజ్ఝానాని వియ చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీని వియ చ అభావాతి, ఏవం అవితక్కఅవిచారభావస్స హేతుపరిదీపకఞ్చ,

న వితక్కవిచారాభావమత్తపరిదీపకం. వితక్కవిచారాభావమత్తపరిదీపకమేవ పన “అవితక్కం అవిచార”న్తి ఇదం వచనం. తస్మా పురిమం వత్వాపి పున వత్తబ్బమేవాతి.

సమాధిజన్తి పఠమజ్ఝానసమాధితో సమ్పయుత్తసమాధితో వా జాతన్తి అత్థో. తత్థ కిఞ్చాపి పఠమమ్పి సమ్పయుత్తసమాధితో జాతం, అథ ఖో అయమేవ సమాధి “సమాధీ”తి వత్తబ్బతం అరహతి, వితక్కవిచారక్ఖోభవిరహేన అతివియ అచలత్తా సుప్పసన్నత్తా చ. తస్మా ఇమస్స వణ్ణభణనత్థం ఇదమేవ “సమాధిజ”న్తి వుత్తం. **పీతిసుఖ**న్తి ఇదం వుత్తనయమేవ.

దుతియన్తి గణనానుపుబ్బతా దుతియం. ఇదం దుతియం ఉప్పన్నన్తిపి దుతియం.

పీతియా చ విరాగాతి విరాగో నామ వుత్తప్పకారాయ పీతియా జిగుచ్ఛనం వా సమతిక్కమో వా . ఉభిన్నం పన అన్తరా **చ**-సద్దో సమ్పిణ్డనత్థో, సో వూపసమం వా సమ్పిణ్డేతి వితక్కవిచారవూపసమం వా. తత్థ యదా వూపసమమేవ సమ్పిణ్డేతి, తదా పీతియా విరాగా చ, కిఞ్చ భియ్యో వూపసమా చాతి ఏవం యోజనా వేదితబ్బా. ఇమిస్సా చ యోజనాయ విరాగో జిగుచ్ఛనత్థో హోతి, తస్మా పీతియా జిగుచ్ఛనా చ సమతిక్కమా చాతి అయమత్థో దట్ఠబ్బో. యదా పన వితక్కవిచారవూపసమం సమ్పిణ్డేతి, తదా పీతియా చ విరాగా, కిఞ్చ భియ్యో వితక్కవిచారానఞ్చ వూపసమాతి ఏవం యోజనా వేదితబ్బా. ఇమిస్సా చ యోజనాయ విరాగో సమతిక్కమనత్థో హోతి, తస్మా పీతియా చ సమతిక్కమా వితక్కవిచారానఞ్చ వూపసమాతి అయమత్థో దట్ఠబ్బో.

కామఞ్చేతే వితక్కవిచారా దుతియజ్ఝానేయేవ వూపసన్తా, ఇమస్స పన ఝానస్స మగ్గపరిదీపనత్థం వణ్ణభణనత్థఞ్చేతం వుత్తం. “వితక్కవిచారానం వూపసమా”తి హి వుత్తే ఇదం పఞ్ఞాయతి “నూన వితక్కవిచారవూపసమో మగ్గో ఇమస్స ఝానస్సా”తి. యథా చ తతియే అరియమగ్గే అప్పహీనానమ్పి సక్కాయదిట్ఠాదీనం “పఞ్చన్నం ఓరమ్భాగియానం సంయోజనానం పహానా”తి (మ॰ ని॰ ౨.౧౩౨-౧౩౩) ఏవం పహానం వుచ్చమానం వణ్ణభణనం హోతి, తదధిగమాయ ఉస్సుక్కానం ఉస్సాహజనకం, ఏవమేవ ఇధ అవూపసన్తానమ్పి వితక్కవిచారానం వూపసమో వుచ్చమానో వణ్ణభణనం హోతి, తేనాయమత్థో వుత్తో “పీతియా చ సమతిక్కమా వితక్కవిచారానఞ్చ వూపసమా”తి.

ఉపేక్ఖకో చ విహరతీతి ఏత్థ ఉపపత్తితో ఇక్ఖతీతి ఉపేక్ఖా, సమం పస్సతి, అపక్ఖపతితా హుత్వా పస్సతీతి అత్థో. తాయ విసదాయ విపులాయ థామగతాయ సమన్నాగతత్తా తతియజ్ఝానసమఙ్గీ “ఉపేక్ఖకో”తి వుచ్చతి.

ఉపేక్ఖా పన దసవిధా హోతి – ఛళఙ్గుపేక్ఖా బ్రహ్మవిహారుపేక్ఖా బోజ్ఝఙ్గుపేక్ఖా వీరియుపేక్ఖా సఙ్ఖారుపేక్ఖా వేదనుపేక్ఖా విపస్సనుపేక్ఖా తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖా ఝానుపేక్ఖా పారిసుద్ధుపేక్ఖాతి.

తత్థ యా “ఇధ, భిక్ఖవే, భిక్ఖు చక్ఖునా రూపం దిస్వా నేవ సుమనో హోతి న దుమ్మనో, ఉపేక్ఖకో చ విహరతి సతో సమ్పజానో”తి (మ॰ ని॰ ౬.౧) ఏవమాగతా ఖీణాసవస్స ఛసు ద్వారేసు ఇట్ఠానిట్ఠఛళారమ్మణాపాథే పరిసుద్ధపకతిభావావిజహనాకారభూతా ఉపేక్ఖా, అయం **ఛళఙ్గుపేక్ఖా** నామ.

యా పన “ఉపేక్ఖాసహగతేన చేతసా ఏకం దిసం ఫరిత్వా విహరతీ”తి (దీ. ని. ౧.౫౫౬; మ. ని. ౧.౭౭) ఏవమాగతా సత్తేసు మజ్ఝత్తాకారభూతా ఉపేక్ఖా, అయం **బ్రహ్మవిహారుపేక్ఖా** నామ.

యా పన “ఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గం భావేతి వివేకనిస్సిత”న్తి (మ. ని. ౨.౨౪౭) ఏవమాగతా సహజాతానం ధమ్మానం మజ్ఝత్తాకారభూతా ఉపేక్ఖా, అయం **బోజ్ఝఙ్గుపేక్ఖా** నామ.

యా పన “కాలేన కాలం ఉపేక్ఖానిమిత్తం మనసి కరోతీ”తి (అ. ని. ౩.౧౦౩) ఏవమాగతా అనచ్చారద్ధనాతిసిథిలవీరియసఙ్ఖాతా ఉపేక్ఖా, అయం **వీరియుపేక్ఖా** నామ.

యా పన “కతి సఙ్ఖారుపేక్ఖా సమథవసేన ఉప్పజ్జన్తి, కతి సఙ్ఖారుపేక్ఖా విపస్సనావసేన ఉప్పజ్జన్తి? అట్ఠ సఙ్ఖారుపేక్ఖా సమథవసేన ఉప్పజ్జన్తి, దస సఙ్ఖారుపేక్ఖా విపస్సనావసేన ఉప్పజ్జన్తీ”తి (పటి. మ. ౧.౫౭) ఏవమాగతా నీవరణాదిపటిసఙ్ఖాసన్తిట్ఠనాగహణే మజ్ఝత్తభూతా ఉపేక్ఖా, అయం **సఙ్ఖారుపేక్ఖా** నామ.

యా పన “యస్మిం సమయే కామావచరం కుసలం చిత్తం ఉప్పన్నం హోతి ఉపేక్ఖాసహగత”న్తి (ధ. స. ౧౫౦) ఏవమాగతా అదుక్ఖమసుఖసఙ్ఖాతా ఉపేక్ఖా, అయం **వేదనుపేక్ఖా** నామ.

యా పన “యదత్థి యం భూతం, తం పజహతి, ఉపేక్ఖం పటిలభతీ”తి (మ. ని. ౩.౭౧-౭౨; అ. ని. ౭.౫౫) ఏవమాగతా విచిననే మజ్ఝత్తభూతా ఉపేక్ఖా, అయం **విపస్సనుపేక్ఖా** నామ.

యా పన ఛన్దాదీసు యేవాపనకేసు ఆగతా సహజాతానం సమవాహితభూతా ఉపేక్ఖా, అయం **తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖా** నామ.

యా పన “ఉపేక్ఖకో చ విహరతీ”తి ఏవమాగతా అగ్గసుఖేపి తస్మిం అపక్ఖపాతజననీ ఉపేక్ఖా, అయం **ఝానుపేక్ఖా** నామ.

యా పన “ఉపేక్ఖాసతిపారిసుద్ధిం చతుత్థం ఝాన”న్తి (ధ. స. ౧౬౫; దీ. ని. ౧.౨౩౨) ఏవమాగతా సబ్బపచ్చనీకపరిసుద్ధా పచ్చనీకవూపసమనేపి అబ్యాపారభూతా ఉపేక్ఖా, అయం **పారిసుద్ధుపేక్ఖా** నామ.

తత్థ ఛళఙ్గుపేక్ఖా చ బ్రహ్మవిహారుపేక్ఖా చ బోజ్ఝఙ్గుపేక్ఖా చ తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖా చ ఝానుపేక్ఖా చ పారిసుద్ధుపేక్ఖా చ అత్థతో ఏకా, తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖావ హోతి. తేన తేన అవత్థాభేదేన పనస్సా అయం భేదో . ఏకస్సాపి సతో సత్తస్స కుమారయువథేరసేనాపతిరాజాదివసేన భేదో వియ, తస్మా తాసు యత్థ ఛళఙ్గుపేక్ఖా, న తత్థ బోజ్ఝఙ్గుపేక్ఖాదయో. యత్థ వా పన బోజ్ఝఙ్గుపేక్ఖా, న తత్థ ఛళఙ్గుపేక్ఖాదయో హోన్తీతి వేదితబ్బా.

యథా చేతాసం అత్థతో ఏకీభావో, ఏవం సఙ్ఖారుపేక్ఖావిపస్సనుపేక్ఖానమ్పి. పఞ్ఞా ఏవ హి ఏసా, కిచ్చవసేన ద్విధా భిన్నా, యథా హి పురిసస్స సాయం గేహం పవిట్ఠం సప్పం అజపదదణ్డం గహేత్వా పరియేసమానస్స తం థుసకోట్ఠకే నిపన్నం దిస్వా “సప్పో ను ఖో నో”తి అవలోకేన్తస్స సోవత్థికత్తయం దిస్వా నిబ్బేమతికస్స “సప్పో న సప్పో”తి విచిననే మజ్ఝత్తతా ఉప్పజ్జతి, ఏవమేవ యా ఆరద్ధవిపస్సకస్స విపస్సనాఞాణేన లక్ఖణత్తయే దిట్ఠే సఙ్ఖారానం అనిచ్చభావాదివిచిననే మజ్ఝత్తతా ఉప్పజ్జతి, అయం విపస్సనుపేక్ఖా. యథా పన తస్స పురిసస్స అజపదదణ్డకేన గాళ్హం సప్పం గహేత్వా “కిన్తాహం

ఇమం సప్పం అవిహేతేన్తో అత్తానఞ్చ ఇమినా అడంసాపేన్తో ముఞ్చేయ్య”న్తి ముఞ్చనాకారమేవ పరియేసతో గహణే మజ్ఝత్తతా హోతి, ఏవమేవ యా లక్ఖణత్తయస్స దిట్ఠత్తా ఆదిత్తే వియ తయో భవే పస్సతో సఙ్ఖారగ్గహణే మజ్ఝత్తతా, అయం సఙ్ఖారుపేక్ఖా. ఇతి విపస్సనుపేక్ఖాయ సిద్ధాయ సఙ్ఖారుపేక్ఖాపి సిద్ధావ హోతి. ఇమినా పనేసా విచిననగ్గహణేసు మజ్ఝత్తతాసఙ్ఖాతేన కిచ్చేన ద్విధా భిన్నాతి. వీరియుపేక్ఖా పన వేదనుపేక్ఖా చ అఞ్ఞమఞ్ఞఞ్చ అవసేసాహి చ అత్థతో భిన్నాయేవాతి. ఆహ చేత్థ –

> “మజ్ఝత్తబ్రహ్మబోజ్ఝఙ్గఛళఙ్గఝానసుద్ధియో;
> విపస్సనా చ సఙ్ఖారవేదనావీరియం ఇతి.
>
> “విత్థారతో దసోపేక్ఖా-ఛమజ్ఝత్తాదితో తతో;
> దువే పఞ్ఞా తతో ద్వీహి, చతస్సోవ భవన్తిమా”తి.

ఇతి ఇమాసు ఉపేక్ఖాసు ఝానుపేక్ఖా ఇధ అధిప్పేతా. సా మజ్ఝత్తలక్ఖణా, అనాభోగరసా , అబ్యాపారపచ్చుపట్ఠానా, పీతివిరాగపదట్ఠానాతి. ఏత్థాహ – “నను చాయం అత్థతో తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖావ హోతి, సా చ పఠమదుతియజ్ఝానేసుపి అత్థి. తస్మా తత్రాపి ‘ఉపేక్ఖకో చ విహరతీ’తి ఏవమయం వత్తబ్బా సియా, సా కస్మా న వుత్తా”తి? అపరిబ్యత్తకిచ్చతో. అపరిబ్యత్తఞ్హి తస్సా తత్థ కిచ్చం, వితక్కాదీహి అభిభూతత్తా. ఇధ పనాయం వితక్కవిచారపీతీహి అనభిభూతత్తా ఉక్ఖిత్తసిరా వియ హుత్వా పరిబ్యత్తకిచ్చా జాతా, తస్మా వుత్తాతి.

సతో చ సమ్పజానోతి ఏత్థ సరతీతి **సతో**. సమ్పజానాతీతి **సమ్పజానో**. ఇతి పుగ్గలేన సతి చ సమ్పజఞ్ఞఞ్చ వుత్తం. తత్థ సరణలక్ఖణా సతి, అసమ్ముస్సనరసా ఆరక్ఖపచ్చుపట్ఠానా. అసమ్మోహలక్ఖణం సమ్పజఞ్ఞం, తీరణరసం, పవిచయపచ్చుపట్ఠానం.

తత్థ కిఞ్చాపి ఇదం సతిసమ్పజఞ్ఞం పురిమజ్ఝానేసుపి అత్థి, ముట్ఠస్సతిస్స హి అసమ్పజానస్స ఉపచారమత్తమ్పి న సమ్పజ్జతి, పగేవ అప్పనా. ఓళారికత్తా పన తేసం ఝానానం భూమియం వియ పురిసస్స చిత్తస్స గతి సుఖా హోతి, అబ్యత్తం తత్థ సతిసమ్పజఞ్ఞకిచ్చం. ఓళారికఙ్గప్పహానేన పన సుఖుమత్తా ఇమస్స ఝానస్స పురిసస్స ఖురధారాయం వియ సతిసమ్పజఞ్ఞకిచ్చపరిగ్గహితా ఏవ చిత్తస్స గతి ఇచ్ఛితబ్బాతి ఇధేవ వుత్తం. కిఞ్చ భియ్యో – యథా ధేనుపగో వచ్ఛో ధేనుతో అపనీతో అరక్ఖియమానో పునదేవ ధేనుం ఉపగచ్ఛతి, ఏవమిదం తతియజ్ఝానసుఖం పీతితో అపనీతమ్పి సతిసమ్పజఞ్ఞారక్ఖేన అరక్ఖియమానం పునదేవ పీతిం ఉపగచ్ఛేయ్య, పీతిసమ్పయుత్తమేవ సియా, సుఖే వాపి సత్తా సారజ్జన్తి. ఇదఞ్చ అతిమధురసుఖం, తతో పరం సుఖాభావా. సతిసమ్పజఞ్ఞానుభావేన పనేత్థ సుఖే అసారజ్జనా హోతి, నో అఞ్ఞథాతి ఇమమ్పి అత్థవిసేసం దస్సేతుం ఇదమిధేవ వుత్తన్తి వేదితబ్బం.

ఇదాని **సుఖఞ్చ కాయేన పటిసంవేదేతీ**తి ఏత్థ కిఞ్చాపి తతియజ్ఝానసమఙ్గినో సుఖపటిసంవేదనాభోగో నత్థి, ఏవం సన్తేపి యస్మా తస్స నామకాయేన సమ్పయుత్తం సుఖం. యం వా తం నామకాయసమ్పయుత్తం సుఖం, తంసముట్ఠానేనస్స యస్మా అతిపణీతేన రూపేన రూపకాయో ఫుటో, యస్స ఫుటత్తా ఝానా వుట్ఠితోపి సుఖం పటిసంవేదేయ్య, తస్మా ఏతమత్థం దస్సేన్తో “సుఖఞ్చ కాయేన పటిసంవేదేతీ”తి ఆహ.

ఇదాని **యం తం అరియా ఆచిక్ఖన్తి ఉపేక్ఖకో సతిమా సుఖవిహారీ**తి ఏత్థ యంఝానహేతు యంఝానకారణా తం తతియజ్ఝానసమఙ్గీపుగ్గలం బుద్ధాదయో అరియా ఆచిక్ఖన్తి దేసేన్తి పఞ్ఞపేన్తి పట్ఠపేన్తి వివరన్తి విభజన్తి ఉత్తానీకరోన్తి పకాసేన్తి, పసంసన్తీతి అధిప్పాయో. కిన్తి? ఉపేక్ఖకో సతిమా సుఖవిహారీతి. తం తతియజ్ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరతీతి ఏవమేత్థ యోజనా వేదితబ్బా.

కస్మా పన తం తే ఏవం పసంసన్తీతి? పసంసారహతో. అయఞ్హి యస్మా అతిమధురసుఖే సుఖపారమిప్పత్తేపి తతియజ్ఝానే ఉపేక్ఖకో, న తత్థ సుఖాభిసఙ్గేన ఆకడ్ఢీయతి. యథా చ పీతి న ఉప్పజ్జతి, ఏవం ఉపట్ఠితసతితాయ సతిమా. యస్మా చ అరియకన్తం అరియజనసేవితమేవ చ అసంకిలిట్ఠం సుఖం నామకాయేన పటిసంవేదేతి, తస్మా పసంసారహో. ఇతి పసంసారహతో నం అరియా తే ఏవం పసంసాహేతుభూతే గుణే పకాసేన్తో "ఉపేక్ఖకో సతిమా సుఖవిహారీ"తి ఏవం పసంసన్తీతి వేదితబ్బం. **తతియ**న్తి గణనానుపుబ్బతా తతియం, ఇదం తతియం ఉప్పన్నన్తిపి తతియం.

సుఖస్స చ పహానా దుక్ఖస్స చ పహానాతి కాయికసుఖస్స చ కాయికదుక్ఖస్స చ పహానా. **పుబ్బేవా**తి తఞ్చ ఖో పుబ్బేవ, న చతుత్థజ్ఝానక్ఖణే. **సోమనస్సదోమనస్సానం అత్థఙ్గమా**తి చేతసికసుఖస్స చ చేతసికదుక్ఖస్స చాతి ఇమేసమ్పి ద్విన్నం పుబ్బేవ అత్థఙ్గమా, పహానా ఇచ్చేవ వుత్తం హోతి.

కదా పన నేసం పహానం హోతి? చతున్నం ఝానానం ఉపచారక్ఖణే. సోమనస్సఞ్హి చతుత్థజ్ఝానస్స ఉపచారక్ఖణేయేవ పహీయతి, దుక్ఖదోమనస్ససుఖాని పఠమదుతియతతియజ్ఝానానం ఉపచారక్ఖణేసు. ఏవమేతేసం పహానక్కమేన అవుత్తానం, **ఇన్ద్రియవిభఙ్గే** పన ఇన్ద్రియానం ఉద్దేసక్కమేనేవ ఇధాపి వుత్తానం సుఖదుక్ఖసోమనస్సదోమనస్సానం పహానం వేదితబ్బం.

యది పనేతాని తస్స తస్స ఝానస్స ఉపచారక్ఖణేయేవ పహీయన్తి, అథ కస్మా "కత్థ చుప్పన్నం దుక్ఖిన్ద్రియం అపరిసేసం నిరుజ్ఝతి? ఇధ, భిక్ఖవే, భిక్ఖు వివిచ్చేవ కామేహి…పే.… పఠమం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి, ఏత్థ చుప్పన్నం దుక్ఖిన్ద్రియం అపరిసేసం నిరుజ్ఝతి. కత్థ చుప్పన్నం దోమనస్సిన్ద్రియం… సుఖిన్ద్రియం… సోమనస్సిన్ద్రియం అపరిసేసం నిరుజ్ఝతి? ఇధ, భిక్ఖవే, భిక్ఖు, సుఖస్స చ పహానా…పే.… చతుత్థం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి. ఏత్థ చుప్పన్నం సోమనస్సిన్ద్రియం అపరిసేసం నిరుజ్ఝతీ"తి (సం॰ ని॰ ౫.౫౧౦) ఏవం ఝానేస్వేవ నిరోధో వుత్తోతి. అతిసయనిరోధత్తా. అతిసయనిరోధో హి నేసం పఠమజ్ఝానాదీసు, న నిరోధోయేవ. నిరోధోయేవ పన ఉపచారక్ఖణే నాతిసయనిరోధో.

తథా హి నానావజ్జనే పఠమజ్ఝానూపచారే నిరుద్ధస్సాపి దుక్ఖిన్ద్రియస్స డంసమకసాదిసమ్ఫస్సేన వా విసమాసనుపతాపేన వా సియా ఉప్పత్తి, న త్వేవ అన్తోఅప్పనాయం. ఉపచారే వా నిరుద్ధమ్పేతం న సుట్ఠు నిరుద్ధం హోతి, పటిపక్ఖేన అవిహతత్తా. అన్తోఅప్పనాయం పన పీతిఫరణేన సబ్బో కాయో సుఖోక్కన్తో హోతి, సుఖోక్కన్తకాయస్స చ సుట్ఠు నిరుద్ధం హోతి దుక్ఖిన్ద్రియం, పటిపక్ఖేన విహతత్తా. నానావజ్జనేయేవ చ దుతియజ్ఝానూపచారే పహీనస్సాపి దోమనస్సిన్ద్రియస్స యస్మా ఏతం వితక్కవిచారపచ్చయేపి కాయకిలమథే చిత్తుపఘాతే చ సతి ఉప్పజ్జతి, వితక్కవిచారాభావే నేవ ఉప్పజ్జతి. యత్థ పన ఉప్పజ్జతి, తత్థ వితక్కవిచారభావే. అప్పహీనాయేవ చ దుతియజ్ఝానూపచారే వితక్కవిచారాతి తత్థస్స సియా ఉప్పత్తి, న త్వేవ దుతియజ్ఝానే, పహీనప్పచ్చయత్తా. తథా తతియజ్ఝానూపచారే పహీనస్సాపి సుఖిన్ద్రియస్స పీతిసముట్ఠానపణీతరూపఫుటకాయస్స సియా ఉప్పత్తి, న త్వేవ తతియజ్ఝానే. తతియజ్ఝానే హి

సుఖస్స పచ్చయభూతా పీతి సబ్బసో నిరుద్ధాతి. తథా చతుత్థజ్ఝానూపచారే పహీనస్సాపి సోమనస్సిన్ద్రియస్స ఆసన్నత్తా, అప్పనాపత్తాయ ఉపేక్ఖాయ అభావేన సమ్మా అనతిక్కన్తత్తా చ సియా ఉప్పత్తి, న త్వేవ చతుత్థజ్ఝానే. తస్మా ఏవ చ "ఏత్థుప్పన్నం దుక్ఖిన్ద్రియం అపరిసేసం నిరుజ్ఝతీ"తి తత్థ తత్థ అపరిసేసగ్గహణం కతన్తి.

ఏత్థాహ – "అథేవం తస్స తస్స ఝానస్సుపచారే పహీనాపి ఏతా వేదనా ఇధ కస్మా సమాహటా"తి? సుఖగ్గహణత్థం. యా హి అయం **అదుక్ఖమసుఖ**న్తి ఏత్థ అదుక్ఖమసుఖా వేదనా వుత్తా, సా సుఖుమా దుబ్బిఞ్ఞేయ్యా, న సక్కా సుఖేన గహేతుం, తస్మా యథా నామ దుట్ఠస్స యథా వా తథా వా ఉపసఙ్కమిత్వా గహేతుం అసక్కుణేయ్యస్స గోణస్స సుఖగహణత్థం గోపో ఏకస్మిం వజే సబ్బా గావో సమాహరతి, అథేకేకం నీహరన్తో పటిపాటియా ఆగతం "అయం సో గణ్హథ న"న్తి తమ్పి గాహాపేతి, ఏవమేవ భగవా సుఖగ్గహణత్థం సబ్బా ఏతా సమాహరీతి. ఏవఞ్హి సమాహటా ఏతా దస్సేత్వా "యం నేవ సుఖం, న దుక్ఖం, న సోమనస్సం, న దోమనస్సం, అయం అదుక్ఖమసుఖా వేదనా"తి సక్కా హోతి ఏసా గాహయితుం.

అపి చ అదుక్ఖమసుఖాయ చేతోవిముత్తియా పచ్చయదస్సనత్థఞ్చాపి ఏతా వుత్తాతి వేదితబ్బా. దుక్ఖప్పహానాదయో హి తస్సా పచ్చయా. యథాహ – "చత్తారో ఖో, ఆవుసో, పచ్చయా అదుక్ఖమసుఖాయ చేతోవిముత్తియా సమాపత్తియా. ఇధావుసో, భిక్ఖు సుఖస్స చ పహానా …పే… చతుత్థం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి. ఇమే ఖో, ఆవుసో, చత్తారో పచ్చయా అదుక్ఖమసుఖాయ చేతోవిముత్తియా సమాపత్తియా"తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౫౮). యథా వా అఞ్ఞత్థ పహీనాపి సక్కాయదిట్ఠిఆదయో తతియమగ్గస్స వణ్ణభణనత్థం "తత్థ పహీనా"తి వుత్తా, ఏవం వణ్ణభణనత్థమ్పేతస్స ఝానస్సేతా ఇధ వుత్తాతిపి వేదితబ్బా. పచ్చయఘాతేన వా ఏత్థ రాగదోసానం అతిదూరభావం దస్సేతుమ్పేతా వుత్తాతి వేదితబ్బా. ఏతాసు హి సుఖం సోమనస్సస్స పచ్చయో, సోమనస్సం రాగస్స, దుక్ఖం దోమనస్సస్స, దోమనస్సం దోసస్స. సుఖాదిఘాతేన చ తే సప్పచ్చయా రాగదోసా హతాతి అతిదూరే హోన్తీతి.

అదుక్ఖమసుఖన్తి దుక్ఖాభావేన అదుక్ఖం, సుఖాభావేన అసుఖం. ఏతేనేత్థ సుఖదుక్ఖపటిపక్ఖభూతం తతియవేదనం దీపేతి, న దుక్ఖసుఖాభావమత్తం. తతియవేదనా నామ అదుక్ఖమసుఖా, ఉపేక్ఖాతిపి వుచ్చతి. సా ఇట్ఠానిట్ఠవిపరీతానుభవనలక్ఖణా, మజ్ఝత్తరసా, అవిభూతపచ్చుపట్ఠానా, సుఖనిరోధపదట్ఠానాతి వేదితబ్బా.

ఉపేక్ఖాసతిపారిసుద్ధిన్తి ఉపేక్ఖాయ జనితసతిపారిసుద్ధిం. ఇమస్మిఞ్హి ఝానే సుపరిసుద్ధా సతి, యా చ తస్సా సతియా పారిసుద్ధి, సా ఉపేక్ఖాయ కతా, న అఞ్ఞేన. తస్మా ఏతం "ఉపేక్ఖాసతిపారిసుద్ధి"న్తి వుచ్చతి. యాయ చ ఉపేక్ఖాయ ఏత్థ సతి పారిసుద్ధి హోతి, సా అత్థతో తత్రమజ్ఝత్తతాతి వేదితబ్బా. న కేవలఞ్చేత్థ తాయ సతియేవ పరిసుద్ధా, అపి చ ఖో సబ్బేపి సమ్పయుత్తధమ్మా, సతిసీసేన పన దేసనా వుత్తా.

తత్థ కిఞ్చాపి అయం ఉపేక్ఖా హేట్ఠాపి తీసు ఝానేసు విజ్జతి, యథా పన దివా సూరియప్పభాభిభవా సోమ్మభావేన చ అత్తనో ఉపకారకత్తేన వా సభాగాయ రత్తియా అలాభా దివా విజ్జమానాపి చన్దలేఖా అపరిసుద్ధా హోతి అపరియోదాతా, ఏవమయమ్పి తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖాచన్దలేఖా వితక్కాదిపచ్చనీకధమ్మతేజాభిభవా సభాగాయ చ ఉపేక్ఖావేదనారత్తియా అపటిలాభా విజ్జమానాపి పఠమజ్ఝానాదిభేదేసు అపరిసుద్ధా హోతి. తస్సా చ అపరిసుద్ధాయ దివా అపరిసుద్ధచన్దలేఖాయ పభా వియ సహజాతాపి సతిఆదయో అపరిసుద్ధావ హోన్తి. తస్మా తేసు ఏకమ్పి "ఉపేక్ఖాసతిపారిసుద్ధి"న్తి న వుత్తం. ఇధ పన వితక్కాదిపచ్చనీకధమ్మతేజాభిభవాభావా సభాగాయ చ ఉపేక్ఖావేదనారత్తియా పటిలాభా అయం

తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖాచన్దలేఖా అతివియ పరిసుద్ధా, తస్సా పరిసుద్ధత్తా పరిసుద్ధచన్దలేఖాయ పభా వియ సహజాతాపి సతిఆదయో పరిసుద్ధా హోన్తి పరియోదాతా. తస్మా ఇదమేవ "ఉపేక్ఖాసతిపారిసుద్ధి"న్తి వుత్తన్తి వేదితబ్బం. **చతుత్థ**న్తి గణనానుపుబ్బతా చతుత్థం. ఇదం చతుత్థం ఉప్పన్నన్తిపి చతుత్థం.

పఞ్ఞవా హోతీతి పఞ్ఞా అస్స అత్థీతి పఞ్ఞవా. **ఉదయత్థగామినియా**తి ఉదయగామినియా చేవ అత్థగామినియా చ. **సమన్నాగతో**తి పరిపుణ్ణో. **అరియాయా**తి నిద్దోసాయ. **నిబ్బేధికాయా**తి నిబ్బేధపక్ఖికాయ. **దుక్ఖక్ఖయగామినియా**తి నిబ్బానగామినియా. **సో ఇదం దుక్ఖ**న్తి ఏవమాదీసు "ఏత్తకం దుక్ఖం న ఇతో భియ్యో"తి సబ్బమ్పి దుక్ఖసచ్చం సరసలక్ఖణపటివేధేన యథాభూతం పజానాతి పటివిజ్ఝతి. తస్స చ దుక్ఖస్స నిబ్బత్తికం తణ్హం ''**అయం దుక్ఖసముదయో**''తి. తదుభయమ్పి యం ఠానం పత్వా నిరుజ్ఝతి, తం తేసం అప్పవత్తిం నిబ్బానం ''**అయం దుక్ఖనిరోధో**''తి. తస్స చ సమ్పాపకం అరియమగ్గం ''**అయం దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదా**''తి సరసలక్ఖణపటివేధేన యథాభూతం పజానాతి పటివిజ్ఝతీతి ఏవమత్థో వేదితబ్బో.

ఏవం సరూపతో సచ్చాని దస్సేత్వా ఇదాని కిలేసవసేన పరియాయతో దస్సేన్తో ''**ఇమే ఆసవా**''తిఆదిమాహ. తే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బా. ఏవం తిస్సో సిక్ఖాయో దస్సేత్వా ఇదాని తాసం పారిపూరిక్కమం దస్సేతుం ''**ఇమా తిస్సో సిక్ఖాయో ఆవజ్జన్తో సిక్ఖేయ్యా**''తిఆదిమాహ. తస్సత్థో – పచ్చేకం పరిపూరేతుం ఆవజ్జన్తోపి సిక్ఖేయ్య, ఆవజ్జిత్వాపి "అయం నామ సిక్ఖా"తి జానన్తోపి సిక్ఖేయ్య, జానిత్వా పునప్పునం పస్సన్తోపి సిక్ఖేయ్య, పస్సిత్వా యథాదిట్ఠం పచ్చవేక్ఖన్తోపి సిక్ఖేయ్య, పచ్చవేక్ఖిత్వా తత్థేవ చిత్తం అచలం కత్వా పతిట్ఠపేన్తోపి సిక్ఖేయ్య, తంతంసిక్ఖాసమ్పయుత్తసద్ధావీరియసతిసమాధిపఞ్ఞాహి సకసకకిచ్చం కరోన్తోపి సిక్ఖేయ్య, అభిఞ్ఞేయ్యాభిజాననకాలేపి తం తం కిచ్చం కరోన్తోపి తిస్సో సిక్ఖాయో సిక్ఖేయ్య, అధిసీలం ఆచరేయ్య, అధిచిత్తం సమ్మా చరేయ్య, అధిపఞ్ఞం సమాదాయ వత్తేయ్య.

ఇధాతి మూలపదం. **ఇమిస్సా దిట్ఠియా**తిఆదీహి దసహి పదేహి సిక్ఖత్తయసఙ్ఖాతం సబ్బఞ్ఞుబుద్ధసాసనమేవ కథితం. తఞ్హి బుద్ధేన భగవతా దిట్ఠత్తా **దిట్ఠీ**తి వుచ్చతి. తస్సేవ ఖమనవసేన **ఖన్తి,** రుచ్చనవసేన **రుచి,** గహణవసేన **ఆదాయో,** సభావట్ఠేన **ధమ్మో,** సిక్ఖితబ్బట్ఠేన **వినయో,** తదుభయేనపి **ధమ్మవినయో,** పవుత్తవసేన **పావచనం,** సేట్ఠచరియట్ఠేన **బ్రహ్మచరియం,** అనుసిట్ఠిదానవసేన **సత్థుసాసన**న్తి వుచ్చతి. తస్మా "ఇమిస్సా దిట్ఠియా"తిఆదీసు ఇమిస్సా బుద్ధదిట్ఠియా ఇమిస్సా బుద్ధఖన్తియా ఇమిస్సా బుద్ధరుచియా ఇమస్మిం బుద్ధఆదాయే ఇమస్మిం బుద్ధధమ్మే ఇమస్మిం బుద్ధవినయే.

> "యే ఖో త్వం, గోతమి, ధమ్మే జానేయ్యాసి 'ఇమే ధమ్మా సరాగాయ సంవత్తన్తి, నో విరాగాయ, సఞ్ఞోగాయ సంవత్తన్తి, నో విసఞ్ఞోగాయ, ఆచయాయ సంవత్తన్తి, నో అపచయాయ, మహిచ్ఛతాయ సంవత్తన్తి, నో అప్పిచ్ఛతాయ, అసన్తుట్ఠియా సంవత్తన్తి, నో సన్తుట్ఠియా, సఙ్గణికాయ సంవత్తన్తి , నో పవివేకాయ, కోసజ్జాయ సంవత్తన్తి, నో వీరియారమ్భాయ, దుబ్భరతాయ సంవత్తన్తి, నో సుభరతాయా'తి. ఏకంసేన, గోతమి, ధారేయ్యాసి 'నేసో ధమ్మో, నేసో వినయో, నేతం సత్థుసాసన'న్తి.
>
> "యే చ ఖో త్వం, గోతమి, ధమ్మే జానేయ్యాసి 'ఇమే ధమ్మా విరాగాయ సంవత్తన్తి, నో సరాగాయ…పే… సుభరతాయ సంవత్తన్తి, నో దుబ్భరతాయా'తి. ఏకంసేన, గోతమి, ధారేయ్యాసి 'ఏసో ధమ్మో, ఏసో వినయో, ఏతం సత్థుసాసన'"న్తి (అం. ని. ౮.౫౩; చూళవ. ౪౦౬) –

ఏవం వుత్తే ఇమస్మిం బుద్ధధమ్మవినయే ఇమస్మిం బుద్ధపావచనే ఇమస్మిం బుద్ధబ్రహ్మచరియే ఇమస్మిం బుద్ధసాసనేతి ఏవమత్థో వేదితబ్బో.

అపి చేతం సిక్ఖత్తయసఙ్ఖాతం సకలం సాసనం భగవతా దిట్ఠత్తా సమ్మాదిట్ఠిపచ్చయత్తా సమ్మాదిట్ఠిపుబ్బఙ్గమత్తా చ దిట్ఠి. భగవతో ఖమనవసేన ఖన్తి. రుచ్చనవసేన రుచి. గహణవసేన ఆదాయో. అత్తనో కారకం అపాయేసు అపతమానం కత్వా ధారేతీతి ధమ్మో. సోవ సంకిలేసపక్ఖం వినేతీతి వినయో. ధమ్మో చ సో వినయో చాతి ధమ్మవినయో. కుసలధమ్మేహి వా అకుసలధమ్మానం ఏస వినయోతి ధమ్మవినయో. తేనేవ వుత్తం –

> “యే చ ఖో త్వం, గోతమి, ధమ్మే జానేయ్యాసి ‘ఇమే ధమ్మా విరాగాయ సంవత్తన్తి, నో సరాగాయ…పే…
> ఏకంసేన గోతమి ధారేయ్యాసి ‘ఏసో ధమ్మో, ఏసో వినయో, ఏతం సత్థుసాసన’”న్తి (అ॰ ని॰ ౮.౫౩; చూళవ॰ ౪౦౬).

ధమ్మేన వా వినయో, న దణ్డాదీహీతి ధమ్మవినయో. వుత్తమ్పి చేతం –

> “దణ్డేనేకే దమయన్తి, అఙ్కుసేహి కసాహి చ;
> అదణ్డేన అసత్థేన, నాగో దన్తో మహేసినా”తి. (చూళవ॰ ౩౪౨; మ॰ ని॰ ౨.౩౫౨);

తథా –

> “ధమ్మేన నీయమానానం, కా ఉసూయా విజానత”న్తి. (మహావ॰ ౬౩);

ధమ్మాయ వా వినయో ధమ్మవినయో. అనవజ్జధమ్మత్థఞ్హేస వినయో, న భవభోగామిసత్థం. తేనాహ భగవా “నయిదం, భిక్ఖవే, బ్రహ్మచరియం వుస్సతి జనకుహనత్థ”న్తి (అ॰ ని॰ ౪.౨౫) విత్థారో. పుణ్ణత్థేరోపి ఆహ “అనుపాదాపరినిబ్బానత్థం ఖో, ఆవుసో, భగవతి బ్రహ్మచరియం వుస్సతీ”తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౫౯). విసిట్ఠం వా నయతీతి వినయో. ధమ్మతో వినయో ధమ్మవినయో. సంసారధమ్మతో హి సోకాదిధమ్మతో వా ఏస విసిట్ఠం నిబ్బానం నయతి. ధమ్మస్స వా వినయో, న తిత్థకరాన్తి ధమ్మవినయో. ధమ్మభూతో హి భగవా, తస్సేవ వినయో.

యస్మా వా ధమ్మా ఏవ అభిఞ్ఞేయ్యా పరిఞ్ఞేయ్యా పహాతబ్బా భావేతబ్బా సచ్ఛికాతబ్బా చ, తస్మా ఏస ధమ్మేసు వినయో, న సత్తేసు న జీవేసు చాతి ధమ్మవినయో. సాత్థసబ్యఞ్జనతాదీహి అఞ్ఞేసం వచనతో పధానం వచనన్తి పవచనం, పవచనమేవ పావచనం. సబ్బచరియాహి విసిట్ఠచరియభావేన బ్రహ్మచరియం. దేవమనుస్సానం సత్థుభూతస్స భగవతో సాసనన్తి సత్థుసాసనం. సత్థుభూతం వా సాసనన్తిపి సత్థుసాసనం. “సో వో మమచ్చయేన సత్థాతి (దీ॰ ని॰ ౨.౨౧౬) హి ధమ్మవినయోవ సత్థా”తి వుత్తోతి ఏవమేతేసం పదానం అత్థో వేదితబ్బో.

యస్మా పన ఇమస్మింయేవ సాసనే సబ్బప్పకారఞ్ఞాననిబ్బత్తకో భిక్ఖు దిస్సతి, న అఞ్ఞత్ర, తస్మా తత్థ తత్థ “ఇమిస్సా”తి చ “ఇమస్మి”న్తి చ అయం నియమో కతోతి వేదితబ్బో.

జీవన్తి తేన తంసమ్పయుత్తకా ధమ్మాతి జీవితం. అనుపాలనలక్ఖణే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి ఇన్ద్రియం. జీవితమేవ ఇన్ద్రియం **జీవితిన్ద్రియం**. తం పవత్తసన్తతాధిపతేయ్యం హోతి. లక్ఖణాదీహి పన అత్తనా అవినిభుత్తానం ధమ్మానం అనుపాలనలక్ఖణం జీవితిన్ద్రియం, తేసం పవత్తనరసం, తేసంయేవ ఠపనపచ్చుపట్ఠానం, యాపయితబ్బధమ్మపదట్ఠానం. సన్తేపి చ అనుపాలనలక్ఖణాదిమ్హి విధానే అత్థిక్ఖణేయేవ తం తే ధమ్మే అనుపాలేతి, ఉదకం వియ ఉప్పలాదీని. యథాసకం పచ్చయేహి ఉప్పన్నేపి చ ధమ్మే పాలేతి, ధాతి వియ కుమారం, సయంపవత్తితధమ్మసమ్బన్ధేనేవ చ పవత్తతి, నియామకో వియ నావం. న భఙ్గతో ఉద్ధం పవత్తయతి, అత్తనో చ పవత్తయితబ్బానఞ్చ అభావా. న భఙ్గక్ఖణే ఠపేతి, సయం భిజ్జమానత్తా, ఖీయమానో వియ వట్టిసినేహో పదీపసిఖం, న చ అనుపాలనపవత్తనట్ఠపనానుభావవిరహితం , యథావుత్తక్ఖణే తస్స తస్స సాధనతోతి దట్ఠబ్బం. **ఠితిపరిత్తతాయ వాతి** ఠితిక్ఖణస్స మన్దతాయ థోకతాయ. **అప్పకన్తి** మన్దం లామకం. **సరసపరిత్తతాయ వాతి** అత్తనో పచ్చయభూతానం కిచ్చానం సమ్పత్తీనం వా అప్పతాయ దుబ్బలతాయ.

తేసం ద్విన్నం కారణం విభాగతో దస్సేతుం **''కథం ఠితిపరిత్తతాయా''**తిఆదిమాహ. తత్థ "అతీతే చిత్తక్ఖణే జీవిత్థాతి ఏవమాది పఞ్చవోకారభవే పవత్తియం చిత్తస్స నిరుజ్ఝనకాలే సబ్బస్మిం రూపారూపధమ్మే అనిరుజ్ఝన్తేపి రూపతో అరూపస్స పట్ఠానభావేన అరూపజీవితం సన్ధాయ, చుతిచిత్తేన వా సద్ధిం సబ్బేసం రూపారూపానం నిరుజ్ఝనభావేన పఞ్చవోకారభవే చుతిచిత్తం సన్ధాయ, చతువోకారభవే రూపస్స అభావేన చతువోకారభవం సన్ధాయ కథిత"న్తి వేదితబ్బం. **అతీతే చిత్తక్ఖణేతి** అతీతచిత్తస్స భఙ్గక్ఖణసమఙ్గీకాలే తంసమఙ్గీపుగ్గలో "జీవిత్థ" ఇతి వత్తుం లబ్భతి. **న జీవతీతి** "జీవతీ"తిపి వత్తుం న లబ్భతి. **న జీవిస్సతీతి** "జీవిస్సతీ"తిపి వత్తుం న లబ్భతి. **అనాగతే చిత్తక్ఖణే జీవిస్సతీతి** అనాగతచిత్తస్స అనుప్పజ్జనక్ఖణసమఙ్గీకాలే "జీవిస్సతీ"తి వత్తుం లబ్భతి. **న జీవతీతి** "జీవతీ"తి వత్తుం న లబ్భతి. **న జీవిత్థాతి** "జీవిత్థ"ఇతిపి వత్తుం న లబ్భతి. **పచ్చుప్పన్నే చిత్తక్ఖణేతి** పచ్చుప్పన్నచిత్తక్ఖణసమఙ్గీకాలే. **జీవతీతి** "ఇదాని జీవతీ"తి వత్తుం లబ్భతి. **న జీవిత్థాతి** "జీవిత్థ"ఇతి వత్తుం న లబ్భతి. **న జీవిస్సతీతి** "జీవిస్సతీ"తిపి వత్తుం న లబ్భతి.

జీవితం అత్తభావో చ సుఖదుక్ఖా చాతి అయం గాథా పఞ్చవోకారభవం అముఞ్చిత్వా లబ్భమానాయ దుక్ఖాయ వేదనాయ గహితత్తా పఞ్చవోకారభవమేవ సన్ధాయ వుత్తాతి వేదితబ్బా. కథం? **జీవితన్తి** జీవితసీసేన సఙ్ఖారక్ఖన్ధో. **అత్తభావోతి** రూపక్ఖన్ధో. "ఉపేక్ఖా పన సన్తత్తా, సుఖమిచ్చేవ భాసితా"తి (విభ॰ అట్ఠ॰ ౨౩౨) వుత్తత్తా ఉపేక్ఖావేదనా అన్తోకరిత్వా **సుఖదుక్ఖా చాతి** వేదనాక్ఖన్ధో, చిత్తం ఇతి విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో వుత్తో. ఇమేసం చతున్నం ఖన్ధానం కథితత్తాయేవ ఖన్ధలక్ఖణేన ఏకలక్ఖణభావేన లక్ఖణాకారవసేన సఞ్ఞాక్ఖన్ధోపి కథితోతి వేదితబ్బో. ఏవం వుత్తేసు పఞ్చసు ఖన్ధేసు అరూపధమ్మం ముఞ్చిత్వా కమ్మసముట్ఠానాదిరూపస్స అప్పవత్తనభావేన **ఏకచిత్తసమాయుత్తాతి** అరూపపధానభావో కథితో హోతి. కథం? అసఞ్ఞసత్తే రూపమ్పి ఇధుపచితకమ్మబలం అముఞ్చిత్వావ పవత్తతి, నిరోధసమాపన్నానం రూపమ్పి పఠమసమాపన్నసమాపత్తిబలం అముఞ్చిత్వావ పవత్తతి. ఏవం అత్తనో అప్పవత్తిట్ఠానేపి రూపపవత్తిం అత్తనో సన్తకమేవ కత్వా పవత్తనసభావస్స అరూపధమ్మస్స అత్తనో పవత్తిట్ఠానే రూపపవత్తియా పధానకారణభావేన ఏకచిత్తసమాయుత్తాతి చిత్తపధానభావో కథితోతి వేదితబ్బో.

ఏవం పఞ్చవోకారభవే పవత్తియం రూపపవత్తియా పధానభూతచిత్తనిరోధేన రూపే ధరమానేయేవ పవత్తానం నిరోధో నామ హోతీతి అరూపధమ్మవసేన ఏవ **''లహుసో వత్తతే ఖణో''**తి వుత్తం. అథ వా పఞ్చవోకారభవే చుతిచిత్తం సన్ధాయ కథితాతి వేదితబ్బా. ఏవం కథియమానే సుఖదుక్ఖా చాతి కాయికచేతసికసుఖవేదనా చ కాయికచేతసికదుక్ఖవేదనా చ

చుతిచిత్తక్ఖణే అహోస్తీపి ఏకసన్తతివసేన చుతిచిత్తేన సద్ధిం నిరుజ్ఝతీతి కథితా. చతువోకారభవం వా సన్ధాయ కథితాతిపి వేదితబ్బా. కథం ? అఞ్ఞస్మిం ఠానే అత్తభావోతి సఞ్ఞాక్ఖన్ధస్స వుత్తభావేన అత్తభావోతి సఞ్ఞాక్ఖన్ధోవ గహితో. బ్రహ్మలోకే కాయికసుఖదుక్ఖదోమనస్సం అహోన్తమ్పి సుఖదుక్ఖా చాతి వేదనాసామఞ్ఞతో లబ్భమానో వేదనాక్ఖన్ధో గహితోతి వేదితబ్బం. సేసం వుత్తసదిసమేవ. ఇమేసు చ తీసు వికప్పేసు **కేవలాతి** ధువసుఖసుభఅత్తా నత్థి, కేవలం తేహి అవోమిస్సా. **లహుసో వత్తతి ఖణో**తి వుత్తనయేన ఏకచిత్తక్ఖణికతాయ లహుకో అతిపరిత్తో జీవితాదీనం ఖణో వత్తతి.

ఏకతో ద్విన్నం చిత్తానం అప్పవత్తిం దస్సేన్తో ''**చుల్లాసీతిసహస్సానీ**''తి గాథమాహ. **చుల్లాసీతిసహస్సాని, కప్పా తిట్ఠన్తి యే మరూ**తి యే దేవగణా చతురాసీతి కప్పసహస్సాని ఆయుం గహేత్వా నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనే తిట్ఠన్తి. "యే నరా"తిపి పాళి. **న త్వేవ తేపి జీవన్తి, ద్వీహి చిత్తసమోహితా**తి తేపి దేవా ద్వీహి చిత్తేహి సమోహితా ఏకతో హుత్వా యుగనద్ధేన చిత్తేన న తు ఏవ జీవన్తి, ఏకేనేకేన చిత్తేన జీవన్తీతి అత్థో.

ఇదాని మరణకాలం దస్సేన్తో ''**యే నిరుద్ధా**''తి గాథమాహ. తత్థ **యే నిరుద్ధా**తి యే ఖన్ధా నిరుద్ధా అత్థఙ్గతా. **మరన్తస్సా**తి మతస్స. **తిట్ఠమానస్స వా**తి ధరమానస్స వా. **సబ్బేపి సదిసా ఖన్ధా**తి చుతితో ఉద్ధం నిరుద్ధక్ఖన్ధా వా పవత్తే నిరుద్ధక్ఖన్ధా వా పున ఘటేతుం అసక్కుణేయ్యట్ఠేన సబ్బేపి ఖన్ధా సదిసా. **గతా అప్పటిసన్ధికా**తి నిరుద్ధక్ఖన్ధానం పున ఆగన్త్వా పటిసన్ధానాభావేన గతా అప్పటిసన్ధికాతి వుచ్చన్తి.

ఇదాని తీసు కాలేసు నిరుద్ధక్ఖన్ధానం నానత్తం నత్థీతి దస్సేతుం ''**అనన్తరా**''తి గాథమాహ. తత్థ **అనన్తరా చ యే భగ్గా, యే చ భగ్గా అనాగతా**తి యే ఖన్ధా అనన్తరాతీతా హుత్వా భిన్నా నిరుద్ధా, యే చ అనాగతా ఖన్ధా భిజ్జిస్సన్తి. **తదన్తరే**తి తేసం అన్తరే నిరుద్ధానం పచ్చుప్పన్నఖన్ధానం. **వేసమం నత్థి లక్ఖణే**తి విసమస్స భావో వేసమం, తం వేసమం నత్థి, తేహి నానత్తం నత్థీతి అత్థో. లక్ఖీయతీతి లక్ఖణం, తస్మిం లక్ఖణే.

ఇదాని అనాగతక్ఖన్ధానం వత్తమానక్ఖన్ధేహి అసమ్మిస్సభావం కథేన్తో ''**అనిబ్బత్తేన న జాతో**''తి గాథమాహ. **అనిబ్బత్తేన న జాతో**తి అజాతేన అపాతుభూతేన అనాగతక్ఖన్ధేన న జాతో న నిబ్బత్తో. ఏతేన అనాగతక్ఖన్ధస్స వత్తమానక్ఖన్ధేన అసమ్మిస్సభావం కథేసి. **పచ్చుప్పన్నేన జీవతీ**తి ఖణపచ్చుప్పన్నేన వత్తమానక్ఖన్ధేన జీవతి. ఏతేన ఏకక్ఖణే ద్వీహి చిత్తేహి న జీవతీతి కథితం. **చిత్తభగ్గా మతో**తి ద్వీహి చిత్తేహి ఏకక్ఖణే అజీవనభావేన చిత్తభఙ్గేన మతో. "ఉపరితో చిత్తభఙ్గా"తిపి పాళి, తం ఉజుకమేవ. **పఞ్ఞత్తి పరమత్థియా**తి "రూపం జీరతి మచ్చానం, నామగోత్తం న జీరతీ"తి (సం॰ ని॰ ౧.౭౬) వచనక్కమేన పణ్ణత్తిమత్తం న జీరణసభావేన పరమా ఠితి ఏతిస్సాతి పరమత్థియా, సభావట్ఠితికాతి అత్థో. "దత్తో మతో, మిత్తో మతో"తి పణ్ణత్తిమత్తమేవ హి తిట్ఠతి. అథ వా **పరమత్థియా**తి పరమత్థికా. పరమో అత్థో ఏతిస్సాతి పరమత్థికా. అజటాకాసోతి పఞ్ఞత్తియా నత్థిధమ్మం పటిచ్చ కథనం వియ మతోతి పఞ్ఞత్తి నత్థిధమ్మం పటిచ్చ న కథియతి, జీవితిన్ద్రియభఙ్గసఙ్ఖాతం ధమ్మం పటిచ్చ కథియతి.

అనిధానగతా భగ్గాతి యే ఖన్ధా భిన్నా, తే నిధానం నిహితం నిచయం న గచ్ఛన్తీతి అనిధానగతా. **పుఞ్జో నత్థి అనాగతే**తి అనాగతేపి నేసం పుఞ్జభావో రాసిభావో నత్థి. **నిబ్బత్తాయేవ తిట్ఠన్తీ**తి పచ్చుప్పన్నవసేన ఉప్పన్నా ఠితిక్ఖణే వయధమ్మావ హుత్వా తిట్ఠన్తి. కిమివ? **ఆరగ్గే సాసపూపమా**తి సూచిముఖే సాసపో వియ.

ఇదాని ఖన్ధానం దస్సనభావం దస్సేన్తో ‘‘**నిబ్బత్తాన**’’న్తి గాథమాహ. తత్థ **నిబ్బత్తానం ధమ్మానన్తి** పచ్చుప్పన్నానం ఖన్ధానం. **భఙ్గో నేసం పురక్ఖతోతి** ఏతేసం భేదో పురతో కత్వా ఠపితో. **పలోకధమ్మాతి** నస్సనసభావా. **పురాణేహి అమిస్సితాతి** పురే ఉప్పన్నేహి ఖన్ధేహి న మిస్సితా న సంసగ్గా.

ఇదాని ఖన్ధానం అదస్సనభావం దస్సేన్తో ‘‘**అదస్సనతో ఆయన్తీ**’’తి గాథమాహ. తత్థ **అదస్సనతో ఆయన్తీతి** అదిస్సమానాయేవ ఆగచ్ఛన్తి ఉప్పజ్జన్తి. **భఙ్గా గచ్ఛన్తిదస్సనన్తి** భేదా భఙ్గతో ఉద్ధం అదస్సనభావం గచ్ఛన్తి. **విజ్జుప్పాదోవ ఆకాసేతి** వివటాకాసే విజ్జులతానిచ్ఛరణం వియ. **ఉప్పజ్జన్తి వయన్తి చాతి** పుబ్బన్తతో ఉద్ధం ఉప్పజ్జన్తి చ భిజ్జన్తి చ, నస్సన్తీతి అత్థో. “ఉదేతి ఆపూరతి వేతి చన్దో”తి (జా॰ ౧.౭.౩) ఏవమాదీసు వియ.

ఏవం ఠితిపరిత్తతం దస్సేత్వా ఇదాని సరసపరిత్తతం దస్సేన్తో ‘‘**కథం సరసపరిత్తతాయా**’’తిఆదిమాహ. తత్థ **అస్సాసూపనిబన్ధం జీవితన్తి** అబ్భన్తరపవిసననాసికవాతపటిబద్ధం జీవితిన్ద్రియం. **పస్సాసోతి** బహినిక్ఖమననాసికవాతో. **అస్సాసపస్సాసోతి** తదుభయం. **మహాభూతూపనిబన్ధన్తి** చతుసముట్ఠానికానం పథవీఆపతేజవాయానం మహాభూతానం పటిబద్ధం జీవితం. **కబళీకారాహారూపనిబన్ధన్తి** అసితపీతాదికబళీకారఆహారేన ఉపనిబన్ధం. **ఉస్మూపనిబన్ధన్తి** కమ్మజతేజోధాతూపనిబన్ధం. **విఞ్ఞాణూపనిబన్ధన్తి** భవఙ్గవిఞ్ఞాణూపనిబన్ధం. యం సన్ధాయ వుత్తం “ఆయు ఉస్మా చ విఞ్ఞాణం, యదా కాయం జహన్తిమ”న్తి (సం॰ ని॰ ౩.౯౫).

ఇదాని నేసం దుబ్బలకారణం దస్సేన్తో ‘‘**మూలమ్పి ఇమేసం దుబ్బల**’’న్తిఆదిమాహ. తత్థ **మూలమ్పీతి** పతిట్ఠట్ఠేన మూలభూతమ్పి. అస్సాసపస్సానఞ్హి కరజకాయో మూలం. మహాభూతాదీనం అవిజ్జాకమ్మతణ్హాహారా. **ఇమేసన్తి** వుత్తప్పకారానం అస్సాసాదీనం జీవితిన్ద్రియపవత్తికారణవసేన వుత్తానం. ఏతేసు హి ఏకేకస్మిం అసతి జీవితిన్ద్రియం న తిట్ఠతి. **దుబ్బలన్తి** అప్పథామం. **పుబ్బహేతూపీతి** అతీతజాతియం ఇమస్స విపాకవట్టస్స హేతుభూతా కారణసఙ్ఖాతా అవిజ్జాసఙ్ఖారతణ్హుపాదానభవాపి. **ఇమేసం దుబ్బలా యే పచ్చయా తేపి దుబ్బలాతి** యే ఆరమ్మణాదిసాధారణపచ్చయా. **పభావికాతి** పధానం హుత్వా ఉప్పాదికా భవతణ్హా. **సహభూమీతి** సహభవికాపి రూపారూపధమ్మా. **సమ్పయోగాపీతి** ఏకతో యుత్తాపి అరూపధమ్మా. **సహజాపీతి** సద్ధిం ఏకచిత్తే ఉప్పన్నాపి. **యాపి పయోజికాతి** చుతిపటిసన్ధివసేన యోజేతుం నియుత్తాతి పయోజికా, వట్టమూలకా తణ్హా. వుత్తఞ్హేతం “తణ్హాదుతియో పురిసో”తి (ఇతివు॰ ౧౫, ౧౦౫). **నిచ్చదుబ్బలాతి** నిరన్తరేన దుబ్బలా. **అనవట్ఠితాతి** న అవట్ఠితా, ఓతరిత్వా న ఠితా. **పరిపాతయన్తి ఇమేతి** ఇమే అఞ్ఞమఞ్ఞం పాతయన్తి ఖేపయన్తి. **అఞ్ఞమఞ్ఞస్సాతి** అఞ్ఞో అఞ్ఞస్స, ఏకో ఏకస్సాతి అత్థో. **హి**-ఇతి కారణత్థే నిపాతో. **నత్థి తాయితాతి** తాయనో రక్ఖకో నత్థి. **న చాపి ఠపేన్తి అఞ్ఞమఞ్ఞన్తి** అఞ్ఞో అఞ్ఞం ఠపేతుం న సక్కోన్తి. **యోపి నిబ్బత్తకో సో న విజ్జతీతి** యోపి ఇమేసం ఉప్పాదకో ధమ్మో, సో ఇదాని నత్థి.

న చ కేనచి కోచి హాయతీతి కోచి ఏకోపి కస్సచి వసేన న పరిహాయతి. **గన్ధబ్బా చ ఇమే హి సబ్బసోతి** సబ్బే హి ఇమే ఖన్ధా సబ్బాకారేన భఙ్గం పాపుణితుం యుత్తా. **పురిమేహి పభావితా ఇమేతి** పుబ్బహేతుపచ్చయేహి ఇమే వత్తమానకా ఉప్పాదికా. **యేపి పభావికాతి** యేపి ఇమే వత్తమానకా ఉప్పాదకా పుబ్బహేతుపచ్చయా. **తే పురే మతాతి** తే వుత్తప్పకారపచ్చయా వత్తమానం అపాపుణిత్వా పఠమమేవ మరణం పత్తా. **పురిమాపి చ పచ్ఛిమాపి చాతి** పురిమా

పుబ్బహేతుపచ్చయాపి చ పచ్ఛిమా వత్తమానే పచ్చయసముప్పన్నా చ. **అఞ్ఞమఞ్ఞం న కదాచి మద్దసంసూతి** అఞ్ఞమఞ్ఞం కిస్మిఞ్చి కాలే న దిట్ఠపుబ్బా. **మ**-కారో పదసన్ధివసేన వుత్తో.

చాతుమహారాజికానం దేవానన్తి ధతరట్ఠవిరూళ్హకవిరూపక్ఖకువేరసఙ్ఖాతా చతుమహారాజా ఇస్సరా ఏతేసన్తి చాతుమహారాజికా. రూపాదీహి దిబ్బన్తి కీళన్తీతి **దేవా**. తే సినేరుపబ్బతస్స వేమజ్ఝే హోన్తి. తేసు అత్థి పబ్బతట్ఠకాపి, అత్థి ఆకాసట్ఠకాపి. తేసం పరమ్పరా చక్కవాళపబ్బతం పత్తా. ఖిడ్డాపదోసికా మనోపదోసికా సీతవలాహకా ఉణ్హవలాహకా చన్దిమా దేవపుత్తో సూరియో దేవపుత్తోతి ఏతే సబ్బేపి చాతుమహారాజికదేవలోకట్ఠా ఏవ తేసం చాతుమహారాజికానం జీవితం. **ఉపాదాయాతి** పటిచ్చ. **పరిత్తకన్తి** వుద్ధిపటిసేధో. **థోకన్తి** మన్దకాలం, దీఘదివసపటిసేధో. **ఖణికన్తి** మన్దకాలం, కాలన్తరపటిసేధో. **లహుకన్తి** సల్లహుకం, అలసపటిసేధో. **ఇతరన్తి** సీఘబలవపటిసేధో . **అనద్ధనీయన్తి** కాలవసేన న అద్ధానక్ఖమం. **నచిరట్ఠితికన్తి** దివసేన చిరం న తిట్ఠతీతి నచిరట్ఠితికం, దివసపటిసేధో.

తావతింసానన్తి తేత్తింసజనా తత్థ ఉపపన్నాతి తావతింసా. అపి చ తావతింసాతి తేసం దేవానం నామమేవాతిపి వుత్తం. తేపి అత్థి పబ్బతట్ఠకా, అత్థి ఆకాసట్ఠకా, తేసం పరమ్పరా చక్కవాళపబ్బతం పత్తా. తథా **యామాదీనం**. ఏకదేవలోకేపి హి దేవానం పరమ్పరా చక్కవాళపబ్బతం అప్పత్తా నామ నత్థి. దిబ్బసుఖం యాతా పయాతా సమ్పత్తాతి **యామా**. తుట్ఠా పహట్ఠాతి **తుసితా**. పకతిపటియత్తారమ్మణతో అతిరేకేన నిమ్మితుకామకాలే యథారుచితే భోగే నిమ్మినిత్వా రమన్తీతి **నిమ్మానరతీ**. చిత్తాచారం ఞత్వా పరేహి నిమ్మితేసు భోగేసు వసం వత్తేన్తీతి **పరనిమ్మితవసవత్తీ**. బ్రహ్మకాయే బ్రహ్మఘటాయ నియుత్తాతి **బ్రహ్మకాయికా**. సబ్బేపి పఞ్చవోకారబ్రహ్మానో గహితా.

గమనియోతి గన్తబ్బో. **సమ్పరాయోతి** పరలోకో. **యో భిక్ఖవే చిరం జీవతి, సో వస్ససతన్తి** యో చిరం తిట్ఠమానో, సో వస్ససతమత్తం తిట్ఠతి. **అప్పం వా భియ్యోతి** వస్ససతతో ఉపరి తిట్ఠమానో ద్వే వస్ససతాని తిట్ఠమానో నామ నత్థి. **హీళేయ్యాన్తి** నం జీవితం అవఞ్ఞాతం కరేయ్య, లామకతో చిన్తేయ్య. "హీళేయ్యాన"న్తి చ పఠన్తి. **అచ్చయన్తీతి** అతిక్కమన్తి. **అహోరత్తాతి** రత్తిన్దివపరిచ్ఛేదా. **ఉపరుజ్ఝతీతి** జీవితిన్ద్రియం నిరుజ్ఝతి, అభావం ఉపగచ్ఛతి. **ఆయు ఖియ్యతి మచ్చానన్తి** సత్తానం ఆయుసఙ్ఖారో ఖయం యాతి. **కున్నదీనంవ ఓదకన్తి** యథా ఉదకచ్ఛిన్నాయ కున్నదియా ఉదకం, ఏవం మచ్చానం ఆయు ఖియ్యతి. పరమత్థతో హి అతిపరిత్తో సత్తానం జీవితక్ఖణో ఏకచిత్తక్ఖణికమత్తోయేవ. యథా నామ రథచక్కం పవత్తమానమ్పి ఏకేనేవ నేమిపదేసేన పవత్తతి, తిట్ఠమానమ్పి ఏకేనేవ తిట్ఠతి, ఏవమేవ ఏకచిత్తక్ఖణికం సత్తానం జీవితం తస్మిం చిత్తే నిరుద్ధమత్తే సత్తో నిరుద్ధోతి వుచ్చతి.

ధీరాతి ధీరా ఇతి. పున **ధీరాతి** పణ్డితా. **ధితిమాతి** ధితి అస్స అత్థీతి ధితిమా. **ధితిసమ్పన్నాతి** పణ్డిచ్చేన సమన్నాగతా. **ధీకతపాపాతి** గరహితపాపా. తంయేవ పరియాయం దస్సేతుం "**ధీ వుచ్చతి పఞ్ఞా**"తిఆదిమాహ. తత్థ పజానాతీతి **పఞ్ఞా**. కిం పజానాతి? "ఇదం దుక్ఖ"న్తిఆదినా నయేన అరియసచ్చాని. అట్ఠకథాయం పన "పఞ్ఞాపనవసేన పఞ్ఞా"తి వుత్తా. కిన్తి పఞ్ఞాపేతి? "అనిచ్చం దుక్ఖం అనత్తా"తి పఞ్ఞాపేతి. సావ అవిజ్జాయ అభిభవనతో అధిపతియట్ఠేన ఇన్ద్రియం, దస్సనలక్ఖణే వా ఇన్దట్ఠం కారేతీతిపి ఇన్ద్రియం, పఞ్ఞావ ఇన్ద్రియం **పఞ్ఞిన్ద్రియం**. సా పనేసా ఓభాసనలక్ఖణా, పజాననలక్ఖణా చ; యథా హి చతుభిత్తికే గేహే రత్తిభాగే దీపే జలితే అన్ధకారం నిరుజ్ఝతి, ఆలోకో పాతుభవతి, ఏవమేవ ఓభాసనలక్ఖణా పఞ్ఞా. పఞ్ఞోభాససమో ఓభాసో నామ నత్థి. పఞ్ఞవతో హి ఏకపల్లఙ్కేన నిసిన్నస్స దససహస్సిలోకధాతు ఏకాలోకా హోతి. తేనాహ థేరో –

“యథా, మహారాజ, పురిసో అన్ధకారే గేహే తేలప్పదీపం పవేసేయ్య, పవిట్ఠో పదీపో అన్ధకారం విద్ధంసేతి, ఓభాసం జనేతి, ఆలోకం విదంసేతి, పాకటాని చ రూపాని కరోతి; ఏవమేవ ఖో, మహారాజ, పఞ్ఞా ఉప్పజ్జమానా అవిజ్జన్ధకారం విద్ధంసేతి, విజ్జోభాసం జనేతి, ఞాణాలోకం విదంసేతి, పాకటాని అరియసచ్చాని కరోతి. ఏవం ఖో, మహారాజ, ఓభాసనలక్ఖణా పఞ్ఞా”తి (మి॰ ప॰ ౨.౧.౧౫).

యథా పన ఛేకో భిసక్కో ఆతురానం సప్పాయాసప్పాయాని భోజనాదీని జానాతి, ఏవం పఞ్ఞా ఉప్పజ్జమానా కుసలాకుసలే సేవితబ్బాసేవితబ్బే హీనప్పణీతకణ్హసుక్కసప్పటిభాగఅప్పటిభాగే ధమ్మే పజానాతి. వుత్తమ్పి చేతం ధమ్మసేనాపతినా “పజానాతి పజానాతీతి ఖో, ఆవుసో, తస్మా పఞ్ఞవాతి వుచ్చతి. కిఞ్చ పజానాతి? ఇదం దుక్ఖన్తి పజానాతీ”తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౪౯) విత్థారేతబ్బం. ఏవమస్సా పజాననలక్ఖణతా వేదితబ్బా.

అపరో నయో – యథాసభావపటివేధలక్ఖణా పఞ్ఞా, అక్ఖలితపటివేధలక్ఖణా వా, కుసలిస్సాసఖిత్తఉసుపటివేధో వియ. విసయోభాసరసా, పదీపో వియ. అసమ్మోహపచ్చుపట్ఠానా, అరఞ్ఞగతసుదేసకో వియ.

ఖన్ధధీరాతి పఞ్చసు ఖన్ధేసుఞాణం పవత్తేన్తీతి ఖన్ధధీరా. అట్ఠారససు ధాతూసు ఞాణం పవత్తేన్తీతి **ధాతుధీరా**. సేసేసుపి ఇమినా నయేన అత్థో నేతబ్బో. **తే ధీరా ఏవమాహంసూ**తి ఏతే పణ్డితా ఏవం కథయింసు. **కథేన్తీ**తి “అప్పకం పరిత్తక”న్తి కథయన్తి. **భణన్తీ**తి “థోకం ఖణిక”న్తి భాసన్తి. **దీపయన్తీ**తి “లహుకం ఇత్తర”న్తి పతిట్ఠపేన్తి. **వోహరన్తీ**తి “అనద్ధనికం నచిరట్ఠితిక”న్తి నానావిధేన బ్యవహరన్తి.

౧౧. ఇదాని యే తథా న కరోన్తి, తేసం బ్యసనుప్పత్తిం దస్సేన్తో **“పస్సామీ”**తి గాథమాహ. తత్థ **పస్సామీ**తి మంసచక్ఖుఆదీహి పేక్ఖామి. **లోకే**తి అపాయాదిమ్హి. **పరిఫన్దమాన**న్తి ఇతో చితో చ ఫన్దమానం. **పజం ఇమ**న్తి ఇమం సత్తకాయం. **తణ్హాగత**న్తి తణ్హాయ గతం అభిభూతం నిపాతితన్తి అధిప్పాయో. **భవేసూ**తి కామభవాదీసు. **హీనా నరా**తి హీనకమ్మన్తా నరా. **మచ్చుముఖే లపన్తీ**తి అన్తకాలే సమ్పత్తే మరణముఖే పరిదేవన్తి. **అవీతతణ్హాసే**తి అవిగతతణ్హా. **భవా**తి కామభవాదికా. **భవేసూ**తి కామభవాదికేసు. అథ వా **భవాభవేసూ**తి భవభవేసు, పునప్పునభవేసూతి వుత్తం హోతి.

పస్సామీతి మంసచక్ఖునాపి పస్సామీతి దువిధం మంసచక్ఖు – ససమ్భారచక్ఖు పసాదచక్ఖూతి. తత్థ యోయం అక్ఖికూపకే పతిట్ఠితో హేట్ఠా అక్ఖికూపకట్ఠికేన ఉపరి భముకట్ఠికేన ఉభతో అక్ఖికూటేహి బహిద్ధా అక్ఖిలోమేహి పరిచ్ఛిన్నో అక్ఖికూపకమజ్ఝా నిక్ఖన్తేన న్హారుసుత్తకేన మత్థలుఙ్గే ఆబద్ధో సేతకణ్హమణ్డలవిచిత్తో మంసపిణ్డో, ఇదం **ససమ్భారచక్ఖు** నామ. యో పన ఏత్థ సితో ఏత్థ పటిబద్ధో చతున్నం మహాభూతానం ఉపాదాయ పసాదో, ఇదం **పసాదచక్ఖు** నామ. ఇదమధిప్పేతం. తదేతం తస్స ససమ్భారచక్ఖునో సేతమణ్డలపరిక్ఖిత్తస్స కణ్హమణ్డలస్స మజ్ఝే అభిముఖే ఠితానం సరీరసణ్ఠానుప్పత్తిపదేసే దిట్ఠమణ్డలే సత్తసు పిచుపటలేసు ఆసిత్తతేలం పిచుపటలాని వియ సత్తక్ఖిపటలాని బ్యాపేత్వా పమాణతో ఊకాసిరమత్తం చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం యథారహం వత్థుద్వారభావం సాధయమానం తిట్ఠతి.

తం చక్ఖతీతి చక్ఖు, తేన మంసచక్ఖునా పస్సామి. **దిబ్బచక్ఖునా**తి “అద్దసం ఖో అహం, భిక్ఖవే, దిబ్బేన చక్ఖునా విసుద్ధేనా”తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౮౪) ఏవంవిధేన దిబ్బచక్ఖునా. **పఞ్ఞాచక్ఖునా**తి “విరజం వీతమలం ధమ్మచక్ఖుం ఉదపాదీ”తి (మ॰ ని॰ ౨.౩౯౫; మహావ॰ ౧౬) ఏవం ఆగతేన పఞ్ఞాచక్ఖునా. **బుద్ధచక్ఖునా**తి “అద్దసం ఖో అహం, భిక్ఖవే, బుద్ధచక్ఖునా లోకం

వోలోకేన్తో"తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౮౩) ఏవమాగతేన బుద్ధచక్ఖునా. **సమన్తచక్ఖునాతి** "సమన్తచక్ఖు వుచ్చతి సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణ"న్తి (చూళని॰ ధోతకమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౩౨; మోఘరాజమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౮౫) ఏవమాగతేన సమన్తచక్ఖునా. **పస్సామీతి** మంసచక్ఖునా హత్థతలే ఠపితామలకం వియ రూపగతం మంసచక్ఖునా. **దక్ఖామీతి** సఞ్జానామి దిబ్బేన చక్ఖునా చుతూపపాతం. **ఓలోకేమీతి** అవలోకేమి పఞ్ఞాచక్ఖునా చతుసచ్చం. **నిజ్ఝాయామీతి** చిన్తేమి బుద్ధచక్ఖునా సద్ధాపఞ్చమకాని ఇన్ద్రియాని. **ఉపపరిక్ఖామీతి** సమన్తతో ఇక్ఖామి పరియేసామి సమన్తచక్ఖునా పఞ్చ నేయ్యపథే.

తణ్హాఫన్దనాయ ఫన్దమానన్తి తణ్హాచలనాయ చలమానం. ఇతో పరం దిట్ఠిఫన్దనాదిదిట్ఠిబ్యసనేన దుక్ఖేన ఫన్దమానపరియోసానం వుత్తనయత్తా ఉత్తానమేవ. **సమ్ఫన్దమానన్తి** పునప్పునం ఫన్దమానం. **విప్ఫన్దమానన్తి** నానావిధేన చలమానం. **వేధమానన్తి** కమ్పమానం. **పవేధమానన్తి** పధానేన కమ్పమానం. **సమ్పవేధమానన్తి** పునప్పునం కమ్పమానం. ఉపసగ్గేన వా పదం వడ్ఢితం.

తణ్హానుగతన్తి తణ్హాయ అనుపవిట్ఠం. **తణ్హాయానుసటన్తి** తణ్హాయ అనుపత్థటం. **తణ్హాయాసన్నన్తి** తణ్హాయ నిముగ్గం. **తణ్హాయ పాతితన్తి** తణ్హాయ ఖిత్తం. "పరిపాతిత"న్తి వా పాఠో. **అభిభూతన్తి** తణ్హాయ మద్దితం అజ్ఝోత్థటం. **పరియాదిన్నచిత్తన్తి** ఖేపేత్వా గహితచిత్తం. అథ వా ఓఘేన గతం వియ **తణ్హాగతం.** ఉపాదిణ్ణకరూపపచ్చయేహి పతిత్వా గతం వియ **తణ్హానుగతం.** ఉదకపిట్ఠిం ఛాదేత్వా పత్థటనీలికా ఉదకపిట్ఠి వియ **తణ్హానుసటం.** వచ్చకూపే నిముగ్గం వియ **తణ్హాయాసన్నం.** రుక్ఖగ్గతో పతిత్వా నరకే పతితం వియ **తణ్హాపాతితం.** ఉపాదిణ్ణకరూపం సంయోగం వియ **తణ్హాయ అభిభూతం.** ఉపాదిణ్ణకరూపపరిగ్గాహకస్స ఉప్పన్నవిపస్సనం వియ తణ్హాయ **పరియాదిన్నచిత్తం.** అథ వా కామచ్ఛన్దేన **తణ్హాగతం.** కామపిపాసాయ **తణ్హానుగతం.** కామాసవేన **తణ్హానుసటం.** కామపరిళాహేన **తణ్హాయాసన్నం.** కామజ్ఝోసానేన **తణ్హాయ పాతితం.** కామోఘేన **తణ్హాయ అభిభూతం.** కాముపాదానేన తణ్హాయ **పరియాదిన్నచిత్తన్తి** ఏవమేకే వణ్ణయన్తి. **కామభవేతి** కామావచరే. **రూపభవేతి** రూపావచరే. **అరూపభవేతి** అరూపావచరే. తేసం నానత్తం హేట్ఠా పకాసితంయేవ.

భవాభవేసూతి భవాభవేతి భవోతి కామధాతు. **అభవోతి** రూపారూపధాతు. అథ వా **భవోతి** కామధాతు రూపధాతు. **అభవోతి** అరూపధాతు. తేసు భవాభవేసు. **కమ్మభవేతి** కమ్మవట్టే. **పునబ్భవేతి** పోనోభవికే విపాకవట్టే. **కామభవేతి** కామధాతుయా. **కమ్మభవేతి** కమ్మవట్టే. తత్థ కమ్మభవో భావయతీతి భవో. **కామభవే పునబ్భవేతి** కామధాతుయా ఉపపత్తిభవే విపాకవట్టే. విపాకభవో భవతీతి భవో. **రూపభవాదీసుపి** ఏసేవ నయో. ఏత్థ చ "కామభవే రూపభవే అరూపభవే"తి ఓకాసభవం సన్ధాయ వుత్తం. తీసుపి "కమ్మభవే"తి కమ్మభవం , తథా "పునబ్భవే"తి ఉపపత్తిభవం సన్ధాయ వుత్తం. **పునప్పునబ్భవేతి** అపరాపరం ఉప్పత్తియం. **గతియాతి** పఞ్చగతియా అఞ్ఞతరాయ. **అత్తభావాభినిబ్బత్తియాతి** అత్తభావానం అభినిబ్బత్తియా. **అవీతతణ్హాతి** మూలపదం. **అవిగతతణ్హాతి** ఖణికసమాధి వియ ఖణికప్పహానాభావేన న విగతా తణ్హా ఏతేసన్తి అవిగతతణ్హా. **అచత్తతణ్హాతి** తదఙ్గప్పహానాభావేన అపరిచ్చత్తతణ్హా. **అవన్తతణ్హాతి** విక్ఖమ్భనప్పహానాభావేన న వన్తతణ్హాతి అవన్తతణ్హా. **అముత్తతణ్హాతి** అచ్చన్తసముచ్ఛేదప్పహానాభావేన న ముత్తతణ్హా. **అప్పహీనతణ్హాతి** పటిప్పస్సద్ధిప్పహానాభావేన న పహీనతణ్హా. **అప్పటినిస్సట్ఠతణ్హాతి** నిస్సరణప్పహానాభావేన భవే పతిట్ఠితం అనుసయకిలేసం అప్పటినిస్సజ్జిత్వా ఠితత్తా అప్పటినిస్సట్ఠతణ్హా.

౧౨. ఇదాని యస్మా అవిగతతణ్హా ఏవం ఫన్దన్తి చ లపన్తి చ, తస్మా తణ్హావినయే సమాదపేన్తో "**మమాయితే**"తి గాథమాహ. తత్థ **మమాయితేతి** తణ్హాదిట్ఠిమమత్తేహి "మమ"న్తి పరిగ్గహితే వత్థుస్మిం. **పస్సథాతి** సోతారే ఆలపన్తో ఆహ.

ఏతమ్హీతి ఏతమ్హి ఆదీనవం. సేసం పాకటమేవ.

ద్వే మమత్తాతి ద్వే ఆలయా. **యావతా**తి పరిచ్ఛేదనియమత్థే నిపాతో. **తణ్హాసఙ్ఖాతేనా**తి తణ్హాకోట్ఠాసేన, సఙ్ఖా సఙ్ఖాతన్తి అత్థతో ఏకం "సఞ్ఞానిదానా హి పపఞ్చసఙ్ఖా"తిఆదీసు (సు॰ ని॰ ౮౮౦) వియ. **సీమకత**న్తి అపరిచ్ఛేదదోసవిరహితం మరియాదకతం "తియోజనపరమం సీమం సమ్మన్నితు"న్తి ఆదీసు (మహావ॰ ౧౪౦) వియ. **ఓధికత**న్తి వచనపరిచ్ఛేదదోసవిరహితం పరిచ్ఛేదకతం సీమన్తరికరుక్ఖో వియ. **పరియన్తకత**న్తి పరిచ్ఛేదకతం. సీమన్తరికరుక్ఖో పన ద్విన్నం సాధారణం, అయం పన ఏకాబద్ధతాలపన్తి వియ కతన్తి పరియన్తకతం. **పరిగ్గహిత**న్తి కాలన్తరేపి పరాయత్తం ముఞ్చిత్వా సబ్బాకారేన గహితం. **మమాయిత**న్తి ఆలయకతం వస్సూపగతం సేనాసనం వియ. **ఇదం మమ**న్తి సమీపే ఠితం. **ఏతం మమ**న్తి దూరే ఠితం. **ఏత్తక**న్తి పరిక్ఖారనియమనం "ఏత్తకమ్హి నప్పటిభాసేయ్యా"తి వియ. **ఏత్తావతా**తి పరిచ్ఛేదత్థేపి నిపాతనియమనం "ఏత్తావతా ఖో మహానామా"తి వియ. **కేవలమ్హి మహాపథవి**న్తి సకలమ్హి మహాపథవిం.

అట్ఠసతం తణ్హావిచరితన్తి అట్ఠుత్తరసతం తణ్హాగమనవిత్థారం. అట్ఠుత్తరసతం కథం హోతీతి చే? రూపతణ్హా…పే॰… ధమ్మతణ్హాతి ఏవం చక్ఖుద్వారాదీసు జవనవీథియా పవత్తా తణ్హా "సేట్ఠిపుత్తో, బ్రాహ్మణపుత్తో"తి ఏవమాదీసు పితితో లద్ధనామా వియ పితుసదిసారమ్మణే భూతా. ఏత్థ చ రూపారమ్మణా రూపే తణ్హాతి రూపతణ్హా. సా కామరాగభావేన రూపం అస్సాదేన్తీ పవత్తమానా కామతణ్హా. సస్సతదిట్ఠిసహగతరాగభావేన "రూపం నిచ్చం ధువం సస్సత"న్తి ఏవం అస్సాదేన్తీ పవత్తమానా భవతణ్హా. ఉచ్ఛేదదిట్ఠిసహగతరాగభావేన "రూపం ఉచ్ఛిజ్జతి వినస్సతి పచ్ఛేదం భవిస్సతీ"తి ఏవం అస్సాదేన్తీ పవత్తమానా విభవతణ్హాతి ఏవం తివిధా హోతి. యథా చ రూపతణ్హా, తథా సద్దతణ్హాదయోపీతి ఏతాని అట్ఠారస తణ్హావిచరితాని హోన్తి. తాని అజ్ఝత్తరూపాదీసు అట్ఠారస, బహిద్ధారూపాదీసు అట్ఠారసాతి ఛత్తింస, ఇతి అతీతాని ఛత్తింస, అనాగతాని ఛత్తింస, పచ్చుప్పన్నాని ఛత్తింసాతి అట్ఠసతం. అజ్ఝత్తికస్స ఉపాదాయ "అస్మీ"తి హోతి, "ఇత్థస్మీ"తి హోతీతి వా ఏవమాదీని అజ్ఝత్తికరూపాదినిస్సితాని అట్ఠారస, బాహిరస్సుపాదాయ ఇమినా "అస్మీ"తి హోతి, ఇమినా "ఇత్థస్మీ"తి హోతీతి బాహిరరూపాదినిస్సితాని అట్ఠారసాతి ఛత్తింస. ఇతి అతీతాని ఛత్తింస, అనాగతాని ఛత్తింస, పచ్చుప్పన్నాని ఛత్తింసాతి ఏవమ్హి అట్ఠసతతణ్హావిచరితాని హోన్తి.

వీసతివత్థుకా సక్కాయదిట్ఠీతి రూపాదీనం పఞ్చన్నం ఖన్ధానం ఏకేకమ్హి "రూపం అత్తతో సమనుపస్సతీ"తిఆదినా (పటి॰ మ॰ ౧.౧౩౦-౧౩౧) నయేన చతుధా గాహవసేన పవత్తాని వత్థూని కత్వా ఉప్పన్నా విజ్జమానట్ఠేన సతి ఖన్ధపఞ్చకసఙ్ఖాతే కాయే దిట్ఠీతి సక్కాయదిట్ఠి. **దసవత్థుకా మిచ్ఛాదిట్ఠీ**తి "నత్థి దిన్నం, నత్థి యిట్ఠ"న్తిఆదినయప్పవత్తా మిచ్ఛాదిట్ఠి, అయాథావదిట్ఠి విరజ్ఝిత్వా గహణతో వా వితథా దిట్ఠి మిచ్ఛాదిట్ఠి, అనత్థావహత్తా పణ్డితేహి కుచ్ఛితా దిట్ఠీతిపి మిచ్ఛాదిట్ఠి. సా అయోనిసో అభినివేసలక్ఖణా, పరామాసరసా, మిచ్ఛాభినివేసపచ్చుపట్ఠానా, అరియానమదస్సనకామతాదిపదట్ఠానా, పరమవజ్జాతి దట్ఠబ్బా. **దసవత్థుకా అన్తగ్గాహికా దిట్ఠీ**తి సస్సతో లోకో, అసస్సతో లోకో, అన్తవా లోకో"తి ఆదినయప్పవత్తా ఏకేకం కోట్ఠాసం పతిట్ఠం కత్వా గహణవసేన ఏవం పవత్తా దిట్ఠి దసవత్థుకా అన్తగ్గాహికా దిట్ఠి. **యా ఏవరూపా దిట్ఠీ**తి యా ఏవంజాతికా దిట్ఠి. **దిట్ఠిగత**న్తి దిట్ఠీసు గతం. ఇదం దస్సనం ద్వాసట్ఠిదిట్ఠిఅన్తోగధత్తాతి దిట్ఠిగతం, దిట్ఠియేవ దురతిక్కమనట్ఠేన గహనం **దిట్ఠిగహనం** తిణగహనవనగహనపబ్బతగహనాని వియ. సాసఙ్కసప్పటిభయట్ఠేన **దిట్ఠికన్తారం** చోరకన్తారవాళకన్తారనిరుదకకన్తారదుబ్భిక్ఖకన్తారా వియ. సమ్మాదిట్ఠియా వినివిజ్ఝనట్ఠేన విలోమనట్ఠేన చ **దిట్ఠివిసూకాయికం**. మిచ్ఛాదస్సనఞ్హి ఉప్పజ్జమానం సమ్మాదస్సనం వినివిజ్ఝతి చేవ

విలోమేతి చ. కదాచి సస్సతస్స, కదాచి ఉచ్ఛేదస్స గహణతో దిట్ఠియా విరూపం ఫన్దితన్తి **దిట్ఠివిప్ఫన్దితం**. దిట్ఠిగతికో హి ఏకస్మిం పతిట్ఠాతుం న సక్కోతి. కదాచి సస్సతం అనుస్సరతి, కదాచి ఉచ్ఛేదం. దిట్ఠియేవ బన్ధనట్ఠేన సంయోజనన్తి **దిట్ఠిసంయోజనం**. సుసుమారాదయో వియ పురిసం ఆరమ్మణం దళ్హం గణ్హాతీతి **గాహో**. పతిట్ఠహనతో **పతిట్ఠాహో**. అయఞ్హి బలవపవత్తిభావేన పతిట్ఠహిత్వా గణ్హాతి. నిచ్చాదివసేన అభినివిసతీతి **అభినివేసో**. ధమ్మసభావం అతిక్కమిత్వా నిచ్చాదివసేన పరతో ఆమసతీతి **పరామాసో**. అనత్థావహత్తా కుచ్ఛితో మగ్గో, కుచ్ఛితానం వా అపాయానం మగ్గోతి **కుమ్మగ్గో**. అయాథావపథతో **మిచ్ఛాపథో**. యథా హి దిసామూళ్హేన "అయం అసుకగామస్స నామ పథో"తి గహితోపి తం గామం న సమ్పాపేతి, ఏవం దిట్ఠిగతికేన "సుగతిపథో"తి గహితాపి దిట్ఠి సుగతిం న పాపేతీతి అయాథావపథతో మిచ్ఛాపథో. మిచ్ఛాసభావతో **మిచ్ఛత్తం**. తత్థేవ పరిబ్భమనతో తరన్తి ఏత్థ బాలాతి తిత్థం, తిత్థఞ్చ తం అనత్థానఞ్చ ఆయతనన్తి **తిత్థాయతనం,** తిత్థియానం వా సఞ్జాతిదేసట్ఠేన నివాసట్ఠానట్ఠేన చ ఆయతనన్తిపి **తిత్థాయతనం**. విపరియేసభూతో గాహో, విపరియేసతో వా గాహోతి **విపరియేసగ్గాహో**. అసభావగాహోతి **విపరీతగ్గాహో**. "అనిచ్చే నిచ్చ"న్తి ఆదినయప్పవత్తవసేన పరివత్తేత్వా గాహో **విపల్లాసగ్గాహో**. అనుపాయగాహో **మిచ్ఛాగాహో**. అయాథావకస్మిం వత్థుస్మిం న సభావస్మిం వత్థుస్మిం తథం యాథావకం సభావన్తి గాహో **''అయాథావకస్మిం యాథావక''న్తి గాహో. యావతాతి** యత్తకా. **ద్వాసట్ఠిదిట్ఠిగతానీతి** బ్రహ్మజాలే (దీ. ని. ౧.౨౮ ఆదయో) ఆగతాని ద్వాసట్ఠిదిట్ఠిగతాని.

అచ్ఛేదసంకినోపి ఫన్దన్తీతి అచ్ఛిన్దిత్వా పసయ్హ బలక్కారేన గణ్హిస్సన్తీతి ఉప్పన్నసంకినోపి చలన్తి. **అచ్ఛిన్దన్తేపీ**తి వుత్తనయేన అచ్ఛిజ్జన్తేపి. **అచ్ఛిన్నేపీ**తి వుత్తనయేన అచ్ఛిన్దిత్వా గహితేపి. **విపరిణామసంకినోపీ**తి పరివత్తేత్వా అఞ్ఞథాభావేన ఆసంకినోపి . **విపరిణామన్తేపీ**తి విపరివత్తనకాలేపి. **విపరిణతేపీ**తి విపరివత్తితేపి. **ఫన్దన్తీ**తి చలన్తి. **సమ్ఫన్దన్తీ**తి సబ్బాకారేన చలన్తి. **విప్ఫన్దన్తీ**తి వివిధాకారేన ఫన్దన్తి. **వేధన్తీ**తి భయం దిస్వా కమ్పన్తి. **పవేధన్తీ**తి ఛమ్భితత్తా భయేన విసేసేన కమ్పన్తి. **సమ్పవేధన్తీ**తి లోమహంసనభయేన సబ్బాకారేన కమ్పన్తి. **ఫన్దమానే**తి ఉపయోగబహువచనం. **అప్పోదకే**తి మన్దోదకే. **పరిత్తోదకే**తి ఉళితోదకే. **ఉదకపరియాదానే**తి ఖీణోదకే. **బలాకాహి వా**తి వుత్తావసేసాహి పక్ఖిజాతీహి. **పరిపాతియమానా**తి విహింసియమానా ఘట్టియమానా. **ఉక్ఖిపియమానా**తి కద్దమన్తరతో నీహరియమానా గిలియమానా వా. **ఖజ్జమానా**తి ఖాదియమానా. **ఫన్దన్తి** కాకేహి. **సమ్ఫన్దన్తి** కులలేహి. **విప్ఫన్దన్తి** బలాకాహి. **వేధన్తి** తుణ్డేన గహితకాలే మరణవసేన. **పవేధన్తి** విజ్ఝనకాలే. **సమ్పవేధన్తి** మరణసమీపే.

పస్సిత్వాతి అగుణం పస్సిత్వా. **తులయిత్వా**తి గుణాగుణం తులయిత్వా. **తీరయిత్వా**తి గుణాగుణం విత్థారేత్వా. **విభావయిత్వా**తి వత్థుహానభాగిం ముఞ్చిత్వా వజ్జేత్వా. **విభూతం కత్వా**తి నిప్ఫత్తిం పాపేత్వా ఆవేణికం కత్వా. అథ వా సంకిణ్ణదోసం మోచేత్వా వత్థువిభాగకరణేన **పస్సిత్వా**. అపరిచ్ఛేదదోసం మోచేత్వా పమాణకరణవసేన **తులయిత్వా**. వత్థుదోసం మోచేత్వా విభాగకరణవసేన **తీరయిత్వా**. సమ్మోహదోసం మోచయిత్వా అగ్గవిభాగకరణవసేన **విభావయిత్వా**. ఘనదోసం మోచేత్వా పకతివిభాగకరణేన **విభూతం కత్వా. పహాయా**తి పజహిత్వా. **పటినిస్సజ్జిత్వా**తి నిస్సజ్జిత్వా. **అమమాయన్తో**తి తణ్హాదిట్ఠీహి ఆలయం అకరోన్తో. **అగణ్హన్తో**తి దిట్ఠియా పుబ్బభాగే పఞ్ఞాయ తం న గణ్హన్తో. **అపరామసన్తో**తి వితక్కేన ఊహనం అకరోన్తో. **అనభినివేసన్తో**తి నియామోక్కన్తిదిట్ఠివసేన నప్పవిసన్తో.

అకుబ్బమానోతి పరిగ్గాహతణ్హావసేన అకరోన్తో. **అజనయమానో**తి పోనోభవికతణ్హావసేన అజనయమానో. **అసఞ్జనయమానో**తి విసేసేన అసఞ్జనయమానో. **అనిబ్బత్తయమానో**తి పత్థనాతణ్హావసేన న నిబ్బత్తయమానో.

అనభినిబ్బత్తయమానోతి సబ్బాకారేన న అభినిబ్బత్తయమానో. ఉపసగ్గవసేన వా ఏతాని పదాని వడ్ఢితాని. ఏవమేత్థ పఠమగాథాయ అస్సాదం.

౧౩. తతో పరాహి చతూహి గాథాహి ఆదీనవఞ్చ దస్సేత్వా ఇదాని సఉపాయం నిస్సరణం నిస్సరణానిసంసఞ్చ దస్సేతుం, సబ్బాహి వా ఏతాహి కామానం ఆదీనవం ఓకారం సంకిలేసఞ్చ దస్సేత్వా ఇదాని నేక్ఖమ్మే ఆనిసంసం దస్సేతుం ''**ఉభోసు అన్తేసూ**''తి గాథాద్వయమాహ. తత్థ **ఉభోసు అన్తేసూ**తి ఫస్సఫస్ససముదయాదీసు ద్వీసు, ద్వీసు పరిచ్ఛేదేసు. **వినేయ్య ఛన్ద**న్తి ఛన్దరాగం వినేత్వా. **ఫస్సం పరిఞ్ఞాయా**తి చక్ఖుసమ్ఫస్సాదిఫస్సం, ఫస్సానుసారేన వా తంసమ్పయుత్తే సబ్బేపి అరూపధమ్మే, తేసం వత్థుద్వారారమ్మణవసేన రూపధమ్మే చాతి సకలమ్పి నామరూపం తీహి పరిఞ్ఞాహి పరిజానిత్వా. **అనానుగిద్ధో**తి రూపాదీసు సబ్బధమ్మేసు అగిద్ధో. **యదత్తగరహీ తదకుబ్బమానో**తి యం అత్తనా గరహతి, తం అకురుమానో. **న లిమ్పతీ దిట్ఠసుతేసు ధీరో**తి సో ఏవరూపో ధితిసమ్పన్నో ధీరో దిట్ఠేసు చ సుతేసు చ ధమ్మేసు ద్విన్నం లేపానం ఏకేనాపి లేపేన న లిమ్పతి, ఆకాసమివ నిరుపలిత్తో అచ్చన్తవోదానప్పత్తో హోతి.

ఫస్సో ఏకో అన్తోతి ఫస్సో ఏకపరిచ్ఛేదో. ఫుసతీతి ఫస్సో. స్వాయం ఫుసనలక్ఖణో, సఙ్ఘట్టనరసో, సన్నిపాతపచ్చుపట్ఠానో, ఆపాథగతవిసయపదట్ఠానో. అయఞ్హి అరూపధమ్మోపి సమానో ఆరమ్మణే ఫుసనాకారేనేవ పవత్తతీతి ఫుసనలక్ఖణో. ఏకదేసేనేవ అనల్లీయమానోపి రూపం వియ చక్ఖుం, సద్దో వియ చ సోతం చిత్తం ఆరమ్మణఞ్చ సఙ్ఘట్టేతీతి సఙ్ఘట్టనరసో, వత్థారమ్మణసఙ్ఘట్టనతో వా ఉప్పన్నత్తా సమ్పత్తిఅత్థేనపి రసేన "సఙ్ఘట్టనరసో"తి వేదితబ్బో. వుత్తఞ్హేతం **అట్ఠకథాయం** –

> "చతుభూమకఫస్సో నో ఫుసనలక్ఖణో నామ నత్థి, సఙ్ఘట్టనరసో పన పఞ్చద్వారికోవ హోతి. పఞ్చద్వారికస్స హి ఫుసనలక్ఖణోతిపి సఙ్ఘట్టనరసోతిపి నామం. మనోద్వారికస్స ఫుసనలక్ఖణోత్వేవ నామం, న సఙ్ఘట్టనరసో"తి (ధ. స. అట్ఠ. ౧, కామావచరకుసల, ధమ్ముద్దేసకథా).

ఇదఞ్చ వత్వా ఇదం సుత్తం (మి. ప. ౨.౩.౮) ఆభతం –

> "యథా, మహారాజ, ద్వే మేణ్డా యుజ్ఝేయ్యుం, యథా ఏకో మేణ్డో, ఏవం చక్ఖు దట్ఠబ్బం. యథా దుతియో మేణ్డో, ఏవం రూపం దట్ఠబ్బం. యథా తేసం సన్నిపాతో, ఏవం ఫస్సో దట్ఠబ్బో. ఏవం ఫుసనలక్ఖణో చ ఫస్సో సఙ్ఘట్టనరసో చ. యథా, మహారాజ, ద్వే సమ్మా వజ్జేయ్యుం, ద్వే పాణీ వజ్జేయ్యుం. యథా ఏకో పాణి, ఏవం చక్ఖు దట్ఠబ్బం. యథా దుతియో పాణి, ఏవం రూపం దట్ఠబ్బం. యథా తేసం సన్నిపాతో, ఏవం ఫస్సో దట్ఠబ్బో. ఏవం ఫుసనలక్ఖణో చ ఫస్సో సఙ్ఘట్టనరసో చా"తి విత్థారో.

యథా వా "చక్ఖునా రూపం దిస్వా"తిఆదీసు (ధ. స. ౧౩౫౨, ౧౩౫౪) చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీని చక్ఖుఆదినామేన వుత్తాని, ఏవమిధాపి తాని చక్ఖుఆదినామేనేవ వుత్తానీతి వేదితబ్బాని. తస్మా "ఏవం చక్ఖు దట్ఠబ్బ"న్తిఆదీసు ఏవం చక్ఖువిఞ్ఞాణం దట్ఠబ్బన్తి ఇమినా నయేన అత్థో వేదితబ్బో. ఏవం సన్తే చిత్తారమ్మణసఙ్ఘట్టనతో ఇమస్మిమ్పి సుత్తే కిచ్చట్ఠేనేవ రసేన "సఙ్ఘట్టనరసో"తి సిద్ధో హోతి. తిణ్ణం సన్నిపాతసఙ్ఖాతస్స పన అత్తనో కారణస్స వసేన పవేదితత్తా సన్నిపాతపచ్చుపట్ఠానో. అయఞ్హి తత్థ తత్థ "తిణ్ణం సఙ్గతి ఫస్సో"తి ఏవం కారణస్సేవ వసేన పవేదితోతి. ఇమస్స చ సుత్తపదస్స తిణ్ణం సఙ్గతియా ఫస్సోతి అయమత్థో, న సఙ్గతిమత్తమేవ ఫస్సో.

ఏవం పవేదితత్తా పన తేసేవాకారేన పచ్చుపట్ఠాతీతి “సన్నిపాతపచ్చుపట్ఠానో”తి వుత్తో. ఫలట్ఠేన పన పచ్చుపట్ఠానేనేస వేదనాపచ్చుపట్ఠానో నామ హోతి. వేదనం హేస పచ్చుపట్ఠాపేతి, ఉప్పాదేతీతి అత్థో. ఉప్పాదయమానో చ యథా బహిద్ధా ఉణ్హపచ్చయాపి సమానా లాఖాసఙ్ఖాతధాతునిస్సితా ఉస్మా అత్తనో నిస్సయే ముదుభావకారీ హోతి, న అత్తనో పచ్చయభూతేపి బహిద్ధా వీతచ్చితఙ్గారసఙ్ఖాతే ఉణ్హభావే. ఏవం వత్థారమ్మణసఙ్ఖాతఅఞ్ఞపచ్చయోపి సమానో చిత్తనిస్సితత్తా అత్తనో నిస్సయభూతే చిత్తే ఏవ ఏస వేదనుప్పాదకో హోతి, న అత్తనో పచ్చయభూతేపి వత్థుమ్హి ఆరమ్మణేవాతి వేదితబ్బో. తజ్జేన సమన్నాహారేన పన ఇన్ద్రియేన చ పరిక్ఖతే విసయే అనన్తరాయేన ఉప్పజ్జనతో ఏస “ఆపాథగతవిసయపదట్ఠానో”తి వుచ్చతి.

ఫస్సో యతో సముదేతి ఉప్పజ్జతి, సో “ఫస్ససముదయో”తి వుచ్చతి. వుత్తఞ్హేతం – “సళాయతనపచ్చయా ఫస్సో”తి (మహావ. ౧; విభ. ౨౨౫). అతీతదుకో కాలవసేన వుత్తో. వేదనాదుకో “ఉపేక్ఖా పన సన్తత్తా, సుఖమిచ్చేవ భాసితా”తి (విభ. అట్ఠ. ౨౩౨) వుత్తత్తా ఉపేక్ఖావేదనం సుఖమేవ కత్వా సుఖదుక్ఖవసేన, నామరూపదుకో రూపారూపవసేన, ఆయతనదుకో సంసారపవత్తివసేన, సక్కాయదుకో పఞ్చక్ఖన్ధవసేన వుత్తోతి వేదితబ్బో. తత్థ సుఖయతీతి **సుఖా**. వేదయతీతి **వేదనా**. దుక్ఖయతీతి **దుక్ఖా**. నమనలక్ఖణం **నామం**. రుప్పనలక్ఖణం **రూపం**. చక్ఖాయతనాదీని **ఛ అజ్ఝత్తికాని**. రూపాయతనాదీని **ఛ బాహిరాని**. రూపక్ఖన్ధాదయో పఞ్చక్ఖన్ధా విజ్జమానట్ఠేన **సక్కాయో**. అవిజ్జాకమ్మతణ్హాఆహారఫస్సనామరూపా **సక్కాయసముదయో**.

చక్ఖుసమ్ఫస్సోతి చక్ఖతీతి చక్ఖు, రూపం అస్సాదేతి విభావేతి చాతి అత్థో. చక్ఖుతో పవత్తో సమ్ఫస్సో చక్ఖుసమ్ఫస్సో. సో పన అత్తనా సమ్పయుత్తాయ వేదనాయ సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయవిపాకఆహారసమ్పయుత్తఅత్థిఅవిగతవసేన అట్ఠధా పచ్చయో హోతి. సుణాతీతి **సోతం**. తం ససమ్భారసోతబిలస్స అన్తో తనుతమ్బలోమాచితే అఙ్గులివేఠకసణ్ఠానే పదేసే సోతవిఞ్ఞాణాదీనం యథారహం వత్థుద్వారభావం సాధయమానం తిట్ఠతి. సోతతో పవత్తో సమ్ఫస్సో **సోతసమ్ఫస్సో**. **ఘానసమ్ఫస్సా**దీసుపి ఏసేవ నయో. ఘాయతీతి ఘానం . తం ససమ్భారబిలస్స అన్తో అజపదసణ్ఠానే పదేసే ఘానవిఞ్ఞాణాదీనం యథారహం వత్థుద్వారభావం సాధయమానం తిట్ఠతి. జీవితమవ్హాయతీతి **జివ్హా**, సాయనట్ఠేన వా **జివ్హా**. సా ససమ్భారజివ్హాయ అతిఅగ్గమూలపస్సాని వజ్జేత్వా ఉపరిమతలమజ్ఝే భిన్నఉప్పలదలగ్గసణ్ఠానే పదేసే జివ్హావిఞ్ఞాణాదీనం యథారహం వత్థుద్వారభావం సాధయమానా తిట్ఠతి. కుచ్ఛితానం సాసవధమ్మానం ఆయోతి **కాయో**. ఆయోతి ఉప్పత్తిదేసో. యావతా ఇమస్మిం కాయే ఉపాదిణ్ణపవత్తి నామ అత్థి, తత్థ యేభుయ్యేన కాయప్పసాదో కాయవిఞ్ఞాణాదీనం యథారహం వత్థుద్వారభావం సాధయమానో తిట్ఠతి. మునాతీతి **మనో**, విజానాతీతి అత్థో. **మనో**తి సహావజ్జనభవఙ్గం; మనతో పవత్తో సమ్ఫస్సో **మనోసమ్ఫస్సో**.

ఛబ్బిధమ్పి ఫస్సం దువిధమేవ హోతీతి దస్సేతుం ‘‘**అధివచనసమ్ఫస్సో పటిఘసమ్ఫస్సో**’’తి ఆహ . మనోద్వారికో **అధివచనసమ్ఫస్సో**. పఞ్చద్వారికో వత్థారమ్మణాదిపటిఘేన ఉప్పజ్జనతో **పటిఘసమ్ఫస్సో**.

సుఖవేదనాయ ఆరమ్మణే **సుఖవేదనీయో**. దుక్ఖవేదనాయ ఆరమ్మణే **దుక్ఖవేదనీయో**. అదుక్ఖమసుఖవేదనాయ ఆరమ్మణే **అదుక్ఖమసుఖవేదనీయో**. తత్థ సుఖయతీతి సుఖం, యస్సుప్పజ్జతి, తం సుఖితం కరోతీతి అత్థో. సుట్ఠు వా ఖనతి, ఖాదతి చ కాయచిత్తాబాధన్తి సుఖం. దుక్ఖయతీతి దుక్ఖం, యస్సుప్పజ్జతి, తం దుక్ఖితం కరోతీతి అత్థో. న దుక్ఖం న సుఖన్తి అదుక్ఖమసుఖం, **మ**-కారో పదసన్ధివసేన వుత్తో.

కుసలోతిఆదయో జాతివసేన వుత్తా. తత్థ **కుసలో**తి ఏకవీసతికుసలచిత్తసమ్పయుత్తో. **అకుసలో**తి ద్వాదసాకుసలచిత్తసమ్పయుత్తో. **అబ్యాకతో**తి అవసేసవిపాకకిరియాబ్యాకతచిత్తసమ్పయుత్తో.

పున భవప్పభేదవసేన నిద్దిసన్తో ''**కామావచరో**''తిఆదిమాహ. చతుపఞ్ఞాసకామావచరచిత్తసమ్పయుత్తో **కామావచరో**. కామం పహాయ రూపే అవచరతీతి **రూపావచరో**, కుసలాబ్యాకతవసేన పఞ్చదసరూపావచరచిత్తసమ్పయుత్తో. కామఞ్చ రూపఞ్చ పహాయ అరూపే అవచరతీతి **అరూపావచరో**, కుసలాబ్యాకతవసేన ద్వాదసారూపావచరచిత్తసమ్పయుత్తో.

ఇదాని అభినివేసవసేన దస్సేన్తో ''**సుఞ్ఞతో**''తిఆదిమాహ. తత్థ **సుఞ్ఞతో**తి రాగదోసమోహేహి సుఞ్ఞత్తా సుఞ్ఞతో. రాగదోసమోహనిమిత్తేహి అనిమిత్తత్తా **అనిమిత్తో**. రాగదోసమోహపణిధీనం అభావతో **అప్పణిహితో**తి వుచ్చతి.

ఇదాని వట్టపరియాపన్నఅపరియాపన్నవసేన దస్సేన్తో ''**లోకియో**''తిఆదిమాహ. లోకో వుచ్చతి లుజ్జనపలుజ్జనట్ఠేన వట్టం , తస్మిం పరియాపన్నభావేన లోకే నియుత్తోతి **లోకియో**. ఉత్తిణ్ణోతి ఉత్తరో, లోకే అపరియాపన్నభావేన లోకతో ఉత్తరోతి **లోకుత్తరో**. **ఫుసనా**తి ఫుసనాకారో. **సమ్ఫుసనా సమ్ఫుసితత్త**న్తి ఉపసగ్గేన పదం వడ్ఢితం.

ఏవం ఞాతం కత్వాతి ఏవం పాకటం కత్వా జానన్తో **తీరేతి** తీరయతి, ఉపరి వత్తబ్బాకారేన చిన్తేతి. అనిచ్చన్తికతాయ ఆదిఅన్తవన్తతాయ చ **అనిచ్చతో** తీరేతి. ఉప్పాదవయపటిపీళనతాయ దుక్ఖవత్థుతాయ చ **దుక్ఖతో**. పచ్చయయాపనీయతాయ రోగమూలతాయ చ **రోగతో**. దుక్ఖతాసూలయోగితాయ కిలేసాసుచిపగ్ఘరతాయ ఉప్పాదజరాభఙ్గేహి ఉద్ధుమాతపరిపక్కపభిన్నతాయ చ **గణ్డతో**. పీళాజనకతాయ అన్తోతుదనతాయ దున్నీహరణీయతాయ చ **సల్లతో**. విగరహణీయతాయ అవడ్ఢిఆవహనతాయ అఘవత్థుతాయ చ **అఘతో**. అసేరిభావజనకతాయ ఆబాధపదట్ఠానతాయ చ **ఆబాధతో**. అవసతాయ అవిధేయ్యతాయ చ **పరతో**. బ్యాధిజరామరణేహి లుజ్జనపలుజ్జనతాయ **పలోకతో**. అనేకబ్యసనావహనతాయ **ఈతితో**. అవిదితానంయేవ విపులానం అనత్థానం ఆవహనతో సబ్బూపద్దవవత్థుతాయ చ **ఉపద్దవతో**. సబ్బభయానం ఆకరతాయ చ దుక్ఖవూపసమసఙ్ఖాతస్స పరమస్సాసస్స పటిపక్ఖభూతతాయ చ **భయతో**. అనేకేహి అనత్థేహి అనుబద్ధతాయ దోసూపసట్ఠతాయ, ఉపసగ్గో వియ అనధివాసనారహతాయ చ **ఉపసగ్గతో**. బ్యాధిజరామరణేహి చేవ లాభాదీహి చ లోకధమ్మేహి పచలితతాయ **చలతో**. ఉపక్కమేన చేవ సరసేన చ పభఙ్గుపగమనసీలతాయ **పభఙ్గుతో**. సబ్బావత్థావినిపాతితాయ, థిరభావస్స చ అభావతాయ **అధువతో**. అతాయనతాయ చేవ అలబ్భనేయ్యఖేమతాయ చ **అతాణతో**. అల్లీయితుం అనరహతాయ, అల్లీనానమ్పి చ లేణకిచ్చాకారితాయ **అలేణతో**. నిస్సితానం భయసారకత్తాభావేన **అసరణతో**. యథాపరికప్పితేహి ధువసుభసుఖత్తభావేహి రిత్తతాయ **రిత్తతో**. రిత్తతాయేవ **తుచ్ఛతో**, అప్పకత్తా వా. అప్పకమ్పి హి లోకే "తుచ్ఛ"న్తి వుచ్చతి. సామినివాసివేదక కారకాధిట్ఠాయకవిరహితతాయ **సుఞ్ఞతో**.

సయఞ్చ అసామికభావాదితాయ **అనత్తతో**. పవత్తిదుక్ఖతాయ, దుక్ఖస్స చ ఆదీనవతాయ **ఆదీనవతో**. అథ వా ఆదీనం వాతి గచ్ఛతి పవత్తతీతి ఆదీనవో, కపణమనుస్సస్సేతం అధివచనం. ఖన్ధాపి చ కపణాయేవాతి ఆదీనవసదిసతాయ **ఆదీనవతో**. జరాయ చేవ మరణేన చాతి ద్వేధా పరిణామపకతితాయ **విపరిణామధమ్మతో**. దుబ్బలతాయ, ఫేగ్గు వియ సుఖభఞ్జనీయతాయ చ **అసారకతో**. అఘహేతుతాయ **అఘమూలతో**. మిత్తముఖసపత్తో వియ విస్సాసఘాతితాయ **వధకతో**. విగతభవతాయ విభవసమ్భూతతాయ చ **విభవతో**. ఆసవపదట్ఠానతాయ **సాసవతో**. హేతుపచ్చయేహి

అభిసఙ్ఖతతాయ **సఙ్ఖతతో**. మచ్చుమారకిలేసమారానం ఆమిసభూతతాయ **మారామిసతో**. జాతిజరాబ్యాధిమరణపకతితాయ **జాతిజరాబ్యాధిమరణధమ్మతో**. సోకపరిదేవఉపాయాసహేతుతాయ **సోకపరిదేవఉపాయాసధమ్మతో**. తణ్హాదిట్ఠిదుచ్చరితసంకిలేసానం విసయధమ్మతాయ **సంకిలేసధమ్మతో**. అవిజ్జాకమ్మతణ్హాసళాయతనవసేన ఉప్పత్తితో **సముదయతో**. తేసం అభావేన **అత్థఙ్గమతో**. ఫస్సే ఛన్దరాగవసేన మధురస్సాదేన **అస్సాదతో**. ఫస్సస్స విపరిణామేన **ఆదీనవతో**. ఉభిన్నం నిస్సరణేన **నిస్సరణతో తీరేతీ**తి సబ్బేసు చ ఇమేసు "తీరేతీ"తి పాఠసేసో దట్ఠబ్బో.

పజహతీతి సకసన్తానతో నీహరతి. **వినోదేతీ**తి తుదతి. **బ్యన్తిం కరోతీ**తి విగతన్తం కరోతి. **అనభావం గమేతీ**తి అను అను అభావం గమేతి. అరియమగ్గసత్థేన ఉచ్ఛిన్నం తణ్హాఅవిజ్జామయం మూలమేతేసన్తి **ఉచ్ఛిన్నమూలా**. తాలవత్థు వియ నేసం వత్థు కతన్తి **తాలావత్థుకతా**. యథా హి తాలరుక్ఖం సమూలం ఉద్ధరిత్వా తస్స వత్థుమత్తే తస్మిం పదేసే కతే న పున తస్స తాలస్స ఉప్పత్తి పఞ్ఞాయతి, ఏవం అరియమగ్గసత్థేన సమూలే రూపాదిరసే ఉద్ధరిత్వా తేసం పుబ్బే ఉప్పన్నపుబ్బభావేన వత్థుమత్తే చిత్తసన్తానే కతే సబ్బేపి తే "తాలావత్థుకతా"తి వుచ్చన్తి. **యస్సేసో**తి యస్స పుగ్గలస్స ఏసో గేధో. **సముచ్ఛిన్నో**తి ఉచ్ఛిన్నో. **వూపసన్తో**తి ఫలేన వూపసన్తో. **పటిపస్సద్ధో**తి పటిపస్సద్ధిప్పహానేన పటిపస్సమ్భితో. ఉపసగ్గేన వా పదం వడ్ఢితం. **అభబ్బుప్పత్తికో**తి పున ఉప్పజ్జితుం అభబ్బో. **ఞాణగ్గినా దడ్ఢో**తి మగ్గఞాణగ్గినా ఝాపితో. అథ వా విసనిక్ఖిత్తం భాజనేన సహ ఛడ్డితం వియ వత్థునా సహ పహీనో. మూలచ్ఛిన్నవిసవల్లి వియ సమూలచ్ఛిన్నోతి **సముచ్ఛిన్నో**. ఉద్ధనే ఉదకం సిఞ్చిత్వా నిబ్బాపితఅఙ్గారం వియ **వూపసన్తో**. నిబ్బాపితఅఙ్గారే పతితఉదకఫుసితం వియ **పటిపస్సద్ధో**. అఙ్కురుప్పత్తియా హేతుచ్ఛిన్నబీజం వియ **అభబ్బుప్పత్తికో**. అసనిపాతవిసరుక్ఖో వియ **ఞాణగ్గినా దడ్ఢో**తి ఏవమేకే వణ్ణయన్తి.

వీతగేధోతి ఇదం సకభావపరిచ్చజనవసేన వుత్తం. **విగతగేధో**తి ఇదం ఆరమ్మణే సాలయభావపరిచ్చజనవసేన. **చత్తగేధో**తి ఇదం పున అనాదియనభావదస్సనవసేన. **ముత్తగేధో**తి ఇదం సన్తతితో వినిమోచనవసేన. **పహీనగేధో**తి ఇదం ముత్తస్సాపి క్వచి అనవట్ఠానదస్సనవసేన. **పటినిస్సట్ఠగేధో**తి ఇదం ఆదిన్నపుబ్బస్స నిస్సగ్గదస్సనవసేన వుత్తం. **వీతరాగో విగతరాగో చత్తరాగో**తి వుత్తనయేన యోజేతబ్బం. తత్థ గిజ్ఝనవసేన **గేధో**. రఞ్జనవసేన **రాగో**. **నిచ్ఛాతో**తి నిత్తణ్హో. "నిచ్ఛదో"తిపి పాఠో, తణ్హాఛదనవిరహితోతి అత్థో. **నిబ్బుతో**తి నిబ్బుతసభావో. **సీతిభూతో**తి సీతసభావో. **సుఖపటిసంవేదీ**తి కాయికచేతసికసుఖం అనుభవనసభావో. **బ్రహ్మభూతేనా**తి ఉత్తమసభావేన. **అత్తనా**తి చిత్తేన.

కతత్తా చాతి పాపకమ్మానం కతభావేన చ. **అకతత్తా చా**తి కుసలానం అకతభావేన చ. **కతం మే కాయదుచ్చరితం, అకతం మే కాయసుచరితన్తి**ఆదయో ద్వారవసేన అవిరతివిరతివసేన కమ్మపథవసేన చ వుత్తా. **సీలేసుమ్హి న పరిపూరకారీ**తిఆదయో చతుపారిసుద్ధిసీలవసేన. **జాగరియమననుయుత్తో**తి పఞ్చజాగరణవసేన. **సతిసమ్పజఞ్ఞేనా**తి సాత్థకాదిసమ్పజఞ్ఞవసేన . **చత్తారో సతిపట్ఠానా**తిఆదయో బోధిపక్ఖియధమ్మా లోకియలోకుత్తరవసేన. **దుక్ఖం మే అపరిఞ్ఞాతన్తి**ఆదయో చత్తారో అరియసచ్చవసేన వుత్తాతి వేదితబ్బం. తే అత్థతో తత్థ తత్థ వుత్తనయత్తా పాకటాయేవ.

ధీరో పణ్డితోతి సత్త పదా వుత్తత్థాయేవ. అపి చ దుక్ఖే అకమ్పియట్ఠేన **ధీరో**. సుఖే అనుప్పిలవట్ఠేన **పణ్డితో**. దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికత్థే కతపరిచయట్ఠేన **పఞ్ఞవా**. అత్తత్థపరత్థే నిచ్చలట్ఠేన **బుద్ధిమా**. గమ్భీరఉత్తానత్థే అపచ్చోసక్కనట్ఠేన **ఞాణీ**. గుళ్హపటిచ్ఛన్నత్థే ఓభాసనట్ఠేన **విభావీ**. నిక్కిలేసబ్యవదానట్ఠేన తులాసదిసోతి **మేధావీ**. **న**

లిమ్పతీతి సజాతియా న లిమ్పతి ఆకాసే లేఖా వియ. **న పలిమ్పతీ**తి విసేసేన న లిమ్పతి. **న ఉపలిమ్పతీ**తి సఙ్గోగో హుత్వాపి న లిమ్పతి హత్థతలే లేఖా వియ. **అలిత్తో**తి సఙ్గోగో హుత్వాపి న కిలిస్సతి కాసికవత్థే ఠపితమణిరతనం వియ. **అపలిత్తో**తి విసేసేన న కిలిస్సతి మణిరతనే పలివేఠితకాసికవత్థం వియ. **అనుపలిత్తో**తి ఉపగన్త్వాపి న అల్లీయతి పోక్ఖరపత్తే ఉదకబిన్దు వియ. **నిక్ఖన్తో**తి బహి నిక్ఖన్తో బన్ధనాగారతో పలాతో వియ. **నిస్సటో**తి పాపపహీనో అమిత్తస్స పటిచ్ఛాపితకిలిట్ఠవత్థు వియ. **విప్పముత్తో**తి సుట్ఠు ముత్తో గయ్హూపగే వత్థుమ్హి ఠతిం నాసేత్వా పున నాగమనం వియ. **విసఞ్ఞుత్తో**తి కిలేసేహి ఏకతో న యుత్తో బ్యాధినా ముత్తగిలానో వియ. **విమరియాదికతేన చేతసా**తి విగతమరియాదకతేన చిత్తేన, సబ్బభవేన సబ్బారమ్మణేన సబ్బకిలేసేహి ముత్తచిత్తేనాతి అత్థో.

౧౪. **సఞ్ఞం పరిఞ్ఞా**తి గాథాయ పన అయం సఙ్ఖేపత్థో – న కేవలఞ్చ ఫస్సమేవ, అపి చ ఖో పన కామసఞ్ఞాదిభేదం సఞ్ఞం, సఞ్ఞానుసారేన వా పుబ్బే వుత్తనయేనేవ నామరూపం తీహి పరిఞ్ఞాహి పరిజానిత్వా ఇమాయ పటిపదాయ చతుబ్బిధమ్పి వితరేయ్య **ఓఘం,** తతో సో తిణ్ణోఘో తణ్హాదిట్ఠిపరిగ్గహేసు తణ్హాదిట్ఠికిలేసప్పహానేన అనుపలిత్తో ఖీణాసవముని రాగాదిసల్లానం అబ్బూళ్హత్తా **అబ్బూళ్హసల్లో,** సతివేపుల్లప్పత్తియా **అప్పమత్తో చరం,** పుబ్బభాగే వా అప్పమత్తో చరన్తో తేన అప్పమాదచారేన అబ్బూళ్హసల్లో హుత్వా సకపరత్తభావాదిభేదం **నాసీసతి లోకమిమం పరఞ్చ,** అఞ్ఞదత్థు చరిమచిత్తనిరోధా నిరుపాదానోవ జాతవేదో పరినిబ్బాతీతి అరహత్తనికూటేన దేసనం నిట్ఠాపేసి, ధమ్మనేత్తిఠపనమేవ కరోన్తో; న తు ఇమాయ దేసనాయ మగ్గం వా ఫలం వా ఉప్పాదేసి, ఖీణాసవస్స దేసితత్తాతి.

నీలాదిభేదం ఆరమ్మణం సఞ్జానాతీతి **సఞ్ఞా**. సా సఞ్జాననలక్ఖణా పచ్చాభిఞ్ఞాణరసా. చతుభూమికసఞ్ఞా హి నోసఞ్జాననలక్ఖణా నామ నత్థి, సబ్బా సఞ్జాననలక్ఖణావ. యా పనేత్థ అభిఞ్ఞాణేన సఞ్జానాతి, సా పచ్చాభిఞ్ఞాణరసా నామ హోతి. తస్సా వడ్ఢకిస్స దారుమ్హి అభిఞ్ఞాణం కత్వా పున తేన అభిఞ్ఞాణేన తం పచ్చాభిజాననకాలే, పురిసస్స కాళతిలకాదిఅభిఞ్ఞాణం సల్లక్ఖేత్వా పున తేన అభిఞ్ఞాణేన "అసుకో నామ ఏసో"తి తస్స పచ్చాభిజాననకాలే, రఞ్ఞో పిళన్ధనగోపకభణ్డాగారికస్స తస్మిం తస్మిం పిళన్ధనే నామపణ్ణకం బన్ధిత్వా "అసుకం పిళన్ధనం నామ ఆహరా"తి వుత్తే దీపం జాలేత్వా సారగబ్భం పవిసిత్వా పణ్ణం వాచేత్వా తస్స తస్సేవ పిళన్ధనస్స ఆహరణకాలే చ పవత్తి వేదితబ్బా.

అపరో నయో – సబ్బసఙ్గాహికవసేన హి సఞ్జాననలక్ఖణా సఞ్ఞా, పునసఞ్జాననపచ్చయనిమిత్తకరణరసా దారుఆదీసు తచ్ఛకాదయో వియ, యథాగహితనిమిత్తవసేన అభినివేసకరణపచ్చుపట్ఠానా హత్థిదస్సకఅన్ధో వియ, ఆరమ్మణే అనోగాళ్హవుత్తితాయ అచిరట్ఠానపచ్చుపట్ఠానా వా విజ్జు వియ, యథాఉపట్ఠితవిసయపదట్ఠానా తిణపురిసకేసు మిగపోతకానం పురిసాతి ఉప్పన్నసఞ్ఞా వియ. యా పనేత్థ ఞాణసమ్పయుత్తా హోతి, సా ఞాణమేవ అనువత్తతి, ససమ్భారపథవీఆదీసు సేసధమ్మా పథవీఆదీని వియాతి వేదితబ్బా.

కామపటిసఞ్ఞుత్తా సఞ్ఞా **కామసఞ్ఞా**. బ్యాపాదపటిసఞ్ఞుత్తా సఞ్ఞా **బ్యాపాదసఞ్ఞా**. విహింసాపటిసఞ్ఞుత్తా సఞ్ఞా **విహింసాసఞ్ఞా** . తేసు ద్వే సత్తేసుపి సఙ్ఖారేసుపి ఉప్పజ్జన్తి. కామసఞ్ఞా హి పియే మనాపే సత్తే వా సఙ్ఖారే వా వితక్కేన్తస్స ఉప్పజ్జతి. బ్యాపాదసఞ్ఞా అప్పియే అమనాపే సత్తే వా సఙ్ఖారే వా కుజ్ఝిత్వా ఓలోకనకాలతో పట్ఠాయ యావ వినాసనా ఉప్పజ్జతి. విహింసాసఞ్ఞా సఙ్ఖారేసు న ఉప్పజ్జతి. సఙ్ఖారో హి దుక్ఖాపేతబ్బో నామ నత్థి. "ఇమే సత్తా హఞ్ఞన్తు వా, ఉచ్ఛిజ్జన్తు వా, వినస్సన్తు వా, మా వా అహేసు"న్తి చిన్తనకాలే పన సత్తేసు ఉప్పజ్జతి. నేక్ఖమ్మపటిసఞ్ఞుత్తా సఞ్ఞా **నేక్ఖమ్మసఞ్ఞా,** సా అసుభపుబ్బభాగే కామావచరా హోతి, అసుభఝానే రూపావచరా, తం ఝానం పాదకం కత్వా ఉప్పన్నమగ్గఫలకాలే

లోకుత్తరా. అబ్యాపాదపటిసఙ్ఞుత్తా సఞ్ఞా **అబ్యాపాదసఞ్ఞా**, సా మేత్తాపుబ్బభాగే కామావచరా హోతి, మేత్తాఝానే రూపావచరా, తం ఝానం పాదకం కత్వా ఉప్పన్నమగ్గఫలకాలే లోకుత్తరా. అవిహింసాపటిసఙ్ఞుత్తా సఞ్ఞా **అవిహింసాసఞ్ఞా**, సా కరుణాపుబ్బభాగే కామావచరా, కరుణాఝానే రూపావచరా, తం ఝానం పాదకం కత్వా ఉప్పన్నమగ్గఫలకాలే లోకుత్తరా. యదా అలోభో సీసం హోతి, తదా ఇతరే ద్వే తదన్వాయికా భవన్తి. యదా మేత్తా సీసం హోతి, తదా ఇతరే ద్వే తదన్వాయికా భవన్తి. యదా కరుణా సీసం హోతి, తదా ఇతరే ద్వే తదన్వాయికా భవన్తి. రూపారమ్మణం ఆరబ్భ ఉప్పన్నా సఞ్ఞా **రూపసఞ్ఞా. సద్దసఞ్ఞా**దీసుపి ఏసేవ నయో. ఇదం తస్సాయేవ ఆరమ్మణతో నామం. ఆరమ్మణానం వుత్తత్తా చక్ఖుసమ్ఫస్సజాదివత్థూనిపి వుత్తానేవ హోన్తి.

యా ఏవరూపా సఞ్ఞాతి అఞ్ఞాపి "పటిఘసమ్ఫస్సజా సఞ్ఞా అధివచనసమ్ఫస్సజా సఞ్ఞా"తి ఏవమాదికా వేదితబ్బా. తత్థ అధివచనసమ్ఫస్సజా సఞ్ఞాతిపి పరియాయేన ఛద్వారికాయేవ . తయో హి అరూపినో ఖన్ధా సయం పిట్ఠివట్టకా హుత్వా అత్తనా సహజాతసఞ్ఞాయ "అధివచనసమ్ఫస్సజా సఞ్ఞా"తి నామం కరోన్తి, నిప్పరియాయేన పన పటిఘసమ్ఫస్సజా సఞ్ఞా నామ పఞ్చద్వారికా సఞ్ఞా, అధివచనసమ్ఫస్సజా సఞ్ఞా నామ మనోద్వారికా సఞ్ఞా. ఏతా అతిరేకసఞ్ఞా పరిగ్గహితాతి వేదితబ్బా.

సఞ్ఞాతి సభావనామం. **సఞ్జాననా**తి సఞ్జాననాకారో. **సఞ్జానితత్త**న్తి సఞ్జానితభావో.

అవిజ్జోఘన్తి పూరేతుం అయుత్తట్ఠేన కాయదుచ్చరితాది అవిన్దియం నామ, అలద్ధబ్బన్తి అత్థో. తం అవిన్దియం విన్దతీతి అవిజ్జా. తబ్బిపరీతతో కాయసుచరితాది విన్దియం నామ, తం విన్దియం న విన్దతీతి అవిజ్జా. ఖన్ధానం రాసట్ఠం, ఆయతనానం ఆయతనట్ఠం, ధాతూనం సుఞ్ఞట్ఠం, ఇన్ద్రియానం అధిపతియట్ఠం, సచ్చానం తథట్ఠం అవిదితం కరోతీతిపి అవిజ్జా. దుక్ఖాదీనం పీళనాదివసేన వుత్తం చతుబ్బిధం అత్థం అవిదితం కరోతీతిపి అవిజ్జా. అన్తవిరహితే సంసారే యోనిగతిభవవిఞ్ఞాణట్ఠితిసత్తావాసేసు సత్తే జవాపేతీతి అవిజ్జా. పరమత్థతో అవిజ్జమానేసు ఇత్థిపురిసాదీసు జవతి, విజ్జమానేసు ఖన్ధాదీసు న జవతీతి అవిజ్జా. అపి చ చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం వత్థారమ్మణానం పటిచ్చసముప్పాదపటిచ్చసముప్పన్నానఞ్చ ధమ్మానం ఛాదనతోపి అవిజ్జా, తం అవిజ్జోఘం. కామోఘవసేన **ఉత్తరేయ్య**. భవోఘవసేన **పతరేయ్య**. దిట్ఠోఘవసేన **సమతిక్కమేయ్య**. అవిజ్జోఘవసేన **వీతివత్తేయ్య**. అథ వా సోతాపత్తిమగ్గేన పహానవసేన **ఉత్తరేయ్య**. సకదాగామిమగ్గేన పహానవసేన **పతరేయ్య**. అనాగామిమగ్గేన పహానవసేన **సమతిక్కమేయ్య**. అరహత్తమగ్గేన పహానవసేన **వీతివత్తేయ్య**. అథ వా "**తరేయ్యాది**పఞ్చపదం తదఙ్గాదిపఞ్చపహానేన యోజేతబ్బ"న్తి కేచి వదన్తి.

"**మోనం వుచ్చతి ఞాణ**"న్తి వత్వా తం పభేదతో దస్సేతుం "**యా పఞ్ఞా పజాననా**"తిఆదిమాహ. తం వుత్తనయమేవ ఠపేత్వా "అమోహో ధమ్మవిచయో"తి పదం. **అమోహో** కుసలేసు ధమ్మేసు అభావనాయ పటిపక్ఖో భావనాహేతు. అమోహేన అవిపరీతం గణ్హాతి మూళ్హస్స విపరీతగ్గహణతో. అమోహేన యాథావం యాథావతో ధారేన్తో యథాసభావే పవత్తతి. మూళ్హో హి "తచ్ఛం అతచ్ఛం, అతచ్ఛఞ్చ తచ్ఛ"న్తి గణ్హాతి; తథా ఇచ్ఛితాలాభదుక్ఖం న హోతి. అమూళ్హస్స "తం కుతేత్థ లబ్భా"తి ఏవమాదిపచ్చవేక్ఖణసమ్భవతో మరణదుక్ఖం న హోతి. సమ్మోహమరణఞ్హి దుక్ఖం, న చ తం అమూళ్హస్స హోతి. పబ్బజితానం సుఖసంవాసో హోతి, తిరచ్ఛానయోనియం నిబ్బత్తి న హోతి. మోహేన హి నిచ్చసమ్మూళ్హా తిరచ్ఛానయోనిం ఉపపజ్జన్తి . మోహపటిపక్ఖో చ అమోహో మోహవసేన అమజ్ఝత్తభావస్స అభావకరో. అమోహేన అవిహింసాసఞ్ఞా ధాతుసఞ్ఞా

మజ్ఝిమాయ పటిపత్తియా పటిపజ్జనం, పచ్ఛిమగన్థద్వయస్స పభేదనఞ్చ హోతి. పచ్ఛిమాని ద్వే సతిపట్ఠానాని తస్సేవ ఆనుభావేన ఇజ్ఝన్తి. అమోహో దీఘాయుకతాయ పచ్చయో హోతి. అమూళ్హో హి హితాహితం ఞత్వా అహితం పరివజ్జేన్తో హితఞ్చ పటిసేవమానో దీఘాయుకో హోతి, అత్తసమ్పత్తియా అపరిహీనో హోతి. అమూళ్హో హి అత్తనో హితమేవ కరోన్తో అత్తానం సమ్పాదేతి. అరియవిహారస్స పచ్చయో హోతి, ఉదాసినపక్ఖేసు నిబ్బుతో హోతి అమూళ్హస్స సబ్బాభిసఙ్ఖతాయ అభావతో. అమోహేన అనత్తదస్సనం హోతి. అసమ్మూళ్హో హి యాథావగహణకుసలో అపరిణాయకం ఖన్ధపఞ్చకం అపరిణాయకతో బుజ్ఝతి. యథా చ ఏతేన అనత్తదస్సనం, ఏవం అత్తదస్సనం మోహేన. కో హి నామ అత్తసుఞ్ఞతం బుజ్ఝిత్వా పున సమ్మోహం ఆపజ్జేయ్యాతి.

తేన ఞాణేన సమన్నాగతోతి ఏతేన వుత్తప్పకారేన ఞాణేన సమఙ్గీభూతో సేక్ఖాదయో ముని. **మోనప్పత్తో**తి పటిలద్ధఞాణో మునిభావం పత్తో. **తీణీ**తి గణనపరిచ్ఛేదో. **మోనేయ్యానీ**తి మునిభావకరా మోనేయ్యకరా పటిపదా ధమ్మా. **కాయమోనేయ్య**న్తిఆదీసు విఞ్ఞత్తికాయరూపకాయవసేన పఞ్ఞాపేతబ్బం **కాయమోనేయ్యం**. విఞ్ఞత్తివాచాసద్దవాచావసేన పఞ్ఞాపేతబ్బం **వచీమోనేయ్యం**. మనోద్వారికచిత్తాదివసేన పఞ్ఞాపేతబ్బం **మనోమోనేయ్యం. తివిధకాయదుచ్చరితానం పహాన**న్తి పాణాతిపాతాదివిధానం కాయతో పవత్తానం దుట్ఠు చరితానం పజహనం. **కాయసుచరిత**న్తి కాయతో పవత్తం సుట్ఠు చరితం. **కాయారమ్మణే ఞాణ**న్తి కాయం ఆరమ్మణం కత్వా అనిచ్చాదివసేన పవత్తం కాయారమ్మణే ఞాణం. **కాయపరిఞ్ఞా**తి కాయం ఞాతతీరణప్పహానపరిఞ్ఞాహి జాననవసేన పవత్తం ఞాణం. **పరిఞ్ఞాసహగతో మగ్గో**తి అజ్ఝత్తికం కాయం సమ్మసిత్వా ఉప్పాదితమగ్గో పరిఞ్ఞాసహగతో. **కాయే ఛన్దరాగస్స పహాన**న్తి కాయే తణ్హాఛన్దరాగస్స పజహనం. **కాయసఙ్ఖారనిరోధో**తి అస్సాసపస్సాసానం నిరోధో ఆవరణో, చతుత్థజ్ఝానసమాపత్తిసమాపజ్జనం. **వచీసఙ్ఖారనిరోధో**తి వితక్కవిచారానం నిరోధో ఆవరణో, దుతియజ్ఝానసమాపత్తిసమాపజ్జనం. **చిత్తసఙ్ఖారనిరోధో**తి సఞ్ఞావేదనానం నిరోధో ఆవరణో, సఞ్ఞావేదయితనిరోధసమాపత్తిసమాపజ్జనం.

పఠమగాథాయ **కాయముని**న్తిఆదీసు కాయదుచ్చరితప్పహానవసేన **కాయముని**. వచీదుచ్చరితప్పహానవసేన **వాచాముని**. మనోదుచ్చరితప్పహానవసేన **మనోముని**. సబ్బాకుసలప్పహానవసేన **అనాసవముని. మోనేయ్యసమ్పన్న**న్తి జానితబ్బం జానిత్వా ఫలే ఠితత్తా మోనేయ్యసమ్పన్నం. **ఆహు సబ్బప్పహాయిన**న్తి సబ్బకిలేసే పజహిత్వా ఠితత్తా సబ్బప్పహాయినం కథయన్తి.

దుతియగాథాయ **నిన్హాతపాపక**న్తి యో అజ్ఝత్తబహిద్ధసఙ్ఖాతే సబ్బస్మిమ్పి ఆయతనే అజ్ఝత్తబహిద్ధారమ్మణవసేన ఉప్పత్తిరహాని సబ్బపాపకాని మగ్గఞాణేన నిన్హాయ ధోవిత్వా ఠితత్తా నిన్హాతపాపకం ఆహూతి ఏవమత్థో దట్ఠబ్బో. అగారమజ్ఝే వసన్తా **అగారమునినో**. పబ్బజ్జుపగతా **అనగారమునినో**. తత్థ సేక్ఖా **సేక్ఖమునినో**. అరహన్తో **అసేక్ఖమునినో**. పచ్చేకబుద్ధా **పచ్చేకమునినో**. సమ్మాసమ్బుద్ధా **మునిమునినో**.

పున కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛావసేన ''**కతమే అగారమునినో**''తి ఆహ. **అగారికా**తి కసిగోరక్ఖాదిఅగారికకమ్మే నియుత్తా. **దిట్ఠపదా**తి దిట్ఠనిబ్బానా . **విఞ్ఞాతసాసనా**తి విఞ్ఞాతం సిక్ఖత్తయసాసనం ఏతేసన్తి విఞ్ఞాతసాసనా. **అనగారా**తి కసిగోరక్ఖాదిఅగారియకమ్మం ఏతేసం నత్థీతి పబ్బజితా "అనగారా"తి వుచ్చన్తి. **సత్త సేక్ఖా**తి సోతాపన్నాదయో సత్త. తీసు సిక్ఖాసు సిక్ఖన్తీతి సేక్ఖా. అరహన్తో న సిక్ఖన్తీతి అసేక్ఖా. తం తం కారణం పటిచ్చ ఏకకావ అనాచరియకావ చతుసచ్చం బుజ్ఝితవన్తోతి **పచ్చేకబుద్ధా పచ్చేకమునినో**.

మునిమునినో వుచ్చన్తి తథాగతాతి ఏత్థ అట్ఠహి కారణేహి భగవా తథాగతో – తథా ఆగతోతి తథాగతో, తథా గతోతి తథాగతో, తథలక్ఖణం ఆగతోతి తథాగతో, తథధమ్మే యాథావతో అభిసమ్బుద్ధోతి తథాగతో, తథదస్సితాయ తథాగతో, తథవాదితాయ తథాగతో, తథాకారితాయ తథాగతో, అభిభవనట్ఠేన తథాగతోతి.

కథం భగవా **తథా ఆగతోతి తథాగతో**? యథా సబ్బలోకహితాయ ఉస్సుక్కమాపన్నా పురిమకా సమ్మాసమ్బుద్ధా ఆగతా. కిం వుత్తం హోతి? యేనాభినీహారేన పురిమకా భగవన్తో ఆగతా, తేనేవ అమ్హాకమ్పి భగవా ఆగతో. అథ వా యథా పురిమకా భగవన్తో దానసీలనేక్ఖమ్మపఞ్ఞావీరియఖన్తిసచ్చాధిట్ఠానమేత్తుపేక్ఖాసఙ్ఖాతా దస పారమియో దస ఉపపారమియో దస పరమత్థపారమియోతి సమతింసపారమియో పూరేత్వా అఙ్గపరిచ్చాగం నయనధనరజ్జపుత్తదారపరిచ్చాగన్తి ఇమే పఞ్చ మహాపరిచ్చాగే పరిచ్చజిత్వా పుబ్బయోగపుబ్బచరియధమ్మక్ఖానఞాతత్థచరియాదయో పూరేత్వా బుద్ధిచరియాయ కోటిం పత్వా ఆగతా, తథా అమ్హాకమ్పి భగవా ఆగతో. యథా చ పురిమకా భగవన్తో చత్తారో సతిపట్ఠానే, చత్తారో సమ్మప్పధానే, చత్తారో ఇద్ధిపాదే, పఞ్చిన్ద్రియాని, పఞ్చ బలాని, సత్త బోజ్ఝఙ్గే, అరియం అట్ఠఙ్గికం మగ్గం భావేత్వా పూరేత్వా ఆగతా, తథా అమ్హాకమ్పి భగవా ఆగతో. ఏవం తథా ఆగతోతి తథాగతో.

> “యథా చ దీపఙ్కరబుద్ధఆదయో, సబ్బఞ్ఞుభావం మునయో ఇధాగతా;
> తథా అయం సక్యమునీపి ఆగతో, తథాగతో వుచ్చతి తేన చక్ఖుమా”తి.

కథం **తథా గతోతి తథాగతో**? యథా సమ్పతిజాతా పురిమకా భగవన్తో గతా. కథఞ్చ తే గతా? తే హి సమ్పతిజాతా సమేహి పాదేహి పథవియం పతిట్ఠాయ ఉత్తరాభిముఖా సత్తపదవీతిహారేన గతా. యథాహ –

> “సమ్పతిజాతో, ఆనన్ద, బోధిసత్తో సమేహి పాదేహి పథవియం పతిట్ఠహిత్వా ఉత్తరాభిముఖో సత్తపదవీతిహారేన గచ్ఛతి, సేతమ్హి ఛత్తే అనుధారియమానే సబ్బా చ దిసా అనువిలోకేతి, ఆసభిఞ్చ వాచం భాసతి – ‘అగ్గోహమస్మి లోకస్స, జేట్ఠోహమస్మి లోకస్స, సేట్ఠోహమస్మి లోకస్స, అయమన్తిమా జాతి, నత్థి దాని పునబ్భవో’”తి (దీ. ని. ౨.౩౧; మ. ని. ౩.౨౦౭).

తఞ్చస్స గమనం తథం అహోసి అవితథం అనేకేసం విసేసాధిగమానం పుబ్బనిమిత్తభావేన. యఞ్హి సో సమ్పతిజాతో సమేహి పాదేహి పతిట్ఠాతి, ఇదమస్స చతురిద్ధిపాదపటిలాభస్స పుబ్బనిమిత్తం. ఉత్తరముఖభావో పనస్స సబ్బలోకుత్తరభావస్స పుబ్బనిమిత్తం. సత్తపదవీతిహారో సత్తబోజ్ఝఙ్గరతనపటిలాభస్స. “సువణ్ణదణ్డా వీతిపతన్తి చామరా”తి (సు. ని. ౬౮౩) ఏత్థ వుత్తచామరుక్ఖేపో పన సబ్బతిత్థియనిమ్మదనస్స. సేతచ్ఛత్తధారణం అరహత్తవిముత్తివరవిమలసేతచ్ఛత్తపటిలాభస్స. సబ్బదిసానువిలోకనం సబ్బఞ్ఞుతానావరణఞాణపటిలాభస్స. ఆసభివాచాభాసనం పన అప్పటివత్తియవరధమ్మచక్కపవత్తనస్స పుబ్బనిమిత్తం. తథా అయం భగవాపి గతో. తఞ్చస్స గమనం తథం అహోసి అవితథం తేసంయేవ విసేసాధిగమానం పుబ్బనిమిత్తభావేన. తేనాహు పోరాణా –

> “ముహుత్తజాతోవ గవమ్పతీ యథా, సమేహి పాదేహి ఫుసీ వసున్ధరం;
> సో విక్కమీ సత్త పదాని గోతమో, సేతఞ్చ ఛత్తం అనుధారయుం మరూ.
>
> “గన్త్వాన సో సత్త పదాని గోతమో, దిసా విలోకేసి సమా సమన్తతో;

అట్ఠఙ్గుపేతం గిరమబ్భుదీరయి, సీహో యథా పబ్బతముద్ధనిట్ఠితో"తి. (పటి॰ మ॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౩౭; ఇతివు॰ అట్ఠ॰ ౩౮);

ఏవం తథా గతోతి తథాగతో.

అథ వా యథా పురిమకా భగవన్తో, అయమ్పి భగవా తథేవ నేక్ఖమ్మేన కామచ్ఛన్దం...పే॰... పఠమజ్ఝానేన నీవరణే...పే॰... అనిచ్చానుపస్సనాయ నిచ్చసఞ్ఞం...పే॰... అరహత్తమగ్గేన సబ్బకిలేసే పహాయ గతో, ఏవమ్పి తథా గతోతి తథాగతో.

కథం **తథలక్ఖణం ఆగతోతి తథాగతో**? పథవీధాతుయా కక్ఖళత్తలక్ఖణం తథం అవితథం, ఆపోధాతుయా పగ్ఘరణలక్ఖణం, తేజోధాతుయా ఉణ్హత్తలక్ఖణం, వాయోధాతుయా విత్థమ్భనలక్ఖణం, ఆకాసధాతుయా అసమ్ఫుట్ఠలక్ఖణం, విఞ్ఞాణధాతుయా విజాననలక్ఖణం.

రూపస్స రుప్పనలక్ఖణం, వేదనాయ వేదయితలక్ఖణం, సఞ్ఞాయ సఞ్జాననలక్ఖణం, సఙ్ఖారానం అభిసఙ్ఖరణలక్ఖణం, విఞ్ఞాణస్స విజాననలక్ఖణం.

వితక్కస్స అభినిరోపనలక్ఖణం, విచారస్స అనుమజ్జనలక్ఖణం, పీతియా ఫరణలక్ఖణం, సుఖస్స సాతలక్ఖణం, చిత్తేకగ్గతాయ అవిక్ఖేపలక్ఖణం, ఫస్సస్స ఫుసనలక్ఖణం.

సద్ధిన్ద్రియస్స అధిమోక్ఖలక్ఖణం, వీరియిన్ద్రియస్స పగ్గహలక్ఖణం, సతిన్ద్రియస్స ఉపట్ఠానలక్ఖణం, సమాధిన్ద్రియస్స అవిక్ఖేపలక్ఖణం, పఞ్ఞిన్ద్రియస్స పజాననలక్ఖణం.

సద్ధాబలస్స అస్సద్ధియే అకమ్పియలక్ఖణం, వీరియబలస్స కోసజ్జే, సతిబలస్స ముట్ఠస్సచ్చే, సమాధిబలస్స ఉద్ధచ్చే, పఞ్ఞాబలస్స అవిజ్జాయ అకమ్పియలక్ఖణం.

సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స ఉపట్ఠానలక్ఖణం, ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స పవిచయలక్ఖణం, వీరియసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స పగ్గహలక్ఖణం, పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స ఫరణలక్ఖణం, పస్సద్ధిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స ఉపసమలక్ఖణం, సమాధిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స అవిక్ఖేపలక్ఖణం, ఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స పటిసఙ్ఖానలక్ఖణం.

సమ్మాదిట్ఠియా దస్సనలక్ఖణం, సమ్మాసఙ్కప్పస్స అభినిరోపనలక్ఖణం, సమ్మావాచాయ పరిగ్గహలక్ఖణం, సమ్మాకమ్మన్తస్స సముట్ఠానలక్ఖణం, సమ్మాఆజీవస్స వోదానలక్ఖణం, సమ్మావాయామస్స పగ్గహలక్ఖణం, సమ్మాసతియా ఉపట్ఠానలక్ఖణం, సమ్మాసమాధిస్స అవిక్ఖేపలక్ఖణం.

అవిజ్జాయ అఞ్ఞాణలక్ఖణం, సఙ్ఖారానం చేతనాలక్ఖణం, విఞ్ఞాణస్స విజాననలక్ఖణం, నామస్స నమనలక్ఖణం, రూపస్స రుప్పనలక్ఖణం, సళాయతనస్స ఆయతనలక్ఖణం, ఫస్సస్స ఫుసనలక్ఖణం, వేదనాయ వేదయితలక్ఖణం, తణ్హాయ హేతులక్ఖణం, ఉపాదానస్స గహణలక్ఖణం, భవస్స ఆయూహనలక్ఖణం, జాతియా నిబ్బత్తిలక్ఖణం, జరాయ జీరణలక్ఖణం, మరణస్స చుతిలక్ఖణం.

ధాతూనం సుఞ్ఞతలక్ఖణం, ఆయతనానం ఆయతనలక్ఖణం, సతిపట్ఠానానం ఉపట్ఠానలక్ఖణం, సమ్మప్పధానానం పదహనలక్ఖణం, ఇద్ధిపాదానం ఇజ్ఝనలక్ఖణం, ఇన్ద్రియానం అధిపతిలక్ఖణం, బలానం అకమ్పియలక్ఖణం, బోజ్ఝఙ్గానం నియ్యానలక్ఖణం, మగ్గస్స హేతులక్ఖణం.

సచ్చానం తథలక్ఖణం, సమథస్స అవిక్ఖేపలక్ఖణం, విపస్సనాయ అనుపస్సనాలక్ఖణం, సమథవిపస్సనానం ఏకరసలక్ఖణం, యుగనద్ధానం అనతివత్తనలక్ఖణం.

సీలవిసుద్ధియా సంవరణలక్ఖణం, చిత్తవిసుద్ధియా అవిక్ఖేపలక్ఖణం, దిట్ఠివిసుద్ధియా దస్సనలక్ఖణం, ఖయే ఞాణస్స సముచ్ఛేదలక్ఖణం, అనుప్పాదే ఞాణస్స పస్సద్ధిలక్ఖణం, ఛన్దస్స మూలలక్ఖణం.

మనసికారస్స సముట్ఠానలక్ఖణం, ఫస్సస్స సమోధానలక్ఖణం, వేదనాయ సమోసరణలక్ఖణం, సమాధిస్స పముఖలక్ఖణం, సతియా ఆధిపతేయ్యలక్ఖణం, పఞ్ఞాయ తతుత్తరియలక్ఖణం, విముత్తియా సారలక్ఖణం, అమతోగధస్స నిబ్బానస్స పరియోసానలక్ఖణం తథం అవితథం, ఏతం తథలక్ఖణం ఞాణగతియా ఆగతో అవిరజ్ఝిత్వా పత్తో అనుప్పత్తోతి తథాగతో. ఏవం తథలక్ఖణం ఆగతోతి తథాగతో.

కథం **తథధమ్మే యాథావతో అభిసమ్బుద్ధోతి తథాగతో**? తథధమ్మా నామ చత్తారి అరియసచ్చాని. యథాహ –

> "చత్తారిమాని, భిక్ఖవే, తథాని అవితథాని అనఞ్ఞథాని. కతమాని చత్తారి? 'ఇదం దుక్ఖ'న్తి, భిక్ఖవే, తథమేతం అవితథమేతం అనఞ్ఞథమేత"న్తి విత్థారో (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౯౦).

తాని చ భగవా అభిసమ్బుద్ధోతి తథానం అభిసమ్బుద్ధత్తా తథాగతోతి వుచ్చతి. అభిసమ్బుద్ధత్థో హి ఏత్థ గతసద్దో.

అపి చ జరామరణస్స జాతిపచ్చయసమ్భూతసముదాగతట్ఠో తథో అవితథో అనఞ్ఞథో…పే॰… సఙ్ఖారానం అవిజ్జాపచ్చయసమ్భూతసముదాగతట్ఠో తథో అవితథో అనఞ్ఞథో. తథా అవిజ్జాయ సఙ్ఖారానం పచ్చయట్ఠో…పే॰… జాతియా జరామరణస్స పచ్చయట్ఠో తథో అవితథో అనఞ్ఞథో. తం సబ్బం భగవా అభిసమ్బుద్ధో, తస్మాపి తథానం అభిసమ్బుద్ధత్తా తథాగతో. ఏవం తథధమ్మే యాథావతో అభిసమ్బుద్ధోతి తథాగతో.

కథం **తథదస్సితాయ తథాగతో**? భగవా యం సదేవకే లోకే…పే॰… సదేవమనుస్సాయ పజాయ అపరిమాణాసు లోకధాతూసు అపరిమాణానం సత్తానం చక్ఖుద్వారే ఆపాథం ఆగచ్ఛన్తం రూపారమ్మణం నామ అత్థి, తం సబ్బాకారేన జానాతి పస్సతి. ఏవం జానతా పస్సతా చ తేన తం ఇట్ఠానిట్ఠాదివసేన వా దిట్ఠసుతముతవిఞ్ఞాతేసు లబ్భమానకపదవసేన వా "కతమం తం రూపం రూపాయతనం? యం రూపం చతున్నం మహాభూతానం ఉపాదాయ వణ్ణనిభా సనిదస్సనం సప్పటిఘం నీలం పీతక"న్తిఆదినా (ధ॰ స॰ ౬౧౬) నయేన అనేకేహి నామేహి తేరసహి వారేహి ద్విపఞ్ఞాసాయ నయేహి విభజ్జమానం తథమేవ హోతి, వితథం నత్థి. ఏస నయో సోతద్వారాదీసుపి ఆపాథమాగచ్ఛన్తేసు సద్దాదీసు. వుత్తమ్పి చేతం భగవతా –

“యం, భిక్ఖవే, సదేవకస్స లోకస్స…పే॰… సదేవమనుస్సాయ పజాయ దిట్ఠం సుతం ముతం విఞ్ఞాతం పత్తం పరియేసితం అనువిచరితం మనసా, తమహం జానామి…పే॰… తమహం అబ్భఞ్ఞాసిం. తం తథాగతస్స విదితం, తం తథాగతో న ఉపట్ఠాసీ”తి (అ॰ ని॰ ౪.౨౪).

ఏవం తథదస్సితాయ తథాగతో. తత్థ తథదస్సీఅత్థే తథాగతోతి పదసమ్భవో వేదితబ్బో.

కథం **తథవాదితాయ తథాగతో**? యం రత్తిం భగవా బోధిమణ్డే అపరాజితపల్లఙ్కే నిసిన్నో చతున్నం మారానం మత్థకం మద్దిత్వా అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం అభిసమ్బుద్ధో, యఞ్చ రత్తిం యమకసాలానమన్తరే అనుపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయా పరినిబ్బాయి, ఏత్థన్తరే పఞ్చచత్తాలీసవస్సపరిమాణే కాలే పఠమబోధియమ్పి మజ్ఝిమబోధియమ్పి పచ్ఛిమబోధియమ్పి యం భగవతా భాసితం సుత్తం గేయ్యం…పే॰… వేదల్లం. సబ్బం తం అత్థతో బ్యఞ్జనతో చ అనుపవజ్జం అనూనమనధికం సబ్బాకారపరిపుణ్ణం రాగమదనిమ్మదనం దోసమోహమదనిమ్మదనం, నత్థి తత్థ వాలగ్గమత్తమ్పి పక్ఖలితం, సబ్బం తం ఏకముద్దికాయ లఞ్ఛితం వియ, ఏకనాళియా మితం వియ, ఏకతులాయ తులితం వియ చ తథమేవ హోతి అవితథం అనఞ్ఞథం. యథాహ –

“యఞ్చ, చున్ద, రత్తిం తథాగతో అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం అభిసమ్బుజ్ఝతి, యఞ్చ రత్తిం అనుపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయా పరినిబ్బాయతి, యం ఏతస్మిం అన్తరే భాసతి లపతి నిద్దిసతి, సబ్బం తం తథేవ హోతి నో అఞ్ఞథా, తస్మా ‘తథాగతో’తి వుచ్చతీ”తి (దీ॰ ని॰ ౩.౧౮౮).

గదఅత్థో హి ఏత్థ గతసద్దో. ఏవం తథవాదితాయ తథాగతో.

అపి చ ఆగదనం ఆగదో, వచనన్తి అత్థో. తథో అవిపరీతో ఆగదో అస్సాతి దకారస్స తకారం కత్వా తథాగతోతి ఏవమేతస్మిం అత్థే పదసిద్ధి వేదితబ్బా.

కథం **తథాకారితాయ తథాగతో**? భగవతో హి వాచాయ కాయో అనులోమేతి, కాయస్సాపి వాచా. తస్మా యథావాదీ తథాకారీ, యథాకారీ తథావాదీ చ హోతి. ఏవంభూతస్స చస్స యథా వాచా , కాయోపి తథా గతో పవత్తోతి అత్థో. యథా చ కాయో, వాచాపి తథా గతా పవత్తాతి తథాగతో. తేనేవాహ – “యథావాదీ, భిక్ఖవే, తథాగతో తథాకారీ, యథాకారీ తథావాదీ. ఇతి యథావాదీ తథాకారీ, యథాకారీ తథావాదీ. ‘తస్మా తథాగతో’తి వుచ్చతీ”తి (అ॰ ని॰ ౪.౨౩). ఏవం తథాకారితాయ తథాగతో.

కథం **అభిభవనట్ఠేన తథాగతో**? ఉపరి భవగ్గం హేట్ఠా అవీచిం పరియన్తం కత్వా తిరియం అపరిమాణాసు లోకధాతూసు సబ్బసత్తే అభిభవతి సీలేన సమాధినా పఞ్ఞాయ విముత్తియా విముత్తిఞాణదస్సనేన, న తస్స తులా వా పమాణం వా అత్థి, అథ ఖో అతులో అప్పమేయ్యో అనుత్తరో రాజాతిరాజా దేవానం అతిదేవో సక్కానం అతిసక్కో బ్రహ్మానం అతిబ్రహ్మా. తేనాహ –

“సదేవకే , భిక్ఖవే, లోకే…పే॰… సదేవమనుస్సాయ పజాయ తథాగతో అభిభూ అనభిభూతో అఞ్ఞదత్థుదసో వసవత్తీ, తస్మా ‘తథాగతో’తి వుచ్చతీ”తి (అ॰ ని॰ ౪.౨౩).

తత్థేవం పదసిద్ధి వేదితబ్బా – అగదో వియ అగదో. కో పనేస? దేసనావిలాసో చేవ పుఞ్ఞుస్సయో చ. తేన హేస మహానుభావో భిసక్కో దిబ్బాగదేన సప్పే వియ సబ్బపరప్పవాదినో సదేవకఞ్చ లోకం అభిభవతి. ఇతి సబ్బలోకాభిభవనే తథో అవిపరీతో దేసనావిలాసమయో చేవ పుఞ్ఞమయో చ అగదో అస్సాతి దకారస్స తకారం కత్వా తథాగతోతి వేదితబ్బో. ఏవం అభిభవనట్ఠేన తథాగతో.

అపి చ తథాయ గతోతిపి తథాగతో, తథం గతోతిపి తథాగతో. **గతో**తి అవగతో, అతీతో పత్తో పటిపన్నోతి అత్థో. తత్థ సకలం లోకం తీరణపరిఞ్ఞాయ తథాయ గతో అవగతోతి తథాగతో, లోకసముదయం పహానపరిఞ్ఞాయ తథాయ గతో అతీతోతి తథాగతో, లోకనిరోధం సచ్ఛికిరియాయ తథాయ గతో పత్తోతి తథాగతో, లోకనిరోధగామినిం పటిపదం తథం గతో పటిపన్నోతి తథాగతో. తేన యం వుత్తం భగవతా –

“లోకో, భిక్ఖవే, తథాగతేన అభిసమ్బుద్ధో, లోకస్మా తథాగతో విసంయుత్తో. లోకసముదయో, భిక్ఖవే, తథాగతేన అభిసమ్బుద్ధో, లోకసముదయో తథాగతస్స పహీనో. లోకనిరోధో, భిక్ఖవే, తథాగతేన అభిసమ్బుద్ధో, లోకనిరోధో తథాగతస్స సచ్ఛికతో. లోకనిరోధగామినీ పటిపదా, భిక్ఖవే, తథాగతేన అభిసమ్బుద్ధా, లోకనిరోధగామినీ పటిపదా తథాగతస్స భావితా. యం, భిక్ఖవే, సదేవకస్స లోకస్స…పే॰… అనువిచరితం మనసా, సబ్బం తం తథాగతేన అభిసమ్బుద్ధం. తస్మా ‘తథాగతో’తి వుచ్చతీ”తి (అ॰ ని॰ ౪.౨౩).

తస్స ఏవమ్పి అత్థో వేదితబ్బో. ఇదమ్పి చ తథాగతస్స తథాగతభావదీపనే ముఖమత్తమేవ. సబ్బాకారేన పన తథాగతోవ తథాగతస్స తథాగతభావం వణ్ణేయ్య. యస్మా పన సబ్బబుద్ధా తథాగతగుణేనాపి సమసమా, తస్మా సబ్బేసం వసేన “తథాగతా”తి ఆహ.

అరహన్తోతి కిలేసేహి ఆరకత్తా, అరీనం అరానఞ్చ హతత్తా, పచ్చయాదీనం అరహత్తా, పాపకరణే రహాభావా తథాగతో అరహం. ఆరకా హి సో సబ్బకిలేసేహి సువిదూరవిదూరే ఠితో మగ్గేన సవాసనానం కిలేసానం విద్ధంసితత్తాతి ఆరకత్తా అరహం.

“సో తతో ఆరకా నామ, యస్స యేనాసమఙ్గితా;
అసమఙ్గీ చ దోసేహి, నాథో తేనారహం మతో”.

తే చానేన కిలేసారయో మగ్గేన హతాతి అరీనం హతత్తాపి అరహం.

“యస్మా రాగాదిసఙ్ఖాతా, సబ్బేపి అరయో హతా;
పఞ్ఞాసత్థేన నాథేన, తస్మాపి అరహం మతో”.

యఞ్చేతం అవిజ్జాభవతణ్హామయనాభిం పుఞ్ఞాదిఅభిసఙ్ఖారానం జరామరణనేమిం ఆసవసముదయమయేన అక్ఖేన విజ్ఝిత్వా తిభవరథే సమాయోజితం అనాదికాలప్పవత్తం సంసారచక్కం, తస్సానేన బోధిమణ్డే వీరియపాదేహి సీలపథవియం పతిట్ఠాయ సద్ధాహత్థేన కమ్మక్ఖయకరం ఞాణఫరసుం గహేత్వా సబ్బే అరా హతాతి అరహం.

"అరా సంసారచక్కస్స, హతా ఞాణాసినా యతో;
లోకనాథేన తేనేస, 'అరహ'న్తి పవుచ్చతి".

అగ్గదక్ఖిణేయ్యత్తా చ చీవరాదిపచ్చయే అరహతి పూజావిసేసఞ్చ, తేనేవ చ ఉప్పన్నే తథాగతే యే కేచి మహేసక్ఖా దేవమనుస్సా, న తే అఞ్ఞత్థ పూజం కరోన్తి. తథా హి బ్రహ్మా సహమ్పతి సినేరుమత్తేన రతనదామేన తథాగతం పూజేసి, యథాబలఞ్చ అఞ్ఞే దేవా చ మనుస్సా చ బిమ్బిసారకోసలరాజాదయో. పరినిబ్బుతమ్పి చ భగవన్తం ఉద్దిస్స ఛన్నవుతికోటిధనం విస్సజ్జేత్వా అసోకమహారాజా సకలజమ్బుదీపే చతురాసీతివిహారసహస్సాని పతిట్ఠాపేసి. కో పన వాదో అఞ్ఞేసం పూజావిసేసానన్తి పచ్చయాదీనం అరహత్తాపి అరహం.

"పూజావిసేసం సహ పచ్చయేహి, యస్మా అయం అరహతి లోకనాథో;
అత్థానురూపం అరహన్తి లోకే, తస్మా జినో అరహతి నామమేతం".

యథా చ లోకే యే కేచి పణ్డితమానినో బాలా అసిలోకభయేన రహో పాపం కరోన్తి, ఏవమేస న కదాచి పాపం కరోతీతి పాపకరణే రహాభావతోపి అరహం.

"యస్మా నత్థి రహో నామ, పాపకమ్మేసు తాదినో;
రహాభావేన తేనేస, అరహం ఇతి విస్సుతో".

ఏవం సబ్బథాపి –

"ఆరకత్తా హతత్తా చ, కిలేసారీన సో ముని;
హతసంసారచక్కారో, పచ్చయాదీన చారహో;
న రహో కరోతి పాపాని, అరహం తేన వుచ్చతీ"తి.

యస్మా పన సబ్బే బుద్ధా అరహత్తగుణేనాపి సమసమా, తస్మా సబ్బేసమ్పి వసేన "అరహన్తో"తి ఆహ. **సమ్మాసమ్బుద్ధా**తి సమ్మా సామఞ్చ సబ్బధమ్మానం బుద్ధత్తా సమ్మాసమ్బుద్ధో. తథా హేస సబ్బధమ్మే సమ్మాసమ్బుద్ధో, అభిఞ్ఞేయ్యే ధమ్మే అభిఞ్ఞేయ్యతో, పరిఞ్ఞేయ్యే ధమ్మే పరిఞ్ఞేయ్యతో, పహాతబ్బే ధమ్మే పహాతబ్బతో, సచ్ఛికాతబ్బే ధమ్మే సచ్ఛికాతబ్బతో, భావేతబ్బే ధమ్మే భావేతబ్బతో. తేనేవాహ –

"అభిఞ్ఞేయ్యం అభిఞ్ఞాతం, భావేతబ్బఞ్చ భావితం;
పహాతబ్బం పహీనం మే, తస్మా బుద్ధోస్మి బ్రాహ్మణా"తి. (సు॰ ని॰ ౫౬౩; మ॰ ని॰ ౨.౩౯౯);

అథ వా చక్ఖు దుక్ఖసచ్చం, తస్స మూలకారణభావేన సముట్ఠాపికా పురిమతణ్హా సముదయసచ్చం, ఉభిన్నం అప్పవత్తి నిరోధసచ్చం, నిరోధపజాననా పటిపదా మగ్గసచ్చన్తి ఏవం ఏకేకపదుద్ధారేనాపి సబ్బధమ్మే సమ్మా సామఞ్చ బుద్ధో. ఏస నయో సోతఘానజివ్హాకాయమనేసు. ఏతేనేవ చ నయేన రూపాదీని ఛ ఆయతనాని, చక్ఖువిఞ్ఞాణాదయో ఛ విఞ్ఞాణకాయా, చక్ఖుసమ్ఫస్సాదయో ఛ ఫస్సా, చక్ఖుసమ్ఫస్సజా వేదనాదయో ఛ వేదనా, రూపసఞ్ఞాదయో ఛ సఞ్ఞా, రూపసఞ్చేతనాదయో ఛ చేతనా, రూపతణ్హాదయో ఛ తణ్హాకాయా, రూపవితక్కాదయో ఛ వితక్కా, రూపవిచారాదయో ఛ విచారా, రూపక్ఖన్ధాదయో పఞ్చక్ఖన్ధా, దస కసిణాని, దస అనుస్సతియో, ఉద్ధుమాతకసఞ్ఞాదివసేన దస సఞ్ఞా, కేసాదయో ద్వత్తింసాకారా, ద్వాదసాయతనాని, అట్ఠారస ధాతుయో, కామభవాదయో నవ భవా, పఠమాదీని చత్తారి ఝానాని, మేత్తాభావనాదయో చతస్సో అప్పమఞ్ఞాయో, చతస్సో అరూపసమాపత్తియో, పటిలోమతో జరామరణాదీని, అనులోమతో అవిజ్జాదీని పటిచ్చసముప్పాదఙ్గాని చ యోజేతబ్బాని.

తత్రాయం ఏకపదయోజనా – జరామరణం దుక్ఖసచ్చం, జాతి సముదయసచ్చం, ఉభిన్నం నిస్సరణం నిరోధసచ్చం, నిరోధపజాననా పటిపదా మగ్గసచ్చన్తి ఏవం ఏకేకపదుద్ధారేన సబ్బధమ్మే సమ్మా సామఞ్చ బుద్ధో అనుబుద్ధో పటివిద్ధో. యం వా పన కిఞ్చి అత్థి నేయ్యం నామ, సబ్బస్స సమ్మా సమ్బుద్ధత్తా విమోక్ఖన్తికఞాణవసేన సమ్మాసమ్బుద్ధో. తేసం పన విభాగో ఉపరి ఆవి భవిస్సతి. యస్మా పన సబ్బబుద్ధా సమ్మాసమ్బుద్ధగుణేనాపి సమసమా, తస్మా సబ్బేసమ్పి వసేన “సమ్మాసమ్బుద్ధా”తి ఆహ.

మోనేనాతి కామఞ్హి మోనేయ్యపటిపదాసఙ్ఖాతేన మగ్గఞాణమోనేన ముని నామ హోతి, ఇధ పన తుణ్హీభావం సన్ధాయ “న మోనేనా”తి వుత్తం. **మూళ్హరూపోతి** తుచ్ఛరూపో. **అవిద్దసూతి** అవిఞ్ఞూ. ఏవరూపో హి తుణ్హీభూతోపి ముని నామ న హోతి. అథ వా మోనేయ్యముని నామ న హోతి, తుచ్ఛభావో చ పన అఞ్ఞాణీ చ హోతీతి అత్థో. **యో చ తులంవ పగ్గయ్హాతి** యథా హి తులం గహేత్వా ఠితో అతిరేకం చే హోతి, హరతి, ఊనం చే హోతి, పక్ఖిపతి; ఏవమేవ సో అతిరేకం హరన్తో వియ పాపం హరతి పరివజ్జేతి, ఊనకే పక్ఖిపన్తో వియ కుసలం పరిపూరేతి. ఏవఞ్చ పన కరోన్తో సీలసమాధిపఞ్ఞావిముత్తివిముత్తిఞాణదస్సనసఙ్ఖాతం **వరం** ఉత్తమమేవ ఆదాయ **పాపాని** అకుసలకమ్మాని **పరివజ్జేతి స ముని** నామాతి అత్థో. **తేన సో మునీతి** కస్మా పన సో మునీతి చే? యం హేట్ఠా వుత్తకారణం, తేన సో మునీతి అత్థో. **యో మునాతి ఉభో లోకేతి** యో పుగ్గలో ఇమస్మిం ఖన్ధాదిలోకే తులం ఆరోపేత్వా మినన్తో వియ “ఇమే అజ్ఝత్తికా ఖన్ధా, ఇమే బాహిరా”తిఆదినా నయేన ఇమే ఉభో అత్థే మునాతి. **ముని తేన పవుచ్చతీతి** తేన పన కారణేన “మునీ”తి వుచ్చతియేవాతి అత్థో.

అసతఞ్చాతి గాథాయ అయం సఙ్ఖేపత్థో – య్వాయం అకుసలకుసలప్పభేదో, అసతఞ్చ సతఞ్చ ధమ్మో, తం “అజ్ఝత్తం బహిద్ధా”తి ఇమస్మిం సబ్బలోకే పవిచయఞాణేన అసతఞ్చ సతఞ్చ ఞత్వా ధమ్మం. తస్స ఞాతత్తా ఏవ, రాగాదిభేదతో సత్తవిధం **సఙ్గం** తణ్హాదిట్ఠిభేదతో దువిధం **జాలఞ్చ అతిచ్చ** అతిక్కమిత్వా ఠితో, సో తేన మోనసఙ్ఖాతేన పవిచయఞాణేన సమన్నాగతత్తా **ముని. దేవమనుస్సేహి పూజితోతి** ఇదం పనస్స థుతివచనం. సో హి ఖీణాసవమునిత్తా దేవమనుస్సానం పూజారహో హోతి, తస్మా ఏవం వుత్తోతి.

సల్లన్తి మూలపదం. **సత్త సల్లానీతి** గణనపరిచ్ఛేదో. **రాగసల్లన్తి** రఞ్జనట్ఠేన రాగో చ పీళాజనకతాయ అన్తోతుదనతాయ దున్నీహరణతాయ సల్లఞ్చాతి రాగసల్లం. **దోససల్లాదీసుపి** ఏసేవ నయో. **అబ్బూళ్హసల్లోతి** మూలపదం. **అబ్బహితసల్లోతి**

నీహటసల్లో. **ఉద్ధతసల్లో**తి ఉద్ధం హటసల్లో ఉద్ధరితసల్లో. **సముద్ధతసల్లో**తి ఉపసగ్గవసేన వుత్తో. **ఉప్పాటితసల్లో**తి లుఞ్చితసల్లో. **సముప్పాటితసల్లో**తి ఉపసగ్గవసేనేవ.

సక్కచ్చకారీతి దానాదీనం కుసలధమ్మానం భావనాయ పుగ్గలస్స వా దేయ్యధమ్మస్స వా సక్కచ్చకరణవసేన సక్కచ్చకారీ. సతతభావకరణేన **సాతచ్చకారీ**. అట్ఠితకరణేన **అట్ఠితకారీ**. యథా నామ కకణ్టకో థోకం గన్త్వా థోకం తిట్ఠతి, న నిరన్తరం గచ్ఛతి; ఏవమేవ యో పుగ్గలో ఏకదివసం దానం దత్వా పూజం వా కత్వా ధమ్మం వా సుత్వా సమణధమ్మం వా కత్వా పున చిరస్సం కరోతి, తం న నిరన్తరం పవత్తేతి. సో "అసాతచ్చకారీ, అనట్ఠితకారీ"తి వుచ్చతి. అయం ఏవం న కరోతీతి అట్ఠితకారీ. **అనోలీనవుత్తికో**తి నిరన్తరకరణసఙ్ఖాతస్స విప్ఫారస్స భావేన న లీనవుత్తికోతి అనోలీనవుత్తికో. **అనిక్ఖిత్తచ్ఛన్దో**తి కుసలకరణే వీరియచ్ఛన్దస్స అనిక్ఖిత్తభావేన అనిక్ఖిత్తచ్ఛన్దో. **అనిక్ఖిత్తధురో**తి వీరియధురస్స అనోరోపనేన అనిక్ఖిత్తధురో, అనోసక్కితమానసోతి అత్థో. **యో తత్థ ఛన్దో చ వాయామో చా**తి యో తేసు కుసలధమ్మేసు కత్తుకమ్యతాధమ్మచ్ఛన్దో చ పయత్తసఙ్ఖాతో వాయామో చ. ఉస్సహనవసేన **ఉస్సాహో చ**. అధిమత్తుస్సహనవసేన **ఉస్సోళ్హీ చ**. వాయామో చేసో పారం గమనట్ఠేన. ఉస్సాహో చేసో పుబ్బఙ్గమనట్ఠేన. ఉస్సోళ్హీ చేసో అధిమత్తట్ఠేన. **అప్పటివాని చా**తి అనివత్తనా చ. **సతి చ సమ్పజఞ్ఞ**న్తి సరతీతి సతి. సమ్పజానాతీతి సమ్పజఞ్ఞం, సమన్తతో పకారేహి జానాతీతి అత్థో. సాత్థకసమ్పజఞ్ఞం సప్పాయసమ్పజఞ్ఞం గోచరసమ్పజఞ్ఞం అసమ్మోహసమ్పజఞ్ఞన్తి ఇమస్స సమ్పజానస్స వసేన భేదో వేదితబ్బో. **ఆతప్ప**న్తి కిలేసతాపనవీరియం. **పధాన**న్తి ఉత్తమవీరియం. **అధిట్ఠాన**న్తి కుసలకరణే పతిట్ఠాభావో. **అనుయోగో**తి అనుయుఞ్జనం. **అప్పమాదో**తి నప్పమజ్జనం, సతియా అవిప్పవాసో.

ఇమం లోకం నాసీసతీతి మూలపదం. **సకత్తభావ**న్తి అత్తనో అత్తభావం. **పరత్తభావ**న్తి పరలోకే అత్తభావం. సకరూపవేదనాదయో అత్తనో పఞ్చక్ఖన్ధే, పరరూపవేదనాదయో చ పరలోకే పఞ్చక్ఖన్ధే. **కామధాతు**న్తి కామభవం. **రూపధాతు**న్తి రూపభవం. **అరూపధాతు**న్తి అరూపభవం. పున రూపారూపవసేన దుకం దస్సేతుం కామధాతుం రూపధాతుం ఏకం కత్వా, అరూపధాతుం ఏకం కత్వా వుత్తం. **గతిం వా**తి పతిట్ఠానవసేన పఞ్చగతి వుత్తా. **ఉపపత్తిం వా**తి నిబ్బత్తివసేన చతుయోని వుత్తా. **పటిసన్ధిం వా**తి తిణ్ణం భవానం ఘటనవసేన పటిసన్ధి వుత్తా. **భవం వా**తి కమ్మభవవసేన. **సంసారం వా**తి ఖన్ధాదీనం అబ్బోచ్ఛిన్నవసేన. **వట్టం వా**తి తేభూమకవట్టం **నాసీసతీ**తి.

సద్ధమ్మప్పజ్జోతికాయ మహానిద్దేసట్ఠకథాయ

గుహట్ఠకసుత్తనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. దుట్ఠట్ఠకసుత్తనిద్దేసవణ్ణనా

౧౩. దుట్ఠట్ఠకే పఠమగాథాయం తావ తత్థ **వదన్తీ**తి భగవన్తం భిక్ఖుసఙ్ఘఞ్చ ఉపవదన్తి. **దుట్ఠమనాపి ఏకే, అథోపి వే సచ్చమనా**తి ఏకచ్చే దుట్ఠచిత్తా, ఏకచ్చే తథసఞ్ఞినోపి హుత్వా తిత్థియా తుట్ఠచిత్తా, యే తేసం సుత్వా సద్దహింసు, తే సచ్చమనాతి అధిప్పాయో. **వాదఞ్చ జాత**న్తి ఏతం అక్కోసవాదం ఉప్పన్నం. **ముని నో ఉపేతీ**తి అకారకతాయ చ అకుప్పనతాయ చ బుద్ధముని న ఉపేతి. **తస్మా మునీ నత్థి ఖిలో కుహిఞ్చీ**తి తేన కారణేన అయం ముని, రాగాదిఖిలేహి నత్థి ఖిలో కుహిఞ్చీతి వేదితబ్బో.

దుట్ఠమనాతి ఉప్పన్నేహి దోసేహి దూసితచిత్తా. **విరుద్ధమనా**తి తేహి కిలేసేహి కుసలస్స ద్వారం అదత్వా ఆవరితచిత్తా. **పటివిరుద్ధమనా**తి ఉపసగ్గవసేన పదం వడ్ఢితం. **ఆహతమనా**తి పటిఘేన ఆహతం చిత్తం ఏతేసన్తి ఆహతమనా. **పచ్చాహతమనా**తి ఉపసగ్గవసేనేవ. **ఆఘాతితమనా**తి విహింసావసేన ఆఘాతితం మనం ఏతేసన్తి ఆఘాతితమనా. **పచ్చాఘాతితమనా**తి ఉపసగ్గవసేనేవ. అథ వా "కోధవసేన **దుట్ఠమనా,** ఉపనాహవసేన **పదుట్ఠమనా,** మక్ఖవసేన **విరుద్ధమనా,** పళాసవసేన **పటివిరుద్ధమనా,** దోసవసేన **ఆహతపచ్చాహతమనా,** బ్యాపాదవసేన **ఆఘాతితపచ్చాఘాతితమనా**. పచ్చయానం అలాభేన **దుట్ఠమనా పదుట్ఠమనా,** అయసేన **విరుద్ధమనా పటివిరుద్ధమనా,** గరహేన **ఆహతపచ్చాహతమనా,** దుక్ఖవేదనాసమఙ్గీభావేన **ఆఘాతితపచ్చాఘాతితమనా**"తి ఏవమాదినా నయేన ఏకే వణ్ణయన్తి. **ఉపవదన్తీ**తి గరహం ఉప్పాదేన్తి. **అభూతేనా**తి అసంవిజ్జమానేన.

సద్దహన్తాతి పసాదవసేన సద్ధం ఉప్పాదేన్తా. **ఓకప్పేన్తా**తి గుణవసేన ఓతరిత్వా అవకప్పయన్తా. **అధిముచ్చన్తా**తి సమ్పసాదనవసేన సన్నిట్ఠానం కత్వా తేసం కథం అధివాసేన్తా. **సచ్చమనా**తి తచ్ఛమనా. **సచ్చసఞ్ఞినో**తి తచ్ఛసఞ్ఞినో. **తథమనా**తి అవిపరీతమనా. **భూతమనా**తి భూతత్థమనా. **యాథావమనా**తి నిచ్చలమనా. **అవిపరీతమనా**తి నిచ్ఛయమనా. తత్థ "సచ్చమనా సచ్చసఞ్ఞినో"తి సచ్చవాదిగుణం, "తథమనా తథసఞ్ఞినో"తి సచ్చసద్ధాగుణం, "భూతమనా భూతసఞ్ఞినో"తి ఠితగుణం, "యాథావమనా యాథావసఞ్ఞినో"తి పచ్చయికగుణం, "అవిపరీతమనా అవిపరీతసఞ్ఞినో"తి అవిసంవాదగుణం కథితన్తి ఞాతబ్బం.

పరతోఘోసోతి అఞ్ఞేసం సన్తికా ఉప్పన్నసద్దో. **అక్కోసో**తి జాతిఆదీసు దససు అక్కోసేసు అఞ్ఞతరో. **యో వాదం ఉపేతీ**తి యో పుగ్గలో ఉపవాదం ఉపగచ్ఛతి. **కారకో వా**తి కతదోసో వా. **కారకతాయా**తి దోసస్స కతభావేన **వుచ్చమానో**తి కథియమానో. **ఉపవదియమానో**తి దోసం ఉపవజ్జమానో. **కుప్పతీ**తి కోపం కరోతి.

ఖీలజాతతాపి నత్థీతి చిత్తబన్ధభావచిత్తకచవరభావసఙ్ఖాతం పటిఘఖిలం జాతం అస్సాతి ఖిలజాతో, తస్స భావో ఖిలజాతతా, తాపి నత్థి న సన్తి. **పఞ్చపి చేతోఖిలా**తి కామే అవీతరాగో, కాయే అవీతరాగో, రూపే అవీతరాగో, యావదత్థం ఉదరావదేహకం భుఞ్జిత్వా సేయ్యసుఖం పస్ససుఖం మిద్ధసుఖం అనుయుత్తో విహరతి, అఞ్ఞతరం దేవనికాయం పణిధాయ బ్రహ్మచరియం చరతి "ఇమినాహం సీలేన వా వతేన వా తపేన వా బ్రహ్మచరియేన వా దేవో వా భవిస్సామి, దేవఞ్ఞతరో వా"తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౮౬) ఏవరూపా పఞ్చపి చిత్తస్స బన్ధభావకచవరభావసఙ్ఖాతా చేతోఖిలా నత్థి.

౧౬. ఇమఞ్చ గాథం వత్వా భగవా ఆనన్దత్థేరం పుచ్ఛి – "ఏవం ఖుంసేత్వా వమ్భేత్వా వుచ్చమానా భిక్ఖూ, ఆనన్ద, కిం వదన్తీ"తి, "న కిఞ్చి భగవా"తి. "న, ఆనన్ద, 'అహం సీలవా'తి సబ్బత్థ తుణ్హీ భవితబ్బం. లోకే హి నాభాసమానం జానన్తి, మిస్సం బాలేహి పణ్డిత"న్తి (సం. ని. ౨.౨౪౧) వత్వా "భిక్ఖూ, ఆనన్ద, తే మనుస్సే ఏవం పటిచోదేన్తూ"తి ధమ్మదేసనత్థాయ "అభూతవాదీ నిరయం ఉపేతీ"తి (ధ. ప. ౩౦౬; ఉదా. ౩౮; ఇతివు. ౪౮; సు. ని. ౬౬౬) ఇమం గాథం అభాసి. థేరో తం ఉగ్గహేత్వా భిక్ఖూ ఆహ – "మనుస్సా తుమ్హేహి ఇమాయ గాథాయ పటిచోదేతబ్బా"తి. భిక్ఖూ తథా అకంసు. పణ్డితమనుస్సా తుణ్హీ అహేసుం. రాజాపి రాజపురిసే సబ్బత్థ పేసేత్వా యేసం ధుత్తానం లఞ్జం దత్వా తిత్థియా తం మారాపేసుం, తే గహేత్వా నిగ్గణ్హి తం పవత్తిం ఞత్వా తిత్థియే పరిభాసి. మనుస్సాపి తిత్థియే దిస్వా లేడ్డునా హనన్తి, పంసునా ఓకిరన్తి "భగవతో అయసం ఉప్పాదేసు"న్తి. ఆనన్దత్థేరో తం దిస్వా భగవతో ఆరోచేసి, భగవా థేరస్స ఇమం గాథమభాసి "**సకఞ్హి దిట్ఠిం...పే.... వదేయ్యా**"తి.

తస్స అత్థో – యాయం దిట్ఠి తిత్థియజనస్స "సున్దరిం మారేత్వా సమణానం సక్యపుత్తియానం అవణ్ణం పకాసేత్వా ఏతేనుపాయేన లద్ధం సక్కారం సాదియిస్సామా"తి సో తం దిట్ఠిం కథం అతిక్కమేయ్య? అథ ఖో సో అయసో తమేవ తిత్థియజనం పచ్చాగతో తం దిట్ఠిం అచ్చేతుం అసక్కోన్తం. యో వా సస్సతాదివాదీ, సోపి **సకం దిట్ఠిం కథమచ్చయేయ్య**, తేన దిట్ఠిఛన్దేన **అనునీతో** తాయ చ దిట్ఠిరుచియా **నివిట్ఠో**, అపి చ ఖో పన **సయం సమత్తాని పకుబ్బమానో** అత్తనావ పరిపుణ్ణాని తాని దిట్ఠిగతాని కరోన్తో **యథా జానేయ్య, తథేవ వదేయ్యా**తి.

అవణ్ణం పకాసయిత్వాతి అగుణం పాకటం కత్వా. **సక్కార**న్తి చతున్నం పచ్చయానం సక్కచ్చకరణం. **సమ్మాన**న్తి చిత్తేన బహుమాననం. **పచ్చాహరిస్సామా**తి ఏతం లాభాదిం నిబ్బత్తేస్సామ. **ఏవందిట్ఠికా**తి ఏవంలద్ధికా. యథా తం "లాభాదిం నిబ్బత్తేస్సామా"తి ఏవం అయం లద్ధి తేసం అత్థి, తథా "అత్థి మే వుత్తప్పకారో ధమ్మో"తి ఏతేసం ఖమతి చేవ రుచ్చతి చ, ఏవంసభావమేవ వా తేసం చిత్తం "అత్థి మే చిత్త"న్తి. తదా తేసం దిట్ఠి వా, దిట్ఠియా సహ ఖన్తి వా, దిట్ఠిఖన్తీహి సద్ధిం రుచి వా, దిట్ఠిఖన్తిరుచీహి సద్ధిం లద్ధి వా, దిట్ఠిఖన్తిరుచిలద్ధీహి సద్ధిం అజ్ఝాసయో వా, దిట్ఠిఖన్తిరుచిలద్ధిఅజ్ఝాసయేహి సద్ధిం అధిప్పాయో వా హోతీతి దస్సేన్తో "**ఏవందిట్ఠికా...పే.... ఏవంఅధిప్పాయా**"తి ఆహ. **సకం దిట్ఠి**న్తి అత్తనో దస్సనం. **సకం ఖన్తి**న్తి అత్తనో సహనం. **సకం రుచి**న్తి అత్తనో రుచిం. **సకం లద్ధి**న్తి అత్తనో లద్ధిం. **సకం అజ్ఝాసయ**న్తి అత్తనో అజ్ఝాసయం. **సకం అధిప్పాయ**న్తి అత్తనో భావం. **అతిక్కమితు**న్తి సమతిక్కమితుం. **అథ ఖో స్వేవ అయసో**తి సో ఏవ అయసో ఏకంసేన. **తే పచ్చాగతో**తి తేసం పతిఆగతో. **తే**తి సామిఅత్థే ఉపయోగవచనం.

అథ వాతి అత్థన్తరదస్సనం. **సస్సతో**తి నిచ్చో ధువో. **లోకో**తి అత్తభావో. **ఇదమేవ సచ్చం, మోఘమఞ్ఞ**న్తి ఇదం ఏవ తచ్ఛం తథం, అఞ్ఞం తుచ్ఛం. **సమత్తా**తి సమ్పుణ్ణా. **సమాదిన్నా**తి సమ్మా ఆదిన్నా. **గహితా**తి ఉపగన్త్వా గహితా.

పరామట్ఠాతి సబ్బాకారేన పరామసిత్వా గహితా. **అభినివిట్ఠా**తి విసేసేన లద్ధప్పతిట్ఠా. **అసస్సతో**తి వుత్తవిపరియాయేన వేదితబ్బో.

అన్తవాతి సఅన్తో. **అనన్తవా**తి వుద్ధిఅనన్తవా. **తం జీవ**న్తి సో జీవో, లిఙ్గవిపల్లాసో కతో. **జీవో**తి చ అత్తాయేవ. **తథాగతో**తి సత్తో, "అరహా"న్తి ఏకే. **పరం మరణా**తి మరణతో ఉద్ధం, పరలోకేతి అత్థో. **న హోతి తథాగతో పరం మరణా**తి మరణతో ఉద్ధం న

హోతి. **హోతి చ న చ హోతి తథాగతో పరం మరణాతి** మరణతో ఉద్ధం హోతి చ న హోతి చ. **నేవ హోతి న న హోతి తథాగతో పరం మరణాతి** ఉచ్ఛేదవసేన నేవ హోతి, తక్కికవసేన న న హోతి.

సకాయ దిట్ఠియాతిఆదయో కరణవచనం. **అల్లీనోతి** ఏకీభూతో.

సయం సమత్తం కరోతీతి అత్తనా ఊనభావం మోచేత్వా సమ్మా అత్తం సమత్తం కరోతి. **పరిపుణ్ణన్తి** అతిరేకదోసం మోచేత్వా సమ్పుణ్ణం. **అనోమన్తి** హీనదోసం మోచేత్వా అలామకం. **అగ్గన్తి** ఆదిం. **సేట్ఠన్తి** పధానం నిద్దోసం. **విసేసన్తి** జేట్ఠకం . **పామోక్ఖన్తి** అధికం. **ఉత్తమన్తి** విసేసం న హేట్ఠిమం. **పవరం కరోతీతి** అతిరేకేన ఉత్తమం కరోతి. అథ వా "ఆసయదోసమోచనేన **అగ్గం,** సంకిలేసదోసమోచనేన **సేట్ఠం,** ఉపక్కిలేసదోసమోచనేన **విసేసం,** పమత్తదోసమోచనేన **పామోక్ఖం,** మజ్ఝిమదోసమోచనేన **ఉత్తమం,** ఉత్తమమజ్ఝిమదోసమోచనేన **పవరం కరోతీ**"తి ఏవమేకే వణ్ణయన్తి. **అయం సత్థా సబ్బఞ్ఞూతి** అయం అమ్హాకం సత్థా సబ్బజాననవసేన సబ్బఞ్ఞూ. **అయం ధమ్మో స్వాక్ఖాతోతి** అయం అమ్హాకం ధమ్మో సుట్ఠు అక్ఖాతో. **అయం గణో సుప్పటిపన్నోతి** అయం అమ్హాకం గణో సుట్ఠు పటిపన్నో. **అయం దిట్ఠి భద్దికాతి** అయం అమ్హాకం లద్ధి సున్దరా. **అయం పటిపదా సుపఞ్ఞత్తాతి** అయం అమ్హాకం పుబ్బభాగా అత్తన్త పాదిపటిపదా సుట్ఠు పఞ్ఞత్తా. **అయం మగ్గో నియ్యానికోతి** అయం అమ్హాకం నియ్యామోక్కన్తికో మగ్గో నియ్యానికోతి **సయం సమత్తం కరోతి**.

కథేయ్య "సస్సతో లోకో"తి. **భణేయ్య** "ఇదమేవ సచ్చం మోఘమఞ్ఞ"న్తి. **దీపేయ్య** "అన్తవా లోకో"తి. **వోహరేయ్య** నానావిధేన గణ్హాపేయ్య "హోతి చ న చ హోతీ"తి.

౧౨. అథ రాజా సత్థాహచ్చయేన తం కుణపం ఛడ్డాపేత్వా సాయన్హసమయం విహారం గన్త్వా భగవన్తం అభివాదేత్వా ఆహ – "నను, భన్తే, ఈదిసే అయసే ఉప్పన్నే మయ్హమ్పి ఆరోచేతబ్బం సియా"తి? ఏవం వుత్తే భగవా "న, మహారాజ, 'అహం సీలవా గుణసమ్పన్నో'తి పరేసం ఆరోచేతుం అరియానం పటిరూప"న్తి వత్వా తస్సా అట్ఠుప్పత్తియా "**యో అత్తనో సీలవతానీతి** అవసేసగాథాయో అభాసి.

తత్థ **సీలవతానీతి** పాతిమోక్ఖాదీని సీలాని, ఆరఞ్ఞికాదీని ధుతఙ్గవతాని చ. **అనానుపుట్ఠోతి** అపుచ్ఛితో. **పావాతి** వదతి. **అనరియధమ్మం కుసలా తమాహు, యో ఆతుమానం సయమేవ పావాతి** యో ఏవం అత్తానం సయమేవ వదతి, తస్స తం వాదం "అనరియధమ్మో ఏసో"తి కుసలా ఏవం కథేన్తి.

అత్థి సీలఞ్చేవ వతఞ్చాతి సీలనట్ఠేన సీలఞ్చేవ అత్థి, సమాదానట్ఠేన వతఞ్చ అత్థి, **వతం న సీలన్తి** వుత్తత్థేన వతం అత్థి, తం న సీలం. **కతమన్తి** కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛా. **ఇధ భిక్ఖు సీలవాతిఆదయో** వుత్తనయా ఏవ. **సంవరట్ఠేనాతి** సంవరణట్ఠేన, వీతిక్కమద్వారం పిదహనట్ఠేన. **సమాదానట్ఠేనాతి** తం తం సిక్ఖాపదం సమ్మా ఆదానట్ఠేన. **ఆరఞ్ఞికఙ్గన్తి** అరఞ్ఞే నివాసో సీలం అస్సాతి ఆరఞ్ఞికో, తస్స అఙ్గం ఆరఞ్ఞికఙ్గం. **పిణ్డపాతికఙ్గన్తి** భిక్ఖాసఙ్ఖాతానం పరఆమిసపిణ్డానం పాతో పిణ్డపాతో, పరేహి దిన్నానం పిణ్డానం పత్తే నిపతనన్తి వుత్తం హోతి. తం పిణ్డపాతం ఉఞ్ఛతి తం తం కులం ఉపసఙ్కమన్తో గవేసతీతి పిణ్డపాతికో, పిణ్డాయ వా పతితుం వతమేతస్సాతి పిణ్డపాతీ. **పతితున్తి** చరితుం. పిణ్డపాతీ ఏవ పిణ్డపాతికో, తస్స అఙ్గం పిణ్డపాతికఙ్గం. **అఙ్గన్తి** కారణం వుచ్చతి. తస్మా యేన సమాదానేన సో పిణ్డపాతికో హోతి, తస్సేతం అధివచనన్తి వేదితబ్బం. ఏతేనేవ నయేన రథికాసుసానసఙ్కారకూటాదీనం యత్థ కత్థచి పంసూనం ఉపరి ఠితత్తా అబ్భుగ్గతట్ఠేన తేసు పంసుకూలమివాతి పంసుకూలం. అథ వా పంసు వియ కుచ్ఛితభావం ఉలతీతి పంసుకూలం, కుచ్ఛితభావం గచ్ఛతీతి

వుత్తం హోతి. ఏవం లద్ధనిబ్బచనస్స పంసుకూలస్స ధారణం పంసుకూలం, పంసుకూలం సీలమస్సాతి పంసుకూలికో, పంసుకూలికస్స అఙ్గం **పంసుకూలికఙ్గం**. సఙ్ఘాటిఉత్తరాసఙ్గఅన్తరవాసకసఙ్ఖాతం తిచీవరం సీలమస్సాతి తేచీవరికో, తేచీవరికస్స అఙ్గం **తేచీవరికఙ్గం. సపదానచారికఙ్గన్తి దానం** వుచ్చతి అవఖణ్డనం, అపేతం దానతో అపదానం, అనవఖణ్డనన్తి అత్థో. సహ అపదానేన సపదానం, అవఖణ్డనవిరహితం, అనుఘరన్తి వుత్తం హోతి. సపదానం చరితుం ఇదమస్స సీలన్తి సపదానచారీ, సపదానచారీయేవ సపదానచారికో, తస్స అఙ్గం సపదానచారికఙ్గం. **ఖలుపచ్ఛాభత్తికఙ్గన్తి ఖలూతి** పటిసేధనత్థే నిపాతో. పవారితేన సతా పచ్ఛా లద్ధం భత్తం పచ్ఛాభత్తం నామ, తస్స పచ్ఛాభత్తస్స భోజనం పచ్ఛాభత్తభోజనం, తస్మిం పచ్ఛాభత్తభోజనే పచ్ఛాభత్తసఞ్ఞం కత్వా పచ్ఛాభత్తం సీలమస్సాతి పచ్ఛాభత్తికో, న పచ్ఛాభత్తికో ఖలుపచ్ఛాభత్తికో, సమాదానవసేన పటిక్ఖిత్తాతిరిత్తభోజనస్సేతం నామం, తస్స అఙ్గం ఖలుపచ్ఛాభత్తికఙ్గం . **నేసజ్జికఙ్గన్తి** సయనం పటిక్ఖిపిత్వా నిసజ్జాయ విహరితుం సీలమస్సాతి నేసజ్జికో, తస్స అఙ్గం నేసజ్జికఙ్గం. **యథాసన్థతికఙ్గన్తి** యదేవ సన్థతం యథాసన్థతం, "ఇదం తుయ్హం పాపుణాతీ"తి ఏవం పఠమం ఉద్దిట్ఠసేనాసనస్సేతం అధివచనం. తస్మిం యథాసన్థతే విహరితుం సీలమస్సాతి యథాసన్థతికో, తస్స అఙ్గం యథాసన్థతికఙ్గం. సబ్బానేవ పనేతాని తేన తేన సమాదానేన ధుతకిలేసత్తా ధుతస్స భిక్ఖునో అఙ్గాని, కిలేసధుననతో వా ధుతన్తి లద్ధవోహారం ఞాణం అఙ్గం ఏతేసన్తి **ధుతఙ్గాని**. అథ వా ధుతాని చ తాని పటిపక్ఖానం ధుననతో అఙ్గాని చ పటిపత్తియాతిపి **ధుతఙ్గాని**. ఏవం తావేత్థ అత్థతో విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో. సబ్బానేవ చేతాని సమాదానచేతనాలక్ఖణాని. వుత్తమ్పి చేతం –

> "యో సమాదియతి, సో పుగ్గలో. యేన సమాదియతి, చిత్తచేతసికా ఏతే ధమ్మా. యా సమాదానచేతనా, తం ధుతఙ్గం. యం పటిక్ఖిపతి, తం వత్థు"న్తి (విసుద్ధి॰ ౧.౨౩).

సబ్బానేవ చ లోలుప్పవిద్ధంసనరసాని, నిల్లోలుప్పభావపచ్చుపట్ఠానాని, అప్పిచ్ఛతాదిఅరియధమ్మపదట్ఠానాని. ఏవమేత్థ లక్ఖణాదీహి వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో.

వీరియసమాదానమ్పీతి వీరియగ్గహణమ్పి. **కామ**న్తి ఏకంసత్థే నిపాతో. **తచో చ న్హారు చా**తి ఛవి చ న్హారువల్లియో చ. **అట్ఠి చా**తి సబ్బా అట్ఠియో చ. **అవసిస్సతూ**తి తిట్ఠతు. **ఉపసుస్సతు మంసలోహిత**న్తి సబ్బం మంసఞ్చ లోహితఞ్చ సుక్ఖతు. "తచో"తి ఏకం అఙ్గం, "న్హారూ"తి ఏకం, "అట్ఠీ"తి ఏకం, "ఉపసుస్సతు మంసలోహిత"న్తి ఏకం అఙ్గం. **యం త**న్తి ఉపరి వత్తబ్బపదేన సమ్బన్ధో. **పురిసథామేనా**తి పురిసస్స కాయికేన బలేన, **బలేనా**తి ఞాణబలేన. **వీరియేనా**తి చేతసికఞాణవీరియతేజేన. **పరక్కమేనా**తి పరం పరం ఠానం అక్కమనేన ఉస్సాహప్పత్తవీరియేన. **పత్తబ్బ**న్తి యం తం పాపుణితబ్బం. **న తం అపాపుణిత్వా**తి తం పత్తబ్బం అప్పత్వా. **వీరియస్స సణ్ఠానం భవిస్సతీ**తి వుత్తప్పకారస్స వీరియస్స సిథిలత్తం ఓసీదనం న భవిస్సతి. "పట్ఠాన"న్తిపి పాఠో, అయమేవత్థో. **చిత్తం పగ్గణ్హాతీ**తి చిత్తం ఉస్సాహం గణ్హాపేతి. **పదహతీ**తి పతిట్ఠాపేతి.

నాసిస్సన్తి న ఖాదిస్సామి న భుఞ్జిస్సామి. **న పివిస్సామీ**తి యాగుపానాదీని న పివిస్సామి. **విహారతో న నిక్ఖమే**తి సేనాసనతో బహి న నిక్ఖమేయ్యం. **నపి పస్సం నిపాతేస్స**న్తి పస్సం మఞ్చే వా పీఠే వా భూమియం వా కటసన్థరకే వా పాతనం ఠపనం న కరిస్సామి. **తణ్హాసల్లే అనూహతే**తి తణ్హాసఙ్ఖాతే కణ్డే అనుద్ధటే, అవిగతేతి అత్థో.

ఇమం పల్లఙ్కన్తి సమన్తతో ఆభుజితం ఊరుబద్ధాసనం. **న భిన్దిస్సామీ**తి న విజహిస్సామి. **యావ మే న అనుపాదాయా**తి చతూహి ఉపాదానేహి గహణం అగ్గహేత్వా. **ఆసవేహీ**తి కామాసవాదీహి చతూహి ఆసవేహి. **విముచ్చిస్సతీ**తి సముచ్ఛేదవిముత్తియా న ముచ్చిస్సతి. **న తావాహం ఇమమ్హా ఆసనా వుట్ఠహిస్సామీ**తి ఆదిం కత్వా యావ **రుక్ఖమూలా నిక్ఖమిస్సామీ**తి ఓకాసవసేన వుత్తా. **ఇమస్మిఞ్ఞేవ పుబ్బణ్హసమయం అరియధమ్మం ఆహరిస్సామీ**తి ఆదిం కత్వా యావ **గిమ్హే**తి కాలవసేన వుత్తా. **పురిమే వయోఖన్ధే**తిఆదయో వయవసేన వుత్తా. తత్థ **ఆసనా న వుట్ఠహిస్సామీ**తి నిసిన్నాసనా న ఉట్ఠహిస్సామి. **అడ్ఢయోగా**తి నికుణ్ణగేహా. **పాసాదా**తి దీఘపాసాదా. **హమ్మియా**తి ముణ్డచ్ఛదనగేహా. **గుహాయా**తి పంసుగుహాయ. **లేణా**తి మరియాదఛిన్నచ్ఛిద్దా పబ్బతలేణా. **కుటియా**తి ఉల్లిత్తాదికుటియా. **కూటాగారా**తి కణ్ణికం ఆరోపేత్వా కతగేహతో. **అట్టా**తి ద్వారట్టాలకా. **మాళా**తి వట్టగేహా. ఉద్దణ్డో నామ ఏకో పతిస్సయవిసేసో. “తిఛదనగేహో”తిపి ఏకే. **ఉపట్ఠానసాలా**తి సన్నిపాతసాలా భోజనసాలా వా. **మణ్డపా**దయో పాకటాయేవ. **అరియధమ్మన్తి** అనవజ్జధమ్మం, అరియానం వా బుద్ధపచ్చేకబుద్ధబుద్ధసావకానం ధమ్మం. **ఆహరిస్సామీ**తి మమ చిత్తసమీపం ఆనయిస్సామి సీలేన. **సమాహరిస్సామీ**తి విసేసేన ఆనయిస్సామి సమాధినా. **అధిగచ్ఛిస్సామీ**తి పటిలాభవసేన గమిస్సామి తదఙ్గేన. **ఫస్సయిస్సామీ**తి ఫుసిస్సామి మగ్గేన. **సచ్ఛికరిస్సామీ**తి పచ్చక్ఖం కరిస్సామి ఫలేన. అథ వా సోతాపత్తిమగ్గేన **ఆహరిస్సామి**. సకదాగామిమగ్గేన **సమాహరిస్సామి**, అనాగామిమగ్గేన **అధిగచ్ఛిస్సామి**, అరహత్తమగ్గేన **ఫస్సయిస్సామి**, పచ్చవేక్ఖణేన **సచ్ఛికరిస్సామి**. ద్వీసుపి నయేసు ఫస్సయిస్సామీతి నామకాయేన నిబ్బానం ఫుసిస్సామీతి అత్థో.

అపుట్ఠోతి మూలపదం, తస్స అపుచ్ఛితోతి అత్థో. **అపుచ్ఛితో**తి అజానాపితో. **అయాచితో**తి అనాయాచితో. **అనజ్ఝేసితో**తి అనాణాపితో , “న ఇచ్ఛితో”తి ఏకే. **అపసాదితో**తి న పసాదాపితో. **పావదతీ**తి కథయతి. **అహమస్మీ**తి అహం అస్మి భవామి. **జాతియా వా**తి ఖత్తియబ్రాహ్మణజాతియా వా. **గోత్తేన వా**తి గోతమాదిగోత్తేన వా. **కోలపుత్తియేన వా**తి కులపుత్తభావేన వా. **వణ్ణపోక్ఖరతాయ వా**తి సరీరసున్దరతాయ వా. **ధనేన వా**తి ధనసమ్పత్తియా వా. **అజ్ఝేనేన వా**తి అజ్ఝాయకరణేన వా. **కమ్మాయతనేన వా**తి కమ్మమేవ కమ్మాయతనం, తేన కమ్మాయతనేన, కసిగోరక్ఖకమ్మాదినా వా. **సిప్పాయతనేన వా**తి ధనుసిప్పాదినా వా. **విజ్జాట్ఠానేన వా**తి అట్ఠారసవిజ్జాట్ఠానేన వా. **సుతేన వా**తి బహుస్సుతగుణేన వా. **పటిభానేన వా**తి కారణాకారణపటిభానసఙ్ఖాతఞాణేన వా. **అఞ్ఞతరఞ్ఞతరేన వా వత్థునా**తి జాతిఆదీనం ఏకేకేన వత్థునా వా.

ఉచ్చా కులాతి ఖత్తియబ్రాహ్మణకులా, ఏతేన జాతిగోత్తమహత్తం దీపేతి. **మహాభోగకులా**తి గహపతిమహాసాలకులా, ఏతేన అడ్ఢమహత్తం దీపేతి. **ఉళారభోగకులా**తి అవసేసవేస్సాదికులా, ఏతేన పహూతజాతరూపరజతాదిం దీపేతి. చణ్డాలాపి హి ఉళారభోగా హోన్తి. **ఞాతో**తి పాకటో. **యసస్సీ**తి పరివారసమ్పన్నో. **సుత్తన్తికో**తి సుత్తన్తే నియుత్తో. **వినయధరో**తి వినయపిటకధరో. **ధమ్మకథికో**తి ఆభిధమ్మికో. **ఆరఞ్ఞికో**తిఆదయో ధుతఙ్గపుబ్బఙ్గమపటిపత్తిదస్సనత్థం వుత్తా. **పఠమస్స ఝానస్స లాభీ**తిఆదయో రూపారూపఅట్ఠసమాపత్తియో దస్సేత్వా పటివేధదస్సనవసేన వుత్తా. **పావదతీ**తి మూలపదం. **కథేతీ**తి “పిటకాచరియోస్మీ”తి కథయతి. **భణతీ**తి “ధుతఙ్గికోమ్హీ”తి పాకటం కరోతి. **దీపయతీ**తి “రూపజ్ఝానం లాభీమ్హీ”తి పరిదీపయతి. **వోహరతీ**తి “అరూపజ్ఝానం లాభీమ్హీ”తి వాక్యభేదం కరోతి.

ఖన్ధకుసలాతి పఞ్చసు ఖన్ధేసు సలక్ఖణసామఞ్ఞలక్ఖణేసు ఛేకా, ఞాతతీరణపహానవసేన కుసలాతి అత్థో. **ధాతుఆయతనపటిచ్చసముప్పాదా**దీసుపి ఏసేవ నయో. **నిబ్బానకుసలా**తి నిబ్బానే ఛేకా. **అనరియానన్తి** న అరియానం.

ఏసో ధమ్మోతి ఏసో సభావో. **బాలానన్తి** అపణ్డితానం. **అసప్పురిసానన్తి** న సోభనపురిసానం. **అత్తాతి** అత్తానం.

౧౮. **సన్తోతి** రాగాదికిలేసూపసమేన సన్తో. తథా **అభినిబ్బుతత్తో. ఇతి'హన్తి సీలేసు అకత్థమానోతి** "అహమస్మి సీలసమ్పన్నో"తిఆదినా నయేన ఇతి సీలేసు అకత్థమానో, సీలనిమిత్తం అత్తుపనాయికం వాచం అభాసమానోతి వుత్తం హోతి. **తమరియధమ్మం కుసలా వదన్తీతి** తస్స తం అకత్థనం "అరియధమ్మో ఏసో"తి బుద్ధాదయో ఖన్ధాదికుసలా వదన్తి. **యస్సుస్సదా నత్థి కుహిఞ్చి లోకేతి** యస్స ఖీణాసవస్స రాగాదయో సత్తుస్సదా కుహిఞ్చి లోకే నత్థి. తస్స తం అకత్థనం "అరియధమ్మో ఏసో"తి ఏవం కుసలా వదన్తీతి సమ్బన్ధో.

సన్తోతి మూలపదం. **రాగస్స సమితత్తాతి** రఞ్జనలక్ఖణస్స రాగస్స సమితభావేన. **దోసాదీసుపి** ఏసేవ నయో. **విజ్ఝాతత్తాతి** సబ్బపరిళాహానం ఝాపితత్తా. **నిబ్బుతత్తాతి** సబ్బసన్తాపానం నిబ్బాపితభావేన. **విగతత్తాతి** సబ్బాకుసలాభిసఙ్ఖారానం విగతభావేన దూరభావేన. **పటిపస్సద్ధత్తాతి** సబ్బాకారేన అభబ్బుప్పత్తికభావేన. **సత్తన్నం ధమ్మానం భిన్నత్తా భిక్ఖూతి** ఉపరి వత్తబ్బానం సత్తధమ్మానం భిన్దిత్వా ఠితభావేన భిక్ఖు. సక్కాయదిట్ఠివిచికిచ్ఛాసీలబ్బతపరామాసోతి ఇమే తయో కిలేసా సోతాపత్తిమగ్గేన భిన్నా, రాగో దోసోతి ఇమే ద్వే కిలేసా ఓళారికా సకదాగామిమగ్గేన భిన్నా, తే ఏవ అణుసహగతా అనాగామిమగ్గేన భిన్నా, మోహో మానోతి ఇమే ద్వే కిలేసా అరహత్తమగ్గేన భిన్నా. అవసేసే కిలేసే దస్సేతుం **"భిన్నాస్స హోన్తి పాపకా అకుసలా ధమ్మా"**తి ఆహ. **సంకిలేసికాతి** కిలేసపచ్చయా. **పోనోభవికాతి** పునబ్భవదాయికా. **సదరాతి** కిలేసదరథా ఏత్థ సన్తీతి సదరా. "సద్దరా"తిపి పాఠో, సహదరథాతి అత్థో. **దుక్ఖవిపాకాతి** ఫలకాలే దుక్ఖదాయికా. **ఆయతిం జాతిజరామరణియాతి** అనాగతే జాతిజరామరణస్స పచ్చయా.

పజ్జేన కతేన అత్తనాతి గాథాయ అయం పిణ్డత్థో – యో అత్తనా భావితేన మగ్గేన పరినిబ్బానం గతో, కిలేసపరినిబ్బానం పత్తో, పరినిబ్బానగతత్తా ఏవ చ **వితిణ్ణకఙ్ఖో,** విపత్తిసమ్పత్తిహానివుద్ధిఉచ్ఛేదసస్సతఅపుఞ్ఞపుఞ్ఞప్పభేదం **భవఞ్చ విభవఞ్చ విప్పహాయ** మగ్గవాసం **వుసితవా** ఖీణపునబ్భవోతి ఏతేసం థుతివచనానం అరహో **సో భిక్ఖూతి.**

ఇతిహన్తి , ఇదహన్తీతి దువిధో పాఠో. **ఇతీతి పదసన్ధిఆదయో** సన్ధాయ "ఇదహ"న్తి పాఠం న రోచేన్తి. తత్థ **ఇతీతి** యం వుత్తం. **పదసన్ధీతి** పదానం సన్ధి పదసన్ధి, పదఘటనన్తి అత్థో. **పదసంసగ్గోతి** పదానం ఏకీభావో. **పదపారిపూరీతి** పదానం పరిపూరణం ద్విన్నం పదానం ఏకీభావో. **అక్ఖరసమవాయోతి** ఏకీభూతోపి అపరిపుణ్ణోపి హోతి, అయం న ఏవం. అక్ఖరానం సమవాయో సన్నిపాతో హోతీతి దస్సనత్థం "అక్ఖరసమవాయో"తి ఆహ. **బ్యఞ్జనసిలిట్ఠతాతి** బ్యఞ్జనసముచ్చయో పదమీతి వుత్తానం బ్యఞ్జనానం అత్థబ్యఞ్జనానం అత్థబ్యత్తికారణానం వా మధురభావత్తా పాఠస్స ముదుభావో. **పదానుపుబ్బతా మేతన్తి** పదానం అనుపుబ్బభావో పదానుపుబ్బతా, పదపటిపాటిభావోతి అత్థో. **మేతన్తి** ఏతం. కతమన్తి చే? **ఇతీతి** ఇదం. **మేతన్తి** ఏత్థ మ-కారో పదసన్ధివసేన వుత్తో. **కత్థీ హోతీతి** "అహమస్మి సీలసమ్పన్నో"తి అత్తానం ఉక్కంసేత్వా కథనసీలో హోతి. **కత్థతీతి** వుత్తనయేన కథయతి. **వికత్థతీతి** వివిధా కథయతి. **కత్థనాతి** కథనా. **ఆరతోతి** దూరతో రతో. **విరతోతి** ఠానసఙ్కన్తివసేన విగతభావేన రతో. **పటివిరతోతి** తతో నివత్తిత్వా సబ్బాకారేన వియుత్తో హుత్వా రతో. తత్థ పిసాచం వియ దిస్వా పలాతో ఆరతో. హత్థిమ్హి మద్దన్తే వియ పరిధావిత్వా గతో విరతో. యోధసమ్పహారం వియ పోథేత్వా మద్దేత్వా గతో పటివిరతో.

ఖీణాసవస్సాతి ఖీణకిలేసాసవస్స. **కమ్మస్సదోతి** పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారఅపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారసఙ్ఖాతానం కమ్మానం ఉస్సదో ఉస్సన్నతా. **యస్సిమేతి** యస్స ఖీణాసవస్స ఇమే ఉస్సదా.

౧౯. ఏవం ఖీణాసవపటిపత్తిం దస్సేత్వా ఇదాని దిట్ఠిగతికానం తిత్థియానం పటిపత్తిఞ్చ దస్సేన్తో ఆహ ''**పకప్పితా సఙ్ఖతా**''తి. తత్థ **పకప్పితాతి** పరికప్పితా. **సఙ్ఖతాతి** పచ్చయాభిసఙ్ఖతా. **యస్సాతి** యస్స కస్సచి దిట్ఠిగతికస్స. **ధమ్మాతి** దిట్ఠియో. **పురక్ఖతాతి** పురతో కతా. **సన్తీతి** సంవిజ్జన్తి. **అవీవదాతాతి** అవోదాతా. **యదత్తని పస్సతి ఆనిసంసం, తం నిస్సితో కుప్పపటిచ్చసన్తిన్తి** యస్సేతే దిట్ఠిధమ్మా 'పురక్ఖతా అవోదాతా సన్తి, సో ఏవంవిధో యస్మా అత్తని తస్సా దిట్ఠియా దిట్ఠధమ్మికఞ్చ సక్కారాదిం, సమ్పరాయికఞ్చ గతివిసేసాదిం ఆనిసంసం సమ్పస్సతి, తస్మా తఞ్చ ఆనిసంసం, తఞ్చ కుప్పతాయ చ పటిచ్చసముప్పన్నతాయ చ సమ్ముతిసన్తితాయ చ కుప్పపటిచ్చసన్తిసఙ్ఖాతం దిట్ఠిం నిస్సితో చ హోతి. సో తం నిస్సితత్తా అత్తానం వా ఉక్కంసేయ్య, పరే వా వమ్భేయ్య అభూతేహిపి గుణదోసేహి.

సఙ్ఖతాతి మూలపదం. **సఙ్ఖతాతి** పచ్చయేహి సమాగన్త్వా కతా. ఉపసగ్గవసేన పదం వడ్ఢితం. **అభిసఙ్ఖతాతి** పచ్చయేహి అభికతా. **సణ్ఠపితాతి** పచ్చయవసేనేవ సమ్మా ఠపితా. **అనిచ్చాతి** హుత్వా అభావేన. **పటిచ్చసముప్పన్నాతి** వత్థారమ్మణం పటిచ్చ ఉప్పన్నా. **ఖయధమ్మాతి** కమేన ఖయసభావా. **వయధమ్మాతి** పవత్తివసేన పరిహాయనసభావా. **విరాగధమ్మాతి** అనివత్తీ హుత్వా విగచ్ఛనసభావా. **నిరోధధమ్మాతి** నిరుజ్ఝనసభావా, అనుప్పత్తిధమ్మా హుత్వా నిరుజ్ఝనసభావాతి అత్థో. **దిట్ఠిగతికస్సాతి** ద్వాసట్ఠిదిట్ఠియో గహేత్వా ఠితపుగ్గలస్స.

పురేక్ఖారాతి పురే కతా. **తణ్హాధజోతి** ఉస్సాపితట్ఠేన తణ్హాధజో, తణ్హాపటాకా అస్స అత్థీతి తణ్హాధజో. పురేచారికట్ఠేన తణ్హా ఏవ కేతు అస్సాతి **తణ్హాకేతు. తణ్హాధిపతేయ్యోతి** ఛన్దాధిపతివసేన, తణ్హా అధిపతితో ఆగతాతి వా తణ్హాధిపతేయ్యో, తణ్హాధిపతి వా ఏతస్స అత్థీతి తణ్హాధిపతేయ్యో. **దిట్ఠిధజాదీసుపి** ఏసేవ నయో. **అవోదాతాతి** అపరిసుద్ధా. **సంకిలిట్ఠాతి** సయం కిలిట్ఠా. **సంకిలేసికాతి** తపనీయా.

ద్వే ఆనిసంసే పస్సతీతి ద్వే గుణే దక్ఖతి. **దిట్ఠధమ్మికఞ్చ ఆనిసంసన్తి** ఇమస్మింయేవ అత్తభావే పచ్చక్ఖధమ్మానిసంసఞ్చ. **సమ్పరాయికన్తి** పరలోకే పత్తబ్బం ఆనిసంసఞ్చ. **యందిట్ఠికో సత్థా హోతీతి** సత్థా యథాలద్ధికో భవతి. **తందిట్ఠికా సావకా హోన్తీతి** తస్స వచనం సుణన్తా సావకాపి తథాలద్ధికా హోన్తి. **సక్కరోన్తీతి** సక్కారప్పత్తం కరోన్తి. **గరుం కరోన్తీతి** గరుకారప్పత్తం కరోన్తి. **మానేన్తీతి** మనసా పియాయన్తి. **పూజేన్తీతి** చతుపచ్చయాభిహారపూజాయ పూజేన్తి. **అపచితిం కరోన్తీతి** అపచితిప్పత్తం కరోన్తి. తత్థ యస్స చత్తారో పచ్చయే సక్కరిత్వా సుఅభిసఙ్ఖతే పణీతే కత్వా దేన్తి, సో సక్కతో. యస్మిం గరుభావం పచ్చుపట్ఠపేత్వా దేన్తి, సో గరుకతో. యం మనసా పియాయన్తి, సో మానితో. యస్స సబ్బమ్పేతం కరోన్తి, సో పూజితో. యస్స అభివాదనపచ్చుపట్ఠానఅఞ్జలికమ్మాదివసేన పరమనిపచ్చకారం కరోన్తి, సో అపచితో. కేచి ''**సక్కరోన్తి** కాయేన, **గరుం కరోన్తి** వాచాయ, **మానేన్తి** చిత్తేన, **పూజేన్తి** లాభేనా''తి వణ్ణయన్తి. **అలం నాగత్తాయ వాతి** నాగభావాయ నాగరాజభావాయ వా అలం పరియత్తం. **సుపణ్ణత్తాయ వాతి** సుపణ్ణరాజభావాయ. **యక్ఖత్తాయ వాతి** యక్ఖసేనాపతిభావాయ. **అసురత్తాయ వాతి** అసురభావాయ. **గన్ధబ్బత్తాయ వాతి** గన్ధబ్బదేవఘటే నిబ్బత్తభావాయ. **మహారాజత్తాయ వాతి** చతున్నం మహారాజానం అఞ్ఞతరభావాయ. **ఇన్దత్తాయ వాతి** సక్కభావాయ. **బ్రహ్మత్తాయ వాతి** బ్రహ్మకాయికాదీనం అఞ్ఞతరభావాయ. **దేవత్తాయ వాతి** సమ్ముతిదేవాదీనం అఞ్ఞతరభావాయ. **సుద్ధియాతి**

పరిసుద్ధభావాయ అలం పరియత్తం. **విసుద్ధియాతి** సబ్బమలరహితఅచ్చన్తపరిసుద్ధభావాయ. **పరిసుద్ధియాతి** సబ్బాకారేన పరిసుద్ధభావాయ.

తత్థ తిరచ్ఛానయోనియం అధిపచ్చత్తం సుద్ధియా. దేవలోకే అధిపచ్చత్తం విసుద్ధియా. బ్రహ్మలోకే అధిపచ్చత్తం పరిసుద్ధియా. చతురాసీతికప్పసహస్సాని అతిక్కమిత్వా ముచ్చనత్థం **ముత్తియా**. అన్తరాయాభావేన ముచ్చనత్థం **విముత్తియా**. సబ్బాకారేన ముత్తియా **పరిముత్తియా. సుజ్ఝన్తీతి** తస్మిం సమయే పబ్బజితభావేన సుద్ధిం పాపుణన్తి. **విసుజ్ఝన్తీతి** పబ్బజ్జం గహేత్వా పటిపత్తియా యుత్తభావేన వివిధేన సుజ్ఝన్తి. **పరిసుజ్ఝన్తీతి** నిప్ఫత్తిం పాపేత్వా సబ్బాకారేన సుజ్ఝన్తి. **ముచ్చన్తి** తేసం సమయన్తరధమ్మేన. **విముచ్చన్తి** ఏతస్స సత్థునో ఓవాదేన. **పరిముచ్చన్తి** ఏతస్స సత్థునో అనుసాసనేన. **సుజ్ఝిస్సామీతిఆదయో** అనాగతవసేన వుత్తా. **ఆయతిం ఫలపాటికఙ్ఖీతి** అనాగతే విపాకఫలమాకఙ్ఖమానో. ఇదం దిట్ఠిగతికానం ఇచ్ఛామత్తం. దిట్ఠిగతఞ్హి ఇజ్ఝమానం నిరయం వా తిరచ్ఛానయోనిం వా నిప్ఫాదేతి.

అచ్చన్తసన్తీతి అతిఅన్తనిస్సరణసన్తి. **తదఙ్గసన్తీతి** పఠమజ్ఝానాదిగుణఙ్గేన నీవరణాదిఅగుణఙ్గం సమేతీతి ఝానం తదఙ్గసన్తి. **సమ్ముతిసన్తీతి** సమాహారవసేన దిట్ఠిసన్తి. తా విభాగతో దస్సేతుం "**కతమా అచ్చన్తసన్తీ**"తిఆదిమాహ. **అమతం నిబ్బానన్తి** ఏవమాదయో హేట్ఠా వుత్తత్థాయేవ. **పఠమం ఝానం సమాపన్నస్స నీవరణా సన్తా హోన్తీతి** ఏవమాదయో అన్తో అప్పనాయం అతిసయవసేన వుత్తా. అపి చ సమ్ముతిసన్తి ఇమస్మిం అత్థే అధిప్పేతా, సన్తీతి ఇతరే ద్వే సన్తియో పటిక్ఖిపిత్వా సమ్ముతిసన్తిమేవ దీపేతి. **కుప్పసన్తిన్తి** విపాకజనకవసేన పరివత్తనవసేన చలసన్తిం . **పకుప్పసన్తిన్తి** విసేసేన చలసన్తిం. **ఏరితసన్తిన్తి** కమ్పనసన్తిం. **సమేరితసన్తిన్తి** విసేసేన కమ్పితసన్తిం. **చలితసన్తిన్తి** తస్సేవ వేవచనం. **ఘట్టితసన్తిన్తి** పీళితసన్తిం. **సన్తిం నిస్సితోతి** దిట్ఠిసఙ్ఖాతం సన్తిం నిస్సితో. **అస్సితోతి** ఆసితో విసేసేన నిస్సితో. **అల్లీనోతి** ఏకీభూతో.

౨౦. ఏవం నిస్సితే తావ "**దిట్ఠీనివేసా...పే.... ఆదియతీ చ ధమ్మ**"న్తి తత్థ **దిట్ఠీనివేసాతి** ఇదంసచ్చాభినివేససఙ్ఖాతాని దిట్ఠినివేసనాని. **న హి స్వాతివత్తాతి** సుఖేన అతివత్తితబ్బా న హోన్తి. **ధమ్మేసు నిచ్ఛేయ్య సముగ్గహీతన్తి** ద్వాసట్ఠిదిట్ఠిగతేసు తం తం సముగ్గహితం అభినివిట్ఠధమ్మం నిచ్ఛినిత్వా పవత్తా దిట్ఠినివేసా న హి స్వాతివత్తాతి వుత్తం హోతి. **తస్మా నరో తేసు నివేసనేసు, నిరస్సతీ ఆదియతీ చ ధమ్మన్తి** యస్మా న హి స్వాతివత్తా, తస్మా నరో తేసుయేవ దిట్ఠినివేసనేసు అజసీలగోసీలకుక్కురసీలపఞ్చాతపమరుప్పపాతఉక్కుటికప్పధానకణ్టకాపస్సయాదిభేదం సత్థారం ధమ్మక్ఖానం గణాదిభేదఞ్చ తం తం ధమ్మం నిరస్సతి చ ఆదియతి చ జహతి చ గణ్హాతి చ వనమక్కటో వియ తం తం సాఖన్తి వుత్తం హోతి.

ఏవం నిరస్సన్తో చ ఆదియన్తో చ అనవట్ఠితచిత్తత్తా అసన్తేహిపి గుణదోసేహి అత్తనో వా పరస్స వా యసాయసం ఉప్పాదేయ్య. **దురతివత్తాతి** అతిక్కమితుం దుక్ఖా. **దుత్తరాతి** దుఉత్తరా. **దుప్పతరా దుస్సమతిక్కమా దుబ్బినివత్తాతి** ఉపసగ్గేన వడ్ఢితా.

నిచ్ఛినిత్వాతి సస్సతవసేన నిచ్ఛయం కత్వా. **వినిచ్ఛినిత్వాతి** అత్తవసేన నానావిధేన వినిచ్ఛయం కత్వా. **విచినిత్వాతి** పరియేసిత్వా. **పవిచినిత్వాతి** అత్తనియవసేన సబ్బాకారేన పరియేసిత్వా. "నిచినిత్వా విచ్ఛినిత్వా"తిపి పాఠో. **ఓధిగ్గాహోతి** అవధియిత్వా గాహో. **బిలగ్గాహోతి** కోట్ఠాసవసేన గాహో "బిలసో విభజిత్వా"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౩౭౮; మ॰ ని॰ ౧.౧౧౧) వియ. **వరగ్గాహోతి** ఉత్తమగాహో. **కోట్ఠాసగ్గాహోతి** అవయవవసేన గాహో. **ఉచ్చయగ్గాహోతి** రాసివసేన గాహో.

సముచ్చయగ్గాహోతి కోట్ఠాసవసేన రాసివసేన చ గాహో. **ఇదం సచ్చన్తి** ఇదమేవ సభావం. **తచ్ఛన్తి** తథభావం అవిపరీతసభావం. **తథన్తి** విపరిణామరహితం. **భూతన్తి** విజ్జమానం. **యాథావన్తి** యథాసభావం. **అవిపరీతన్తి** న విపరీతం.

నిరస్సతీతి నిఅస్సతి విక్ఖిపతి. **పరవిచ్ఛిన్దనాయ వా**తి పరేహి విస్సజ్జాపనేన. **అనభిసమ్భుణన్తో వా**తి అసమ్పాపుణన్తో వా అసక్కోన్తో వా విస్సజ్జేతి. **పరో విచ్ఛిన్దేతీ**తి అఞ్ఞో వియోగం కరోతి. **నత్థేత్థా**తి నత్థి ఏత్థ. **సీలం అనభిసమ్భుణన్తో**తి సీలం అసమ్పాదేన్తో. **సీలం నిరస్సతీ**తి సీలం విస్సజ్జేతి. ఇతో పరేసుపి ఏసేవ నయో.

౨౧. యో పనాయం సబ్బదిట్ఠిగతాదిదోసధుననాయ పఞ్ఞాయ సమన్నాగతత్తా ధోనో, తస్స **ధోనస్స హి...పే.... అనూపయో సో**. కిం వుత్తం హోతి? ధోనధమ్మసమన్నాగమా **ధోనస్స** ధుతసబ్బపాపస్స అరహతో కత్థచి **లోకే** తేసు తేసు **భవేసు** సంకప్పనా **దిట్ఠి నత్థి**. సో తస్సా దిట్ఠియా అభావా, యాయ చ అత్తనా కతం పాపకమ్మం పటిచ్ఛాదేన్తా తిత్థియా మాయాయ వా మానేన వా ఏవం అగతిం గచ్ఛన్తి, తమ్పి **మాయఞ్చ మానఞ్చ పహాయ ధోనో** రాగాదీనం దోసానం **కేన గచ్ఛేయ్య**, దిట్ఠధమ్మే సమ్పరాయే వా నిరయాదీసు గతివిసేసేసు కేన సఙ్ఖం గచ్ఛేయ్య, **అనూపయో సో**, సో హి తణ్హాదిట్ఠిఉపయానం ద్విన్నం అభావేన అనూపయోతి.

కిం కారణాతి కేన కారణేన. **ధోనా వుచ్చతి పఞ్ఞా**తి ధోనా ఇతి కింకారణా పఞ్ఞా కథీయతి. **తాయ పఞ్ఞాయ కాయదుచ్చరితన్తి** తాయ వుత్తప్పకారాయ పఞ్ఞాయ కాయతో పవత్తం దుట్ఠు కిలేసపూతికత్తా వా చరితన్తి కాయదుచ్చరితం. **ధూతఞ్చ ధోతఞ్చా**తి కమ్పితఞ్చ ధోవితఞ్చ. **సన్ధోతఞ్చా**తి సమ్మా ధోవితఞ్చ. **నిద్ధోతఞ్చా**తి విసేసేన సుట్ఠు నిద్ధోతఞ్చ. **రాగో ధుతో చా**తిఆదయో చతున్నం మగ్గానం వసేన యోజేతబ్బా.

సమ్మాదిట్ఠియా మిచ్ఛాదిట్ఠి ధుతా చాతి మగ్గసమ్పయుత్తాయ సమ్మాదిట్ఠియా మిచ్ఛాదిట్ఠి కమ్పితా చలితా ధోవితా. **సమ్మాసఙ్కప్పా**దీసుపి ఏసేవ నయో. వుత్తఞ్హేతం "సమ్మాదిట్ఠికస్స, భిక్ఖవే, మిచ్ఛాదిట్ఠి నిజ్జిణ్ణా హోతీ"తి సుత్తం (అ॰ ని॰ ౧౦.౧౦౬; దీ॰ ని॰ ౩.౩౬౦) విత్థారేతబ్బం. **సమ్మాఞాణేనా**తి మగ్గసమ్పయుత్తఞాణేన, పచ్చవేక్ఖణఞాణేన వా. **మిచ్ఛాఞాణన్తి** విపరీతఞాణం అయాథావఞాణం, పాపకిరియాసు ఉపచిన్తావసేన పాపం కత్వా "సుకతం మయా"తి పచ్చవేక్ఖణాకారేన చ ఉప్పన్నో మోహో. **సమ్మావిముత్తియా మిచ్ఛావిముత్తీ**తి సముచ్ఛేదవిముత్తియా విపరీతా అయాథావవిముత్తియేవ చేతోవిముత్తిసఞ్ఞితా.

అరహా ఇమేహి ధోనేయ్యేహి ధమ్మేహీతి రాగాదీహి కిలేసేహి దూరే ఠితో అరహా ఇమేహి వుత్తప్పకారేహి కిలేసధోవనేహి ధమ్మేహి ఉపేతో హోతి. **ధోనో**తి ధోనో పుగ్గలో, తేనేవ "**సో ధుతరాగో**"తిఆదయో ఆహ.

మాయా వుచ్చతి వఞ్చనికాచరియాతి వఞ్చనకిరియం వఞ్చనకరణం అస్సా అత్థీతి వఞ్చనికాచరియా. **తస్స పటిచ్ఛాదనహేతూ**తి తేసం దుచ్చరితానం అప్పకాసనకారణా. **పాపికం ఇచ్ఛం పణిదహతీ**తి లామకం పత్థనం పతిట్ఠాపేతి. "**మా మం జఞ్ఞా**"**తి ఇచ్ఛతీ**తి "మయ్హం కతం పాపం పరే మా జానింసూ"తి పచ్చాసీసతి. **సఙ్కప్పేతీ**తి వితక్కం ఉప్పాదేతి. **వాచం భాసతీ**తి జానంయేవ పణ్ణత్తిం వీతిక్కమన్తో భిక్ఖు భారియం కరోతి. "అమ్హాకం వీతిక్కమట్ఠానం నామ నత్థీ"తి ఉపసన్తో వియ భాసతి. **కాయేన పరక్కమతీ**తి "మయా కతం ఇదం పాపకమ్మం మా కేచి జానింసూ"తి కాయేన వత్తం కరోతి. విజ్జమానదోసపటిచ్ఛాదనతో చక్ఖుమోహనమాయా అస్సాతి మాయావీ, మాయావినో భావో **మాయావితా**. కత్వా పాపం పున

పటిచ్ఛాదనతో అతిచ్చ అస్సరతి ఏతాయ సత్తోతి **అచ్చసరా**. కాయవాచాకిరియాహి అఞ్ఞథా దస్సనతో వఞ్చేతీతి **వఞ్చనా** . ఏతాయ సత్తా నికరోన్తీతి **నికతి,** మిచ్ఛా కరోన్తీతి అత్థో. "నాహం ఏవం కరోమీ"తి పాపానం విక్ఖిపనతో **నికిరణా.** "నాహం ఏవం కరోమీ"తి పరివజ్జనతో **పరిహరణా**. కాయాదీహి సంహరణతో **గూహనా**. సమభాగేన గూహనా **పరిగూహనా**. తిణపణ్ణేహి వియ గూథం కాయవచీకమ్మేహి పాపం ఛాదేతీతి **ఛాదనా**. సబ్బతో భాగేన ఛాదనా **పరిచ్ఛాదనా**. న ఉత్తానిం కత్వా దస్సేతీతి **అనుత్తానికమ్మం**. న పాకటం కత్వా దస్సేతీతి **అనావికమ్మం**. సుట్ఠు ఛాదనా **వోచ్ఛాదనా**. కతపటిచ్ఛాదనవసేన పునపి పాపస్స కరణతో **పాపకిరియా. అయం వుచ్చతీ**తి అయం కతపటిచ్ఛాదనలక్ఖణా మాయా నామ వుచ్చతి, యాయ సమన్నాగతో పుగ్గలో భస్మపటిచ్ఛన్నో వియ అఙ్గారో, ఉదకపటిచ్ఛన్నో వియ ఖాణు, పిలోతికపలివేఠితం వియ చ సత్థం హోతి.

ఏకవిధేన మానోతి ఏకపరిచ్ఛేదేన ఏకకోట్ఠాసేన మానో. **యా చిత్తస్స ఉన్నతీ**తి యా చిత్తస్స అబ్భుస్సాపనా, అయం మానోతి అత్థో. ఏత్థ పుగ్గలం అనామసిత్వా నిబ్బత్తితమానోవ వుత్తో.

అత్తుక్కంసనమానోతి అత్తానం ఉపరి ఠపనమానో. **పరవమ్భనమానో**తి పరే లామకకరణమానో. ఇమే ద్వే మానా యేభుయ్యేన తథా పవత్తాకారవసేన వుత్తా.

''సేయ్యోహమస్మీ''తి మానోతి జాతిఆదీని నిస్సాయ "అహమస్మి సేయ్యో"తి ఉప్పన్నో మానో. **సదిసమానాదీ**సుపి ఏసేవ నయో. ఏవమిమేపి తయో మానా పుగ్గలవిసేసం అనిస్సాయ తథా పవత్తాకారవసేన వుత్తా. తేసు ఏకేకో తిణ్ణమ్పి సేయ్యసదిసహీనానం ఉప్పజ్జతి. తత్థ "సేయ్యోహమస్మీ"తి మానో సేయ్యస్సేవ యాథావమానో, సేసానం అయాథావమానో. "సదిసోహమస్మీ"తి మానో సదిసస్సేవ యాథావమానో, సేసానం అయాథావమానో. "హీనోహమస్మీ"తి మానో హీనస్సేవ యాథావమానో, సేసానం అయాథావమానో.

చతుబ్బిధేన మానో లోకధమ్మవసేన వుత్తో. పఞ్చవిధేన మానో పఞ్చకామగుణవసేన వుత్తో. ఛబ్బిధేన మానో చక్ఖాదిసమ్పత్తివసేన వుత్తో. తత్థ **మానం జనేతీ**తి మానం ఉప్పాదేతి.

సత్తవిధేన మాననిద్దేసే **మానో**తి ఉన్నమో. **అతిమానో**తి "జాతిఆదీహి మయా సదిసో నత్థీ"తి అతిక్కమిత్వా మఞ్ఞనవసేన ఉప్పన్నో మానో. **మానాతిమానో**తి "అయం పుబ్బే మయా సదిసో, ఇదాని అహం సేట్ఠో, అయం హీనతరో"తి ఉప్పన్నో మానో. అయం భారాతిభారో వియ పురిమం సదిసమానం ఉపాదాయ మానాతిమానో నామాతి దస్సేతుం **''మానాతిమానో''**తి ఆహ. **ఓమానో**తి హీనమానో. యో "హీనోహమస్మీ"తి మానో నామ వుత్తో, అయం ఓమానో నామ. అపి చేత్థ "త్వం జాతిమా, కాకజాతి వియ తే జాతి. త్వం గోత్తవా, చణ్డాలగోత్తం వియ తే గోత్తం. తుయ్హం సరో అత్థి, కాకసరో వియ తే సరో"తి ఏవం అత్తానం హేట్ఠా కత్వా పవత్తనవసేన అయం "ఓమానో"తి వేదితబ్బో.

అధిమానోతి చత్తారి సచ్చాని అప్పత్వా పత్తసఞ్ఞిస్స, చతూహి మగ్గేహి కత్తబ్బే కిచ్చే అకతేయేవ కతసఞ్ఞిస్స, చతుసచ్చధమ్మే అనధిగతే అధిగతసఞ్ఞిస్స , అరహత్తే అసచ్ఛికతే సచ్ఛికతసఞ్ఞిస్స ఉప్పన్నో అధిగతమానో అధిమానో నామ. అయం పన కస్స ఉప్పజ్జతి, కస్స న ఉప్పజ్జతీతి? అరియసావకస్స తావ న ఉప్పజ్జతి. సో హి మగ్గఫలనిబ్బానపహీనకిలేసావసిట్ఠకిలేసపచ్చవేక్ఖణేన సఞ్జాతసోమనస్సో అరియగుణపటివేధే నిక్కఙ్ఖో, తస్మా సోతాపన్నాదీనం "అహం సకదాగామీ"తిఆదివసేన మానో న ఉప్పజ్జతి, దుస్సీలస్స చ న ఉప్పజ్జతి. సో హి

అరియగుణాధిగమే నిరాసోవ. సీలవతోపి పరిచ్చత్తకమ్మట్ఠానస్స నిద్దారామతాదిమనుయుత్తస్స న ఉప్పజ్జతి , పరిసుద్ధసీలస్స పన కమ్మట్ఠానే అప్పమత్తస్స నామరూపం వవత్థపేత్వా పచ్చయపరిగ్గహేన వితిణ్ణకఙ్ఖస్స తిలక్ఖణం ఆరోపేత్వా సఙ్ఖారే సమ్మసన్తస్స ఆరద్ధవిపస్సకస్స ఉప్పజ్జతి, ఉప్పన్నే చ సుద్ధసమథలాభీ సుద్ధవిపస్సనాలాభీ వా అన్తరా ఠపేతి. సో హి దసపి వస్సాని వీసమ్పి వస్సాని తింసమ్పి వస్సాని అసీతిపి వస్సాని కిలేససముదాచారం అపస్సన్తో "అహం సోతాపన్నో"తి వా "సకదాగామీ"తి వా "అనాగామీ"తి వా మఞ్ఞతి, సమథవిపస్సనాలాభీ పన అరహత్తేయేవ ఠపేతి. తస్స హి సమాధిబలేన కిలేసా విక్ఖమ్భితా, విపస్సనాబలేన సఙ్ఖారా సుపరిగ్గహితా, తస్మా సట్ఠిపి వస్సాని అసీతిపి వస్సాని వస్ససతమ్పి కిలేసా న సముదాచరన్తి, ఖీణాసవస్సేవ చిత్తాచారో హోతి. సో ఏవం దీఘరత్తం కిలేససముదాచారం అపస్సన్తో అన్తరా అట్ఠత్వావ "అరహా అహ"న్తి మఞ్ఞతి.

అస్మిమానోతి రూపే అస్మీతిఆదినా నయేన పఞ్చసు ఖన్ధేసు "అహం రూపాదయో"తి ఉప్పన్నో మానో. **మిచ్ఛామానో**తి పాపకేహి కమ్మాయతనసిప్పాయతనవిజ్జాట్ఠానసుతపటిభానసీలబ్బతేహి, పాపికాయ చ దిట్ఠియా ఉప్పన్నో మానో. తత్థ **పాపకం కమ్మాయతనం** నామ కేవట్టమచ్ఛబన్ధనేసాదానం కమ్మం. **పాపకం సిప్పాయతనం** నామ మచ్ఛజాలఖిపకుమీనకరణేసు చేవ పాసఓడ్డనసూలారోపనాదీసు చ ఛేకతా. **పాపకం విజ్జాట్ఠానం** నామ యా కాచి పరూపఘాతవిజ్జా. **పాపకం సుతం** నామ భారతయుద్ధసీతాహరణాదిపటిసంయుత్తం. **పాపకం పటిభానం** నామ దుబ్భాసితయుత్తం కప్పనాటకవిలప్పనాదిపటిభానం . **పాపకం సీలం** నామ అజసీలం గోసీలం. **వతమ్పి** అజవతగోవతమేవ. **పాపికా దిట్ఠి** పన ద్వాసట్ఠియా దిట్ఠిగతేసు యాకాచి దిట్ఠి. **అట్ఠవిధమానో** ఉత్తానత్థోయేవ.

నవవిధేన మాననిద్దేసే **సేయ్యస్స ''సేయ్యోహమస్మీ''**తిఆదయో నవ మానా పుగ్గలం నిస్సాయ వుత్తా. ఏత్థ పన **సేయ్యస్స ''సేయ్యోహమస్మీ''తి మానో** రాజానఞ్చేవ పబ్బజితానఞ్చ ఉప్పజ్జతి. రాజా హి "రట్ఠేన వా ధనవాహనేహి వా కో మయా సదిసో అత్థీ"తి ఏతం మానం కరోతి. పబ్బజితోపి "సీలధుతఙ్గాదీహి కో మయా సదిసో అత్థీ"తి ఏతం మానం కరోతి.

సేయ్యస్స ''సదిసోహమస్మీ''తి మానోపి ఏతేసంయేవ ఉప్పజ్జతి. రాజా హి "రట్ఠేన వా ధనవాహనేహి వా అఞ్ఞరాజూహి సద్ధిం మయ్హం కిం నానాకరణ"న్తి ఏతం మానం కరోతి. పబ్బజితోపి "సీలధుతఙ్గాదీహి అఞ్ఞేన భిక్ఖునా మయ్హం కిం నానాకరణ"న్తి ఏతం మానం కరోతి.

సేయ్యస్స ''హీనోహమస్మీ''తి మానోపి ఏతేసంయేవ ఉప్పజ్జతి. యస్స హి రఞ్ఞో రట్ఠం వా ధనవాహనాదీని వా నాతిసమ్పన్నాని హోన్తి, సో "మయ్హం రాజాతి వోహారసుఖమత్తకమేవ, కిం రాజా నామ అహ"న్తి ఏతం మానం కరోతి. పబ్బజితోపి అప్పలాభసక్కారో "అహం ధమ్మకథికో, బహుస్సుతో, మహాథేరోతి కథామత్తమేవ, కిం ధమ్మకథికో నామాహం, కిం బహుస్సుతో నామాహం, కిం మహాథేరో నామాహం, యస్స మే లాభసక్కారో నత్థీ"తి ఏతం మానం కరోతి.

సదిసస్స ''సేయ్యోహమస్మీ''తి మానాదయో అమచ్చాదీనం ఉప్పజ్జన్తి. అమచ్చో వా హి రట్ఠియో వా "భోగయానవాహనాదీహి కో మయా సదిసో అఞ్ఞో రాజపురిసో అత్థీ"తి వా, "మయ్హం అఞ్ఞేహి సద్ధిం కిం నానాకరణ"న్తి వా, "అమచ్చోతి నామమేవ మయ్హం, ఘాసచ్ఛాదనమత్తమ్పి మే నత్థి, కిం అమచ్చో నామాహ"న్తి వా ఏతే మానే కరోతి.

హీనస్స ''సేయ్యోహమస్మీ''తి మానాదయో దాసాదీనం ఉప్పజ్జన్తి. దాసో హి "మాతితో వా పితితో వా కో మయా సదిసో అఞ్ఞో దాసో నామ అత్థి, అఞ్ఞే జీవితుం అసక్కోన్తా కుచ్ఛిహేతు దాసా నామ జాతా, అహం పన పవేణీఆగతత్తా

సేయ్యో"తి వా, "పవేణీఆగతభావేన ఉభతోసుద్ధికదాసత్తేన అసుకదాసేన నామ సద్ధిం కి మయ్హం నానాకరణ"న్తి వా, "కుచ్ఛివసేనాహం దాసబ్యం ఉపగతో, మాతాపితుకోటియా పన మే దాసట్ఠానం నత్థి , కిం దాసో నామ అహ"న్తి వా ఏతే మానే కరోతి. యథా చ దాసో, ఏవం పుక్కుసచణ్డాలాదయోపి ఏతే మానే కరోన్తియేవ.

ఏత్థ చ సేయ్యస్స "సేయ్యోహమస్మీ"తి ఉప్పన్నమానోవ యాథావమానో, ఇతరే ద్వే అయాథావమానా. తథా సదిసస్స "సదిసోహమస్మీ"తి, హీనస్స "హీనోహమస్మీ"తి ఉప్పన్నమానోవ యాథావమానో, ఇతరే ద్వే అయాథావమానా. తత్థ యాథావమానా అరహత్తమగ్గవజ్ఝా, అయాథావమానా సోతాపత్తిమగ్గవజ్ఝా.

ఏత్థ చ సేయ్యస్స "సేయ్యోహమస్మీ"తి మానో ఉత్తమస్స ఉత్తమట్ఠేన "అహం సేయ్యో"తి ఏవం ఉప్పన్నమానో, సేయ్యస్స "సదిసోహమస్మీ"తి మానో ఉత్తమస్స సమట్ఠేన "అహం సదిసో"తి ఏవం ఉప్పన్నమానో. సేయ్యస్స "హీనోహమస్మీ"తి మానో ఉత్తమస్స లామకట్ఠేన "అహం హీనో"తి ఏవం ఉప్పన్నమానో. ఏవం సేయ్యమానో సదిసమానో హీనమానోతి ఇమే తయో మానా సేయ్యస్స ఉప్పజ్జన్తి. సదిసస్సాపి అహం సేయ్యో, సదిసో, హీనోతి తయో మానా ఉప్పజ్జన్తి. హీనస్సాపి అహం హీనో, సదిసో, సేయ్యోతి తయో మానా ఉప్పజ్జన్తి.

దసవిధమాననిద్దేసే **ఇధేకచ్చో మానం జనేతీ**తి ఏకచ్చో పుగ్గలో మానం జనయతి. **జాతియా వాతి** ఖత్తియభావాదిజాతిసమ్పత్తియా వా. **గోత్తేన వాతి** గోతమగోత్తాదినా ఉక్కట్ఠగోత్తేన వా. **కోలపుత్తియేన వాతి** మహాకులభావేన వా. **వణ్ణపోక్ఖరతాయ వాతి** వణ్ణసమ్పన్నసరీరతాయ వా. సరీరఞ్హి "పోక్ఖర"న్తి వుచ్చతి, తస్స వణ్ణసమ్పత్తియా అభిరూపభావేనాతి అత్థో. **ధనేన వాతి** ధనసమ్పన్నభావేన వా, మయ్హం నిధానగతస్స ధనస్స పమాణం నత్థీతి అత్థో. **అజ్ఝేనేన వాతి** అజ్ఝాయనవసేన వా. **కమ్మాయతనేన వాతి** "అవసేసా సత్తా ఛిన్నపక్ఖకాకసదిసా, అహం పన మహిద్ధికో మహానుభావో"తి వా, "అహం యం యం కమ్మం కరోమి, తం తం సమిజ్ఝతీ"తి వా ఏవమాదినయప్పవత్తేన కమ్మాయతనేన వా. **సిప్పాయతనేన వాతి** "అవసేసా సత్తా నిసిప్పా, అహం సిప్పవా"తి ఏవమాదినయప్పవత్తేన సిప్పాయతనేన వా. **విజ్జాట్ఠానేన వాతి** ఇదం హేట్ఠా వుత్తనయమేవ. **సుతేన వాతి** "అవసేసా సత్తా అప్పస్సుతా, అహం పన బహుస్సుతో"తి ఏవమాదిసుతేన వా. **పటిభానేన వాతి** "అవసేసా సత్తా అప్పటిభానా, మయ్హం పన పటిభానప్పమాణం నత్థీ"తి ఏవమాదిపటిభానేన వా. **అఞ్ఞతరఞ్ఞతరేన వా వత్థునాతి** అవుత్తేన అఞ్ఞేన వత్థునా వా. **యో ఏవరూపో మానోతి** మానకరణవసేన మానో. **మఞ్ఞనా మఞ్ఞితత్త**న్తి ఆకారభావనిద్దేసో. ఉస్సితట్ఠేన **ఉన్నతి**. యస్సుప్పజ్జతి, తం పుగ్గలం ఉన్నామేతి ఉక్ఖిపిత్వా ఠపేతీతి **ఉన్నామో**. సముస్సితట్ఠేన **ధజో**. ఉక్ఖిపనట్ఠేన చిత్తం సమ్పగ్గణ్హాతీతి **సమ్పగ్గాహో**. కేతు వుచ్చతి బహూసు ధజేసు అచ్చుగ్గతధజో . మానోపి పునప్పునం ఉప్పజ్జమానో అపరాపరే ఉపాదాయ అచ్చుగ్గతట్ఠేన కేతు వియాతి కేతు, తం కేతుం ఇచ్ఛతీతి కేతుకమ్యం, తస్స భావో **కేతుకమ్యతా**. సా పన చిత్తస్స, న అత్తనో. తేన వుత్తం "కేతుకమ్యతా చిత్తస్సా"తి. మానసమ్పయుత్తఞ్హి చిత్తం కేతుం ఇచ్ఛతి, తస్స భావో, కేతుసఙ్ఖాతో మానోతి. **ధోనో మాయఞ్చ మానఞ్చ పహాయ పజహిత్వా** యో సో ధోనో అరహా హేట్ఠా వుత్తనయేన వినోదనబ్యన్తికరణాదివసేన కిలేసే పజహిత్వా ఠితో, సో తేన రాగాదినా కిలేసేన గచ్ఛేయ్య.

నేరయికోతి వాతి నిరయే నిబ్బత్తకసత్తోతి వా. **తిరచ్ఛానయోనికాదీ**సుపి ఏసేవ నయో. **సో హేతు నత్థీ**తి యేన జనకహేతునా గతియాదీసు నిబ్బత్తేయ్య, సో హేతు నత్థి. **పచ్చయో**తి తస్సేవ వేవచనం. **కారణ**న్తి ఠానం. కారణఞ్హి

తదాయత్తవుత్తితాయ అత్తనో ఫలస్స ఠానన్తి వుచ్చతి. తస్మా యేన హేతునా యేన పచ్చయేన గతియాదీసు నిబ్బత్తేయ్య, తం కారణం నత్థి.

౨౨. యో పన నేసం ద్విన్నం ఉపయానం భావేన ఉపయో హోతి, సో **ఉపయో హి…పే॰… దిట్ఠిమిధేవ సబ్బన్తి**. తత్థ **ఉపయోతి** తణ్హాదిట్ఠినిస్సితో. **ధమ్మేసు ఉపేతి వాదన్తి** "రత్తో"తి వా "దుట్ఠో"తి వా ఏవం తేసు తేసు ధమ్మేసు ఉపేతి వాదం. **అనూపయం కేన కథం వదేయ్యాతి** తణ్హాదిట్ఠిప్పహానేన పన అనూపయం ఖీణాసవం కేన రాగేన వా దోసేన వా కథం "రత్తో"తి వా "దుట్ఠో"తి వా వదేయ్య. ఏవం అనుపవజ్జో చ సో కిం తిత్థియా వియ కతపటిచ్ఛాదకో భవిస్సతీతి అధిప్పాయో. **అత్తా నిరత్తా న హి తస్స అత్థీతి** తస్స హి అత్తదిట్ఠి వా ఉచ్ఛేదదిట్ఠి వా నత్థి, గహణముఞ్చనం వాపి అత్తనిరత్తసఞ్ఞితం నత్థి. కిం కారణా నత్థీతి చే? **అధోసి సో దిట్ఠిమిధేవ సబ్బన్తి**. యస్మా సో ఇధేవ అత్తభావే ఞాణమ్బునా సబ్బదిట్ఠిగతం అధోసి పజహి వినోదేసీతి అరహత్తనికూటేన దేసనం నిట్ఠాపేసి. తం సుత్వా రాజా అత్తమనో భగవన్తం అభివాదేత్వా పక్కామీతి.

రత్తోతి వాతి రాగేన రత్తోతి వా. **దుట్ఠోతి వాతిఆదీసుపి** ఏసేవ నయో. **తే అభిసఙ్ఖారా అప్పహీనాతి** యే పుఞ్ఞాపుఞ్ఞఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారా, తే అప్పహీనా. **అభిసఙ్ఖారానం అప్పహీనత్తాతి** తేసం వుత్తప్పకారానం కమ్మాభిసఙ్ఖారానం న పహీనభావేన. **గతియా వాదం ఉపేతీతి** పఞ్చన్నం గతీనం అఞ్ఞతరాయ కథనం ఉపగచ్ఛతి. తేనేవాహ – ''**నేరయికోతి వా… పే॰… వాదం ఉపేతి ఉపగచ్ఛతీ**''తి. **వదేయ్యాతి** కథేయ్య. **గహితం నత్థీతి** గహేతబ్బం నత్థి. **ముఞ్చితబ్బం నత్థీతి** ముఞ్చిత్వా ఠితత్తా మోచేతబ్బం నత్థి.

యస్సత్థి గహితన్తి యస్స పుగ్గలస్స "అహం మమా"తి గహితం అత్థి. **తస్సత్థి ముఞ్చితబ్బన్తి** తస్స పుగ్గలస్స మోచేతబ్బం అత్థి. ఉపరి పదాని పరివత్తేత్వా యోజేతబ్బాని. **గహణం ముఞ్చనా సమతిక్కన్తోతి** గహణమోచనా అరహా అతిక్కన్తో. **బుద్ధిపరిహానివీతివత్తోతి** వడ్ఢిఞ్చ పరిహానిఞ్చ అతిక్కమిత్వా పవత్తో. **సో వుట్ఠవాసోతిఆదిం** కత్వా **ఞాణగ్గినా దడ్ఢానీతి** పరియోసానం హేట్ఠా వుత్తనయమేవ. **అధోసీతి** కన్తేసి. **ధుని సన్ధుని నిద్ధునీతి** ఉపసగ్గేన పదం వడ్ఢితం.

సద్ధమ్మప్పజ్జోతికాయ మహానిద్దేసట్ఠకథాయ

దుట్ఠట్ఠకసుత్తనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. సుద్ధట్ఠకసుత్తనిద్దేసవణ్ణనా

౨౩. చతుత్థే సుద్ధట్ఠకే పఠమగాథాయ తావత్థో – న, భిక్ఖవే, ఏవరూపేన దస్సనేన సుద్ధి హోతి, అపి చ ఖో కిలేసమలీనత్తా అసుద్ధం, కిలేసరోగానం అధిగమా సరోగమేవ చన్దాభం బ్రాహ్మణం, అఞ్ఞం వా ఏవరూపం దిస్వా దిట్ఠిగతికో బాలో అభిజానాతి ''**పస్సామి సుద్ధం పరమం అరోగం,** తేన చ దిట్ఠిసఙ్ఖాతేన దస్సనేన **సంసుద్ధి నరస్స హోతీ**''తి, సో ఏవం అభిజానన్తో తం దస్సనం ''**పరమ**''**న్తి ఞత్వా** తస్మిం దస్సనే **సుద్ధానుపస్సీ** సమానో తం దస్సనం "మగ్గఞాణ"న్తి **పచ్చేతి**. తం పన మగ్గఞాణం న హోతి.

పరమం ఆరోగ్యప్పత్తన్తి ఉత్తమం నిబ్యాధిం పాపుణిత్వా ఠితం. **తాణప్పత్తన్తి** తథా పాలనప్పత్తం. **లేణప్పత్తన్తి** నిలీయనప్పత్తం.**సరణప్పత్తన్తి** పతిట్ఠాపత్తం, దుక్ఖనాసనం వా పత్తం. **అభయప్పత్తన్తి** నిబ్భయభావప్పత్తం. **అచ్చుతప్పత్తన్తి** నిచ్చలభావం పత్తం. **అమతప్పత్తన్తి** అమతం మహానిబ్బానం పత్తం. **నిబ్బానప్పత్తన్తి** వానవిరహితం పత్తం.

అభిజానన్తోతి విసేసేన జానన్తో. **ఆజానన్తోతి** ఆజానమానో. **విజానన్తోతి** అనేకవిధేన జానమానో. **పటివిజానన్తోతి** తం తం పటిచ్చ విజానమానో. **పటివిజ్ఝన్తోతి** హదయే కురుమానో.

చక్ఖువిఞ్ఞాణం రూపదస్సనేనాతి చక్ఖువిఞ్ఞాణేన రూపదస్సనం. **ఞాణన్తి పచ్చేతీతి** పఞ్ఞా ఇతి సద్దహతి. **మగ్గోతి పచ్చేతీతి** "ఉపాయో"తి సద్దహతి. **పథోతి** సఞ్చారో. **నీయానన్తి** గహేత్వా యాతీతి నీయానం. "నియ్యాన"న్తి వా పాఠో.

౨౪. ''**దిట్ఠేన చే సుద్ధీ**''తి దుతియగాథా. తస్సత్థో – తేన రూపదస్సనసఙ్ఖాతేన **దిట్ఠేన** యది కిలేససుద్ధి **నరస్స హోతి,** తేన **వా ఞాణేన సో** యది జాతిఆదిదుక్ఖం **పజహాతి,** ఏవం సన్తే అరియమగ్గతో **అఞ్ఞేన** అసుద్ధిమగ్గేనేవ **సో సుజ్ఝతి,** రాగాదీహి ఉపధీహి సఉపధికో ఏవ సమానో సుజ్ఝతీతి వత్తబ్బతం ఆపన్నో హోతి, న చ ఏవంవిధో సుజ్ఝతి. తస్మా **దిట్ఠీ హి నం పావ తథా వదానం,** సా నం దిట్ఠియేవ "మిచ్ఛాదిట్ఠికో అయ"న్తి కథేతి, దిట్ఠిఅనురూపం "సస్సతో లోకో"తిఆదినా నయేన తథా తథా వదతీతి.

రాగేన సహ వత్తతీతి **సరాగో,** రాగవాతి అత్థో. **సదోసోతిఆదీసుపి** ఏసేవ నయో.

౨౫. న బ్రాహ్మణోతి తతియగాథా. తస్సత్థో – యో పన బాహితపాపత్తా **బ్రాహ్మణో** హోతి, సో మగ్గేన అధిగతాసవక్ఖయో ఖీణాసవబ్రాహ్మణో అరియమగ్గఞాణతో అఞ్ఞేన అభిమఙ్గలసమ్మతరూపసఙ్ఖాతే **దిట్ఠే,** తథావిధసద్దసఙ్ఖాతే **సుతే,** అవీతిక్కమసఙ్ఖాతే **సీలే,** హత్థివతాదిభేదే **వతే,** పథవిఆదిభేదే **ముతే** చ ఉప్పన్నేన మిచ్ఛాఞాణేన **సుద్ధిం న** ఆహాతి. సేసమస్స బ్రాహ్మణస్స వణ్ణభణనాయ వుత్తం. సో హి తేధాతుకపుఞ్ఞే సబ్బస్మిఞ్చ **పాపే అనూపలిత్తో,** కస్మా? తస్స పహీనత్తా తస్స అత్తదిట్ఠియా, యస్స కస్సచి వా గహణస్స పహీనత్తా **అత్తఞ్జహో,** పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారాదీనం అకరణతో ''**నయిధ పకుబ్బమానో**''తి వుచ్చతి. తస్మా నం ఏవం పసంసన్తో ఆహ. సబ్బస్సేవ చస్స పురిమపాదేన సమ్బన్ధో వేదితబ్బో – పుఞ్ఞే చ పాపే చ అనూపలిత్తో అత్తఞ్జహో నయిధ పకుబ్బమానో న బ్రాహ్మణో అఞ్ఞతో సుద్ధిమాహాతి. **నాతి పటిక్ఖేపోతి** న ఇతి పటిసేధో.

బాహిత్వా సబ్బపాపకానీతి గాథాయత్థో – యో చతుత్థమగ్గేన బాహిత్వా సబ్బపాపకాని **ఠితత్తో** ఠితోఇచ్చేవ వుత్తం హోతి. బాహితపాపత్తా ఏవ చ **విమలో** విమలభావం బ్రహ్మభావం సేట్ఠభావం పత్తో, పటినిస్సట్ఠసమాధివిక్ఖేపకరకిలేసమలేన అగ్గమగ్గఫలసమాధినా **సాధుసమాహితో,** సంసారహేతుసమతిక్కమేన **సంసారమతిచ్చ** పరినిట్ఠితకిచ్చతాయ **కేవలీ**తి చ, తణ్హాదిట్ఠీహి అనిస్సితత్తా **అనిస్సితో**తి చ, లోకధమ్మేహి నిబ్బికారత్తా **తాదీ**తి చ పవుచ్చతి. ఏవం థుతిరహో **స బ్రహ్మా** సో బ్రాహ్మణోతి.

అఞ్ఞత్ర సతిపట్ఠానేహీతి చత్తారో సతిపట్ఠానే ముఞ్చిత్వా. **సమ్మప్పధానాదీ**సుపి ఏసేవ నయో.

సన్తేకే సమణబ్రాహ్మణాతి ఏకచ్చే లోకసఙ్కేతేన "సమణబ్రాహ్మణా"తి లద్ధవోహారా సంవిజ్జన్తి. **దిట్ఠసుద్ధికా**తి దిట్ఠేన సుద్ధిం ఇచ్ఛమానా. **తే ఏకచ్చానం రూపానం దస్సనన్తి** ఏతే దిట్ఠసుద్ధికా ఏతేసం రూపారమ్మణానం ఓలోకనం. **మఙ్గలం పచ్చేన్తీ**తి ఇద్ధికారణం బుద్ధికారణం సబ్బసమ్పత్తికారణం పతిట్ఠాపేన్తి. **అమఙ్గలం పచ్చేన్తీ**తి అనిద్ధికారణం న బుద్ధికారణం న సమ్పత్తికారణం పతిట్ఠాపేన్తి. **తే కాలతో వుట్ఠహిత్వా**తి ఏతే దిట్ఠాదిమఙ్గలికా పురేతరమేవ ఉట్ఠహిత్వా. **అభిమఙ్గలగతానీ**తి విసేసేన వుడ్ఢికారణగతాని. **రూపాని పస్సన్తీ**తి నానావిధాని రూపారమ్మణాని దక్ఖన్తి. **చాటకసకుణన్తి** ఏవంనామకం. **ఫుస్సవేళువలట్ఠిన్తి** ఫుస్సనక్ఖత్తేన ఉప్పన్నం తరుణవేళువలట్ఠిం. **గబ్భినిత్థిన్తి** సగబ్భం ఇత్థిం. **కుమారకం ఖన్ధే ఆరోపేత్వా గచ్ఛన్తన్తి** తరుణదారకం అంసే ఉస్సాపేత్వా గచ్ఛమానం. **పుణ్ణఘటన్తి** ఉదకపుణ్ణఘటం. **రోహితమచ్ఛన్తి** రత్తరోహితమచ్ఛం. **ఆజఞ్ఞరథన్తి** సిన్ధవయుత్తరథం. **ఉసభన్తి** మఙ్గలఉసభం. **గోకపిలన్తి** కపిలగావిం.

పలాలపుఞ్జన్తి థుసరాసిం. **తక్కఘటన్తి** గోతక్కాదిపూరితచాటిం. **రిత్తఘటన్తి** తుచ్ఛఘటం. **నటన్తి** నటకాదిం. "ధుత్తకిరియ"న్తి ఏకే. **నగ్గసమణకన్తి** నిచ్చోళసమణం . **ఖరన్తి** గద్రభం. **ఖరయానన్తి** గద్రభయుత్తం వయ్హాదికం. **ఏకయుత్తయానన్తి** ఏకేన వాహనేన సంయుత్తం యానం. **కాణన్తి** ఏకక్ఖిఉభయక్ఖికాణం. **కుణిన్తి** హత్థకుణిం. **ఖఞ్జన్తి** ఖఞ్జపాదం తిరియగతపాదం. **పక్ఖహతన్తి** పీఠసప్పిం. **జిణ్ణకన్తి** జరాజిణ్ణం. **బ్యాధికన్తి** బ్యాధిపీళితం. **మతన్తి** కాలఙ్కతం.

సుతసుద్ధికాతి సోతవిఞ్ఞాణేన సుతేన సుద్ధిం ఇచ్ఛమానా. **సద్దానం సవనన్తి** సద్దారమ్మణానం సవనం. **వడ్ఢాతి వాతి**ఆదయో లోకే పవత్తసద్దమత్తాని గహేత్వా వుత్తా. అమఙ్గలం పన ''**కాణో**''తిఆదినా తేన తేన నామేన వుత్తసద్దాయేవ. ''**ఛిన్దా**''**న్తి వాతి** హత్థపాదాదిచ్ఛిన్నన్తి వా. ''**భిన్దా**''**న్తి వాతి** సీసాదిభిన్నన్తి వా. ''**దడ్ఢ**''**న్తి వాతి** అగ్గినా ఝాపితన్తి వా. ''**నట్ఠ**''**న్తి వాతి** చోరాదీహి వినాసితన్తి వా. ''**నత్థీ**''**తి వాతి** న విజ్జతీతి వా.

సీలసుద్ధికాతి సీలేన విసుద్ధిం ఇచ్ఛనకా. **సీలమత్తేనా**తి సంవరణమత్తేన. **సంయమమత్తేనా**తి ఉపరమమత్తేన. **సంవరమత్తేనా**తి ద్వారథకనమత్తేన. **అవీతిక్కమమత్తేనా**తి న అతిక్కమితమత్తేన. **సమణో ముణ్డికాపుత్తో**తి మాతితో లద్ధనామం. **సమ్పన్నకుసలన్తి** పరిపుణ్ణకుసలం. **పరమకుసలన్తి** ఉత్తమకుసలం. **ఉత్తమపత్తిప్పత్తన్తి** ఉత్తమం అరహత్తం పాపుణితబ్బతం పత్వా ఠితం. **అయోజ్ఝన్తి** పరాజేతుం అసక్కుణేయ్యం సమణం.

వతసుద్ధికాతి సమాదానేన వతేన సుద్ధిం ఇచ్ఛనకా. **హత్థివతికా వా**తి సమాదిన్నం హత్థివతం ఏతేసం అత్థీతి హత్థివతికా, సబ్బహత్థికిరియం కరోన్తీతి అత్థో. కథం? "అజ్జ పట్ఠాయ హత్థీహి కాతబ్బం కరిస్సామీ"తి ఏవం ఉప్పన్నచిత్తా హత్థీనం గమనాకారం తిట్ఠనాకారం నిసీదనాకారం సయనాకారం ఉచ్చారపస్సావకరణాకారం, అఞ్ఞే హత్థీ దిస్వా సోణ్డం ఉస్సాపేత్వా గమనాకారఞ్చ సబ్బం కరోన్తీతి **హత్థివతికా. అస్సవతికాదీ**సుపి లబ్భమానవసేన యథాయోగం యోజేతబ్బం.

తేసు అవసానే **దిసావతికా వాతి** పురత్థిమాదిదిసానం నమస్సనవసేన సమాదిన్నదిసావతికా, ఏతేసం వుత్తప్పకారానం సమణబ్రాహ్మణానం వతసమాదానం సమ్పజ్జమానం హత్థిఆదీనం సహబ్యతం ఉపనేతి. సచే ఖో పనస్స మిచ్ఛాదిట్ఠి హోతి "ఇమినాహం సీలవతసమాదానబ్రహ్మచరియేన దేవో వా దేవఞ్ఞతరో వా హోమీ"తి చిన్తయన్తస్స నిరయతిరచ్ఛానయోనీనం అఞ్ఞతరో హోతీతి ఞాతబ్బం. వుత్తఞ్హేతం భగవతా (మ॰ ని॰ ౨.౭౮) –

> "ఇధ , పుణ్ణ, ఏకచ్చో కుక్కురవతం భావేతి పరిపుణ్ణం అబ్బోకిణ్ణం, కుక్కురసీలం భావేతి పరిపుణ్ణం అబ్బోకిణ్ణం, కుక్కురచిత్తం భావేతి పరిపుణ్ణం అబ్బోకిణ్ణం, కుక్కురాకప్పం భావేతి పరిపుణ్ణం అబ్బోకిణ్ణం. సో కుక్కురవతం భావేత్వా పరిపుణ్ణం అబ్బోకిణ్ణం, కుక్కురసీలం భావేత్వా పరిపుణ్ణం అబ్బోకిణ్ణం, కుక్కురచిత్తం భావేత్వా పరిపుణ్ణం అబ్బోకిణ్ణం, కుక్కురాకప్పం భావేత్వా పరిపుణ్ణం అబ్బోకిణ్ణం కాయస్స భేదా పరం మరణా కుక్కురానం సహబ్యతం ఉపపజ్జతి. సచే ఖో పనస్స ఏవందిట్ఠి హోతి 'ఇమినాహం సీలేన వా వతేన వా తపేన వా బ్రహ్మచరియేన వా దేవో వా భవిస్సామి దేవఞ్ఞతరో వా'తి, సాస్స హోతి మిచ్ఛాదిట్ఠి. మిచ్ఛాదిట్ఠిస్స ఖో అహం, పుణ్ణ, ద్విన్నం గతీనం అఞ్ఞతరం గతిం వదామి నిరయం వా తిరచ్ఛానయోనిం వా. ఇతి ఖో, పుణ్ణ, సమ్పజ్జమానం కుక్కురవతం కుక్కురానం సహబ్యతం ఉపనేతి, విపజ్జమానం నిరయ"న్తి.

గన్ధబ్బవతికాదయో గన్ధబ్బాదీనం సహబ్యతం ఉపగచ్ఛన్తీతి అత్థో న గహేతబ్బో, మిచ్ఛాదిట్ఠియా గహితత్తా నిరయతిరచ్ఛానయోనిమేవ ఉపగచ్ఛన్తీతి గహేతబ్బో.

ముతసుద్ధికాతి ఫుసితేన సుద్ధికా. **పథవిం ఆమసన్తీ**తి ససమ్భారికం మహాపథవిం కాయేన ఫుసన్తి. **హరిత**న్తి అల్లనీలసద్దలం. **గోమయ**న్తి గవాదిగోమయం. **కచ్ఛప**న్తి అట్ఠికచ్ఛపాదిఅనేకవిధం. **ఫాలం అక్కమన్తీ**తి అయఫాలం మద్దన్తి. **తిలవాహ**న్తి తిలసకటం తిలరాసిం వా. **ఫుస్సతిలం ఖాదన్తీ**తి మఙ్గలపటిసంయుత్తం తిలం ఖాదన్తి. **ఫుస్సతేలం మక్ఖేన్తీ**తి తథారూపం తిలతేలం సరీరబ్భఞ్జనం కరోన్తి. **దన్తకట్ఠ**న్తి దన్తపోణం. **మత్తికాయ న్హాయన్తీ**తి కుజ్కట్ఠాదికాయ సణ్హమత్తికాయ సరీరం ఉబ్బట్టేత్వా న్హాయన్తి. **సాటకం నివాసేన్తీ**తి మఙ్గలపటిసంయుత్తం వత్థం పరిదహన్తి. **వేఠనం వేఠేన్తీ**తి సీసవేఠనం పత్తుణ్ణాదిపటం సీసే ఠపేన్తి పటిముఞ్చన్తి.

తేధాతుకం కుసలాభిసఙ్ఖారన్తి కామధాతురూపధాతుఅరూపధాతూసు పటిసన్ధిదాయకం కోసల్లసమ్భూతం పచ్చయాభిసఙ్ఖారం. **సబ్బం అకుసల**న్తి ద్వాదసవిధం అకోసల్లసమ్భూతం అకుసలం. **యతో**తి యదా. తే దసవిధో పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో చ, ద్వాదసవిధో అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో చ, చతుబ్బిధో ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారో చ యథానురూపం సముచ్ఛేదప్పహానేన పహీనా హోన్తి. **అత్తదిట్ఠిజహో**తి "ఏసో మే అత్తా"తి గహితదిట్ఠిం జహో. **గాహం జహో**తి "ఏసోహమస్మీ"తి మానసమ్పయుత్తగహణం జహో. పున **అత్తఞ్జహో**తి "ఏతం మమా"తి తణ్హాగహణవసేన చ దిట్ఠిగహణవసేన చ పరామసిత్వా గహితం, పరతో ఆమట్ఠఞ్చ, తస్మిం అభినివిట్ఠఞ్చ, బలవతణ్హావసేన గిలిత్వా అజ్ఝోసితఞ్చ, బలవముచ్ఛితఞ్చ. **సబ్బం తం చత్తం హోతీ**తిఆదయో వుత్తనయాయేవ.

౨౬. ఏవం "న బ్రాహ్మణో అఞ్ఞతో సుద్ధిమాహా"తి వత్వా ఇదాని యే దిట్ఠిగతికా అఞ్ఞతో సుద్ధిం బ్రువన్తి, తేసం తస్సా దిట్ఠియా అనిబ్బాహకభావం దస్సేన్తో **"పురిమం పహాయా"**తి గాథమాహ. తస్సత్థో – తేహి అఞ్ఞతో సుద్ధివాదా సమానాపి యస్సా దిట్ఠియా అప్పహీనత్తా గహణముఞ్చనం హోతి, తాయ **పురిమం** సత్థారాదిం **పహాయ అపరం** నిస్సితా,

ఏజానఙ్ఖాతాయ తణ్హాయ **అనుగతా** అభిభూతా రాగాదిభేదం **న తరన్తి సఙ్గం,** తఞ్చ అతరన్తా తం తం ధమ్మం ఉగ్గణ్హన్తి చ **నిరస్సజన్తి** చ మక్కటోవ **సాఖన్తి.**

పురిమం సత్థారం పహాయాతి పురిమగహితం సత్థుపటిఞ్ఞం వజ్జేత్వా. **పరం సత్థారం నిస్సితాతి** అఞ్ఞం సత్థుపటిఞ్ఞం నిస్సితా అల్లీనా. **పురిమం ధమ్మక్ఖానం పహాయాతి**ఆదీసుపి ఏసేవ నయో.

ఏజానుగాతి తణ్హాయ అనుగా. **ఏజానుగతాతి** తణ్హాయ అనుగతా. **ఏజానుసటాతి** తణ్హాయ అనుసటా పక్ఖన్దా వా. **ఏజాయ పన్నా పతితాతి** తణ్హాయ నిముగ్గా చ నిక్ఖిపితా చ.

మక్కటోతి వానరో. **అరఞ్ఞేతి** విపినే. **పవనేతి** మహావనే. **చరమానోతి** గచ్ఛమానో. **ఏవమేవాతి** ఓపమ్మసంసన్దనం. **పుథూతి** నానా. **పుథుదిట్ఠిగతానీతి** నానావిధాని దిట్ఠిగతాని. **గణ్హన్తి చ ముఞ్చన్తి చాతి** గహణవసేన గణ్హన్తి చ చజనవసేన ముఞ్చన్తి చ. **ఆదియన్తి చ నిరస్సజన్తి చాతి** పలిబోధం కరోన్తి చ విస్సజ్జేన్తి చ ఖిపన్తి చ.

౨౨. పఞ్చమగాథాయ చ సమ్బన్ధో – యో చ సో "దిట్ఠీ హి నం పావ తథా వదాన"న్తి వుత్తో, సో సయం సమాదాయాతి. తత్థ **సయన్తి** సామం . **సమాదాయాతి** గహేత్వా. **వతానీతి** హత్థివతాదీని. **ఉచ్చావచన్తి** అపరాపరం, హీనపణీతం వా సత్థారతో సత్థారాదిం. **సఞ్ఞసత్తోతి** కామసఞ్ఞాదీసు లగ్గో. **విద్వా చ వేదేహి సమేచ్చ ధమ్మన్తి** పరమత్థవిద్వా చ అరహా చతూహి మగ్గఞాణవేదేహి చతుసచ్చధమ్మం అభిసమేచ్చాతి. సేసం పాకటమేవ.

సామం సమాదాయాతి సయమేవ గహేత్వా. **ఆదాయాతి** ఆదియిత్వా గణ్హిత్వా. **సమాదాయాతి** సమ్మా ఆదాయ. **ఆదియిత్వాతి** పలిబోధం కత్వా. **సమాదియిత్వాతి** సమ్మా పలిబోధం కత్వా. **గణ్హిత్వాతి** అవిస్సజ్జేత్వా. **పరామసిత్వాతి** దస్సిత్వా. **అభినివిసిత్వాతి** పతిట్ఠహిత్వా. **కామసఞ్ఞాదయో** వుత్తనయా ఏవ.

విద్వాతి మేధావీ. **విజ్జాగతోతి** విజాననభావం గతో. **ఞాణీతి** పఞ్ఞాసమ్పన్నో. **విభావీతి** ఞాణేన వీమంసకో. **మేధావీతి** అనిచ్చాదీహి తులితఞాణో. **పఞ్ఞాతి**ఆదయో హేట్ఠా వుత్తనయాయేవ. చతుసచ్చధమ్మం విచినాతీతి **ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గో**. బోజ్ఝఙ్గత్థో హేట్ఠా వుత్తోవ. **వీమంసాతి** చతుసచ్చధమ్మవిచిననా పఞ్ఞావ. "వీమంసా ధమ్మచిన్తనా"తి హి వుత్తా. **విపస్సనాతి** మగ్గసమ్పయుత్తా వివిధాకారేన పస్సనా పఞ్ఞావ. **సమ్మాదిట్ఠీతి** సోభనా పసట్ఠా సున్దరా మగ్గసమ్పయుత్తా సమ్మాదిట్ఠి. **తేహి వేదేహీతి** ఏతేహేవ చతూహి మగ్గఞాణేహి. **అన్తగతోతి** జాతిజరామరణస్స పరియోసానం గతో. **కోటిగతోతి**ఆదయో హేట్ఠా వుత్తనయావ. **వేదానం వా అన్తగతోతి** జానితబ్బానం అవసానప్పత్తో. **వేదేహి వా అన్తగతోతి** చతూహి మగ్గఞాణవేదేహి వట్టదుక్ఖస్స పరియన్తభావేన అన్తసఙ్ఖాతం నిబ్బానం గతో. **విదితత్తాతి** విదితభావేన జానితభావేన.

వేదాని విచేయ్య కేవలానీతి గాథాయ అయమత్థో – యో చతూహి మగ్గఞాణవేదేహి కిలేసక్ఖయం కరోన్తో గతో, సో పరమత్థతో వేదగూ నామ హోతి. **సోవ** సబ్బ**సమణబ్రాహ్మణానం** సత్థసఙ్ఖాతాని **వేదాని** తాయేవ మగ్గభావనాయ కిచ్చతో అనిచ్చాదివసేన **విచేయ్య**. తత్థ ఛన్దరాగప్పహానేన తమేవ **సబ్బం వేదమతిచ్చ** యాపి వేదపచ్చయా, అఞ్ఞథా వా ఉప్పజ్జన్తి వేదనా, తాసు **సబ్బవేదనాసు వీతరాగో** హోతి. తస్మా తమత్థం దస్సేన్తో "కిం పత్తినమాహు వేదగు"న్తి (సు॰ ని॰ ౫౩౩) పుట్ఠో "ఇదం పత్తిన"న్తి అవత్వా "వేదాని విచేయ్య...పే॰... వేదగూ సో"తి ఆహ. యస్మా వా యో పవిచయపఞ్ఞాయ **వేదాని**

విచేయ్య, తత్థ ఛన్దరాగప్పహానేన **సబ్బం వేదమతిచ్చ** వత్తతి. **సో** సత్థసఙ్ఖాతాని **వేదాని** గతో ఞాతో అతిక్కన్తోవ హోతి. యో **వేదనాసు వీతరాగో,** సోపి వేదనాసఙ్ఖాతాని **వేదాని** గతో అతిక్కన్తో , అతివేదనం గతోతిపి **వేదగూ.** తస్మా తమ్పి అత్థం దస్సేన్తో "ఇదం పత్తిన"న్తి అవత్వా "వేదాని విచేయ్య…పే.… వేదగూ సో"తి ఆహ.

సమేచ్చాతి ఞాణేన సమాగన్త్వా. **అభిసమేచ్చాతి** ఞాణేన పటివిజ్ఝిత్వా. **ధమ్మన్తి** చతుసచ్చధమ్మం. **సబ్బే సఙ్ఖారాతి** సబ్బే సప్పచ్చయా ధమ్మా. తే హి సఙ్ఖతసఙ్ఖారా నామ. పచ్చయేహి సఙ్గమ్మ కరీయన్తీతి సఙ్ఖారా, తే ఏవం పచ్చయేహి సఙ్గమ్మ కతత్తా "సఙ్ఖతా"తి విసేసేత్వా వుత్తా. "కమ్మనిబ్బత్తా తేభూమకరూపారూపధమ్మా అభిసఙ్ఖతసఙ్ఖారా"తి (విసుద్ధి॰ ౨.౨౩౮) అట్ఠకథాసు వుత్తా. తేపి "అనిచ్చా వత సఙ్ఖారా"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౨౨౧, ౨౭౨; సం॰ ని॰ ౧.౧౮౬) సఙ్ఖతసఙ్ఖారేసు సఙ్గహం గచ్ఛన్తి. "అవిజ్జాగతోయం, భిక్ఖవే, పురిసపుగ్గలో పుఞ్ఞఞ్చే సఙ్ఖారం అభిసఙ్ఖరోతీ"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౨.౫౧) అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారావ ఆగతా. తేభూమికకుసలాకుసలచేతనా అభిసఙ్ఖరణకసఙ్ఖారా నామ. "యావతికా అభిసఙ్ఖారస్స గతి, తావతికం గన్త్వా అక్ఖాహతం మఞ్ఞే అట్ఠాసీ"తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౩.౧౫) ఆగతం కాయికచేతసికవీరియం పయోగాభిసఙ్ఖారో నామ. "సఞ్ఞావేదయితనిరోధం సమాపన్నస్స ఖో, ఆవుసో విసాఖ, భిక్ఖునో పఠమం నిరుజ్ఝతి వచీసఙ్ఖారో, తతో కాయసఙ్ఖారో, తతో చిత్తసఙ్ఖారో"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౪) ఆగతా వితక్కవిచారా వాచం సఙ్ఖరోన్తీతి వచీసఙ్ఖారా, అస్సాసపస్సాసా కాయేన సఙ్ఖరీయన్తీతి కాయసఙ్ఖారా, సఞ్ఞా చ వేదనా చ చిత్తేన సఙ్ఖరీయన్తీతి చిత్తసఙ్ఖారా. ఇధ పన సఙ్ఖతసఙ్ఖారా అధిప్పేతా. **అనిచ్చా** హుత్వా అభావట్ఠేన. **దుక్ఖా** పటిపీళనట్ఠేన. **సబ్బే ధమ్మాతి** నిబ్బానమ్పి అన్తోకత్వా వుత్తా. **అనత్తా** అవసవత్తనట్ఠేన. **అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారాతి** ఏత్థ యం పటిచ్చ ఫలమేతి, సో పచ్చయో. **పటిచ్చాతి** న వినా, అపచ్చక్ఖిత్వాతి అత్థో. **ఏతీతి** ఉప్పజ్జతి చేవ పవత్తతి చాతి అత్థో. అపిచ ఉపకారకట్ఠో పచ్చయట్ఠో. అవిజ్జా చ సా పచ్చయో చాతి అవిజ్జాపచ్చయో, తస్మా అవిజ్జాపచ్చయా. సఙ్ఖారా **సమ్భవన్తీతి** నిబ్బత్తన్తి, ఏవం సమ్భవన్తిసద్దస్స సేసపదేహిపి యోజనా కాతబ్బా.

తత్థ కతమా అవిజ్జా? దుక్ఖే అఞ్ఞాణం, దుక్ఖసముదయే అఞ్ఞాణం, దుక్ఖనిరోధే అఞ్ఞాణం, దుక్ఖనిరోధగామినియా పటిపదాయ అఞ్ఞాణం, పుబ్బన్తే అఞ్ఞాణం, అపరన్తే అఞ్ఞాణం, పుబ్బన్తాపరన్తే అఞ్ఞాణం, ఇదప్పచ్చయతాపటిచ్చసముప్పన్నేసు ధమ్మేసు అఞ్ఞాణం. కతమే సఙ్ఖారా? పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారో, కాయసఙ్ఖారో వచీసఙ్ఖారో చిత్తసఙ్ఖారో, అట్ఠ కామావచరకుసలచేతనా, పఞ్చ రూపావచరకుసలచేతనా పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో, ద్వాదస అకుసలచేతనా అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో, చతస్సో అరూపావచరకుసలచేతనా ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారో, కాయసఞ్చేతనా కాయసఙ్ఖారో, వచీసఞ్చేతనా వచీసఙ్ఖారో, మనోసఞ్చేతనా చిత్తసఙ్ఖారో.

తత్థ సియా – కథం పనేతం జానితబ్బం "ఇమే సఙ్ఖారా అవిజ్జాపచ్చయా హోన్తీ"తి? అవిజ్జాభావే భావతో. యస్స హి దుక్ఖాదీసు అవిజ్జాసఙ్ఖాతం అఞ్ఞాణం అప్పహీనం హోతి, సో దుక్ఖే తావ పుబ్బన్తాదీసు చ అఞ్ఞాణేన సంసారదుక్ఖం సుఖసఞ్ఞాయ గహేత్వా తస్సేవ హేతుభూతే తివిధేపి సఙ్ఖారే ఆరభతి. సముదయే అఞ్ఞాణేన దుక్ఖహేతుభూతేపి తణ్హాపరిక్ఖారే సఙ్ఖారే సుఖహేతుతో మఞ్ఞమానో ఆరభతి. నిరోధే పన మగ్గే చ అఞ్ఞాణేన దుక్ఖస్స అనిరోధభూతేపి గతివిసేసే దుక్ఖనిరోధసఞ్ఞీ హుత్వా నిరోధస్స చ అమగ్గభూతేసుపి యఞ్ఞామరతపాదీసు నిరోధమగ్గసఞ్ఞీ హుత్వా దుక్ఖనిరోధం పత్థయమానో యఞ్ఞామరతపాదిముఖేన తివిధేపి సఙ్ఖారే ఆరభతి.

అపి చ సో తాయ చతూసు సచ్చేసు అప్పహీనావిజ్జతాయ విసేసతో జాతిజరారోగమరణాదిఅనేకాదీనవవోకిణ్ణమ్పి పుఞ్ఞఫలసఙ్ఖాతం దుక్ఖం దుక్ఖతో అజానన్తో తస్స అధిగమాయ కాయవచీచిత్తసఙ్ఖారభేదం పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారం ఆరభతి దేవచ్ఛరకామకో వియ మరుప్పపాతం. సుఖసమ్మతస్సాపి చ తస్స పుఞ్ఞఫలస్స అన్తే మహాపరిళాహజనికం విపరిణామదుక్ఖతం అప్పస్సాదతఞ్చ అపస్సన్తోపి తప్పచ్చయం వుత్తప్పకారమేవ పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారం ఆరభతి సలభో వియ దీపసిఖాభినిపాతం, మధుబిన్దుగిద్ధో వియ చ మధులిత్తసత్థధారాలేహనం.

కాముపసేవనాదీసు చ సవిపాకేసు ఆదీనవం అపస్సన్తో సుఖసఞ్ఞాయ చేవ కిలేసాభిభూతతాయ చ ద్వారత్తయప్పవత్తమ్పి అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారం ఆరభతి బాలో వియ గూథకీళనం, మరితుకామో వియ చ విసఖాదనం. ఆరుప్పవిపాకేసు చాపి సఙ్ఖారవిపరిణామదుక్ఖతం అనవబుజ్ఝమానో సస్సతాదివిపల్లాసేన చిత్తసఙ్ఖారభూతం ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారం ఆరభతి దిసామూళ్హో వియ పిసాచనగరాభిముఖమగ్గగమనం. ఏవం యస్మా అవిజ్జాభావతోవ సఙ్ఖారభావో, న అభావతో. తస్మా జానితబ్బమేతం "ఇమే సఙ్ఖారా అవిజ్జాపచ్చయా హోన్తీ"తి.

ఏత్థాహ – గణ్హామ తావ ఏతం "అవిజ్జా సఙ్ఖారానం పచ్చయో"తి, కిం పనాయమేకావ అవిజ్జా సఙ్ఖారానం పచ్చయో, ఉదాహు అఞ్ఞేపి పచ్చయా సన్తీతి? కిం పనేత్థ యది తావ ఏకావ, ఏకకారణవాదో ఆపజ్జతి. అథ అఞ్ఞేపి సన్తి, "అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా"తి ఏకకారణనిద్దేసో నుపపజ్జతీతి? న నుపపజ్జతి. కస్మా? యస్మా –

> "ఏకం న ఏకతో ఇధ, నానేకమనేకతోపి నో ఏకం;
>
> ఫలమత్థి అత్థి పన ఏక-హేతుఫలదీపనే అత్థో". (విభ॰ అట్ఠ॰ ౨౨౬, సఙ్ఖారపదనిద్దేస; పటి॰ మ॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౧౦౨; విసుద్ధి॰ ౨.౬౧౭);

భగవా హి కత్థచి పధానత్తా, కత్థచి పాకటత్తా, కత్థచి అసాధారణత్తా దేసనావిలాసస్స చ వేనేయ్యానఞ్చ అనురూపతో ఏకమేవ హేతుం వా ఫలం వా దీపేతి. తస్మా అయమిధ అవిజ్జా విజ్జమానేసుపి అఞ్ఞేసు వత్థారమ్మణసహజాతధమ్మాదీసు సఙ్ఖారకారణేసు "అస్సాదానుపస్సినో తణ్హా పవడ్ఢతీ"తి (సం॰ ని॰ ౨.౫౨) చ, "అవిజ్జాసముదయా ఆసవసముదయో"తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౦౪) చ వచనతో అఞ్ఞేసమ్పి తణ్హాదీనం సఙ్ఖారహేతూనం హేతూతి పధానత్తా, "అవిద్వా, భిక్ఖవే, అవిజ్జాగతో పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారమ్పి అభిసఙ్ఖరోతీ"తి పాకటత్తా, అసాధారణత్తా చ సఙ్ఖారానం హేతుభావేన దీపితాతి వేదితబ్బా. ఏతేనేవ చ ఏకేకహేతుఫలదీపనపరిహారవచనేన సబ్బత్థ ఏకేకహేతుఫలదీపనే పయోజనం వేదితబ్బన్తి.

ఏత్థాహ – ఏవం సన్తేపి ఏకన్తానిట్ఠఫలాయ సావజ్జాయ అవిజ్జాయ కథం పుఞ్ఞానేఞ్జాభిసఙ్ఖారపచ్చయత్తం యుజ్జతి? న హి నిమ్బబీజతో ఉచ్ఛు ఉప్పజ్జతీతి. కథం న యుజ్జిస్సతి? లోకస్మిఞ్హి –

> "విరుద్ధో చావిరుద్ధో చ, సదిసాసదిసో తథా;
> ధమ్మానం పచ్చయో సిద్ధో, విపాకా ఏవ తే చ న".

ఇతి అయం అవిజ్జా విపాకవసేన ఏకన్తానిట్ఠఫలా, సభావవసేన చ సావజ్జాపి సమానా సబ్బేసమ్పి ఏతేసం పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారాదీనం యథానురూపం ఠానకిచ్చసభావవిరుద్ధావిరుద్ధపచ్చయవసేన, సదిసాసదిసపచ్చయవసేన చ

పచ్చయో హోతీతి వేదితబ్బొ. అపి చ అయం అఞ్ఞోపి పరియాయో –

“చుతూపపాతే సంసారే, సఙ్ఖారానఞ్చ లక్ఖణే;
యో పటిచ్చసముప్పన్న-ధమ్మేసు చ విముయ్హతి.

“అభిసఙ్ఖరోతి సో ఏతే, సఙ్ఖారే తివిధే యతో;
అవిజ్జా పచ్చయో తేసం, తివిధానమ్పయం తతో.

“యథాపి నామ జచ్చన్ధో, నరో అపరిణాయకో;
ఏకదా యాతి మగ్గేన, ఉమ్మగ్గేనాపి ఏకదా.

“సంసారే సంసరం బాలో, తథా అపరిణాయకో;
కరోతి ఏకదా పుఞ్ఞం, అపుఞ్ఞమపి ఏకదా.

“యదా చ ఞత్వా సో ధమ్మం, సచ్చాని అభిసమేస్సతి;
తదా అవిజ్జూపసమా, ఉపసన్తో చరిస్సతీ”తి.

సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణన్తి ఛవిఞ్ఞాణకాయా చక్ఖువిఞ్ఞాణం సోతవిఞ్ఞాణం ఘానవిఞ్ఞాణం జివ్హావిఞ్ఞాణం కాయవిఞ్ఞాణం మనోవిఞ్ఞాణం. తత్థ చక్ఖువిఞ్ఞాణం కుసలవిపాకం అకుసలవిపాకన్తి దువిధం. తథా సోతఘానజివ్హాకాయవిఞ్ఞాణాని. మనోవిఞ్ఞాణం పన ద్వే విపాకమనోధాతుయో, తిస్సో అహేతుకవిపాకమనోవిఞ్ఞాణధాతుయో, అట్ఠ సహేతుకవిపాకచిత్తాని, పఞ్చ రూపావచరవిపాకచిత్తాని, చత్తారి అరూపావచరవిపాకచిత్తానీతి బావీసతివిధం. ఇతి సబ్బాని బాత్తింసలోకియవిపాకవిఞ్ఞాణాని.

తత్థ సియా – కథం పనేతం జానితబ్బం “ఇదం వుత్తప్పకారం విఞ్ఞాణం సఙ్ఖారపచ్చయా హోతీ”తి? ఉపచితకమ్మాభావే విపాకాభావతో. విపాకఞ్హేతం, విపాకఞ్చ న ఉపచితకమ్మాభావే ఉప్పజ్జతి, యది ఉప్పజ్జేయ్య, సబ్బేసం సబ్బవిపాకాని ఉప్పజ్జేయ్యుం, న చ ఉప్పజ్జన్తీతి జానితబ్బమేతం “సఙ్ఖారపచ్చయా ఇదం విఞ్ఞాణం హోతీ”తి. సబ్బమేవ హి ఇదం పవత్తిపటిసన్ధివసేన ద్వేధా పవత్తతి . తత్థ ద్వే పఞ్చవిఞ్ఞాణాని, ద్వే మనోధాతుయో, సోమనస్ససహగతా అహేతుకమనోవిఞ్ఞాణధాతూతి ఇమాని తేరస పఞ్చవోకారభవే పవత్తియంయేవ పవత్తన్తి. సేసాని ఏకూనవీసతి తీసు భవేసు యథానురూపం పవత్తియమ్పి పటిసన్ధియమ్పి పవత్తన్తి.

“లద్ధప్పచ్చయమితి ధమ్మ-మత్తమేతం భవన్తరముపేతి;
నాస్స తతో సఙ్కన్తి, న తతో హేతుం వినా హోతి”.

ఇతి హేతం లద్ధప్పచ్చయం రూపారూపధమ్మమత్తం ఉప్పజ్జమానం “భవన్తరముపేతీ”తి వుచ్చతి, న సత్తో న జీవో. తస్స చ నాపి అతీతభవతో ఇధ సఙ్కన్తి అత్థి, నాపి తతో హేతుం వినా ఇధ పాతుభావో. ఏత్థ చ పురిమం చవనతో చుతి, పచ్ఛిమం భవన్తరాదిపటిసన్ధానతో పటిసన్ధీతి వుచ్చతి.

ఏత్థాహ – నను ఏవం అసఙ్కన్తిపాతుభావే సతి యే ఇమస్మిం మనుస్సత్తభావే ఖన్ధా, తేసం నిరుద్ధత్తా, ఫలపచ్చయస్స చ కమ్మస్స తత్థ అగమనతో, అఞ్ఞస్స అఞ్ఞతో చ తం ఫలం సియా, ఉపభుఞ్జకే చ అసతి కస్స తం ఫలం సియా, తస్మా న సున్దరమిదం విధానన్తి? తత్రిదం వుచ్చతి –

“సన్తానే యం ఫలం ఏతం, నాఞ్ఞస్స న చ అఞ్ఞతో;
బీజానం అభిసఙ్ఖారో, ఏతస్సత్థస్స సాధకో.

“ఫలస్సుప్పత్తియా ఏవ, సిద్ధా భుఞ్జకసమ్ముతి;
ఫలుప్పాదేన రుక్ఖస్స, యథా ఫలతి సమ్ముతీ”తి.

యోపి వదేయ్య “ఏవం సన్తేపి ఏతే సఙ్ఖారా విజ్జమానా వా ఫలస్స పచ్చయా సియుం, అవిజ్జమానా వా. యది చ విజ్జమానా, పవత్తిక్ఖణేయేవ నేసం విపాకేన భవితబ్బం. అథ అవిజ్జమానా, పవత్తితో పుబ్బే పచ్ఛా చ నిచ్చం ఫలావహా సియు”న్తి. సో ఏవం వత్తబ్బో –

“కతత్తా పచ్చయా ఏతే, న చ నిచ్చం ఫలావహా;
పాటిభోగాదికం తత్థ, వేదితబ్బం నిదస్సన”న్తి.

విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూపన్తి ఇధ వేదనాసఞ్ఞాసఙ్ఖారక్ఖన్ధా నామం, చత్తారి మహాభూతాని చతున్నఞ్చ మహాభూతానం ఉపాదాయరూపం రూపం. అభావకగబ్భసేయ్యకానం అణ్డజానఞ్చ పటిసన్ధిక్ఖణే వత్థుదసకం కాయదసకన్తి వీసతి రూపరూపాని, తయో చ అరూపినో ఖన్ధాతి ఏతే తేవీసతి ధమ్మా “విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూప”న్తి వేదితబ్బా. సభావకానం భావదసకం పక్ఖిపిత్వా తేత్తింస, ఓపపాతికసత్తేసు బ్రహ్మకాయికాదీనం పటిసన్ధిక్ఖణే చక్ఖుసోతవత్థుదసకాని జీవితిన్ద్రియనవకఞ్చాతి ఏకూనచత్తాలీస రూపరూపాని, తయో చ అరూపినో ఖన్ధాతి ఏతే బాచత్తాలీస ధమ్మా “విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూప”న్తి వేదితబ్బా. కామభవే పన సేసఓపపాతికానం, సంసేదజానం వా సభావకపరిపుణ్ణాయతనానం పటిసన్ధిక్ఖణే చక్ఖుసోతఘానజివ్హాకాయవత్థుభావదసకానీతి సత్తతి రూపరూపాని, తయో చ అరూపినో ఖన్ధాతి ఏతే తేసత్తతి ధమ్మా “విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూప”న్తి వేదితబ్బా. ఏస ఉక్కంసో, అవకంసేన పన తంతందసకవికలానం తస్స తస్స వసేన హాపేత్వా హాపేత్వా పటిసన్ధియం విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూపసఙ్ఖా వేదితబ్బా. అరూపీనం పన తయోవ అరూపినో ఖన్ధా. అసఞ్ఞీనం రూపతో జీవితిన్ద్రియనవకమేవాతి. ఏస తావ పటిసన్ధియం నయో.

పవత్తే పన సబ్బత్థ రూపపవత్తిదేసే పటిసన్ధిచిత్తస్స ఠితిక్ఖణే పటిసన్ధిచిత్తేన సహ పవత్తఉతుతో ఉతుసముట్ఠానం సుద్ధట్ఠకం పాతుభవతి. పఠమభవఙ్గతో పభుతి చిత్తసముట్ఠానం సుద్ధట్ఠకం, సద్దపాతుభావకాలే ఉతుతో చేవ చిత్తతో చ సద్దనవకం, కబళీకారాహారూపజీవీనం ఆహారసముట్ఠానం సుద్ధట్ఠకన్తి ఏవం ఆహారసముట్ఠానస్స, సుద్ధట్ఠకస్స, ఉతుచిత్తసముట్ఠానానఞ్చ ద్విన్నం నవకానం వసేన ఛబ్బీసతివిధం, ఏకేకచిత్తే తిక్ఖత్తుం ఉప్పజ్జమానం వుత్తకమ్మసముట్ఠానఞ్చ సత్తతివిధన్తి ఛన్నవుతివిధం రూపం, తయో చ అరూపినో ఖన్ధాతి నవనవుతిధమ్మా యథాసమ్భవం “విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూప”న్తి వేదితబ్బా.

తత్థ సియా – కథం పనేతం జానితబ్బం “పటిసన్ధినామరూపం విఞ్ఞాణపచ్చయా హోతీ”తి? సుత్తతో యుత్తితో చ. సుత్తే హి “చిత్తానుపరివత్తినో ధమ్మా”తిఆదినా (ధ॰ స॰ దుకమాతికా ౬౨) నయేన బహుధా వేదనాదీనం విఞ్ఞాణపచ్చయతా సిద్ధా. యుత్తితో పన –

“చిత్తజేన హి రూపేన, ఇధ దిట్ఠేన సిజ్ఝతి;
అదిట్ఠస్సాపి రూపస్స, విఞ్ఞాణం పచ్చయో ఇతీ”తి.

నామరూపపచ్చయా సళాయతనన్తి నామం వుత్తమేవ. ఇధ పన రూపం నియమతో చత్తారి మహాభూతాని, ఛ వత్థూని, జీవితిన్ద్రియన్తి ఏకాదసవిధం. సళాయతనం పన చక్ఖాయతనం సోతఘానజివ్హాకాయమనాయతనం.

తత్థ సియా – కథం పనేతం జానితబ్బం “నామరూపం సళాయతనస్స పచ్చయో”తి? నామరూపభావే భావతో. తస్స తస్స హి నామస్స రూపస్స చ భావే తం తం ఆయతనం హోతి, న అఞ్ఞథాతి.

సళాయతనపచ్చయా ఫస్సోతి –

“ఛళేవ ఫస్సా సఙ్ఖేపా, చక్ఖుసమ్ఫస్సఆదయో;
విఞ్ఞాణమివ బాత్తింస, విత్థారేన భవన్తి తే”.

ఫస్సపచ్చయా వేదనాతి –

“ద్వారతో వేదనా వుత్తా, చక్ఖుసమ్ఫస్సజాదికా;
ఛళేవ తా పభేదేన, ఇధ బాత్తింస వేదనా”.

వేదనాపచ్చయా తణ్హాతి –

“రూపతణ్హాదిభేదేన, ఛ తణ్హా ఇధ దీపితా;
ఏకేకా తివిధా తత్థ, పవత్తాకారతో మతా.

“దుక్ఖీ సుఖం పత్థయతి, సుఖీ భియ్యోపి ఇచ్ఛతి;
ఉపేక్ఖా పన సన్తత్తా, సుఖమిచ్చేవ భాసితా.

“తణ్హాయ పచ్చయా తస్మా, హోన్తి తిస్సోపి వేదనా;
వేదనాపచ్చయా తణ్హా, ఇతి వుత్తా మహేసినా”తి.

తణ్హాపచ్చయా ఉపాదానన్తి చత్తారి ఉపాదానాని కాముపాదానం దిట్ఠుపాదానం సీలబ్బతుపాదానం అత్తవాదుపాదానం. **ఉపాదానపచ్చయా భవోతి** ఇధ కమ్మభవో అధిప్పేతో, ఉపపత్తిభవో పన పదుద్ధారవసేన వుత్తో. **భవపచ్చయా జాతీతి** కమ్మభవపచ్చయా జాతి పటిసన్ధిఖన్ధానం పాతుభావో.

తత్థ సియా – కథం పనేతం జానితబ్బం “భవో జాతియా పచ్చయో”తి చే? బాహిరపచ్చయసమత్తేపి హీనపణీతతాదివిసేసదస్సనతో. బాహిరానఞ్హి జనకజననిసుక్కసోణితాహారాదీనం పచ్చయానం సమత్తేపి సత్తానం యమకానమ్పి సతం హీనపణీతతాదివిసేసో దిస్సతి. సో చ న అహేతుకో సబ్బదా చ సబ్బేసఞ్చ అభావతో, న కమ్మభవతో అఞ్ఞహేతుకో తదభినిబ్బత్తకసత్తానం అజ్ఝత్తసన్తానే అఞ్ఞస్స కారణస్స అభావతోతి కమ్మభవహేతుకోవ. కమ్మఞ్హి సత్తానం హీనపణీతతాదివిసేసస్స హేతు. తేనాహ భగవా – “కమ్మం సత్తే విభజతి యదిదం హీనపణీతతాయా”తి (మ॰ ని॰ ౩.౨౮౯). తస్మా జానితబ్బమేతం “భవో జాతియా పచ్చయో”తి.

జాతిపచ్చయా జరామరణన్తిఆదీసు యస్మా అసతి జాతియా జరామరణఞ్చేవ సోకాదయో చ ధమ్మా న హోన్తి, జాతియా పన సతి జరామరణఞ్చేవ జరామరణసఙ్ఖాతదుక్ఖధమ్మఫుట్ఠస్స బాలస్స జరామరణాదిసమ్బన్ధా వా తేన తేన దుక్ఖధమ్మేన ఫుట్ఠస్స అనభిసమ్బన్ధా వా సోకాదయో చ ధమ్మా హోన్తి. తస్మా జాతిపచ్చయా జరామరణన్తి. **సమేచ్చ అభిసమేచ్చ ధమ్మ**న్తి ఞాణేన సమాగన్త్వా చతుసచ్చధమ్మం పటివిజ్ఝిత్వా.

ఏవం ద్వాదసపదికం పచ్చయాకారప్పవత్తిం దస్సేత్వా ఇదాని వివట్టవసేన అవిజ్జాదీనం నిరోధదస్సనత్థం “**అవిజ్జానిరోధా సఙ్ఖారనిరోధోతి సమేచ్చ అభిసమేచ్చ ధమ్మ**”న్తిఆదిమాహ. తత్థ **అవిజ్జానిరోధా**తి అవిజ్జాయ అనుప్పాదనిరోధా పున అప్పవత్తినిరోధేన. **సఙ్ఖారనిరోధో**తి సఙ్ఖారానం అనుప్పాదనిరోధో హోతి. ఏవం సేసపదేసుపి. **ఇదం దుక్ఖ**న్తిఆదయో పుబ్బే వుత్తనయా ఏవ. **ఇమే ధమ్మా అభిఞ్ఞేయ్యా**తి ఇమే తేభూమకా ధమ్మా సభావలక్ఖణావబోధవసేన సోభనాకారేన, అధికేన ఞాణేన వా సభావతో జానితబ్బా. **పరిఞ్ఞేయ్యా**తి సామఞ్ఞలక్ఖణావబోధవసేన, కిచ్చసమాపనవసేన చ బ్యాపిత్వా జానితబ్బా. **ఇమే ధమ్మా పహాతబ్బా**తి ఇమే సముదయపక్ఖికా ధమ్మా తేన తేన గుణఙ్గేన పహాతబ్బా. **భావేతబ్బా**తి వడ్ఢేతబ్బా. **సచ్ఛికాతబ్బా**తి పచ్చక్ఖం కాతబ్బా. దువిధా సచ్ఛికిరియా పటిలాభసచ్ఛికిరియా చ ఆరమ్మణసచ్ఛికిరియా చ. **ఛన్నం ఫస్సాయతనాన**న్తి చక్ఖాదీనం ఛన్నం ఆయతనానం. **సముదయఞ్చ అత్థఙ్గమఞ్చా**తి ఉప్పాదఞ్చ నిరోధఞ్చ.

భూరిపఞ్ఞోతి భూరి వియాతి భూరి, తాయ భూరిపఞ్ఞాయ సమన్నాగతో భూరిపఞ్ఞో. **మహాపఞ్ఞో**తిఆదీసు మహాపఞ్ఞాదీహి సమన్నాగతోతి అత్థో.

తత్రిదం మహాపఞ్ఞాదీనం నానత్తం – కతమా మహాపఞ్ఞా? మహన్తే అత్థే పరిగ్గణ్హాతీతి మహాపఞ్ఞా. మహన్తే ధమ్మే... పే॰... మహన్తా నిరుత్తియో... మహన్తాని పటిభానాని పరిగ్గణ్హాతీతి మహాపఞ్ఞా. మహన్తే సీలక్ఖన్ధే పరిగ్గణ్హాతీతి మహాపఞ్ఞా. మహన్తే సమాధిక్ఖన్ధే...పే॰... పఞ్ఞాక్ఖన్ధే... విముత్తిక్ఖన్ధే... విముత్తిఞాణదస్సనక్ఖన్ధే పరిగ్గణ్హాతీతి మహాపఞ్ఞా. మహన్తాని ఠానాఠానాని...పే॰... మహావిహారసమాపత్తియో... మహన్తాని అరియసచ్చాని... మహన్తే సతిపట్ఠానే... సమ్మప్పధానే... ఇద్ధిపాదే... మహన్తాని ఇన్ద్రియాని ... బలాని... బోజ్ఝఙ్గాని... మహన్తే అరియమగ్గే... మహన్తాని సామఞ్ఞఫలాని... మహాఅభిఞ్ఞాయో... మహన్తం పరమత్థం నిబ్బానం పరిగ్గణ్హాతీతి మహాపఞ్ఞా.

కతమా పుథుపఞ్ఞా? పుథునానాఖన్ధేసు ఞాణం పవత్తతీతి పుథుపఞ్ఞా. పుథునానాధాతూసు...పే॰... పుథునానాఆయతనేసు... పుథునానాపటిచ్చసముప్పాదేసు... పుథునానాసుఞ్ఞతమనుపలబ్భేసు... పుథునానాఅత్థేసు... ధమ్మేసు... నిరుత్తీసు... పటిభానేసు... పుథునానాసీలక్ఖన్ధేసు...

పుథునానాసమాధిపఞ్ఞావిముత్తివిముత్తిఞాణదస్సనక్ఖన్ధేసు... పుథునానాఠానాఠానేసు... పుథునానావిహారసమాపత్తీసు... పుథునానాఅరియసచ్చేసు... పుథునానాసతిపట్ఠానేసు... సమ్మప్పధానేసు... ఇద్ధిపాదేసు... ఇన్ద్రియేసు... బలేసు... బోజ్ఝఙ్గేసు... పుథునానాఅరియమగ్గేసు... సామఞ్ఞఫలేసు... అభిఞ్ఞాసు... పుథునానాజనసాధారణే ధమ్మే సమతిక్కమ్మ పరమత్థే నిబ్బానే ఞాణం పవత్తతీతి పుథుపఞ్ఞా.

కతమా హాసపఞ్ఞా? ఇధేకచ్చో హాసబహులో వేదబహులో తుట్ఠిబహులో పామోజ్జబహులో సీలం పరిపూరేతి. ఇన్ద్రియసంవరం పరిపూరేతి. భోజనే మత్తఞ్ఞుతం...పే.... జాగరియానుయోగం... సీలక్ఖన్ధం... సమాధిక్ఖన్ధం... పఞ్ఞాక్ఖన్ధం... విముత్తిక్ఖన్ధం... విముత్తిఞాణదస్సనక్ఖన్ధం పరిపూరేతీతి హాసపఞ్ఞా. హాసబహులో...పే.... పామోజ్జబహులో ఠానాఠానం పటివిజ్ఝతీతి హాసపఞ్ఞా. హాసబహులో విహారసమాపత్తియో పరిపూరేతీతి హాసపఞ్ఞా. హాసబహులో అరియసచ్చాని పటివిజ్ఝతీతి హాసపఞ్ఞా. సతిపట్ఠానే భావేతి సమ్మప్పధానే... ఇద్ధిపాదే... ఇన్ద్రియాని... బలాని... బోజ్ఝఙ్గే... అరియమగ్గం భావేతీతి హాసపఞ్ఞా, హాసబహులో సామఞ్ఞఫలాని సచ్ఛికరోతీతి హాసపఞ్ఞా, అభిఞ్ఞాయో పటివిజ్ఝతీతి హాసపఞ్ఞా, హాసబహులో పరమత్థం నిబ్బానం సచ్ఛికరోతీతి హాసపఞ్ఞా.

కతమా జవనపఞ్ఞా? యం కిఞ్చి రూపం అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నం అజ్ఝత్తం వా బహిద్ధా వా ఓళారికం వా సుఖుమం వా హీనం వా పణీతం వా యం దూరే సన్తికే వా, సబ్బం రూపం అనిచ్చతో ఖిప్పం జవతీతి జవనపఞ్ఞా. దుక్ఖతో, అనత్తతో ఖిప్పం జవతీతి జవనపఞ్ఞా. యా కాచి వేదనా...పే.... యా కాచి సఞ్ఞా... యే కేచి సఙ్ఖారా... యం కిఞ్చి విఞ్ఞాణం అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నం...పే.... యం దూరే సన్తికే వా, సబ్బం విఞ్ఞాణం అనిచ్చతో... దుక్ఖతో... అనత్తతో ఖిప్పం జవతీతి జవనపఞ్ఞా. చక్ఖుం...పే.... జరామరణం అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నం అనిచ్చతో... దుక్ఖతో... అనత్తతో ఖిప్పం జవతీతి జవనపఞ్ఞా.

రూపం అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నం అనిచ్చం ఖయట్ఠేన, దుక్ఖం భయట్ఠేన, అనత్తా అసారకట్ఠేనాతి తులయిత్వా తీరయిత్వా విభావయిత్వా విభూతం కత్వా రూపనిరోధే నిబ్బానే ఖిప్పం జవతీతి జవనపఞ్ఞా. వేదనా... సఞ్ఞా... సఙ్ఖారా... విఞ్ఞాణం... చక్ఖుం...పే.... జరామరణం అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నం అనిచ్చం ఖయట్ఠేన, దుక్ఖం భయట్ఠేన, అనత్తా అసారకట్ఠేనాతి తులయిత్వా...పే.... విభూతం కత్వా జరామరణనిరోధే నిబ్బానే ఖిప్పం జవతీతి జవనపఞ్ఞా.

రూపం అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నం అనిచ్చం సఙ్ఖతం పటిచ్చసముప్పన్నం ఖయధమ్మం వయధమ్మం విరాగధమ్మం నిరోధధమ్మన్తి తులయిత్వా...పే.... విభూతం కత్వా రూపనిరోధే నిబ్బానే ఖిప్పం జవతీతి జవనపఞ్ఞా. వేదనా...పే.... సఞ్ఞా... సఙ్ఖారా... విఞ్ఞాణం... చక్ఖుం...పే.... జరామరణం అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నం అనిచ్చం...పే.... నిరోధధమ్మన్తి తులయిత్వా...పే.... విభూతం కత్వా జరామరణనిరోధే నిబ్బానే ఖిప్పం జవతీతి జవనపఞ్ఞా.

కతమా తిక్ఖపఞ్ఞా? ఖిప్పం కిలేసే ఛిన్దతీతి తిక్ఖపఞ్ఞా. ఉప్పన్నం కామవితక్కం నాధివాసేతి. ఉప్పన్నం బ్యాపాదవితక్కం... ఉప్పన్నం విహింసావితక్కం... ఉప్పన్నుప్పన్నే పాపకే అకుసలే ధమ్మే... ఉప్పన్నం రాగం... ఉప్పన్నం దోసం... మోహం... కోధం... ఉపనాహం... మక్ఖం... పళాసం... ఇస్సం... మచ్ఛరియం... మాయం... సాఠేయ్యం... థమ్భం... సారమ్భం... మానం... అతిమానం... మదం... పమాదం... సబ్బే కిలేసే... సబ్బే దుచ్చరితే...

సబ్బే అభిసఙ్ఖారే... సబ్బే భవగామికమ్మే నాధివాసేతి పజహతి వినోదేతి బ్యన్తీకరోతి అనభావం గమేతీతి తిక్ఖపఞ్ఞా. ఏకమ్హి ఆసనే చత్తారో అరియమగ్గా, చత్తారి చ సామఞ్ఞఫలాని, చతస్సో చ పటిసమ్భిదాయో, ఛ అభిఞ్ఞాయో అధిగతా హోన్తి సచ్ఛికతా ఫస్సితా పఞ్ఞాయాతి తిక్ఖపఞ్ఞా.

కతమా నిబ్బేధికపఞ్ఞా? ఇధేకచ్చో సబ్బసఙ్ఖారేసు ఉబ్బేగబహులో హోతి ఉత్తాసబహులో ఉక్కణ్ఠనబహులో అరతిబహులో అనభిరతిబహులో బహిముఖో న రమతి సబ్బసఙ్ఖారేసు, అనిబ్బిద్ధపుబ్బం అపదాలితపుబ్బం లోభక్ఖన్ధం నిబ్బిజ్ఝతి పదాలేతీతి నిబ్బేధికపఞ్ఞా. అనిబ్బిద్ధపుబ్బం అపదాలితపుబ్బం దోసక్ఖన్ధం...పే.... మోహక్ఖన్ధం... కోధం... ఉపనాహం...పే.... సబ్బే భవగామికమ్మే నిబ్బిజ్ఝతి పదాలేతీతి నిబ్బేధికపఞ్ఞా.

౨౮. **స సబ్బధమ్మేసు విసేనిభూతో, యం కిఞ్చి దిట్ఠం వ సుతం ముతం వా**తి సో భూరిపఞ్ఞో ఖీణాసవో యం కిఞ్చి దిట్ఠం వా సుతం వా ముతం వా తేసు సబ్బధమ్మేసు మారసేనం వినాసేత్వా ఠితభావేన విసేనిభూతో. **తమేవ దస్సి**న్తి తం ఏవ విసుద్ధదస్సిం. **వివటం చరన్త**న్తి తణ్హాఛదనాదివిగమేన వివటం హుత్వా చరన్తం. **కేనీధ లోకస్మి వికప్పయేయ్యా**తి కేన ఇధ లోకే తణ్హాకప్పేన వా దిట్ఠికప్పేన వా కోచి వికప్పేయ్య, తేసం వా పహీనత్తా రాగాదినా పుబ్బే వుత్తేనాతి.

కామా తే పఠమా సేనాతిఆదీసు చతూసు గాథాసు అయమత్థో – యస్మా ఆదితోవ అగారియభూతే సత్తే వత్థుకామేసు కిలేస**కామా** మోహయన్తి, తే అభిభుయ్య అనగారియభావం ఉపగతానం పన్తేసు వా సేనాసనేసు, అఞ్ఞతరఞ్ఞతరేసు వా అధికుసలేసు ధమ్మేసు **అరతి** ఉప్పజ్జతి. వుత్తఞ్హేతం – “పబ్బజితేన ఖో, ఆవుసో, అభిరతి దుక్కరా”తి (సం॰ ని॰ ౪.౩౩౧). తతో తే పరపటిబద్ధజీవికత్తా **ఖుప్పిపాసా** బాధేతి, తాయ బాధితానం పరియేసన**తణ్హా** చిత్తం కిలమయతి, అథ నేసం కిలన్తచిత్తానం **థినమిద్ధం** ఓక్కమతి తతో విసేసమనధిగచ్ఛన్తానం దురభిసమ్భవేసు అరఞ్ఞవనపత్థేసు సేనాసనేసు విహరతం ఉత్రాససఞ్ఞితా **భీరు** జాయతి, తేసం ఉస్సఙ్కితపరిసఙ్కితానం దీఘరత్తం వివేకరసమనస్సాదయమానానం విహరతం “న సియా ను ఖో ఏస మగ్గో”తి పటిపత్తియం **విచికిచ్ఛా** ఉప్పజ్జతి, తం వినోదేత్వా విహరతం అప్పమత్తకేన విసేసాధిగమేన **మానమక్ఖథమ్భా** జాయన్తి, తేపి వినోదేత్వా విహరతం తతో అధికతరం విసేసాధిగమం నిస్సాయ **లాభసక్కారసిలోకా** ఉప్పజ్జన్తి, లాభాదిముచ్ఛితా ధమ్మపటిరూపకాని పకాసేన్తా **మిచ్ఛాయసం** అధిగన్త్వా తత్థ ఠితా జాతిఆదీహి **అత్తానం ఉక్కంసేన్తి, పరం వమ్భేన్తి**. తస్మా కామాదీనం పఠమసేనాదిభావో వేదితబ్బో.

ఏవమేతం దసవిధం సేనం ఉద్దిసిత్వా యస్మా సా కణ్హధమ్మసమన్నాగతత్తా కణ్హస్స నముచినో ఉపకారాయ సంవత్తతి, తస్మా నం “తవ సేనా”తి నిద్దిసన్తో ఆహ – “**ఏసా నముచి తే సేనా, కణ్హస్సాభిప్పహారినీ**”తి. తత్థ **అభిప్పహారినీ**తి సమణబ్రాహ్మణానం ఘాతినీ నిప్పోథినీ, అన్తరాయకరీతి అత్థో. **న నం అసూరో జినాతి, జేత్వావ లభతే సుఖ**న్తి ఏవం తవ సేనం అసూరో కాయే చ జీవితే చ సాపేక్ఖో పురిసో న జినాతి, సూరో పన జినాతి, జేత్వావ మగ్గసుఖం ఫలసుఖఞ్చ అధిగచ్ఛతి.

యతో చతూహి అరియమగ్గేహీతి యదా చతూహి నిద్దేసనిబ్బానమగ్గనసఙ్ఖాతేహి మగ్గేహి. **మారసేనా**తి మారస్స సేనా వచనకరా కిలేసా. **పటిసేనికరా**తి పటిపక్ఖకరా. **జితా చా**తి పరాజయమానా హనితా చ. **పరాజితా చా**తి నిగ్గహితా చ. **భగ్గా**తి భిన్నా. **విప్పలుగ్గా**తి చుణ్ణవిచుణ్ణా. **పరమ్ముఖా**తి విముఖభావం పాపితా. **విసేనిభూతో**తి నిక్కిలేసో హుత్వా ఠితో.

వోదాతదస్సిన్తి బ్యవదాతదస్సిం. **తాని ఛదనానీతి** ఏతాని తణ్హాదికిలేసఛదనాని. **వివటానీతి** పాకటీకతాని. **విద్ధంసితానీతి** రితట్ఠానతో అపహతాని. **ఉగ్ఘాటితానీతి** ఉప్పాటితాని. **సముగ్ఘాటితానీతి** విసేసేన ఉప్పాటితాని.

౨౮. **న కప్పయన్తీతి** గాథాయ సమ్బన్ధో అత్థో చ – కిఞ్చ భియ్యో? తే హి తాదిసా సన్తో ద్విన్నం కప్పానం పురేక్ఖారానఞ్చ కేనచి **న కప్పయన్తి, న పురేక్ఖరోన్తి**. పరమత్థం అచ్చన్తసుద్ధిం అధిగతత్తా అనచ్చన్తసుద్ధింయేవ అకిరియసస్సతదిట్ఠిం **''అచ్చన్తసుద్ధీ''తి న తే వదన్తి. ఆదానగన్థం గథితం విసజ్జాతి** చతుబ్బిధమ్పి రూపాదీనం ఆదాయకత్తా ఆదానగన్థం అత్తనో చిత్తసన్తానే గథితం బద్ధం అరియమగ్గసత్థేన విస్సజ్జ ఛిన్దిత్వా. సేసం పాకటమేవ.

అచ్చన్తసుద్ధిన్తి అచ్చన్తం పరమత్థం సుద్ధిం. **సంసారసుద్ధిన్తి** సంసారతో సుద్ధిం. **అకిరియదిట్ఠిన్తి** కరోతో న కరీయతి పాపన్తి అకిరియదిట్ఠిం. **సస్సతవాదన్తి** "నిచ్చో ధువో సస్సతో"తి వచనం. **న వదన్తి** న కథేన్తి.

గన్థాతి నామకాయం గన్థేన్తి, చుతిపటిసన్ధివసేన వట్టస్మిం ఘటేన్తీతి గన్థా. అభిజ్ఝా చ సా నామకాయఘటనవసేన గన్థో చాతి **అభిజ్ఝాకాయగన్థో**. హితసుఖం బ్యాపాదయతీతి **బ్యాపాదో**. బ్యాపాదో చ సో వుత్తనయేన గన్థో చాతి **బ్యాపాదో కాయగన్థో. సీలబ్బతపరామాసోతి** "ఇతో బహిద్ధా సమణబ్రాహ్మణానం సీలేన సుద్ధి వతేన సుద్ధీ"తి (ధ. స. ౧౧౭౩, ౧౨౨౨) పరతో ఆమాసో. **ఇదంసచ్చాభినివేసోతి** సబ్బఞ్ఞుభాసితమ్పి పటిక్ఖిపిత్వా "సస్సతో లోకో, ఇదమేవ సచ్చం, మోఘమఞ్ఞ"న్తి (ధ. స. ౧౧౪౪) ఇమినా ఆకారేన అభినివేసో ఇదంసచ్చాభినివేసో. **అత్తనో దిట్ఠియా రాగోతి** అత్తనా అభినివిసిత్వా గహితాయ దిట్ఠియా ఛన్దరాగో. **పరవాదేసు ఆఘాతోతి** పరస్స వచనేసు కోపో. **అప్పచ్చయోతి** అతుట్ఠాకారో. **అత్తనో సీలం వాతి** అత్తనా సమాదిన్నం గోసీలాదిసీలం వా. **అత్తనో దిట్ఠీతి** అత్తనా గహితా పరామట్ఠా దిట్ఠి. **తేహి గన్థేహీతి** ఏతేహి వుత్తేహి నామకాయఘటనేహి. **రూపం ఆదియన్తీతి** చతుసముట్ఠానికం రూపారమ్మణం ఆదియన్తి గణ్హన్తి. **ఉపాదియన్తీతి** ఉపగన్త్వా గణ్హన్తి తణ్హాగహణేన. **పరామసన్తి** దిట్ఠిగహణేన. **అభినివిసన్తి** మానగహణేన. **వట్టన్తి** తేభూమకవట్టం. **గన్థేతి** బన్ధనే.

వోసజ్జిత్వా వాతి సమ్మా విస్సజ్జిత్వా వా. **గథితేతి** బన్ధనే. **గన్థితేతి** గన్థనేన గన్థితే. **విబన్ధేతి** విసేసేన బన్ధే. **ఆబన్ధేతి** అనేకవిధేన బన్ధే. **పలిబుద్ధేతి** అముఞ్చితే. **బన్ధనే పోటయిత్వాతి** తణ్హామానదిట్ఠిబన్ధనాని పప్పోటయిత్వా. **విసజ్జాతి** చజిత్వా.

ఇమే పన చత్తారో గన్థే కిలేసపటిపాటియాపి ఆహరితుం వట్టతి, మగ్గపటిపాటియాపి – కిలేసపటిపాటియా అభిజ్ఝాకాయగన్థో అరహత్తమగ్గేన పహీయతి, బ్యాపాదో కాయగన్థో అనాగామిమగ్గేన, సీలబ్బతపరామాసో కాయగన్థో ఇదంసచ్చాభినివేసో కాయగన్థో సోతాపత్తిమగ్గేన. మగ్గపటిపాటియా సీలబ్బతపరామాసో కాయగన్థో ఇదంసచ్చాభినివేసో కాయగన్థో సోతాపత్తిమగ్గేన, బ్యాపాదో కాయగన్థో అనాగామిమగ్గేన, అభిజ్ఝాకాయగన్థో అరహత్తమగ్గేనాతి. ఏతే చత్తారో గన్థా యస్స సంవిజ్జన్తి, తం చుతిపటిసన్ధివసేన వట్టస్మిం గన్థేన్తి ఘటేన్తీతి గన్థా. తే చతుప్పభేదా అభిజ్ఝాయన్తి ఏతాయ, సయం వా అభిజ్ఝాయతి, అభిజ్ఝాయనమత్తమేవ వా ఏసాతి **అభిజ్ఝా**. లోభోయేవ నామకాయం గన్థేతి చుతిపటిసన్ధివసేన వట్టస్మిం ఘటేతీతి **కాయగన్థో**. బ్యాపజ్జతి తేన చిత్తం పూతిభావం గచ్ఛతి, బ్యాపాదయతి వా వినయాచారరూపసమ్పత్తిహితసుఖాదీనీతి **బ్యాపాదో**. "ఇతో బహిద్ధా సమణబ్రాహ్మణానం సీలేన సుద్ధి వతేన సుద్ధీ"తి పరామసనం సీలబ్బతపరామాసో, సబ్బఞ్ఞుభాసితమ్పి పటిక్ఖిపిత్వా "సస్సతో లోకో, ఇదమేవ సచ్చం, మోఘమఞ్ఞ"న్తిఆదినా ఆకారేన అభినివిసతీతి ఇదంసచ్చాభినివేసో. **యథా వయ్హం వాతి**ఆదిం వయ్హాదివిసజ్జకరణం గన్థానం వియోగకరణే ఉపమం దస్సేన్తో ఆహ.

న జనేన్తీతి న ఉప్పాదేన్తి. **న సఞ్జానేన్తీ**తి న నిబ్బత్తేన్తి. **నాభినిబ్బత్తేన్తీ**తి ఉపసగ్గవసేన పదం వడ్ఢితం. న సఞ్జానేన్తీతి ఉప్పాదక్ఖణం. న నిబ్బత్తేన్తి నాభినిబ్బత్తేన్తీతి పవత్తిక్ఖణం సన్ధాయ వుత్తం.

౩౦. **సీమాతిగో**తి గాథా ఏకపుగ్గలాధిట్ఠానాయ దేసనాయ వుత్తా. పుబ్బసదిసో ఏవ పనస్సా సమ్బన్ధో, సో ఏవం అత్థవణ్ణనాయ సద్ధిం వేదితబ్బో – కిఞ్చ భియ్యో? సో ఈదిసో భూరిపఞ్ఞో చతున్నం కిలేససీమానం అతీతత్తా **సీమాతిగో,** బాహితపాపత్తా చ **బ్రాహ్మణో,** ఇత్థమ్భూతస్స చ **తస్స నత్థి,** పరచిత్తపుబ్బేనివాసఞాణేహి **ఞత్వా** వా మంసదిబ్బచక్ఖూహి **దిస్వా** వా కిఞ్చి **సముగ్గహీతం,** అభినివిట్ఠన్తి వుత్తం హోతి. సో చ కామరాగాభావతో **న రాగరాగీ** రూపారూపరాగాభావతో **న విరాగరత్తో,** యతో ఏవంవిధస్స **తస్స** "ఇదం పరమ"న్తి కిఞ్చి **ఇధ ఉగ్గహీతం నత్థీ**తి అరహత్తనికూటేన దేసనం నిట్ఠాపేసి.

చతస్సో సీమాయోతి చత్తారో పరిచ్ఛేదా. **దిట్ఠానుసయో**తి దిట్ఠి చ సా అప్పహీనట్ఠేన అనుసయో చాతి దిట్ఠానుసయో. **విచికిచ్ఛానుసయా**దీసుపి ఏసేవ నయో. కేనట్ఠేన అనుసయా? అనుసయనట్ఠేన. కో ఏస అనుసయట్ఠో నామాతి? అప్పహీనట్ఠో. ఏతే హి అప్పహీనట్ఠేన తస్స తస్స సన్తానే అనుసేన్తి నామ, తస్మా "అనుసయా"తి వుచ్చన్తి. **అనుసేన్తీ**తి అనురూపం కారణం లభిత్వా ఉప్పజ్జన్తీతి అత్థో. అథాపి సియా – అనుసయట్ఠో నామ అప్పహీనాకారో, అప్పహీనాకారో చ "ఉప్పజ్జతీ"తి వత్తుం న యుజ్జతి, తస్మా న అనుసయా ఉప్పజ్జన్తీతి. తత్రిదం పటివచనం – అప్పహీనాకారో అనుసయో, అనుసయోతి పన అప్పహీనట్ఠేన థామగతా కిలేసా వుచ్చన్తి. సో చిత్తసమ్పయుత్తో సారమ్మణో సప్పచ్చయట్ఠేన సహేతుకో ఏకన్తాకుసలో అతీతోపి హోతి అనాగతోపి పచ్చుప్పన్నోపి, తస్మా "ఉప్పజ్జతీ"తి వత్తుం యుజ్జతి.

తత్రిదం పమాణం – **పటిసమ్భిదాయం** తావ అభిసమయకథాయం (పటి॰ మ॰ ౩.౨౧) "పచ్చుప్పన్నే కిలేసే పజహతీ"తి పుచ్ఛిత్వా అనుసయానం పచ్చుప్పన్నభావస్స అత్థితాయ "థామగతో అనుసయం పజహతీ"తి వుత్తం. **ధమ్మసఙ్గణియం** మోహస్స పదభాజనే (ధ॰ స॰ ౩౯౦) "అవిజ్జానుసయో అవిజ్జాపరియుట్ఠానం, అవిజ్జాలఙ్గీ మోహో అకుసలమూలం, అయం తస్మిం సమయే మోహో హోతీ"తి అకుసలచిత్తేన సద్ధిం అవిజ్జానుసయస్స ఉప్పన్నభావో వుత్తో. **కథావత్థుస్మిం** "అనుసయా అబ్యాకతా అనుసయా అహేతుకా అనుసయా చిత్తవిప్పయుత్తా"తి (కథా॰ ౬౦౩) సబ్బే వాదా పటిసేధితా. **అనుసయయమకే** సత్తన్నం మహావారానం అఞ్ఞతరస్మిం ఉప్పజ్జనవారే "యస్స కామరాగానుసయో ఉప్పజ్జతి తస్స పటిఘానుసయో ఉప్పజ్జతీ"తిఆది వుత్తం. తస్మా "అనుసేన్తీతి అనురూపం కారణం లభిత్వా ఉప్పజ్జన్తీ"తి యం వుత్తం, తం ఇమినా తన్తిప్పమాణేన సువుత్తన్తి వేదితబ్బం. యమ్పి "చిత్తసమ్పయుత్తో సారమ్మణో"తిఆది వుత్తం, తమ్పి సువుత్తమేవ. అనుసయో హి నామేస పరినిప్ఫన్నో చిత్తసమ్పయుత్తో అకుసలధమ్మోతి నిట్ఠమేత్థ గన్తబ్బం.

తత్థ దిట్ఠానుసయో చతూసు దిట్ఠిసమ్పయుత్తేసు, విచికిచ్ఛానుసయో విచికిచ్ఛాసహగతే, అవిజ్జానుసయో ద్వాదససు అకుసలచిత్తేసు సహజాతవసేన ఆరమ్మణవసేన చ; తయోపి అవసేసతేభూమకధమ్మేసు ఆరమ్మణవసేన దిట్ఠివిచికిచ్ఛామోహా. కామరాగానుసయో చేత్థ లోభసహగతచిత్తేసు సహజాతవసేన ఆరమ్మణవసేన చ, మనాపేసు అవసేసకామావచరధమ్మేసు ఆరమ్మణవసేన ఉప్పజ్జమానో లోభో. పటిఘానుసయో దోమనస్ససహగతచిత్తేసు సహజాతవసేన ఆరమ్మణవసేన చ, అమనాపేసు అవసేసకామావచరధమ్మేసు ఆరమ్మణవసేనేవ ఉప్పజ్జమానో దోసో. మానానుసయో దిట్ఠివిప్పయుత్తలోభసహగతచిత్తేసు సహజాతవసేన ఆరమ్మణవసేన చ, దుక్ఖవేదనావజ్జేసు అవసేసకామావచరధమ్మేసు రూపారూపావచరధమ్మేసు చ ఆరమ్మణవసేనేవ ఉప్పజ్జమానో మానో. భవరాగానుసయో

చతూసు దిట్ఠివిప్పయుత్తేసు ఉప్పజ్జమానోపి సహజాతవసేన వుత్తో. ఆరమ్మణవసేనేవ పన రూపారూపావచరధమ్మేసు ఉప్పజ్జమానో లోభో వుత్తో.

తత్థ **దిట్ఠానుసయోతి** ద్వాసట్ఠివిధా దిట్ఠి. **విచికిచ్ఛానుసయోతి** అట్ఠవత్థుకా విచికిచ్ఛా. **తదేకట్ఠా చ కిలేసాతి** సహజేకట్ఠవసేన దిట్ఠియా విచికిచ్ఛాయ, సహజేకట్ఠవసేన ఏకతో ఠితా. **మానానుసయోతి** నవవిధమానో. **పరమత్థఞాణేన వా ఞత్వాతి** పరేసం చిత్తాచారజాననపఞ్ఞాయ జానిత్వా, చేతోపరియఞాణేన జానిత్వాతి వుత్తం హోతి. **పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణేన వాతి** అతీతే నివుట్ఠక్ఖన్ధానుస్సరణఞాణేన జానిత్వా. **మంసచక్ఖునా వాతి** పకతిచక్ఖునా. **దిబ్బచక్ఖునా వాతి** దిబ్బసదిసేన దిబ్బవిహారసన్నిస్సితేన వా దిబ్బచక్ఖునా పస్సిత్వా. **రాగరత్తాతి** రాగేన రఞ్జితా. **యే పఞ్చసు కామగుణేసూతి** యే పఞ్చసు రూపాదివత్థుకామకోట్ఠాసేసు. **విరాగరత్తాతి** విరాగసఙ్ఖాతాసు రూపారూపసమాపత్తీసు అతిరత్తా అల్లీనా. **యతో కామరాగో చాతి** యదా కామభవే రాగో చ. **రూపారూపరాగేసుపి** ఏసేవ నయో.

సద్ధమ్మప్పజ్జోతికాయ మహానిద్దేసట్ఠకథాయ

సుద్ధట్ఠకసుత్తనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. పరమట్ఠకసుత్తనిద్దేసవణ్ణనా

౩౧. పఞ్చమే పరమట్ఠకసుత్తే **పరమన్తి దిట్ఠీసు పరిబ్బసానో**తి ఇదం పరమన్తి గహేత్వా సకాయ సకాయ దిట్ఠియా వసమానో. **యదుత్తరిం కురుతే**తి యం అత్తనో సత్థారాదిం సేట్ఠం కరోతి. **హీనాతి అఞ్ఞే తతో సబ్బమాహా**తి తం అత్తనో సత్థారాదిం ఠపేత్వా తతో అఞ్ఞే సబ్బే "హీనా ఇమే"తి ఆహ. **తస్మా వివాదాని అవీతివత్తో**తి తేన కారణేన సో దిట్ఠికలహే అవీతివత్తోవ హోతి.

వసన్తీతి పఠముప్పన్నదిట్ఠివసేన వసన్తి. **పవసన్తీ**తి పవిసిత్వా వసన్తి. **ఆవసన్తీ**తి విసేసేన వసన్తి. **పరివసన్తీ**తి సబ్బభాగేన వసన్తి. తం ఉపమాయ సాధేన్తో "**యథా ఆగారికా వా**"తిఆదిమాహ. **ఆగారికా వా**తి ఘరసామికా. **ఘరేసు వసన్తీ**తి అత్తనో ఘరేసు ఆసఙ్కావిరహితా హుత్వా నివసన్తి. **సాపత్తికా వా**తి ఆపత్తిబహులా. **సకిలేసా వా**తి రాగాదికిలేసబహులా. **ఉత్తరిం కరోతీ**తి అతిరేకం కరోతి. **అయం సత్థా సబ్బఞ్ఞూ**తి 'అయం అమ్హాకం సత్థా సబ్బం జానాతి'.

సబ్బే పరప్పవాదే ఖిపతీతి సబ్బా పరలద్ధియో ఛడ్డేతి. **ఉక్ఖిపతీ**తి నీహరతి. **పరిక్ఖిపతీ**తి పరమ్ముఖే కరోతి. **దిట్ఠిమేధగానీ**తి దిట్ఠివిహేసకాని.

౩౨. దుతియగాథాయత్థో – ఏవం అవీతివత్తో చ **యం దిట్ఠే సుతే సీలవతే ముతే**తి ఏతేసు చతూసు వత్థూసు ఉప్పన్నదిట్ఠిసఙ్ఖాతే **అత్తని** పుబ్బే వుత్తప్పకారం **ఆనిసంసం పస్సతి, తదేవ సో తత్థ** సకాయ దిట్ఠియా ఆనిసంసం "ఇదం సేట్ఠ"న్తి అభినివిసిత్వా **అఞ్ఞం సబ్బం** పరసత్థారాదికం **నిహీనతో పస్సతి**.

ద్వే ఆనిసంసే పస్సతీతి ద్వే గుణే ఓలోకేతి. **దిట్ఠధమ్మికఞ్చా**తి దిట్ఠే పచ్చక్ఖే అత్తభావే విపచ్చనకరణం. **సమ్పరాయికఞ్చా**తి పరలోకే పటిలభితబ్బగుణఞ్చ. **యందిట్ఠికో సత్థా**తి యంలద్ధికో తిత్థాయతనసామికో. **అలం నాగత్తాయ వా**తి నాగరాజభావాయ వా పరియత్తం. **సుపణ్ణత్తాదీ**సుపి ఏసేవ నయో. **దేవత్తాయ వా**తి సమ్ముతిదేవాదిభావాయ. **ఆయతిం ఫలపాటికఙ్ఖీ హోతీ**తి అనాగతే విపాకఫలం పత్థయానో హోతి. **దిట్ఠసుద్ధియాపి ద్వే ఆనిసంసే పస్సతీ**తి చక్ఖువిఞ్ఞాణేన దిట్ఠరూపాయతనస్స వసేన సుద్ధియా హేతుత్తాపి అత్తనో గహితగహణేన ద్వే గుణే ఓలోకేతి. **సుతసుద్ధియాదీ**సుపి ఏసేవ నయో.

౩౩. తతియగాథాయత్థో – ఏవం పస్సతో చ **యం** అత్తనో సత్థారాదిం **నిస్సితో అఞ్ఞం** పరసత్థారాదిం **హీనం పస్సతి, తం** పన దస్సనం **గన్థమేవ కుసలా వదన్తి,** బన్ధనన్తి వుత్తం హోతి. యస్మా ఏతదేవ, **తస్మా హి దిట్ఠం వ సుతం ముతం వా, సీలబ్బతం భిక్ఖు న నిస్సయేయ్య**, నాభినివేసేయ్యాతి వుత్తం హోతి.

కుసలాతి ఖన్ధాదిజాననే ఛేకా. **ఖన్ధకుసలా**తి రూపాదీసు పఞ్చసు ఖన్ధేసు కుసలా. **ధాతుఆయతనపటిచ్చసముప్పాదసతిపట్ఠానసమ్మప్పధానఇద్ధిపాదఇన్ద్రియబలబోజ్ఝఙ్గమగ్గఫలనిబ్బానేసు**పి ఏసేవ నయో. తత్థ **మగ్గకుసలా**తి చతూసు మగ్గేసు. **ఫలకుసలా**తి చతూసు ఫలేసు. **నిబ్బానకుసలా**తి దువిధే నిబ్బానే ఛేకా. **తే కుసలా**తి తే ఏతేసు వుత్తప్పకారేసు ఛేకా. **ఏవం వదన్తీ**తి ఏవం కథేన్తి. **గన్థో ఏసో**తి పస్సతో చ అత్తనో సత్థారాదినిస్సితఞ్చ అఞ్ఞం పరసత్థారాదిం హీనతో దస్సనఞ్చ గన్థో బన్ధనో ఏసోతి వదన్తి. **లగ్గనం ఏత**న్తి ఏతం వుత్తప్పకారం నాగదన్తే లగ్గితం వియ

అధోలమ్బనం. **బన్ధనం ఏతన్తి** నిచ్ఛన్దితుం దుక్కట్ఠేన సఙ్ఖలికాదిబన్ధనం వియ ఏతం బన్ధనం. **పలిబోధో ఏసోతి** సంసారతో నిక్ఖమితుం అప్పదానట్ఠేన ఏసో పలిబోధో.

౩౪. చతుత్థగాథాయత్థో – న కేవలం దిట్ఠసుతాదీసు న నిస్సయేయ్య, అపిచ ఖో పన అసఞ్జాతం ఉపరూపరి **దిట్ఠిమ్పి లోకస్మిం న కప్పయేయ్య,** న జనేయ్యాతి వుత్తం హోతి. కీదిసం? **ఞాణేన వా సీలవతేన వాపి,** సమాపత్తిఞాణాదిఞాణేన వా సీలవతేన వా యా కప్పియతి, ఏతం దిట్ఠిం న కప్పేయ్య. న కేవలఞ్చ దిట్ఠిం న కప్పయేయ్య, అపిచ ఖో పన మానేనపి జాతిఆదీహి వత్థూహి **సమోతి అత్తానమనూపనేయ్య, హీనో న మఞ్ఞేథ విసేసి వాపీతి.**

అట్ఠసమాపత్తిఞాణేన వాతి పఠమజ్ఝానాదీనం అట్ఠన్నం సమాపత్తీనం సమ్పయుత్తపఞ్ఞాయ వా. **పఞ్చాభిఞ్ఞాఞాణేన వాతి** లోకియానం పఞ్చన్నం అభిఞ్ఞానం సమ్పయుత్తపఞ్ఞాయ వా. **మిచ్ఛాఞాణేన వాతి** విపరీతసభావేన పవత్తాయ పఞ్ఞాయ అముత్తే ముత్తం పస్సాతి ఏవం ఉప్పన్నేన మిచ్ఛాఞాణేన వా.

౩౫. పఞ్చమగాథాయత్థో – ఏవఞ్హి దిట్ఠిం అకప్పేన్తో అమఞ్ఞమానో చ **అత్తం పహాయ అనుపాదియానో** యం పుబ్బే గహితం, తం పహాయ పరం అగ్గణ్హన్తో తస్మిమ్పి వుత్తప్పకారే ఞాణే దువిధం **నిస్సయం నో కరోతి,** అకరోన్తో చ **స వే వియత్తేసు** నానాదిట్ఠివసేన భిన్నేసు సత్తేసు **న వగ్గసారీ** ఛన్దాదివసేన అగచ్ఛనధమ్మో హుత్వా ద్వాసట్ఠియా దిట్ఠీసు **కిఞ్చి దిట్ఠిం న పచ్చేతి,** న పచ్చాగచ్ఛతీతి వుత్తం హోతి.

చతూహి ఉపాదానేహీతి కాముపాదానాదీహి చతూహి భుసం గహణేహి **స వే వియత్తేసూతి** సో పుగ్గలో నిచ్ఛితేసు. **భిన్నేసూతి** ద్వేధా భిన్నేసు.

౩౬. ఇదాని యో సో ఇమాయ గాథాయ వుత్తో ఖీణాసవో, తస్స వణ్ణభణనత్థం ''**యస్సూభయన్తే**''తిఆదికా తిస్సో గాథాయో ఆహ. తత్థ పఠమగాథాయ **యస్సూభయన్తేతి** పుబ్బే వుత్తే ఫస్సాదిభేదే. **పణిధీతి** తణ్హా. **భవాభవాయాతి** పునప్పునభవాయ . **ఇధ వా హురం వాతి** సకత్తభావాదిభేదే ఇధ వా పరత్తభావాదిభేదే పరత్థ వా.

ఫస్సో ఏకో అన్తోతి చక్ఖుసమ్ఫస్సాదికో ఏకో కోట్ఠాసో. **ఫస్ససముదయోతి** వత్థారమ్మణో. యతో సముదేతి ఉప్పజ్జతి, సో సముదయో. **దుతియో అన్తోతి** దుతియో కోట్ఠాసో. **అతీతన్తి** అతి ఇతం అతీతం, అతిక్కన్తన్తి వుత్తం హోతి. **అనాగతన్తి** న ఆగతం, అనుప్పన్నన్తి వుత్తం హోతి. **సుఖా వేదనాదయో** విసభాగవసేన. **నామరూపదుకం** నమనరుప్పనవసేన. **అజ్ఝత్తికాదయో** అజ్ఝత్తబాహిరవసేన. **సక్కాయాదయో** ఖన్ధపఞ్చకానం పవత్తిసముదయవసేన వుత్తాతి వేదితబ్బా.

సకత్తభావోతి అత్తనో అత్తభావో. **పరత్తభావోతి** పరస్స అత్తభావో.

౩౭. దుతియగాథాయ **దిట్ఠే వాతి** దిట్ఠసుద్ధియా వా. ఏస నయో **సుతాదీసు. సఞ్ఞాతి** సఞ్ఞాసముట్ఠాపికా దిట్ఠి.

అపరామసన్తన్తి తణ్హామానదిట్ఠీహి న పరామసన్తం. **అనభినివేసన్తన్తి** తేహేవ అనభినివిసన్తం.

''**వినిబద్ధో**''**తి వాతి** మానేన వినిబద్ధోతి వా. ''**పరామట్ఠో**''**తి వాతి** పరతో నిచ్చసుఖసుభాదీహి పరామట్ఠోతి వా. **విక్ఖేపగతోతి** ఉద్ధచ్చవసేన. **అనిట్ఠఙ్గతోతి** విచికిచ్ఛావసేన. **థామగతోతి** అనుసయవసేన. **గతియాతి** గన్తబ్బవసేన.

౩౮. తతియగాథాయ **ధమ్మాపి తేసం న పటిచ్ఛితాసే**తి ద్వాసట్ఠిదిట్ఠిగతధమ్మాపి తేసం “ఇదమేవ సచ్చం, మోఘమఞ్ఞ”న్తి (ఉదా. ౫౪) ఏవం న పటిచ్ఛితా. **పారఙ్గతో న పచ్చేతి తాదీ**తి నిబ్బానపారం గతో తేన తేన మగ్గేన పహీనే కిలేసే పున నాగచ్ఛతి పఞ్చహి చ ఆకారేహి తాదీ హోతీతి. సేసం పాకటమేవ.

వీసతివత్థుకా సక్కాయదిట్ఠీతి “రూపం అత్తతో సమనుపస్సతీ”తిఆదినా (పటి. మ. ౧.౧౩౨) నయేన ఏకేకస్మిం ఖన్ధే చతూహి చతూహి ఆకారేహి పఞ్చక్ఖన్ధే పతిట్ఠం కత్వా పవత్తా విజ్జమానే కాయే దిట్ఠి. **దసవత్థుకా మిచ్ఛాదిట్ఠీ**తి “నత్థి దిన్న”న్తిఆదినయప్పవత్తా (ధ. స. ౧౨౨౧) దిట్ఠి. **అన్తగ్గాహికాదిట్ఠీ**తి “సస్సతో లోకో ఇదమేవ సచ్చం, మోఘమఞ్ఞ”న్తిఆదినయప్పవత్తా (మ. ని. ౩.౨౭) ఏకేకం అన్తం అత్థీతి గహేత్వా పవత్తా దిట్ఠి. **యా ఏవరూపా దిట్ఠీ**తి ఇదాని వుచ్చమానానం ఏకూనవీసపదానం సాధారణం మూలపదం. యా దిట్ఠి, తదేవ **దిట్ఠిగతం;** యా దిట్ఠి, తదేవ **దిట్ఠిగహన**న్తి సబ్బేసం సమ్బన్ధో కాతబ్బో. యా అయాథావదస్సనట్ఠేన దిట్ఠి, తదేవ దిట్ఠీసు గతం దస్సనం ద్వాసట్ఠిదిట్ఠియా అన్తోగతత్తాతి **దిట్ఠిగతం**. హేట్ఠాపిస్స అత్థో వుత్తోయేవ.

ద్విన్నం అన్తానం ఏకన్తగతత్తాతిపి **దిట్ఠిగతం**. తత్థ **సస్సతో**తి నిచ్చో. **లోకో**తి అత్తా. “ఇధ సరీరంయేవ నస్సతి, అత్తా పన ఇధ పరత్థ చ సోయేవా”తి మఞ్ఞన్తి. సో హి సామఞ్ఞేవ ఆలోకేతీతి కత్వా లోకోతి మఞ్ఞతి. **అసస్సతో**తి అనిచ్చో. అత్తా సరీరేనేవ సహ నస్సతీతి మఞ్ఞన్తి. **అన్తవా**తి పరిత్తే కసిణే ఝానం ఉప్పాదేత్వా తం పరిత్తకసిణారమ్మణం చేతనం “సపరియన్తో అత్తా”తి మఞ్ఞన్తి. **అనన్త వా**తి న అన్తవా అప్పమాణే కసిణే ఝానం ఉప్పాదేత్వా తం అప్పమాణకసిణారమ్మణం చేతనం “అపరియన్తో అత్తా”తి మఞ్ఞన్తి. **తం జీవం తం సరీర**న్తి జీవో చ సరీరఞ్చ తంయేవ. జీవోతి అత్తా, లిఙ్గవిపల్లాసేన నపుంసకవచనం కతం. **సరీర**న్తి రాసట్ఠేన ఖన్ధపఞ్చకం. **అఞ్ఞం జీవం అఞ్ఞం సరీర**న్తి అఞ్ఞో జీవో అఞ్ఞం ఖన్ధపఞ్చకం . **హోతి తథాగతో పరం మరణా**తి ఖన్ధా ఇధేవ వినస్సన్తి, సత్తో మరణతో పరం హోతి విజ్జతి న నస్సతి, **తథాగతో**తి చేతం సత్తాధివచనన్తి. కేచి పన ‘‘**తథాగతో**తి అరహా”తి వదన్తి. ఇమే **న హోతీ**తి పక్ఖే దోసం దిస్వా ఏవం గణ్హన్తి. **న హోతి తథాగతో పరం మరణా**తి ఖన్ధాపి ఇధేవ నస్సన్తి , తథాగతో చ మరణతో పరం న హోతి ఉచ్ఛిజ్జతి. ఇమే **హోతీ**తి పక్ఖే దోసం దిస్వా ఏవం గణ్హన్తి. **హోతి చ న చ హోతీ**తి ఇమే ఏకేకపక్ఖపరిగ్గహే దోసం దిస్వా ఉభయపక్ఖం గణ్హన్తి. **నేవ హోతి న న హోతీ**తి ఇమే ఉభయపక్ఖపరిగ్గహే ఉభయదోసాపత్తిం దిస్వా “హోతి చ న హోతీ”తి చ “నేవ హోతి న న హోతీ”తి చ అమరావిక్ఖేపపక్ఖం గణ్హన్తి.

అయం పనేత్థ అట్ఠకథానయో (పటి. మ. అట్ఠ. ౨.౧.౧౧౩) – “సస్సతో లోకో”తి వాతిఆదీహి దసహాకారేహి దిట్ఠిపభేదోవ వుత్తో. తత్థ **సస్సతో లోకో**తి చ ఖన్ధపఞ్చకం లోకోతి గహేత్వా “అయం లోకో నిచ్చో ధువో సబ్బకాలికో”తి గణ్హన్తస్స సస్సతన్తి గహణాకారప్పవత్తా దిట్ఠి. **అసస్సతో**తి తమేవ లోకం “ఉచ్ఛిజ్జతి వినస్సతీ”తి గణ్హన్తస్స ఉచ్ఛేదగ్గహణాకారప్పవత్తా దిట్ఠి. **అన్తవా**తి పరిత్తకసిణలాభినో సుప్పమత్తే వా సరావమత్తే వా కసిణే సమాపన్నస్స అన్తోసమాపత్తియం పవత్తితరూపారూపధమ్మే “లోకో”తి చ కసిణపరిచ్ఛేదన్తేన “అన్తవా”తి చ గణ్హన్తస్స “అన్తవా లోకో”తి గహణాకారప్పవత్తా దిట్ఠి. సా సస్సతదిట్ఠిపి హోతి ఉచ్ఛేదదిట్ఠిపి. విపులకసిణలాభినో పన తస్మిం కసిణే సమాపన్నస్స అన్తోసమాపత్తియం పవత్తితరూపారూపధమ్మే “లోకో”తి చ కసిణపరిచ్ఛేదన్తేన చ “అనన్తో”తి గణ్హన్తస్స “అనన్తవా లోకో”తి గహణాకారప్పవత్తా దిట్ఠి. సా సస్సతదిట్ఠి హోతి, ఉచ్ఛేదదిట్ఠిపి. **తం జీవం తం సరీర**న్తి భేదనధమ్మస్స సరీరస్సేవ “జీవ”న్తి గహితత్తా “సరీరే ఉచ్ఛిజ్జమానే జీవమ్పి ఉచ్ఛిజ్జతీ”తి ఉచ్ఛేదగ్గహణాకారప్పవత్తా దిట్ఠి. దుతియపదేన సరీరతో అఞ్ఞస్స జీవస్స గహితత్తా

“సరీరే చ ఉచ్ఛిజ్జమానేపి జీవం న ఉచ్ఛిజ్జతీ”తి సస్సతగహణాకారప్పవత్తా దిట్ఠి. **హోతి తథాగతో**తిఆదీసు “సత్తో తథాగతో నామ, సో పరం మరణా హోతీ”తి గణ్హతో పఠమా సస్సతదిట్ఠి. “న హోతీ”తి గణ్హతో దుతియా ఉచ్ఛేదదిట్ఠి. “హోతి చ న చ హోతీ”తి గణ్హతో తతియా ఏకచ్చసస్సతదిట్ఠి. “నేవ హోతి న న హోతీ”తి గణ్హతో చతుత్థా అమరావిక్ఖేపదిట్ఠీతి వుత్తప్పకారా దసవిధా దిట్ఠి. యథాయోగం భవదిట్ఠి చ విభవదిట్ఠి చాతి ద్విధా హోతి. తాసు ఏకాపి తేసం ఖీణాసవానం న పటిచ్ఛితాతి అత్థో.

యే కిలేసాతి యే కిలేసా **సోతాపత్తిమగ్గేన పహీనా,** తే కిలేసే . **న పునేతీ**తి న పున ఏతి . **న పచ్చేతీ**తి పున నిబ్బత్తేత్వా న పటిఏతి, **న పచ్చాగచ్ఛతీ**తి పచ్చభవే నాగచ్ఛతి. **పఞ్చహాకారేహి తాదీ**తి పఞ్చహి కారణేహి కోట్ఠాసేహి వా సదిసో. **ఇట్ఠానిట్ఠే తాదీ**తి ఇట్ఠారమ్మణే చ అనిట్ఠారమ్మణే చ అనునయపటిఘం ముఞ్చిత్వా ఠితత్తా ద్వీసు సదిసో. **చత్తావీ**తి కిలేసే చజితవా. **తిణ్ణావీ**తి సంసారం అతిక్కమితవా. **ముత్తావీ**తి రాగాదితో ముత్తవా. **తంనిద్దేసా తాదీ**తి తేన తేన సీలసద్ధాదినా నిద్దిసిత్వా నిద్దిసిత్వా కథేతబ్బతో సదిసో.

తం పఞ్చవిధం విత్థారేత్వా కథేతుకామో ‘‘**కథం అరహా ఇట్ఠానిట్ఠే తాదీ**’’తిఆదిమాహ. తత్థ **లాభేపీ**తి చతున్నం పచ్చయానం లాభేపి. **అలాభేపీ**తి తేసం అలాభేపి. **యసేపీ**తి పరివారేపి. **అయసేపీ**తి పరివారవిపత్తియాపి. **పసంసాయపీ**తి వణ్ణభణనాయపి. **నిన్దాయపీ**తి గరహాయపి. **సుఖేపీ**తి కాయికసుఖేపి. **దుక్ఖేపీ**తి కాయికదుక్ఖేపి. **ఏకఞ్చే బాహం గన్ధేన లిమ్పేయ్యున్తి** సచే ఏకం బాహం చతుజాతియగన్ధేన లేపం ఉపరూపరి దదేయ్యుం. **వాసియా తచ్ఛేయ్యున్తి** యది ఏకం బాహం వడ్ఢకీ వాసియా తచ్ఛేత్వా తచ్ఛేత్వా తనుం కరేయ్యుం. **అముస్మిం నత్థి రాగో**తి అముస్మిం గన్ధలేపనే సినేహో నత్థి న సంవిజ్జతి. **అముస్మిం నత్థి పటిఘన్తి** అముస్మిం వాసియా తచ్ఛనే పటిహననసఙ్ఖాతం పటిఘం కోపం నత్థి న సంవిజ్జతి. **అనునయపటిఘవిప్పహీనో**తి సినేహఞ్చ కోపఞ్చ పజహిత్వా ఠితో. **ఉగ్ఘాతినిఘాతివీతివత్తో**తి అనునయవసేన అనుగ్గహఞ్చ పటిఘవసేన నిగ్గహఞ్చ అతిక్కమిత్వా ఠితో. **అనురోధవిరోధసమతిక్కన్తో**తి అనునయఞ్చ పటిఘఞ్చ సమ్మా అతిక్కన్తో.

సీలే సతీతి సీలే సంవిజ్జమానే. **సీలవా**తి సీలసమ్పన్నో. తేన నిద్దేసం కథనం లభతీతి **తాదీ. సద్ధాయ సతి సద్ధో**తి ఏవమాదీసుపి ఏసేవ నయో.

సద్ధమ్మప్పజ్జోతికాయ మహానిద్దేసట్ఠకథాయ

పరమట్ఠకసుత్తనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. జరాసుత్తనిద్దేసవణ్ణనా

౩౯. ఛట్ఠే జరాసుత్తే **అప్పం వత జీవితం ఇద**న్తి ఇదం వత మనుస్సానం జీవితం అప్పకం పరిత్తం ఠితిపరిత్తతాయ సరసపరిత్తతాయాతి గుహట్ఠకసుత్తేపి వుత్తనయమేతం. **ఓరం వస్ససతాపి మియ్యతీ**తి వస్ససతా ఓరం కలలాదికాలేపి మియ్యతి. **అతిచ్చా**తి వస్ససతం అతిక్కమిత్వా. **జరసాపి మియ్యతీ**తి జరాయ మియ్యతి. ఇతో పరం గుహట్ఠకసుత్తవణ్ణనాయ వుత్తనయేనేవ గహేతబ్బం.

అప్పన్తి మన్దం. **గమనీయో సమ్పరాయో**తి పరలోకో గన్తబ్బో. **కలలకాలేపీ**తి ఏత్థ కలలకాలం నామ పటిసన్ధిక్ఖణే తీహి జాతిఉణ్ణంసూహి కతసుత్తగ్గే ఠితతేలబిన్దుప్పమాణం అచ్ఛం విప్పసన్నకలలం హోతి. యం సన్ధాయ వుత్తం –

"తిలతేలస్స యథా బిన్దు, సప్పిమణ్డో అనావిలో;

ఏవం వణ్ణప్పటిభాగం, కలలం సమ్పవుచ్చతీ"తి. (సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౨౩౫; విభ॰ అట్ఠ॰ ౨౬ పకిణ్ణకకథా);

తస్మిం కలలకాలేపి. **చవతీ**తి జీవితం గళతి. **మరతీ**తి జీవితవియోగం ఆపజ్జతి. **అన్తరధాయతీ**తి అదస్సనం పాపుణాతి. **విప్పలుజ్జతీ**తి ఛిజ్జతి. "అణ్డజయోనియా **చవతి**. జలాబుజయోనియా **మరతి**. సంసేదజయోనియా **అన్తరధాయతి**. ఓపపాతికయోనియా **విప్పలుజ్జతీ**"తి ఏవమేకే వణ్ణయన్తి. **అబ్బుదకాలేపీ**తి అబ్బుదం నామ కలలతో సత్తాహచ్చయేన మంసధోవనఉదకవణ్ణం హోతి, కలలన్తి నామం అన్తరధాయతి. వుత్తమ్పి చేతం –

"సత్తాహం కలలం హోతి, పరిపక్కం సమూహతం;

వివట్టమానం తబ్భావం, అబ్బుదం నామ జాయతీ"తి. (సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౨౩౫);

తస్మిం అబ్బుదకాలేపి. **పేసికాలేపీ**తి తస్మాపి అబ్బుదా సత్తాహచ్చయేన విలీనతిపుసదిసా పేసి నామ సఞ్జాయతి. సా మరిచఫాణితేన దీపేతబ్బా. గామదారికా హి సుపక్కాని మరిచాని గహేత్వా సాటకన్తే భణ్డికం కత్వా పీళేత్వా మణ్డం ఆదాయ కపాలే పక్ఖిపిత్వా ఆతపే ఠపేన్తి, తం సుక్ఖమానం సబ్బభాగేహి ముచ్చతి. ఏవరూపా పేసి హోతి, అబ్బుదన్తి నామం అన్తరధాయతి. వుత్తమ్పి చేతం –

"సత్తాహం అబ్బుదం హోతి, పరిపక్కం సమూహతం;

వివట్టమానం తబ్భావం, పేసి నామ పజాయతీ"తి. (సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౨౩౫);

తస్మిం పేసికాలేపి. **ఘనకాలేపీ**తి తతోపి పేసితో సత్తాహచ్చయేన కుక్కుటణ్డసణ్ఠానో ఘనో నామ మంసపిణ్డో నిబ్బత్తతి, పేసీతి నామం అన్తరధాయతి. వుత్తమ్పి చేతం –

"సత్తాహం పేసి భవతి, పరిపక్కం సమూహతం;

వివట్టమానం తబ్భావం, ఘనోతి నామ జాయతి.

"యథా కుక్కుటియా అణ్డం, సమన్తా పరిమణ్డలం;

ఏవం ఘనస్స సణ్ఠానం, నిబ్బత్తం కమ్మపచ్చయా’’తి. (సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౨౩౫);

తస్మిం ఘనకాలేపి. **పసాఖకాలేపీ**తి పఞ్చమే సత్తాహే ద్విన్నం ద్విన్నం హత్థపాదానం సీసస్స చత్థాయ పఞ్చ పీళకా జాయన్తి, యం సన్ధాయ వుత్తం – ‘‘పఞ్చమే, భిక్ఖవే, సత్తాహే పఞ్చ పీళకా సణ్ఠహన్తి కమ్మతో’’తి. తస్మిం పసాఖకాలేపి. తతో పరం ఛట్ఠసత్తమాదీని సత్తాహాని అతిక్కమ్మ దేసనం సఙ్ఖిపిత్వా ద్వాచత్తాలీససత్తాహే పరిణతకాలే కేసలోమనఖాదీనం ఉప్పత్తికాలఞ్చ. తస్స చ నాభితో ఉట్ఠితో నాళో మాతు ఉదరపటలేన ఏకాబద్ధో హోతి, సో ఉప్పలదణ్డకో వియ ఛిద్దో, తేన ఆహారరసో సంసరిత్వా ఆహారసముట్ఠానరూపం సముట్ఠాపేతి. ఏవం సో దసమాసే యాపేతి, తం సబ్బం అవత్వా ‘‘**సూతిఘరే**’’తి ఆహ. యం సన్ధాయ వుత్తం –

> ‘‘కేసా లోమా నఖాని చ’’;
>
> ‘‘యఞ్చస్స భుఞ్జతీ మాతా, అన్నం పానఞ్చ భోజనం;
>
> తేన సో తత్థ యాపేతి, మాతుకుచ్ఛిగతో నరో’’తి. (సం॰ ని॰ ౧.౨౩౫; కథా॰ ౬౯౨);

తత్థ **సూతిఘరే**తి సూతికఘరే, విజాయనఘరేతి అత్థో. ‘‘సూతికాఘరే’’తి వా పాఠో, సూతికాయాతి పదచ్ఛేదో. **అద్ధమాసికోపీ**తి జాతదివసతో పట్ఠాయ అద్ధమాసో ఏతస్స అత్థీతి అద్ధమాసికో. **ద్వేమాసికాదీ**సుపి ఏసేవ నయో. జాతదివసతో పట్ఠాయ ఏకం సంవచ్ఛరం ఏతస్స అత్థీతి సంవచ్ఛరికో. ఉపరి **ద్వేవస్సికాదీ**సుపి ఏసేవ నయో.

యదా జిణ్ణో హోతీతి యస్మిం కాలే జరాజిణ్ణో భవతి జజ్జరీభూతో. **వుద్ధో**తి వయోవుద్ధో. **మహల్లకో**తి జాతిమహల్లకో. **అద్ధగతో**తి తయో అద్ధే అతిక్కన్తో. **వయోఅనుప్పత్తో**తి తతియం వయం అనుప్పత్తో. **ఖణ్డదన్తో**తి అన్తరన్తరా పతితా దన్తా ఫాలితా చ జరానుభావేన ఖణ్డా దన్తా జాతా అస్సాతి ఖణ్డదన్తో. **పలితకేసో**తి పణ్డరకేసో. **విలూనన్తి** లుఞ్చిత్వా గహితకేసా వియ ఖల్లాటసీసో . **ఖలితసిరో**తి మహాఖల్లాటసీసో. **వలినన్తి** సఞ్జాతవలి. **తిలకాహతగత్తో**తి సేతతిలకకాళతిలకేహి వికిణ్ణసరీరో. **భోగ్గో**తి భగ్గో, ఇమినాపిస్స వఙ్కభావం దీపేతి. **దణ్డపరాయణో**తి దణ్డపటిస్సరణో దణ్డదుతియో. **సో జరాయపీ**తి సో పుగ్గలో జరాయపి అభిభూతో మరతి. **నత్థి మరణమ్హా మోక్ఖో**తి మరణతో ముఞ్చనుపాయో నత్థి నుపలబ్భతి.

ఫలానమివ పక్కానం, పాతో పతనతో భయన్తి పరిపాకగతానం సిథిలవణ్టానం పనసఫలాదిపక్కానం పచ్చూసకాలే అవస్సం పతిస్సన్తీతి ఫలసామికానం భాయమానానం వియ. **ఏవం జాతాన మచ్చానం, నిచ్చం మరణతో భయ**న్తి ఏవమేవ ఉప్పన్నానం సత్తానం మచ్చుసఙ్ఖాతమరణతో సతతం కాలం భయం.

యథాపి కుమ్భకారస్సాతి యథా నామ మత్తికాభాజనం కరోన్తస్స. **కతం మత్తికభాజనన్తి** (సు॰ ని॰ ౫౮౨) తేన నిట్ఠాపితభాజనం. **సబ్బం భేదనపరియన్త**న్తి పక్కాపక్కం సబ్బం భేదనం భిజ్జపరియన్తం అవసానం అస్సాతి భేదనపరియన్తం. **ఏవం మచ్చాన జీవిత**న్తి ఏవమేవ సత్తానం ఆయుసఙ్ఖారం.

దహరా చ మహన్తా చాతి తరుణా చ మహల్లకా చ. **యే బాలా యే చ పణ్డితా**తి యే చ అస్సాసపస్సాసాయత్తా జీవితా బాలా యే చ పణ్డిచ్చేన సమన్నాగతా బుద్ధాదయో. **సబ్బే మచ్చువసం యన్తీ**తి ఏతే వుత్తప్పకారా దహరాదయో సబ్బే మచ్చునో ఇస్సరియం ఉపగచ్ఛన్తి.

తేసం మచ్చుపరేతానన్తి ఏతేసం మచ్చునా పరివారితానం. **గచ్ఛతం పరలోకతో**తి ఇతో మనుస్సలోకతో పరలోకం గచ్ఛన్తానం. **న పితా తాయతే పుత్త**న్తి పితా పుత్తం న రక్ఖతి. **ఞాతీ వా పన ఞాతకే**తి మాతాపితిపక్ఖికా ఞాతీ వా తేయేవ ఞాతకే రక్ఖితుం న సక్కోన్తి.

పేక్ఖతఞ్ఞేవ ఞాతీనన్తి వుత్తవిధానంయేవ ఞాతీనం పేక్ఖన్తానంయేవ ఓలోకేన్తానంయేవ. **పస్స లాలప్పతం పుథూ**తి **పస్సా**తి ఆలపనం. లాలపన్తానం విలపన్తానం పుథూనం నానప్పకారానం. **ఏకమేకోవ మచ్చానం, గోవజ్ఝో వియ నియ్యతీ**తి సత్తానం ఏకమేకో వధాయ నియ్యమానగోణో వియ మరణాయ నియ్యతి పాపుణీయతి. **ఏవమబ్భాహతో లోకో**తి ఏవమేవ సత్తలోకో భుసం ఆహతో. **మచ్చునా చ జరాయ చా**తి మరణేన చ జరాయ చ అభిభూతో.

౪౦. మమాయితేతి మమాయితవత్థుకారణా. **వినాభావం సన్తమేవిద**న్తి సన్తం విజ్జమానం వినాభావమేవ ఇదం, న సక్కా అవినాభావేన భవితున్తి వుత్తం హోతి.

సోచన్తీతి చిత్తేన సోచనం కరోన్తి. **కిలమన్తీ**తి కాయేన కిలమథం పాపుణన్తి. **పరిదేవన్తీ**తి నానావిధం వాచావిలాపం భణన్తి. **ఉరత్తాళిం కన్దన్తీ**తి ఉరం తాళేత్వా తాళేత్వా కన్దన్తి. **సమ్మోహం ఆపజ్జన్తీ**తి సమ్మోహభావం పాపుణన్తి.

అనిచ్చోతి హుత్వా అభావట్ఠేన. **సఙ్ఖతో**తి పచ్చయేహి సఙ్గమ్మ కతో. **పటిచ్చసముప్పన్నో**తి పచ్చయసామగ్గిం పటిచ్చ న పచ్చక్ఖాయ సహ సమ్మా చ ఉప్పన్నో. **ఖయధమ్మో**తి ఖయం గమనసభావో. **వయధమ్మో**తి వయం గమనసభావో, భఙ్గవసేన భఙ్గగమనసభావోతి అత్థో. **విరాగధమ్మో**తి విరజ్జనసభావో. **నిరోధధమ్మో**తి నిరుజ్ఝనసభావో. **య్వాయం పరిగ్గహో**తి యో అయం పరిగ్గహో. "యాయ పరిగ్గహో"తిపి పాఠో, అయమేవ పదచ్ఛేదో. **నిచ్చో**తి సతతకాలికో. **ధువో**తి థిరో. **సస్సతో**తి అచవనో. **అవిపరిణామధమ్మో**తి పకతిఅజహనసభావో. **సస్సతి సమం తథేవ ఠస్సతీ**తి చన్దసూరియసినేరుమహాసముద్దపథవీపబ్బతాదయో వియ తిట్ఠేయ్య.

నానాభావోతి జాతియా నానాభావో. **వినాభావో**తి మరణేన వియోగభావో. **అఞ్ఞథాభావో**తి సబ్భావతో అఞ్ఞథాభావో. **పురిమానం పురిమానం ఖన్ధాన**న్తి అనన్తరే పురే ఉప్పన్నానం ఖన్ధానం. **విపరిణామఞ్ఞథాభావా**తి పకతిభావం జహిత్వా అఞ్ఞథాభావేన. పచ్ఛిమా పచ్ఛిమా ఖన్ధాదయో పవత్తన్తి ఉప్పజ్జన్తీతి సమ్బన్ధో.

సబ్బం ఘరావాసపలిబోధన్తి సకలం గిహిభావజటం. **ఞాతిమిత్తామచ్చపలిబోధ**న్తి మాతాపితుపక్ఖికా **ఞాతీ, మిత్తా** సహాయా, **అమచ్చా** భచ్చా. **సన్నిధిపలిబోధ**న్తి నిధానజటం ఛిన్దిత్వా. **కేసమస్సుం ఓహారేత్వా**తి కేసే చ మస్సూని చ ఓరోపయిత్వా. **కాసాయాని వత్థానీ**తి కసాయరసపీతాని వత్థాని.

౪౧. మామకోతి మమ ఉపాసకో భిక్ఖు వాతి సఙ్ఖం గతో, బుద్ధాదీని వా వత్థూని మమాయమానో.

తేసం తేసం సత్తానన్తి అనేకేసం సత్తానం సాధారణనిద్దేసో. "యఞ్ఞదత్తస్స మరణం, సోమదత్తస్స మరణ"న్తి ఏవఞ్హి దివసమ్పి కథియమానే నేవ సత్తా పరియాదానం గచ్ఛన్తి, న సబ్బం అపరత్తదీపనం సిజ్ఝతి. ఇమేహి పన ద్వీహి పదేహి న కోచి సత్తో అపరియాదిన్నో హోతి, న కిఞ్చి అపరత్తాదీపనం న సిజ్ఝతి. **తమ్హి తమ్హీ**తి అయం గతివసేన అనేకేసం నికాయానం సాధారణనిద్దేసో. **సత్తనికాయా**తి సత్తానం నికాయా, సత్తఘటా సత్తసమూహాతి అత్థో. **చుతీ**తి చవనవసేన

వుత్తం. ఏకచతుపఞ్చక్ఖన్ధాయ చుతియా సామఞ్ఞవచనమేతం. **చవనతా**తి భావవచనేన లక్ఖణనిదస్సనం. **భేదో**తి చుతిఖన్ధానం భఙ్గుప్పత్తిపరిదీపనం. **అన్తరధాన**న్తి ఘటస్స వియ భిన్నస్స భిన్నానం ఖన్ధానం యేన కేనచి పరియాయేన ఠానాభావపరిదీపనం. **మచ్చుమరణ**న్తి మచ్చుసఙ్ఖాతం మరణం, న ఖణికమరణం. కాలో నామ అన్తకో, తస్స కిరియాతి **కాలంకిరియా**. ఏత్తావతా సమ్ముతిమరణం దీపితం. ఇదాని పరమత్థేన దీపేతుం ''**ఖన్ధానం భేదో**''తిఆదిమాహ. పరమత్థేన హి ఖన్ధాయేవ భిజ్జన్తి, న సత్తో నామ కోచి మరతి. ఖన్ధేసు పన భిజ్జమానేసు సత్తో మరతి, భిన్నేసు "మతో"తి వోహారో హోతి.

ఏత్థ చ చతువోకారపఞ్చవోకారవసేన ఖన్ధానం భేదో, ఏకవోకారవసేన కళేవరస్స నిక్ఖేపో. చతువోకారవసేన వా ఖన్ధానం భేదో, సేసద్వయవసేన కళేవరస్స నిక్ఖేపో వేదితబ్బో. కస్మా? కామరూపభవద్వయేపి రూపకాయసఙ్ఖాతస్స కళేవరస్స సబ్భావతో. యస్మా వా చాతుమహారాజికాదీసు ఖన్ధా భిజ్జన్తేవ, న కిఞ్చి నిక్ఖిపన్తి, తస్మా తేసం వసేన ఖన్ధానం భేదో, మనుస్సాదీసు కళేవరస్స నిక్ఖేపో. ఏత్థ చ కళేవరస్స నిక్ఖేపకరణతో మరణం "కళేవరస్స నిక్ఖేపో"తి వుత్తం. **జీవితిన్ద్రియస్సుపచ్ఛేదో**తి ఇమినా ఇన్ద్రియబద్ధస్సేవ మరణం నామ హోతి, అనిన్ద్రియబద్ధస్స మరణం నామ నత్థీతి దస్సేతి. "సస్సం మతం, రుక్ఖో మతో"తి ఇదం పన వోహారమత్తమేవ. అత్థతో పన ఏవరూపాని వచనాని సస్సాదీనం ఖయవయభావమేవ దీపేన్తి. **రూపగత**న్తి రూపమేవ రూపగతం. **వేదనాగత**న్తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో.

తత్థ **పుబ్బేవ మచ్చ**న్తి మచ్చం వా భోగా పుబ్బేవ పఠమతరఞ్ఞేవ విజహన్తి. మచ్చో వా తే భోగే పుబ్బతరం జహతి. **కామకామీ**తి చోరరాజానం ఆలపతి. అమ్భో కామే కామయమాన కామకామి భోగినో నామ లోకే అసస్సతా, భోగేసు వా నట్ఠేసు జీవమానా చ అభోగినో హోన్తి. భోగే వా పహాయ సయం నస్సన్తి, తస్మా అహం మహాజనస్స సోకకాలేపి న సోచామీతి అత్థో.

విదితా మయా సత్తుక లోకధమ్మాతి చోరరాజానం ఆలపన్తో ఆహ. అమ్భో సత్తుక మయా లాభో అలాభో యసో అయసోతిఆదయో లోకధమ్మా విదితా. యథేవ హి చన్దో ఉదేతి చ పూరతి చ పున చ ఖీయతి, యథా చ సూరియో అన్ధకారం విధమేన్తో మహన్తం లోకప్పదేసం తపిత్వాన పున సాయం అత్థం పలేతి అత్థం గచ్ఛతి న దిస్సతి, ఏవమేవ భోగా ఉప్పజ్జన్తి చ వినస్సన్తి చ, తత్థ కిం సోకేన, తస్మా న సోచామీతి అత్థో.

తణ్హామఞ్ఞనాయ మఞ్ఞతీతి తణ్హాయ జనితమానమఞ్ఞనాయ మఞ్ఞతి. **మానం కరోతి దిట్ఠిమఞ్ఞనాయా**తి దిట్ఠిం ఉపనిస్సయం కత్వా ఉప్పన్నాయ మఞ్ఞనాయ. **మానమఞ్ఞనాయా**తి సహజాతమానమఞ్ఞనాయ. **కిలేసమఞ్ఞనాయా**తి వుత్తప్పకారాయ ఉపతాపనట్ఠేన కిలేసమఞ్ఞనాయ మఞ్ఞతి.

కుహాతి విమ్హాపకా. **థద్ధా**తి ఖాణు వియ థద్ధా. **లపా**తి పచ్చయనిమిత్తేన లపనకా.

౪౨. సఙ్గతన్తి సమాగతం, దిట్ఠం ఫుట్ఠం వా. **పియాయిత**న్తి పియకతం.

సఙ్గతన్తి సమ్ముఖీభూతం. **సమాగత**న్తి సమీపం ఆగతం. **సమాహిత**న్తి ఏకీభూతం. **సన్నిపతిత**న్తి పిణ్డితం. **సుపినగతో**తి సుపినం పవిట్ఠో. **సేనాబ్యూహం పస్సతీ**తి సేనాసన్నివేసం దక్ఖతి. **ఆరామరామణేయ్యక**న్తి పుప్ఫారామాదీనం రమణీయభావం. **వనరామణేయ్యకా**దీసుపి ఏసేవ నయో. **పేత**న్తి ఇతో పరలోకం గతం. **కాలఙ్కత**న్తి మతం.

౪౩. నామంయేవావసిస్సతి , అక్ఖేయ్యన్తి సబ్బం రూపాదిధమ్మజాతం పహీయతి, నామమత్తమేవ తు అవసిస్సతి “బుద్ధరక్ఖితో ధమ్మరక్ఖితో”తి ఏవం అక్ఖాతుం కథేతుం.

యే చక్ఖువిఞ్ఞాణాభిసమ్భూతాతి యే సయం చక్ఖువిఞ్ఞాణేన అభిసమ్భూతా రాసికతా దిట్ఠా చతుసముట్ఠానికా రూపా. **సోతవిఞ్ఞాణాభిసమ్భూతాతి** పరతోఘోసేన సోతవిఞ్ఞాణేన రాసికతా సుతా ద్విసముట్ఠానికా సద్దా.

౪౪. మునయోతి ఖీణాసవమునయో. **ఖేమదస్సినోతి** నిబ్బానదస్సినో.

సోకోతి సోకనిద్దేసే – బ్యసతీతి బ్యసనం, హితసుఖం ఖిపతి విద్ధంసేతీతి అత్థో. ఞాతీనం బ్యసనం ఞాతిబ్యసనం, చోరరోగభయాదీహి ఞాతిక్ఖయో ఞాతివినాసోతి అత్థో. తేన **ఞాతిబ్యసనేన. ఫుట్ఠస్సాతి** అజ్ఝోత్థటస్స, అభిభూతస్స సమన్నాగతస్సాతి అత్థో. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. అయం పన విసేసో – భోగానం బ్యసనం **భోగబ్యసనం,** రాజచోరాదివసేన భోగక్ఖయో భోగవినాసోతి అత్థో. రోగోయేవ బ్యసనం **రోగబ్యసనం.** రోగో హి ఆరోగ్యం బ్యసతి వినాసేతీతి బ్యసనం. సీలస్స బ్యసనం **సీలబ్యసనం,** దుస్సిల్యస్సేతం నామం. సమ్మాదిట్ఠిం వినాసయమానా ఉప్పన్నా దిట్ఠియేవ బ్యసనం **దిట్ఠిబ్యసనం.** ఏత్థ చ పురిమాని ద్వే అనిప్ఫన్నాని, పచ్ఛిమాని తీణి నిప్ఫన్నాని తిలక్ఖణబ్భాహతాని. పురిమాని చ తీణి నేవ కుసలాని నాకుసలాని, సీలదిట్ఠిబ్యసనద్వయం అకుసలం.

అఞ్ఞతరఞ్ఞతరేనాతి గహితేసు వా యేన కేనచి అగ్గహితేసు వా మిత్తామచ్చబ్యసనాదీసు యేన కేనచి. **సమన్నాగతస్సాతి** సమనుబన్ధస్స అపరిముచ్చమానస్స. **అఞ్ఞతరఞ్ఞతరేన దుక్ఖధమ్మేనాతి** యేన కేనచి సోకదుక్ఖస్స ఉప్పత్తిహేతునా. **సోకోతి** సోచనకవసేన సోకో. ఇదం తేహి కారణేహి ఉప్పజ్జనకసోకస్స సభావపచ్చత్తం. **సోచనాతి** సోచనాకారో. **సోచితత్తన్తి** సోచితభావో. **అన్తోసోకోతి** అబ్భన్తరసోకో. దుతియపదం ఉపసగ్గేన వడ్ఢితం. సో హి అబ్భన్తరం సుక్ఖాపేన్తో వియ పరిసుక్ఖాపేన్తో వియ ఉప్పజ్జతీతి “అన్తోసోకో అన్తోపరిసోకో”తి వుచ్చతి. **అన్తోదాహోతి** అబ్భన్తరదాహో. దుతియపదం ఉపసగ్గేన వడ్ఢితం. **చేతసో పరిజ్ఝాయనాతి** చిత్తస్స ఝాయనాకారో. సోకో హి ఉప్పజ్జమానో అగ్గి వియ చిత్తం ఝాపేతి దహతి, “చిత్తం మే ఝామం, న మే కిఞ్చి పటిభాతీ”తి వదాపేతి. దుక్ఖితో మనో దుమ్మనో, తస్స భావో **దోమనస్సం.** అనుపవిట్ఠట్ఠేన సోకోవ సల్లన్తి **సోకసల్లం.**

పరిదేవనిద్దేసే – “మయ్హం ధీతా, మయ్హం పుత్తో”తి ఏవం ఆదిస్స ఆదిస్స దేవన్తి రోదన్తి ఏతేనాతి **ఆదేవో.** తం తం వణ్ణం పరికిత్తేత్వా పరికిత్తేత్వా దేవన్తి ఏతేనాతి **పరిదేవో.** తతో పరాని ద్వే ద్వే పదాని పురిమద్వయస్సేవ ఆకారభావనిద్దేసవసేన వుత్తాని. **వాచాతి** వచనం. **పలాపోతి** తుచ్ఛం నిరత్థకవచనం . ఉపడ్ఢభణితఅఞ్ఞభణితాదివసేన విరూపో పలాపో **విప్పలాపో. లాలప్పోతి** పునప్పునం లపనం. లాలప్పనాకారో **లాలప్పనా.** లాలప్పితస్స భావో **లాలప్పితత్తం.** మచ్ఛరియాదీని వుత్తత్థానేవ.

౪౫. సత్తమగాథా ఏవం మరణబ్భాహతే లోకే అనురూపపటిపత్తిదస్సనత్థం వుత్తా. తత్థ **పతిలీనచరస్సాతి** తతో తతో పతిలీనం చిత్తం కత్వా చరన్తస్స. **భిక్ఖునోతి** కల్యాణపుథుజ్జనస్స వా సేక్ఖస్స వా. **సామగ్గియమాహు తస్స తం, యో అత్తానం భవనే న దస్సయేతి** తస్సేతం పతిరూపమాహు, యో ఏవంపటిపన్నో నిరయాదిభేదే భవనే అత్తానం న దస్సయే. ఏవఞ్హి సో ఇమమ్హా మరణా ముచ్చేయ్యాతి అధిప్పాయో.

పతిలీనచరా వుచ్చన్తీతి తతో తతో లీనచిత్తాచారా కథీయన్తి. **సత్త సేక్ఖా**తి అధిసీలాదీసు తీసు సిక్ఖాసు సిక్ఖన్తీతి సోతాపత్తిమగ్గట్ఠం ఆదిం కత్వా యావ అరహత్తమగ్గట్ఠా సత్త సేక్ఖా. **అరహా**తి ఫలట్ఠో. సో నిట్ఠితచిత్తత్తా **పతిలీనో**. సేక్ఖానం పతిలీనచరణభావే కారణం దస్సేన్తో ''**కిం కారణా**''తిఆదిమాహ. **తే తతో తతో**తి తే సత్త సేక్ఖా తేహి తేహి ఆరమ్మణేహి **చిత్తం పతిలీనేన్తా**తి అత్తనో చిత్తం నిలీనేన్తా. **పతికుటేన్తా**తి సఙ్కోచేన్తా. **పతివట్టేన్తా**తి కటసారకం వియ ఆభుజేన్తా. **సన్నిరుద్ధన్తా**తి సన్నిరుజ్ఝన్తా. **సన్నిగణ్హన్తా**తి నిగ్గహం కురుమానా. **సన్నివారేన్తా**తి వారయమానా. **రక్ఖన్తా**తి రక్ఖం కురుమానా. **గోపేన్తా**తి చిత్తమఞ్జూసాయ గోపయమానా.

ఇదాని ద్వారవసేన దస్సేన్తో ''**చక్ఖుద్వారే**''తిఆదిమాహ. తత్థ **చక్ఖుద్వారే**తి చక్ఖువిఞ్ఞాణద్వారే. **సోతద్వారా**దీసుపి ఏసేవ నయో. **భిక్ఖునోతి పుథుజ్జనకల్యాణకస్స వా భిక్ఖునో, సేక్ఖస్స వా భిక్ఖునో**తి భిక్ఖుసద్దస్స వచనత్థం అవత్వా ఇధాధిప్పేతభిక్ఖుయేవ దస్సితో. తత్థ పుథుజ్జనో చ సో కిలేసానం అసముచ్ఛిన్నత్తా, కల్యాణో చ సీలాదిపటిపత్తియుత్తత్తాతి పుథుజ్జనకల్యాణోవ పుథుజ్జనకల్యాణకో, తస్స **పుథుజ్జనకల్యాణకస్స**. అధిసీలాదీని సిక్ఖతీతి **సేక్ఖో,** తస్స సేక్ఖస్స వా సోతాపన్నస్స వా సకదాగామినో వా అనాగామినో వా.

ఆసన్తి నిసీదన్తి ఏత్థాతి **ఆసనం. యత్థా**తి యేసు మఞ్చపీఠాదీసు. **మఞ్చో**తిఆదీని ఆసనస్స పభేదవచనాని. మఞ్చోపి హి నిసజ్జాయపి ఓకాసత్తా ఇధ ఆసనేసు వుత్తో, సో పన మసారకబున్దికాబద్ధకుళీరపాదకఆహచ్చపాదకానం అఞ్ఞతరో. **పీఠ**మ్పి తేసం అఞ్ఞతరమేవ. **భిసీ**తి ఉణ్ణభిసి చోళభిసి వాకభిసి తిణభిసి పణ్ణభిసీనం అఞ్ఞతరా. **తట్టికా**తి తాలపణ్ణాదీహి వినిత్వా కతా. **చమ్మఖణ్డో**తి నిసజ్జారహో యో కోచి చమ్మఖణ్డో. **తిణసన్థారాద**యో తిణాదీని గుమ్బేత్వా కతా. **అసప్పాయరూపదస్సనేనా**తి అసప్పాయానం ఇట్ఠరూపానం ఓలోకనేన. **రిత్త**న్తి అబ్భన్తరతో తుచ్ఛం. **వివిత్త**న్తి బహిద్ధాపవేసనేన సుఞ్ఞం. **పవివిత్త**న్తి కోచి గహట్ఠో తత్థ నత్థీతి అతిరేకేన సుఞ్ఞం. **అసప్పాయసద్దస్సవనే**పి ఏసేవ నయో. **పఞ్చహి కామగుణేహీ**తి ఇత్థిరూపసద్దగన్ధరసఫోట్ఠబ్బేహి పఞ్చహి కామకోట్ఠాసేహి. వుత్తమ్పి చేతం –

> "రూపా సద్దా రసా గన్ధా, ఫోట్ఠబ్బా చ మనోరమా;
>
> పఞ్చ కామగుణా లోకే, ఇత్థిరూపస్మిం దిస్సరే"తి. (అం. నిం ౫.౫౫);

భజతోతి చిత్తేన సేవనం కరోన్తస్స. **సమ్భజతో**తి సమ్మా సేవన్తస్స. **సేవతో**తి ఉపసఙ్కమన్తస్స. **నిసేవతో**తి నిస్సయం కత్వా సేవన్తస్స. **సంసేవతో**తి సుట్ఠు సేవన్తస్స. **పటిసేవతో**తి పునప్పునం ఉపసఙ్కమన్తస్స.

గణసామగ్గీతి సమణానం ఏకీభావో సమగ్గభావో. **ధమ్మసామగ్గీ**తి సత్తతింసబోధిపక్ఖియధమ్మానం సమూహభావో. **అనభినిబ్బత్తిసామగ్గీ**తి అనిబ్బత్తమానానం అనుప్పజ్జమానానం అనుపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయా పరినిబ్బుతానం అరహన్తానం సమూహో. **సమగ్గా**తి కాయేన అవియోగా. **సమ్మోదమానా**తి చిత్తేన సుట్ఠు మోదమానా తుస్సమానా. **అవివదమానా**తి వాచాయ వివాదం అకురుమానా. **ఖీరోదకీభూతా**తి ఖీరేన సంసట్ఠఉదకసదిసా.

తే ఏకతో పక్ఖన్దన్తీతి తే బోధిపక్ఖియధమ్మా ఏకం ఆరమ్మణం పవిసన్తి. **పసీదన్తీ**తి తస్మింయేవ ఆరమ్మణే పసాదమాపజ్జన్తి. **అనుపాదిసేసాయా**తి ఉపాదివిరహితాయ.

నిబ్బానధాతుయాతి అమతమహానిబ్బానధాతుయా. **ఊనత్తం వా**తి ఏత్థ ఉనభావో ఊనత్తం, అపరిపుణ్ణభావోతి అత్థో. **పుణ్ణత్తం వా**తి పరిపుణ్ణభావో పుణ్ణత్తం, పుణ్ణభావో వా న పఞ్ఞాయతి నత్థీతి అత్థో.

నేరయికానన్తి నిరయే నిబ్బత్తనకకమ్మానం అత్థిభావేన. నిరయం అరహన్తీతి నేరయికా, తేసం నేరయికానం. **నిరయో భవన**న్తి నిరయో ఏవ తేసం వసనట్ఠానం ఘరం. **తిరచ్ఛానయోనికాన**న్తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. **తస్సేసా సామగ్గీ**తి తస్స ఖీణాసవస్స ఏసా నిబ్బానసామగ్గీ. **ఏతం ఛన్న**న్తి ఏతం అనుచ్ఛవికం. **పతిరూప**న్తి సదిసం పటిభాగం, అసదిసం అప్పటిభాగం న హోతి. **అనుచ్ఛవిక**న్తి ఏతం సమణబ్రాహ్మణానం వా ధమ్మానం, మగ్గఫలనిబ్బానసాసనధమ్మానం వా అనుచ్ఛవికం. తేసం ఛవిం ఛాయం సున్దరభావం అన్వేతి అనుగచ్ఛతి, అథ ఖో సన్తికావ తేహి ధమ్మేహి అనుచ్ఛవికత్తా ఏవ చ అనులోమం. తేసఞ్చ అనులోమేతి, అథ ఖో న విలోమం న పచ్చనీకభావే ఠితం.

౪౬. ఇదాని "యో అత్తానం భవనే న దస్సయే"తి ఏవం ఖీణాసవో విభావితో, తస్స వణ్ణభణనత్థం ఇతో పరా తిస్సో గాథాయో ఆహ. తత్థ పఠమగాథాయ **సబ్బత్థా**తి ద్వాదససు ఆయతనేసు. న పియం కుబ్బతి నోపి అప్పియన్తి నిద్దేసే **పియా**తి చిత్తే పీతికరా. తే విభాగతో దస్సేన్తో "**కతమే సత్తా పియా, ఇధ యస్స తే హోన్తీ**"తి ఆహ. తత్థ **యస్స తే**తి యే అస్స తే. **హోన్తీ**తి భవన్తి. **అత్థకామా**తి వడ్ఢికామా. **హితకామా**తి సుఖకామా. **ఫాసుకామా**తి సుఖవిహారకామా. **యోగక్ఖేమకామా**తి చతూహి యోగేహి ఖేమం నిబ్భయం కామా. మమాయతీతి **మాతా**. పియాయతీతి **పితా**. భజతీతి **భాతా**. **భగినీ**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. పుం తాయతి రక్ఖతీతి **పుత్తో**. కులవంసం ధారేతీతి **ధీతా**. **మిత్తా** సహాయా. **అమచ్చా** భచ్చా. **ఞాతీ** పితుపక్ఖికా. **సాలోహితా** మాతిపక్ఖికా. **ఇమే సత్తా పియా**తి ఇమే సత్తా పీతిజనకా. వుత్తవిపరియాయేన అప్పియా వేదితబ్బా.

౪౭. **యదిదం దిట్ఠసుతముతేసు వా**తి ఏత్థ పన యదిదం దిట్ఠసుతం, ఏత్థ వా ముతేసు వా ధమ్మేసు; ఏవం ముని న ఉపలిమ్పతీతి ఏవం సమ్బన్ధో వేదితబ్బో.

ఉదకథేవోతి ఉదకస్స థేవో. "ఉదకత్థేవకో"తిపి పాఠో. **పదుమపత్తే**తి పదుమినిపత్తే.

౪౮. **ధోనో న హి తేన మఞ్ఞతి, యదిదం దిట్ఠసుతముతేసు వా**తి అత్రాపి యదిదం దిట్ఠసుతం, తేన వత్థునా న మఞ్ఞతి, ముతేసు వా ధమ్మేసు న మఞ్ఞతీతి ఏవమేవ సమ్బన్ధో వేదితబ్బో. **న హి సో రజ్జతి, నో విరజ్జతీ**తి బాలపుథుజ్జనో వియ న రజ్జతి, కల్యాణపుథుజ్జనసేక్ఖా వియ న విరజ్జతి, రాగస్స ఖీణత్తా "విరత్తో"త్వేవ సఙ్ఖం గచ్ఛతి. సేసం పాకటమేవాతి.

తాయ పఞ్ఞాయ కాయదుచ్చరితన్తి సమ్పయుత్తాయ పుబ్బభాగాయేవ వా పఞ్ఞాయ పరిగ్గహేతబ్బే పరిగ్గణ్హన్తో యోగీ తివిధం కాయదుచ్చరితం సముచ్ఛేదవసేన ధునాతి. అయఞ్చ పుగ్గలో విపన్నధమ్మం దేసనాధమ్మేసు ధునన్తేసు తంధమ్మసమఙ్గీపుగ్గలోపి ధునాతి నామ. తే చ ధమ్మే పఞ్ఞాయ అత్తనో పవత్తిక్ఖణే ధునితుమారద్ధో ధుతాతి వుచ్చతి, యథా భుఞ్జితుమారద్ధో భుత్తోతి వుచ్చతి. లక్ఖణం పనేత్థ సద్దసత్థతో వేదితబ్బం. **ధుత**న్తి కత్తుసాధనం. **ధుతం** పఠమమగ్గేన. **ధోతం** దుతియమగ్గేన. **సన్ధోతం** తతియమగ్గేన. **నిద్ధోతం** చతుత్థమగ్గేన.

ధోనో దిట్ఠం న మఞ్ఞతీతి అరహా మంసచక్ఖునా దిట్ఠం దిబ్బచక్ఖునా దిట్ఠం రూపాయతనం న మఞ్ఞతి తీహి మఞ్ఞనాహి, కథం? రూపాయతనం సుభసఞ్ఞాయ సుఖసఞ్ఞాయ చ పస్సన్తో న తత్థ ఛన్దరాగం జనేతి న తం అస్సాదేతి నాభినన్దతి, ఏవం దిట్ఠం తణ్హామఞ్ఞనాయ న మఞ్ఞతి. "ఇతి మే రూపం సియా అనాగతమద్ధాన"న్తి వా పనేత్థ నన్దిం న సమన్నానేతి.

రూపసమ్పదం వా ఆకఙ్ఖమానో దానం న దేతి, సీలం న సమాదియతి, ఉపోసథకమ్మం న కరోతి. ఏవమ్పి దిట్ఠం తణ్హామఞ్ఞనాయ న మఞ్ఞతి, అత్తనో పన పరస్స చ రూపసమ్పత్తివిపత్తిం నిస్సాయ మానం న జనేతి. "ఇమినాహం సేయ్యోస్మీతి వా, సదిసోస్మీతి వా, హీనోస్మీతి వా"తి ఏవం దిట్ఠం మానమఞ్ఞనాయ న మఞ్ఞతి. రూపాయతనం పన "నిచ్చం ధువం సస్సత"న్తి న మఞ్ఞతి. అత్తానం "అత్తనియ"న్తి న మఞ్ఞతి. మఙ్గలం "అమఙ్గల"న్తి న మఞ్ఞతి. ఏవం దిట్ఠం దిట్ఠిమఞ్ఞనాయ న మఞ్ఞతి. **దిట్ఠస్మిం న మఞ్ఞతీ**తి రూపస్మిం అత్తానం సమనుపస్సననయేన అమఞ్ఞన్తో దిట్ఠస్మిం న మఞ్ఞతి. యథా వా థనే థఞ్ఞం, ఏవం రూపస్మిం రాగాదయోతి అమఞ్ఞన్తోపి దిట్ఠస్మిం న మఞ్ఞతి. తస్మింయేవ పనస్స దిట్ఠిమఞ్ఞనాయ అమఞ్ఞితే వత్థుస్మిం సినేహం మానఞ్చ న ఉప్పాదయతో తణ్హామానమఞ్ఞనాపి నత్థీతి వేదితబ్బా. ఏవం దిట్ఠస్మిం న మఞ్ఞతి. **దిట్ఠతో న మఞ్ఞతీ**తి ఏత్థ పన **దిట్ఠతో**తి నిస్సక్కవచనం. తస్మా సఉపకారణస్స అత్తనో వా పరస్స వా యథావుత్తప్పభేదతో దిట్ఠతో ఉపపత్తి వా నిగ్గమనం వా దిట్ఠతో వా అఞ్ఞో అత్తాతి అమఞ్ఞమానో దిట్ఠతో న మఞ్ఞతీతి వేదితబ్బో. అయమస్స న దిట్ఠిమఞ్ఞనా. తస్మింయేవ పనస్స దిట్ఠిమఞ్ఞనాయ అమఞ్ఞితే వత్థుస్మిం సినేహం మానఞ్చ న ఉప్పాదయతో న తణ్హామానమఞ్ఞనాపి వేదితబ్బా.

దిట్ఠా మేతి న మఞ్ఞతీతి ఏత్థ పన "ఏతం మమా"తి తణ్హావసేన అమమాయమానో దిట్ఠం తణ్హామఞ్ఞనాయ న మఞ్ఞతి. **సుత**న్తి మంససోతేనపి సుతం, దిబ్బసోతేనపి సుతం, సద్దాయతనస్సేతం అధివచనం. **ముత**న్తి ముత్వా మునిత్వా చ గహితం ఆహచ్చ ఉపగన్త్వాతి అత్థో. ఇన్ద్రియానం ఆరమ్మణానఞ్చ అఞ్ఞమఞ్ఞం సంకిలేసే విఞ్ఞాతన్తి వుత్తం హోతి. గన్ధరసఫోట్ఠబ్బాయతనానం ఏతం అధివచనం. **విఞ్ఞాత**న్తి మనసా విఞ్ఞాతం, సేసానం సత్తానం ఆయతనానమేతం అధివచనం, ధమ్మారమ్మణస్స వా, ఇధ పన సక్కాయపరియాపన్నమేవ లబ్భతి. విత్థారో పనేత్థ దిట్ఠవారే వుత్తనయేన వేదితబ్బో.

ఇదాని భగవతా వుత్తసుత్తవసేన దస్సేన్తో "**అస్మీతి భిక్ఖవే**"తిఆదిమాహ. తత్థ **అస్మీ**తి భవామి, నిచ్చస్సేతం అధివచనం. **మఞ్ఞితమేత**న్తి దిట్ఠికప్పనం ఏతం. **అయమహమస్మీ**తి అయం అహం అస్మి భవామి.

అఞ్ఞత్ర సతిపట్ఠానేహీతి ఠపేత్వా చతుసతిపట్ఠానే.

సబ్బే బాలపుథుజ్జనా రజ్జన్తీతి సకలా అన్ధబాలా నానాజనా లగ్గన్తి. **సత్త సేక్ఖా విరజ్జన్తీ**తి సోతాపన్నాదయో సత్త అరియజనా విరాగం ఆపజ్జన్తి . **అరహా నేవ రజ్జతి నో విరజ్జతీ**తి కిలేసానం పరినిబ్బాపితత్తా ఉభయమ్పి న కరోతి. **ఖయా రాగస్సా**తిఆదయో తివిధాపి నిబ్బానమేవ.

సద్ధమ్మప్పజ్జోతికాయ మహానిద్దేసట్ఠకథాయ

జరాసుత్తనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. తిస్సమేత్తేయ్యసుత్తనిద్దేసవణ్ణనా

౪౯. సత్తమే తిస్సమేత్తేయ్యసుత్తే **మేథునమనుయుత్తస్సా**తి మేథునధమ్మం సమాయుత్తస్స. **ఇతీ**తి ఏవమాహ. **ఆయస్మా**తి పియవచనమేతం. **తిస్సో**తి నామం తస్స థేరస్స. సోపి హి తిస్సోతి నామేన. **మేత్తేయ్యో**తి గోత్తం, గోత్తవసేనేవ ఏస పాకటో అహోసి. తస్మా అట్ఠుప్పత్తియం (సు॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౮౨౧) వుత్తం – ''తిస్సమేత్తేయ్యా నామ ద్వే సహాయా''తి. **విఘాత**న్తి ఉపఘాతం. **బ్రూహీ**తి ఆచిక్ఖ. **మారిసా**తి పియవచనమేతం, నిద్దుక్ఖాతి వుత్తం హోతి. **సుత్వాన తవ సాసన**న్తి తవ వచనం సుత్వా. **వివేకే సిక్ఖిస్సామసే**తి సహాయం ఆరబ్భ ధమ్మదేసనం యాచన్తో భణతి, సో పన సిక్ఖితసిక్ఖోయేవ.

మేథునధమ్మో నామాతి ఇదం నిద్దిసితబ్బస్స మేథునధమ్మస్స ఉపదేసపదం. **అసద్ధమ్మో**తి అసతం నీచజనానం ధమ్మో. **గామధమ్మో**తి గామవాసీనం సేవనధమ్మో. **వసలధమ్మో**తి వసలానం ధమ్మో, కిలేసవస్సనతో వా సయమేవ వసలో ధమ్మోతి వసలధమ్మో. **దుట్ఠుల్లో**తి దుట్ఠో చ కిలేసేహి దుట్ఠత్తా, థూలో చ అనిపుణభావతోతి దుట్ఠుల్లో. యస్మా చ తస్స ధమ్మస్స పరివారభూతం దస్సనమ్పి గహణమ్పి ఆమసనమ్పి ఫుసనమ్పి ఘట్టనమ్పి దుట్ఠుల్లం, తస్మాపి దుట్ఠుల్లో సో మేథునధమ్మో. **ఓదకన్తికో**తి ఉదకం అస్స అన్తే సుద్ధత్థం ఆదియతీతి ఉదకన్తో, ఉదకన్తోయేవ ఓదకన్తికో. రహో పటిచ్ఛన్నే ఓకాసే కత్తబ్బతాయ **రహస్సో**. వినయే పన ''దుట్ఠుల్లం ఓదకన్తికం రహస్స''న్తి (పారా॰ ౩౯) పాఠో. తత్థ తీసు పదేసు **యో సో**తి పదం పరివత్తేత్వా యం తన్తి కత్వా యోజేతబ్బం ''యం తం దుట్ఠుల్లం, సో మేథునధమ్మో, యం తం ఓదకన్తికం సో మేథునధమ్మో, యం తం రహస్సం , సో మేథునధమ్మో''తి. ఇధ పన ''యో సో అసద్ధమ్మో, సో మేథునధమ్మో…పే॰… యో సో రహస్సో, సో మేథునధమ్మో''తి ఏవం యోజనా వేదితబ్బా. ద్వయేన ద్వయేన సమాపజ్జితబ్బతో **ద్వయంద్వయసమాపత్తి**. తత్థ యోజనా – యా సా ద్వయంద్వయసమాపత్తి, సో మేథునధమ్మో నామాతి. **కింకారణా వుచ్చతి మేథునధమ్మో**తి కేన కారణేన కేన పరియాయేన మేథునధమ్మోతి కథీయతి. తం కారణం దస్సేన్తో ''**ఉభిన్నం రత్తాన**''న్తిఆదిమాహ. తత్థ **ఉభిన్నం రత్తాన**న్తి ద్విన్నం ఇత్థిపురిసానం రాగేన రఞ్జితానం. **సారత్తాన**న్తి విసేసేన సుట్ఠు రఞ్జితానం. **అవస్సుతాన**న్తి కిలేసేన తిన్తానం. **పరియుట్ఠితాన**న్తి కుసలాచారం పరియాదియిత్వా మద్దిత్వా ఠితానం ''మగ్గే చోరా పరియుట్ఠితా''తిఆదీసు వియ. **పరియాదిన్నచిత్తాన**న్తి కుసలచిత్తం పరియాదియిత్వా ఖేపేత్వా ఠితచిత్తానం. **ఉభిన్నం సదిసాన**న్తి ద్విన్నం కిలేసేన సదిసానం. **ధమ్మో**తి సభావో. **తం కారణా**తి తేన కారణేన. తం ఉపమాయ సాధేన్తో ''**ఉభో కలహకారకా**''తిఆదిమాహ. తత్థ **ఉభో కలహకారకా**తి పుబ్బభాగే కలహకారకా ద్వే. **మేథునకాతి వుచ్చన్తీ**తి సదిసాతి వుచ్చన్తి. **భణ్డనకారకా**తి తత్థ తత్థ గన్త్వా భణ్డనం కరోన్తా. **భస్సకారకా**తి వాచాకలహం కరోన్తా. **వివాదకారకా**తి నానావచనం కరోన్తా. **అధికరణకారకా**తి వినిచ్ఛయపాపుణనవిసేసకారణం కరోన్తా. **వాదినో**తి వాదపటివాదినో. **సల్లాపకా**తి వాచం కథేన్తా **ఏవమేవ**న్తి ఉపమాసంసన్దనం.

యుత్తస్సాతి సఞ్ఞుత్తస్స. **పయుత్తస్సా**తి ఆదరేన యుత్తస్స. **ఆయుత్తస్సా**తి విసేసేన యుత్తస్స. **సమాయుత్తస్సా**తి ఏకతో యుత్తస్స. **తచ్చరితస్సా**తి తంచరితం కరోన్తస్స. **తబ్బహులస్సా**తి తంబహులం కరోన్తస్స. **తగ్గరుకస్సా**తి తంగరుం కరోన్తస్స. **తన్నిన్నస్సా**తి తస్మిం నతచిత్తస్స. **తప్పోణస్సా**తి తస్మిం నతకాయస్స. **తప్పబ్భారస్సా**తి తస్మిం అభిముఖకాయస్స. **తదధిముత్తస్సా**తి తస్మిం అధిహరితస్స. **తదధిపతేయ్యస్సా**తి తం అధిపతిం జేట్ఠకం కత్వా పవత్తస్స.

విఘాతన్తి నిద్దేసస్స ఉద్దేసవచనం. **విఘాతన్తి** పీళనం. **ఉపఘాతన్తి** సమీపం కత్వా పీళనం. **పీళనన్తి** ఘట్టనం. **ఘట్టనన్తి** పీళనం. సబ్బం అఞ్ఞమఞ్ఞవేవచనం. **ఉపద్దవన్తి** హింసనం. **ఉపసగ్గన్తి** తత్థ తత్థ ఉపగన్త్వా పీళనాకారం. **బ్రూహీతి** కథేహి. **ఆచిక్ఖాతి** విస్సజ్జేహి. **దేసేహీతి** దస్సేహి. **పఞ్ఞపేహీతి** ఞాపేహి. **పట్ఠపేహీతి** ఠపేహి. **వివరాతి** పాకటం కరోహి. **విభజాతి** భాజేహి. **ఉత్తానీకరోహీతి** తీరం పాపేహి. **పకాసేహీతి** పాకటం కరోహి.

తుయ్హం వచనన్తి తవ వాచం. **బ్యప్పథన్తి** వచనం. **దేసనన్తి** ఆచిక్ఖనం. **అనుసాసనన్తి** ఓవాదం. **అనుసిట్ఠన్తి** అనుసాసనం. **సుత్వాతి** సోతేన సుత్వా. **సుణిత్వాతి** తస్సేవ వేవచనం. **ఉగ్గహేత్వాతి** సమ్మా గహేత్వా. **ఉపధారయిత్వాతి** అనాసేత్వా. **ఉపలక్ఖయిత్వాతి** సల్లక్ఖేత్వా.

౨౦. ముస్సతే వాపి సాసనన్తి పరియత్తిపటిపత్తితో దువిధమ్పి సాసనం నస్సతి. **వాపీతి** పదపూరణమత్తం. **ఏతం తస్మిం అనరియన్తి** తస్మిం పుగ్గలే ఏతం అనరియం, యదిదం మిచ్ఛాపటిపదా. **గారవాధివచనన్తి** గుణవిసిట్ఠసబ్బసత్తుత్తమగరుగారవాధివచనం. తేనాహు పోరాణా –

> "భగవాతి వచనం సేట్ఠం, భగవాతి వచనముత్తమం;
>
> గరు గారవయుత్తో సో, **భగవా** తేన వుచ్చతీ"తి. (విసుద్ధి॰ ౧.౧౪౨);

చతుబ్బిధం వా నామం ఆవత్థికం, లిఙ్గికం, నేమిత్తికం, అధిచ్చసముప్పన్నన్తి. అధిచ్చసముప్పన్నం నామ లోకియవోహారేన "యదిచ్ఛక"న్తి వుత్తం హోతి. తత్థ వచ్ఛో, దమ్మో, బలీబద్ధోతి ఏవమాది **ఆవత్థికం,** దణ్డీ, ఛత్తీ, సిఖీ, కరీతి ఏవమాది **లిఙ్గికం,** తేవిజ్జో, ఛళభిఞ్ఞోతి ఏవమాది **నేమిత్తికం,** సిరివడ్ఢకో, ధనవడ్ఢకోతి ఏవమాది వచనత్థం అనపేక్ఖిత్వా పవత్తం **అధిచ్చసముప్పన్నం.** ఇదం పన **భగవాతి** నామం నేమిత్తికం, న మహామాయాయ, న సుద్ధోదనమహారాజేన, న అసీతియా ఞాతిసహస్సేహి కతం, న సక్కసన్తుసితాదీహి దేవతావిసేసేహి కతం. వుత్తఞ్హి చ "భగవాతి నేతం నామం మాతరా కతం…పే.… పటిలాభా సచ్ఛికా పఞ్ఞత్తి యదిదం భగవా"తి (మహాని॰ ౮౪).

> "భాగ్యవా భగ్గవా యుత్తో, భగేహి చ విభత్తవా;
>
> భత్తవా వన్తగమనో, భవేసు **భగవా** తతో"తి. (విసుద్ధి॰ ౧.౧౪౪);

తత్థ –

> "వణ్ణాగమో వణ్ణవిపరియాయో, ద్వే చాపరే వణ్ణవికారనాసా;
>
> ధాతూనమత్థాతిసయేన యోగో, తదుచ్చతే పఞ్చవిధం నిరుత్తి"న్తి. –

ఏవం వుత్తనిరుత్తిలక్ఖణం గహేత్వా పదసిద్ధి వేదితబ్బా. తత్థ "నక్ఖత్తరాజారివ తారకాన"న్తి ఏత్థ రకారాగమో వియ అవిజ్జమానస్స అక్ఖరస్స ఆగమో **వణ్ణాగమో** నామ. "హింసనా, హింసో"తి వత్తబ్బే "సీహో"తి వియ విజ్జమానక్ఖరానం హేట్ఠుపరియవసేన పరివత్తనం **వణ్ణవిపరియాయో** నామ. "నవే ఛన్నకే దానం దియ్యతీ"తి ఏత్థ అకారస్స ఏకారాపజ్జనతా వియ అఞ్ఞక్ఖరస్స అఞ్ఞక్ఖరాపజ్జనతా **వణ్ణవికారో** నామ. "జీవనస్స మూతో జీవనమూతో"తి వత్తబ్బే "జీమూతో"తి వకారనకారానం వినాసో వియ విజ్జమానక్ఖరవినాసో **వణ్ణవినాసో** నామ. "ఫరుసాహి వాచాహి పక్రుబ్బమానో ఆసజ్జ మం

త్వం వదసి కుమారా”తి ఏత్థ పక్రుబ్బమానోతి పదస్స అభిభవమానోతి అత్థపటిపాదనం వియ తత్థ తత్థ యథాయోగం విసేసత్థయోగో **ధాతూనం అత్థాతిసయేన యోగో** నామ.

ఏవం నిరుత్తిలక్ఖణం గహేత్వా సద్దనయేన వా పిసోదరాదినిస్సితో పతిట్ఠానీతి పిసోదరాదిపక్ఖేపలక్ఖణం గహేత్వా యస్మా లోకియలోకుత్తరసుఖాభినిబ్బత్తకం దానసీలాదిపారప్పత్తం భాగ్యమస్స అత్థి, తస్మా “భాగ్యవా”తి వత్తబ్బే “భగవా”తి వుచ్చతీతి ఞాతబ్బం.

యస్మా పన లోభదోసమోహవిపరీతమనసికారఅహిరికానోత్తప్పకోధూపనాహమక్ఖపళాసఇస్సా-మచ్ఛరియమాయాసాఠేయ్యథమ్భసారమ్భమానాతిమానమదపమాదతణ్హాఅవిజ్జాతివిధాకుసలమూలదుచ్చరిత-సంకిలేసమలవిసమసఞ్ఞావితక్కపపఞ్చచతుబ్బిధవిపరియేసఆసవగన్థఓఘయోగఅగతి-తణ్హుప్పాదుపాదానపఞ్చచేతోఖీలవినిబన్ధనీవరణాభినన్దనఛవివాదమూలతణ్హాకాయసత్తానుసయ-అట్ఠమిచ్ఛత్తనవతణ్హామూలకదసాకుసలకమ్మపథద్వాసట్ఠిదిట్ఠిగతఅట్ఠసతతణ్హావిచరితప్పభేదసబ్బదరథ-పరిళాహకిలేససతసహస్సాని, సఙ్ఖేపతో వా పఞ్చ కిలేసఖన్ధఅభిసఙ్ఖారదేవపుత్తమచ్చుమారే అభఞ్జి, తస్మా భగ్గత్తా ఏతేసం పరిస్సయానం “భగ్గవా”తి వత్తబ్బే **‘‘భగవా’’**తి వుచ్చతి. ఆహ చేత్థ –

> “భగ్గరాగో భగ్గదోసో, భగ్గమోహో అనాసవో;
>
> భగ్గాస్స పాపకా ధమ్మా, **భగవా** తేన వుచ్చతీ”తి. (పారా॰ అట్ఠ॰ ౧.౯౬; విసుద్ధి॰ ౧.౧౪౪);

భాగ్యవన్తతాయ చస్స సతపుఞ్ఞజలక్ఖణవరస్స రూపకాయసమ్పత్తి దీపితా హోతి. భగ్గదోసతాయ ధమ్మకాయసమ్పత్తి. తథా లోకియసరిక్ఖకానం బహుమతభావో , గహట్ఠపబ్బజితేహి అభిగమనీయతా, అభిగతానఞ్చ నేసం కాయచిత్తదుక్ఖాపనయనే పటిబలభావో, ఆమిసదానధమ్మదానేహి ఉపకారితా, లోకియలోకుత్తరసుఖేహి చ సఞ్ఞోజనసమత్థతా దీపితా హోతి.

యస్మా చ లోకే ఇస్సరియధమ్మయససిరికామపయత్తేసు ఛసు ధమ్మేసు భగసద్దో పవత్తతి, పరమఞ్చస్స సకచిత్తే **ఇస్సరియం,** అణిమాలఙ్ఘిమాదికం వా లోకియసమ్మతం సబ్బాకారపరిపూరం అత్థి, తథా లోకుత్తరో **ధమ్మో,** లోకత్తయబ్యాపకో యథాభుచ్చగుణాధిగతో అతివియ పరిసుద్ధో **యసో,** రూపకాయదస్సనబ్యావటజననయనప్పసాదజననసమత్థా సబ్బాకారపరిపూరా సబ్బఙ్గపచ్చఙ్గ**సిరీ,** యం యం ఏతేన ఇచ్ఛితం పత్థితం అత్తహితం పరహితం వా, తస్స తస్స తథేవ అభినిప్ఫన్నత్తా ఇచ్ఛితిచ్ఛితత్థనిప్ఫత్తిసఞ్ఞితో **కామో,** సబ్బలోకగరుభావప్పత్తిహేతుభూతో సమ్మావాయామసఙ్ఖాతో **పయత్తో** చ అత్థి, తస్మా ఇమేహి భగేహి యుత్తత్తాపి **భగా అస్స సన్తీ**తి ఇమినా అత్థేన **‘‘భగవా’’**తి వుచ్చతి.

యస్మా పన కుసలాదీహి భేదేహి సబ్బధమ్మే, ఖన్ధాయతనధాతుసచ్చఇన్ద్రియపటిచ్చసముప్పాదాదీహి వా కుసలాదిధమ్మే, పీళనసఙ్ఖతసన్తాపవిపరిణామట్ఠేన వా **దుక్ఖమరియసచ్చం,** ఆయూహననిదానసంయోగపలిబోధట్ఠేన **సముదయం,** నిస్సరణవివేకాసఙ్ఖతఅమతట్ఠేన నిరోధం, నియ్యానికహేతుదస్సనాధిపతేయ్యట్ఠేన **మగ్గం** విభత్తవా, విభజిత్వా వివరిత్వా దేసితవాతి వుత్తం హోతి, తస్మా **‘‘విభత్తవా’’**తి వత్తబ్బే **‘‘భగవా’’**తి వుచ్చతి.

యస్మా చ ఏస దిబ్బబ్రహ్మఅరియవిహారే కాయచిత్తఉపధివివేకే సుఞ్ఞతప్పణిహితానిమిత్తవిమోక్ఖే అఞ్ఞే చ లోకియలోకుత్తరే ఉత్తరిమనుస్సధమ్మే భజి సేవి బహులమకాసి, తస్మా ''**భత్తవా**''తి వత్తబ్బే ''**భగవా**''తి వుచ్చతి.

యస్మా పన తీసు భవేసు తణ్హాసఙ్ఖాతం గమనం అనేన వన్తం, తస్మా "భవేసు వన్తగమనో"తి వత్తబ్బే భవసద్దతో భకారం గమనసద్దతో గకారం వన్తసద్దతో వకారఞ్చ దీఘం కత్వా ఆదాయ ''**భగవా**''తి వుచ్చతి, యథా లోకే "మేహనస్స ఖస్స మాలా"తి వత్తబ్బే "మేఖలా"తి వుచ్చతి.

పున అపరమ్పి పరియాయం నిద్దిసన్తో ''**అపి చ భగ్గరాగోతి భగవా**''తిఆదిమాహ. తత్థ భగ్గో రాగో అస్సాతి భగ్గరాగో. **భగ్గదోసా**దీసుపి ఏసేవ నయో. **కణ్డకో**తి వినివిజ్ఝనట్ఠేన కిలేసా ఏవ. **భజీ**తి ఉద్దేసవసేన విభాగం కత్వా భాజేసి. **విభజీ**తి నిద్దేసవసేన వివిధా భాజేసి. **పవిభజీ**తి పటినిద్దేసవసేన పకారేన విభజి. ఉగ్ఘటితఞ్ఞూనం వసేన **భజి**. విపఞ్చితఞ్ఞూనం వసేన **విభజి**. నేయ్యానం వసేన **పవిభజి**.

ధమ్మరతనన్తి –

"చిత్తీకతం మహగ్ఘఞ్చ, అతులం దుల్లభదస్సనం;

అనోమసత్తపరిభోగం, రతనం తేన వుచ్చతీ"తి. (ఖు॰ పా॰ అట్ఠ॰ ౬.౩; దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩౩) –

ఏవం వణ్ణితం ధమ్మరతనం తివిధేన భాజేసి. **భవానం అన్తకరో**తి కామభవాదీనం నవన్నం భవానం పరిచ్ఛేదం పరియన్తం పరివటుమం కారకో. **భావితకాయో**తి వడ్ఢితకాయో. తథా ఇతరేసుపి. **భజీ**తి సేవి. **అరఞ్ఞవనపత్థానీ**తి గామస్స వా నగరస్స వా ఇన్దఖీలతో బహి అరఞ్ఞం. వనపత్థాని మనుస్సూపచారాతిక్కన్తాని వనసణ్డాని. **పన్తానీ**తి యత్థ మనుస్సా న కసన్తి న వపన్తి దూరాని సేనాసనాని. కేచి పన "వనపత్తానీతి యస్మా యత్థ బ్యగ్ఘాదయో అత్థి, తం వనం తే పాలయన్తి రక్ఖన్తి, తస్మా తేహి రక్ఖితత్తా వనపత్తానీ"తి వదన్తి. **సేనాసనానీ**తి సేతి చేవ ఆసతి చ ఏత్థాతి సేనాసనాని. **అప్పసద్దానీ**తి వచనసద్దేన అప్పసద్దాని. **అప్పనిగ్ఘోసానీ**తి గామనగరనిగ్ఘోససద్దేన అప్పనిగ్ఘోసాని. **విజనవాతానీ**తి అన్తోసఞ్చరణజనస్స సరీరవాతేన విరహితాని. "విజనవాదానీ"తిపి పాఠో, "అన్తోజనవాదేన విరహితానీ"తి అత్థో. "విజనపాతానీ"తిపి పాఠో, "జనసఞ్చారవిరహితానీ"తి అత్థో. **మనుస్సరాహస్సేయ్యకానీ**తి మనుస్సానం రహస్సకరణట్ఠానాని. **పటిసల్లానసారుప్పానీ**తి వివేకానురూపాని. **భాగీ వా**తి "భాగో చీవరాదికోట్ఠాసో అస్స అత్థీ"తి భాగీ. "పటిలాభవసేన అత్థరసాదిభాగో అస్స అత్థీ"తి భాగీ. **అత్థరసస్సా**తి హేతుఫలసమ్పత్తిసఙ్ఖాతస్స అత్థరసస్స. **ధమ్మరసస్సా**తి హేతుసమ్పత్తిసఙ్ఖాతస్స ధమ్మరసస్స. వుత్తఞ్హేతం "హేతుఫలే ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా, హేతుమ్హి ఞాణం ధమ్మపటిసమ్భిదా"తి (విభ॰ ౭౨౦). **విముత్తిరసస్సా**తి ఫలసమ్పత్తిసఙ్ఖాతస్స విముత్తిరసస్స. వుత్తమ్పి చేతం "కిచ్చసమ్పత్తిఅత్థేన, రసో నామ పవుచ్చతీ"తి (పటి॰ మ॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౨ మాతికావణ్ణనా; విసుద్ధి॰ ౧.౮).

చతున్నం ఝానానన్తి పఠమజ్ఝానాదీనం చతున్నం ఝానానం. **చతున్నం అప్పమఞ్ఞాన**న్తి మేత్తాదీనం ఫరణప్పమాణవిరహితానం చతున్నం బ్రహ్మవిహారానం. **చతున్నం అరూపసమాపత్తీన**న్తి ఆకాసానఞ్చాయతనాదీనం చతున్నం అరూపజ్ఝానానం. **అట్ఠన్నం విమోక్ఖాన**న్తి "రూపీ రూపాని పస్సతీ"తిఆదినా (ధ॰ స॰ ౨౪౮) నయేన వుత్తానం ఆరమ్మణవిముత్తానం అట్ఠన్నం విమోక్ఖానం. **అభిభాయతనాన**న్తి ఏత్థ అభిభూతాని ఆయతనాని ఏతేసం ఝానానన్తి

అభిభాయతనాని, ఝానాని. **ఆయతనానీ**తి అధిట్ఠానట్ఠేన ఆయతనసఙ్ఖాతాని కసిణారమ్మణాని. ఞాణుత్తరికో హి పుగ్గలో విసదఞాణోతి కిం ఏత్థ ఆరమ్మణే సమాపజ్జితబ్బం, న మయి చిత్తేకగ్గతాకరణే భారో అత్థీతి తాని ఆరమ్మణాని అభిభవిత్వా సమాపజ్జతి. సహ నిమిత్తుప్పాదేనేవేత్థ అప్పనం నిబ్బత్తేతీతి అత్థో. ఏవం ఉప్పాదితాని ఝానాని అభిభాయతనానీతి వుచ్చన్తి, తేసం అట్ఠన్నం అభిభాయతనానం. **నవన్నం అనుపుబ్బవిహారసమాపత్తీన**న్తి పుబ్బం పుబ్బం అను అనుపుబ్బం, అనుపుబ్బం విహరితబ్బతో సమాపజ్జితబ్బతో అనుపుబ్బవిహారసమాపత్తి, అనుపటిపాటియా సమాపజ్జితబ్బాతి అత్థో, తాసం నవన్నం అనుపుబ్బవిహారసమాపత్తీనం. **దసన్నం సఞ్ఞాభావనాన**న్తి గిరిమానన్దసుత్తే (అ॰ ని॰ ౧౦.౬౦) ఆగతానం అనిచ్చసఞ్ఞాదీనం దసన్నం సఞ్ఞాభావనానం. **దసన్నం కసిణసమాపత్తీన**న్తి సకలట్ఠేన కసిణసఙ్ఖాతానం పథవీకసిణజ్ఝానాదీనం దసన్నం ఝానానం. **ఆనాపానస్సతిసమాధిస్సా**తి ఆనాపానస్సతిసమ్పయుత్తసమాధిస్స . **అసుభసమాపత్తియా**తి అసుభజ్ఝానసమాపత్తియా. **దసన్నం తథాగతబలాన**న్తి దసబలబలానం దసన్నం. **చతున్నం వేసారజ్జాన**న్తి విసారదభావానం చతున్నం వేసారజ్జానం. **చతున్నం పటిసమ్భిదాన**న్తి పటిసమ్భిదాఞాణానం చతున్నం. **ఛన్నం అభిఞ్ఞాణాన**న్తి ఇద్ధివిధాదీనం ఛన్నం అభిఞ్ఞాణానం. **ఛన్నం బుద్ధధమ్మాన**న్తి "సబ్బం కాయకమ్మం ఞాణానుపరివత్తీ"తిఆదినా (చూళని॰ మోఘరాజమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౮౫; నేత్తి॰ ౧౫) నయేన ఉపరి ఆగతానం ఛన్నం బుద్ధధమ్మానం.

తత్థ చీవరాదయో భాగ్యసమ్పత్తివసేన వుత్తా. అత్థరసతికో పటివేధవసేన వుత్తో. అధిసీలతికో పటిపత్తివసేన. ఝానత్తికో రూపారూపజ్ఝానవసేన. విమోక్ఖత్తికో సమాపత్తివసేన. సఞ్ఞాచతుక్కో ఉపచారప్పనావసేన. సతిపట్ఠానాదయో సత్తతింసబోధిపక్ఖియధమ్మవసేన. **తథాగతబలాన**న్తిఆదయో ఆవేణికధమ్మవసేన వుత్తాతి వేదితబ్బా.

ఇతో పరం **భగవాతి నేతం నామ**న్తిఆది "అత్థమనుగతా అయం పఞ్ఞత్తీ"తి ఞాపనత్థం వుత్తం. తత్థ **సమణా** పబ్బజ్జుపగతా. **బ్రాహ్మణా** భోవాదినో సమితపాపబాహితపాపా వా. **దేవతా** సక్కాదయో బ్రహ్మానో చ. **విమోక్ఖన్తిక**న్తి విమోక్ఖో అరహత్తమగ్గో, విమోక్ఖస్స అన్తో అరహత్తఫలం, తస్మిం విమోక్ఖన్తే భవం విమోక్ఖన్తికం నామం. సబ్బఞ్ఞుభావో హి అరహత్తమగ్గేన సిజ్ఝతి, అరహత్తఫలాధిగమేన సిద్ధో హోతి. తస్మా సబ్బఞ్ఞుభావో విమోక్ఖన్తే భవో హోతి. తం నేమిత్తికమ్పి నామం విమోక్ఖన్తే భవం నామ హోతి. తేన వుత్తం – "విమోక్ఖన్తికమేతం బుద్ధానం భగవన్తాన"న్తి. **బోధియా మూలే సహ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్స పటిలాభా**తి మహాబోధిరుక్ఖమూలే యథావుత్తక్ఖణే సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్స పటిలాభేన సహ. **సచ్ఛికా పఞ్ఞత్తీ**తి అరహత్తఫలసచ్ఛికిరియాయ సబ్బధమ్మసచ్ఛికిరియాయ వా జాతా పఞ్ఞత్తి. **యదిదం భగవా**తి యా అయం భగవాతి పఞ్ఞత్తి.

ద్వీహి కారణేహీతి ద్వీహి కోట్ఠాసేహి. **పరియత్తిసాసన**న్తి తేపిటకం బుద్ధవచనం. **పటిపత్తీ**తి పటిపజ్జతి ఏతాయాతి పటిపత్తి. **యం తస్స పరియాపుట**న్తి తేన పుగ్గలేన యం పరియాపుటం సజ్ఝాయితం కరణత్థే సామివచనం. "పరియాపుట్ట"న్తిపి పాఠో. **సుత్త**న్తి ఉభతోవిభఙ్గనిద్దేసఖన్ధకపరివారా, సుత్తనిపాతే మఙ్గలసుత్త- (ఖు॰ పా॰ ౫.౧ ఆదయో; సు॰ ని॰ ౨౬౧ ఆదయో) రతనసుత్త- (ఖు॰ పా॰ ౬.౧ ఆదయో) తువటకసుత్తాని (సు॰ ని॰ ౯౨౧ ఆదయో), అఞ్ఞమ్పి చ సుత్తనామకం తథాగతవచనం సుత్తన్తి వేదితబ్బం. **గేయ్య**న్తి సబ్బమ్పి సగాథకం సుత్తం గేయ్యన్తి వేదితబ్బం, విసేసేన సంయుత్తకే సకలోపి సగాథావగ్గో. **వేయ్యాకరణ**న్తి సకలం అభిధమ్మపిటకం నిగ్గాథకం సుత్తం, యఞ్చ అఞ్ఞమ్పి అట్ఠహి అఙ్గేహి అసఙ్గహితం బుద్ధవచనం , తం "వేయ్యాకరణ"న్తి వేదితబ్బం. **గాథా**తి ధమ్మపదం, థేరగాథా, థేరీగాథా, సుత్తనిపాతే

నోసుత్తనామికా సుద్ధికగాథా చ “గాథా”తి వేదితబ్బా. **ఉదానన్తి** సోమనస్సఞాణమయికగాథాపటిసంయుత్తా ద్వేఅసీతి సుత్తన్తా “ఉదాన”న్తి వేదితబ్బం. **ఇతివుత్తకన్తి** “వుత్తఞ్హేతం భగవతా”తిఆదినయప్పవత్తా (ఇతివు. ౧ ఆదయో) దసుత్తరసతసుత్తన్తా “ఇతివుత్తక”న్తి వేదితబ్బం. **జాతకన్తి** అపణ్ణకజాతకాదీని (జా. ౧.౧.౧) పణ్ణాసాధికాని పఞ్చజాతకసతాని “జాతక”న్తి వేదితబ్బం. **అబ్భుతధమ్మన్తి** “చత్తారోమే , భిక్ఖవే, అచ్ఛరియా అబ్భుతధమ్మా ఆనన్దే”తిఆదినయప్పవత్తా (దీ. ని. ౨.౨౦౯; అ. ని. ౪.౧౨౯) సబ్బేపి అచ్ఛరియఅబ్భుతధమ్మపటిసంయుత్తా సుత్తన్తా “అబ్భుతధమ్మ”న్తి వేదితబ్బం. **వేదల్లన్తి** చూళవేదల్ల- (మ. ని. ౧.౪౬౦ ఆదయో) మహావేదల్ల- (మ. ని. ౧.౪౪౯ ఆదయో) సమ్మాదిట్ఠి- (మ. ని. ౧.౮౯ ఆదయో) సక్కపఞ్హ- (దీ. ని. ౨.౩౪౪ ఆదయో) సఙ్ఖారభాజనియమహాపుణ్ణమసుత్తాదయో (మ. ని. ౩.౮౫ ఆదయో) సబ్బేపి వేదఞ్చ తుట్ఠిఞ్చ లద్ధా లద్ధా పుచ్ఛితసుత్తన్తా “వేదల్ల”న్తి వేదితబ్బం. **ఇదం పరియత్తిసాసనన్తి** ఇదం వుత్తప్పకారం తేపిటకం బుద్ధవచనం పరియాపుణితబ్బట్ఠేన పరియత్తి, అనుసాసనట్ఠేన సాసనన్తి కత్వా పరియత్తిసాసనం. **తమ్పి ముస్సతీతి** తమ్పి పరియత్తిసాసనం నస్సతి. **సమ్ముస్సతీతి** ఆదితో నస్సతి. **పరిబాహిరో హోతీతి** పరమ్ముఖో హోతి.

కతమం పటిపత్తిసాసనన్తి లోకుత్తరధమ్మతో పుబ్బభాగో తదత్థం పటిపజ్జీయతీతి పటిపత్తి. సాసీయన్తి ఏత్థ వేనేయ్యాతి సాసనం. **సమ్మాపటిపదాతిఆదయో** వుత్తనయా ఏవ.

పాణమ్పి హనతీతి జీవితిన్ద్రియమ్పి ఘాతేతి. **అదిన్నమ్పి ఆదియతీతి** పరపరిగ్గహితమ్పి వత్థుం గణ్హాతి. **సన్ధిమ్పి ఛిన్దతీతి** ఘరసన్ధిమ్పి ఛిన్దతి. **నిల్లోపమ్పి హరతీతి** గామే పహరిత్వా మహావిలోపమ్పి కరోతి. **ఏకాగారికమ్పి కరోతీతి** పణ్ణాసమత్తేహిపి సట్ఠిమత్తేహిపి పరివారేత్వా జీవగ్గాహం గహేత్వాపి ధనం ఆహరాపేతి. **పరిపన్థేపి తిట్ఠతీతి** పన్థదూహనకమ్మం కరోతి. **పరదారమ్పి గచ్ఛతీతి** పరదారేసు చారిత్తం ఆపజ్జతి. **ముసాపి భణతీతి** అత్థభఞ్జనకం ముసాపి వదతి. **అనరియధమ్మోతి** అనరియసభావో.

౨౧. **ఏకో పుబ్బే చరిత్వానాతి** పబ్బజ్జాసఙ్ఖాతేన వా గణావవస్సగ్గట్ఠేన వా పుబ్బే లోకే విహరిత్వా. **యానం భన్తంవ తం లోకే, హీనమాహు పుథుజ్జనన్తి** తం విబ్భన్తకం పుగ్గలం యథా హత్థియానాదియానం అదన్తం విసమమ్పి ఆరోహతి, ఆరోహనకమ్పి భఞ్జతి, పపాతేపి పపతతి, ఏవం కాయదుచ్చరితాదివిసమారోహనేన నిరయాదీసు, అత్థభఞ్జనేన జాతిపపాతాదీసు పపతనేన చ యానం భన్తంవ హీనం పుథుజ్జనఞ్చ ఆహూతి.

పబ్బజ్జాసఙ్ఖాతేన వాతి పబ్బజ్జాకోట్ఠాసేన వా “పబ్బజితో సమణో”తి గణనారోపనేన వా. **గణావవస్సగ్గట్ఠేన వాతి** గణసఙ్గణికారామతం విస్సజ్జేత్వా వస్సగ్గట్ఠేన వా.

ఏకో పటిక్కమతీతి ఏకకోవ గామతో నివత్తతి. **యో నిసేవతీతి** నిద్దేసస్స ఉద్దేసపదం. **అపరేన సమయేనాతి** అఞ్ఞస్మిం కాలే అపరభాగే. **బుద్ధన్తి** సబ్బఞ్ఞుబుద్ధం. **ధమ్మన్తి** స్వాక్ఖాతతాదిగుణయుత్తం ధమ్మం. **సఙ్ఘన్తి** సుప్పటిపన్నతాదిగుణయుత్తం సఙ్ఘం. **సిక్ఖన్తి** అధిసీలాదిసిక్ఖితబ్బం సిక్ఖం. **పచ్చక్ఖాయాతి** బుద్ధాదిం పటిక్ఖిపిత్వా. **హీనాయాతి** హీనత్థాయ గిహిభావాయ. **ఆవత్తిత్వాతి** నివత్తిత్వా. **సేవతి** ఏకవారం సేవతి. **నిసేవతి** అనేకవిధేన సేవతి. **సంసేవతి** అల్లీయిత్వా సేవతి. **పటిసేవతి** పునప్పునం సేవతి.

భన్తన్తి విబ్భన్తం. **అదన్తన్తి** దన్తభావం అనుపనీతం. **అకారితన్తి** సుసిక్ఖితకిరియం అసిక్ఖాపితం. **అవినీతన్తి** న వినీతం ఆచారసమ్పత్తియా అసిక్ఖితం. **ఉప్పథం గణ్హాతీతి** వుత్తప్పకారం యానం అదన్తాతియుత్తం భన్తం విసమమగ్గం ఉపేతి. **విసమం ఖాణుమ్పి పాసాణమ్పి అభిరుహతీతి** విసమం హుత్వా ఠితం ఖరఖాణుమ్పి తథా పబ్బతపాసాణమ్పి ఆరోహతి. **యానమ్పి ఆరోహనకమ్పి భఞ్జతీతి** వయ్హాదియానం ఆరోహన్తస్స పాజేన్తస్స హత్థపాదాదిమ్పి భిన్దతి. **పపాతేపి పపతతీతి** ఏకతోఛ్ఛిన్నపబ్భారపపాతేపి పాతేతి. **సో విబ్భన్తకోతి** సో పటిక్కన్తకో. **భన్తయానపటిభాగోతి** అనవట్ఠితయానసదిసో. **ఉప్పథం గణ్హాతీతి** కుసలకమ్మపథతో పటిక్కమిత్వా అపాయపథభూతం ఉప్పథం మిచ్ఛామగ్గం ఉపేతి. **విసమం కాయకమ్మం అభిరుహతీతి** సమస్స పటిపక్ఖం కాయదుచ్చరితసఙ్ఖాతం విసమం కాయకమ్మం ఆరోహతి. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. **నిరయే అత్తానం భఞ్జతీతి** నిరస్సాదసఙ్ఖాతే నిరయే అత్తభావం చుణ్ణవిచుణ్ణం కరోతి. **మనుస్సలోకే అత్తానం భఞ్జతీతి** వివిధకమ్మకారణవసేన భఞ్జతి. **దేవలోకే అత్తానం భఞ్జతీతి** పియవిప్పయోగాదిదుక్ఖవసేన. **జాతిపపాతమ్పి పపతతీతి** జాతిపపాతేపి పాతేతి. **జరాపపాతా**దీసుపి ఏసేవ నయో. **మనుస్సలోకేతి** ఇధ అధిప్పేతలోకమేవ దస్సేతి.

పుథుజ్జనాతి నిద్దేసస్స ఉద్దేసపదం. తత్థ పుథుజ్జనాతి –

పుథూనం జననాదీహి, కారణేహి పుథుజ్జనో;
పుథుజ్జనన్తోగధత్తా, పుథువాయం జనో ఇతి.

సో హి పుథూనం నానప్పకారానం కిలేసాదీనం జననాదీహిపి కారణేహి పుథుజ్జనో. తం విభాగతో దస్సేతుం ''**పుథు కిలేసే జనేన్తీ**''తిఆదిమాహ. తత్థ బహూనం నానప్పకారానం సక్కాయదిట్ఠీనం అవిహతత్తా వా తా జనేన్తి, తాహి జనితాతి వా పుథుజ్జనా. అవిహతమేవత్థం జనసద్దో వదతి. **పుథు సత్థారానం ముఖుల్లోకికాతి** ఏత్థ పుథూ నానాజనా సత్థుపటిఞ్ఞా ఏతేసన్తి పుథుజ్జనాతి వచనత్థో. **పుథు సబ్బగతీహి అవుట్ఠితాతి** ఏత్థ జనేతబ్బా జనయన్తి ఏత్థాతి జనా, గతియో. పుథూ జనా ఏతేసన్తి పుథుజ్జనా. ఇతో పరే జాయన్తి ఏతేహీతి జనా, అభిసఙ్ఖారాదయో. తే ఏతేసం విజ్జన్తీతి పుథుజ్జనా. అభిసఙ్ఖరణాదిఅత్థో ఏవ వా జనసద్దో దట్ఠబ్బో. **నానాసన్తాపేహి సన్తపన్తీతి** రాగగ్గిఆదయో సన్తాపా. తే ఏవ వా సబ్బేపి వా కిలేసా పరిళాహా. **పుథు పఞ్చసు కామగుణేసూతి** ఏత్థ జాయతీతి జనో, రాగో గేధోతి ఏవమాదికో, పుథు జనో ఏతేసన్తి పుథుజ్జనా. పుథు జాతా రత్తాతి ఏవం రాగాదిఅత్థో ఏవ వా జనసద్దో దట్ఠబ్బో. **పలిబుద్ధాతి** సమ్బద్ధా. **ఆవుతాతి** ఆవరితా. **నివుతాతి** వారితా. **ఓవుతాతి** ఉపరితో పిహితా. **పిహితాతి** హేట్ఠాభాగేన పిహితా. **పటిచ్ఛన్నాతి** అపాకటా. **పటికుజ్జితాతి** అధోముఖగతా.

అథ వా పుథూనం వా గణనపథమతీతానం అరియధమ్మపరమ్ముఖానం నీచధమ్మసమాచారానం జనానం అన్తోగధత్తాపి పుథుజ్జనా. పుథు వా అయం విసుంయేవ సఙ్ఖం గతో, విసంసట్ఠో సీలసుతాదిగుణయుత్తేహి అరియేహి జనోతిపి పుథుజ్జనో.

ఏవం యే తే –

"దువే పుథుజ్జనా వుత్తా, బుద్ధేనాదిచ్చబన్ధునా;
అన్ధో పుథుజ్జనో ఏకో, కల్యాణేకో పుథుజ్జనో"తి. –

ద్వేవ పుథుజ్జనా వుత్తా, తేసు అన్ధపుథుజ్జనో వుత్తో హోతీతి వేదితబ్బో.

౨.౨. యసో కిత్తి చాతి లాభసక్కారో పసంసా చ. **పుబ్బేతి** పబ్బజితభావే. **హాయతే వాపి తస్స సాతి** తస్స విబ్భన్తకస్స సతో సో చ యసో సా చ కిత్తి హాయతి. **ఏతమ్పి దిస్వాతి** ఏతమ్పి పుబ్బే యసకిత్తీనం లాభం పచ్ఛా చ హానిం దిస్వా. **సిక్ఖేథ మేథునం విప్పహాతవేతి** తిస్సో సిక్ఖాయో సిక్ఖేథ. కిం కారణా? **మేథునం విప్పహాతవే,** మేథునప్పహానత్థాయాతి వుత్తం హోతి.

కిత్తివణ్ణగతోతి భగవా కిత్తివణ్ణో, కిత్తిసద్దఞ్చేవ గుణఞ్చ ఉక్ఖిపిత్వా వదన్తో హోతీతి అత్థో. చిత్తం నానానయేన కథనం అస్స అత్థీతి **చిత్తకథీ. కల్యాణపటిభానోతి** సున్దరపఞ్హో.

హాయతీతి నిద్దేసస్స ఉద్దేసపదం. **పరిహాయతీతి** సమన్తతో హాయతి. **పరిధంసతీతి** అధోపథవిం పతతి. **పరిపతతీతి** సమన్తతో అపగచ్ఛతి. **అన్తరధాయతీతి** అదస్సనం యాతి. **విప్పలుజ్జతీతి** ఉచ్ఛిజ్జతి.

ఖుద్దకో సీలక్ఖన్ధోతి థుల్లచ్చయాది. **మహన్తో సీలక్ఖన్ధోతి** పారాజికసఙ్ఘాదిసేసో.

మేథునధమ్మస్స పహానాయాతి తదఙ్గాదిపహానేన పజహనత్థాయ. **వూపసమాయాతి** మలానం వూపసమనత్థాయ. **పటినిస్సగ్గాయాతి** పక్ఖన్దనపరిచ్చాగపటినిస్సగ్గత్థాయ. **పటిపస్సద్ధియాతి** పటిపస్సద్ధిసఙ్ఖాతస్స ఫలస్స అత్థాయ.

౨.౩. యో హి మేథునం న విప్పజహాతి **సఙ్కప్పేహి...పే.... తథావిధో.** తత్థ **పరేతోతి** సమన్నాగతో. **పరేసం నిగ్ఘోసన్తి** ఉపజ్ఝాయాదీనం నిన్దావచనం. **మఙ్కు హోతీతి** దుమ్మనో హోతి.

కామసఙ్కప్పేనాతి కామపటిసంయుత్తేన వితక్కేన. ఉపరిట్ఠపి ఏసేవ నయో. **ఫుట్ఠోతి** వితక్కేహి ఫుసితో. **పరేతోతి** అపరిహీనో. **సమోహితోతి** సమ్మా ఓహితో అన్తో పవిట్ఠో. **కపణో వియాతి** దుగ్గతమనుస్సో వియ. **మన్దో వియాతి** అఞ్ఞాణీ వియ. **మోమూహో వియాతి** సమ్మోహభూతో వియ. **ఝాయతీతి** చిన్తేతి. **పజ్ఝాయతీతి** భుసం చిన్తేతి. **నిజ్ఝాయతీతి** అనేకవిధేన చిన్తేతి. **అపజ్ఝాయతీతి** తతో అపగన్త్వా చిన్తేతి. **ఉలూకోతి** ఉలూకసకుణో. **రుక్ఖసాఖాయన్తి** రుక్ఖే ఉట్ఠితసాఖాయ, విటపే వా. **మూసికం మగయమానోతి** మూసికం గవేసమానో, "మగ్గయమానో"తిపి పఠన్తి. **కోత్థూతి** సిఙ్గాలో. **బిళారోతి** బబ్బు. **సన్ధిసమలసఙ్కటిరేతి** ద్విన్నం ఘరానం అన్తరే చ ఉదకనిద్ధమనచిక్ఖల్లకచవరనిక్ఖిపనట్ఠానే చ థణ్డిలే చ. **వహచ్ఛిన్నోతి** పిట్ఠిగీవమంసచ్ఛిన్నో. ఇతో పరా గాథా పాకటసమ్బన్ధా ఏవ.

౨.౪. తాసు **సత్థానీతి** కాయదుచ్చరితాదీని. తాని హి అత్తనో పరేసఞ్చ ఛేదనట్ఠేన "సత్థానీ"తి వుచ్చన్తి. తేసు వాయం విసేసేన తావ ఆదితో ముసావచనసత్థానేవ కరోతి, "ఇమినా కారణేనాహం విబ్భన్తో"తి భణన్తో. తేనేవాహ – "**ఏస ఖ్వస్స మహాగేధో , మోసవజ్జం పగాహతీ**"తి. తత్థ **ఏస ఖ్వస్సాతి** ఏస ఖో అస్స. **మహాగేధోతి** మహాబన్ధనం. కతమోతి చే? యదిదం మోసవజ్జం పగాహతి, స్వాయం ముసావాదజ్ఝోగాహో "మహాగేధో"తి వేదితబ్బో.

తీణి సత్థానీతి తయో ఛేదకా. కాయదుచ్చరితం **కాయసత్థం. వచీసత్థాదీసుపి** ఏసేవ నయో. తం విభాగతో దస్సేతుం "**తివిధం కాయదుచ్చరితం కాయసత్థ**"న్తి ఆహ. **సమ్పజానముసా భాసతీతి** జానన్తో తుచ్ఛం వాచం భాసతి. **అభిరతో అహం భన్తే అహోసిం పబ్బజ్జాయాతి** సాసనే పబ్బజ్జాయ అనభిరతివిరహితో అహం ఆసిం. **మాతా మే పోసేతబ్బాతి** మాతా మయా

పోసేతబ్బా. **తేనమ్హి విబ్భన్తోతి భణతీ**తి తేన కారణేన పటిక్కన్తో అస్మీతిపి కథేతి. **పితా మే పోసేతబ్బో**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో.

ఏసో తస్స మహాగేధోతి తస్స పుగ్గలస్స ఏసో మహాబన్ధో. **మహావన**న్తి మహన్తం దుట్ఠవనం. **గహన**న్తి దురతిక్కమం. **కన్తారో**తి చోరకన్తారాదిసదిసో. **విసమో**తి కణ్టకవిసమో. **కుటిలో**తి వఙ్కకటకసదిసో. **పఙ్కో**తి పల్లలసదిసో. **పలిపో**తి కద్దమసదిసో. **పలిబోధో**తి మహాదుక్ఖో. **మహాబన్ధన**న్తి మహన్తం దుమోచయబన్ధనం. **యదిదం సమ్పజానముసావాదో**తి యో అయం సమ్పజానముసావాదో.

సభగ్గతో వాతి సభాయం ఠితో వా. **పరిసగ్గతో వా**తి గామపరిసాయం ఠితో వా. **ఞాతిమజ్ఝగతో వా**తి దాయాదానం మజ్ఝే ఠితో వా. **పూగమజ్ఝగతో వా**తి సేనీనం మజ్ఝే ఠితో వా. **రాజకులమజ్ఝగతో వా**తి రాజకులస్స మజ్ఝే మహావినిచ్ఛయే ఠితో వా. **అభినీతో**తి పుచ్ఛనత్థాయ నీతో. **సక్ఖిపుట్ఠో**తి సక్ఖిం కత్వా పుచ్ఛితో. **ఏహమ్భో పురిసా**తి ఆలపనమేతం. **అత్తహేతు వా పరహేతు వా**తి అత్తనో వా పరస్స వా హత్థపాదాదిహేతు వా ధనహేతు వా. **ఆమిసకిఞ్చిక్ఖహేతు వా**తి ఏత్థ **ఆమిస**న్తి లాభో అధిప్పేతో. **కిఞ్చిక్ఖ**న్తి యం వా తం వా అప్పమత్తకం, అన్తమసో తిత్తిరవట్టకసప్పిపిణ్డనవనీతపిణ్డాదిమత్తకస్సపి లాభస్స హేతూతి అత్థో. **సమ్పజానముసా భాసతీ**తి జానన్తోయేవ ముసావాదం కరోతి.

పున అఞ్ఞం పరియాయం దస్సేన్తో "**అపి చ తీహాకారేహి ముసావాదో హోతి, పుబ్బేవస్స హోతీ**"తిఆదిమాహ. తత్థ **తీహాకారేహీ**తి సమ్పజానముసావాదస్స అఙ్గభూతేహి తీహి కారణేహి. **పుబ్బేవస్స హోతీ**తి పుబ్బభాగేయేవ అస్స పుగ్గలస్స ఏవం హోతి "ముసా భణిస్స"న్తి. **భణన్తస్స హోతీ**తి భణమానస్స హోతి. **భణితస్స హోతీ**తి భణితే అస్స హోతి. యం వత్తబ్బం తస్మిం వుత్తే హోతీతి అత్థో. అథ వా **భణితస్సా**తి వుత్తవతో నిట్ఠితవచనస్స హోతీతి. యో ఏవం పుబ్బభాగేపి జానాతి, భణన్తోపి జానాతి, పచ్ఛాపి జానాతి "ముసా మయా భణిత"న్తి, సో ఏవం వదన్తో ముసావాదకమ్మునా బజ్ఝతీతి అయమేత్థ అత్థో దస్సితో. కిఞ్చాపి దస్సితో, అథ ఖో అయమేత్థ విసేసో – పుచ్ఛా తావ హోతి, "ముసా భణిస్స"న్తి పుబ్బభాగో అత్థి, "ముసా మయా భణిత"న్తి పచ్ఛాభాగో నత్థి. వుత్తమత్తమేవ హి కోచి పముస్సతి కిం తస్స ముసావాదో హోతి, న హోతీతి? సా ఏవం **అట్ఠకథాసు** విస్సజ్జితా – పుబ్బభాగే "ముసా భణిస్స"న్తి చ, భణన్తస్స "ముసా భణామీ"తి చ జానతో పచ్ఛాభాగే "ముసా మయా భణిత"న్తి న సక్కా న భవితుం, సచేపి న హోతి, ముసావాదోయేవ. పురిమమేవ హి అఙ్గద్వయం పమాణం. యస్సాపి పుబ్బభాగే "ముసా భణిస్స"న్తి ఆభోగో నత్థి, భణన్తో పన "ముసా భణామీ"తి జానాతి. భణితేపి "ముసా మయా భణిత"న్తి జానాతి. సో ముసావాదేన న కారేతబ్బో. పుబ్బభాగో హి పమాణతరో. తస్మిం అసతి దవా భణితం వా, రవా భణితం వా హోతీతి.

ఏత్థ చ తంఞాణతా చ ఞాణసమోధానఞ్చ పరిచ్ఛజితబ్బం. **తంఞాణతా పరిచ్ఛజితబ్బా**తి యేన చిత్తేన "ముసా భణిస్స"న్తి జానాతి, తేనేవ "ముసా భణామీ"తి చ, "ముసా మయా భణిత"న్తి చ జానాతీతి ఏవం ఏకచిత్తేనేవ తీసు ఖణేసు జానాతీతి అయం తంఞాణతా పరిచ్ఛజితబ్బా. న హి సక్కా తేనేవ చిత్తేన తం చిత్తం జానితుం, యథా న సక్కా తేనేవ అసినా సో అసి ఛిన్దితున్తి. పురిమం పురిమం పన చిత్తం పచ్ఛిమస్స పచ్ఛిమస్స చిత్తస్స తథా ఉప్పత్తియా పచ్చయో హుత్వా నిరుజ్ఝతి. తేనేతం వుచ్చతి –

"పమాణం పుబ్బభాగోవ, తస్మిం సతి న హేస్సతి;

సేసద్వయన్తి నత్థేత, మితి వాచా తివజ్జికా"తి. (పారా॰ అట్ఠ॰ ౨.౨౦౦);

ఇాణసమోధానం పరిచ్చజితబ్బన్తి ఏతాని తీణి చిత్తాని ఏకక్ఖణే ఉప్పజ్జన్తీతి న గహేతబ్బాని. ఇదఞ్హి చిత్తం నామ –

"అనిరుద్ధమ్హి పఠమే, న ఉప్పజ్జతి పచ్ఛిమం;

నిరన్తరుప్పజ్జనతో, ఏకం వియ పకాసతీ"తి. (పారా॰ అట్ఠ॰ ౨.౨౦౦);

ఇతో పరం పన య్వాయం అజానంయేవ "జానామీ"తిఆదినా నయేన సమ్పజానముసా భణతి, యస్మా నో "ఇదం అభూత"న్తి ఏవందిట్ఠికో హోతి, తస్స హి అత్థేవ అయం లద్ధి. తథా "ఇదం అభూత"న్తి ఏవమస్స ఖమతి చేవ రుచ్చతి చ. ఏవమస్స సఞ్ఞా, ఏవంసభావమేవ చస్స చిత్తం "ఇదం అభూత"న్తి. యదా పన ముసా వత్తుకామో హోతి, తదా తం దిట్ఠిం వా దిట్ఠియా సహ ఖన్తిం వా దిట్ఠిఖన్తీహి సద్ధిం రుచిం వా దిట్ఠిఖన్తిరుచీహి సద్ధిం సఞ్ఞం వా దిట్ఠిఖన్తిరుచిసఞ్ఞాహి సద్ధిం భావం వా వినిధాయ నిక్ఖిపిత్వా పటిచ్ఛాదేత్వా అభూతం కత్వా భణతి. తస్మా తేసమ్పివసేన అఙ్గభేదం దస్సేతుం "**అపి చ చతూహాకారేహీ**"తిఆది వుత్తం.

ఏత్థ చ **వినిధాయ దిట్ఠి**న్తి బలవధమ్మవినిధానవసేనేతం వుత్తం. **వినిధాయ ఖన్తి**న్తిఆదీని తతో దుబ్బలదుబ్బలానం వినిధానవసేన. **వినిధాయ సఞ్ఞ**న్తి ఇదం పనేత్థ సబ్బదుబ్బలధమ్మవినిధానవసేన. సఞ్ఞామత్తమ్పి నామ అవినిధాయ సమ్పజానముసా భాసిస్సతీతి నేతం ఠానం విజ్జతి.

౨౫౩. మన్దోవ పరికిస్సతీతి పాణవధాదీని కరోన్తో తతోనిదానఞ్చ దుక్ఖమనుభోన్తో భోగపరియేసనారక్ఖణాని చ కరోన్తో మోమూహో వియ పరికిలిస్సతి.

తమేనం రాజానో గహేత్వా వివిధా కమ్మకారణా కారేన్తీతి న రాజానో కరోన్తి, రాజాధీనపురిసా నానావిధాని కమ్మకారణాని కరోన్తి. **కసాహిపి తాళేన్తీ**తి కసాదణ్డకేహిపి వితజ్జేన్తి. **వేత్తేహీ**తి వేత్తలతాహి. **అద్ధదణ్డకేహీ**తి ముగ్గరేహి, పహారసాధనత్థం వా చతుహత్థదణ్డం ద్వేధా ఛేత్వా గహితదణ్డకేహి. **బిలఙ్గథాలిక**న్తి కఞ్జియఉక్ఖలికకమ్మకారణం. తం కరోన్తా సీసకపాలం ఉప్పాటేత్వా తత్తం అయోగుళం సణ్డాసేన గహేత్వా తత్థ పక్ఖిపన్తి, తేన మత్థలుఙ్గం పక్కుట్ఠిత్వా ఉపరి ఉత్తరతి. **సఙ్ఖముణ్డిక**న్తి సఙ్ఖముణ్డకమ్మకారణం. తం కరోన్తా ఉత్తరోట్ఠఉభతోకణ్ణచూళికగలవాటకపరిచ్ఛేదేన చమ్మం ఛిన్దిత్వా సబ్బకేసే ఏకతో గణ్ఠిం కత్వా దణ్డకేన వేఠేత్వా ఉప్పాటేన్తి, సహ కేసేహి చమ్మం ఉట్ఠహతి. తతో సీసకటాహం థూలసక్ఖరాహి ఘంసిత్వా ధోవన్తా సఙ్ఖవణ్ణం కరోన్తి. **రాహుముఖ**న్తి రాహుముఖకమ్మకారణం. తం కరోన్తా సఙ్కునా ముఖం వివరిత్వా అన్తోముఖే దీపం జాలేన్తి, కణ్ణచూళికాహి వా పట్ఠాయ ముఖం నిఖాదనేన ఖనన్తి, లోహితం పగ్ఘరిత్వా ముఖం పూరేతి.

జోతిమాలికన్తి సకలసరీరం తేలపిలోతికాయ వేఠేత్వా ఆలిమ్పేన్తి. **హత్థపజ్జోతిక**న్తి హత్థే తేలపిలోతికాయ వేఠేత్వా దీపం వియ పజ్జాలేన్తి. **ఏరకవత్తిక**న్తి ఏరకవత్తకమ్మకారణం. తం కరోన్తా హేట్ఠాగీవతో పట్ఠాయ చమ్మవట్టే కన్తిత్వా గోప్ఫకే పాతేన్తి. అథ నం యోత్తేహి బన్ధిత్వా కడ్ఢన్తి. సో అత్తనో చమ్మవట్టే అక్కమిత్వా అక్కమిత్వా పతతి. **చీరకవాసిక**న్తి చీరకవాసికకమ్మకారణం. తం కరోన్తా తథేవ చమ్మవట్టే కన్తిత్వా కటియం ఠపేన్తి, కటితో పట్ఠాయ కన్తిత్వా గోప్ఫకేసు ఠపేన్తి, ఉపరిమేహి హేట్ఠిమసరీరం చీరకనివాసననివత్థం వియ హోతి. **ఏణేయ్యక**న్తి ఏణేయ్యకకమ్మకారణం. తం కరోన్తా ఉభోసు కప్పరేసు చ ఉభోసు జణ్ణుకేసు చ అయవలయాని దత్వా అయసూలాని కోట్టేన్తి, సో చతూహి అయసూలేహి భూమియం

పతిట్ఠహతి. అథ నం పరివారేత్వా అగ్గిం కరోన్తి. "ఏణేయ్యకో జోతిపరిగ్గహో యథా"తి ఆగతట్ఠానేపి ఇదమేవ వుత్తం. తం సన్ధితో సన్ధితో సూలాని అపనేత్వా చతూహి అట్ఠికోటీహియేవ ఠపేన్తి. ఏవరూపా కమ్మకారణా నామ నత్థి.

బళిసమంసికన్తి ఉభతోముఖేహి బళిసేహి పహరిత్వా చమ్మమంసన్హారూని ఉప్పాటేన్తి. **కహాపణికన్తి** సకలసరీరం తిణ్హాహి వాసీహి కోటితో పట్ఠాయ కహాపణమత్తం కహాపణమత్తం పాతేన్తా కోట్టేన్తి. **ఖారాపతచ్ఛికన్తి** సరీరం తత్థ తత్థ ఆవుధేహి పహరిత్వా కోచ్ఛేహి ఖారం ఘంసేన్తి, చమ్మమంసన్హారూని పగ్ఘరిత్వా పసవన్తి, అట్ఠికసఙ్ఖలికావ తిట్ఠతి. **పలిఘపరివత్తికన్తి** ఏకేన పస్సేన నిపజ్జాపేత్వా కణ్ణచ్ఛిద్దేన అయసూలం కోట్టేత్వా పథవియా ఏకాబద్ధం కరోన్తి. అథ నం పాదే గహేత్వా ఆవిఞ్ఛన్తి. **పలాలపీఠకన్తి** ఛేకా కారణికా ఛవిచమ్మం అచ్ఛిన్దిత్వా నిసదపోతకాహి అట్ఠీని ఛిన్దిత్వా కేసేసు గహేత్వా ఉక్ఖిపన్తి, మంసరాసియేవ హోతి. అథ నం కేసేహేవ పరియోనన్ధిత్వా గణ్హన్తి, పలాలపీఠం వియ కత్వా పలివేఠేన్తి. **సునఖేహిపీతి** కతిపయాని దివసాని ఆహారం అదత్వా ఛాతసునఖేహి ఖాదాపేన్తి. తే ముహుత్తేన అట్ఠిసఙ్ఖలికమేవ కరోన్తి. **ఏవమ్పి కిస్సతీతి** ఏవమ్పి విఘాతం పాపుణాతి. **పరికిస్సతీతి** సబ్బభాగేన విఘాతం పాపుణాతి. **పరికిలిస్సతీతి** ఉపతాపం పాపుణాతి.

పున అఞ్ఞం కారణం దస్సేన్తో "**అథ వా కామతణ్హాయ అభిభూతో**"తిఆదిమాహ. తత్థ **కామతణ్హాయాతి** పఞ్చకామగుణికలోభేన. **అభిభూతోతి** తేన మద్దితో. **పరియాదిన్నచిత్తోతి** కుసలాచారం ఖేపేత్వా గహితచిత్తో. **భోగే పరియేసన్తోతి** ధనం గవేసమానో. **నావాయ మహాసముద్దం పక్ఖన్దతీతి** తరణీసఙ్ఖాతాయ నావాయ మహన్తం లోణసాగరం పవిసతి. **సీతస్స పురక్ఖతోతి** సీతం పురతో కత్వా. **ఉణ్హస్స పురక్ఖతోతి** ఉణ్హం పురతో కత్వా. **డంసాతి** పిఙ్గలమక్ఖికా. **మకసాతి** మకసా ఏవ. **పీళియమానోతి** డంసాదిసమ్ఫస్సేహి విహేసియమానో. **ఖుప్పిపాసాయ మియ్యమానోతి** ఖుద్దాపిపాసాయ మరమానో. **తిగుమ్బం గచ్ఛతీతిఆదీని మూలపదం గచ్ఛతీతిపరియోసానాని** చతువీసతి పదాని రట్ఠనామేన వుత్తాని. **మరుకన్తారం గచ్ఛతీతి** వాలుకకన్తారం తారకసఞ్ఞాయ గచ్ఛతి . **జణ్ణుపథన్తి** జాణూహి గన్తబ్బమగ్గం. **అజపథన్తి** అజేహి గన్తబ్బమగ్గం. **మేణ్డపథేపి** ఏసేవ నయో.

సఙ్కుపథన్తి ఖాణుకే కోట్టేత్వా తేహి ఉగ్గమితబ్బం ఖాణుమగ్గం, తం గచ్ఛన్తో పబ్బతపాదే ఠత్వా అయసిఙ్ఘాటకం యోత్తేన బన్ధిత్వా ఉద్ధం ఖిపిత్వా పబ్బతే లగ్గాపేత్వా యోత్తేనారుయ్హ వజిరగ్గేన లోహదణ్డేన పబ్బతం విజ్ఝిత్వా ఖాణుకం కోట్టేత్వా తత్థ ఠత్వా సిఙ్ఘాటకం ఆకడ్ఢిత్వా పున ఉపరి లగ్గాపేత్వా తత్థ ఠితో చమ్మయోత్తం ఓలమ్బేత్వా తం ఆదాయ ఓతరిత్వా హేట్ఠిమఖాణుకే బన్ధిత్వా వామహత్థేన యోత్తం గహేత్వా దక్ఖిణహత్థేన ముగ్గరం ఆదాయ యోత్తం పహరిత్వా ఖాణుకం నీహరిత్వా పున అభిరుహతి. ఏతేనుపాయేన పబ్బతమత్థకం అభిరుయ్హ పరతో ఓతరన్తో పురిమనయేనేవ పఠమం పబ్బతమత్థకే ఖాణుకం కోట్టేత్వా చమ్మపసిబ్బకే యోత్తం బన్ధిత్వా ఖాణుకే వేఠేత్వా సయం అన్తోపసిబ్బకే నిసీదిత్వా మక్కటకానం సుత్తవిస్సజ్జనాకారేన యోత్తం వినివేఠేత్వా ఓతరతి. తేన వుత్తం – "ఖాణుకే కోట్టేత్వా తేహి ఉగ్గమితబ్బం ఖాణుమగ్గ"న్తి. **ఛత్తపథన్తి** చమ్మఛత్తేన వాతం గాహాపేత్వా సకుణేహి వియ ఓతరితబ్బం మగ్గం. **వంసపథన్తి** వేణుగుమ్బఛేదనసత్థేన ఛిన్దిత్వా రుక్ఖం ఫరసునా కోట్టేత్వా మగ్గం కరోన్తో వేళువనే నిస్సేణిం కత్వా వేళుగుమ్బే ఆరుయ్హ వేళుం ఛిన్దిత్వా అపరస్స వేళుగుమ్బస్స ఉపరి పాతేత్వా వేళుగుమ్బమత్థకేనేవ గన్తబ్బం మగ్గం సన్ధాయ "వంసపథం గచ్ఛతీ"తి వుత్తన్తి వేదితబ్బం.

గవేసన్తో న విన్దతి, అలాభమూలకమ్పి దుక్ఖం దోమనస్సం పటిసంవేదేతీతి అవిన్దనమూలకమ్పి కాయికచేతసికం దుక్ఖం పటిలభతి.

లద్ధాతి లభిత్వా. **ఆరక్ఖమూలకన్తి** రక్ఖణమూలకమ్పి. **కిన్తి మే భోగేతి** కేన ఉపాయేన మమ భోగే. **నేవ రాజానో హరేయ్యుం...పే.... న అప్పియా దాయాదా హరేయ్యున్తి. గోపయతోతి** మఞ్జూసాదీహి గోపయన్తస్స. **విప్పలుజ్జన్తీతి** వినస్సన్తి.

౨౬. ఏతమాదీనవం ఞత్వా, ముని పుబ్బాపరే ఇధాతి ఏతం "యసో కిత్తి చ యా పుబ్బే, హాయతే వాపి తస్స సా"తి ఇతో పభుతి వుత్తే పుబ్బాపరే ఇధ ఇమస్మిం సాసనే పుబ్బతో అపరే సమణభావతో విబ్భన్తకభావే ఆదీనవం ముని ఞత్వా.

దళ్హం కరేయ్యాతి నిద్దేసపదస్స ఉద్దేసపదం. **థిరం కరేయ్యాతి** అసిథిలం కరేయ్య. **దళ్హం సమాదానో అస్సాతి** థిరపతిట్ఠో భవేయ్య. **అవట్ఠితసమాదానోతి** సన్నిట్ఠానపతిట్ఠో.

౨౭. ఏతం అరియానముత్తమన్తి యదిదం వివేకచరియా, ఏతం బుద్ధాదీనం అరియానం ఉత్తమం. తస్మా వివేకంయేవ సిక్ఖేథాతి అధిప్పాయో. **న తేన సేట్ఠో మఞ్ఞేథాతి** తేన చ వివేకేన అత్తానం "సేట్ఠో అహ"న్తి న మఞ్ఞేయ్య, తేన మానథద్ధో న భవేయ్యాతి వుత్తం హోతి.

ఉన్నతిన్తి ఉస్సాపనం. **ఉన్నమన్తి** ఉగ్గన్త్వా పట్ఠపనం. **మానన్తి** అహంకారం. **థామన్తి** బలక్కారం. **థమ్భన్తి** థద్ధకరణం. **థద్ధోతి** అమద్దవో. **పత్థద్ధోతి** విసేసేన అమద్దవో. **పగ్గహితసిరోతి** ఉట్ఠితసీసో. **సామన్తాతి** న ఆరకా. **ఆసన్నేతి** న దూరే. **అవిదూరేతి** సమీపే. **ఉపకట్ఠేతి** సన్తికే.

౨౮. రిత్తస్సాతి వివిత్తస్స, కాయదుచ్చరితాదీహి విరహితస్స. **ఓఘతిణ్ణస్స పిహయన్తి, కామేసు గధితా పజాతి** వత్థుకామేసు లగ్గా సత్తా తస్స చతురోఘతిణ్ణస్స పిహయన్తి ఇణాయికా వియ ఆణణ్యస్సాతి అరహత్తనికూటేన దేసనం నిట్ఠాపేసి.

రిత్తస్సాతి సబ్బకిలేసేహి తుచ్ఛస్స. **వివిత్తస్సాతి** సుఞ్ఞస్స. **పవివిత్తస్సాతి** ఏకకస్స. ఇదాని యేహి రిత్తో హోతి, తే దస్సేన్తో "**కాయదుచ్చరితేన రిత్తస్సా**"తిఆదిమాహ. తత్థ కిలేసపటిపాటియా మగ్గపటిపాటియాతి ద్విధా రిత్తతా వేదితబ్బా. కిలేసపటిపాటియా తావ రాగో మోహో థమ్భో సారమ్భో మానో మదోతి, ఇమేహి ఛహి కిలేసేహి అరహత్తమగ్గేన రిత్తో హోతి; దోసో కోధో ఉపనాహో పమాదోతి, ఇమేహి చతూహి కిలేసేహి అనాగామిమగ్గేన రిత్తో హోతి; అతిమానో మక్ఖో పళాసో ఇస్సా మచ్ఛరియం మాయా సాఠేయ్యన్తి, ఇమేహి సత్తహి సోతాపత్తిమగ్గేన రిత్తో హోతి.

మగ్గపటిపాటియా పన సోతాపత్తిమగ్గేన అతిమానో మక్ఖో పళాసో ఇస్సా మచ్ఛరియం మాయా సాఠేయ్యన్తి; ఇమేహి సత్తహి రిత్తో హోతి, అనాగామిమగ్గేన దోసో కోధో ఉపనాహో పమాదోతి, ఇమేహి చతూహి రిత్తో హోతి; అరహత్తమగ్గేన రాగో మోహో థమ్భో సారమ్భో మానో మదోతి, ఇమేహి ఛహి రిత్తో హోతి. తీణి దుచ్చరితాని సబ్బకిలేసేహీతిఆదినా నయేన అవసేసాపి యథాయోగం యోజేతబ్బా.

వత్థుకామే పరిజానిత్వాతి తేభూమకే వత్థుకామే ఞాతతీరణపరిఞ్ఞాహి సమాపనవసేన జానిత్వా. **కిలేసకామే పహాయాతి** ఛన్దాదయో కిలేసకామే పహానపరిఞ్ఞాయ జహిత్వా. **బ్యన్తిం కరిత్వాతి** విగతన్తం విగతకోటిం కరిత్వా.

కామోఘం తిణ్ణస్సాతి అనాగామిమగ్గేన అవసానసఙ్ఖాతం కామోఘం తరిత్వా ఠితస్స. **భవోఘన్తి** అరహత్తమగ్గేన. **దిట్ఠోఘన్తి** సోతాపత్తిమగ్గేన. **అవిజ్జోఘన్తి** అరహత్తమగ్గేన. **సబ్బం సంసారపథన్తి** సబ్బఖన్ధధాతుఆయతనపటిపాటిసఙ్ఖాతం

పథం అరహత్తమగ్గేనేవ తరిత్వా ఠితస్స. సోతాపత్తిమగ్గేన **ఉత్తిణ్ణస్స**. సకదాగామిమగ్గేన **నిత్తిణ్ణస్స**. అనాగామిమగ్గేన కామధాతుం **అతిక్కన్తస్స**. అరహత్తమగ్గేన సబ్బభవం **సమతిక్కన్తస్స**. ఫలసమాపత్తివసేన **వీతివత్తస్స**. **పారంగతస్సా**తిఆదీని నిబ్బానవసేన వుత్తాని. **యథా ఇణాయికా ఆణణ్య**న్తి పవడ్ఢకఇణం ఆదాయ విచరన్తా ఆణణ్యం. **పత్థేన్తీ**తి పత్థనం ఉప్పాదేన్తి. **ఆబాధికా ఆరోగ్య**న్తి పిత్తాదిరోగాతురో భేసజ్జకిరియాయ తంరోగవూపసమనత్థం ఆరోగ్యం. **యథా బన్ధనబద్ధా**తి నక్ఖత్తదివసే బన్ధనాగారే బద్ధపురిసా. **యథా దాసా భుజిస్స**న్తి యస్మా భుజిస్సా పురిసా యం ఇచ్ఛన్తి, తం కరోన్తి, న నం కోచి బలక్కారేన తతో నివత్తేతి, తస్మా దాసా భుజిస్సభావం పత్థేన్తి. **యథా కన్తారద్ధానపక్ఖన్దా**తి యస్మా బలవన్తో పురిసా హత్థభారం గహేత్వా సజ్జావుధా సపరివారా కన్తారం పటిపజ్జన్తి, తే చోరా దూరతోవ దిస్వా పలాయన్తి. తే సోత్థినా కన్తారం నిత్థరిత్వా ఖేమన్తం పత్వా హట్ఠతుట్ఠా హోన్తి. తస్మా కన్తారపక్ఖన్దా ఖేమన్తభూమిం పత్థేన్తి. దేసనాపరియోసానే తిస్సో సోతాపత్తిఫలం పత్వా పచ్ఛా పబ్బజిత్వా అరహత్తం సచ్ఛాకాసి.

సద్ధమ్మపజ్జోతికాయ మహానిద్దేసట్ఠకథాయ

తిస్సమేత్తేయ్యసుత్తనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. పసూరసుత్తనిద్దేసవణ్ణనా

౫౯. అట్ఠమే పసూరసుత్తనిద్దేసే పఠమగాథాయ తావ సఙ్ఖేపో – ఇమే దిట్ఠిగతికా అత్తనో దిట్ఠిం సన్ధాయ "ఇధేవ సుద్ధీ"తి వదన్తి. అఞ్ఞేసు పన ధమ్మేసు విసుద్ధిం నాహు, ఏవం యం అత్తనో సత్థారాదిం నిస్సితా, తత్థేవ "ఏస వాదో సుభో"తి ఏవం సుభవాదా హుత్వా పుథూ సమణబ్రాహ్మణా "సస్సతో లోకో"తిఆదీసు పచ్చేకసచ్చేసు నివిట్ఠా.

సబ్బే పరవాదే ఖిపన్తీతి సబ్బా పరలద్ధియో ఛడ్డేన్తి. **ఉక్ఖిపన్తీ**తి దూరతో ఖిపన్తి. **పరిక్ఖిపన్తీ**తి సమన్తతో ఖిపన్తి. **సుభవాదా**తి నిద్దేసస్స ఉద్దేసపదం. **సోభనవాదా**తి "ఏతం సున్దర"న్తి కథేన్తా. **పణ్డితవాదా**తి "పణ్డితా మయ"న్తి ఏవం కథేన్తా. **థిరవాదా**తి "నిద్దోసవాదం వదామా"తి కథేన్తా. **ఞాయవాదా**తి "యుత్తవాదం వదామా"తి కథేన్తా. **హేతువాదా**తి "కారణసహితం వదామా"తి కథేన్తా. **లక్ఖణవాదా**తి "సల్లక్ఖేతబ్బం వదామా"తి వదన్తా. **కారణవాదా**తి "ఉదాహరణయుత్తవాదం వదామా"తి కథేన్తా. **ఠానవాదా**తి "పక్కమితుం అసక్కుణేయ్యవాదం వదామా"తి వదన్తా.

నివిట్ఠాతి అన్తోపవిట్ఠా. **పతిట్ఠితా**తి తత్థేవ ఠితా.

౬౦. ఏవం నివిట్ఠా చ "**తే వాదకామా**"తి దుతియగాథా. తత్థ **బాలం దహన్తీ మిథు అఞ్ఞమఞ్ఞ**న్తి "అయం బాలో, అయం బాలో"తి ఏవం ద్వేపి జనా అఞ్ఞమఞ్ఞం బాలం దహన్తి, బాలతో పస్సన్తి. **వదన్తి తే అఞ్ఞసితా కథోజ్జ**న్తి తే అఞ్ఞమఞ్ఞసత్థారాదినిస్సితా కలహం వదన్తి. **పసంసకామా కుసలావదానా**తి పసంసత్థికా ఉభోపి "మయం కుసలావదానా పణ్డితవాదా"తి ఏవం సఞ్ఞినో హుత్వా.

వాదత్థికాతి వాదేన అత్థికా. **వాదాధిప్పాయా**తి వాదజ్ఝాసయా. **వాదపురేక్ఖారా**తి వాదమేవ పురతో కత్వా చరమానా . **వాదపరియేసనం చరన్తా**తి వాదమేవ గవేసనం చరమానా. **విగయ్హా**తి పవిసిత్వా. **ఓగయ్హా**తి ఓతరిత్వా. **అజ్ఝోగాహేత్వా**తి నిముజ్జిత్వా. **పవిసిత్వా**తి అన్తోకత్వా.

అనోజవన్తీతి నిహీనఓజవతీ, తేజవిరహితాతి అత్థో. **సా కథా**తి ఏసా వాచా. **కథోజ్జం వదన్తీ**తి నిత్తేజం భణన్తి. ఏవం వదానేసు చ తేసు ఏకో నియమతో ఏవ.

౬౧. **యుత్తో కథాయన్తి** గాథా. తత్థ **యుత్తో కథాయ**న్తి వాదకథాయ ఉస్సుక్కో. **పసంసమిచ్ఛం వినిఘాతి హోతీ**తి అత్తనో పసంసం ఇచ్ఛన్తో "కథం ను ఖో నిగ్గహేస్సామీ"తిఆదినా నయేన పుబ్బేవ వాదా కథంకథీ వినిఘాతీ హోతి. **అపాహతస్మి**న్తి పఞ్హవీమంసకేహి "అత్థాపగతం తే భణితం, బ్యఞ్జనాపగతం తే భణిత"న్తిఆదినా నయేన అపహరితే వాదే. **నిన్దాయ సో కుప్పతీ**తి ఏవం అపాహతస్మిఞ్చ వాదే ఉప్పన్నాయ నిన్దాయ సో కుప్పతి. **రన్ధమేసీ**తి యస్స రన్ధమేవ గవేసన్తో.

థోమనన్తి వణ్ణభణనం. **కిత్తి**న్తి పాకటకరణం. **వణ్ణహారియ**న్తి గుణవడ్ఢనం. **పుబ్బేవ సల్లాపా**తి సల్లాపతో పురేతరమేవ. "కథమిదం కథమిద"న్తి కథంకథా అస్స అత్థీతి **కథంకథీ. జయో ను ఖో మే**తి మమ జయో. **కథం నిగ్గహ**న్తి కేన పకారేన నిగ్గణ్హనం. **పటికమ్మం కరిస్సామీ**తి మమ లద్ధిం పరిసుద్ధిం కరిస్సామి. **విసేస**న్తి అతిరేకం. **పటివిసేస**న్తి పునప్పునం విసేసం. **ఆవేఠియం కరిస్సామీ**తి పరివేఠనం కరిస్సామి. **నిబ్బేఠియ**న్తి మమ నిబ్బేఠనం మోచనం నిక్ఖమనం. **ఛేద**న్తి వాదఛిన్దనం. **మణ్డల**న్తి వాదసఙ్ఘాతం. **పారిసజ్జా**తి పరిచారికా. **పాసారికా**తి కారణితా. **అపహరన్తీ**తి పటిబాహన్తి.

అత్థాపగతన్తి అత్థతో అపగతం , అత్థో నత్థీతి. **అత్థతో అపహరన్తీతి** అత్థమ్పా పటిబాహన్తి. **అత్థో తే దున్నీతోతి** తవ అత్థో న సమ్మా ఉపనీతో. **బ్యఞ్జనం తే దురోపితన్తి** తవ బ్యఞ్జనం దుప్పతిట్ఠాపితం. **నిగ్గహో తే అకతోతి** తయా నిగ్గహో న కతో. **పటికమ్మం తే దుక్కటన్తి** తయా అత్తనో లద్ధిపతిట్ఠాపనం దుట్ఠు కతం. **విసమకథం దుక్కథితన్తి** న సమ్మా కథితం. **దుబ్భణితన్తి** భణన్తేనపి దుట్ఠు భణితం. **దుల్లపితన్తి** న సమ్మా విస్సజ్జితం. **దురుత్తన్తి** అఞ్ఞథా భణితం. **దుబ్భాసితన్తి** విరూపం భాసితం.

నిన్దాయాతి గరహణేన. **గరహాయాతి** దోసకథనేన. **అకిత్తియాతి** అగుణకథనేన. **అవణ్ణహారికాయాతి** అగుణవడ్ఢనేన.

కుప్పతీతి పకతిభావం జహిత్వా చలతి. **బ్యాపజ్జతీతి** దోసవసేన పూతిభావం ఆపజ్జతి. **పతిట్ఠీయతీతి** కోధవసేన గణభావం గచ్ఛతి. **కోపఞ్చాతి** కుపితభావం. **దోసఞ్చాతి** దూసనం. **అపచ్చయఞ్చాతి** అతుట్ఠాకారఞ్చ. **పాతుకరోతీతి** పాకటం కరోతి. **రన్ధమేసీతి** అన్తరగవేసీ. **విరన్ధమేసీతి** ఛిద్దగవేసీ. **అపరద్ధమేసీతి** గుణం అపనేత్వా దోసమేవ గవేసీ. **ఖలితమేసీతి** పక్ఖలనగవేసీ. **గళితమేసీతి** పతనగవేసీ. "ఘట్టితమేసీ"తిపి పాఠో, తస్స పీళనగవేసీతి అత్థో. **వివరమేసీతి** దోసగవేసీ.

౬౨. న కేవలఞ్చ సో కుప్పతి, అపిచ ఖో పన **''యమస్స వాద''**న్తి గాథా. తత్థ **పరిహీనమాహు, అపాహతన్తి** అత్థబ్యఞ్జనాదితో అపాహతం పరిహీనం వదన్తి. **పరిదేవతీతి** తతోనిమిత్తం సో "అఞ్ఞం మయా ఆవజ్జిత"న్తిఆదీహి విప్పలపతి. **సోచతీతి** "తస్స జయో"తిఆదీని ఆరబ్భ సోచతి. **''ఉపచ్చగా మ''న్తి అనుత్థునాతీతి** "సో మం వాదేన వాదం అతిక్కన్తో"తిఆదినా నయేన సుట్ఠుతరం విప్పలపతి.

పరిహాపితన్తి న వడ్ఢితం. **అఞ్ఞం మయా ఆవజ్జితన్తి** అఞ్ఞం కారణం మయా అవనమితం. **చిన్తితన్తి** వీమంసితం. **మహాపక్ఖోతి** మహన్తో ఞాతిపక్ఖో ఏతస్సాతి మహాపక్ఖో. **మహాపరిసోతి** మహాపరిచారికపరిసో. **మహాపరివారోతి** మహాదాసదాసిపరివారో. **పరిసా చాయం వగ్గాతి** అయఞ్చ పరిసా వగ్గా, న ఏకా. **పున భఞ్జిస్సామీతి** పున భిన్దిస్సామి.

౬౩. ఏతే వివాదా సమణేసూతి ఏత్థ పన సమణా వుచ్చన్తి బాహిరపరిబ్బాజకా. **ఏతేసు ఉగ్ఘాతినిఘాతి హోతీతి** ఏతేసు వాదేసు జయపరాజయాదివసేన చిత్తఉగ్ఘాతనిఘాతం వా పాపుణన్తో ఉగ్ఘాతి చ నిఘాతి చ హోతి. **విరమే కథోజ్జన్తి** పజహేయ్య కలహం. **న హఞ్ఞదత్థత్థి పసంసలాభాతి** న హి ఏత్థ పసంసలాభతో అఞ్ఞో అత్థో అత్థి. **ఉత్తానో వాతి** న గమ్భీరోతి అత్థో "పఞ్చిమే కామగుణా"తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౬.౬౩) వియ.

గమ్భీరో వాతి దుప్పవేసో అప్పతిట్ఠో పటిచ్చసముప్పాదో వియ. **గూళ్హో వాతి** పటిచ్ఛన్నో హుత్వా ఠితో "అభిరమ నన్ద అహం తే పాటిభోగో"తిఆదీసు (ఉదా॰ ౨౨) వియ. **పటిచ్ఛన్నో వాతి** అపాకటో "మాతరం పితరం హన్త్వా"తిఆదీసు (ధ॰ ప॰ ౨౯౪; నేత్తి॰ ౧౧౩) వియ. **నేయ్యో వాతి** నీహరిత్వా కథేతబ్బో "అసద్ధో అకతఞ్ఞూ చా"తిఆదీసు (ధ॰ ప॰ ౯౭) వియ. **నీతో వాతి** పాళియా ఠితనియామేన కథేతబ్బో "చత్తారోమే, భిక్ఖవే, అరియవంసా"తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౪.౨౮) వియ. **అనవజ్జో వాతి** నిద్దోసత్థో "కుసలా ధమ్మా"తిఆదీసు (ధ॰ స॰ తికమాతికా ౧) వియ. **నిక్కిలేసో వాతి** కిలేసవిరహితో విపస్సనా వియ. **వోదానో వాతి** పరిసుద్ధో లోకుత్తరం వియ. **పరమత్థో వాతి** ఉత్తమత్థో ఉత్తమత్థభూతో అత్థో ఖన్ధధాతుఆయతననిబ్బానాని వియ.

౬౪. ఛట్ఠగాథాయత్థో – యస్మా చ న హఞ్ఞదత్థత్థి పసంసలాభా, తస్మా పరమం లాభం లభన్తోపి "సున్దరో అయ"న్తి **తత్థ** దిట్ఠియా **పసంసితో వా పన హోతీ**తి తం **వాదం పరిసాయ మజ్ఝే** దీపేత్వా తతో సో తేన జయత్థేన తుట్ఠిం వా దన్తవిదంసకం వా ఆపజ్జన్తో **హస్సతి,** మానేన చ **ఉన్నమతి**. కిం కారణం? యస్మా తం జయత్థం **పప్పుయ్య యథామనో** జాతో.

ధమ్మఁయిత్వాతి పూరేత్వా. **బ్రూహయిత్వా**తి వడ్ఢేత్వా. ఇమిస్సా గాథాయ నిద్దేసో ఉత్తానత్థో.

౬౫. ఏవం ఉన్నమతో చ "**యా ఉన్నతీ**"తి గాథా. తత్థ **మానాతిమానం వదతే పనేసో**తి ఏసో పన తం ఉన్నతిం "విఘాతభూమీ"తి అబుజ్ఝమానో మానఞ్చ అతిమానఞ్చ వదతి. ఏవం ఇమిస్సాపి గాథాయ నిద్దేసో ఉత్తానత్థో.

౬౬. ఏవం వాదే దోసం దస్సేత్వా ఇదాని తస్స వాదం అసమ్పటిచ్ఛన్తో "**సూరో**"తి గాథమాహ. తత్థ **రాజఖాదాయా**తి రాజఖాదనీయేన, భత్తవేతనేనాతి వుత్తం హోతి. **అభిగజ్జమేతి పటిసూరమిచ్ఛ**న్తి యథా సో పటిసూరం ఇచ్ఛన్తో అభిగజ్జన్తో ఏతి, ఏవం దిట్ఠిగతికో దిట్ఠిగతికన్తి దస్సేతి. **యేనేవ సో తేన పలేహీ**తి యేన సో తుయ్హం పటిసూరో, తేన గచ్ఛ. **పుబ్బేవ నత్థి యదిదం యుధాయా**తి యం పన కిలేసజాతం యుద్ధాయ సియా, తం ఇధ పుబ్బేవ నత్థి, బోధిమూలేయేవస్స పహీనన్తి దస్సేతి.

సూరోతి నిద్దేసస్స ఉద్దేసపదం. సుట్ఠు ఉరో సూరో, విస్సట్ఠఉరో నిన్నఉరోతి అత్థో. **వీరో**తి పరక్కమవన్తో. **విక్కన్తో**తి సఙ్గామం పవిసన్తో. **అభీరూ**తిఆదయో వుత్తనయా ఏవ. **పుట్ఠో**తి నిద్దేసస్స ఉద్దేసపదం. **పోసితో**తి థూలకతో. **ఆపాదితో**తి ఉపడ్ఢబలితో పటిపాదితో. **వడ్ఢితో**తి తతో తతో భావితో.

గజ్జన్తోతి అబ్యత్తసరేన గజ్జన్తో. **ఉగ్గజ్జన్తో**తి ఉక్కుట్ఠిం కరోన్తో. **అభిగజ్జన్తో**తి సీహనాదం కరోన్తో. **ఏతీ**తి ఆగచ్ఛతి. **ఉపేతీ**తి తతో సమీపం గచ్ఛతి. **ఉపగచ్ఛతీ**తి తతో సమీపం గన్త్వా న నివత్తతి. **పటిసూర**న్తి నిబ్భయం. **పటిపురిస**న్తి సత్తుపురిసం. **పటిసత్తు**న్తి సత్తు హుత్వా అభిముఖే ఠితం. **పటిమల్ల**న్తి పటిసేధం హుత్వా యుజ్ఝన్తం. **ఇచ్ఛన్తో**తి ఆకఙ్ఖమానో.

పలేహీతి గచ్ఛ. **వజా**తి మా తిట్ఠ. **గచ్ఛా**తి సమీపం ఉపసఙ్కమ. **అభిక్కమా**తి పరక్కమం కరోహి.

బోధియా మూలేతి మహాబోధిరుక్ఖస్స సమీపే. **యే పటిసేనికరా కిలేసా**తి యే కిలేసా పటిపక్ఖకరా. **పటిలోమకరా**తి పటాణీకరా. **పటికణ్టకకరా**తి వినివిజ్ఝనకరా. **పటిపక్ఖకరా**తి సత్తుకరా.

౬౭. ఇతో పరం సేసగాథా పాకటసమ్బన్ధా ఏవ. తత్థ **వివాదయన్తీ**తి వివదన్తి. **పటిసేనికత్తా**తి పటిలోమకారకా. "న త్వం ఇమం ధమ్మవినయం ఆజానాసీ"తిఆదినా నయేన విరుద్ధవచనం వివాదో.

సహితం మేతి మమ వచనం అత్థసంహితం. **అసహితం తే**తి తవ వచనం అనత్థసంహితం. **అధిచిణ్ణం తే విపరావత్త**న్తి యం తం అధిచిణ్ణం చిరకాలసేవనవసేన పగుణం, తం మమ వాదం ఆగమ్మ నివత్తం. **ఆరోపితో తే వాదో**తి తుయ్హం ఉపరి మయా దోసో ఆరోపితో. **చర వాదప్పమోక్ఖాయా**తి భత్తపుటం ఆదాయ తం తం ఉపసఙ్కమిత్వా వాదా పమోక్ఖత్థాయ ఉత్తరం పరియేసమానో విచర. **నిబ్బేఠేహి వా**తి అథ వా మయా ఆరోపితదోసతో అత్తానం మోచేహి. **సచే పహోసీ**తి సచే సక్కోసి.

ఆవేఠియాయ ఆవేఠియన్తి ఆవేఠేత్వా నివత్తనేన నివత్తనం. **నిబ్బేఠియాయ నిబ్బేఠియన్తి** దోసతో మోచనేన మోచనం. **ఛేదేన ఛేదన్తి** ఏవమాది హేట్ఠా వుత్తనయత్తా యథాయోగం యోజేతబ్బం.

౬౮. **విసేనికత్వాతి** కిలేససేనం వినాసేత్వా. **కిం లభేథాతి** పటిమల్లం కిం లభిస్ససి. **పసూరాతి** తం పరిబ్బాజకం ఆలపతి. **యేసీధ నత్థీతి** యేసం ఇధ నత్థి. ఇమాయపి గాథాయ నిద్దేసో ఉత్తానత్థోయేవ.

౬౯. **పవితక్కన్తి** "జయో ను ఖో మే భవిస్సతీ"తిఆదీని వితక్కేన్తో. **ధోనేన యుగం సమాగమాతి** ధుతకిలేసేన బుద్ధేన సద్ధిం యుగగ్గాహం సమాపన్నో. **న హి త్వం సక్ఖసి సమ్పయాతవేతి** కోత్థుఆదయో వియ సీహాదీహి ధోనేన సహ యుగం గహేత్వా ఏకపదమ్పి సమ్పయాతుం యుగగ్గాహమేవ వా సమ్పాదేతుం న సక్ఖిస్ససీతి.

మనోతి నిద్దేసస్స ఉద్దేసపదం. **చిత్తన్తి** చిత్తతాయ చిత్తం. "ఆరమ్మణం మినమానం జానాతీ"తి మనో. **మానసన్తి** మనో ఏవ. "అన్తలిక్ఖచరో పాసో, య్వాయం చరతి మానసో"తి (మహావ. ౩౩; సం. ని. ౧.౧౫౧) హి ఏత్థ పన సమ్పయుత్తకధమ్మో మానసోతి వుత్తో.

> "కథఞ్హి భగవా తుయ్హం, సావకో సాసనే రతో;
>
> అప్పత్తమానసో సేక్ఖో, కాలంకయిరా జనేసుతా"తి. (సం. ని. ౧.౧౫౯) –

ఏత్థ అరహత్తం మానసన్తి వుత్తం. ఇధ పన మనోవ మానసం, బ్యఞ్జనవసేన హేతం పదం వడ్ఢితం.

హదయన్తి చిత్తం. "చిత్తం వా తే ఖిపిస్సామి, హదయం వా తే ఫాలేస్సామీ"తి (సు. ని. ఆళవకసుత్త; సం. ని. ౧.౨౩౭) ఏత్థ ఉరో హదయన్తి వుత్తం. "హదయా హదయం మఞ్ఞే అఞ్ఞాయ తచ్ఛతీ"తి (మ. ని. ౧.౬౩) ఏత్థ చిత్తం. "వక్కం హదయ"న్తి (దీ. ని. ౨.౩౭౭; మ. ని. ౧.౧౧౦; ఖు. పా. ౩.ద్వత్తింసాకార) ఏత్థ హదయవత్థు. ఇధ పన చిత్తమేవ అబ్భన్తరట్ఠేన "హదయ"న్తి వుత్తం. తమేవ పరిసుద్ధట్ఠేన **పణ్డరం,** భవఙ్గం సన్ధాయేతం వుత్తం. యథాహ "పభస్సరమిదం, భిక్ఖవే, చిత్తం, తఞ్చ ఖో ఆగన్తుకేహి ఉపక్కిలేసేహి ఉపక్కిలిట్ఠ"న్తి (అ. ని. ౧.౪౯). తతో నిక్ఖన్తత్తా పన అకుసలమ్పి గఙ్గాయ నిక్ఖన్తా నదీ గఙ్గా వియ గోధావరితో నిక్ఖన్తా గోధావరి వియ చ "పణ్డర"న్త్వేవ వుత్తం.

మనో మనాయతనన్తి ఇధ పన మనోగహణం మనస్సేవ ఆయతనభావదీపనత్థం. తేనేతం దీపేతి "నయిదం దేవాయతనం వియ మనస్స ఆయతనత్తా మనాయతనం, అథ ఖో మనో ఏవ ఆయతనం మనాయతన"న్తి. తత్థ నివాసట్ఠానట్ఠేన ఆకరట్ఠేన సమోసరణట్ఠానట్ఠేన సఞ్జాతిదేసట్ఠేన కారణట్ఠేన చ **ఆయతనం** వేదితబ్బం. తథా హి లోకే "ఇస్సరాయతనం వాసుదేవాయతన"న్తిఆదీసు నివాసట్ఠానం ఆయతనన్తి వుచ్చతి . "సువణ్ణాయతనం రజతాయతన"న్తిఆదీసు ఆకరో. సాసనే పన "మనోరమే ఆయతనే, సేవన్తి నం విహఙ్గమా"తిఆదీసు (అ. ని. ౫.౩౮) సమోసరణట్ఠానం. "దక్ఖిణాపథో గున్నం ఆయతన"న్తిఆదీసు సఞ్జాతిదేసో. "తత్ర తత్రేవ సక్ఖిభబ్బతం పాపుణాతి సతి సతిఆయతనే"తిఆదీసు (అ. ని. ౩.౧౦౨; మ. ని. ౩.౧౫౮) కారణం. ఇధ పన సఞ్జాతిదేసట్ఠేన సమోసరణట్ఠానట్ఠేన కారణట్ఠేనాతి తిధాపి వట్టతి.

ఫస్సాదయో హి ధమ్మా ఏత్థ సఞ్జాయన్తీతి సఞ్జాతిదేసట్ఠేనపి ఏతం ఆయతనం. బహిద్ధా రూపసద్దగన్ధరసఫోట్ఠబ్బా ఆరమ్మణభావేనేత్థ ఓసరన్తీతి సమోసరణట్ఠానట్ఠేనపి ఆయతనం . ఫస్సాదీనం పన సహజాతాదిపచ్చయట్ఠేన కారణత్తా కారణట్ఠేనాపి ఆయతనన్తి వేదితబ్బం. **మనిన్ద్రియం** వుత్తత్థమేవ.

విజానాతీతి **విఞ్ఞాణం**. విఞ్ఞాణమేవ ఖన్ధో **విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో**. తస్స రాసిఆదివసేన అత్థో వేదితబ్బో. "మహాఉదకక్ఖన్ధోత్వేవ సఙ్ఖం గచ్ఛతీ"తి (అ. ని. ౪.౫౧) ఏత్థ హి రాసట్ఠేన ఖన్ధో వుత్తో. "సీలక్ఖన్ధో సమాధిక్ఖన్ధో"తిఆదీసు (దీ. ని. ౩.౩౫౫) గుణట్ఠేన. "అద్దస ఖో భగవా మహన్తం దారుక్ఖన్ధ"న్తి (సం. ని. ౪.౨౪౧) ఏత్థ పణ్ణత్తిమత్తట్ఠేన. ఇధ పన రూళ్హితో ఖన్ధో వుత్తో. రాసట్ఠేన హి విఞ్ఞాణక్ఖన్ధస్స ఏకదేసో ఏకం విఞ్ఞాణం. తస్మా యథా రుక్ఖస్స ఏకదేసం ఛిన్దన్తో రుక్ఖం ఛిన్దతీతి వుచ్చతి, ఏవమేవ విఞ్ఞాణక్ఖన్ధస్స ఏకదేసభూతం ఏకమ్పి విఞ్ఞాణం రూళ్హితో విఞ్ఞాణక్ఖన్ధోతి వుత్తం.

తజ్జా మనోవిఞ్ఞాణధాతూతి తేసం ఫస్సాదీనం ధమ్మానం అనుచ్ఛవికా మనోవిఞ్ఞాణధాతు. ఇమస్మిఞ్హి పదే ఏకమేవ చిత్తం మిననట్ఠేన మనో, విజాననట్ఠేన విఞ్ఞాణం, సభావట్ఠేన నిస్సత్తట్ఠేన వా ధాతూతి తీహి నామేహి వుత్తం.

సద్ధిం యుగం సమాగమన్తి ఏకప్పహారేన సద్ధిం. **సమ్మాగన్త్వా**తి పాపుణిత్వా. **యుగగ్గాహం గణ్హిత్వా**తి యుగపటిభాగం గహేత్వా. **సాకచ్ఛేతు**న్తి సద్ధిం కథేతుం. **సల్లపితు**న్తి అల్లాపసల్లాపం కాతుం. **సాకచ్ఛం సమాపజ్జితు**న్తి సద్ధిం కథనం పటిపజ్జితుం. న పటిబలభావే కారణం దస్సేతుం "**తం కిస్సహేతు, పసూరో పరిబ్బాజకో హీనో**"తిఆదిమాహ. **సో హి భగవా అగ్గో చా**తి అసదిసదానఅగ్గతా అసమానపఞ్ఞత్తా అగ్గో చ. **సేట్ఠో చా**తి సబ్బగుణేహి అప్పటిసమట్ఠేన సేట్ఠో చ. **మోక్ఖో చా**తి సవాసనేహి కిలేసేహి ముత్తత్తా మోక్ఖో చ. **ఉత్తమో చా**తి అత్తనో ఉత్తరితరవిరహితత్తా ఉత్తమో చ. **పవరో చా**తి సబ్బలోకేన అభిపత్థనీయత్తా పవరో చ. **మత్తేన మాతఙ్గేనా**తి పభిన్నమదేన హత్థినా.

కోత్థుకోతి జిరణసిఙ్గాలో. **సీహేన మిగరఞ్ఞా సద్ధి**న్తి కేసరసీహేన మిగరాజేన సహ. **తరుణకో**తి ఛాపకో. **ధేనుపకో**తి ఖీరపకో. **ఉసభేనా**తి మఙ్గలసమ్మతేన ఉసభేన. **చలకకునా సద్ధి**న్తి చలమానకకునా సద్ధిం. **ధఙ్కో**తి కాకో. **గరుళేన వేనతేయ్యేన సద్ధి**న్తి ఏత్థ **గరుళేనా**తి జాతివసేన నామం. **వేనతేయ్యేనా**తి గోత్తవసేన. **చణ్డాలో**తి ఛవచణ్డాలో. **రఞ్ఞా చక్కవత్తినా**తి చాతుద్దీపికచక్కవత్తినా. **పంసుపిసాచకో**తి కచవరఛడ్డనట్ఠానే నిబ్బత్తకో యక్ఖో. **ఇన్దేన దేవరఞ్ఞా సద్ధి**న్తి సక్కేన దేవరాజేన సహ. **సో హి భగవా మహాపఞ్ఞో**తిఆదీని ఛప్పదాని హేట్ఠా విత్థారితాని. తత్థ **పఞ్ఞాపభేదకుసలో**తి అత్తనో అనన్తవికప్పే పఞ్ఞాభేదే ఛేకో. **పభిన్నఞాణో**తి అనన్తప్పభేదపత్తఞాణో. ఏతేన పఞ్ఞాపభేదకుసలత్తేపి సతి తాసం పఞ్ఞానం అనన్తభేదత్తం దస్సేతి. **అధిగతపటిసమ్భిదో**తి పటిలద్ధఅగ్గచతుపటిసమ్భిదఞాణో. **చతువేసారజ్జప్పత్తో**తి చత్తారి విసారదభావసఙ్ఖాతాని ఞాణాని పత్తో. యథాహ –

> "సమ్మాసమ్బుద్ధస్స తే పటిజానతో 'ఇమే ధమ్మా అనభిసమ్బుద్ధా'తి, తత్ర వత మం సమణో వా బ్రాహ్మణో వా దేవో వా మారో వా బ్రహ్మా వా కోచి వా లోకస్మిం సహధమ్మేన పటిచోదేస్సతీతి నిమిత్తమేతం, భిక్ఖవే, న సమనుపస్సామి, ఏతమహం, భిక్ఖవే, నిమిత్తం అసమనుపస్సన్తో ఖేమప్పత్తో అభయప్పత్తో వేసారజ్జప్పత్తో విహరామి.

"ఖీణాసవస్స తే పటిజానతో 'ఇమే ఆసవా అపరిక్ఖీణా'తి...పే.... 'యే ఖో పన తే అన్తరాయికా ధమ్మా వుత్తా, తే పటిసేవతో నాలం అన్తరాయాయా"తి...పే.... యస్స ఖో పన తే అత్థాయ ధమ్మో దేసితో, సో న నియ్యాతి తక్కరస్స సమ్మా దుక్ఖక్ఖయాయాతి, తత్ర వత మం సమణో వా బ్రాహ్మణో వా దేవో వా మారో వా బ్రహ్మా వా కోచి వా లోకస్మిం సహధమ్మేన పటిచోదేస్సతీతి నిమిత్తమేతం, భిక్ఖవే, న సమనుపస్సామి, ఏతమహం, భిక్ఖవే, నిమిత్తం అసమనుపస్సన్తో ఖేమప్పత్తో అభయప్పత్తో వేసారజ్జప్పత్తో విహరామీ"తి (అ॰ ని॰ ౪.౮; మ॰ ని॰ ౧.౧౫౦).

దసబలబలధారీతి దస బలాని ఏతేసన్తి దసబలా, దసబలానం బలాని దసబలబలాని, తాని దసబలబలాని ధారయతీతి దసబలబలధారీ, దసబలఞాణబలధారీతి అత్థో. ఏతేహి తీహి వచనేహి అనన్తప్పభేదానం నేయ్యానం పభేదముఖమత్తం దస్సితం. సోయేవ పఞ్ఞాపయోగవసేన అభిమఙ్గలసమ్మతట్ఠేన **పురిసాసభో**. అసన్తాసట్ఠేన **పురిససీహో**. మహన్తట్ఠేన **పురిసనాగో**. పజాననట్ఠేన **పురిసాజఞ్ఞో**. లోకకిచ్చధురవహనట్ఠేన **పురిసధోరయ్హో**.

అథ తేజాదికం అనన్తఞాణతో లద్ధం గుణవిసేసం దస్సేతుకామో తేసం తేజాదీనం అనన్తఞాణమూలభావం దస్సేన్తో "**అనన్తఞాణో**"తి వత్వా "**అనన్తతేజో**"తిఆదిమాహ. తత్థ **అనన్తఞాణో**తి గణనవసేన చ పభావవసేన చ అన్తవిరహితఞాణో. **అనన్తతేజో**తి వేనేయ్యసన్తానే మోహతమవిధమనేన అనన్తఞాణతేజో. **అనన్తయసో**తి పఞ్ఞాగుణేహేవ లోకత్తయవిత్థతానన్తకిత్తిఘోసో. **అడ్ఢో**తి పఞ్ఞాధనసమిద్ధియా సమిద్ధో. **మహద్ధనో**తి పఞ్ఞాధనవడ్ఢత్తేపి పభావమహత్తేన మహన్తం పవత్తపఞ్ఞాధనమస్సాతి మహద్ధనో. "మహాధనో"తి వా పాఠో. **ధనవా**తి పసంసితబ్బపఞ్ఞాధనవత్తా నిచ్చయుత్తపఞ్ఞాధనవత్తా అతిసయభావేన పఞ్ఞాధనవత్తా ధనవా. ఏతేసుపి హి తీసు అత్థేసు ఇదం వచనం సద్దవిదూ ఇచ్ఛన్తి.

ఏవం పఞ్ఞాగుణేన భగవతో అత్తసమ్పత్తిసిద్ధిం దస్సేత్వా పున పఞ్ఞాగుణేనేవ లోకహితసమ్పత్తిసిద్ధిం దస్సేన్తో "**నేతా**"తిఆదిమాహ. తత్థ వేనేయ్యే సంసారసఙ్ఖాతభయట్ఠానతో నిబ్బానసఙ్ఖాతం ఖేమట్ఠానం **నేతా** . తత్థ నయనకాలే ఏవ సంవరవినయపహానవినయవసేన వేనేయ్యే **వినేతా**. ధమ్మదేసనాకాలే ఏవ సంసయచ్ఛేదనేన **అనునేతా**. సంసయం ఛిన్దిత్వా సఞ్ఞాపేతబ్బం అత్థం **పఞ్ఞాపేతా**. తథా పఞ్ఞాపితానం నిచ్ఛయకరణేన **నిజ్ఝాపేతా**. తథా నిజ్ఝాపితస్స అత్థస్స పటిపత్తిపయోజనవసేన **పేక్ఖేతా**. తథాపటిపన్నే పటిపత్తిబలేన **పసాదేతా**. **సో హి భగవా**తి ఏత్థ **హి**-కారో అనన్తరం వుత్తస్స అత్థస్స కారణోపదేసే నిపాతో.

అనుప్పన్నస్స మగ్గస్స ఉప్పాదేతాతి సకసన్తానే నఉప్పన్నపుబ్బస్స ఛఅసాధారణఞాణహేతుభూతస్స అరియమగ్గస్స బోధిమూలే లోకహితత్థం సకసన్తానే ఉప్పాదేతా. **అసఞ్జాతస్స మగ్గస్స సఞ్జనేతా**తి వేనేయ్యసన్తానే అసఞ్జాతపుబ్బస్స సావకపారమీఞాణహేతుభూతస్స అరియమగ్గస్స ధమ్మచక్కప్పవత్తనతో పభుతి యావజ్జకాలా వేనేయ్యసన్తానే సఞ్జనేతా. సావకవేనేయ్యానమ్పి హి సన్తానే భగవతా వుత్తవచనేనేవ అరియమగ్గస్స సఞ్జననతో భగవా సఞ్జనేతా నామ హోతి. **అనక్ఖాతస్స మగ్గస్స అక్ఖాతా**తి అట్ఠధమ్మసమన్నాగతానం బుద్ధభావాయ కథాభినీహారానం బోధిసత్తానం బుద్ధభావాయ బ్యాకరణం దత్వా అనక్ఖాతపుబ్బస్స పారమితామగ్గస్స "బుద్ధో భవిస్సతీ"తి బ్యాకరణమత్తేనేవ బోధిమూలే ఉప్పజ్జితబ్బస్స అరియమగ్గస్స అక్ఖాతా. అయం నయో పచ్చేకబోధిసత్తబ్యాకరణేపి లబ్భతియేవ. **మగ్గఞ్ఞూ**తి పచ్చవేక్ఖణావసేన అత్తనో ఉప్పాదితస్స అరియమగ్గస్స ఞాతా. **మగ్గవిదూ**తి వేనేయ్యసన్తానే జనేతబ్బస్స అరియమగ్గస్స

కుసలో. **మగ్గకోవిదోతి** బోధిసత్తానం అక్ఖాతబ్బమగ్గే విచక్ఖణో. అథ వా అభిసమ్బోధిపటిపత్తి **మగ్గఞ్ఞూ,** పచ్చేకబోధిపటిపత్తి **మగ్గవిదూ,** సావకబోధిపటిపత్తి **మగ్గకోవిదో**. అథ వా –

> "ఏతేన మగ్గేన తరింసు పుబ్బే,
>
> తరిస్సన్తి యే చ తరన్తి ఓఘు"న్తి. (సం॰ ని॰ ౫.౪౦౯) –

వచనతో యథాయోగం అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నబుద్ధపచ్చేకబుద్ధసావకానం మగ్గవసేన చ సుఞ్ఞతానిమిత్తఅప్పణిహితమగ్గవసేన చ ఉగ్ఘటితఞ్ఞువిపఞ్చితఞ్ఞునేయ్యపుగ్గలానం మగ్గవసేన చ యథాక్కమేనేత్థ యోజనం కరోన్తి . **మగ్గానుగా చ పనస్సాతి** భగవతో గతమగ్గానుగామినో హుత్వా. ఏత్థ **చ**-సద్దో హేతుఅత్థే నిపాతో, ఏతేన చ భగవతా మగ్గుప్పాదనాదిగుణాధిగమాయ హేతు వుత్తో హోతి. **పన**-సద్దో కతత్థే నిపాతో, తేన భగవతా కతమగ్గకరణం వుత్తం హోతి. **పచ్ఛా సమన్నాగతాతి** పఠమం గతస్స భగవతో పచ్ఛా సీలాదిగుణేన సమన్నాగతా. ఇతి థేరో "అనుప్పన్నస్స మగ్గస్స ఉప్పాదేతా"తిఆదీహి యస్మా సబ్బేపి భగవతో సీలాదయో గుణా అరహత్తమగ్గమేవ నిస్సాయ ఆగతా, తస్మా అరహత్తమగ్గమేవ నిస్సాయ గుణం కథేసి.

జానం జానాతీతి జానితబ్బం జానాతి, సబ్బఞ్ఞుతాయ యంకిఞ్చి పఞ్ఞాయ జానితబ్బం నామ అత్థి, తం సబ్బం పఞ్చనేయ్యపథభూతం పఞ్ఞాయ జానాతీతి అత్థో. **పస్సం పస్సతీతి** పస్సితబ్బం పస్సతి, సబ్బదస్సావితాయ తంయేవ నేయ్యపథం చక్ఖునా దిట్ఠం వియ కరోన్తో పఞ్ఞాచక్ఖునా పస్సతీతి అత్థో. యథా వా ఏకచ్చో విపరీతం గణ్హన్తో జానన్తోపి న జానాతి, పస్సన్తోపి న పస్సతి, న ఏవం భగవా. భగవా పన యథాసభావం గణ్హన్తో జానన్తో జానాతియేవ, పస్సన్తో పస్సతియేవ. స్వాయం నయన పరిణాయకట్ఠేన **చక్ఖుభూతో**. విదితతాదిఅత్థేన **ఞాణభూతో**. అవిపరీతసభావట్ఠేన వా పరియత్తిధమ్మపవత్తనతో హదయేన చిన్తేత్వా వాచాయ నిచ్ఛారితధమ్మమయోతి వా **ధమ్మభూతో**. సేట్ఠట్ఠేన **బ్రహ్మభూతో**. అథ వా చక్ఖు వియ భూతోతి **చక్ఖుభూతో**. ఞాణం వియ భూతోతి **ఞాణభూతో**. అవిపరీతధమ్మో వియ భూతోతి **ధమ్మభూతో**. బ్రహ్మా వియ భూతోతి **బ్రహ్మభూతో**. స్వాయం ధమ్మస్స వచనతో వత్తనతో వా **వత్తా**. నానప్పకారేహి వచనతో వత్తనతో వా **పవత్తా**. అత్థం నీహరిత్వా దస్సనతో **అత్థస్స నిన్నేతా**. అమతాధిగమాయ పటిపత్తిదేసనతో, అమతప్పకాసనాయ వా ధమ్మదేసనాయ అమతస్స అధిగమాపనతో **అమతస్స దాతా**. లోకుత్తరస్స ధమ్మస్స ఉప్పాదితత్తా వేనేయ్యానురూపేన యథాసుఖం లోకుత్తరధమ్మస్స దానేన చ ధమ్మేసు ఇస్సరోతి **ధమ్మస్సామీ**. తథాగతపదం హేట్ఠా వుత్తత్థం.

ఇదాని "జానం జానాతీ"తిఆదీహి వుత్తగుణం సబ్బఞ్ఞుతాయ విసేసేత్వా దస్సేతుకామో సబ్బఞ్ఞుతం సాధేన్తో **"నత్థీ"**తిఆదిమాహ. ఏవంభూతస్స హి తస్స భగవతో పారమితాపుఞ్ఞఫలప్పభావనిప్ఫన్నేన అరహత్తమగ్గఞాణేన సబ్బధమ్మేసు సవాసనస్స సమ్మోహస్స విహతత్తా అసమ్మోహతో సబ్బధమ్మానం ఞాతత్తా **అఞ్ఞాతం** నామ నత్థి. తథేవ చ సబ్బధమ్మానం చక్ఖునా వియ ఞాణచక్ఖునా దిట్ఠత్తా **అదిట్ఠం** నామ నత్థి. ఞాణేన పత్తత్తా **అవిదితం** నామ నత్థి. అసమ్మోహసచ్ఛికిరియాయ సచ్ఛికతత్తా **అసచ్ఛికతం** నామ నత్థి. అసమ్మోహపఞ్ఞాయ ఫుట్ఠత్తా పఞ్ఞాయ **అఫస్సితం** నామ నత్థి.

పచ్చుప్పన్నన్తి పచ్చుప్పన్నం కాలం వా ధమ్మం వా. **ఉపాదాయాతి** ఆదాయ, అన్తోకత్వాతి అత్థో. ఉపాదాయవచనేనేవ కాలవినిముత్తం నిబ్బానమ్పి గహితమేవ హోతి. "అతీతా"దివచనాని చ "నత్థీ"తిఆదివచనేనేవ

ఘటియన్తి, “సబ్బే”తిఆదివచనేన వా. **సబ్బే ధమ్మా**తి సబ్బసఙ్ఖతాసఙ్ఖతధమ్మపరియాదానం. **సబ్బాకారేనా**తి సబ్బధమ్మేసు ఏకేకస్సేవ ధమ్మస్స అనిచ్చాకారాదిసబ్బాకారపరియాదానం. **ఞాణముఖే**తి ఞాణాభిముఖే. **ఆపాథం ఆగచ్ఛన్తీ**తి ఓసరణం ఉపేన్తి. **జానితబ్బ**న్తి పదం **నేయ్య**న్తి పదస్స అత్థవివరణత్థం వుత్తం.

అత్తత్థో వాతిఆదీసు **వా**-సద్దో సముచ్చయత్థో. **అత్తత్థో**తి అత్తనో అత్థో. **పరత్థో**తి పరేసం తిణ్ణం లోకానం అత్థో. **ఉభయత్థో**తి అత్తనో చ పరేసఞ్చాతి సకింయేవ ఉభిన్నం అత్థో. **దిట్ఠధమ్మికో**తి దిట్ఠధమ్మే నియుత్తో, దిట్ఠధమ్మప్పయోజనో వా అత్థో. సమ్పరాయే నియుత్తో, సమ్పరాయప్పయోజనో వా **సమ్పరాయికో. ఉత్తానో**తిఆదీసు వోహారవసేన వత్తబ్బో సుఖపతిట్ఠత్తా ఉత్తానో . వోహారం అతిక్కమిత్వా వత్తబ్బో సుఞ్ఞతాపటిసంయుత్తో దుక్ఖపతిట్ఠత్తా **గమ్భీరో**. లోకుత్తరో అచ్చన్తతిరోక్ఖత్తా **గూళ్హో**. అనిచ్చతాదికో ఘనాదీహి పటిచ్ఛన్నత్తా **పటిచ్ఛన్నో**. అపచురవోహారేన వత్తబ్బో యథారుతం అగ్గహేత్వా అధిప్పాయస్స నేతబ్బతో **నేయ్యో**. పచురవోహారేన వత్తబ్బో వచనమత్తేనేవ అధిప్పాయస్స నీతత్తా **నీతో**. సుపరిసుద్ధసీలసమాధివిపస్సనత్థో తదఙ్గవిక్ఖమ్భనవసేన వజ్జవిరహితత్తా **అనవజ్జో**. కిలేససముచ్ఛేదనతో అరియమగ్గత్థో **నక్కిలేసో**. కిలేసపటిప్పస్సద్ధత్తా అరియఫలత్థో **వోదానో**. సఙ్ఖతాసఙ్ఖతేసు అగ్గధమ్మత్తా నిబ్బానం **పరమత్థో. పరివత్తతీ**తి బుద్ధఞాణస్స విసయభావతో అబహిభూతత్తా అన్తోబుద్ధఞాణే బ్యాపిత్వా వా సమన్తా వా అలఙ్కరిత్వా వా విసేసేన వా వత్తతి.

‘‘**సబ్బం కాయకమ్మ**’’న్తిఆదీహి భగవతో ఞాణవిసయతం దస్సేతి. **ఞాణానుపరివత్తీ**తి ఞాణం అనుపరివత్తి, ఞాణవిరహితం న హోతీతి అత్థో. **అప్పటిహత**న్తి నిరావరణతం దస్సేతి. పున సబ్బఞ్ఞుతం ఉపమాయ సాధేతుకామో ‘‘**యావతక**’’న్తిఆదిమాహ. తత్థ జానితబ్బన్తి **నేయ్యం**. నేయ్యపరియన్తో నేయ్యావసానమస్స అత్థీతి **నేయ్యపరియన్తికం**. అసబ్బఞ్ఞుతం పన నేయ్యావసానమేవ నత్థి. **ఞాణపరియన్తికే**పి ఏసేవ నయో. పురిమయమకే వుత్తత్థమేవ ఇమినా యమకేన విసేసేత్వా దస్సేతి , తతియయమకేన పటిసేధవసేన నియమేత్వా దస్సేతి. ఏత్థ చ నేయ్యం ఞాణస్స పథత్తా **నేయ్యపథో. అఞ్ఞమఞ్ఞపరియన్తట్ఠాయినో**తి నేయ్యఞ్చ ఞాణఞ్చ ఖేపేత్వా ఠానతో అఞ్ఞమఞ్ఞస్స పరియన్తే ఠానసీలా.

ఆవజ్జనపటిబద్ధాతి మనోద్వారావజ్జనాయత్తా, ఆవజ్జితానన్తరమేవ జానాతీతి అత్థో. **ఆకఙ్ఖపటిబద్ధా**తి రుచిఆయత్తా , ఆవజ్జనానన్తరం జవనఞాణేన జానాతీతి అత్థో. ఇతరాని ద్వే పదాని ఇమేసం ద్విన్నం పదానం యథాక్కమేన అత్థప్పకాసనత్థం వుత్తాని. **ఆసయం జానాతీ**తి ఏత్థ ఆసయన్తి నిస్సయన్తి ఏత్థాతి ఆసయో, మిచ్ఛాదిట్ఠియా సమ్మాదిట్ఠియా కామాదీహి నేక్ఖమ్మాదీహి వా పరిభావితస్స సన్తానస్సేతం అధివచనం. సత్తసన్తానం అనుసేన్తి అనుపవత్తేన్తీతి అనుసయా, థామగతానం కామరాగాదీనంవ ఏతం అధివచనం. **అనుసయం జానాతీ**తి అనుసయకథా హేట్ఠా వుత్తాయేవ.

చరితన్తి పుబ్బే కతకుసలాకుసలకమ్మం. **అధిముత్తి**న్తి సమ్పతి కుసలే అకుసలే వా చిత్తవోసగ్గో. **అప్పరజక్ఖే**తి పఞ్ఞామయే అక్ఖిమ్హి అప్పం రాగాదిరజో ఏతేసన్తి అప్పరజక్ఖా. అప్పం రాగాదిరజో ఏతేసన్తి వా అప్పరజక్ఖా, తే అప్పరజక్ఖే. **మహారజక్ఖే**తి ఞాణమయే అక్ఖిమ్హి మహన్తం రాగాదిరజో ఏతేసన్తి మహారజక్ఖా. మహన్తం రాగాదిరజో ఏతేసన్తి వా మహారజక్ఖా, తే మహారజక్ఖే. **తిక్ఖిన్ద్రియే ముదిన్ద్రియే**తి తిక్ఖాని సద్ధాదీని ఇన్ద్రియాని ఏతేసన్తి తిక్ఖిన్ద్రియా. ముదూని సద్ధాదీని ఇన్ద్రియాని ఏతేసన్తి ముదిన్ద్రియా. **స్వాకారే ద్వాకారే**తి సున్దరా సద్ధాదయో ఆకారా కోట్ఠాసా ఏతేసన్తి స్వాకారా. కుచ్ఛితా గరహితా అసద్ధాదయో ఆకారా కోట్ఠాసా ఏతేసన్తి ద్వాకారా. **సువిఞ్ఞాపయే దువిఞ్ఞాపయే**తి యే కథితం కారణం సల్లక్ఖేన్తి సుఖేన సక్కా హోన్తి విఞ్ఞాపేతుం, తే సువిఞ్ఞాపయా. తబ్బిపరీతా దువిఞ్ఞాపయా. **భబ్బాభబ్బే**తి భబ్బే చ అభబ్బే చ. అరియాయ జాతియా

భవన్తి జాయన్తీతి **భబ్బా**. వత్తమానసమీపే వత్తమానవచనం. భవిస్సన్తి జాయిస్సన్తి వాతి భబ్బా, భాజనభూతాతి అత్థో. యే అరియమగ్గపటివేధస్స అనుచ్ఛవికా ఉపనిస్సయసమ్పన్నా, తే భబ్బా. వుత్తపటిపక్ఖా **అభబ్బా**.

సత్తే పజానాతీతి రూపాదికే ఆరమ్మణే లగ్గే లగ్గితే సత్తే పజానాతి. **సదేవకో లోకో**తి సహ దేవేహి సదేవకో. సహ మారేన **సమారకో**. సహ బ్రహ్మునా **సబ్రహ్మకో**. సహ సమణబ్రాహ్మణేహి **సస్సమణబ్రాహ్మణీ**. పజాతత్తా **పజా**. సహ దేవమనుస్సేహి **సదేవమనుస్సా**. "పజా"తి సత్తలోకస్స పరియాయవచనమేతం. తత్థ సదేవకవచనేన పఞ్చకామావచరదేవగ్గహణం, సమారకవచనేన ఛట్ఠకామావచరదేవగ్గహణం. సబ్రహ్మకవచనేన బ్రహ్మకాయికాదిబ్రహ్మగ్గహణం. సస్సమణబ్రాహ్మణీవచనేన సాసనస్స పచ్చత్థికపచ్చామిత్తసమణబ్రాహ్మణగ్గహణం సమితపాపబాహితపాపసమణబ్రాహ్మణగ్గహణఞ్చ. పజావచనేన సత్తలోకగ్గహణం. సదేవమనుస్సవచనేన సమ్ముతిదేవఅవసేసమనుస్సగ్గహణం. ఏవమేత్థ తీహి పదేహి ఓకాసలోకో. ద్వీహి పజావసేన సత్తలోకో గహితోతి వేదితబ్బో.

అపరో నయో – సదేవకగ్గహణేన అరూపావచరలోకో గహితో, సమారకగ్గహణేన ఛకామావచరలోకో, సబ్రహ్మకగ్గహణేన రూపావచరబ్రహ్మలోకో, సస్సమణబ్రాహ్మణాదిగ్గహణేన చతుపరిసవసేన సమ్ముతిదేవేహి వా సహ మనుస్సలోకో, అవసేససబ్బసత్తలోకో వా. అపి చేత్థ సదేవకవచనేన ఉక్కట్ఠపరిచ్ఛేదతో సబ్బస్సపి లోకస్స అన్తోబుద్ధఞాణే పరివత్తనభావం సాధేతి. తతో యేసం సియా "మారో మహానుభావో ఛకామావచరిస్సరో వసవత్తీ, కిం సోపి అన్తోబుద్ధఞాణే పరివత్తతీ"తి. తేసం విమతిం విధమేన్తో "సమారకో"తి ఆహ. యేసం పన సియా "బ్రహ్మా మహానుభావో, ఏకఙ్గులియా ఏకస్మిం చక్కవాళసహస్సే ఆలోకం ఫరతి. ద్వీహి...పే.... దసహి అఙ్గులీహి దససు చక్కవాళసహస్సేసు ఆలోకం ఫరతి, అనుత్తరఞ్చ ఝానసమాపత్తిసుఖం పటిసంవేదేతి, కిం సోపి అన్తోబుద్ధఞాణే పరివత్తతీ"తి. తేసం విమతిం విధమేన్తో "సబ్రహ్మకో"తి ఆహ. తతో యేసం సియా "పుథూ సమణబ్రాహ్మణా సాసనపచ్చత్థికా, కిం తేపి అన్తోబుద్ధఞాణే పరివత్తన్తీ"తి. తేసం విమతిం విధమేన్తో "సస్సమణబ్రాహ్మణీ పజా"తి ఆహ.

ఏవం ఉక్కట్ఠానం అన్తోబుద్ధఞాణే పరివత్తనభావం పకాసేత్వా అథ సమ్ముతిదేవే అవసేసమనుస్సే చ ఉపాదాయ ఉక్కట్ఠపరిచ్ఛేదవసేన సేససత్తలోకస్స అన్తోబుద్ధఞాణే పరివత్తనభావం పకాసేన్తో "సదేవమనుస్సా"తి ఆహ. అయమేత్థ అనుసన్ధిక్కమో. పోరాణా పనాహు "**సదేవకో**తి దేవతాహి సద్ధిం అవసేసలోకో. **సమారకో**తి మారేన సద్ధిం అవసేసలోకో. **సబ్రహ్మకో**తి బ్రహ్మేహి సద్ధిం అవసేసలోకో. ఏవం సబ్బేపి తిభవూపగే సత్తే తీహాకారేహి తీసు పదేసు పక్ఖిపిత్వా పున ద్వీహాకారేహి పరియాదాతుం '**సస్సమణబ్రాహ్మణీ పజా సదేవమనుస్సా**'తి వుత్తం. ఏవం పఞ్చహి పదేహి తేన తేన ఆకారేన తేధాతుకమేవ పరియాదిన్నం హోతీ"తి.

అన్తమసోతి ఉపరిమన్తేన. **తిమితిమిఙ్గలన్తి** ఏత్థ తిమి నామ ఏకా మచ్ఛజాతి, తిమిం గిలితుం సమత్థా తతో మహన్తసరీరా తిమిఙ్గలా నామ ఏకా మచ్ఛజాతి, తిమిఙ్గలమ్పి గిలితుం సమత్థా పఞ్చయోజనసతికసరీరా తిమితిమిఙ్గలా నామ ఏకా మచ్ఛజాతి. ఇధ జాతిగ్గహణేన ఏకవచనం కతన్తి వేదితబ్బం. **గరుళం వేనతేయ్యన్తి** ఏత్థ **గరుళో**తి జాతివసేన నామం. **వేనతేయ్యో**తి గోత్తవసేన. **పదేసే**తి ఏకదేసే. **సారిపుత్తసమా**తి సబ్బబుద్ధానం ధమ్మసేనాపతిత్థేరే గహేత్వా వుత్తన్తి వేదితబ్బం. సేససావకా హి పఞ్ఞాయ ధమ్మసేనాపతిత్థేరేన సమా నామ నత్థి. యథాహ – "ఏతదగ్గం, భిక్ఖవే, మమ

సావకానం భిక్ఖూనం మహాపఞ్ఞానం యదిదం సారిపుత్తో’’తి (అ. ని. ౧.౧౮౮-౧౮౯). అట్ఠకథాయఞ్చ (విసుద్ధి. ౧.౧౪౧; పటి. మ. అట్ఠ. ౨.౩.౫) వుత్తం –

> ‘‘లోకనాథం ఠపేత్వాన, యే చఞ్ఞే సన్తి పాణినో;
>
> పఞ్ఞాయ సారిపుత్తస్స, కలం నాగ్ఘన్తి సోళసి’’న్తి.

ఫరిత్వాతి బుద్ధఞాణం సబ్బదేవమనుస్సానమ్పి పఞ్ఞం పాపుణిత్వా ఠానతో తేసం పఞ్ఞం ఫరిత్వా బ్యాపిత్వా తిట్ఠతి. **అభిభవిత్వా**తి సబ్బదేవమనుస్సానమ్పి పఞ్ఞం అతిక్కమిత్వా, తేసం అవిసయభూతమ్పి సబ్బం నేయ్యం అభిభవిత్వా తిట్ఠతీతి అత్థో.

పటిసమ్భిదాయం (పటి. మ. ౩.౫) పన ‘‘అతిఘంసిత్వా’’తి పాఠో, ఘంసిత్వా తుదిత్వాతి అత్థో. **యేపి తే**తిఆదీహి ఏవం ఫరిత్వా అభిభవిత్వా ఠానస్స పచ్చక్ఖకారణం దస్సేతి. తత్థ **పణ్డితా**తి పణ్డిచ్చేన సమన్నాగతా . **నిపుణా**తి సణ్హసుఖుమబుద్ధినో సుఖుమే అత్థన్తరే పటివిజ్ఝనసమత్థా. **కతపరప్పవాదా**తి విఞ్ఞాతపరప్పవాదా చేవ పరేహి సద్ధిం కతవాదపరిచయా చ. **వాలవేధిరూపా**తి వాలవేధిధనుగ్గహసదిసా. **వో భిన్దన్తా మఞ్ఞే చరన్తి పఞ్ఞాగతేన దిట్ఠిగతానీ**తి వాలవేధీ వియ వాలం సుఖుమానిపి పరేసం దిట్ఠిగమనాని అత్తనో పఞ్ఞాగమనేన భిన్దన్తా వియ చరన్తీతి అత్థో. అథ వా ‘‘గూథగతం ముత్తగత’’న్తిఆదీసు (అ. ని. ౯.౧౧) వియ పఞ్ఞా ఏవ **పఞ్ఞాగతం**. దిట్ఠియో ఏవ **దిట్ఠిగతాని. పఞ్హే అభిసఙ్ఖరిత్వా అభిసఙ్ఖరిత్వా**తి ద్విపదమ్పి తిపదమ్పి చతుపదమ్పి పుచ్ఛం రచయిత్వా తేసం పఞ్హానం అతిబహుకత్తా సబ్బసఙ్గహత్థం ద్విక్ఖత్తుం వుత్తం. **గూళ్హాని చ పటిచ్ఛన్నాని చ** అత్థజాతానీతి పాఠసేసో. తేసం తథా వినయం దిస్వా అత్తనా అభిసఙ్ఖతం పఞ్హం పుచ్ఛన్తీతి ఏవం భగవతా అధిప్పేతత్తా పఞ్హం పుచ్ఛన్తి. అఞ్ఞేసం పన పుచ్ఛాయ ఓకాసమేవ అదత్వా భగవా ఉపసఙ్కమన్తానం ధమ్మం దేసేతి. యథాహ –

> ‘‘తే పఞ్హం అభిసఙ్ఖరోన్తి ‘ఇమం మయం పఞ్హం సమణం గోతమం ఉపసఙ్కమిత్వా పుచ్ఛిస్సామ, సచే నో సమణో గోతమో ఏవం పుట్ఠో ఏవం బ్యాకరిస్సతి, ఏవమస్స మయం వాదం ఆరోపేస్సామ, ఏవం చేపి నో పుట్ఠో ఏవం బ్యాకరిస్సతి, ఏవమ్పిస్స మయం వాదం ఆరోపేస్సామా’తి. తే సుణన్తి ‘సమణో ఖలు భో గోతమో అముకం నామ గామం వా నిగమం వా ఓసటో’తి. తే యేన సమణో గోతమో తేనుపసఙ్కమన్తి. తే సమణో గోతమో ధమ్మియా కథాయ సన్దస్సేతి సమాదపేతి సముత్తేజేతి సమ్పహంసేతి. తే సమణేన గోతమేన ధమ్మియా కథాయ సన్దస్సితా సమాదపితా సముత్తేజితా సమ్పహంసితా న చేవ సమణం గోతమం పఞ్హం పుచ్ఛన్తి, కుతోస్స వాదం ఆరోపేస్సన్తి, అఞ్ఞదత్థు సమణస్సేవ గోతమస్స సావకా సమ్పజ్జన్తీ’’తి (మ. ని. ౧.౨౮౯).

కస్మా పఞ్హే న పుచ్ఛన్తీతి చే? భగవా కిర పరిసమజ్ఝే ధమ్మం దేసేన్తో పరిసాయ అజ్ఝాసయం ఓలోకేతి, తతో పస్సతి ‘‘ఇమే పణ్డితా గూళ్హం రహస్సం పఞ్హం ఓవట్టికసారం కత్వా ఆగతా’’తి. సో తేహి అపుట్ఠోయేవ ‘‘పఞ్హపుచ్ఛాయ ఏత్తకా దోసా, విస్సజ్జనే ఏత్తకా, అత్థే, పదే, అక్ఖరే ఏత్తకాతి; ఇమం పఞ్హం పుచ్ఛన్తో ఏవం పుచ్ఛేయ్య, విస్సజ్జేన్తో ఏవం విస్సజ్జేయ్యా’’తి; ఇతి ఓవట్టికసారం కత్వా ఆనీతే పఞ్హే ధమ్మకథాయ అన్తరే పక్ఖిపిత్వా దస్సేతి. తే పణ్డితా ‘‘సేయ్యా వత నో, యే మయం ఇమే పఞ్హే న పుచ్ఛిమ్హా. సచేపి మయం పుచ్ఛేయ్యామ, అప్పతిట్ఠితే నో కత్వా సమణో గోతమో ఖిపేయ్యా’’తి అత్తమనా భవన్తి.

అపి చ బుద్ధా నామ ధమ్మం దేసేన్తా పరిసం మేత్తాయ ఫరన్తి. మేత్తాఫరణేన దసబలేసు మహాజనస్స చిత్తం పసీదతి. బుద్ధా నామ రూపగ్గప్పత్తా హోన్తి దస్సనసమ్పన్నా మధురస్సరా ముదుజివ్హా సుఫుసితదన్తావరణా, అమతేన హదయం సిఞ్చన్తా వియ ధమ్మం కథేన్తి. తత్ర నేసం మేత్తాఫరణేన పసన్నచిత్తానం ఏవం హోతి – "ఏవరూపం అద్వేజ్ఝకథం అమోఘకథం నియ్యానికకథం కథేన్తేన భగవతా సద్ధిం న సక్ఖిస్సామ పచ్చనీకగ్గాహం గణ్హితు"న్తి అత్తనో పసన్నభావేనేవ పఞ్హే న పుచ్ఛన్తీతి.

కథితా విస్సజ్జితా వాతి "ఏవం తుమ్హే పుచ్ఛథా"తి అపుచ్ఛితపఞ్హానం ఉచ్చారణేన తే పఞ్హా భగవతా కథితా ఏవ హోన్తి. యథా చ తే విస్సజ్జేతబ్బా, తథా విస్సజ్జితా ఏవ హోన్తి. **నిద్దిట్ఠకారణాతి** ఇమినా కారణేన ఇమినా హేతునా ఏవం హోన్తీతి ఏవం సహేతుకం కత్వా విస్సజ్జనేన భగవతా నిద్దిట్ఠకారణా ఏవ హోన్తి తే పఞ్హా. **ఉపక్ఖిత్తకా చ తే భగవతో సమ్పజ్జన్తీతి** ఖత్తియపణ్డితాదయో భగవతో పఞ్హవిస్సజ్జనేనేవ భగవతో సమీపే ఖిత్తకా పక్ఖిత్తకా సమ్పజ్జన్తి; సావకా వా సమ్పజ్జన్తి, ఉపాసకా వాతి అత్థో; సావకసమ్పత్తిం వా పాపుణన్తి, ఉపాసకసమ్పత్తిం వాతి వుత్తం హోతి. **అథాతి** అనన్తరత్థే, తేసం ఉపక్ఖిత్తకసమ్పత్తిసమనన్తరమేవాతి అత్థో. **తత్థాతి** తస్మిం ఠానే, తస్మిం అధికారే వా. **అతిరోచతీతి** అతివియ జోతతి పకాసతి. **యదిదం పఞ్ఞాయాతి** యాయం భగవతో పఞ్ఞా, తాయ పఞ్ఞాయ భగవావ అతిరోచతీతి అత్థో. **ఇతి**-సద్దో కారణత్థో, ఇమినా కారణేనాతి అత్థో. సేసం సబ్బత్థ పాకటమేవాతి.

సద్ధమ్మప్పజ్జోతికాయ మహానిద్దేసట్ఠకథాయ

పసూరసుత్తనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. మాగణ్డియసుత్తనిద్దేసవణ్ణనా

౭౦. నవమే మాగణ్డియసుత్తనిద్దేసే పఠమగాథాయ తావ అజపాలనిగ్రోధమూలే నానారూపాని నిమ్మినిత్వా అభికామం ఆగతం మారధీతరం **దిస్వాన తణ్హం అరతిం రగఞ్చ** ఛన్దమత్తమ్పి **మేథునస్మిం నాహోసి, కిమేవిదం** ఇమిస్సా దారికాయ **ముత్తకరీసపుణ్ణం** రూపం దిస్వా భవిస్సతి, సబ్బథా **పాదాపి నం సమ్ఫుసితుం న ఇచ్ఛే**, కుతోనేన సంవసితున్తి.

ముత్తపుణ్ణన్తి ఆహారఉతువసేన వత్థిపుటన్తరం పూరేత్వా ఠితముత్తేన పూరితం. **కరీసపుణ్ణన్తి** పక్కాసయసఙ్ఖాతే హేట్ఠానాభిపిట్ఠికణ్టకమూలానం అన్తరే ఉబ్బేధేన అట్ఠఙ్గులమత్తే అన్తావసానే ఠితవచ్చేన పుణ్ణం. **సేమ్హపుణ్ణన్తి** ఉదరపటలే ఠితఏకపత్తప్పమాణేన సేమ్హేన పూరితం. **రుహిరపుణ్ణన్తి** యకనస్స హేట్ఠాభాగం పూరేత్వా హదయవక్కపప్ఫాసానం ఉపరి థోకం థోకం పగ్ఘరన్తేన వక్కహదయయకనపప్ఫాసే తేమయమానేన ఠితేన ఏకపత్తస్స పూరణమత్తేన సన్నిచితలోహితసఙ్ఖాతేన చ కేసలోమనఖదన్తానం మంసవినిముత్తట్ఠానఞ్చేవ థద్ధసుక్ఖచమ్మఞ్చ ఠపేత్వా ధమనీజాలానుసారేన సబ్బం ఉపాదిణ్ణకసరీరం ఫరిత్వా ఠితసంసరణలోహితసఙ్ఖాతేన చ దువిధేన రుహిరేన పుణ్ణం.

అట్ఠిసఙ్ఘాతన్తి సకలసరీరే హేట్ఠా అట్ఠీనం ఉపరిట్ఠితాని సాధికాని తీణి అట్ఠిసతాని, తేహి అట్ఠీహి ఘటితం. **న్హారుసమ్బన్ధన్తి** సకలసరీరే అట్ఠీని ఆబన్ధిత్వా ఠితాని నవ న్హారుసతాని, తేహి న్హారూహి సమ్బన్ధం ఆబన్ధం. **రుధిరమంసావలేపనన్తి** సంసరణలోహితేన చ సాధికాని తీణి అట్ఠిసతాని అనులిమ్పేత్వా ఠితేన నవమంసపేసిసతేన చ అనులిత్తం సరీరం. **చమ్మవినద్ధన్తి** సకలసరీరం పరియోనన్ధిత్వా ఠితకిలోమకస్స ఉపరి ఛవియా హేట్ఠా ఠితం చమ్మం, తేన చమ్మేన వినద్ధం పరియోనద్ధం. “చమ్మావనద్ధ”న్తిపి పాళి. **ఛవియా పటిచ్ఛన్నన్తి** అతిసుఖుమఛవియా పటిచ్ఛన్నం ఛాదేత్వా ఠితం. **ఛిద్దావఛిద్దన్తి** అనేకఛిద్దం. **ఉగ్ఘరన్తన్తి** అక్ఖిముఖాదీహి ఉగ్ఘరన్తం. **పగ్ఘరన్తన్తి** అధోభాగేన పగ్ఘరన్తం. **కిమిసఙ్ఘనిసేవితన్తి** సూచిముఖాదీహి నానాపాణకులసమూహేహి ఆసేవితం. **నానాకలిమలపరిపూరన్తి** అనేకవిధేహి అసుచికోట్ఠాసేహి పూరితం.

౭౧. తతో మాగణ్డియో “పబ్బజితా నామ మానుసకే కామే పహాయ దిబ్బకామత్థాయ పబ్బజన్తి, అయఞ్చ దిబ్బేపి కామే న ఇచ్ఛతి, ఇదమ్పి ఇత్థిరతనం, కా ను అస్స దిట్ఠీ”తి పుచ్ఛితుం దుతియం గాథమాహ. తత్థ **ఏతాదిసం చే రతనన్తి** దిబ్బిత్థిరతనం సన్ధాయ భణతి. **నారిన్తి** అత్తనో ధీతరం సన్ధాయ. **దిట్ఠిగతం సీలవతం ను జీవితన్తి** దిట్ఠిఞ్చ సీలఞ్చ వతఞ్చ జీవితఞ్చ. **భవూపపత్తిఞ్చ వదేసి కీదిసన్తి** అత్తనో భవూపపత్తిం వా తువం కీదిసం వదేసి.

౭౨. ఇతో పరా ద్వే గాథా విస్సజ్జనపుచ్ఛానయేన పవత్తత్తా పాకటసమ్బన్ధాయేవ. తాసు పఠమగాథాయ సఙ్ఖేపత్థో – **తస్స** మయ్హం మాగణ్డియ ద్వాసట్ఠిదిట్ఠిగత**ధమ్మేసు** నిచ్ఛినిత్వా “ఇదమేవ సచ్చం, మోఘమఞ్ఞ”న్తి (మ॰ ని॰ ౩.౨౭, ౩౦౧) ఏవం **ఇదం వదామీతి సముగ్గహీతం న హోతి** నత్థి న విజ్జతి, కిం కారణా? అహఞ్హి పస్సన్తో **దిట్ఠీసు** ఆదీనవం కఞ్చి దిట్ఠిం అగ్గహేత్వా సచ్చాని పవిచినన్తో అజ్ఝత్తం రాగాదీనం సన్తిభావేన **అజ్ఝత్తసన్తి**సఙ్ఖాతం నిబ్బానమేవ అద్దసన్తి.

ఆదీనవన్తి ఉపద్దవం. **సదుక్ఖన్తి** కాయికదుక్ఖేన సదుక్ఖం. **సవిఘాతన్తి** చేతసికదుక్ఖేన సహితం. **సఉపాయాసన్తి** ఉపాయాససహితం. **సపరిళాహన్తి** సదరథం. **న నిబ్బిదాయాతి** న వట్టే నిబ్బిన్దనత్థాయ. **న విరాగాయాతి** న వట్టే విరాగత్థాయ. **న నిరోధాయాతి** న వట్టస్స నిరోధత్థాయ. **న ఉపసమాయాతి** న వట్టస్స ఉపసమత్థాయ. **న అభిఞ్ఞాయాతి** న వట్టస్స అభిజాననత్థాయ. **న సమ్బోధాయాతి** న కిలేసనిద్దావిగమేన వట్టతో సమ్బుజ్ఝనత్థాయ . **న నిబ్బానాయాతి** న

అమతనిబ్బానత్థాయ. ఏత్థ పన "నిబ్బిదాయా"తి విపస్సనా. "విరాగాయా"తి మగ్గో. "నిరోధాయ ఉపసమాయా"తి నిబ్బానం. "అభిఞ్ఞాయ సమ్బోధాయా"తి మగ్గో. "నిబ్బానాయా"తి నిబ్బానమేవ. ఏవం ఏకస్మిం ఠానే విపస్సనా, తీసు మగ్గో, తీసు నిబ్బానం వుత్తన్తి ఏవం వవత్థానకథా వేదితబ్బా. పరియాయేన పన సబ్బానిపేతాని మగ్గవేవచనానిపి నిబ్బానవేవచనానిపి హోన్తియేవ.

అజ్ఝత్తం రాగస్స సన్తిన్తి అజ్ఝత్తరాగస్స సన్తభావేన నిబ్బుతభావేన అజ్ఝత్తసన్తిసఙ్ఖాతం నిబ్బానం ఓలోకేసిం. **దోసస్స సన్తిన్తిఆదీసుపి** ఏసేవ నయో. **పచినన్తి** నిద్దేసస్స ఉద్దేసపదం. **విచినన్తోతి** సచ్చాని వడ్ఢేన్తో విభావేన్తో. **పవిచినన్తోతి** తానేవ పచ్చేకం విభావేన్తో . కేచి "గవేసన్తో"తి వణ్ణయన్తి. **అదస్సన్తి** ఓలోకేసిం. **అదక్ఖిన్తి** వినివిజ్ఝిం. **అఫస్సిన్తి** పఞ్ఞాయ ఫుసిం. **పటివిజ్ఝిన్తి** ఞాణేన పచ్చక్ఖం అకాసిం.

౽౩. దుతియగాథాయ సఙ్ఖేపత్థో – **యానిమాని** దిట్ఠిగతాని తేహి తేహి సత్తేహి వినిచ్ఛినిత్వా గహితత్తా "**వినిచ్ఛయా**"తి చ అత్తనో పచ్చయేహి అభిసఙ్ఖతభావాదినా నయేన "**పకప్పితానీ**"తి చ వుచ్చన్తి, **తే వే మునీ** దిట్ఠిగతధమ్మే అగ్గహేత్వా **అజ్ఝత్తసన్తీతి యమేతమత్థం బ్రూసి,** ఆచిక్ఖ మే, **కథం ను ధీరేహి పవేదితం తం** కథం పకాసితం ధీరేహీతి వదతి.

ఇమిస్సా గాథాయ నిద్దేసో ఉత్తానత్థో ఠపేత్వా పరమత్థపదం. తత్థ **యం పరమత్థన్తి** యం ఉత్తమం నిబ్బానం.

౽౪. అథస్స భగవా యథా యేన ఉపాయేన తం పదం ధీరేహి పకాసితం, తం ఉపాయం సపటిపక్ఖం దస్సేన్తో "**న దిట్ఠియా**"తి గాథమాహ. తత్థ **న దిట్ఠియాతిఆదీహి** దిట్ఠిసుతిఅట్ఠసమాపత్తిఞాణబాహిరసీలబ్బతాని పటిక్ఖిపతి. "**సుద్ధిమాహ**"తి ఏత్థ వుత్తం **ఆహ**-సద్దం సబ్బత్థ నకారేన సద్ధిం యోజేత్వా పురిమపదత్తయం నేత్వా "దిట్ఠియా సుద్ధిం నాహ న కథేమీ"తి ఏవమత్థో వేదితబ్బో. యథా చేత్థ, ఏవం ఉత్తరపదేసుపి. తత్థ చ **అదిట్ఠియా నాహా**తి దసవత్థుకం సమ్మాదిట్ఠిం వినా న కథేమి. తథా **అస్సుతియాతి** నవఙ్గం సవనం వినా. **అఞాణాతి** కమ్మస్సకతసచ్చానులోమికఞాణం వినా. **అసీలతాతి** పాతిమోక్ఖసంవరం వినా. **అబ్బతాతి** ధుతఙ్గవతం వినా. **నోపి తేనాతి** తేసు ఏకమేకేన దిట్ఠిఆదిమత్తేనాపి న కథేమీతి ఏవమత్థో వేదితబ్బో. **ఏతే చ నిస్సజ్జ అనుగ్గహాయాతి** ఏతే చ పురిమదిట్ఠిఆదిభేదే కణ్హపక్ఖికే ధమ్మే సముగ్ఘాతకరణేన నిస్సజ్జ, పచ్ఛిమే అదిట్ఠిఆదిభేదే సుక్కపక్ఖికేపి అతమ్మయతాపజ్జనేన అనుగ్గహాయ. **సన్తో అనిస్సాయ భవం న జప్పేతి** ఇమాయ పటిపత్తియా రాగాదివూపసమేన సన్తో చక్ఖాదీసు కఞ్చి ధమ్మం అనిస్సాయ ఏకమ్పి భవం న జప్పే, అపిహేతుం అపత్థేతుం సమత్థో సియా, అయమస్స అజ్ఝత్తసన్తీతి అధిప్పాయో.

సవనమ్పి ఇచ్ఛితబ్బన్తి సుత్తాదివసేన సుణనమ్పి ఆకఙ్ఖితబ్బం. **సమ్భారా ఇమే ధమ్మాతి** సమ్మాదిట్ఠిఆదికా ఇమే ధమ్మా ఉపకారట్ఠేన సమ్భారా హోన్తి . **కణ్హపక్ఖికానన్తి** అకుసలపక్ఖే భవానం. **సముగ్ఘాతతో పహానం ఇచ్ఛితబ్బన్తి** సమ్మా హననతో సముచ్ఛేదతో పహానం ఆకఙ్ఖితబ్బం. **తేధాతుకేసు కుసలేసు ధమ్మేసూతి** కామరూపారూపసఙ్ఖాతేసు తేభూమకేసు కోసల్లసమ్భూతేసు. **అతమ్మయతాతి** నిత్తణ్హభావో.

౽౫. ఏవం వుత్తే వచనత్థం అసల్లక్ఖేన్తో మాగణ్డియో "**నో చే కిరా**"తి గాథమాహ. తత్థ దిట్ఠాదీని వుత్తనయానేవ. కణ్హపక్ఖికానియేవ పన సన్ధాయ ఉభయత్రాపి ఆహ. **ఆహ**-సద్దం పన "నో చే"తి సద్దేన యోజేత్వా **నో చే కిర ఆహ** నో చే కిర కథేసీతి ఏవం అత్థో దట్ఠబ్బో. **మోమూహన్తి** అతిమూళ్హం, మోహనం వా. **పచ్చేన్తీతి** జానన్తి. ఇమిస్సాపి గాథాయ నిద్దేసో ఉత్తానో.

౭౬. అథస్స భగవా తం దిట్ఠిం నిస్సాయ పుచ్ఛం పటిక్ఖిపన్తో ''**దిట్ఠిఞ్చ నిస్సాయా**''తి గాథమాహ. తస్సత్థో – త్వం మాగణ్డియ **దిట్ఠిం నిస్సాయ** పునప్పునం పుచ్ఛమానో యాని తే దిట్ఠిగతాని సముగ్గహితాని, తేస్వేవ **సముగ్గహీతేసు పమోహం** ఆగతో త్వం **ఇతో** చ మయా వుత్తఅజ్ఝత్తసన్తితో పటిపత్తితో ధమ్మదేసనతో వా **అణుమ్పి** యుత్తసఞ్ఞం న పస్ససి, తేన కారణేన త్వం ఇమం ధమ్మం **మోమూహతో** పస్ససీతి.

లగ్గనం నిస్సాయ లగ్గనన్తి దిట్ఠిలగ్గనం అల్లీయిత్వా దిట్ఠిలగ్గనం. **బన్ధనన్తి** దిట్ఠిబన్ధనం. **పలిబోధన్తి** దిట్ఠిపలిబోధం.

అన్ధకారం పక్ఖన్దోసీతి బహలన్ధకారం పవిట్ఠోసి. **యుత్తసఞ్ఞన్తి** సమణధమ్మే యుత్తసఞ్ఞం. **పత్తసఞ్ఞన్తి** సమణధమ్మే పటిలద్ధసఞ్ఞం. **లగ్గనసఞ్ఞన్తి** సఞ్జానితసఞ్ఞం. **కారణసఞ్ఞన్తి** హేతుసఞ్ఞం. **ఠానసఞ్ఞన్తి** కారణసఞ్ఞం. **న పటిలభసీతి** న విన్దసి. **కుతో ఞాణన్తి** మగ్గఞాణం పన కేన కారణేన లభిస్ససి. **అనిచ్చం వాతి** హుత్వా అభావట్ఠేన పఞ్చక్ఖన్ధా అనిచ్చం. **అనిచ్చసఞ్ఞానులోమం వాతి** "పఞ్చక్ఖన్ధా అనిచ్చా"తి ఉప్పన్నా సఞ్ఞా అనిచ్చసఞ్ఞా, తాయ సఞ్ఞాయ అనులోమం అప్పటికూలం అనిచ్చసఞ్ఞానులోమం. కిం తం? విపస్సనాఞాణం. ద్విన్నం విపస్సనాఞాణానం దుక్ఖానత్తసఞ్ఞానులోమానమ్పి ఏసేవ నయో.

౭౭. ఏవం సముగ్గహితేసు పమోహేన మాగణ్డియస్స వివాదాపత్తిం దస్సేత్వా ఇదాని తేసు అఞ్ఞేసు చ ధమ్మేసు విగతప్పమోహస్స అత్తనో నిబ్బివాదతం దస్సేన్తో ''**సమో విసేసీ**''తి గాథమాహ. తస్సత్థో – **యో** ఏవం తిధా మానేన వా దిట్ఠియా వా పుగ్గలేన వా **మఞ్ఞతి, సో తేన** మానేన తాయ వా దిట్ఠియా తేన వా పుగ్గలేన వివదేయ్య. యో పన అమ్హాదిసో ఇమాసు **తీసు విధాసు అవికమ్పమానో, సమో విసేసీతి న తస్స హోతి,** న చ హీనోతి పాఠసేసో. ఇమిస్సాపి గాథాయ నిద్దేసో ఉత్తానోవ.

౭౮. కిఞ్చ భియ్యో – ''**సచ్చన్తి సో**''తి గాథా. తస్సత్థో – **సో** ఏవరూపో పహీనమానదిట్ఠికో "మాదిసో 'బాహితపాపత్తా'దినా నయేన **బ్రాహ్మణో,** ఇదమేవ సచ్చ"న్తి **కిం వదేయ్య** కిం వత్థుం భణేయ్య, కేన వా కారణేన భణేయ్య, "మయ్హం సచ్చం, తుయ్హం ముసా"తి వా **కేన** మానేన దిట్ఠియా పుగ్గలేన వా వివదేయ్య. **యస్మిం** మాదిసే ఖీణాసవే "సదిసోహమస్మీ"తి పవత్తియా **సమం** వా, ఇతరద్వయభావేన పవత్తియా **విసమం వా** మఞ్ఞితం **నత్థి,** సమానాదీసు **కేన వాదం పటిసంయుజేయ్య** పటిప్ఫరేయ్యాతి. ఇమిస్సాపి గాథాయ నిద్దేసో ఉత్తానో.

౭౯. నను ఏకంసేనేవ ఏవరూపో పుగ్గలో? ''**ఓకం పహాయా**''తి గాథా. తత్థ **ఓకం పహాయాతి** రూపధాత్వాదివిఞ్ఞాణస్సోకాసం తత్ర ఛన్దరాగప్పహానేన ఛడ్డేత్వా. **అనికేతసారీతి** రూపనిమిత్తనికేతాదీని తణ్హావసేన అసరన్తో. **గామే అకుబ్బం ముని సన్థవానీతి** గామే గిహిసన్థవాని అకరోన్తో. **కామేహి రిత్తోతి** కామేసు ఛన్దరాగాభావేన సబ్బకామేహి పుథుభూతో. **అపురక్ఖరానోతి** ఆయతిం అత్తభావం అనభినిబ్బత్తేన్తో. **కథం న విగ్గయ్హ జనేన కయిరాతి** జనేన సద్ధిం విగ్గాహికకథం న కథేయ్య.

హాలిద్దకానీతి ఏవంనామకో గహపతి. **యేనాయస్మా మహాకచ్చానో తేనుపసఙ్కమీతి యేనాతి** భుమ్మత్థే కరణవచనం. తస్మా యత్థ మహాకచ్చానో, తత్థ ఉపసఙ్కమీతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. యేన వా కారణేన మహాకచ్చానో దేవమనుస్సేహి ఉపసఙ్కమితబ్బో, తేన కారణేన ఉపసఙ్కమీతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. కేన చ కారణేన మహాకచ్చానో ఉపసఙ్కమితబ్బో? నానప్పకారగుణవిసేసాధిగమాధిప్పాయేన, సాదుఫలూపభోగాధిప్పాయేన దిజగణేహి నిచ్చఫలితమహారుక్ఖో వియ.

ఉపసఙ్కమీతి చ గతోతి వుత్తం హోతి. **ఉపసఙ్కమిత్వా**తి ఉపసఙ్కమనపరియోసానదీపనం. అథ వా ఏవం గతో తతో ఆసన్నతరం ఠానం మహాకచ్చానస్స సమీపసఙ్ఖాతం గన్త్వాతిపి వుత్తం హోతి.

అభివాదేత్వాతి పఞ్చపతిట్ఠితేన వన్దిత్వా. ఇదాని యేనత్థేన మహాకచ్చానస్స ఉపట్ఠానం ఆగతో, తం పుచ్ఛితుకామో దసనఖసమోధానసముజ్జలం అఞ్జలిం సిరసి పతిట్ఠాపేత్వా ఏకమన్తం నిసీది. **ఏకమన్త**న్తి భావనపుంసకనిద్దేసో "విసమం చన్దిమసూరియా పరివత్తన్తీ"తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౪.౭౦) వియ. తస్మా యథా నిసిన్నో ఏకమన్తం నిసిన్నో హోతి, ఏవం నిసీదీతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. భుమ్మత్థే వా ఏతం ఉపయోగవచనం. **నిసీదీ**తి నిసజ్జం కప్పేసి. పణ్డితా హి దేవమనుస్సా గరుట్ఠానియం ఉపసఙ్కమిత్వా ఆసనకుసలతాయ ఏకమన్తం నిసీదన్తి. అయఞ్చ గహపతి తేసం అఞ్ఞతరో, తస్మా ఏకమన్తం నిసీది.

కథం నిసిన్నో చ పన ఏకమన్తం నిసిన్నో హోతీతి? ఛ నిసజ్జదోసే వజ్జేత్వా. సేయ్యథిదం? అతిదూరం అచ్చాసన్నం ఉపరివాతం ఉన్నతప్పదేసం అతిసమ్ముఖం అతిపచ్ఛాతి. అతిదూరే నిసిన్నో హి సచే కథేతుకామో హోతి, ఉచ్చాసద్దేన కథేతబ్బం హోతి. అచ్చాసన్నే నిసిన్నో సఙ్ఘట్టనం కరోతి. ఉపరివాతే నిసిన్నో సరీరగన్ధేన బాధతి. ఉన్నతప్పదేసే నిసిన్నో అగారవం పకాసేతి. అతిసమ్ముఖా నిసిన్నో సచే దట్ఠుకామో హోతి, చక్ఖునా చక్ఖుం ఆహచ్చ దట్ఠబ్బం హోతి. అతిపచ్ఛా నిసిన్నో సచే దట్ఠుకామో హోతి, గీవం పసారేత్వా దట్ఠబ్బం హోతి. తస్మా అయమ్పి ఏతే ఛ నిసజ్జదోసే వజ్జేత్వా నిసీది. తేన వుత్తం – "ఏకమన్తం నిసీదీ"తి.

ఏతదవోచాతి ఏతం అవోచ. **వుత్తమిదం భన్తే కచ్చాన భగవతా అట్ఠకవగ్గియే మాగణ్డియపఞ్హే**తి అట్ఠకవగ్గియమ్హి మాగణ్డియపఞ్హో నామ అత్థి, తస్మిం పఞ్హే.

రూపధాతూతి రూపక్ఖన్ధో అధిప్పేతో. **రూపధాతురాగవినిబన్ధ**న్తి రూపధాతుమ్హి రాగేన వినిబద్ధం. **విఞ్ఞాణ**న్తి కమ్మవిఞ్ఞాణం. **ఓకసారీ**తి గేహసారీ ఆలయసారీ. కస్మా పనేత్థ "విఞ్ఞాణధాతు ఖో గహపతీ"తి న వుత్తన్తి? సమ్మోహవిఘాతత్థం. "ఓకో"తి హి అత్థతో పచ్చయో వుచ్చతి, పురేజాతఞ్చ కమ్మవిఞ్ఞాణం పచ్ఛాజాతస్స కమ్మవిఞ్ఞాణస్సపి విపాకవిఞ్ఞాణస్సపి, విపాకవిఞ్ఞాణఞ్చ విపాకవిఞ్ఞాణస్సపి కమ్మవిఞ్ఞాణస్సపి పచ్చయో హోతి, తస్మా "కతరం ను ఖో ఇధ విఞ్ఞాణ"న్తి సమ్మోహో భవేయ్య. తస్స విఘాతత్థం తం అగ్గహేత్వా అసమ్భిన్నావ దేసనా కతాతి. అపిచ విపాకఆరమ్మణవసేన చతస్సో అభిసఙ్ఖారవిఞ్ఞాణట్ఠితియోతి వుత్తాతి తా దస్సేతుమ్పి ఇధ విఞ్ఞాణం న గహితం.

ఉపయుపాదానాతి తణ్హూపయదిట్ఠూపయవసేన ద్వే ఉపయా, కాముపాదానాదీని చత్తారి ఉపాదానాని చ. **చేతసో అధిట్ఠానాభినివేసానుసయా**తి అకుసలచిత్తస్స అధిట్ఠానభూతా చేవ అభినివేసభూతా చ అనుసయభూతా చ. **తథాగతస్సా**తి సమ్మాసమ్బుద్ధస్స. సబ్బేసమ్పి హి ఖీణాసవానం ఏతే పహీనావ, సత్థు పన ఖీణాసవభావో లోకే అతిపాకటోతి ఉపరిమకోటియా ఏవం వుత్తం. **విఞ్ఞాణధాతుయా**తి ఇధ విఞ్ఞాణం కస్మా గహితం? కిలేసప్పహానదస్సనత్థం. కిలేసా హి న కేవలం చతూసుయేవ ఖన్ధేసు పహీనా పహీయన్తి, పఞ్చసుపి పహీయన్తియేవాతి కిలేసప్పహానదస్సనత్థం గహితం. **ఏవం ఖో గహపతి అనోకసారీ హోతీ**తి ఏవం కమ్మవిఞ్ఞాణేన ఓకం అసరన్తేన అనోకసారీ నామ హోతి.

రూపనిమిత్తనికేతవిసారవినిబన్ధాతి రూపమేవ కిలేసానం పచ్చయట్ఠేన నిమిత్తం, ఆరమ్మణకిరియసఙ్ఖాతేన నివాసట్ఠేన నికేతన్తి రూపనిమిత్తనికేతం. విసారో చ వినిబన్ధో చ విసారవినిబన్ధా. ఉభయేనపి హి కిలేసానం పత్థటభావో చ వినిబన్ధనభావో చ వుత్తో, రూపనిమిత్తనికేతే విసారవినిబన్ధాతి రూపనిమిత్తనికేతవిసారవినిబన్ధా, తస్మా రూపనిమిత్తనికేతమ్హి ఉప్పన్నేన కిలేసవిసారేన చేవ కిలేసవినిబన్ధనేన చాతి అత్థో. **నికేతసారీతి వుచ్చతీతి** ఆరమ్మణకరణవసేన నివాసట్ఠానట్ఠేన నికేతసారీతి వుచ్చతి. **పహీనాతి** తే రూపనిమిత్తనికేతే కిలేసవిసారవినిబన్ధా పహీనా.

కస్మా పనేత్థ పఞ్చక్ఖన్ధా చ "ఓకా"తి వుత్తా, ఛ ఆరమ్మణాని "నికేత"న్తి? ఛన్దరాగస్స బలవదుబ్బలతాయ. సమానేపి హి ఏతేసం ఆలయట్ఠేన విసయభావే **ఓకోతి** నిప్పరియాయేన సుద్ధం గేహమేవ వుచ్చతి, **నికేతన్తి** "అజ్జ అసుకట్ఠానే కీళిస్సామా"తి కతసఙ్కేతానం నివాసనట్ఠానం ఉయ్యానాది. తత్థ యథా పుత్తదారధనధఞ్ఞపుణ్ణగేహే ఛన్దరాగో బలవా హోతి, ఏవం అజ్ఝత్తికేసు ఖన్ధేసు. యథా పన ఉయ్యానట్ఠానాదీసు తతో దుబ్బలతరో హోతి, ఏవం బాహిరేసు ఛసు ఆరమ్మణేసూతి ఛన్దరాగస్స బలవదుబ్బలతాయ ఏవం దేసనా కతాతి వేదితబ్బా.

సుఖితేసు సుఖితోతి ఉపట్ఠాకేసు ధనధఞ్ఞలాభాదివసేన సుఖితేసు "ఇదానాహం మనాపం చీవరం మనాపం భోజనం లభిస్సామీ"తి గేహస్సితసుఖేన సుఖితో హోతి, తేహి పత్తసమ్పత్తిం అత్తనా అనుభవమానో వియ చరతి. **దుక్ఖితేసు దుక్ఖితోతి** తేసం కేనచిదేవ కారణేన దుక్ఖే ఉప్పన్నే సయం ద్విగుణేన దుక్ఖేన దుక్ఖితో హోతి. **కిచ్చకరణీయేసూతి** కిచ్చసఙ్ఖాతేసు కరణీయేసు. **వోయోగం ఆపజ్జతీతి** ఉపయోగం సయం తేసం కిచ్చానం కత్తబ్బతం ఆపజ్జతి.

కామేసూతి వత్థుకామేసు. **ఏవం ఖో గహపతి కామేహి అరిత్తో హోతీతి** ఏవం కిలేసకామేహి అరిత్తో హోతి.

అన్తో కామానం భావేన అతుచ్ఛో. సుక్కపక్ఖో తేసం అభావేన రిత్తో తుచ్ఛోతి వేదితబ్బో.

పురక్ఖరానోతి వట్టం పురతో కురుమానో. **ఏవంరూపో సియన్తిఆదీసు** దీఘరస్సకాళోదాతాదీసు రూపేసు ఏవంరూపో నామ భవేయ్యన్తి పత్థేతి. సుఖాదీసు వేదనాసు **ఏవంవేదనో** నామ. నీలసఞ్ఞాదీసు సఞ్ఞాసు **ఏవంసఞ్ఞో** నామ. పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారాదీసు సఙ్ఖారేసు **ఏవంసఙ్ఖారో** నామ. చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీసు విఞ్ఞాణేసు **ఏవంవిఞ్ఞాణో** నామ భవేయ్యన్తి పత్థేతి.

అపురక్ఖరానోతి వట్టం పురతో అకురుమానో. **సహితం మే, అసహితం తేతి** తుయ్హం వచనం అసహితం అసిలిట్ఠం, మయ్హం సహితం సిలిట్ఠం మధురం మధురపానసదిసం. **అధిచిణ్ణం తే విపరావత్తన్తి** యం తుయ్హం దీఘేన కాలేన పరిచితం సుప్పగుణం, తం మమ వాదం ఆగమ్మ సబ్బం ఖణేన విపరావత్తం నివత్తం. **ఆరోపితో తే వాదోతి** తుయ్హం దోసో మయా ఆరోపితో. **చర వాదప్పమోక్ఖాయాతి** తం తం ఆచరియం ఉపసఙ్కమిత్వా ఉత్తరం పరియేసన్తో ఇమస్స వాదస్స మోక్ఖాయ చర ఆహిణ్డ. **నిబ్బేఠేహి వా సచే పహోసీతి** అథ సయమేవ పహోసి, ఇధేవ నిబ్బేఠేహీతి.

౮౦. సో ఏవరూపో "**యేహి వివిత్తో**"తి గాథా. తత్థ **యేహీతి** యేహి దిట్ఠిగతాదీహి. **వివిత్తో విచరేయ్యాతి** రిత్తో చరేయ్య. **న తాని ఉగ్గయ్హ వదేయ్య నాగోతి** "ఆగుం న కరోతీ"తిఆదినా (చూళని. భద్రావుధమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౭౦; పారాయనానుగీతినిద్దేస ౧౦౨) నయేన నాగో తాని దిట్ఠిగతాని ఉగ్గహేత్వా న చరేయ్య. **ఏలమ్బుజన్తి** ఏలసఞ్ఞితే అమ్బుమ్హి జాతం కణ్టకనాళం వారిజం, పదుమన్తి వుత్తం హోతి. **యథా జలేన పఙ్కేన చనూపలిత్తన్తి** తం పదుమం యథా జలేన చ

పఙ్కేన చ అనుపలిత్తం హోతి. **ఏవం ముని సన్తివాదో అగిద్ధో**తి ఏవం అజ్ఝత్తసన్తివాదో ముని గేధాభావేన అగిద్ధో. **కామే చ లోకే చ అనూపలిత్తో**తి దువిధేపి కామే అపాయాదికే చ లోకే ద్వీహి సిలేసేహి అనుపలిత్తో హోతి.

ఆగుం న కరోతీతి అకుసలాదిదోసం న కరోతి. **న గచ్ఛతీ**తి అగతివసేన న గచ్ఛతి. **నాగచ్ఛతీ**తి పహీనకిలేసే న ఉపేతి. **పాపకా**తి లామకా. **అకుసలా**తి అకోసల్లసమ్భూతా. **తే కిలేసే న పునేతీ**తి యే కిలేసా పహీనా, తే కిలేసే పున న ఏతి. **న పచ్చేతీ**తి పటి న ఉపేతి. **న పచ్చాగచ్ఛతీ**తి పున న నివత్తతి.

ఖరదణ్డోతి ఖరపత్తదణ్డో ఫరుసదణ్డో. **చత్తగేధో**తి విస్సట్ఠగేధో. **వన్తగేధో**తి వమితగేధో. **ముత్తగేధో**తి ఛిన్నబన్ధనగేధో. **పహీనగేధో**తి పజహితగేధో. **పటినిస్సట్ఠగేధో**తి యథా న పున చిత్తం ఆరుహతి, ఏవం పటివిస్సజ్జితగేధో. ఉపరి **వీతరాగా**దీసుపి ఏసేవ నయో. సబ్బానేవ తాని గహితగ్గహణస్స విస్సట్ఠభావవేవచనాని.

౮౧. కిఞ్చ భియ్యో – ‘‘**న వేదగూ**’’తి గాథా. తత్థ **న వేదగూ దిట్ఠియాయకో**తి చతుమగ్గవేదగూ మాదిసో దిట్ఠియాయకో న హోతి, దిట్ఠియా గచ్ఛన్తో వా, తం సారతో పచ్చేన్తో వా న హోతి. తత్థ వచనత్థో – యాయతీతి యాయకో. కరణవచనేన దిట్ఠియా యాయతీతి దిట్ఠియాయకో. ఉపయోగత్థే సామివచనేనపి దిట్ఠియా యాతీతిపి దిట్ఠియాయకో. **న ముతియా స మానమేతీ**తి ముతరూపాదిభేదాయ ముతియాపి సో మానం న ఏతి. **న హి తమ్మయో సో**తి తణ్హాదిట్ఠివసేన తమ్మయో హోతి తప్పరాయణో, అయం పన న తాదిసో. **న కమ్మునా నోపి సుతేన నేయ్యో**తి పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారాదినా కమ్మునా వా, సుతసుద్ధిఆదినా సుతేన వా సో నేతబ్బో న హోతి. **అనూపనీతో స నివేసనేసూ**తి సో ద్విన్నమ్పి ఉపయానం పహీనత్తా సబ్బేసు తణ్హాదిట్ఠినివేసనేసు అనుపనీతో.

ముతరూపేన వాతి ఏత్థ ముతరూపం నామ గన్ధరసఫోట్ఠబ్బాని. **మానం నేతీ**తి అస్మిమానం న ఏతి. **న ఉపేతీ**తి సమీపం న ఏతి. **న ఉపగచ్ఛతీ**తి ఉపగన్త్వా న తిట్ఠతి. **తమ్మయో**తి తప్పకతో.

౮౨. తస్స చ ఏవంవిధస్స ‘‘**సఞ్ఞావిరత్తస్సా**’’తి గాథా. తత్థ **సఞ్ఞావిరత్తస్సా**తి నేక్ఖమ్మసఞ్ఞాపుబ్బఙ్గమాయ భావనాయ పహీనకామాదిసఞ్ఞస్స. ఇమినా పదేన ఉభతోభాగవిముత్తో సమథయానికో అధిప్పేతో. **పఞ్ఞావిముత్తస్సా**తి విపస్సనాపుబ్బఙ్గమాయ భావనాయ సబ్బకిలేసేహి విముత్తస్స. ఇమినా సుక్ఖవిపస్సకో అధిప్పేతో. **సఞ్ఞఞ్చ దిట్ఠిఞ్చ యే అగ్గహేసుం, తే ఘట్టమానా విచరన్తి లోకే**తి యే పన కామసఞ్ఞాదికం సఞ్ఞం అగ్గహేసుం, తే విసేసతో గహట్ఠా కామాధికరణం, యే చ దిట్ఠిం అగ్గహేసుం, తే విసేసతో పబ్బజితా ధమ్మాధికరణం అఞ్ఞమఞ్ఞం ఘట్టేన్తా విచరన్తీతి.

యో సమథపుబ్బఙ్గమం అరియమగ్గం భావేతీతి యో పుగ్గలో సమథపుబ్బఙ్గమం పురేచారికం కత్వా సహవిపస్సనం అరియమగ్గం భావేతి, పఠమం సమాధిం ఉప్పాదేత్వా పచ్ఛా సహవిపస్సనం అరియమగ్గం ఉప్పాదేతీతి అత్థో. **తస్స ఆదితో**తి తస్స పుగ్గలస్స పఠమజ్ఝానాదితో. **ఉపాదాయా**తి పటిచ్చ ఆగమ్మ. **గన్థా విక్ఖమ్భితా హోన్తీ**తి గన్థా దూరీకతా భవన్తి. **అరహత్తే పత్తే**తి అరహత్తఫలం పత్తే. **అరహతో**తి అరహత్తఫలే ఠితస్స. **గన్థా చ మోహా చా**తిఆదయో సబ్బే కిలేసా పహీనా హోన్తి.

యో విపస్సనాపుబ్బఙ్గమం అరియమగ్గం భావేతీతి యో పుగ్గలో విపస్సనం పుబ్బఙ్గమం పురేచారికం కత్వా అరియమగ్గం భావేతి, పఠమం విపస్సనం ఉప్పాదేత్వా పచ్ఛా అరియమగ్గసమ్పయుత్తం సమాధిం భావేతీతి అత్థో. **తస్స ఆదితో ఉపాదాయా**తి తస్స పుగ్గలస్స విపస్సనతో పట్ఠాయ విపస్సనం పటిచ్చ. **మోహా విక్ఖమ్భితా హోన్తీ**తి ఏత్థ **విక్ఖమ్భితా**తి

దూరం పాపితా సఞ్ఞావసేన. **ఘట్టేన్తీ**తి యే కామసఞ్ఞాదిం గణ్హన్తి, తే సఞ్ఞావసేన పీళేన్తి. **సఙ్ఘట్టేన్తీ**తి తతో తతో పీళేన్తి . ఇదాని ఘట్టేన్తే దస్సేతుం ‘‘**రాజానోపి రాజూహి వివదన్తీ**’’తిఆదినా నయేన విత్థారో వుత్తో. **అఞ్ఞమఞ్ఞం పాణీహిపి ఉపక్కమన్తీ**తి ఏత్థ అఞ్ఞమఞ్ఞం హత్థేహి పహరన్తి. **లేడ్డూహీ**తి కపాలఖణ్డేహి. **దణ్డేహీ**తి అడ్ఢదణ్డకేహి. **సత్థేహీ**తి ఉభతోధారేహి సత్థేహి.

అభిసఙ్ఖారానం అప్పహీనత్తాతి పుఞ్ఞాదిఅభిసఙ్ఖారానం అప్పహీనభావేన. **గతియా ఘట్టేన్తీ**తి గన్తబ్బాయ పతిట్ఠాభూతాయ గతియా పీళేన్తి ఘట్టనం ఆపజ్జన్తి. **నిరయా**దీసుపి ఏసేవ నయో. సేసమేత్థ వుత్తనయత్తా ఉత్తానమేవ.

సద్ధమ్మప్పజ్జోతికాయ మహానిద్దేసట్ఠకథాయ

మాగణ్డియసుత్తనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. పురాభేదసుత్తనిద్దేసవణ్ణనా

౮౩. దసమే పురాభేదసుత్తనిద్దేసే **కథందస్సీ**తి ఇమస్స సుత్తస్స ఇతో పరేసఞ్చ పఞ్చన్నం కలహవివాదచూళబ్యూహమహాబ్యూహతువటకఅత్తదణ్డసుత్తానం సమ్మాపరిబ్బాజనీయసుత్తవణ్ణనాయం (సు. ని. అట్ఠ. ౨.౩౬౨ ఆదయో) వుత్తనయేనేవ సామఞ్ఞతో ఉప్పత్తి వేదితబ్బా. విసేసతో పన యథేవ తస్మిం మహాసమయే రాగచరితదేవతానం సప్పాయవసేన ధమ్మం దేసేతుం నిమ్మితబుద్ధేన అత్తానం పుచ్ఛాపేత్వా సమ్మాపరిబ్బాజనీయసుత్తన్త- (సు. ని. ౩౬౧ ఆదయో) మభాసి, ఏవం తస్మింయేవ మహాసమయే "కిం ను ఖో పురా సరీరభేదా కత్తబ్బ"న్తి ఉప్పన్నచిత్తానం దేవతానం చిత్తం ఞత్వా తాసం అనుగ్గహత్థం అడ్ఢతేళసభిక్ఖుసతపరివారం నిమ్మితబుద్ధం ఆకాసేన ఆనేత్వా తేన అత్తానం పుచ్ఛాపేత్వా ఇమం సుత్తమభాసి.

కథం? బుద్ధా నామ మహన్తా ఏతే సత్తవిసేసా, యం సదేవకస్స లోకస్స దిట్ఠం సుతం ముతం విఞ్ఞాతం పత్తం పరియేసితం అనువిచరితం మనసా న కిఞ్చి కత్థచి నీలాదివసేన విభత్తరూపారమ్మణేసు విభత్తరూపారమ్మణం వా, భేరిసద్దాదివసేన విభత్తసద్దారమ్మణాదీసు సద్దాదిఆరమ్మణం వా అత్థి, యం ఏతేసం ఞాణముఖే ఆపాథం నాగచ్ఛతి. యథాహ – "యం, భిక్ఖవే, సదేవకస్స లోకస్స…పే.… సదేవమనుస్సాయ దిట్ఠం సుతం ముతం విఞ్ఞాతం పత్తం పరియేసితం అనువిచరితం మనసా, తమహం జానామి తమహం అబ్భఞ్ఞాసి"న్తి (అ. ని. ౪.౨౪). ఏవం సబ్బత్థ అప్పటిహతఞాణో భగవా సబ్బాపి తా దేవతా భబ్బాభబ్బవసేన ద్వే కోట్ఠాసే అకాసి. "కమ్మావరణేన వా సమన్నాగతా"తిఆదినా (పు. ప. ౧౨) హి నయేన వుత్తా సత్తా అభబ్బా నామ. తే ఏకవిహారే వసన్తేపి బుద్ధా న ఓలోకేన్తి. విపరీతా పన భబ్బా నామ. తే దూరే వసన్తేపి గన్త్వా సఙ్గణ్హన్తి. తస్మిం దేవతాసన్నిపాతే యే అభబ్బా, తే పహాయ భబ్బే పరిగ్గహేసి. పరిగ్గహేత్వా "ఏత్తకా ఏత్థ రాగచరితా, ఏత్తకా దోసాదిచరితా"తి చరియవసేన ఛ కోట్ఠాసే అకాసి. అథ నేసం సప్పాయధమ్మదేసనం ఉపధారేన్తో "రాగచరితానం దేవానం సమ్మాపరిబ్బాజనీయసుత్తం (సు. ని. ౩౬౧ ఆదయో) కథేస్సామి, దోసచరితానం కలహవివాదసుత్తం (సు. ని. ౮౬౮ ఆదయో), మోహచరితానం మహాబ్యూహసుత్తం (సు. ని. ౯౦౧ ఆదయో), వితక్కచరితానం చూళబ్యూహసుత్తం (సు. ని. ౮౮౪ ఆదయో), సద్ధాచరితానం తువటకసుత్తం (సు. ని. ౯౨౧ ఆదయో), బుద్ధిచరితానం పురాభేదసుత్తం (సు. ని. ౮౫౪ ఆదయో) కథేస్సామీ"తి దేసనం వవత్థాపేత్వా పున తం పరిసం మనసాకాసి "అత్తజ్ఝాసయేన ను ఖో జానేయ్య, పరజ్ఝాసయేన, అట్ఠుప్పత్తికేన, పుచ్ఛావసేనా"తి. తతో "పుచ్ఛావసేన జానేయ్యా"తి ఞత్వా "అత్థి ను ఖో కోచి దేవతానం అజ్ఝాసయం గహేత్వా చరియవసేన పఞ్హం పుచ్ఛితుం సమత్థో"తి "తేసు పఞ్చసతేసు భిక్ఖూసు ఏకోపి న సక్కోతీ"తి అద్దస. తతో అసీతిమహాసావకే, ద్వే అగ్గసావకే చ సమన్నాహరిత్వా "తేపి న సక్కోన్తీ"తి దిస్వా చిన్తేసి – "సచే పచ్చేకబుద్ధో భవేయ్య, సక్కుణేయ్య ను ఖో"తి. "సోపి న సక్కుణేయ్యా"తి ఞత్వా "సక్కసుయామాదీసు కోచి సక్కుణేయ్యా"తి సమన్నాహరి. సచే హి తేసు కోచి సక్కుణేయ్య, తం పుచ్ఛాపేత్వా అత్తనా విస్సజ్జేయ్య. న పన తేసుపి కోచి సక్కోతి. అథస్స ఏతదహోసి – "మాదిసో బుద్ధోయేవ సక్కుణేయ్య, అత్థి పన కత్థచి అఞ్ఞో బుద్ధో"తి అనన్తాసు లోకధాతూసు అనన్తఞాణం పత్థరిత్వా లోకం ఓలోకేన్తో న అఞ్ఞం బుద్ధం అద్దస. అనచ్ఛరియఞ్చేతం, ఇదాని అత్తనా సమం న పస్సేయ్య, యో జాతదివసేపి బ్రహ్మజాలవణ్ణనాయం (దీ. ని. అట్ఠ. ౧.౭) వుత్తనయేన అత్తనా సమం అపస్సన్తో "అగ్గోహమస్మి లోకస్సా"తి (దీ. ని. ౨.౩౧) అప్పటివత్తియం సీహనాదం నది. ఏవం అఞ్ఞం అత్తనా సమం

అపస్సిత్వా చిన్తేసి “సచే అహం పుచ్ఛిత్వా అహమేవ విస్సజ్జేయ్యం, ఏవం తా దేవతా న సక్ఖిస్సన్తి పటివిజ్ఝితుం. అఞ్ఞస్మిం పన బుద్ధేయేవ పుచ్ఛన్తే మయి చ విస్సజ్జన్తే అచ్ఛేరకం భవిస్సతి, సక్ఖిస్సన్తి చ దేవతా పటివిజ్ఝితుం, తస్మా నిమ్మితబుద్ధం మాపేస్సామీ”తి అభిఞ్ఞాపాదకం ఝానం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ “పత్తచీవరగ్గహణం ఆలోకితం విలోకితం సమిఞ్జితం పసారితఞ్చ మమ సదిసంయేవ హోతూ”తి కామావచరచిత్తేహి పరికమ్మం కత్వా “పాచీనయుగన్ధరపరిక్ఖేపతో ఉల్లఙ్ఘయమానం చన్దమణ్డలం భిన్దిత్వా నిక్ఖమన్తో వియ ఆగచ్ఛతూ”తి రూపావచరచిత్తేన అధిట్ఠాసి. దేవసఙ్ఘో తం దిస్వా “అఞ్ఞోపి ను ఖో భో, చన్దో ఉగ్గతో”తి ఆహ. అథ చన్దం ఓహాయ ఆసన్నతరే జాతే “న చన్దో, సూరియో ఉగ్గతో”తి. పున ఆసన్నతరే జాతే “న సూరియో, దేవవిమానం ఏత”న్తి. పున ఆసన్నతరే జాతే “న దేవవిమానం, దేవపుత్తో ఏసో”తి. పున ఆసన్నతరే జాతే “న దేవపుత్తో, మహాబ్రహ్మా ఏసో”తి. పున ఆసన్నతరే జాతే “న మహాబ్రహ్మా, అపరోపి భో బుద్ధో ఆగతో”తి ఆహ.

తత్థ పుథుజ్జనదేవతా చిన్తయింసు – “ఏకబుద్ధస్స తావ అయం దేవతాసన్నిపాతో. ద్విన్నం కీవమహన్తో భవిస్సతీ”తి. అరియదేవతా చిన్తయింసు – “ఏకిస్సా లోకధాతుయా ద్వే బుద్ధా నామ నత్థి, అద్ధా భగవా అత్తనా సదిసం అఞ్ఞం ఏకం బుద్ధం నిమ్మినీ”తి. అథస్స దేవసఙ్ఘస్స పస్సన్తస్సేవ నిమ్మితబుద్ధో ఆగన్త్వా దసబలం అవన్దిత్వావ సమ్ముఖట్ఠానే సమసమం కత్వా మాపితే ఆసనే నిసీది. భగవతో బాత్తింసమహాపురిసలక్ఖణాని, నిమ్మితస్సాపి, భగవతో సరీరా ఛబ్బణ్ణరస్మియో నిక్ఖమన్తి, నిమ్మితస్సాపి, భగవతో సరీరరస్మియో నిమ్మితసరీరే పటిహఞ్ఞన్తి, నిమ్మితస్స రస్మియో భగవతో కాయే పటిహఞ్ఞన్తి. తా ద్విన్నమ్పి బుద్ధానం సరీరతో ఉగ్గమ్మ భవగ్గం ఆహచ్చ తతో తతో పటినివత్తిత్వా దేవతానం మత్థకమత్థకపరియన్తేన ఓతరిత్వా చక్కవాళముఖవట్టియం పతిట్ఠహింసు. సకలచక్కవాళగబ్భం సువణ్ణమయవఙ్కగోపానసివినద్ధమివ చేతియఘరం విరోచిత్థ. దససహస్సచక్కవాళదేవతా ఏకచక్కవాళే రాసిభూతా ద్విన్నం బుద్ధానం రస్మిఅబ్భన్తరం పవిసిత్వా అట్ఠంసు. నిమ్మితో నిసీదన్తోయేవ ‘‘**కథందస్సీ కథంసీలో, ఉపసన్తోతి వుచ్చతీ**’’తిఆదినా నయేన అధిపఞ్ఞాదికం పుచ్ఛన్తో గాథమాహ.

తత్థ పుచ్ఛాయ తావ సో నిమ్మితో **కథందస్సీ**తి అధిపఞ్ఞం, **కథంసీలో**తి అధిసీలం, **ఉపసన్తో**తి అధిచిత్తం పుచ్ఛతి. సేసం పాకటమేవ.

నిమ్మితబుద్ధాదివిభావనత్థం పేటకే –

“ఉపేతి ధమ్మం పరిపుచ్ఛమానో, కుసలం అత్థుపసఞ్హితం;
న జీవతి న నిబ్బుతో న మతో, తం పుగ్గలం కతమం వదన్తి బుద్ధా. (పరి॰ ౪౭౮);

“సంసారఖీణో న చ వన్తరాగో, న చాపి సేక్ఖో న చ దిట్ఠధమ్మో;
అఖీణాసవో అన్తిమదేహధారీ, తం పుగ్గలం కతమం వదన్తి బుద్ధా.

“న దుక్ఖసచ్చేన సమఙ్గిభూతో, న మగ్గసచ్చేన కుతో నిరోధో;
సముదయసచ్చతో సువిదూరవిదూరో, తం పుగ్గలం కతమం వదన్తి బుద్ధా.

“అహేతుకో నోపి చ రూపనిస్సితో, అపచ్చయో నోపి చ సో అసఙ్ఖతో;

అసజ్జత్తారమ్మణో నోపి చ రూపీ, తం పుగ్గలం కతమం వదన్తి బుద్ధా”తి. –

వుత్తం.

తత్థ పఠమగాథా నిమ్మితబుద్ధం సన్ధాయ, దుతియగాథా పచ్ఛిమభవికబోధిసత్తం సన్ధాయ, తతియగాథా అరహత్తఫలట్ఠం సన్ధాయ, చతుత్థగాథా అరూపే నిబ్బానపచ్చవేక్ఖణమనోద్వారపురేచారికచిత్తసమఙ్గిం సన్ధాయ వుత్తాతి ఞాతబ్బా. **కీదిసేన దస్సనేనాతి** కీదిసవసేన దస్సనేన. **కింసణ్ఠితేనాతి** కింసరిక్ఖేన. **కింపకారేనాతి** కింవిధేన. **కింపటిభాగేనాతి** కింఆకారేన.

యం పుచ్ఛామీతి యం పుగ్గలం పుచ్ఛామి, తం మయ్హం వియాకరోహి. **యాచామీతి** ఆయాచామి. **అజ్ఝేసామీతి** ఆణాపేమి. **పసాదేమీతి** తవ సన్తానే సోమనస్సం ఉప్పాదేమి. **బ్రూహీతి** నిద్దేసస్స ఉద్దేసపదం. **ఆచిక్ఖాతి** దేసేతబ్బానం “ఇమాని నామానీ”తి నామవసేన కథేహి. **దేసేహీతి** దస్సేహి . **పఞ్ఞపేహీతి** జానాపేహి. ఞాణముఖవసేన హి అప్పనం ఠపేన్తో “పఞ్ఞపేహీ”తి వుచ్చతి. **పట్ఠపేహీతి** పఞ్ఞాపేహి, పవత్తాపేహీతి అత్థో. ఞాణముఖే ఠపేహీతి వా. **వివరాతి** వివటం కరోహి, వివరిత్వా దస్సేహీతి అత్థో. **విభజాతి** విభాగకిరియాయ విభావేన్తో దస్సేహీతి అత్థో. **ఉత్తానీకరోహీతి** పాకటభావం కరోహి.

అథ వా **ఆచిక్ఖాతి** దేసనాదీనం ఛన్నం పదానం మూలపదం. దేసనాదీని ఛ పదాని ఏతస్స అత్థస్స వివరణత్థం వుత్తాని. తత్థ **దేసేహీతి** ఉగ్ఘటితఞ్ఞూనం వసేన సఙ్ఖేపతో పఠమం ఉద్దేసవసేన దేసేహి. ఉగ్ఘటితఞ్ఞూ హి సఙ్ఖేపేన వుత్తం పఠమం వుత్తఞ్చ పటివిజ్ఝన్తి. **పఞ్ఞపేహీతి** విపఞ్చితఞ్ఞూనం వసేన తేసం చిత్తతోసనేన బుద్ధినిసానేన చ పఠమం సంఖిత్తస్స విత్థారతో నిద్దేసవసేనేవ పఞ్ఞపేహి. **పట్ఠపేహీతి** తేసంయేవ నిద్దిట్ఠస్స నిద్దేసస్స పటినిద్దేసవసేన విత్థారితవసేన ఠపేతి పట్ఠపేహి. **వివరాతి** నిద్దిట్ఠస్సపి పునప్పునం వచనేన వివరాహి. **విభజాతి** పునప్పునం వుత్తస్సాపి విభాగకరణేన విభజాహి. **ఉత్తానీకరోహీతి** వివటస్స విత్థారతరవచనేన విభత్తస్స చ నిదస్సనవచనేన ఉత్తానిం కరోహి. అయం దేసనా నేయ్యానమ్పి పటివేధాయ హోతీతి.

౮౪. విస్సజ్జనే పన భగవా సరూపేన అధిపఞ్ఞాదీని అవిస్సజ్జేత్వావ అధిపఞ్ఞాదిప్పభావేన యేసం కిలేసానం ఉపసమా “ఉపసన్తో”తి వుచ్చతి, నానాదేవతానం ఆసయానులోమేన తేసం ఉపసమమేవ దీపేన్తో “**వీతతణ్హో**”తిఆదికా గాథాయో అభాసి. తత్థ ఆదితో అట్ఠన్నం గాథానం “తం బ్రూమి ఉపసన్తో”తి ఇమాయ గాథాయ సమ్బన్ధో వేదితబ్బో, తతో పరాసం “స వే సన్తోతి వుచ్చతీ”తి ఇమినా సబ్బపచ్ఛిమేన పదేన.

అనుపదవణ్ణనానయో – **వీతతణ్హో పురాభేదాతి** యో సరీరభేదా పుబ్బమేవ పహీనతణ్హో. **పుబ్బమన్తమనిస్సితోతి** అతీతద్ధాదిభేదం పుబ్బఅన్తం అనిస్సితో. **వేమజ్ఝే నుపసఙ్ఖేయ్యోతి** పచ్చుప్పన్నేపి అద్ధని “రత్తో”తిఆదినా నయేన న ఉపసఙ్ఖాతబ్బో . **తస్స నత్థి పురక్ఖతన్తి** తస్స అరహతో ద్విన్నం పురేక్ఖారానం అభావా అనాగతే అద్ధని పురక్ఖతమపి నత్థి, తం బ్రూమి ఉపసన్తోతి ఏవమేత్థ యోజనా వేదితబ్బా. ఏస నయో సబ్బత్థ.

పురా కాయస్స భేదాతి కరజకాయస్స భేదతో పుబ్బేయేవ. **అత్తభావస్సాతి** సకలత్తభావస్స. **కళేవరస్స నిక్ఖేపాతి** కళేవరస్స నిక్ఖేపతో సరీరస్స ఠపనతో. **జీవితిన్ద్రియస్స ఉపచ్ఛేదాతి** దువిధస్స జీవితిన్ద్రియస్స ఉపచ్ఛేదతో పుబ్బమేవ.

పుబ్బన్తో వుచ్చతి అతీతో అద్ధాతి పుబ్బసఙ్ఖాతో అన్తో కోట్ఠాసో "అతీతో అద్ధాతి, అతిక్కన్తో కాలో"తి కథీయతి. **అతీతం అద్ధానం ఆరబ్భాతి** అతీతకాలం పటిచ్చ తణ్హా పహీనా.

అపరమ్పి భద్దేకరత్తపరియాయం (మ॰ ని॰ ౩.౨౭౨ ఆదయో) దస్సేన్తో ''**అథ వా**''తిఆదిమాహ. తత్థ **ఏవంరూపో అహోసిన్తి** కాళోపి సమానో ఇన్దనీలమణివణ్ణో అహోసిన్తి ఏవం మనుఞ్ఞరూపవసేనేవ ఏవంరూపో అహోసిం. కుసలసుఖసోమనస్సవేదనావసేనేవ **ఏవంవేదనో**. తం సమ్పయుత్తానంయేవ సఞ్ఞాదీనం వసేన **ఏవంసఞ్ఞో. ఏవంసఙ్ఖారో. ఏవంవిఞ్ఞాణో అహోసిం అతీతమద్ధానన్తి తత్థ నన్దిం న సమన్వానేతీతి** తేసు రూపాదీసు తణ్హం వా తణ్హాసమ్పయుత్తదిట్ఠిం వా నానుపవత్తయతి. అపరేన పరియాయేన మహాకచ్చానభద్దేకరత్తపరియాయం దస్సేన్తో ''**అథ వా ఇతి మే చక్ఖు అహోసీ**''తిఆదిమాహ. తత్థ **చక్ఖూతి** చక్ఖుపసాదో. **రూపాతి** చతుసముట్ఠానికరూపా. ఇమినా నయేన సేసాయతనానిపి వేదితబ్బాని. **విఞ్ఞాణన్తి** నిస్సయవిఞ్ఞాణం. **న తదభినన్దతీతి** తం చక్ఖుఞ్చేవ రూపఞ్చ తణ్హాదిట్ఠివసేన నాభినన్దతి. **ఇతి మే మనో అహోసి ఇతి ధమ్మాతి** ఏత్థ పన **మనోతి** భవఙ్గచిత్తం. **ధమ్మాతి** తేభూమకధమ్మారమ్మణం. **హసితలపితకీళితానీతి** దన్తవిదంసకహసితఞ్చ వాచాలపితఞ్చ కాయకీళాదికీళితఞ్చాతి హసితలపితకీళితాని. **న తదస్సాదేతీతి** తాని హసితాదీని నాభినన్దతి. **న తం నికామేతీతి** కన్తం న కరోతి. **న చ తేన విత్తిం ఆపజ్జతీతి** తేన చ తుట్ఠిం న పాపుణాతి.

తం తం పచ్చయం పటిచ్చ ఉప్పన్నోతి **పచ్చుప్పన్నో**. **రత్తోతి నుపసఙ్ఖేయ్యోతి** రాగేన రత్తోతి గణనం న ఉపనేతబ్బో. ఉపరిపి ఏసేవ నయో. **ఏవరూపో సియన్తిఆదీసు** పణీతమనుఞ్ఞరూపాదివసేనేవ తణ్హాదిట్ఠిపవత్తనసఙ్ఖాతా నన్దీ సమన్వానయనా వేదితబ్బా. **న పణిదహతీతి** పత్థనావసేన న ఠపేతి. **అప్పణిధానపచ్చయాతి** న పత్థనాఠపనకారణేన.

౮౫. **అసన్తాసీతి** తేన తేన అలాభతో అసన్తసన్తో. **అవికత్థీతి** సీలాదీహి అవికత్థనసీలో. **అకుక్కుచోతి** హత్థకుక్కుచ్చాదివిరహితో. **మన్తభాణీతి** మన్తాయ పరిగ్గహేత్వా వాచం భాసితా. **అనుద్ధతోతి** ఉద్ధచ్చవిరహితో. **స వే వాచాయతోతి** సో వాచాయ యతో సంయతో చతుదోసవిరహితం వాచం భాసితా హోతి.

అక్కోధనోతి యఞ్హి ఖో వుత్తన్తి "న కోధనో అకోధనో కోధవిరహితో"తి యం కథితం, తం పఠమం తావ కోధం కథేతుకామో ''**అపిచ కోధో తావ వత్తబ్బో**''తి ఆహ. **కోధో తావ వత్తబ్బోతి** పఠమం కోధో కథేతబ్బో. **దసహాకారేహి కోధో జాయతీతి** దసహి కారణేహి కోధో ఉప్పజ్జతి. **అనత్థం మే అచరీతి** అవడ్ఢిం మే అకాసి, ఇమినా ఉపాయేన సబ్బపదేసు అత్థో వేదితబ్బో. **అట్ఠానే వా పన కోధో జాయతీతి** అకారణే కోధో ఉప్పజ్జతి. ఏకచ్చో హి "దేవో అతివస్సతీ"తి కుప్పతి, "న వస్సతీ"తి కుప్పతి, "సూరియో తప్పతీ"తి కుప్పతి, "న తప్పతీ"తి కుప్పతి, వాతే వాయన్తేపి కుప్పతి, అవాయన్తేపి కుప్పతి, సమ్మజ్జితుం అసక్కోన్తో బోధిపణ్ణానం కుప్పతి, చీవరం పారుపితుం అసక్కోన్తో వాతస్స కుప్పతి, ఉపక్ఖలిత్వా ఖాణుకస్స కుప్పతి. ఇదం సన్ధాయ వుత్తం – "అట్ఠానే వా పన కోధో జాయతీ"తి. తత్థ హేట్ఠా నవసు ఠానేసు సత్తే ఆరబ్భ ఉప్పన్నత్తా కమ్మపథభేదో హోతి.

అట్ఠానఘాతో పన సఙ్ఖారేసు ఉప్పన్నో కమ్మపథభేదం న కరోతి. చిత్తం ఆఘాతేన్తో ఉప్పన్నోతి **చిత్తస్స ఆఘాతో**. తతో బలవతరో **పటిఘాతో**. పటిహఞ్ఞనవసేన **పటిఘం**. పటివిరుజ్ఝతీతి **పటివిరోధో**. కుప్పనవసేన **కోపో. పకోపో సమ్పకోపోతి** ఉపసగ్గవసేన పదం వడ్ఢితం. దుస్సనవసేన **దోసో. పదోసో సమ్పదోసోతి** ఉపసగ్గవసేన పదం వడ్ఢితం. **చిత్తస్స బ్యాపత్తీతి** చిత్తస్స విపన్నతా విపరివత్తనాకారో. మనం పదూసయమానో ఉప్పజ్జతీతి **మనోపదోసో**. కుజ్ఝనవసేన **కోధో**. కుజ్ఝనాకారో

కుజ్జనా. కుజ్ఝితస్స భావో **కుజ్ఝితత్తం**. దుస్సతీతి **దోసో**. **దుస్సనాతి** దుస్సనాకారో. **దుస్సితత్తన్తి** దుస్సితభావో. పకతిభావవిజహనట్ఠేన బ్యాపజ్జనం **బ్యాపత్తి**. **బ్యాపజ్జనాతి** బ్యాపజ్జనాకారో. విరుజ్ఝతీతి **విరోధో**. పునప్పునం విరుజ్ఝతీతి **పటివిరోధో**. విరుద్ధాకారపటివిరుద్ధాకారవసేన వా ఇదం వుత్తం. చణ్డికో వుచ్చతి చణ్డో, థద్ధపుగ్గలో, తస్స భావో **చణ్డిక్కం**. న ఏతేన సురోపితం వచనం హోతి, దురుత్తం అపరిపుణ్ణమేవ హోతీతి **అసురోపో**. కుద్ధకాలే హి పరిపుణ్ణవచనం నామ నత్థి, సచేపి కస్సచి హోతి, తం అప్పమాణం. అపరే పన "అస్సుజననట్ఠేన అస్సురోపనతో అస్సురోపో"తి వదన్తి, తం అకారణం సోమనస్సస్సాపి అస్సుజననతో. హేట్ఠావుత్తఅత్తమనతాపటిపక్ఖతో న అత్తమనతాతి **అనత్తమనతా**. సా పన యస్మా చిత్తస్సేవ, న సత్తస్స, తస్మా "**చిత్తస్సా**"తి వుత్తం.

అధిమత్తపరిత్తతా వేదితబ్బాతి అధిమత్తభావో పరిత్తభావో చ, బలవభావో మన్దభావోతి అత్థో. **కఞ్చి కాలేతి** ఏకదా. "కఞ్చి కాల"న్తిపి పాఠో. **చిత్తావిలకరణమత్తో హోతీతి** చిత్తస్స ఆవిలకరణప్పమాణో, చిత్తకిలిట్ఠకరణప్పమాణోతి అత్థో. "చిత్తాలసకరణమత్తో"తిపి పాఠో, తం న సున్దరం. తస్స చిత్తకిలమథకరణమత్తోతి అత్థో. **న చ తావ ముఖకులానవికులానో హోతీతి** ముఖస్స సఙ్కోచనవిసఙ్కోచనో న చ తావ హోతి. **న చ తావ హనుసఞ్చోపనో హోతీతి** ద్విన్నం హనూనం అపరాపరం చలనో న చ తావ హోతి. **న చ తావ ఫరుసవాచం నిచ్ఛారణో హోతీతి** పరేసం మమ్మచ్ఛేదకం ఫరుసవాచం ముఖతో నీహరణేన బహి నిక్ఖమనో న చ తావ హోతి. **న చ తావ దిసావిదిసానువిలోకనో హోతీతి** పరస్స అబ్భుక్కిరణత్థం దణ్డాదిఅత్థాయ దిసఞ్చ అనుదిసఞ్చ పునప్పునం విలోకనో న చ తావ హోతి.

న చ తావ దణ్డసత్థపరామసనో హోతీతి ఆఘాతనత్థం దణ్డఞ్చ ఏకతోధారాదిసత్థఞ్చ ఆదియనో న చ తావ హోతి. **న చ తావ దణ్డసత్థఅబ్భుక్కిరణో హోతీతి** వుత్తప్పకారం దణ్డసత్థం ఉక్ఖిపిత్వా పహరణో న చ తావ హోతి. **న చ తావ దణ్డసత్థఅభినిపాతనో హోతీతి** ఏతం దువిధం పరస్స పహరణత్థం న చ తావ ఖిపనో హోతి. **న చ తావ ఛిన్నవిచ్ఛిన్నకరణో హోతీతి** దణ్డసత్థాదిఖిపనేన పరసరీరం ద్విధాకరణో చ వివిధాకారేన వణకరణో చ న తావ హోతి. "ఛిద్దవిచ్ఛిద్దకరణో"తిపి పాఠో. **న చ తావ సమ్భఞ్జనపలిభఞ్జనో హోతీతి** సరీరం భఞ్జిత్వా చుణ్ణవిచుణ్ణకరణో న చ తావ హోతి. **న చ తావ అఙ్గమఙ్గఅపకడ్ఢనో హోతీతి** అఙ్గపచ్చఙ్గం సమ్పగ్గహేత్వా అపనేత్వా కడ్ఢనో న చ తావ హోతి. **న చ తావ జీవితా వోరోపనో హోతీతి** జీవితిన్ద్రియతో వోరోపనో న చ తావ హోతి. **న చ తావ సబ్బచాగపరిచ్చాగాయ సణ్ఠితో హోతీతి** సబ్బం పరస్స జీవితం నాసేత్వా అత్తనో జీవితనాసనత్థాయ సణ్ఠితో న చ తావ హోతి. ఇదం వుత్తం హోతి – యదా అఞ్ఞం జీవితా వోరోపేత్వా అత్తానం జీవితా వోరోపనత్థాయ ఠితో, తదా సబ్బచాగపరిచ్చాగా నామ హోతి. వుత్తఞ్హేతం భగవతా –

> "కోధం ఛేత్వా సుఖం సేతి, కోధం ఛేత్వా న సోచతి;
> కోధస్స విసమూలస్స, మధురగ్గస్స బ్రాహ్మణ;
> వధం అరియా పసంసన్తి, తఞ్హి ఛేత్వా న సోచతీ"తి. (సం॰ ని॰ ౧.౧౮౭, ౨౬౭);

యతోతి యదా. **పరపుగ్గలం ఘాతేత్వాతి** పరపుగ్గలం నాసేత్వా. **అత్తానం ఘాతేతీతి** అత్తానం మారేతి. **పరముస్సదగతోతి** అతిబలవభావం గతో. **పరమవేపుల్లప్పత్తోతి** అతివిపులభావం పత్తో. **కోధస్స పహీనత్తాతి** అనాగామిమగ్గేన వుత్తప్పకారస్స కోధస్స పహీనభావేన. **కోధవత్థుస్స పరిఞ్ఞాతత్తాతి** కోధస్స పతిట్ఠాభూతస్స కారణభూతస్స పియాపియఅట్ఠానసఙ్ఖాతస్స వత్థుస్స ఞాతతీరణపరిఞ్ఞాహి బ్యాపేత్వా ఞాతభావేన. **కోధహేతుస్స ఉపచ్ఛిన్నత్తాతి** కోధస్స జనకహేతునో దోమనస్ససహగతచిత్తుప్పాదస్స ఉచ్ఛిన్నభావేన.

తాసీతి భాయనసీలో హోతి. **ఉత్తాసీ**తి అతిభాయనసీలో. **పరిత్తాసీ**తి సమన్తతో భాయనసీలో. **భాయతీ**తి భయం ఉప్పజ్జతి. **సన్తాసం ఆపజ్జతీ**తి విరూపభావం పాపుణాతి. **కత్థీ హోతీ**తి అత్తనో వణ్ణభణనసీలో హోతి. **వికత్థీ**తి వివిధా నానప్పకారతో వణ్ణభణనసీలో. **జాతియా వా**తి ఖత్తియభావాదిజాతిసమ్పత్తియా వా. **గోత్తేన వా**తి గోతమగోత్తాదినా ఉక్కట్ఠగోత్తేన వా. **కోలపుత్తియేన వా**తి మహాకులభావేన వా. **వణ్ణపోక్ఖరతాయ వా**తి వణ్ణసమ్పన్నసరీరతాయ వా. సరీరఞ్హి "పోక్ఖర"న్తి వుచ్చతి, తస్స వణ్ణసమ్పత్తియా అభిరూపభావేనాతి అత్థో. **ధనేన వా**తిఆదీని ఉత్తానత్థానేవ.

కుక్కుచ్చన్తి నిద్దేసస్స ఉద్దేసపదం. తత్థ **కుక్కుచ్చ**న్తి కుచ్ఛితం కతం కుకతం, తస్స భావో కుక్కుచ్చం. తం పచ్ఛానుతాపలక్ఖణం, కతాకతానుసోచనరసం, విప్పటిసారపచ్చుపట్ఠానం, కతాకతపదట్ఠానం, దాసబ్యం వియ దట్ఠబ్బం. **హత్థకుక్కుచ్చమ్పీ**తి హత్థేహి కుచ్ఛితం కతం కుకతం, తస్స భావో హత్థకుక్కుచ్చం. **పాదకుక్కుచ్చా**దీసుపి ఏసేవ నయో.

అకప్పియే కప్పియసఞ్ఞితాతి అచ్ఛమంసం సూకరమంసన్తి ఖాదతి, దీపిమంసం మిగమంసన్తి ఖాదతి, అకప్పియభోజనం కప్పియభోజనన్తి భుఞ్జతి, వికాలే కాలసఞ్ఞితాయ భుఞ్జతి, అకప్పియపానకం కప్పియపానకన్తి పివతి. అయం అకప్పియే కప్పియసఞ్ఞితా. **కప్పియే అకప్పియసఞ్ఞితా**తి సూకరమంసం అచ్ఛమంసన్తి ఖాదతి, మిగమంసం దీపిమంసన్తి ఖాదతి, కప్పియభోజనం అకప్పియభోజనన్తి భుఞ్జతి, కాలే వికాలసఞ్ఞితాయ భుఞ్జతి, కప్పియపానకం అకప్పియపానకన్తి పివతి. అయం కప్పియే అకప్పియసఞ్ఞితా. **అవజ్జే వజ్జసఞ్ఞితా**తి నిద్దోసే దోససఞ్ఞితా. **వజ్జే అవజ్జసఞ్ఞితా**తి సదోసే నిద్దోససఞ్ఞితా. **కుక్కుచ్చాయనా**తి కుక్కుచ్చాయనాకారో. **కుక్కుచ్చాయితత్త**న్తి కుక్కుచ్చాయితభావో. **చేతసో విప్పటిసారో**తి చిత్తస్స విరూపో పటిసరణభావో. **మనోవిలేఖో**తి చిత్తస్స విలేఖో.

కతత్తా చ అకతత్తా చాతి కాయదుచ్చరితాదీనం కతభావేన చ కాయసుచరితాదీనం అకతభావేన చ. **కతం మే కాయదుచ్చరిత**న్తి మయా కాయేన కిలేసపూతికత్తా దుట్ఠు చరితం కాయేన కతం. **అకతం మే కాయసుచరిత**న్తి మయా కాయేన సుట్ఠు చరితం న కతం. **వచీదుచ్చరితవచీసుచరితా**దీసుపి ఏసేవ నయో **నిరోధ**పరియోసానేసు .

చిత్తస్సాతి న సత్తస్స న పోసస్స. **ఉద్ధచ్చ**న్తి ఉద్ధతాకారో. **అవూపసమో**తి న వూపసమో. చేతో విక్ఖిపతీతి **చేతసో విక్ఖేపో, భన్తత్తం చిత్తస్సా**తి చిత్తస్స భన్తభావో భన్తయానభన్తగోణాదీనం వియ. ఇమినా ఏకారమ్మణస్మింయేవ విప్ఫన్దనం కథితం. ఉద్ధచ్చఞ్హి ఏకారమ్మణే విప్ఫన్దతి, విచికిచ్ఛా నానారమ్మణేతి. **ఇదం వుచ్చతి ఉద్ధచ్చ**న్తి అయం ఉద్ధతభావో కథీయతి.

ముసావాదం పహాయాతి ఏత్థ **ముసా**తి విసంవాదనపురేక్ఖారస్స అత్థభఞ్జకో వచీపయోగో కాయపయోగో వా. విసంవాదనాధిప్పాయేన పనస్స పరవిసంవాదకకాయవచీపయోగసముట్ఠాపికా చేతనా ముసావాదో.

అపరో నయో – **ముసా**తి అభూతం అతచ్ఛం వత్థు. **వాదో**తి తస్స భూతతో తచ్ఛతో విఞ్ఞాపనం. లక్ఖణతో పన అతథం వత్థుం తథతో పరం విఞ్ఞాపేతుకామస్స తథావిఞ్ఞత్తిసముట్ఠాపికా చేతనా ముసావాదో, తం **ముసావాదం. పహాయా**తి ఇమం ముసావాదచేతనాసఙ్ఖాతం దుస్సీల్యం పజహిత్వా . **పటివిరతో**తి పహీనకాలతో పట్ఠాయ తతో దుస్సీల్యతో ఓరతో విరతోవ. నత్థి తస్స వీతిక్కమిస్సామీతి చక్ఖుసోతవిఞ్ఞేయ్యా ధమ్మా, పగేవ కాయవిఞ్ఞేయ్యాతి ఇమినా నయేన అఞ్ఞేసుపి ఏవరూపేసు పదేసు అత్థో వేదితబ్బో.

సచ్చం వదతీతి **సచ్చవాదీ**. సచ్చేన సచ్చం సన్దహతి ఘటేతీతి సచ్చసన్ధో, న అన్తరన్తరా ముసా వదతీతి అత్థో. యో హి పురిసో కదాచి ముసా వదతి, కదాచి సచ్చం, తస్స ముసావాదేన అన్తరితత్తా సచ్చం సచ్చేన న ఘటియతి, తస్మా సో న సచ్చసన్ధో, అయం పన న తాదిసో, జీవితహేతుపి ముసా అవత్వా సచ్చేన సచ్చం సన్దహతియేవాతి సచ్చసన్ధో.

థేతోతి థిరో, థిరకథోతి అత్థో. ఏకో హి పుగ్గలో హలిద్దిరాగో వియ, థుసరాసిమ్హి నిఖాతఖాణు వియ, అస్సపిట్ఠే ఠపితకుమ్భణ్డమివ చ న థిరకథో హోతి, ఏకో పాసాణలేఖా వియ, ఇన్దఖీలా వియ చ థిరకథో హోతి, అసినా సీసం ఛిన్దన్తేపి ద్వే కథా న కథేతి, అయం వుచ్చతి థేతో.

పచ్చయికోతి పత్తియాయితబ్బకో, సద్ధాయితబ్బకోతి అత్థో. ఏకచ్చో హి పుగ్గలో న పచ్చయికో హోతి, “ఇదం కేన వుత్తం, అసుకేనా”తి వుత్తే “మా తస్స వచనం సద్దహథా”తి వత్తబ్బతం ఆపజ్జతి. ఏకో పచ్చయికో హోతి, “ఇదం కేన వుత్తం, అసుకేనా”తి వుత్తే “యది తేన వుత్తం, ఇదమేవ పమాణం, ఇదాని ఉపపరిక్ఖితబ్బం నత్థి, ఏవమేవ ఇద”న్తి వత్తబ్బతం ఆపజ్జతి, అయం వుచ్చతి పచ్చయికో.

అవిసంవాదకో లోకస్సాతి తాయ సచ్చవాదితాయ లోకం న విసంవాదేతీతి అత్థో.

పిసుణం వాచం పహాయాతిఆదీసు యాయ వాచాయ యస్స తం వాచం భాసతి, తస్స హదయే అత్తనో పియభావం పరస్స చ సుఞ్ఞభావం కరోతి, సా **పిసుణా వాచా**. యాయ పన అత్తానమ్పి పరమ్పి ఫరుసం కరోతి, యా వాచా సయమ్పి ఫరుసా, నేవ కణ్ణసుఖా న హదయఙ్గమా, అయం **ఫరుసా వాచా**. యేన సమ్ఫం పలపతి నిరత్థకం, సో **సమ్ఫప్పలాపో**. యా తేసం మూలభూతా చేతనాపి పిసుణవాచాదినామమేవ లభతి, సా ఏవ చ ఇధ అధిప్పేతా.

ఇమేసం భేదాయాతి యేసం ఇతో వుత్తానం సన్తికే సుతం, తేసం భేదాయ. **భిన్నానం వా సన్ధాతా**తి ద్విన్నం మిత్తానం వా సమానుపజ్ఝాయకాదీనం వా కేనచిదేవ కారణేన భిన్నానం ఏకమేకం ఉపసఙ్కమిత్వా “తుమ్హాకం ఈదిసే కులే జాతానం ఏవం బహుస్సుతానం ఇదం న యుత్త”న్తిఆదీని వత్వా సన్ధానం కత్తా అనుకత్తా.

అనుప్పదాతాతి సన్ధానానుప్పదాతా. ద్వే జనే సమగ్గే దిస్వా “తుమ్హాకం ఏవరూపే కులే జాతానం ఏవరూపేహి గుణేహి సమన్నాగతానం అనుచ్ఛవికమేత”న్తిఆదీని వత్వా దళ్హీకమ్మం కత్తాతి అత్థో. సమగ్గో ఆరామో అస్సాతి **సమగ్గారామో,** యత్థ సమగ్గా నత్థి, తత్థ వసితుమ్పి న ఇచ్ఛతీతి అత్థో. “సమగ్గరామో”తిపి పాళి, అయమేవేత్థ అత్థో. **సమగ్గరతో**తి సమగ్గేసు రతో, తే పహాయ అఞ్ఞత్ర గన్తుమ్పి న ఇచ్ఛతీతి అత్థో. సమగ్గే దిస్వాపి సుత్వాపి నన్దతీతి **సమగ్గనన్దీ. సమగ్గకరణిం వాచం భాసితా**తి యా వాచా సత్తే సమగ్గేయేవ కరోతి, తం సామగ్గిగుణపరిదీపికమేవ వాచం భాసతి, న ఇతరన్తి.

పరస్స మమ్మచ్ఛేదకకాయవచీపయోగసముట్ఠాపికా ఏకన్తఫరుసచేతనా **ఫరుసా వాచా, నేలా**తి ఏలం వుచ్చతి దోసో, నస్సా ఏలన్తి నేలా, నిద్దోసాతి అత్థో “నేలఙ్గో సేతపచ్ఛాదో”తి ఏత్థ (ఉదా॰ ౬౫; పేటకో॰ ౨౫) వుత్తనేలం వియ. **కణ్ణసుఖా**తి బ్యఞ్జనమధురతాయ కణ్ణానం సుఖా, సూచివిజ్ఝనం వియ కణ్ణసూలం న జనేతి. అత్థమధురతాయ సకలసరీరే కోపం అజనేత్వా పేమం జనేతీతి **పేమనీయా**. హదయం గచ్ఛతి అపటిహఞ్ఞమానా సుఖేన చిత్తం పవిసతీతి **హదయఙ్గమా**. గుణపరిపుణ్ణతాయ పురే భవాతి **పోరీ,** పురే సంవడ్ఢనారీ వియ సుకుమారాతిపి **పోరీ,** పురస్స ఏసాతిపి **పోరీ,** నగరవాసీనం

కథాతి అత్థో. నగరవాసినో హి యుత్తకథా హోన్తి, పితిమత్తం పితాతి భాతిమత్తం భాతాతి వదన్తి. ఏవరూపీ కథా బహునో జనస్స కన్తా హోతీతి **బహుజనకన్తా**. కన్తభావేనేవ బహునో జనస్స మనాపా చిత్తవుడ్ఢికరాతి **బహుజనమనాపా**.

అనత్థవిఞ్ఞాపికా కాయవచీపయోగసముట్ఠాపికా అకుసలచేతనా **సమ్ఫప్పలాపో**. కాలేన వదతీతి **కాలవాదీ,** వత్తబ్బయుత్తకాలం సల్లక్ఖేత్వా వదతీతి అత్థో. భూతం తథం తచ్ఛం సభావమేవ వదతీతి **భూతవాదీ** . దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికత్థసన్నిస్సితమేవ కత్వా వదతీతి **అత్థవాదీ**. నవలోకుత్తరధమ్మసన్నిస్సితం కత్వా వదతీతి **ధమ్మవాదీ**. సంవరవినయపహానవినయసన్నిస్సితం కత్వా వదతీతి **వినయవాదీ**.

నిధానం వుచ్చతి ఠపనోకాసో, నిధానమస్స అత్థీతి **నిధానవతీ,** హదయే నిధాతబ్బయుత్తకం వాచం భాసితాతి అత్థో. **కాలేనా**తి ఏవరూపిం భాసమానోపి చ "అహం నిధానవతిం వాచం భాసిస్సామీ"తి న అకాలేన భాసతి, యుత్తకాలం పన అపేక్ఖిత్వావ భాసతీతి అత్థో. **సాపదేస**న్తి సఉపమం, సకారణన్తి అత్థో. **పరియన్తవతి**న్తి పరిచ్ఛేదం దస్సేత్వా యథాస్సా పరిచ్ఛేదో పఞ్ఞాయతి, ఏవం భాసతీతి అత్థో. **అత్థసంహిత**న్తి అనేకేహిపి నయేహి విభజన్తేన పరియాదాతుం అసక్కుణేయ్యతాయ అత్థసమ్పన్నం భాసతి. యం వా సో అత్థవాదీ అత్థం వదతి, తేన అత్థేన సహితత్తా అత్థసంహితం వాచం భాసతి, న అఞ్ఞం నిక్ఖిపిత్వా అఞ్ఞం భాసతీతి వుత్తం హోతి. **చతుద్దోసాపగతం వాచం భాసతీ**తి ముసావాదాదీహి చతూహి దోసేహి అపగతం వాచం భాసతి. **ద్వత్తింసాయ తిరచ్ఛానకథాయా**తి ద్వత్తింసాయ సగ్గమోక్ఖానం తిరచ్ఛానభూతాయ కథాయ.

దస కథావత్థూనీతి అప్పిచ్ఛతాదీని దస వివట్టనిస్సితాయ కథాయ వత్థుభూతాని కారణాని. **అప్పిచ్ఛకథ**న్తి ఏత్థ అప్పిచ్ఛోతి ఇచ్ఛావిరహితో అనిచ్ఛో నిత్తణ్హో. ఏత్థ హి బ్యఞ్జనం సావసేసం వియ, అత్థో పన నిరవసేసో. న హి ఖీణాసవస్స అణుమత్తాపి ఇచ్ఛా నామ అత్థి.

అపిచేత్థ అత్రిచ్ఛతా పాపిచ్ఛతా మహిచ్ఛతా అప్పిచ్ఛతాతి అయం భేదో వేదితబ్బో – తత్థ సకలాభే అతిత్తస్స పరలాభపత్థనా **అత్రిచ్ఛతా** నామ, తాయ సమన్నాగతస్స ఏకభాజనే పక్కపూవేపి అత్తనో పత్తే పతితే న సుపక్కో వియ ఖుద్దకో వియ చ ఖాయతి, స్వేవ పన పరస్స పత్తే పక్ఖిత్తో సుపక్కో వియ మహన్తో వియ చ ఖాయతి. అసన్తగుణసమ్భావనతా పన పటిగ్గహణే చ అమత్తఞ్ఞుతా **పాపిచ్ఛతా** నామ, సా "ఇధేకచ్చో అసద్ధో సమానో సద్ధోతి మం జనో జానాతూ"తిఆదినా (విభ॰ ౮౫౧) నయేన అత్రేవ ఆగతాయేవ. తాయ చ సమన్నాగతో పుగ్గలో కోహఞ్ఞే పతిట్ఠాతి. సన్తగుణసమ్భావనతా పన పటిగ్గహణే చ అమత్తఞ్ఞుతా **మహిచ్ఛతా** నామ, సాపి "ఇధేకచ్చో సద్ధో సమానో సద్ధోతి మం జనో జానాతూతి ఇచ్ఛతి, సీలవా సమానో సీలవాతి మం జనో జానాతూ"తి (విభ॰ ౮౫౧) ఇమినా నయేన ఆగతాయేవ. తాయ సమన్నాగతో పుగ్గలో దుస్సన్తప్పయో హోతి, విజాతమాతాపిస్స చిత్తం గహేతుం న సక్కోతి. తేనేతం వుచ్చతి –

> "అగ్గిక్ఖన్ధో సముద్దో చ, మహిచ్ఛో చాపి పుగ్గలో;
> సకటేన పచ్చయే దేతు, తయోపేతే అతప్పయా"తి. (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౫౨; అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౬౩; ఉదా॰ అట్ఠ॰ ౩౧);

సన్తగుణనిగూహనతా పన పటిగ్గహణే చ మత్తఞ్ఞుతా **అప్పిచ్ఛతా** నామ, తాయ సమన్నాగతో పుగ్గలో అత్తని విజ్జమానమ్పి గుణం పటిచ్ఛాదేతుకామతాయ సద్ధో సమానో "సద్ధోతి మం జనో జానాతూ"తి న ఇచ్ఛతి. సీలవా... పవివిత్తో... బహుస్సుతో... ఆరద్ధవీరియో... సమాధిసమ్పన్నో... పఞ్ఞవా... ఖీణాసవో సమానో "ఖీణాసవోతి మం జనో జానాతూ"తి న ఇచ్ఛతి సేయ్యథాపి **మజ్ఝన్తికత్థేరో**. ఏవం అప్పిచ్ఛో చ పన భిక్ఖు అనుప్పన్నం లాభం ఉప్పాదేతి, ఉప్పన్నం థావరం కరోతి, దాయకానం చిత్తం ఆరాధేతి, యథా యథా హి సో అత్తనో అప్పిచ్ఛతాయ అప్పం గణ్హాతి, తథా తథా తస్స వత్తే పసన్నా మనుస్సా బహూ దేన్తి.

అపరోపి చతుబ్బిధో అప్పిచ్ఛో పచ్చయఅప్పిచ్ఛో ధుతఙ్గఅప్పిచ్ఛో పరియత్తిఅప్పిచ్ఛో అధిగమఅప్పిచ్ఛోతి . తత్థ చతూసు పచ్చయేసు అప్పిచ్ఛో **పచ్చయఅప్పిచ్ఛో**. సో దాయకస్స వసం జానాతి, దేయ్యధమ్మస్స వసం జానాతి, అత్తనో థామం జానాతి. యది హి దేయ్యధమ్మో బహు హోతి, దాయకో అప్పం దాతుకామో, దాయకస్స వసేన అప్పం గణ్హాతి. దేయ్యధమ్మో అప్పో, దాయకో బహుం దాతుకామో, దేయ్యధమ్మస్స వసేన అప్పం గణ్హాతి. దేయ్యధమ్మోపి బహు, దాయకోపి బహుం దాతుకామో, అత్తనో థామం ఞత్వా పమాణేనేవ గణ్హాతి.

ధుతఙ్గసమాదానస్స అత్తని అత్థిభావం న జానాపేతుకామో **ధుతఙ్గఅప్పిచ్ఛో** నామ. యో పన బహుస్సుతభావం న జానాపేతుకామో, అయం **పరియత్తిఅప్పిచ్ఛో** నామ. యో పన సోతాపన్నాదీసు అఞ్ఞతరో హుత్వా సోతాపన్నాదిభావం జానాపేతుం న ఇచ్ఛతి, **అయం అధిగమఅప్పిచ్ఛో** నామ. ఖీణాసవో పన అత్రిచ్ఛతం పాపిచ్ఛతం మహిచ్ఛతం పహాయ సబ్బసో ఇచ్ఛాపటిపక్ఖభూతాయ అలోభసఙ్ఖాతాయ పరిసుద్ధాయ అప్పిచ్ఛతాయ సమన్నాగతత్తా అప్పిచ్ఛో నామ. "ఆవుసో, అత్రిచ్ఛతా పాపిచ్ఛతా మహిచ్ఛతాతి, ఇమే ధమ్మా పహాతబ్బాతి, తేసు ఆదీనవం దస్సేత్వా ఏవరూపం అప్పిచ్ఛతం సమాదాయ వత్తితబ్బ"న్తి వదన్తో అప్పిచ్ఛకథం కథేతి నామ.

సన్తుట్ఠికథన్తిఆదీసు విసేసత్థమేవ దీపయిస్సామ, యోజనా పన వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బా. **సన్తుట్ఠికథ**న్తి ఇతరీతరపచ్చయసన్తోసం నిస్సితం కథం. సో పనేస సన్తోసో ద్వాదసవిధో హోతి. సేయ్యథిదం – చీవరే యథాలాభసన్తోసో, యథాబలసన్తోసో, యథాసారుప్పసన్తోసోతి తివిధో. ఏవం పిణ్డపాతాదీసుపి.

తస్సాయం పభేదవణ్ణనా – ఇధ భిక్ఖు చీవరం లభతి సున్దరం వా అసున్దరం వా. సో తేనేవ యాపేతి, అఞ్ఞం న పత్థేతి, లభన్తోపి న గణ్హాతి. అయమస్స చీవరే **యథాలాభసన్తోసో**. అథ పన యో పకతిదుబ్బలో వా హోతి, ఆబాధజరాభిభూతో వా, గరుచీవరం పారుపన్తో కిలమతి. సో సభాగేన భిక్ఖునా సద్ధిం తం పరివత్తేత్వా లహుకేన యాపేన్తోపి సన్తుట్ఠోవ హోతి. అయమస్స చీవరే **యథాబలసన్తోసో**. అపరో పణీతపచ్చయలాభీ హోతి. సో పత్తుణ్ణచీవరాదీనం అఞ్ఞతరం మహగ్ఘచీవరం, బహూని వా పన చీవరాని లభిత్వా "ఇదం థేరానం చిరపబ్బజితానం, ఇదం బహుస్సుతానం అనురూపం, ఇదం గిలానానం, ఇదం అప్పలాభీనం హోతూ"తి దత్వా తేసం పురాణచీవరం వా సఙ్కారకూటాదితో వా నన్తకాని ఉచ్చినిత్వా తేహి సఙ్ఘాటిం కత్వా ధారేన్తోపి సన్తుట్ఠోవ హోతి. అయమస్స చీవరే **యథాసారుప్పసన్తోసో**.

ఇధ పన భిక్ఖు పిణ్డపాతం లభతి లూఖం వా పణీతం వా, సో తేనేవ యాపేతి, అఞ్ఞం న పత్థేతి, లభన్తోపి న గణ్హాతి. అయమస్స పిణ్డపాతే **యథాలాభసన్తోసో**. యో పన అత్తనో పకతివిరుద్ధం వా బ్యాధివిరుద్ధం వా పిణ్డపాతం లభతి, యేనస్స పరిభుత్తేన అఫాసు హోతి, సో తం సభాగస్స భిక్ఖునో దత్వా తస్స హత్థతో సప్పాయభోజనం భుఞ్జిత్వా సమణధమ్మం

కరోన్తోపి సన్తుట్ఠోవ హోతి. అయమస్స పిణ్డపాతే **యథాబలసన్తోసో**. అపరో బహుం పణీతం పిణ్డపాతం లభతి, సో తం చీవరం వియ థేరచిరపబ్బజితబహుస్సుతఅప్పలాభీగిలానానం దత్వా తేసం వా సేసకం పిణ్డాయ వా చరిత్వా మిస్సకాహారం భుఞ్జన్తోపి సన్తుట్ఠోవ హోతి. అయమస్స పిణ్డపాతే **యథాసారుప్పసన్తోసో**.

ఇధ పన భిక్ఖు సేనాసనం లభతి మనాపం వా అమనాపం వా, సో తేన నేవ సోమనస్సం న దోమనస్సం ఉప్పాదేతి, అన్తమసో తిణసన్థారకేనాపి యథాలద్ధేనేవ తుస్సతి. అయమస్స సేనాసనే **యథాలాభసన్తోసో**. యో పన అత్తనో పకతివిరుద్ధం వా బ్యాధివిరుద్ధం వా సేనాసనం లభతి, యత్థస్స వసతో అఫాసు హోతి, సో తం సభాగస్స భిక్ఖునో దత్వా తస్స సన్తకే సప్పాయసేనాసనే వసన్తోపి సన్తుట్ఠోవ హోతి. అయమస్స సేనాసనే **యథాబలసన్తోసో**.

అపరో మహాపుఞ్ఞో లేణమణ్డపకూటాగారాదీని బహూని పణీతసేనాసనాని లభతి, సో తం చీవరం వియ థేరచిరపబ్బజితబహుస్సుతఅప్పలాభీగిలానానం దత్వా యత్థ కత్థచి వసన్తోపి సన్తుట్ఠోవ హోతి. అయమస్స సేనాసనే **యథాసారుప్పసన్తోసో**. యోపి "ఉత్తమసేనాసనం నామ పమాదట్ఠానం, తత్థ నిసిన్నస్స థినమిద్ధం ఓక్కమతి, నిద్దాభిభూతస్స పున పటిబుజ్ఝతో పాపవితక్కా పాతుభవన్తీ"తి పటిసఞ్చిక్ఖిత్వా తాదిసం సేనాసనం పత్తమ్పి న సమ్పటిచ్ఛతి, సో తం పటిక్ఖిపిత్వా అబ్భోకాసరుక్ఖమూలాదీసు వసన్తోపి సన్తుట్ఠోవ హోతి. అయమస్స సేనాసనే **యథాసారుప్పసన్తోసో**.

ఇధ పన భిక్ఖు భేసజ్జం లభతి లూఖం వా పణీతం వా, సో యం లభతి, తేనేవ తుస్సతి, అఞ్ఞం న పత్థేతి, లభన్తోపి న గణ్హాతి. అయమస్స గిలానపచ్చయే **యథాలాభసన్తోసో**. యో పన తేలేన అత్థికో ఫాణితం లభతి, సో తం సభాగస్స భిక్ఖునో దత్వా తస్స హత్థతో తేలం గహేత్వా అఞ్ఞదేవ వా పరియేసిత్వా భేసజ్జం కరోన్తోపి సన్తుట్ఠోవ హోతి. అయమస్స గిలానపచ్చయే **యథాబలసన్తోసో**.

అపరో మహాపుఞ్ఞో బహుం తేలమధుఫాణితాదిపణీతభేసజ్జం లభతి, సో తం చీవరం వియ థేరచిరపబ్బజితబహుస్సుతఅప్పలాభీగిలానానం దత్వా తేసం ఆభతేన యేన కేనచి యాపేన్తోపి సన్తుట్ఠోవ హోతి. యో పన ఏకస్మిం భాజనే చతుమధురం ఠపేత్వా ఏకస్మిం ముత్తహరీతకం "గణ్హ, భన్తే, యదిచ్ఛసీ"తి వుచ్చమానో "సచస్స తేసు అఞ్ఞతరేనపి రోగో వూపసమ్మతి, అథ ముత్తహరీతకం నామ బుద్ధాదీహి వణ్ణిత"న్తి చతుమధురం పటిక్ఖిపిత్వా ముత్తహరీతకేన భేసజ్జం కరోన్తో పరమసన్తుట్ఠోవ హోతి. అయమస్స గిలానపచ్చయే **యథాసారుప్పసన్తోసో**. ఇమేసం పన పచ్చేకపచ్చయేసు తిణ్ణం తిణ్ణం సన్తోసానం యథాసారుప్పసన్తోసోవ అగ్గో. అరహా ఏకేకస్మిం పచ్చయే ఇమేహి తీహిపి సన్తుట్ఠోవ.

పవివేకకథన్తి పవివేకనిస్సితం కథం. తయో హి వివేకా కాయవివేకో చిత్తవివేకో ఉపధివివేకోతి. తత్థ ఏకో గచ్ఛతి, ఏకో తిట్ఠతి, ఏకో నిసీదతి, ఏకో సేయ్యం కప్పేతి, ఏకో గామం పిణ్డాయ పవిసతి, ఏకో పటిక్కమతి, ఏకో అభిక్కమతి, ఏకో చఙ్కమం అధిట్ఠాతి, ఏకో చరతి, ఏకో విహరతీతి అయం **కాయవివేకో** నామ. అట్ఠ సమాపత్తియో పన **చిత్తవివేకో** నామ. నిబ్బానం **ఉపధివివేకో** నామ.

వుత్తమ్పి హేతం – “కాయవివేకో చ వివేకట్ఠకాయానం నేక్ఖమ్మాభిరతానం. చిత్తవివేకో చ పరిసుద్ధచిత్తానం పరమవోదానప్పత్తానం. ఉపధివివేకో చ నిరుపధీనం పుగ్గలానం విసఙ్ఖారగతాన”న్తి (మహాని॰ ౫౭).

అసంసగ్గకథన్తి ఏత్థ పన సవనసంసగ్గో దస్సనసంసగ్గో సముల్లపనసంసగ్గో సమ్భోగసంసగ్గో కాయసంసగ్గోతి పఞ్చవిధో సంసగ్గో. తేసు ఇధ భిక్ఖు సుణాతి “అముకస్మిం గామే వా నిగమే వా ఇత్థీ వా కుమారీ వా అభిరూపా దస్సనీయా పాసాదికా పరమాయ వణ్ణపోక్ఖరతాయ సమన్నాగతా”తి, సో తం సుత్వా సంసీదతి విసీదతి, న సక్కోతి బ్రహ్మచరియం సన్ధారేతుం, సిక్ఖాదుబ్బల్యం అనావికత్వా హీనాయావత్తతి. ఏవం పరేహి కథియమానరూపాదిసమ్పత్తిం అత్తనా వా హసితలపితగీతసద్దం సుణన్తస్స సోతవిఞ్ఞాణవీథివసేన ఉప్పన్నో రాగో **సవనసంసగ్గో** నామ.

“ఇధ భిక్ఖు న హేవ ఖో సుణాతి, అపి చ ఖో సామం పస్సతి ఇత్థిం వా కుమారిం వా అభిరూపం దస్సనీయం పాసాదికం పరమాయ వణ్ణపోక్ఖరతాయ సమన్నాగతం, సో తం దిస్వా సంసీదతి విసీదతి, న సక్కోతి బ్రహ్మచరియం సన్ధారేతుం, సిక్ఖాదుబ్బల్యం అనావికత్వా హీనాయావత్తతి. ఏవం విసభాగరూపం ఓలోకేన్తస్స పన చక్ఖువిఞ్ఞాణవీథివసేన ఉప్పన్నరాగో **దస్సనసంసగ్గో** నామ.

అఞ్ఞమఞ్ఞం అల్లాపసల్లాపవసేన ఉప్పన్నరాగో పన **సముల్లపనసంసగ్గో** నామ. భిక్ఖునో భిక్ఖునియా సన్తకం భిక్ఖునియా వా భిక్ఖుస్స సన్తకం గహేత్వా పరిభోగకరణవసేన ఉప్పన్నరాగో **సమ్భోగసంసగ్గో** నామ. హత్థగ్గాహాదివసేన ఉప్పన్నరాగో పన **కాయసంసగ్గో** నామ. అరహా ఇమేహి పఞ్చహి సంసగ్గేహి చతూహిపి పరిసాహి సద్ధిం అసంసట్ఠో, గాహముత్తకో చేవ సంసగ్గముత్తకో చ. అసంసగ్గస్స వణ్ణం భణన్తో అసంసగ్గకథం కథేతి నామ.

వీరియారమ్భకథన్తి ఏత్థ యో పగ్గహితవీరియో పరిపుణ్ణకాయికచేతసికవీరియో హోతి, గమనే ఉప్పన్నం కిలేసం ఠానం పాపుణితుం న దేతి, ఠానే ఉప్పన్నం కిలేసం నిసజ్జం, నిసజ్జాయ ఉప్పన్నం కిలేసం సయనం పాపుణితుం న దేతి, దణ్డేన కణ్హసప్పం ఉప్పీళేత్వా గణ్హన్తో వియ అమిత్తం గీవాయ అక్కమన్తో వియ చ విచరతి, తాదిసస్స ఆరద్ధవీరియస్స వణ్ణం భణన్తో వీరియారమ్భకథం కథేతి నామ.

సీలకథన్తిఆదీసు సీలన్తి చతుపారిసుద్ధిసీలం. **సమాధీతి** విపస్సనాపాదకా అట్ఠ సమాపత్తియో. **పఞ్ఞాతి** లోకియలోకుత్తరఞాణం. **విముత్తీతి** అరహత్తఫలవిముత్తి. **విముత్తిఞాణదస్సనన్తి** ఏకూనవీసతివిధం పచ్చవేక్ఖణఞాణం. సీలాదీనం గుణం పకాసేన్తో సీలాదికథం కథేతి నామ.

సతిపట్ఠానకథన్తిఆదీని సబ్బజాలమతిచ్చ సో మునీతిపరియోసానాని పుబ్బే వుత్తానుసారేన వేదితబ్బాని.

౮౬. **నిరాసత్తీతి** నిత్తణ్హో. **వివేకదస్సీ ఫస్సేసూతి** పచ్చుప్పన్నేసు చక్ఖుసమ్ఫస్సాదీసు అత్తాదిభావవివేకం పస్సతి. **దిట్ఠీసు చ న నీయతీతి** ద్వాసట్ఠియా దిట్ఠీసు కాయచి దిట్ఠియా న నీయతి.

విపరిణతం వా వత్థుం న సోచతీతి పకతిభావం జహిత్వా నట్ఠే కిస్మిఞ్చి వత్థుస్మిం న సోకం ఆపజ్జతి. **విపరిణతస్మిం వాతి** వినస్సమానే వత్థుమ్హి.

చక్ఖుసమ్ఫస్సోతి చక్ఖుం వత్థుం కత్వా చక్ఖువిఞ్ఞాణసహజాతో ఫస్సో చక్ఖుసమ్ఫస్సో. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. ఏత్థ చ పురిమా చక్ఖుపసాదాదివత్థుకావ, మనోసమ్ఫస్సో హదయవత్థుకోపి అవత్థుకోపి సబ్బో చతుభూమకో ఫస్సో. **అధివచనసమ్ఫస్సో**తి పరియాయేన ఏతస్స నామం హోతియేవ . తయో హి అరూపినో ఖన్ధా సయం పిట్ఠివట్టకా హుత్వా అత్తనో సహజాతసమ్ఫస్సస్స అధివచనసమ్ఫస్సోతి నామం కరోన్తి. **పటిఘసమ్ఫస్సో**తి నిప్పరియాయేన పన పటిఘసమ్ఫస్సో నామ పఞ్చద్వారికఫస్సో. అధివచనసమ్ఫస్సో నామ మనోద్వారికఫస్సో. **సుఖవేదనీయో ఫస్సో**తి సుఖవేదనాయ హితో ఉప్పాదకో ఫస్సో. ఇతరద్వయేపి ఏసేవ నయో. **కుసలో ఫస్సో**తి ఏకవీసతికుసలచిత్తసహజాతో ఫస్సో. **అకుసలో**తి ద్వాదసఅకుసలసహజాతో ఫస్సో. **అబ్యాకతో**తి ఛత్తింసఅబ్యాకతసహజాతో ఫస్సో. **కామావచరో**తి చతుపఞ్ఞాసకామావచరసహజాతో ఫస్సో. **రూపావచరో**తి కుసలాదిపఞ్చదసరూపావచరసమ్పయుత్తో . **అరూపావచరో**తి కుసలాబ్యాకతవసేన ద్వాదసఅరూపావచరసమ్పయుత్తో.

సుఞ్ఞతోతి అనత్తానుపస్సనావసేన విపస్సన్తస్స ఉప్పన్నో మగ్గో సుఞ్ఞతో, తేన సహజాతో ఫస్సో సుఞ్ఞతో ఫస్సో. ఇతరద్వయేపి ఏసేవ నయో. **అనిమిత్తో**తి ఏత్థ అనిచ్చానుపస్సనావసేన విపస్సన్తస్స ఉప్పన్నో మగ్గో అనిమిత్తో. **అప్పణిహితో**తి దుక్ఖానుపస్సనావసేన విపస్సన్తస్స ఉప్పన్నో మగ్గో అప్పణిహితో. **లోకియో**తి లోకో వుచ్చతి లుజ్జనపలుజ్జనట్ఠేన వట్టో, తస్మిం పరియాపన్నభావేన లోకే నియుత్తోతి లోకియో, తేభూమకో ధమ్మో. **లోకుత్తరో**తి లోకతో ఉత్తరో ఉత్తిణ్ణోతి లోకుత్తరో, లోకే అపరియాపన్నభావేనపి లోకుత్తరో. **అత్తేన వా**తి అత్తభావేన వా. **అత్తనియేన వా**తి అత్తాయత్తేన వా.

౮౭. **పతిలీనో**తి రాగాదీనం పహీనత్తా తతో అపగతో. **అకుహకో**తి అవిమ్హాపకో తీహి కుహనవత్థూహి. **అపిహాలూ**తి అపిహనసీలో, పత్థనాతణ్హాయ రహితోతి వుత్తం హోతి. **అమచ్ఛరీ**తి పఞ్చమచ్ఛేరవిరహితో. **అప్పగబ్భో**తి కాయపాగబ్భియాదివిరహితో. **అజేగుచ్ఛో**తి సమ్పన్నసీలాదితాయ అజేగుచ్ఛనీయో అసేచనకో మనాపో. **పేసుణేయ్యే చ నో యుతో**తి ద్వీహి ఆకారేహి ఉపసంహరితబ్బే పిసుణకమ్మే అయుత్తో.

రాగస్స పహీనత్తాతి అరహత్తమగ్గేన రాగకిలేసస్స పహీనభావేన. **అస్మిమానో పహీనో హోతీ**తి అస్మీతి ఉన్నతిమానో సముచ్ఛేదవసేన పహీనో హోతి.

తీణి కుహనవత్థూనీతి తీణి విమ్హాపనకారణాని. **పచ్చయపటిసేవనసఙ్ఖాతం కుహనవత్థూ**తిఆదీసు చీవరాదీహి నిమన్తితస్స తదత్థికస్సేవ సతో పాపిచ్ఛతం నిస్సాయ పటిక్ఖిపనేన తే చ గహపతికే అత్తని సుప్పతిట్ఠితపసాదే ఞత్వా పున తేసం “అహో అయ్యో అప్పిచ్ఛో, న కిఞ్చి పటిగ్గణ్హితుం ఇచ్ఛతి, సులద్ధం వత నో అస్స, సచే అప్పమత్తకమ్పి కిఞ్చి పటిగ్గణ్హేయ్యా”తి నానావిధేహి ఉపాయేహి పణీతాని చీవరాదీని ఉపనేన్తానం తదనుగ్గహకామతంయేవ ఆవికత్వా పటిగ్గహణేన చ తతో పభుతి అపి సకటభారేహి ఉపనామనహేతుభూతం విమ్హాపనం **పచ్చయపటిసేవనసఙ్ఖాతం కుహనవత్థూ**తి వేదితబ్బం. పాపిచ్ఛస్సేవ పన సతో సమ్భావనాధిప్పాయేన కతేన ఇరియాపథేన విమ్హాపనం **ఇరియాపథసఙ్ఖాతం కుహనవత్థూ**తి వేదితబ్బం. పాపిచ్ఛస్సేవ పన సతో ఉత్తరిమనుస్సధమ్మాధిగమపరిదీపనవాచాయ తథా తథా విమ్హాపనం **సామన్తజప్పనసఙ్ఖాతం కుహనవత్థూ**తి వేదితబ్బం.

కతమం పచ్చయపటిసేవనసఙ్ఖాతన్తి ఏత్థ పచ్చయపటిసేవనన్తి ఏవం సఙ్ఖాతం పచ్చయపటిసేవనసఙ్ఖాతం. **నిమన్తేన్తీతి** ఇధ గహపతికా "భిక్ఖం గణ్హథా"తి భిక్ఖూ నిమన్తేన్తి. అయమేవ వా పాఠో. "నిమన్తేతీ"తి వా "వదన్తీ"తి వా కేచి పఠన్తి. తాదిసే నిమన్తాపేన్తి. నిమన్తేన్తీతి పాఠస్స సమ్భవో దట్ఠబ్బో. **చీవరం పచ్చక్ఖాతీతి** చీవరం పటిక్ఖిపతి. **ఏతం సారుప్పం, యం సమణో**తి యం చీవరధారణం సమణో కరోతి, ఏతం సారుప్పం అనుచ్ఛవికం. **పాపణికా వా నన్తకానీతి** ఆపణద్వారే పతికాని అన్తవిరహితాని పిలోతికాని. **ఉచ్చినిత్వాతి** సంకడ్ఢిత్వా. **ఉఞ్ఛాచరియాయాతి** భిక్ఖాచరణేన. **పిణ్డియాలోపేనాతి** పిణ్డం కత్వా లద్ధఆలోపేన. **పూతిముత్తేన వాతి** గోముత్తేన వా. **ఓసధం కరేయ్యాతి** భేసజ్జకిచ్చం కరేయ్య. **తదుపాదాయాతి** తతో పట్ఠాయ. **ధుతవాదోతి** ధుతగుణవాదీ. **భియ్యో భియ్యో నిమన్తేన్తీతి** ఉపరూపరి నిమన్తేన్తి. **సమ్ముఖీభావాతి** సమ్ముఖీభావేన, విజ్జమానతాయాతి అత్థో. **పసవతీతి** పటిలభతి. సద్ధాయ సమ్ముఖీభావేన సక్కా కాతున్తి "**సద్ధాయ సమ్ముఖీభావా**"తిఆదిమాహ. దేయ్యధమ్మా సులభా దక్ఖిణేయ్యా చ, సద్ధా పన దుల్లభా. పుథుజ్జనస్స హి సద్ధా అథావరా, పదవారే పదవారే నానా హోతి. తేనేవస్స మహామోగ్గల్లానసదిసోపి అగ్గసావకో పాటిభోగో భవితుం అసక్కోన్తో ఆహ "ద్విన్నం ఖో నేసం ఆవుసో ధమ్మానం పాటిభోగో భోగానఞ్చ జీవితస్స చ, సద్ధాయ పన త్వం పాటిభోగో"తి.

ఏవం తుమ్హే పుఞ్ఞేన పరిబాహిరా భవిస్సథాతి ఏత్థ **పుఞ్ఞేనాతి** నిస్సక్కత్థే కరణవచనం. పుఞ్ఞతో పరిహీనా పరమ్ముఖా భవిస్సథ. **భాకుటికాతి** ముఖానం పధానపురిమట్ఠితభావదస్సనేన భాకుటికరణం, ముఖసఙ్కోచోతి వుత్తం హోతి. భాకుటికరణం సీలమస్సాతి **భాకుటికో,** భాకుటికస్స భావో **భాకుటియం. కుహనాతి** విమ్హాపనా. కుహస్స ఆయనా **కుహాయనా**. కుహితస్స భావో **కుహితత్తం.**

పాపిచ్ఛోతి అసన్తగుణదీపనకామో. **ఇచ్ఛాపకతోతి** ఇచ్ఛాయ అపకతో, ఉపద్దుతోతి అత్థో. **సమ్భావనాధిప్పాయోతి** బహుమానజ్ఝాసయో. **గమనం సణ్ఠపేతీతి** అభిక్కమాదిగమనం అభిసఙ్ఖరోతి, పాసాదికభావం కరోతీతి వుత్తం హోతి. ఇతరేసుపి ఏసేవ నయో. **పణిధాయ గచ్ఛతీతి** పత్థనం ఠపేత్వా గచ్ఛతి. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. **సమాహితో వియ గచ్ఛతీతి** ఉపచారప్పత్తో వియ గచ్ఛతి. సేసేసుపి ఏసేవ నయో.

ఆపాథకజ్ఝాయీవ హోతీతి సమ్ముఖా ఆగతానం మనుస్సానం ఝానం సమాపజ్జన్తో వియ సన్తభావం దస్సేతి. **ఇరియాపథస్సాతి** చతుఇరియాపథస్స. **ఆఠపనాతి** ఆదిట్ఠపనా, ఆదరేన వా ఠపనా. **ఠపనాతి** ఠపనాకారో. **సణ్ఠపనాతి** అభిసఙ్ఖరణం, పాసాదికభావకరణన్తి వుత్తం హోతి. **అరియధమ్మసన్నిస్సితన్తి** లోకుత్తరధమ్మపటిబద్ధం. **కుఞ్చికన్తి** అవాపురణం. **మిత్తాతి** సినేహవన్తో. **సన్దిట్ఠాతి** దిట్ఠమత్తా. **సమ్భత్తాతి** దళ్హమిత్తా. **ఉద్దణ్డేతి** ఏకో పతిస్సయవిసేసో.

కోరజికకోరజికోతి సఙ్కోచసఙ్కోచకో, అతిసఙ్కోచకోతి వుత్తం హోతి. "కోరచకకోరచకో"తి వా పాఠో. **భాకుటికభాకుటికోతి** అతివియ ముఖసఙ్కోచనసీలో. **కుహకకుహకోతి** అతివియ విమ్హాపకో. **లపకలపకోతి** అతివియ సల్లాపకో. **ముఖసమ్భావికోతి** అత్తనో ముఖవసేన అఞ్ఞేహి సహ సమ్భావికో, అప్పితచిత్తోతి ఏకే. **సన్తానన్తి** కిలేససన్తతాయ సన్తానం. **సమాపత్తీనన్తి** సమాపజ్జితబ్బానం. **గమ్భీరన్తి** నిన్నపతిట్ఠానం. **గూళ్హన్తి** దస్సేతుం దుక్ఖం. **నిపుణన్తి** సుఖుమం. **పటిచ్ఛన్నన్తి** పదత్థేన దుప్పటివిజ్ఝాధిప్పాయం. **లోకుత్తరన్తి** ధమ్మదీపకం. **సుఞ్ఞతాపటిసఞ్ఞుత్తన్తి** నిబ్బానపటిసఞ్ఞుత్తం. అథ వా **లోకుత్తరసుఞ్ఞతాపటిసఞ్ఞుత్తన్తి** లోకుత్తరధమ్మభూతనిబ్బానపటిసఞ్ఞుత్తం.

కాయికం పాగబ్భియన్తి కాయే భవం కాయికం. వాచసికచేతసికేసుపి ఏసేవ నయో. **అచిత్తీకారకతోతి** బహుమానకిరియరహితో. **అనుపాహనానం చఙ్కమన్తానన్తి** ఉపాహనవిరహితానం చఙ్కమన్తానం సమీపే, అనాదరే వా సామివచనం. **సఉపాహనోతి** ఉపాహనారూళ్హో హుత్వా చఙ్కమతి. **నీచే చఙ్కమే చఙ్కమన్తానన్తి** అకతపరిచ్ఛేదాయ భూమియా చఙ్కమన్తే పరిచ్ఛేదం కత్వా వాలుకం ఆకిరిత్వా ఆలమ్బనం యోజేత్వా కతచఙ్కమే నీచేపి చఙ్కమే చఙ్కమన్తే. **ఉచ్చే చఙ్కమే చఙ్కమతీతి** ఇట్ఠకచయనసమ్పన్నే వేదికాపరిక్ఖిత్తే ఉచ్చే చఙ్కమే చఙ్కమతి. సచే పాకారపరిక్ఖిత్తో హోతి ద్వారకోట్ఠకయుత్తో, పబ్బతన్తరవనన్తరభూమన్తరస్స వా సుప్పటిచ్ఛన్నో, తాదిసే చఙ్కమే చఙ్కమితుం వట్టతి, అప్పటిచ్ఛన్నేపి ఉపచారం ముఞ్చిత్వా వట్టతి. **ఘట్టయన్తోపి తిట్ఠతీతి** అతిసమీపే తిట్ఠతి. **పురతోపి తిట్ఠతీతి** పురత్థిమతోపి తిట్ఠతి. **ఠితకోపి భణతీతి** ఖాణుకో వియ అనోనమిత్వా భణతి. **బాహావిక్ఖేపకోతి** బాహుం ఖిపిత్వా ఖిపిత్వా భణతి.

అనుపఖజ్జాతి సబ్బేసం నిసిన్నట్ఠానం పవిసిత్వా. **నవేపి భిక్ఖూ ఆసనేన పటిబాహతీతి** అత్తనో పత్తాసనే అనిసీదిత్వా పురే వా పచ్ఛా వా పవిసన్తో ఆసనేన పటిబాహతి నామ.

అనాపుచ్ఛమ్పి కట్ఠం పక్ఖిపతీతి అనాపుచ్ఛిత్వా అనపలోకేత్వా అగ్గిమ్హి దారుం ఖిపతి. **ద్వారం పిదహతీతి** జన్తాఘరే పిదహతి.

ఓతరతీతి ఉదకతిత్థం పవిసతి. **న్హాయతీతి** సరీరం సినేహేతి. **ఉత్తరతీతి** ఉదకతిత్థతో తీరం ఉగ్గచ్ఛతి.

వోక్కమ్మాపీతి అతిక్కమిత్వాపి. **ఓవరకానీతి** గబ్భే పతిట్ఠితసయనఘరాని.

గూళ్హానీతి పటిచ్ఛన్నాని. **పటిచ్ఛన్నానీతి** అఞ్ఞేహి పటిచ్ఛాదితాని.

అనజ్ఝిట్ఠో వాతి థేరేహి "ధమ్మం భణాహీ"తి అనాణత్తో అనాయాచితో చ.

పాపధమ్మోతి లామకధమ్మో. **అసుచిసఙ్కసరసమాచారోతి** అఞ్ఞేహి "అయం దుస్సీలో"తి సఙ్కాయ సరితబ్బో ఆచారో సంయోగో ఏతస్సాతి అసుచిసఙ్కసరసమాచారో. సఙ్కస్సరసమాచారోతి సకారం సంయోగం కత్వాపి పఠన్తి. **పటిచ్ఛన్నకమ్మన్తోతి** పటిచ్ఛాదితకాయవచీకమ్మన్తో. **అస్సమణోతి** న సమణో. **సమణపటిఞ్ఞోతి** "అహం సమణో"తి పటిజానన్తో. **అబ్రహ్మచారీతి** సేట్ఠచరియా విరహితో. **బ్రహ్మచారిపటిఞ్ఞోతి** వుత్తపటిపక్ఖో. **అన్తోపూతీతి** అబ్భన్తరే కుసలధమ్మవిరహితత్తా అన్తోపూతిభావమాపన్నో. **అవస్సుతోతి** రాగేన తిన్తో. **కసమ్బుజాతోతి** సఙ్కారసభావో. **ఆచారగోచరసమ్పన్నోతి** ఏత్థ భిక్ఖు సగారవో సప్పతిస్సో హిరోత్తప్పసమ్పన్నో సునివత్థో సుపారుతో పాసాదికేన అభిక్కన్తేన పటిక్కన్తేన ఆలోకితేన విలోకితేన సమిఞ్జితేన పసారితేన ఓక్ఖిత్తచక్ఖు ఇరియాపథసమ్పన్నో ఇన్ద్రియేసు గుత్తద్వారో భోజనే మత్తఞ్ఞూ జాగరియమనుయుత్తో సతిసమ్పజఞ్ఞేన సమన్నాగతో అప్పిచ్ఛో సన్తుట్ఠో ఆరద్ధవీరియో ఆభిసమాచారికేసు సక్కచ్చకారీ గరుచిత్తీకారబహులో విహరతి, అయం వుచ్చతి ఆచారో. ఏవం తావ ఆచారో వేదితబ్బో.

గోచరో పన తివిధో ఉపనిస్సయగోచరో ఆరక్ఖగోచరో ఉపనిబన్ధగోచరోతి. తత్థ కతమో **ఉపనిస్సయగోచరో**? దసకథావత్థుగుణసమన్నాగతో కల్యాణమిత్తో, యం నిస్సాయ అస్సుతం సుణాతి, సుతం పరియోదాపేతి, కఙ్ఖం వితరతి,

దిట్ఠిం ఉజుం కరోతి, చిత్తం పసాదేతి; యస్స వా పన అనుసిక్ఖమానో సద్ధాయ వడ్ఢతి, సీలేన, సుతేన, చాగేన, పఞ్ఞాయ వడ్ఢతి. అయం వుచ్చతి ఉపనిస్సయగోచరో.

కతమో **ఆరక్ఖగోచరో**? ఇధ భిక్ఖు అన్తరఘరం పవిట్ఠో వీథిం పటిపన్నో ఓక్ఖిత్తచక్ఖు యుగమత్తదస్సావీ సుసంవుతో గచ్ఛతి, న హత్థిం ఓలోకేన్తో, న అస్సం, న రథం, న పత్తిం, న ఇత్థిం, న పురిసం ఓలోకేన్తో, న ఉద్ధం ఉల్లోకేన్తో, న అధో ఓలోకేన్తో, న దిసావిదిసం పేక్ఖమానో గచ్ఛతి. అయం వుచ్చతి ఆరక్ఖగోచరో.

కతమో **ఉపనిబన్ధగోచరో**? చత్తారో సతిపట్ఠానా యత్థ చిత్తం ఉపనిబన్ధతి. వుత్తఞ్హేతం భగవతా – "కో చ, భిక్ఖవే, భిక్ఖునో గోచరో సకో పేత్తికో విసయో? యదిదం చత్తారో సతిపట్ఠానా"తి (సం. ని. ౫.౩౭౨), అయం వుచ్చతి ఉపనిబన్ధగోచరోతి. ఇతి ఇమినా చ ఆచారేన ఇమినా చ గోచరేన ఉపేతో...పే.... సమన్నాగతో. తేనపి వుచ్చతి ఆచారగోచరసమ్పన్నోతి.

అణుమత్తేసు వజ్జేసు భయదస్సావీతి అణుప్పమాణేసు అసఞ్చిచ్చ ఆపన్నసేఖియఅకుసలచిత్తుప్పాదాదిభేదేసు వజ్జేసు భయదస్సనసీలో. **సమాదాయ సిక్ఖతి సిక్ఖాపదేసూ**తి యంకిఞ్చి సిక్ఖాపదేసు సిక్ఖితబ్బం, తం సబ్బం సమ్మా ఆదాయ సిక్ఖతి. ఏత్థ చ "పాతిమోక్ఖసంవరసంవుతో"తి ఏత్తావతా చ పుగ్గలాధిట్ఠానాయ దేసనాయ పాతిమోక్ఖసంవరసీలం దస్సితం. "ఆచారగోచరసమ్పన్నో"తిఆది పన సబ్బం యథాపటిపన్నస్స తం సీలం సమ్పజ్జతి, తం పటిపత్తిం దస్సేతుం వుత్తన్తి వేదితబ్బం.

౮౮. **సాతియేసు అనస్సావీ**తి సాతవత్థూసు కామగుణేసు తణ్హాసన్థవవిరహితో. **సణ్హో**తి సణ్హేహి కాయకమ్మాదీహి సమన్నాగతో. **పటిభానవా**తి పరియత్తిపరిపుచ్ఛాధిగమపటిభానేహి సమన్నాగతో. **న సద్ధో**తి సామం అధిగతధమ్మం న కస్సచి సద్దహతి. **న విరజ్జతీ**తి ఖయా రాగస్స విరత్తత్తా ఇదాని న విరజ్జతి.

యేసం ఏసాతి యేసం పుగ్గలానం సాతవత్థూసు కామగుణేసు ఇచ్ఛా తణ్హా. **అప్పహీనా**తి సన్థవసమ్పయుత్తా తణ్హా అరహత్తమగ్గేన అప్పహీనా. **తేసం చక్ఖుతో రూపతణ్హా సవతీ**తి ఏతేసం చక్ఖుద్వారతో పవత్తజవనవీథిసమ్పయుత్తా రూపారమ్మణా తణ్హా ఉప్పజ్జతి. **ఆసవతీ**తి ఓకాసతో యావ భవగ్గా ధమ్మతో యావ గోత్రభూ సవతి. **సన్దతీ**తి నదీసోతం వియ అధోముఖం సన్దతి. **పవత్తతీ**తి పునప్పునం ఉప్పత్తివసేన పవత్తతి. సేసద్వారేసుపి ఏసేవ నయో. సుక్కపక్ఖే వుత్తవిపరియాయేన తణ్హా అరహత్తమగ్గేన సుప్పహీనా. తేసం చక్ఖుతో రూపతణ్హా న సవతి.

సణ్హేన కాయకమ్మేన సమన్నాగతోతి అఫరుసేన ముదునా కాయకమ్మేన సమఙ్గీభూతో ఏకీభూతో. **వచీకమ్మా**దీసుపి ఏసేవ నయో. **సణ్హేహి సతిపట్ఠానేహీ**తిఆదీసు సతిపట్ఠానాదయో లోకియలోకుత్తరమిస్సకా. పరియాపుణనఅత్థాదిపరిపుచ్ఛాలోకియలోకుత్తరధమ్మాధిగమవసేన సల్లక్ఖణవిభావనవవత్థానకరణసమత్థా తిస్సో పటిభానప్పభేదసఙ్ఖాతా పఞ్ఞా యస్స అత్థి, సో **పటిభానవా. తస్స పరియత్తిం నిస్సాయ పటిభాయతీ**తి తస్స పుగ్గలస్స పరియాపుణనం అల్లీయిత్వా ఞాణం జాయతి ఞాణం అభిముఖం హోతి. **చత్తారో సతిపట్ఠానా**తి సత్తతింస బోధిపక్ఖియధమ్మా లోకియలోకుత్తరమిస్సకవసేన వుత్తా. మగ్గఫలాని నిబ్బత్తితలోకుత్తరవసేన. చతస్సో పటిసమ్భిదాయో ఛ చ అభిఞ్ఞాయో విమోక్ఖన్తికవసేన వుత్తాతి ఞాతబ్బా.

తత్థ **చతస్సో పటిసమ్భిదాయోతి** చత్తారో ఞాణప్పభేదాతి అత్థో. ఇద్ధివిధాదిఆసవక్ఖయపరియోసానాని అధికాని ఛ ఞాణాని. **తస్సాతి** పరస్స, అత్థో పటిభాయతీతి సమ్బన్ధో. **అత్థోతి** సఙ్ఖేపతో హేతుఫలం. తఞ్హి యస్మా హేతుఅనుసారేన అరీయతి అధిగమీయతి పాపుణీయతి, తస్మా అత్థోతి వుచ్చతి. పభేదతో పన యంకిఞ్చి పచ్చయుప్పన్నం నిబ్బానం భాసితత్థో విపాకో కిరియాతి ఇమే పఞ్చ ధమ్మా అత్థోతి వేదితబ్బా, తం అత్థం పచ్చవేక్ఖన్తస్స సో అత్థో పభేదతో ఞాతో పాకటో హోతి. **ధమ్మోతి** సఙ్ఖేపతో పచ్చయో. సో హి యస్మా తం తం విదహతి పవత్తేతి చేవ పాపేతి చ, తస్మా ధమ్మోతి వుచ్చతి. పభేదతో పన యో కోచి ఫలనిబ్బత్తకో హేతు అరియమగ్గో భాసితం కుసలం అకుసలన్తి ఇమే పఞ్చ ధమ్మా ధమ్మోతి వేదితబ్బా, తం ధమ్మం పచ్చవేక్ఖన్తస్స సో ధమ్మో పభేదతో ఞాతో పాకటో హోతి, తస్మిం అత్థే చ ధమ్మే చ యా సభావనిరుత్తి అబ్యభిచారీ వోహారో, తస్స అభిలాపే భాసనే ఉదీరణే తం లపితం భాసితం ఉదీరితం సభావనిరుత్తిసద్దం ఆరమ్మణం కత్వా పచ్చవేక్ఖన్తస్స సా నిరుత్తి ఞాతా పాకటా హోతి.

ఏత్థ **అత్థే ఞాతే అత్థో పటిభాయతీ**తి ఇదాని తస్స సద్దం ఆహరిత్వా వుత్తప్పభేదే అత్థే పాకటీభూతే వుత్తప్పభేదో అత్థో తస్స పుగ్గలస్స పటిభాయతి ఞాణాభిముఖో హోతి. **ధమ్మే ఞాతే ధమ్మో పటిభాయతీ**తి వుత్తప్పభేదే ధమ్మే పాకటీభూతే వుత్తప్పభేదో ధమ్మో పటిభాయతి. **నిరుత్తియా ఞాతాయ నిరుత్తి పటిభాయతీ**తి వుత్తప్పభేదాయ నిరుత్తియా పాకటాయ వుత్తప్పభేదా నిరుత్తి పటిభాయతి. **ఇమేసు తీసు ఞాణేసు ఞాణన్తి** అత్థధమ్మనిరుత్తీసు ఇమేసు తీసు సబ్బత్థకఞాణమారమ్మణం కత్వా పచ్చవేక్ఖన్తస్స తేసు తీసు ఞాణేసు పభేదగతం ఞాణం, యథావుత్తేసు వా తేసు తీసు ఞాణేసు గోచరకిచ్చాదివసేన విత్థారగతం ఞాణం పటిభానపటిసమ్భిదా. **ఇమాయ పటిభానపటిసమ్భిదాయాతి** ఇమాయ వుత్తప్పకారాయ యథావుత్తవిత్థారపఞ్ఞాయ ఉపేతో హోతి. **సో వుచ్చతి పటిభానవాతి** నిగమేన్తో ఆహ. **యస్స పరియత్తి నత్థీ**తి పరియత్తి నామ బుద్ధవచనం. తఞ్హి ఉగ్గణ్హన్తస్స పటిసమ్భిదా విసదా హోన్తి. యస్స పుగ్గలస్స ఏవరూపా పరియత్తి నత్థి. **పరిపుచ్ఛా నత్థీ**తి పరిపుచ్ఛా నామ పాళిఅట్ఠకథాదీసు గణ్ఠిపదఅత్థపదవినిచ్ఛయకథా. ఉగ్గహితపాళిఆదీసు హి అత్థం కథేన్తస్స పటిసమ్భిదా విసదా హోన్తి. **అధిగమో నత్థీ**తి అధిగమో నామ అరహత్తప్పత్తి. అరహత్తఞ్హి పత్తస్స పటిసమ్భిదా విసదా హోన్తి. యస్స వుత్తప్పకారా తివిధా సమ్పత్తి నత్థి. **కిం తస్స పటిభాయిస్సతీ**తి కేన కారణేన తస్స పుగ్గలస్స పభేదగతం ఞాణం ఉపట్ఠహిస్సతి.

సామన్తి సయమేవ. **సయం అభిఞ్ఞాతన్తి** సయమేవ తేన ఞాణేన అవగమితం. **అత్తపచ్చక్ఖం ధమ్మన్తి** అత్తనా పటివిజ్ఝితం పచ్చవేక్ఖితం ధమ్మం. **న కస్సచి సద్దహతీ**తి అత్తపచ్చక్ఖతాయ పరేసం న సద్దహతి, సద్ధాయ న గచ్ఛతి. **అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా**తిఆదికం ద్వాదసపదికపచ్చయాకారదస్సనవసేన వుత్తం. **అవిజ్జానిరోధా**తిఆదయో సంసారనివత్తిం సన్ధాయ వుత్తా. **ఇదం దుక్ఖన్తి**ఆది సచ్చదస్సనవసేన. **ఇమే ఆసవా**తిఆదయో అపరేన పరియాయేన కిలేసవసేన పచ్చయదస్సనవసేన. **ఇమే ధమ్మా అభిఞ్ఞేయ్యా**తిఆదయో
అభిఞ్ఞేయ్యపరిఞ్ఞేయ్యపహాతబ్బభావేతబ్బసచ్ఛికాతబ్బధమ్మానం దస్సనవసేన. **ఛన్నం ఫస్సాయతనానన్తి**ఆదయో ఫస్సాయతనానం ఉప్పత్తిఞ్చ అత్థఙ్గమఞ్చ అస్సాదఞ్చ ఉపద్దవఞ్చ నిస్సరణఞ్చ దస్సనవసేన. **పఞ్చన్నం ఉపాదానక్ఖన్ధానం** పఞ్చవీసతివిధేన ఉదయఞ్చ వయఞ్చ, తేసు ఛన్దరాగవసేన అస్సాదఞ్చ, తేసం విపరిణామం ఆదీనవఞ్చ, నిస్సరణసఙ్ఖాతం నిబ్బానఞ్చ. **చతున్నం మహాభూతానం** అవిజ్జాదిసముదయఞ్చ, అవిజ్జాదినిరోధే అత్థఙ్గమఞ్చ ఏవమాదిదస్సనవసేన వుత్తా. ఏతే ధమ్మా తత్థ తత్థ వుత్తనయేన వేదితబ్బా.

అమతోగధన్తి నత్థి ఏతస్స మరణసఙ్ఖాతం మతన్తి అమతం. కిలేసవిసపటిపక్ఖత్తా అగదన్తిపి అమతం. తస్మిం నిన్నతాయ **అమతోగధం. అమతపరాయనన్తి** వుత్తప్పకారం అమతం పరం అయనం గతి పతిట్ఠా అస్సాతి అమతపరాయనం. **అమతపరియోసానన్తి** తం అమతం సంసారస్స నిట్ఠాభూతత్తా పరియోసానమస్సాతి అమతపరియోసానం.

౮౯. **లాభకమ్యా న సిక్ఖతీతి** లాభపత్థనాయ సుత్తన్తాదీని న సిక్ఖతి. **అవిరుద్ధో చ తణ్హాయ, రసేసు నానుగిజ్ఝతీతి** విరోధాభావేన చ అవిరుద్ధో హుత్వా తణ్హాయ మూలరసాదీసు గేధం నాపజ్జతి.

కేన ను ఖోతి లాభపత్థనాయ కారణచిన్తేన పిహస్స పరియేసనే నిపాతో. **లాభాభినిబ్బత్తియాతి** చతున్నం పచ్చయానం విసేసేన ఉప్పత్తియా. **లాభం పరిపాచేన్తోతి** పచ్చయే పరిపాచయన్తో.

అత్తదమత్థాయాతి విపస్సనాసమ్పయుత్తాయ పఞ్ఞాయ అత్తనో దమనత్థాయ. **అత్తసమత్థాయాతి** సమాధిసమ్పయుత్తాయ పఞ్ఞాయ అత్తనో సమాధానత్థాయ. **అత్తపరినిబ్బాపనత్థాయాతి** దువిధేనాపి ఞాణేన అత్తనో అనుపాదాపరినిబ్బానత్థాయ. వుత్తఞ్హేతం "అనుపాదాపరినిబ్బానత్థం ఖో ఆవుసో భగవతి బ్రహ్మచరియం వుస్సతీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౫౯). **అప్పిచ్ఛఞ్ఞేవ నిస్సాయాతి** ఏత్థ పచ్చయఅప్పిచ్ఛో అధిగమఅప్పిచ్ఛో పరియత్తిఅప్పిచ్ఛో ధుతఙ్గఅప్పిచ్ఛోతి చత్తారో అప్పిచ్ఛా, తేసం నానత్థం హేట్ఠా విత్థారితం ఏవ, తం అప్పిచ్ఛం అల్లీయిత్వా. **సన్తుట్ఠిఞ్ఞేవాతి** చతూసు పచ్చయేసు చ తివిధం సన్తోసం అల్లీయిత్వా, ఏతేసం విభాగో హేట్ఠా విత్థారితోయేవ. **సల్లేఖఞ్ఞేవాతి** కిలేసలేఖనం. **ఇదమత్థితఞ్ఞేవాతి** ఇమేహి కుసలధమ్మేహి అత్థి ఇదమత్థి, తస్స భావో ఇదమత్థితా, తం ఇదమత్థితంయేవ నిస్సాయ అల్లీయిత్వా.

రసోతి నిద్దేసస్స ఉద్దేసపదం. **మూలరసోతి** యంకిఞ్చి మూలం పటిచ్చ నిబ్బత్తరసో. **ఖన్ధరసాదీసుపి** ఏసేవ నయో. **అమ్బిలన్తి** తక్కమ్బిలాది. **మధురన్తి** ఏకన్తతో గోసప్పిఆది. మధు పన కసావయుత్తం చిరనిక్ఖిత్తం కసావం హోతి, ఫాణితం ఖారియుత్తం చిరనిక్ఖిత్తం ఖారియం హోతి. సప్పి పన చిరనిక్ఖిత్తం వణ్ణగన్ధే జహన్తమ్పి రసం న జహతీతి తదేవ ఏకన్తమధురం. **తిత్తకన్తి** నిమ్బపణ్ణాది. **కటుకన్తి** సిఙ్గివేరమరిచాది. **లోణికన్తి** సాముద్దికలోణాది. **ఖారికన్తి** వాతిఙ్గణకళీరాది. **లమ్బికన్తి** బదరామలకకపిట్ఠసాలవాది. **కసావన్తి** హరీతకాది. ఇమే సబ్బేపి రసా వత్థువసేన వుత్తా. తంతంవత్థుకో పనేత్థ రసో చ అమ్బిలాదీని నామేహి వుత్తోతి వేదితబ్బో. **సాదూతి** ఇట్ఠరసో. **అసాదూతి** అనిట్ఠరసో. ఇమినా పదద్వయేన సబ్బోపి రసో పరియాదిన్నో. **సీతన్తి** సీతరసో. **ఉణ్హన్తి** ఉణ్హరసో. ఏవమయం మూలరసాదినా భేదేన భిన్నోపి రసో లక్ఖణాదీహి అభిన్నోయేవ. సబ్బోపి హేస జివ్హాపటిహననలక్ఖణో, జివ్హావిఞ్ఞాణస్స విసయభావరసో, తస్సేవ గోచరపచ్చుపట్ఠానో. **తే జివ్హగ్గేన రసగ్గానీతి** ఏతే సమణబ్రాహ్మణా పసాదజివ్హగ్గేన ఉత్తమరసాని. **పరియేసన్తాతి** గవేసమానా. **ఆహిణ్డన్తీతి** తత్థ తత్థ విచరన్తి. **తే అమ్బిలం లభిత్వా అనమ్బిలం పరియేసన్తీతి** తక్కాదిఅమ్బిలం లద్ధా అనమ్బిలం గవేసన్తి. ఏవం సబ్బం పరివత్తేత్వా పరివత్తేత్వా యోజితం.

పటిసఙ్ఖా యోనిసో ఆహారం ఆహారేతీతి పటిసఙ్ఖానపఞ్ఞాయ జానిత్వా ఉపాయేన ఆహారం ఆహారేతి. ఇదాని ఉపాయం దస్సేతుం ''**నేవ దవాయా**''తిఆది వుత్తం.

తత్థ **నేవ దవాయా**తి దవత్థాయ న ఆహారేతి. తత్థ నటలఙ్ఘకాదయో దవత్థాయ ఆహారేన్తి నామ. యఞ్హి భోజనం భుత్తస్స నచ్చగీతకబ్బసిలోకసఙ్ఖాతో దవో అతిరేకతరేన పటిభాతి, తం భోజనం అధమ్మేన విసమేన పరియేసిత్వా తే ఆహారేన్తి. అయం పన భిక్ఖు న ఏవమాహారేతి.

న మదాయాతి మానమదపురిసమదానం వడ్ఢనత్థాయ న ఆహారేతి. తత్థ రాజరాజమహామత్తా మదత్థాయ ఆహారేన్తి నామ. తే హి అత్తనో మానమదపురిసమదానం వడ్ఢనత్థాయ పిణ్డరసభోజనాదీని పణీతభోజనాని భుఞ్జన్తి. అయం పన భిక్ఖు ఏవం నాహారేతి.

న మణ్డనాయాతి సరీరమణ్డనత్థాయ న ఆహారేతి. తత్థ రూపూపజీవినియో మాతుగామా అన్తేపురికాదయో చ సప్పిఫాణితాదీని పివన్తి, సినిద్ధముదుమద్దవభోజనం ఆహారేన్తి. ఏవం నో అఙ్గలట్ఠి సుసణ్ఠితా భవిస్సతి, సరీరే ఛవివణ్ణో పసన్నో భవిస్సతీతి. అయం పన భిక్ఖు ఏవం న ఆహారేతి.

న విభూసనాయాతి సరీరే మంసవిభూసనత్థాయ న ఆహారేతి. తత్థ నిబ్బుద్ధమల్లముట్ఠికమల్లచేటకాదయో సుసినిద్ధేహి మచ్ఛమంసాదీహి సరీరం పీణేన్తి “ఏవం నో మంసం ఉస్సదం భవిస్సతి పహారసహనత్థాయా”తి. అయం పన భిక్ఖు ఏవం సరీరే మంసవిభూసనత్థాయ న ఆహారేతి.

యావదేవాతి ఆహారాహరణపయోజనస్స పరిచ్ఛేదనియమదస్సనం. **ఇమస్స కాయస్స ఠితియా**తి ఇమస్స చతుమహాభూతికస్స కరజకాయస్స ఠపనత్థాయ ఆహారేతి, ఇదమస్స ఆహారాహరణే పయోజనన్తి అత్థో. **యాపనాయా**తి జీవితిన్ద్రియయాపనత్థాయ ఆహారేతి. **విహింసూపరతియా**తి విహింసా నామ అభుత్తపచ్చయా ఉప్పజ్జనకఖుద్దా, తస్సా ఉపరతియా వూపసమనత్థాయ ఆహారేతి. **బ్రహ్మచరియానుగ్గహాయా**తి బ్రహ్మచరియం నామ తిస్సో సిక్ఖా సకలసాసనం, తస్స అనుగ్గణ్హనత్థాయ ఆహారేతి.

ఇతీతి ఉపాయనిదస్సనం, ఇమినా ఉపాయేనాతి అత్థో. **పురాణఞ్చ వేదనం పటిహఙ్ఖామీ**తి పురాణవేదనం నామ అభుత్తపచ్చయా ఉప్పజ్జనకవేదనా, తం పటిహనిస్సామీతి ఆహారేతి. **నవఞ్చ వేదనం న ఉప్పాదేస్సామీ**తి నవవేదనా నామ అతిభుత్తపచ్చయేన ఉప్పజ్జనకవేదనా, న తం ఉప్పాదేస్సామీతి ఆహారేతి. అథ వా నవవేదనా నామ భుత్తపచ్చయా న ఉప్పజ్జనకవేదనా, తస్సా అనుప్పన్నాయ అనుప్పజ్జనత్థమేవ ఆహారేతి.

యాత్రా చ మే భవిస్సతీతి యాపనా చ మే భవిస్సతి. **అనవజ్జతా చా**తి ఏత్థ అత్థి సావజ్జం, అత్థి అనవజ్జం. తత్థ అధమ్మికపరియేసనా అధమ్మికపటిగ్గహణం అధమ్మేన పరిభోగోతి ఇదం సావజ్జం నామ. ధమ్మేన పన పరియేసిత్వా ధమ్మేన పటిగ్గహేత్వా పచ్చవేక్ఖిత్వా పరిభుఞ్జనం అనవజ్జం నామ. ఏకచ్చో అనవజ్జేయేవ సావజ్జం కరోతి, “లద్ధం మే”తి కత్వా పమాణాతిక్కన్తం భుఞ్జతి, తం జీరాపేతుం అసక్కోన్తో ఉద్ధంవిరేచనఅధోవిరేచనాదీహి కిలమతి, సకలవిహారే భిక్ఖూ తస్స సరీరపటిజగ్గనభేసజ్జపరియేసనాదీసు ఉస్సుక్కం ఆపజ్జన్తి, “కిం ఇద”న్తి వుత్తే “అసుకస్స నామ ఉదరం ఉద్ధుమాత”న్తిఆదిం వదన్తి. “ఏస నిచ్చకాలమ్పి ఏవం పకతికోయేవ, అత్తనో కుచ్ఛిప్పమాణం నామ న జానాతీ”తి నిన్దన్తి గరహన్తి. అయం అనవజ్జేయేవ సావజ్జం కరోతి నామ. ఏవం అకత్వా “అనవజ్జతా చ మే భవిస్సతీ”తి ఆహారేతి.

ఫాసువిహారో చాతి ఏత్థాపి అత్థి ఫాసువిహారో, అత్థి న ఫాసువిహారో. తత్థ ఆహరహత్థకో అలంసాటకో తత్రవట్టకో కాకమాసకో భుత్తవమితకోతి ఇమేసం పఞ్చన్నం బ్రాహ్మణానం భోజనం న ఫాసువిహారో నామ. ఏతేసు హి **ఆహరహత్థకో** నామ బహుం భుఞ్జిత్వా అత్తనో ధమ్మతాయ ఉట్ఠాతుం అసక్కోన్తో "ఆహర హత్థ"న్తి వదతి. **అలంసాటకో** నామ అచ్చుద్ధుమాతకుచ్ఛితాయ ఉట్ఠితోపి సాటకం నివాసేతుం న సక్కోతి. **తత్రవట్టకో** నామ ఉట్ఠాతుం అసక్కోన్తో తత్రేవ పరివట్టతి. **కాకమాసకో** నామ యథా కాకేహి ఆమసితుం సక్కోతి, ఏవం యావ ముఖద్వారా ఆహారేతి. **భుత్తవమితకో** నామ ముఖేన సన్ధారేతుం అసక్కోన్తో తత్థేవ వమతి. ఏవం అకత్వా "ఫాసువిహారో చ మే భవిస్సతీ"తి ఆహారేతి. ఫాసువిహారో నామ చతూహి పఞ్చహి ఆలోపేహి ఊనూదరతా. ఏత్తకఞ్హి భుఞ్జిత్వా పానీయం పివతో చత్తారో ఇరియాపథా సుఖేన పవత్తన్తి. తస్మా ధమ్మసేనాపతి ఏవమాహ –

> "చత్తారో పఞ్చ ఆలోపే, అభుత్వా ఉదకం పివే;
>
> అలం ఫాసువిహారాయ, పహితత్తస్స భిక్ఖునో"తి. (థేరగా॰ ౯౮౩; మి॰ ప॰ ౬.౫.౧౦);

ఇమస్మిం పన ఠానే అఙ్గాని సమోధానేతబ్బాని. నేవ దవాయాతి హి ఏకం అఙ్గం, న మదాయాతి ఏకం, న మణ్డనాయాతి ఏకం, న విభూసనాయాతి ఏకం, యావదేవ ఇమస్స కాయస్స ఠితియా యాపనాయాతి ఏకం, విహింసూపరతియా బ్రహ్మచరియానుగ్గహాయాతి ఏకం, ఇతి పురాణఞ్చ వేదనం పటిహఙ్ఖామి నవఞ్చ వేదనం న ఉప్పాదేస్సామీతి ఏకం, యాత్రా చ మే భవిస్సతీతి ఏకం అఙ్గం, అనవజ్జతా చ ఫాసువిహారో చాతి అయమేత్థ భోజనానిసంసో.

మహాసివత్థేరో పనాహ – "హేట్ఠా చత్తారి అఙ్గాని పటిక్ఖేపో నామ, ఉపరి పన అట్ఠఙ్గాని సమోధానేతబ్బానీ"తి. తత్థ యావదేవ ఇమస్స కాయస్స ఠితియాతి ఏకం అఙ్గం, యాపనాయాతి ఏకం, విహింసూపరతియాతి ఏకం, బ్రహ్మచరియానుగ్గహాయాతి ఏకం, ఇతి పురాణఞ్చ వేదనం పటిహఙ్ఖామీతి ఏకం, నవఞ్చ వేదనం న ఉప్పాదేస్సామీతి ఏకం, యాత్రా చ మే భవిస్సతీతి ఏకం, అనవజ్జతా చాతి ఏకం, ఫాసువిహారో పన భోజనానిసంసోతి. ఏవం అట్ఠఙ్గసమన్నాగతం ఆహారం ఆహారేతి.

౯౦. **ఉపేక్ఖకోతి** ఛళఙ్గుపేక్ఖాయ సమన్నాగతో. **సతోతి** కాయానుపస్సనాదిసతియుత్తో.

ఉపేక్ఖకోతి ఛళఙ్గుపేక్ఖాయ సమన్నాగతోతి ఏత్థ ఛళఙ్గుపేక్ఖాధమ్మో నామ కోతి? ఞాణాదయో. "ఞాణ"న్తి వుత్తే కిరియతో చత్తారి ఞాణసమ్పయుత్తాని లబ్భన్తి, "సతతవిహారో"తి వుత్తే అట్ఠ మహాచిత్తాని లబ్భన్తి, "రజ్జనదుస్సనం నత్థీ"తి వుత్తే దస చిత్తాని లబ్భన్తి. సోమనస్సం ఆసేవనవసేన లబ్భతి. **చక్ఖునా రూపం దిస్వాతి** కారణవసేన చక్ఖూతి లద్ధవోహారేన రూపదస్సనసమత్థేన చక్ఖువిఞ్ఞాణేన రూపం దిస్వా. పోరాణా పనాహు – చక్ఖు రూపం న పస్సతి అచిత్తకత్తా, చిత్తమ్పి న పస్సతి అచక్ఖుకత్తా. ద్వారారమ్మణసఙ్ఘట్టనేన పన పసాదవత్థుకేన చిత్తేన పస్సతి. ఈదిసేసు పన ఠానేసు "ధనునా విజ్ఝతీ"తిఆదీసు వియ ససమ్భారకథా నామ హోతి. తస్మా చక్ఖువిఞ్ఞాణేన రూపం దిస్వాతి అయమేవేత్థ అత్థో.

నేవ సుమనో హోతీతి లోభుప్పత్తివసేన ఛన్దరాగుప్పత్తివసేన సోమనస్సో న హోతి. **న దుమ్మనోతి** పటిఘుప్పత్తివసేన దుట్ఠచిత్తో న హోతి. **ఉపేక్ఖకోతి** ఉపపత్తితో ఇక్ఖకో హోతి, అపక్ఖపతితో హుత్వా ఇరియాపథం పవత్తేతి. **సతో సమ్పజానోతి** సతిమా ఞాణసమ్పన్నో. **మనాపం నాభిగిజ్ఝతీతి** మనవడ్ఢనకం ఇట్ఠారమ్మణం నాభిగిజ్ఝతి న పత్థేతి. **నాభిహంసతీతి** న

తుస్సతి. **న రాగం జనేతీతి** తత్థ తత్థ రఞ్జనం న ఉప్పాదేతి. **తస్స ఠితోవ కాయో హోతీతి** తస్స ఖీణాసవస్స చక్ఖాదికాయో కమ్పారహితత్తా ఠితో నిచ్చలో హోతి. **అమనాపన్తి** అనిట్ఠారమ్మణం . **న మఙ్కు హోతీతి** దోమనస్సితో న హోతి. **అప్పతిట్ఠితచిత్తోతి** కోధవసేన ఠితమనో న హోతి. **అలీనమనసోతి** అలీనచిత్తో. **అబ్యాపన్నచేతసోతి** బ్యాపాదరహితచిత్తో.

రజనీయే న రజ్జతీతి రజనీయస్మిం వత్థుస్మిం న రాగం ఉప్పాదేతి. **దుస్సనీయే న దుస్సతీతి** దోసుప్పాదే వత్థుస్మిం న దోసం ఉప్పాదేతి. **మోహనీయే న ముయ్హతీతి** మోహనీయస్మిం వత్థుస్మిం న మోహం ఉప్పాదేతి. **కోపనీయే న కుప్పతీతి** కోధనీయస్మిం వత్థుస్మిం న చలతి. **మదనీయే న మజ్జతీతి** మదనీయస్మిం వత్థుస్మిం న సంసీదతి. **కిలేసనీయే న కిలిస్సతీతి** ఉపతపనీయస్మిం వత్థుస్మిం న ఉపతప్పతి. **దిట్ఠే దిట్ఠమత్తోతి** రూపారమ్మణే చక్ఖువిఞ్ఞాణేన దిట్ఠే దిట్ఠమత్తో. **సుతే సుతమత్తోతి** సద్దాయతనే సోతవిఞ్ఞాణేన సుతే సుతమత్తో. **ముతే ముతమత్తోతి** ఘానజివ్హాకాయవిఞ్ఞాణేన పాపుణిత్వా గహితే గహితమత్తో. **విఞ్ఞాతే విఞ్ఞాతమత్తోతి** మనోవిఞ్ఞాణేన ఞాతే ఞాతమత్తో. **దిట్ఠే న లిమ్పతీతి** చక్ఖువిఞ్ఞాణేన దిట్ఠే రూపారమ్మణే తణ్హాదిట్ఠిలేపేన న లిమ్పతి. **దిట్ఠే అనూపయోతి** రూపారమ్మణే నిత్తణ్హో హోతి. **అనపాయోతి** అపదుట్ఠచిత్తో.

సంవిజ్జతీతి లబ్భతి. **పస్సతీతి** ఓలోకేతి. **ఛన్దరాగోతి** సినేహో. **రూపారామన్తి** రూపం ఆరామం అస్సాతి రూపారామం. రూపే రతన్తి **రూపరతం**. రూపే సన్తుట్ఠీతి **రూపసమ్ముదితం.**

దన్తం నయన్తి సమితిన్తి ఉయ్యానకీళామణ్డలాదీసు మహాజనమజ్ఝం గచ్ఛన్తా దన్తమేవ గోణజాతిం వా అస్సజాతిం వా యానే యోజేత్వా నయన్తి. **రాజాతి** తథారూపానేవ ఠానాని గచ్ఛన్తో రాజాపి దన్తమేవ అభిరుహతి. **మనుస్సేసూతి** మనుస్సేసుపి చతూహి అరియమగ్గేహి దన్తో నిబ్బిసేవనోవ సేట్ఠో. **యోతివాక్యన్తి** యో ఏవరూపం అతిక్కమవచనం పునప్పునం వుచ్చమానమ్పి తితిక్ఖతి న పటిప్ఫన్దతి న విహఞ్ఞతి, ఏవరూపో దన్తో సేట్ఠోతి అత్థో.

అస్సతరాతి వళవాయ గద్రభేన జాతా. **ఆజానీయాతి** యం అస్సదమ్మసారథి కారణం కారేతి, తస్స ఖిప్పం జాననసమత్థా. **సిన్ధవాతి** సిన్ధవరట్ఠే జాతా అస్సా. **మహానాగాతి** కుఞ్జరసఙ్ఖాతా మహాహత్థినో. **అత్తదన్తోతి** ఏతే అస్సతరా వా ఆజానీయా వా సిన్ధవా వా కుఞ్జరా వా వరా దన్తా, న అదన్తా. యో పన చతుమగ్గసఙ్ఖాతేన అత్తదన్తేన దన్తతాయ అత్తదన్తో నిబ్బిసేవనో, అయం తతోపి వరం, సబ్బేహిపి ఏతేహి ఉత్తరితరోతి అత్థో.

న హి ఏతేహి యానేహీతి యాని ఏతాని హత్థియానాదియానాని, న హి ఏతేహి యానేహి కోచి పుగ్గలో సుపినన్తేనపి అగతపుబ్బత్తా "**అగత**"న్తి సఙ్ఖాతం నిబ్బాన**దిసం,** తం ఠానం గచ్ఛేయ్య. యథా పుబ్బభాగే ఇన్ద్రియదమేన **దన్తేన** అపరభాగే అరియమగ్గభావనాయ **సుదన్తేన దన్తో** నిబ్బిసేవనో సప్పఞ్ఞో పుగ్గలో తం అగతపుబ్బం దిసం గచ్ఛతి, దన్తభూమిం పాపుణాతి. తస్మా అత్తదమనమేవ వరన్తి అత్థో.

విధాసు న వికమ్పన్తీతి సేయ్యస్స సేయ్యోహమస్మీతిఆదీసు మానవిధాసు న చలన్తి నప్పవేధన్తి. **విప్పముత్తా పునబ్భవాతి** పునబ్భవపటిసన్ధియా పునప్పునం ఉప్పత్తితో సుట్ఠు ముత్తా ముఞ్చిత్వా ఠితా. **దన్తభూమిమనుప్పత్తాతి** ఏకన్తదమనం అరహత్తఫలభూమిం పాపుణిత్వా ఠితా. **తే లోకే విజితావినోతి** తే అరహన్తో సత్తలోకే విజితవిజయా విజితవన్తో నామ హోన్తి.

యస్మా చ భావితిన్ద్రియో నిబ్భయో నిబ్బికారో దన్తో హోతి, తస్మా తమత్థం దస్సేన్తో ''**యస్సిన్ద్రియానీ**''తి గాథమాహ. తస్సత్థో – **యస్స** చక్ఖాదీని **ఛళిన్ద్రియాని** గోచరభావనాయ అనిచ్చాదితిలక్ఖణం ఆరోపేత్వా వాసనాభావనాయ సతిసమ్పజఞ్ఞగన్ధం గాహాపేత్వా **భావితాని,** తాని చ ఖో **అజ్ఝత్త**గోచరభావనాయ, ఏవం పన **బహిద్ధా చ సబ్బలోకే**తి యత్థ యత్థ ఇన్ద్రియానం వేకల్లతా వేకల్లతో వా సమ్భవో, తత్థ నాభిజ్ఝాదివసేన **భావితానీ**తి ఏవం **నిబ్బిజ్ఝ** ఞత్వా పటివిజ్ఝిత్వా **ఇమం పరఞ్చ లోకం** సకసన్తతిఖన్ధలోకం పరసన్తతిఖన్ధలోకఞ్చ దన్తమరణం మరితుకామో **కాలం కఙ్ఖతి,** జీవితక్ఖయకాలం ఆగమేతి పతిమానేతి, న భాయతి మరణస్స. యథాహ –

> ''మరణే మే భయం నత్థి, నికన్తి నత్థి జీవితే''. (థేరగా. ౨౦);
>
> ''నాభికఙ్ఖామి మరణం, నాభికఙ్ఖామి జీవితం;
> కాలఞ్చ పతిమానేమి, నిబ్బిసం భతకో యథా''తి. (థేరగా. ౬౦౬, ౬౫౪, ౧౦౦౨; మి. ప. ౨.౨.౪ థోకం విసదిసం);

భావితో స దన్తోతి ఏవం భావితిన్ద్రియో సో దన్తో.

౯౧. **నిస్సయతా**తి తణ్హాదిట్ఠినిస్సయా. **ఞత్వా ధమ్మ**న్తి అనిచ్చాదీహి ఆకారేహి ధమ్మం జానిత్వా. **అనిస్సితో**తి ఏవం తేహి నిస్సయేహి అనిస్సితో. తేన అఞ్ఞత్ర ధమ్మఞాణా నత్థి నిస్సయానం అభావోతి దీపేతి. **భవాయ విభవాయ వా**తి సస్సతాయ ఉచ్ఛేదాయ వా. ఇమిస్సా గాథాయ నిద్దేసో ఉత్తానో.

౯౨. **తం బ్రూమి ఉపసన్తో**తి తం ఏవరూపం ఏకేకగాథాయ వుత్తం ఉపసన్తోతి కథేమి. **అతరీ సో విసత్తిక**న్తి సో ఇమం విసతాదిభావేన విసత్తికాసఙ్ఖాతం మహాతణ్హం అతరి.

అత్తనో దిట్ఠియా రాగో అభిజ్ఝాకాయగన్థోతి సయం గహితదిట్ఠియా రఞ్జనసఙ్ఖాతో రాగో అభిజ్ఝాకాయగన్థో. **పరవాదేసు ఆఘాతో అప్పచ్చయో**తి పరేసం వాదపటివాదేసు కోపో చ అతుట్ఠాకారో చ బ్యాపాదో కాయగన్థో. **అత్తనో సీలం వా వతం వా**తి సయం గహితమేథునవిరతిసఙ్ఖాతం సీలం వా గోవతాదివతం వా. **సీలబ్బతం వా**తి తదుభయం వా. **పరామాసో**తి ఇమినా సుద్ధీతిఆదివసేన పరతో ఆమసతి. **అత్తనో దిట్ఠి ఇదంసచ్చాభినివేసో కాయగన్థో**తి సయం గహితదిట్ఠిం ''ఇదమేవ సచ్చం మోఘమఞ్ఞ''న్తి (ఉదా. ౫౪; మ. ని. ౩.౨౭, ౩౦౧) అయోనిసో అభినివేసో ఇదంసచ్చాభినివేసో కాయగన్థో. **గన్థా తస్స న విజ్జన్తీ**తి తస్స ఖీణాసవస్స ద్వే దిట్ఠిగన్థా సోతాపత్తిమగ్గేన న సన్తి. బ్యాపాదో కాయగన్థో అనాగామిమగ్గేన. అభిజ్ఝాకాయగన్థో అరహత్తమగ్గేన.

౯౩. ఇదాని తమేవ ఉపసన్తం పసంసన్తో ఆహ ''**న తస్స పుత్తా**''తి ఏవమాది. తత్థ పుత్తా అత్రజాదయో చత్తారో. ఏత్థ చ పుత్తపరిగ్గహాదయో పుత్తాదినామేన వుత్తాతి వేదితబ్బా. తే హిస్స న విజ్జన్తి, తేసం వా అభావేన పుత్తాదయో న విజ్జన్తీతి. **అత్తా**తి ''అత్తా అత్థీ''తి గహితా సస్సతదిట్ఠిం నత్థి. **నిరత్తా**తి ''ఉచ్ఛిజ్జతీ''తి గహితా ఉచ్ఛేదదిట్ఠి.

నత్థీతి గహేతబ్బం నత్థి. **ముఞ్చితబ్బం నత్థీ**తి మోచేతబ్బం నత్థి. **యస్స నత్థి గహిత**న్తి యస్స పుగ్గలస్స తణ్హాదిట్ఠివసేన గహితం న విజ్జతి. **తస్స నత్థి ముఞ్చితబ్బ**న్తి తస్స పుగ్గలస్స ముఞ్చితబ్బం న విజ్జతి.

గాహముఞ్చనసమతిక్కన్తోతి గహణఞ్చ మోచనఞ్చ వీతివత్తో. **వుద్ధిపరిహానివీతివత్తోతి** వుడ్ఢిఞ్చ హానిఞ్చ అతిక్కన్తో.

౯౪. **యేన నం వజ్జుం పుథుజ్జనా, అథో సమణబ్రాహ్మణాతి** యేన తం రాగాదినా వజ్జేన పుథుజ్జనా సబ్బేపి దేవమనుస్సా ఇతోవ బహిద్ధా సమణబ్రాహ్మణా చ రత్తోతి వా దుట్ఠోతి వా వదేయ్యుం. **తం తస్స అపురక్ఖతన్తి** తం రాగాదివజ్జం తస్స అరహతో అపురక్ఖతం. **తస్మా వాదేసు నేజతీతి** తంకారణా నిన్దావచనేసు న కమ్పతి.

నేజతీతి నిద్దేసస్స ఉద్దేసపదం. **న ఇఞ్జతీతి** చలనం న కరోతి. **న చలతీతి** న తత్థ నమతి. **న వేధతీతి** కమ్పేతుం అసక్కుణేయ్యతాయ న ఫన్దతి. **నప్పవేధతీతి** న కమ్పతి. **న సమ్పవేధతీతి** న పరివత్తతి.

౯౫. **న ఉస్సేసు వదతేతి** విసిట్ఠేసు అత్తానం అన్తోకత్వా "అహం విసిట్ఠో"తి అతిమానవసేన న వదతి. ఏస నయో ఇతరేసు ద్వీసు. **కప్పం నేతి అకప్పియోతి** సో ఏవరూపో దువిధమ్పి కప్పం న ఏతి. కస్మా? యస్మా అకప్పియో, పహీనకప్పోతి వుత్తం హోతి. ఇమిస్సాపి గాథాయ నిద్దేసో ఉత్తానోవ.

౯౬. సకన్తి మయ్హన్తి పరిగ్గహితం. **అసతా చ న సోచతీతి** అవిజ్జమానాదినా అసతా చ న సోచతి. **ధమ్మేసు చ న గచ్ఛతీతి** సబ్బధమ్మేసు ఛన్దాదివసేన న గచ్ఛతి. **స వే సన్తోతి వుచ్చతీతి** సో ఏవరూపో నరుత్తమో "సన్తో"తి వుచ్చతి. ఇమిస్సాపి గాథాయ నిద్దేసో ఉత్తానోవ. అరహత్తనికూటేన దేసనం నిట్ఠాపేసి. దేసనాపరియోసానే కోటిసతసహస్సదేవతానం అరహత్తప్పత్తి అహోసి, సోతాపన్నాదీనం గణనా నత్థీతి.

సద్ధమ్మప్పజ్జోతికాయ మహానిద్దేసట్ఠకథాయ

పురాభేదసుత్తనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౧. కలహవివాదసుత్తనిద్దేసవణ్ణనా

౯౭. ఏకాదసమే కలహవివాదసుత్తనిద్దేసే **కుతోపహూతా కలహా వివాదాతి** కలహో చ తస్స పుబ్బభాగో వివాదో చాతి ఇమే కుతో జాతా. **పరిదేవసోకా సహమచ్ఛరా చాతి** పరిదేవసోకా చ సహమచ్ఛరా చ కుతో పహూతా. **మానాతిమానా సహపేసుణా చాతి** మానా చ అతిమానా చ పేసుణా చ కుతో పహూతా. **తేతి** తే సబ్బేపి అట్ఠ కిలేసధమ్మా. **తదిఙ్ఘ బ్రూహీతి** తం మయా పుచ్ఛితమత్థం బ్రూహి, యాచామి తం అహన్తి. యాచనత్థో హి **ఇఙ్ఘాతి** నిపాతో.

ఏకేన ఆకారేనాతి ఏకేన కారణేన. **అపరేన ఆకారేనాతి** అపరేన కారణేన. **ఆగారికా దణ్డపసుతాతి** గహపతినో విహేసమానా. **పబ్బజితా ఆపత్తిం ఆపజ్జన్తాతి** అనగారికా సత్తసు ఆపత్తిక్ఖన్ధేసు అఞ్ఞతరం ఆపజ్జమానా.

కుతోపహూతాతి కుతోభూతా. **కుతోజాతాతి** కుతో పటిలద్ధభావా. **కుతోసఞ్జాతాతి** ఉపసగ్గేన పదం వడ్ఢితం. **కుతోనిబ్బత్తాతి** కుతో నిబ్బత్తలక్ఖణం పత్తా. ఉపసగ్గేన పదం వడ్ఢేత్వా ''**కుతోఅభినిబ్బత్తా**''తి వుత్తం. **కుతోపాతుభూతాతి** కుతోపాకటీభూతా. **కిం నిదానాతిఆదీసు** అత్తనో ఫలం నిదేతీతి **నిదానం.** ఏతస్మా ఫలం సముదేతీతి **సముదయో.** ఏతస్మా ఫలం జాయతీతి **జాతి.** ఏతస్మా ఫలం పభవతీతి **పభవో. మూలం పుచ్ఛతీతి** కలహస్స కారణం పుచ్ఛతి. కారణఞ్హి పతిట్ఠట్ఠేన మూలం. అత్తనో ఫలనిప్ఫాదనత్థం హినోతి పవత్తతీతి **హేతు.** ''హన్ద నం గణ్హథా''తి దస్సేన్తం వియ అత్తనో ఫలం నిదేతీతి **నిదానం.** ఏతస్మా ఫలం సమ్భవతీతి **సమ్భవో**. పభవతి ఫలం ఏతస్మాతి **పభవో**. సముట్ఠాతి ఏత్థ ఫలం, ఏతేన వా సముట్ఠాతీతి **సముట్ఠానం.** అత్తనో ఫలం ఆహరతీతి **ఆహారో**. అపటిక్ఖిపితబ్బట్ఠేన అత్తనో ఫలం ఆరమేతీతి **ఆరమ్మణం.** ఏతం పటిచ్చ అపటిక్ఖిపిత్వా ఫలం ఏతి పవత్తతీతి **పచ్చయో.** ఏతస్మా ఫలం సముదేతీతి **సముదయోతి** ఏవమేతేసం పదానం వచనత్థో వేదితబ్బో. తం సన్ధాయ ''కలహస్స చ వివాదస్స చ మూలం పుచ్ఛతీ''తిఆదినా నయేన దేసనా వుత్తా.

౯౮. పియప్పహూతాతి పియవత్థుతో జాతా. **మచ్ఛేరయుత్తా కలహా వివాదాతి** ఇమినా కలహవివాదాదీనం న కేవలం పియవత్థుమేవ, మచ్ఛరియమ్పి పచ్చయం దస్సేతి. కలహవివాదసీసేన చేత్థ సబ్బేపి తే ధమ్మా వుత్తాతి వేదితబ్బా. యథా చ ఏతేసం మచ్ఛరియం, తథా పేసుణానఞ్చ వివాదం. తేనాహ ''**వివాదజాతేసు చ పేసుణానీ**''తి. ఇమిస్సా గాథాయ నిద్దేసో ఉత్తానత్థోయేవ.

౯౯. పియా సు లోకస్మిం కుతోనిదానా, యే చాపి లోభా విచరన్తి లోకేతి ''పియప్పహూతా కలహా''తి యే ఏత్థ వుత్తా, తే పియా లోకస్మిం కుతోనిదానా, న కేవలఞ్చ పియా, యే చాపి ఖత్తియాదయో లోకే విచరన్తి లోభహేతు లోభేనాభిభూతా విచరన్తి, తేసం సో లోభో చ కుతోనిదానోతి ద్వే అత్థే ఏకాయ పుచ్ఛాయ పుచ్ఛతి. **కుతోనిదానాతి** చేత్థ కింనిదానా కింహేతుకాతి పచ్చత్తవచనస్స తోఆదేసో వేదితబ్బో, సమాసే చస్స లోపాభావో. అథ వా **నిదానాతి** జాతా, ఉప్పన్నాతి అత్థో. తస్మా కుతో జాతా కుతో ఉప్పన్నాతి వుత్తం హోతి. **ఆసా చ నిట్ఠా చాతి** ఆసా చ తస్సా ఆసాయ సమిద్ధి చ. **యే సమ్పరాయాయ నరస్స హోన్తీతి** యే నరస్స సమ్పరాయాయ హోన్తి, పరాయనా హోన్తీతి వుత్తం హోతి. ఏకా ఏవాయమ్పి పుచ్ఛా.

దీపా హోన్తీతి పతిట్ఠా భవన్తి. **సరణా హోన్తీతి** దుక్ఖనాసనా హోన్తి. **నిట్ఠాపరాయనా హోన్తీతి** సమిద్ధిపరాయనా హోన్తి.

၁၀၀. **ఛన్దానిదానానీతి** కామచ్ఛన్దాదిఛన్దనిదానాని. **యే చాపి లోభా విచరన్తీతి** యే చాపి ఖత్తియాదయో లోభా విచరన్తి, తేసం లోభోపి ఛన్దనిదానోతి ద్వేపి అత్థే ఏకతో విస్సజ్జేతి. **ఇతోనిదానాతి** ఛన్దనిదానా ఏవాతి వుత్తం హోతి. "ఇతోనిదానా"తి హి ఛన్దం సన్ధాయాహ. ఛన్దనిదానా హి లోభాదయో. "ఇతోనిదానా"తి సద్దసిద్ధి చేత్థ "కుతోనిదానా"తి ఏత్థ వుత్తనయేన వేదితబ్బా. ఆసాయ సమిద్ధి వుచ్చతి **నిట్ఠాతి** అజ్ఝాసయనిబ్బత్తిపటిలాభో కథీయతి.

၁၀၁. **వినిచ్ఛయాతి** తణ్హాదిట్ఠివినిచ్ఛయా. **యే చాపి ధమ్మా సమణేన వుత్తాతి** యే చ అఞ్ఞేపి కోధాదీహి సమ్పయుత్తా, తథారూపా వా అకుసలా ధమ్మా బుద్ధసమణేన వుత్తా, తే **కుతోపహూతాతి**.

అఞ్ఞజాతికాతి అఞ్ఞసభావా. **అఞ్ఞవిహితకాతి** అఞ్ఞేనాకారేన ఠితా. **సమితపాపేనాతి** నిబ్బాపితపాపేన. **బాహితపాపధమ్మేనాతి** పహీనలామకధమ్మేన. **భిన్నకిలేసమూలేనాతి** కిలేసమూలాని భిన్దిత్వా ఠితేన. **సబ్బాకుసలమూలబన్ధనా పముత్తేనాతి** ద్వాదసఅకుసలబన్ధనం మోచేత్వా ఠితేన. **వుత్తాతి** కథితా. **పవుత్తాతి** పకారేన కథితా.

၁၀၂. **తమూపనిస్సాయ పహోతి ఛన్దోతి** తం సుఖదుక్ఖవేదనం తదుభయవత్థుసఙ్ఖాతం సాతాసాతం ఉపనిస్సాయ సంయోగవియోగపత్థనావసేన ఛన్దో పహోతి. ఏత్తావతా "ఛన్దో ను లోకస్మిం కుతోనిదానో"తి అయం పఞ్హో విస్సజ్జితో హోతి. **రూపేసు దిస్వా విభవం భవఞ్చాతి** రూపేసు వయఞ్చ ఉప్పాదఞ్చ దిస్వా. **వినిచ్ఛయం కుబ్బతి జన్తు లోకేతి** అపాయాదికే లోకే అయం జన్తు భోగాధిగమత్థం తణ్హావినిచ్ఛయం "అత్తా మే ఉప్పన్నో"తిఆదినా నయేన దిట్ఠివినిచ్ఛయఞ్చ కురుతే. ఏత్తావతా "వినిచ్ఛయా చాపి కుతోపభూతా"తి అయం పఞ్హో విస్సజ్జితో హోతి.

సాతాసాతం నిస్సాయాతి మధురఞ్చ అమధురఞ్చ ఉపనిస్సయం కత్వా. **ఇట్ఠానిట్ఠన్తి** ఇట్ఠారమ్మణఞ్చ అనిట్ఠారమ్మణఞ్చ.

సురామేరయమజ్జప్పమాదట్ఠానానుయోగన్తి ఏత్థ **సురాతి** పిట్ఠసురా పూవసురా ఓదనసురా కిణ్ణపక్ఖిత్తా సమ్భారసంయుత్తాతి పఞ్చ సురా. **మేరయన్తి** పుప్ఫాసవో ఫలాసవో మధ్వాసవో గుళాసవో సమ్భారసంయుత్తోతి పఞ్చ ఆసవా. తం సబ్బమ్పి మదకరణవసేన మజ్జం. **పమాదట్ఠానన్తి** పమాదకారణం, యాయ చేతనాయ తం మజ్జం పివతి, తస్సేతం అధివచనం. **అనుయోగన్తి** తం సురామేరయమజ్జప్పమాదట్ఠానానుయోగం అనుఆయోగం పునప్పునం కరణం. యస్మా చ పన తం అనుయుత్తస్స మే ఉప్పన్నా చేవ భోగా పరిహాయన్తి, అనుప్పన్నా చ నుప్పజ్జన్తి, తస్మా "మే భోగా పరిక్ఖయం ఖీణభావం గచ్ఛన్తీ"తి జానాతి. ఏవం సబ్బత్థ. **వికాలవిసిఖాచరియానుయోగన్తి** అవేలాయ విసిఖాసు చరియానుయుత్తం. **సమజ్జాభిచరణన్తి** నచ్చాదిదస్సనవసేన సమజ్జాభిగమనం. **ఆలస్యానుయోగన్తి** కాయాలసియతాయ యుత్తప్పయుత్తతం. **అపాయముఖాని న సేవతీతి** భోగానం వినాసద్వారాని న సేవతి.

కసియా వాతి కసికమ్మేన వా. **వణిజ్జాయ వాతి** ధమ్మికవణిజ్జకమ్మేన వా. **గోరక్ఖేన వాతి** గోపాలకమ్మేన వా. **ఇస్సత్థేన వాతి** ధనుసిప్పేన వా. **రాజపోరిసేన వాతి** రాజసేవకకమ్మేన వా. **సిప్పఞ్ఞతరేన వాతి** కుమ్భకారాదిసిప్పానం అఞ్ఞతరేన వా. **పటిపజ్జతీతి** పయోగం కరోతి. **చక్ఖుస్మిం ఉప్పన్నే జానాతీతి** ససమ్భారచక్ఖుస్మిం ఉప్పన్నే జానాతి. **''అత్తా మే ఉప్పన్నో''తి** దిట్ఠిం గణ్హాతి. **చక్ఖుస్మిం అన్తరహితేతి** తస్మిం వినట్ఠే. **అత్తా మే అన్తరహితోతి** "మమ అత్తా వినట్ఠో"తి దిట్ఠిం గణ్హాతి. **విగతో మే అత్తాతి** వీతిక్కన్తో మమ అత్తా. **సోతస్మిన్తిఆదీసుపి** ఏసేవ నయో.

౧౦౩. ఏతేపి ధమ్మా ద్వయమేవ సన్తేతి ఏతే కోధాదయో ధమ్మా సాతాసాతద్వయే సన్తే ఏవ హోన్తి ఉప్పజ్జన్తి. ఏత్తావతా తతియపఞ్హోపి విస్సజ్జితో హోతి. ఇదాని యో ఏవం విస్సజ్జితేసు ఏతేసు పఞ్హేసు కథంకథీ భవేయ్య, తస్స కథంకథాపహానూపాయం దస్సేన్తో ఆహ ''**కథంకథీ ఞాణపథాయ సిక్ఖే**''తి, ఞాణదస్సనఞాణాధిగమనత్థం తిస్సో సిక్ఖా సిక్ఖేయ్యాతి వుత్తం హోతి. కింకారణా? **ఞత్వా పవుత్తా సమణేన ధమ్మా**. బుద్ధసమణేన హి ఞత్వా ధమ్మా వుత్తా, నత్థి తస్స ధమ్మేసు అఞ్ఞాణం, అత్తనో పన ఞాణానుభావేన తే అజానన్తో న జానేయ్య, న దేసనాదోసేన. తస్మా **కథంకథీ ఞాణపథాయ సిక్ఖే, ఞత్వా పవుత్తా సమణేన ధమ్మా**తి.

పక్ఖేపబన్ధనేన వా బద్ధోతి నాగరికబన్ధేన బద్ధో. **పరిక్ఖేపబన్ధనేన వా**తి వతిపరిక్ఖేపబన్ధనేన వా. **గామబన్ధనేనా**తిఆదీసు తస్మా తస్మా ఠానతో నిక్ఖమితుం అలభన్తో గామబన్ధనాదీహి బద్ధో నామ హోతి. **తస్స బన్ధనస్స మోక్ఖత్థాయా**తి ఏతస్స వుత్తప్పకారస్స బన్ధనస్స మోచనత్థం.

ఞాణమ్పి ఞాణపథోతి పురే ఉప్పన్నం ఞాణం అపరాపరుప్పన్నస్స ఞాణమ్పి ఞాణస్స సఞ్చరణమగ్గోతి ఞాణమ్పి ఞాణపథో. **ఞాణస్స ఆరమ్మణమ్పి ఞాణపథో**తి ఞాణస్స పచ్చయోపి తం ఆలమ్బిత్వా ఉప్పజ్జనతో ఞాణపథో. **ఞాణసహభునోపి ధమ్మా ఞాణపథో**తి ఞాణేన సహుప్పన్నా అవసేసా చిత్తచేతసికా ధమ్మాపి ఞాణపథో. ఇదాని ఉపమాయ సాధేన్తో ''**యథా అరియమగ్గో అరియపథో**''తిఆదిమాహ.

కథంకథీ పుగ్గలోతి విచికిచ్ఛావన్తో పుగ్గలో. **సకఙ్ఖో**తి సద్వేళ్హకో. **సవిలేఖో**తి చిత్తరాజివన్తో. **సద్వేళ్హకో**తి కఙ్ఖావన్తో. **సవిచికిచ్ఛో**తి సన్దేహవన్తో. **ఞాణాధిగమాయా**తి ఞాణపటిలాభత్థాయ. **ఞాణఫుసనాయా**తి ఞాణపటివిజ్ఝనత్థాయ. అథ వా ఞాణవిన్దనత్థాయ. **ఞాణసచ్ఛికిరియాయా**తి ఞాణస్స పచ్చక్ఖకరణత్థాయ. **సనిదానాహ**న్తి అహం సనిదానం సపచ్చయం కత్వా ధమ్మదేసనం కరోమి. **సప్పాటిహారియ**న్తి నియ్యానికం కత్వా. **నో అప్పాటిహారియ**న్తి అనియ్యానికం అకత్వా ధమ్మదేసనం కరోమి.

౧౦౪. సాతం అసాతఞ్చ కుతోనిదానాతి ఏత్థ సాతాసాతన్తి సుఖదుక్ఖవేదనా ఏవ అధిప్పేతా . **న భవన్తి హేతే**తి న భవన్తి ఏతే. **విభవం భవఞ్చాపి యమేతమత్థం, ఏతం మే పబ్రూహి యతోనిదాన**న్తి సాతాసాతానం విభవం భవఞ్చ ఏతమ్పి యం అత్థం. లిఙ్గబ్యత్తయో ఏత్థ కతో. ఇదం పన వుత్తం హోతి – సాతాసాతానం విభవో భవో చాతి యో ఏస అత్థో, ఏతం మే పబ్రూహి యతోనిదానన్తి. ఏత్థ చ సాతాసాతానం విభవభవవత్థుకా విభవభవదిట్ఠియో ఏవ విభవభవాతి అత్థతో వేదితబ్బా. తథా హి ఇమస్స పఞ్హస్స విస్సజ్జనపక్ఖే ''భవదిట్ఠిపి ఫస్సనిదానా, విభవదిట్ఠిపి ఫస్సనిదానా''తి ఉపరి నిద్దేసే (మహాని. ౧౦౫) వక్ఖతి. ఇమాయ గాథాయ నిద్దేసే వత్తబ్బం నత్థి.

౧౦౫. ఇతోనిదానన్తి ఫస్సనిదానం. ఇమాయపి వత్తబ్బం నత్థి.

౧౦౬. కిస్మిం విభూతే న ఫుసన్తి ఫస్సాతి కిస్మిం వీతివత్తే చక్ఖుసమ్ఫస్సాదయో పఞ్చ ఫస్సా న ఫుసన్తి. ఇమాయపి వత్తబ్బం నత్థి.

౧౦౭. నామఞ్చ రూపఞ్చ పటిచ్చాతి సమ్పయుత్తకనామఞ్చ వత్థారమ్మణరూపఞ్చ పటిచ్చ. **రూపే విభూతే న ఫుసన్తి ఫస్సా**తి రూపే వీతివత్తే పఞ్చ ఫస్సా న ఫుసన్తి.

తిణ్ణం సఙ్గతి ఫస్సోతి చక్ఖురూపవిఞ్ఞాణానం తిణ్ణన్నం సఙ్గతియా ఫస్సో జాయతి. **చక్ఖు చ రూపా చ రూపస్మిన్తి** పసాదచక్ఖుఞ్చ రూపారమ్మణాని చ రూపభాగే రూపకోట్ఠాసే కత్వా. **చక్ఖుసమ్ఫస్సం ఠపేత్వాతి** తిణ్ణం సఙ్గతియా ఉప్పన్నఫస్సం ముఞ్చిత్వా. **సమ్పయుత్తకా ధమ్మా నామస్మిన్తి** అవసేసా వేదనాదయో ఫస్సేన సహజాతా ధమ్మా నామభాగే. **సోతఞ్చ పటిచ్చాతిఆదీసుపి** ఏసేవ నయో.

చతూహాకారేహి రూపం విభూతం హోతీతి చతూహి కారణేహి రూపం వీతివత్తం హోతి. **ఞాతవిభూతేనాతి** పాకటం కత్వా వీతివత్తేన. **తీరణవిభూతేనాతి** అనిచ్చాదితో తీరయిత్వా వీతివత్తేన. **పహానవిభూతేనాతి** ఛన్దరాగపహానతో వీతివత్తేన. **సమతిక్కమవిభూతేనాతి** చతున్నం అరూపసమాపత్తీనం పటిలాభవసేన వీతివత్తేన.

౧౦౮. **కథం సమేతస్సాతి** కథం పటిపన్నస్స. **విభోతి రూపన్తి** రూపం విభవతి, న భవేయ్య వా. **సుఖం దుఖఞ్చాతి** ఇట్ఠానిట్ఠరూపమేవ పుచ్ఛతి.

జానేయ్యామాతి జానిస్సామ. **ఆజానేయ్యామాతి** విసేసేన జానిస్సామ. **విజానేయ్యామాతి** అనేకవిధేన జానిస్సామ. **పటివిజానేయ్యామాతి** సమ్మా జానిస్సామ. **పటివిజ్ఝేయ్యామాతి** చిత్తేన బుజ్ఝిస్సామ.

౧౦౯. **న సఞ్ఞసఞ్ఞీతి** యథా సమేతస్స విభోతి రూపం, సో పకతిసఞ్ఞాయ సఞ్ఞీపి న హోతి. **న విసఞ్ఞసఞ్ఞీతి** విసఞ్ఞాయపి విరూపాయ సఞ్ఞాయ విసఞ్ఞీ న హోతి ఉమ్మత్తకో వా ఖిత్తచిత్తో వా. **నోపి అసఞ్ఞీతి** సఞ్ఞావిరహితోపి న హోతి నిరోధసమాపన్నో వా అసఞ్ఞసత్తో వా. **న విభూతసఞ్ఞీతి** "సబ్బసో రూపసఞ్ఞాన"న్తిఆదినా (విభ॰ ౨౭౦) నయేన సమతిక్కన్తసఞ్ఞీపి న హోతి అరూపజ్ఝానలాభీ. **ఏవం సమేతస్స విభోతి రూపన్తి** ఏతస్మిం సఞ్ఞసఞ్ఞితాదిభావే అట్ఠత్వా యదేతం వుత్తం "సో ఏవం సమాహితే చిత్తే…పే.… ఆకాసానఞ్చాయతనసమాపత్తిపటిలాభత్థాయ చిత్తం అభినీహరతీ"తి, ఏవం సమేతస్స అరూపమగ్గసమఙ్గినో విభోతి రూపం. **సఞ్ఞానిదానా హి పపఞ్చసఙ్ఖాతి** ఏవం పటిపన్నస్సాపి చ యా సఞ్ఞా, తంనిదానా తణ్హాదిట్ఠిపపఞ్చాస్స అప్పహీనావ హోన్తీతి దస్సేతి.

అసఞ్ఞినో వుచ్చన్తి నిరోధసమాపన్నాతి సఞ్ఞావేదనా నిరోధేత్వా నిరోధసమాపన్నా సఞ్ఞాభావేన అసఞ్ఞినోతి కథీయన్తి. **అసఞ్ఞసత్తాతి** సబ్బేన సబ్బం సఞ్ఞాభావేన అసఞ్ఞభవే నిబ్బత్తా.

సో ఏవం సమాహితే చిత్తేతి తత్థ **సోతి** సో భిక్ఖు. **ఏవన్తి** చతుత్థజ్ఝానక్కమనిదస్సనమేతం, ఇమినా కమేన చతుత్థజ్ఝానం పటిలభిత్వాతి వుత్తం హోతి. **సమాహితేతి** ఇమినా చతుత్థజ్ఝానసమాధినా సమాహితే. **పరిసుద్ధేతిఆదీసు** పన ఉపేక్ఖాసతిపారిసుద్ధిభావేన పరిసుద్ధే. పరిసుద్ధత్తాయేవ **పరియోదాతే,** పభస్సరేతి వుత్తం హోతి. సుఖాదీనం పచ్చయానం ఘాతేన విహతరాగాదిఅఙ్గణత్తా **అనఙ్గణే**. అనఙ్గణత్తా ఏవ చ **విగతూపక్కిలేసే**. అఙ్గణేన హి చిత్తం ఉపక్కిలిస్సతి. సుభావితత్తా **ముదుభూతే,** వసీభావప్పత్తేతి వుత్తం హోతి. వసే వత్తమానఞ్హి చిత్తం ముదూతి వుచ్చతి. ముదుత్తాయేవ చ **కమ్మనియే,** కమ్మక్ఖమే కమ్మయోగ్గేతి వుత్తం హోతి. ముదు హి చిత్తం కమ్మనియం హోతి సుద్ధన్తమివ సువణ్ణం. తదుభయమ్పి చ సుభావితత్తాయేవ. యథాహ "నాహం, భిక్ఖవే, అఞ్ఞం ఏకధమ్మమ్పి సమనుపస్సామి, యం ఏవం భావితం కమ్మనియం హోతి యథయిదం, భిక్ఖవే, చిత్త"న్తి (అ॰ ని॰ ౧.౨౨).

ఏతేసు హి పరిసుద్ధభావాదీసు ఠితత్తా **ఠితే**. ఠితత్తాయేవ **ఆనేఞ్జప్పత్తే** అచలే నిరిఞ్జనేతి వుత్తం హోతి. ముదుకమ్మఞ్ఞభావేన వా అత్తనో వసే ఠితత్తా **ఠితే**. సద్ధాదీహి పరిగ్గహితత్తా **ఆనేఞ్జప్పత్తే**. సద్ధాపరిగ్గహితఞ్హి చిత్తం అస్సద్ధియేన న ఇఞ్జతి, వీరియపరిగ్గహితం కోసజ్జేన న ఇఞ్జతి, సతిపరిగ్గహితం పమాదేన న ఇఞ్జతి, సమాధిపరిగ్గహితం ఉద్ధచ్చేన న ఇఞ్జతి, పఞ్ఞాపరిగ్గహితం అవిజ్జాయ న ఇఞ్జతి, ఓభాసగతం కిలేసన్ధకారేన న ఇఞ్జతి. ఇమేహి ఛహి ధమ్మేహి పరిగ్గహితుం ఆనేఞ్జప్పత్తం హోతి. ఏవం అట్ఠఙ్గసమన్నాగతం చిత్తం అభినీహారక్ఖమం హోతి ఆకాసానఞ్చాయతనసమాపత్తిపటిలాభత్థాయ.

అపరో నయో – చతుత్థజ్ఝానసమాధినా **సమాహితే**. నీవరణదూరీభావేన **పరిసుద్ధే**. వితక్కాదిసమతిక్కమేన **పరియోదాతే**. ఝానపటిలాభపచ్చనికానం పాపకానం ఇచ్ఛావచరానఞ్చ అభావేన **అనఙ్గణే**. ఇచ్ఛావచరానన్తి ఇచ్ఛాయ అవచరానం, ఇచ్ఛావసేన ఓతిణ్ణానం పవత్తానం నానప్పకారానం కోపఅప్పచ్చయానన్తి అత్థో. అభిజ్ఝాదీనం చిత్తూపక్కిలేసానం విగమేన **విగతూపక్కిలేసే**. ఉభయమ్పి చేతం అఙ్గణసుత్తవత్థసుత్తానుసారేనేవ (మ॰ ని॰ ౧.౫౭ ఆదయో, ౭౦ ఆదయో) వేదితబ్బం. వసిప్పత్తియా **ముదుభూతే**. ఇద్ధిపాదభావూపగమనేన **కమ్మనియే**. భావనాపారిపూరియా పణీతభావూపగమేన **ఠితే ఆనేఞ్జప్పత్తే**, యథా ఆనేఞ్జభావం ఆనేఞ్జప్పత్తం హోతి, ఏవం ఠితేతి అత్థో. ఏవమ్పి అట్ఠఙ్గసమన్నాగమేన చిత్తం అభినీహారక్ఖమం హోతి ఆకాసానఞ్చాయతనసమాపత్తిపటిలాభత్థాయ పాదకం పదట్ఠానభూతం.

ఆరుప్పమగ్గసమఙ్గీతి అరూపసమాపత్తియా గమనమగ్గేన అపరిహీనో. **పపఞ్చాయేవ పపఞ్చసఞ్ఞాతి** తణ్హాదిపపఞ్చాయేవ పపఞ్చసఞ్ఞా.

౧౧౦. ఏత్తావతగ్గం ను వదన్తి హేకే, యక్ఖస్స సుద్ధిం ఇధ పణ్డితాసే. ఉదాహు అఞ్ఞమ్పి వదన్తి ఏత్తోతి ఏత్తావతా ను ఇధ పణ్డితా సమణబ్రాహ్మణా అగ్గం సుద్ధిం సత్తస్స వదన్తి, ఉదాహు అఞ్ఞమ్పి ఏత్తో అరూపసమాపత్తితో అధికఞ్చ వదన్తీతి పుచ్ఛతి.

ఏత్తో అరూపసమాపత్తితోతి ఏతస్మా అరూపసమాపత్తితో.

౧౧౧. ఏత్తావతగ్గమ్పి వదన్తి హేకేతి ఏకే సస్సతవాదా సమణబ్రాహ్మణా పణ్డితమానినో ఏత్తావతాపి అగ్గం సుద్ధిం వదన్తి. **తేసం పనేకే సమయం వదన్తీతి** తేసఞ్ఞేవ ఏకే ఉచ్ఛేదవాదా సమయం ఉచ్ఛేదం వదన్తి. **అనుపాదిసేసే కుసలావదానాతి** అనుపాదిసేసే కుసలవాదా సమానా.

భవతజ్జితాతి భవతో భీతా. **విభవం అభినన్దన్తీతి** ఉచ్ఛేదం పటిచ్చ తుస్సన్తి. **తే సత్తస్స సమన్తి** తే ఉచ్ఛేదవాదినో పుగ్గలస్స సమం అనుప్పత్తిం వదన్తి. **ఉపసమన్తి** అతీవ సమం. **వూపసమన్తి** సన్తం. **నిరోధన్తి** అనుప్పాదం. **పటిపస్సద్ధిన్తి** అపునుప్పత్తిం.

౧౧౨. ఏతే చ ఞత్వా ఉపనిస్సితాతి ఏతే చ దిట్ఠిగతికే సస్సతుచ్ఛేదదిట్ఠియో నిస్సితాతి ఞత్వా. **ఞత్వా మునీ నిస్సయే సో వీమంసీతి** నిస్సయే చ ఞత్వా సో వీమంసీ పణ్డితో బుద్ధముని. **ఞత్వా విముత్తోతి** దుక్ఖానిచ్చాదితో ధమ్మే ఞత్వా

విముత్తో. **భవాభవాయ న సమేతీ**తి పునప్పునం ఉపపత్తియా న సమాగచ్ఛతి. **అపరామస**న్తి అపరామసన్తో. పరామాసం నాపజ్జన్తోతి అత్థో.

సద్ధమ్మప్పజ్జోతికాయ మహానిద్దేసట్ఠకథాయ

కలహవివాదసుత్తనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౨. చూళబ్యూహసుత్తనిద్దేసవణ్ణనా

ద్వాదసమే చూళబ్యూహసుత్తనిద్దేసే **సకంసకందిట్ఠిపరిబ్బసానాతి** ఇదమ్పి తస్మింయేవ మహాసమయే "సబ్బేపిమే దిట్ఠిగతికా 'సాధురూపామ్హా'తి భణన్తి, కిం ను ఖో సాధురూపావ ఇమే అత్తనో ఏవ దిట్ఠియా పతిట్ఠహన్తి, ఉదాహు అఞ్ఞమ్పి దిట్ఠిం గణ్హన్తీ"తి ఉప్పన్నచిత్తానం ఏకచ్చానం దేవతానం తమత్థం పకాసేతుం పురిమనయేనేవ నిమ్మితబుద్ధేన అత్తానం పుచ్ఛాపేత్వా వుత్తం.

౧౧౩. తత్థ ఆదితో ద్వేపి గాథా పుచ్ఛాగాథాయేవ. తాసు **సకం సకం దిట్ఠిపరిబ్బసానాతి** అత్తనో అత్తనో దిట్ఠియా వసమానా. **విగ్గయ్హ నానా కుసలా వదన్తీతి** తం దిట్ఠిం బలవగ్గాహం గహేత్వా "తత్థ కుసలామ్హా"తి పటిజానమానా పుథు పుథు వదన్తి, ఏకం న వదన్తి. **యో ఏవం జానాతి స వేది ధమ్మం, ఇదం పటిక్కోసమకేవలీ సోతి** తఞ్చ దిట్ఠిం సన్ధాయ యో ఏవం జానాతి, సో ధమ్మం వేదియి. ఇదం పన పటిక్కోసన్తో హీనో హోతీతి చ వదన్తి.

నానా వదన్తీతి నానాకారణం భణన్తి. **వివిధం వదన్తీతి** నానావిధం భణన్తి. **అఞ్ఞోఞ్ఞం వదన్తీతి** ఏకం అవత్వా అఞ్ఞం అఞ్ఞం గహేత్వా వదన్తి. **అకేవలీ సోతి** యో అకుసలో అయం. **అసమత్తోతి** న పరిపూరో. **అపరిపుణ్ణోతి** న సమ్పుణ్ణో.

౧౧౪. **బాలోతి** హీనో. **అక్కుసలోతి** అవిద్వా.

౧౧౫. ఇదాని తిస్సో విస్సజ్జనగాథా హోన్తీతి. తా పురిమడ్ఢేన వుత్తమత్థం పచ్ఛిమడ్ఢేన పటిబ్యూహిత్వా ఠితా. తేన బ్యూహేన ఉత్తరసుత్తతో చ అప్పకత్తా ఇదం సుత్తం "చూళబ్యూహ"న్తి నామం లభి. తత్థ పఠమగాథాయం తావ **పరస్స చే ధమ్మ**న్తి పరస్స దిట్ఠిం. **సబ్బేవిమే బాలాతి** ఏవం సన్తే సబ్బేవ ఇమే బాలా హోన్తీతి అధిప్పాయో. కింకారణా? **సబ్బేవిమే దిట్ఠిపరిబ్బసానాతి**.

౧౧౬. **సన్దిట్ఠియా చేవ న వీవదాతా, సంసుద్ధపఞ్ఞా కుసలా ముతీమాతి** సకాయ దిట్ఠియా అనవీవదాతా అవోదాతా సంకిలిట్ఠావ సమానా సంసుద్ధపఞ్ఞా చ కుసలా చ ముతిమన్తో చ తే హోన్తి చే. అథ వా "సన్దిట్ఠియా చే వదాతా"తి పాఠో, తస్సత్థో – సకాయ పన దిట్ఠియా వోదాతా సంసుద్ధపఞ్ఞా కుసలా ముతిమన్తో హోన్తి చే, **న తేసం కోచీతి** ఏవం సన్తే తేసం ఏకోపి నిహీనపఞ్ఞో న హోతి, కింకారణా? **దిట్ఠీ హి తేసమ్పి తథా సమత్తా,** యథా ఇతరేసన్తి.

౧౧౭. **న వాహమేత**న్తి గాథాయ సఙ్ఖేపత్థో – **యం తే మిథు** ద్వే ద్వే జనా **అఞ్ఞమఞ్ఞం** "బాలో"తి ఆహు, అహం **ఏతం తథియన్తి** తచ్ఛన్తి **నేవ బ్రూమి**. కింకారణా? యస్మా సబ్బేవ తే **సకం సకం దిట్ఠిం** "ఇదమేవ **సచ్చం** మోఘమఞ్ఞ"న్తి **అకంసు,** తేన చ కారణేన **పరం "బాలో"తి దహన్తి**. ఏత్థ చ తథియం, తథేవన్తి (సు॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౮౮౮) ద్వేపి పాఠా.

తచ్ఛన్తి అతుచ్ఛం. **తథన్తి** అవిపరీతం, **భూతన్తి** సన్తం. **యాథావన్తి** సంవిజ్జమానం. **అవిపరితన్తి** న విసజ్కేతం.

౧౧౮. **యమాహూతి** పుచ్ఛాగాథాయ **"యం దిట్ఠిసచ్చం తథియ"న్తి ఏకే ఆహు.**

౧౧౯. **ఏకఞ్హి సచ్చన్తి** విస్సజ్జనగాథాయ ఏకం సచ్చం నిరోధో మగ్గో వా. **యస్మిం పజా నో వివదే పజానన్తి** యమ్హి సచ్చే పజానన్తో పజా నో వివదేయ్యుం. **సయం థునన్తీ**తి అత్తనా వదన్తి.

౧౨౦. **కస్మా నూతి** పుచ్ఛాగాథాయ **పవాదియాసే**తి వాదినో. **ఉదాహు తే తక్కమనుస్సరన్తీ**తి తే వాదినో ఉదాహు అత్తనో తక్కమత్తం అనుగచ్ఛన్తి.

తక్కపరియాహతన్తి వితక్కేన సమన్తతో ఆహతం. **వీమంసానుచరిత**న్తి అత్తనో ఉపట్ఠితపఞ్ఞాయ విచరితం. **సయంపటిభాన**న్తి అత్తనో పటిభానం.

౧౨౧. **న హేవాతి** విస్సజ్జనగాథాయ **అఞ్ఞత్ర సఞ్ఞాయ నిచ్చానీ**తి ఠపేత్వా సఞ్ఞామత్తేన నిచ్చన్తి గహితగ్గహణాని. **తక్కఞ్చ దిట్ఠీసు పకప్పయిత్వా**తి అత్తనో నిచ్చసఙ్కప్పమత్తం దిట్ఠీసు జనేత్వా.

యస్మా పన దిట్ఠీసు వితక్కం జనేన్తా దిట్ఠియో సఞ్జనేన్తి, తస్మా వుత్తం "దిట్ఠిగతాని జనేన్తి సఞ్జనేన్తీ"తిఆది. **జనేన్తీ**తి ఉపరూపరి దిట్ఠిం ఉప్పాదేన్తా జనేన్తి. **సఞ్జనేన్తీ**తిఆదీని ఉపసగ్గవసేన పదం వడ్ఢేత్వా వుత్తాని. **మయ్హం సచ్చ**న్తి మమ వచనం తచ్ఛం.

౧౨౨. ఇదాని ఏవం నానాసచ్చేసు అసన్తేసు తక్కమత్తం అనుస్సరన్తానం దిట్ఠిగతికానం విప్పటిపత్తిం దస్సేతుం "**దిట్ఠే సుతే**"తిఆదికా గాథాయో అభాసి. తత్థ **దిట్ఠే**తి దిట్ఠం, దిట్ఠసుద్ధిన్తి అధిప్పాయో. ఏస నయో సుతాదీసు. **ఏతే చ నిస్సాయ విమానదస్సీ**తి ఏతే దిట్ఠిధమ్మే నిస్సయిత్వా సుద్ధిభావసఙ్ఖాతం విమానం అసమ్మానం పస్సన్తోపి. **వినిచ్ఛయే ఠత్వా పహస్సమానో, బాలో పరో అక్కుసలోతి చాహా**తి ఏవం విమానదస్సీపి తస్మిం దిట్ఠివినిచ్ఛయే ఠత్వా తుట్ఠిజాతో హాసజాతో హుత్వా పరో "హీనో చ అవిద్వా చా"తి ఏవం వదతియేవ.

న సమ్మానేతీతిపి విమానదస్సీతి న బహుమానం కరోతీతి ఏవమ్పి విమానదస్సీ న బహుమానదస్సీ. **దోమనస్సం జనేతీ**తి పఠమం దిట్ఠినిస్సయం అల్లీయిత్వా దోమనస్సం పత్వా పచ్ఛా దిట్ఠివినిచ్ఛయే ఠితకాలే సోమనస్సం ఉప్పాదేతీతి అత్థో.

వినిచ్ఛయదిట్ఠియా ఠత్వాతి సన్నిట్ఠానం కత్వా గహితదిట్ఠియా ఠత్వా.

౧౨౩. ఏవం సన్తే **యేనేవాతి** గాథా. తత్థ **సయమత్తనాతి** సయమేవ అత్తానం. **విమానేతీ**తి గరహతి. **తదేవ పావాతి** తదేవ వచనం దిట్ఠిం వదతి, తం వా పుగ్గలం.

౧౨౪. **అతిసారదిట్ఠియాతి** గాథాయత్థో – **సో** ఏవం తాయ లక్ఖణాతిసారినియా **అతిసారదిట్ఠియా సమత్తో** పరిపుణ్ణో ఉద్ధుమాతో, తేన చ దిట్ఠి**మానేన మత్తో** "పరిపుణ్ణో అహం కేవలీ"తి ఏవం **పరిపుణ్ణమానీ. సయమేవ** అత్తానం **మనసా** "అహం పణ్డితో"తి అభిసిఞ్చతి. కింకారణా? **దిట్ఠీ హి సా తస్స తథా సమత్తాతి.**

సబ్బా తా దిట్ఠియో లక్ఖణాతిక్కన్తాతి తా సబ్బా ద్వాసట్ఠిదిట్ఠియో లక్ఖణం అతీతా అతిసరన్తీతి అతిక్కన్తా. **అనోమోతి** అనూనో.

౧౨౫. **పరస్స చేతి** గాథాయ సమ్బన్ధో అత్థో చ – కిఞ్చ భియ్యో? యో సో వినిచ్ఛయే ఠత్వా పహస్సమానో "బాలో పరో అక్కుసలో"తి చాహ, తస్స **పరస్స చే హి వచసా** సో తేన వుచ్చమానో **నిహీనో** హోతి, **తుమో సహా హోతి నిహీనపఞ్ఞో**, సోపి తేనేవ సహ నిహీనపఞ్ఞో హోతి. సోపి హి తం "బాలో"తి వదతి. అథ తస్స వచనం అప్పమాణం, సో పన **సయమేవ వేదగూ** చ **ధీరో** చ **హోతి**. ఏవం సన్తే **న కోచి బాలో సమణేసు అత్థి**. సబ్బేపి హి తే అత్తనో ఇచ్ఛాయ పణ్డితా.

వాచాయాతి కథనేన. **వచనేనాతి** భాసితేన. **నిన్దితకారణాతి** గరహహేతునా. **గరహితకారణాతి** అవఞ్ఞాతహేతునా. **ఉపవదితకారణాతి** ఉపవాదహేతునా.

౧౨౬. **అఞ్ఞం ఇతోతి** గాథాయ సమ్బన్ధో అత్థో చ – "అథ చే సయం వేదగూ హోతి ధీరో. న కోచి బాలో సమణేసు అత్థీ"తి ఏవఞ్హి వుత్తేపి సియా కస్సచి "కస్మా"తి. తత్థ వుచ్చతే – యస్మా **అఞ్ఞం ఇతో యాభివదన్తి ధమ్మం, అపరద్ధా సుద్ధిమకేవలీ తే. ఏవమ్పి తిత్థ్యా పుథుసో వదన్తి,** యే ఇతో అఞ్ఞం దిట్ఠిం అభివదన్తి, తే అపరద్ధా విరద్ధా సుద్ధిమగ్గం, అకేవలినో చ తేతి ఏవం పుథుతిత్థియా యస్మా వదన్తీతి వుత్తం హోతి. కస్మా పనేవం వదన్తీతి చే? **సన్దిట్ఠిరాగేన హి తేభిరత్తా,** యస్మా సకేన దిట్ఠిరాగేన తే అభిరత్తాతి వుత్తం హోతి.

తే సుద్ధిమగ్గన్తి తే అఞ్ఞతిత్థియా అకిలిట్ఠమగ్గం. **విసుద్ధిమగ్గన్తి** నిద్దోసమగ్గం. **పరిసుద్ధిమగ్గన్తి** సుక్కమగ్గం. **వోదాతమగ్గన్తి** పణ్డరమగ్గం. **పరియోదాతమగ్గన్తి** పభావన్తమగ్గం. **విరద్ధాతి** వుత్తవిధినా మగ్గేన విరజ్ఝిత్వా ఠితా. **అపరద్ధాతి** అపరజ్ఝిత్వా ఠితా. **ఖలితాతి** పరిహీనా. **గలితాతి** తతో భట్ఠా. **అఞ్ఞాయాతి** అఞ్ఞాణేన. **అపరద్ధాతి** పరాజయమాపన్నా. అథ వా "ఞాయాపరద్ధా"తిపి పాఠో. ఞాయేన మగ్గేన విరద్ధాతి అత్థో.

౧౨౭. ఏవం అభిరత్తా చ – **ఇధేవ సుద్ధిన్తి** గాథా. తత్థ **సకాయనేతి** సకమగ్గే. **దళ్హం వదానాతి** దళ్హవాదా.

థిరవాదాతి సన్నిట్ఠానవాదా. **బలికవాదాతి** బలవన్తవాదా. **అవట్ఠితవాదాతి** పతిట్ఠహిత్వా కథితవాదా.

౧౨౮. యే ఏవఞ్చ దళ్హవాదా, తేసు యో కోచి తిత్థియో సకాయనే వాపి దళ్హం వదానో **కమేత్థ బాలోతి పరం దహేయ్య,** సజ్ఝేపతో తత్థ సస్సతుచ్ఛేదసఙ్ఖాతే విత్థారతో నత్థికఇస్సరకారకనియతిఆదిభేదే సకే అయనే "ఇదమేవ సచ్చ"న్తి దళ్హం వదానో కం పరం ఏత్థ దిట్ఠిగతే "బాలో"తి సహ ధమ్మేన పస్సేయ్య, నను సబ్బోపి తస్స మతేన పణ్డితో ఏవ సుప్పటిపన్నో ఏవ చ. ఏవం సన్తే **సయమేవ సో మేధగమావహేయ్య, పరం వదం బాలమసుద్ధిధమ్మం**. సోపి పరం "బాలో చ అసుద్ధిధమ్మో చ అయ"న్తి వదన్తో అత్తనావ కలహం ఆవహేయ్య. కస్మా? యస్మా సబ్బోపి తస్స మతేన పణ్డితోయేవ సుప్పటిపన్నోయేవ చ.

౧౨౯. ఏవం సబ్బథాపి **వినిచ్ఛయే ఠత్వా సయం పమాయ, ఉద్ధం స లోకస్మిం వివాదమేతీతి** దిట్ఠియా ఠత్వా సయఞ్చ సత్థారాదిం మినిత్వా సో భియ్యో వివాదమేతీతి. ఏవం పన వినిచ్ఛయేసు ఆదీనవం ఞత్వా అరియమగ్గేన **హిత్వాన సబ్బాని వినిచ్ఛయాని, న మేధగం కుబ్బతి జన్తు లోకేతి** అరహత్తనికూటేన దేసనం నిట్ఠాపేసి.

సయం పమాయాతి అత్తనా మినిత్వా. **పమినిత్వాతి** పమాణం కత్వా. "పవిసేత్వా"తిపి పాఠో, తం న సున్దరం. **ఉద్ధం వాదేన సద్ధిన్తి** అత్తనో ఉపరి కథేన్తేన సహ. దేసనాపరియోసానే పురాభేదసుత్తే (మహాని॰ ౮౩) వుత్తసదిసో ఏవ అభిసమయో అహోసీతి.

సద్ధమ్మప్పజ్జోతికాయ మహానిద్దేసట్ఠకథాయ

చూళబ్యూహసుత్తనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౩. మహాబ్యూహసుత్తనిద్దేసవణ్ణనా

౧౩౦. తేరసమే మహాబ్యూహసుత్తనిద్దేసే **యే కేచిమే దిట్ఠిపరిబ్బసానాతి** ఇదమ్పి "కిం ను ఖో ఇమే దిట్ఠిపరిబ్బసానా విఞ్ఞూనం సన్తికా నిన్దమేవ లభన్తి, ఉదాహు పసంసమ్పీ"తి ఉప్పన్నచిత్తానం ఏకచ్చానం దేవతానం తమత్థం ఆవికాతుం పురిమనయేనేవ నిమ్మితబుద్ధేన అత్తానం పుచ్ఛాపేత్వా వుత్తం. తత్థ **అన్వానయన్తీతి** అను ఆనయన్తి పునప్పునం ఆహరన్తి.

నిన్దమేవ అన్వేన్తీతి గరహమేవ ఉపగచ్ఛన్తి.

౧౩౧. ఇదాని యస్మా తే "ఇదమేవ సచ్చ"న్తి వదన్తాపి దిట్ఠిగతికవాదినో కదాచి కత్థచి పసంసమ్పి లభన్తి, యం ఏతం పసంసాసఙ్ఖాతం వాదఫలం, తం అప్పం, రాగాదీనం సమాయ సమత్థం న హోతి, కో పన వాదో దుతియే నిన్దాఫలే, తస్మా ఏతమత్థం దస్సేన్తో ఇమం తావ విస్సజ్జనగాథం ఆహ "**అప్పఞ్హి ఏతం న అలం సమాయ, దువే వివాదస్స ఫలాని బ్రూమీ**"తి. తత్థ **దువే వివాదస్స ఫలానీతి** నిన్దా చ పసంసా చ జయపరాజయాదీని వా తంసభాగాని. **ఏతమ్పి దిస్వాతి** "నిన్దా అనిట్ఠా ఏవ, పసంసా నాలం సమాయా"తి ఏతమ్పి వివాదఫలే ఆదీనవం దిస్వా. **ఖేమాభిపస్సం అవివాదభూమిన్తి** అవివాదభూమిం నిబ్బానం ఖేమన్తి పస్సమానో.

అప్పకన్తి మన్దం. **పరిత్తకన్తి** థోకం. **ఓమకన్తి** హేట్ఠిమకం. **లామకన్తి** పాపకం. **సమాయాతి** రాగాదీనం సమనత్థాయ. **ఉపసమాయాతి** ఉపరూపరి సమనత్థాయ. **వూపసమాయాతి** సన్నిసీదాపనత్థాయ. **నిబ్బానాయాతి** అమతమహానిబ్బానత్థాయ. **పటినిస్సగ్గాయాతి** మగ్గేన కిలేసానం నిస్సజ్జనత్థాయ. **పటిపస్సద్ధియాతి** ఫలేన పటిపస్సద్ధానం అనుప్పజ్జనత్థాయ నాలం.

౧౩౨. ఏవఞ్హి అవివాదమానో – **యా కాచిమాతి** గాథా. తత్థ **సమ్ముతియోతి** దిట్ఠియో. **పుథుజ్జాతి** పుథుజ్జనసమ్భవా. **సో ఉపయం కిమేయ్యాతి** సో ఉపగన్తబ్బట్ఠేన ఉపయం రూపాదీసు ఏకమ్పి ధమ్మం కిం ఉపేయ్య, కేన వా కారణేన ఉపేయ్య. **దిట్ఠే సుతే ఖన్తిమకుబ్బమానోతి** దిట్ఠసుతసుద్ధీసు పేమం అకరోన్తో.

పుథుజ్జనేహి జనితాతి పుథుజ్జనేహి ఉప్పాదితా. **సమ్ముతియోతి** దిట్ఠియో. **పుథు నానాజనేహి జనితా వాతి** అనేకవిధేహి దిట్ఠిగతికేహి ఉప్పాదితా వా. **నేతీతి** న ఏతి. **న ఉపేతీతి** సమీపం న ఏతి. **న ఉపగచ్ఛతీతి** నివత్తతి. **నాభినివిసతీతి** పవిసిత్వా నప్పతిట్ఠతి.

౧౩౩. ఇతో బాహిరా పన – **సీలుత్తమాతి** గాథా తస్సత్థో – సీలంయేవ "ఉత్తమ"న్తి మఞ్ఞమానా **సీలుత్తమాతి** ఏకే భోన్తో సంయమమత్తేన **సుద్ధిం** వదన్తి, హత్థివతాదిఞ్చ **వతం సమాదాయ ఉపట్ఠితాసే. ఇధేవ** దిట్ఠియం **అస్స** సత్థునో **సుద్ధిం భవూపనీతా** భవఞ్హోసితా సమానా వదన్తి, అపి చ తే **కుసలావదానా** "కుసలా మయ"న్తి ఏవంవాదా.

౧౩౪. ఏవం సీలుత్తమేసు చ తేసు తథా పటిపన్నో యో కోచి – **సచే చుతోతి** గాథా. తస్సత్థో – **సచే** తతో **సీలవతతో** పరవిచ్ఛిన్దనేన వా అనభిసమ్భుణన్తో వా **చుతో హోతి,** సో తం సీలబ్బతకమ్మం పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారాదికమ్మం వా **విరాధయిత్వా**

వేధతీ. న కేవలఞ్చ వేధతి , అపి చ ఖో తం సీలబ్బతసుద్ధిం **పజప్పతీ** చ విప్పలపతి చ **పత్థయతీ** చ. కిమివ? **సత్థావ హీనో పవసం ఘరమ్హా,** ఘరమ్హా పవసన్తో సత్థతో హీనో యథా తం ఘరం వా సత్థం వా పత్థయతీతి.

పరవిచ్ఛిన్దనాయ వాతి పరేన వారియమానో వా. **అనభిసమ్భుణన్తో వాతి** తం పటిపత్తిం అసమ్పాదేన్తో వా.

అఞ్ఞాయ అపరద్ధోతి నిబ్బానేన పరిహీనో మగ్గతో వా. **తం వా సత్థం అనుబన్ధతీతి** తం వా సత్థం సబ్బత్థ పచ్ఛతో గచ్ఛతి.

౧౩౫. ఏవం పన సీలుత్తమానం పవేధనకారణం అరియసావకో **సీలబ్బతం వాపి పహాయ సబ్బన్తి** గాథా. తత్థ **సావజ్జానవజ్జన్తి** సబ్బాకుసలం లోకియకుసలఞ్చ. **ఏతం సుద్ధిం అసుద్ధిన్తి అపత్థయానోతి** పఞ్చకామగుణాదిభేదం సుద్ధిం అకుసలాదిభేదం అసుద్ధిఞ్చ అపత్థయమానో. **విరతో చరేతి** సుద్ధియా అసుద్ధియా చ విరతో చరేయ్య. **సన్తి మనుగ్గహాయాతి** దిట్ఠిం అగ్గహేత్వా.

కణ్హం కణ్హవిపాకన్తి అకుసలకమ్మం అకుసలవిపాకదాయకం. **సుక్కం సుక్కవిపాకన్తి** లోకియకుసలం అత్తనా సదిసం సుక్కవిపాకదాయకం.

నియామావక్కన్తిన్తి మగ్గపవిసనం. **సేక్ఖాతి** సత్త సేక్ఖా. **అగ్గధమ్మన్తి** ఉత్తమధమ్మం, అరహత్తఫలం.

౧౩౬. ఏవం ఇతో బాహిరకే సీలుత్తమే సంయమేన విసుద్ధివాదే తేసఞ్చ విపాకం సీలబ్బతపహాయినో అరహతో చ పటిపత్తిం దస్సేత్వా ఇదాని అఞ్ఞథాపి సుద్ధివాదే బాహిరకే దస్సేన్తో ''**తమూపనిస్సాయా**''తి గాథమాహ. తస్సత్థో – సన్తఞ్ఞేపి సమణబ్రాహ్మణా, తే **జిగుచ్ఛితం** అమరన్తపం వా దిట్ఠసుద్ధిఆదీసు వా అఞ్ఞతరఞ్ఞతరం **ఉపనిస్సాయ**అకిరియదిట్ఠియా వా **ఉద్ధంసరా** హుత్వా **భవాభవేసు అవీతతణ్హా సుద్ధి'మనుత్థునన్తి** వదన్తి కథేన్తీతి.

తపోజిగుచ్ఛవాదాతి కాయపీళనాదితపేన పాపహిరీయనవాదా. **తపోజిగుచ్ఛసారాతి** తేనేవ తపేన హిరీయనసారవన్తో. **ఉద్ధంసరావాదాతి** సంసారేన సుద్ధిం కథయన్తా.

౧౩౭. ఏవం తేసం అవీతతణ్హానం సుద్ధిం అనుత్థునన్తానం యోపి సుద్ధిప్పత్తమేవ అత్తానం మఞ్ఞేయ్య, తస్సాపి అవీతతణ్హత్తా భవాభవేసు తం తం వత్థుం **పత్థయమానస్స హి జప్పితాని** పునప్పునం హోన్తియేవాతి అధిప్పాయో. తణ్హా హి ఆసేవితా తణ్హం వడ్ఢయతేవ, న కేవలఞ్చ జప్పితాని, **పవేధితం వాపి పకప్పితేసు,** తణ్హాదిట్ఠీహి చస్స పకప్పితేసు వత్థూసు పవేధితమ్పి హోతీతి వుత్తం హోతి. భవాభవేసు పన వీతతణ్హత్తా ఆయతిం **చుతూపపాతో ఇధ యస్స నత్థి, స కేన వేధేయ్య కుహిం వ జప్పేతి** అయమేతిస్సా గాథాయ సమ్బన్ధో.

ఆగమనన్తి పున ఆగమనం. **గమనన్తి** ఇతో అఞ్ఞత్థ గమనం . **గమనాగమనన్తి** ఇతో గన్త్వా పున నివత్తనం. **కాలన్తి** మరణం. **గతీతి** గమనవసేన గతియా గన్తబ్బం.

౧౩౮. **యమాహు ధమ్మన్తి** పుచ్ఛాగాథా.

౧౩౯. ఇదాని యస్మా ఏకోపి ఏత్థ వాదో సచ్చో నత్థి, కేవలం దిట్ఠిమత్తకేన హి తే వదన్తి, తస్మా తమత్థం దస్సేన్తో ‘‘**సకం హీ**’’తి ఇమం తావ విస్సజ్జనగాథమాహ. తత్థ **సమ్ముతి**న్తి దిట్ఠిం. **అనోమ**న్తి అనూనం.

౧౪౦. ఏవమేతేసు సకం ధమ్మం పరిపుణ్ణం బ్రూవన్తేసు అఞ్ఞస్స ధమ్మం పన హీనన్తి వదన్తేసు యస్స కస్సచి – **పరస్స చే వమ్భయితేన హీనో**తి గాథా. తస్సత్థో – యది **పరస్స** నిన్దితకారణా **హీనో** భవేయ్య, **న కోచి ధమ్మేసు విసేసి** అగ్గో భవేయ్య. కింకారణా? **పుథూ హి అఞ్ఞస్స వదన్తి ధమ్మం నిహీనతో** సబ్బేవ తే **సమ్హి దళ్హం వదానా**సకధమ్మే దళ్హవాదా ఏవ.

వమ్భయితకారణాతి ధంసితకారణా. **గరహితకారణా**తి లామకకతకారణా. **ఉపవదితకారణా**తి అక్కోసితకారణా. **సకాయన**న్తి సకమగ్గం.

౧౪౧. కిఞ్చ భియ్యో – **సద్ధమ్మపూజా**తి గాథా. తస్సత్థో – తే చ తిత్థియా **యథా పసంసన్తి సకాయనాని, సద్ధమ్మపూజాపి నేసం తథేవ** వత్తతి. తే హి అతివియ సత్థారాదీని సక్కరోన్తి. తత్థ యది తే పమాణా సియుం, ఏవం సన్తే **సబ్బేవ వాదా తథియా భవేయ్యుం**. కింకారణా ? **సుద్ధీ హి నేసం పచ్చత్తమేవ**. న సా అఞ్ఞత్థ సిజ్ఝతి, నాపి పరమత్థతో. అత్తని దిట్ఠిగాహమత్తమేవ హి తం తేసం పరపచ్చయనేయ్యబుద్ధీనం. **పచ్చత్తమేవా**తి పాటేక్కమేవ.

౧౪౨. యో పన విపరీతతో బాహితపాపత్తా బ్రాహ్మణో, తస్స **న బ్రాహ్మణస్స పరనేయ్యమత్థీ**తి గాథా. తస్సత్థో – **బ్రాహ్మణస్స** హి ‘‘సబ్బే సఙ్ఖారా అనిచ్చా’’తిఆదినా నయేన సుదిట్ఠత్తా పరేన నేతబ్బం ఞాణం నత్థి. దిట్ఠి**ధమ్మేసు** ‘‘ఇదమేవ సచ్చ’’న్తి నిచ్ఛినిత్వా **సుమగ్గహీత**మ్పి నత్థి. తంకారణా సో దిట్ఠికలహాని అతిక్కన్తో, **న హి సో సేట్ఠతో పస్సతి ధమ్మమఞ్ఞం** అఞ్ఞత్ర సతిపట్ఠానాదీహి.

న పరనేయ్యోతి పరేన నేతబ్బో జానాపేతబ్బో న హోతి. **న పరపత్తియో న పరపచ్చయో**తి పరేసం పచ్చేతబ్బో న హోతి. **న పరపటిబద్ధగూ**తి పరేసం పటిబద్ధగమనో న హోతి.

౧౪౩. **జానామీ**తి గాథాయ సమ్బన్ధో అత్థో చ – ఏవం తావ పరమత్థబ్రాహ్మణో న హి సేట్ఠతో పస్సతి ధమ్మమఞ్ఞం, అఞ్ఞో పన తిత్థియా పరచిత్తఞాణాదీహి జానన్తాపి పస్సన్తాపి ‘‘**జానామి పస్సామి తథేవ ఏత**’’న్తి ఏవం వదన్తాపి చ **దిట్ఠియా సుద్ధిం పచ్చేన్తి**. కస్మా? యస్మా తేసు ఏకోపి అదక్ఖి చే అద్దస చేపి **తేన** పరచిత్తఞాణాదినా యథాభూతమత్థం, **కిఞ్హి తుమస్స తేన** తస్స తేన దస్సనేన కిం కతం, కిం దుక్ఖపరిఞ్ఞా సాధితా, ఉదాహు సముదయప్పహానాదీనం అఞ్ఞతరం, యతో సబ్బథాపి అతిక్కమిత్వా అరియమగ్గం తే తిత్థియా అఞ్ఞేనేవ **వదన్తి సుద్ధిం,** అతిక్కమిత్వా వా తే తిత్థియే బుద్ధాదయో అఞ్ఞేనేవ వదన్తి సుద్ధిన్తి.

౧౪౪. **పస్సం నరో**తి గాథాయ సమ్బన్ధో అత్థో చ – కిఞ్చ భియ్యో? య్వాయం పరచిత్తఞాణాదీహి అద్దక్ఖి, సో **పస్సం నరో దక్ఖతి నామరూపం,** న తతో పరం, **దిస్వాన వా ఞస్సతి తానిమేవ** నామరూపాని నిచ్చతో సుఖతో వా, న అఞ్ఞథా; సో ఏవం పస్సన్తో **కామం బహుం పస్సతు అప్పకం వా** నామరూపం నిచ్చతో సుఖతో చ అథస్స ఏవరూపేన దస్సనేన **న హి తేన సుద్ధిం కుసలా వదన్తి**.

౧౪౩. నివిస్సవాదీతి గాథాయ సమ్బన్ధో అత్థో చ – తేన చ దస్సనేన సుద్ధియా అసతియాపి యో "జానామి పస్సామి తథేవ ఏత"న్తి ఏవం నివిస్సవాదీ, ఏతం వా దస్సనం పటిచ్చ దిట్ఠియా సుద్ధిం పచ్చేన్తో "ఇదమేవ సచ్చ"న్తి ఏవం నివిస్సవాదీ, సో **సుబ్బినయో** న హోతి తం తథా **పకప్పితం** అభిసఙ్ఖతం **దిట్ఠిం పురక్ఖరానో**. సో హి **యం** సత్థారాదిం **నిస్సితో, తత్థేవ సుభం వదానో సుద్ధిం వదో,** "పరిసుద్ధివాదో పరిసుద్ధిదస్సనో వా అహ"న్తి అత్తానం మఞ్ఞమానో **తత్థ తథద్దసా సో**, తత్థ సకాయ దిట్ఠియా అవిపరీతమేవ సో అద్దస. యథా సా దిట్ఠి పవత్తతి, తథేవ తం అద్దస, న అఞ్ఞథా పస్సితుం ఇచ్ఛతీతి అధిప్పాయో.

నివిస్సవాదీతి పతిట్ఠహిత్వా కథేన్తో. **దుబ్బినయో**తి వినేతుం దుక్ఖో. **దుప్పఞ్ఞాపయో**తి ఞాపేతుం చిత్తేన లబ్భాపేతుం దుక్ఖో. **దున్నిజ్ఝాపయో**తి చిత్తేన వీమంసిత్వా గహణత్థం పునప్పునం నిజ్ఝాపయితుం దుక్ఖో. **దుప్పేక్ఖాపయో**తి ఇక్ఖాపయితుం దుక్ఖో. **దుప్పసాదయో**తి చిత్తే పసాదం ఉప్పాదేతుం దుక్ఖో.

అప్పస్సీతి ఞాణేన పటివేధం పాపుణి. **పటివిజ్ఝీ**తి చిత్తేన అవబోధం పాపుణి.

౧౪౬. ఏవం పకప్పితం దిట్ఠిం పురక్ఖరానేసు తిత్థియేసు – **న బ్రాహ్మణో కప్పముపేతి సఙ్ఖా**తి గాథా. తత్థ **సఙ్ఖా**తి సఙ్ఖాయ, జానిత్వాతి అత్థో. **నపి ఞాణబన్ధూ**తి సమాపత్తిఞాణాదినా అకతతణ్హాదిట్ఠిబన్ధు. తత్థ విగ్గహో – నాపి అస్స ఞాణేన కతో బన్ధు అత్థీతి నపి ఞాణబన్ధు. **సమ్ముతియో**తి దిట్ఠిసమ్ముతియో. **పుథుజ్జా**తి పుథుజ్జనసమ్భవా. **ఉగ్గహణన్తి మఞ్ఞే**తి ఉగ్గహణన్తి అఞ్ఞే, అఞ్ఞే తా సమ్ముతియో ఉగ్గణ్హన్తీతి వుత్తం హోతి.

ఉపేక్ఖతీతి ఉపపత్తితో అపక్ఖపతితో హుత్వా పస్సతి.

౧౪౭. కిఞ్చ భియ్యో – **విస్సజ్జ గన్థానీ**తి గాథా. తత్థ **అనుగ్గహో**తి ఉగ్గహణవిరహితో, సోపి నాస్స ఉగ్గహోతి అనుగ్గహో. న వా ఉగ్గణ్హాతీతి అనుగ్గహో.

గన్థే వోస్సజ్జిత్వాతి అభిజ్ఝాదికే గన్థే చజిత్వా. **విస్సజ్జా**తి పున అనాదియనవసేన జహిత్వా. **గధితే**తి ఘటితే. **గన్థితే**తి సుత్తేన సఙ్గహితే వియ గన్థితే. **బన్ధే**తి సుట్ఠు బన్ధే. **విబన్ధే**తి వివిధా బన్ధే. **పలిబుద్ధే**తి సమన్తతో బన్ధనేన బన్ధే. **బన్ధనే**తి కిలేసబన్ధనే. **ఫోటయిత్వా**తి పప్ఫోటేత్వా. **సచ్చం విస్సజ్జం కరోన్తీ**తి విసఙ్ఖరిత్వా అపరిభోగం కరోన్తి. **వికోపేన్తీ**తి చుణ్ణవిచుణ్ణం కరోన్తి.

౧౪౮. కిఞ్చ భియ్యో – సో ఏవరూపో – **పుబ్బాసవే**తి గాథా. తత్థ **పుబ్బాసవే**తి అతీతరూపాదీని ఆరబ్భ ఉప్పజ్జనధమ్మకిలేసే . **నవే**తి పచ్చుప్పన్నరూపాదీని ఆరబ్భ ఉప్పజ్జనధమ్మే. **న ఛన్దగూ**తి ఛన్దాదివసేన న గచ్ఛతి. **అనత్తగరహీ**తి కతాకతవసేన అత్తానం అగరహన్తో.

౧౪౯. ఏవం అనత్తగరహీ చ – **స సబ్బధమ్మేసూ**తి గాథా. తత్థ **సబ్బధమ్మేసూ**తి ద్వాసట్ఠిదిట్ఠిధమ్మేసు "యం కిఞ్చి దిట్ఠం వా"తి ఏవంపభేదేసు. **పన్నభారో**తి పతితభారో. న కప్పేతీతి **న కప్పియో,** దువిధమ్పి కప్పం న కరోతీతి అత్థో. **నూపరతో**తి పుథుజ్జనకల్యాణకసేక్ఖా వియ ఉపరతిసమఙ్గీపి నో హోతి. **న పత్థియో**తి నిత్తణ్హో. తణ్హా హి పత్థయతీతి పత్థియా,

నాస్స పత్థియాతి న పత్థియో. ఇతో పరఞ్చ హేట్ఠా చ తత్థ తత్థ వుత్తనయత్తా ఉత్తానత్థమేవ. ఏవం అరహత్తనికూటేనేవ దేసనం నిట్ఠాపేసి, దేసనాపరియోసానే పురాభేదసుత్తే (మహాని. ౮౩) వుత్తసదిసో ఏవ అభిసమయో అహోసీతి.

సద్ధమ్మప్పజ్జోతికాయ మహానిద్దేసట్ఠకథాయ

మహాబ్యూహసుత్తనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౪. తువటకసుత్తనిద్దేసవణ్ణనా

౧౩౦. చుద్దసమే తువటకసుత్తనిద్దేసే **పుచ్ఛామి త**న్తి ఇదమ్పి తస్మింయేవ మహాసమయే “కా ను ఖో అరహత్తప్పత్తియా పటిపత్తీ”తి ఉప్పన్నచిత్తానం ఏకచ్చానం దేవతానం తమత్థం పకాసేతుం పురిమనయేనేవ నిమ్మితబుద్ధేన అత్తానం పుచ్ఛాపేత్వా వుత్తం.

తత్థ ఆదిపుచ్ఛాగాథాయ తావ **పుచ్ఛామీ**తి ఏత్థ అదిట్ఠజోతనాదివసేన పుచ్ఛా విభజితా. **ఆదిచ్చబన్ధూ**తి ఆదిచ్చస్స గోత్తబన్ధు. **వివేకం సన్తిపదఞ్చా**తి వివేకఞ్చ సన్తిపదఞ్చ. **కథం దిస్వా**తి కేన కారణేన దిస్వా, కథం పవత్తదస్సనో హుత్వాతి వుత్తం హోతి.

తిస్సో పుచ్ఛాతి గణనపరిచ్ఛేదో. **అదిట్ఠజోతనా**తి యం న దిట్ఠం న పటివిద్ధం, తస్స పాకటకరణత్థాయ పుచ్ఛా. **దిట్ఠసంసన్దనా**తి యం ఞాణచక్ఖునా దిట్ఠం, తస్స ఘటనత్థాయ. **విమతిచ్ఛేదనా**తి యా కఙ్ఖా, తస్సాచ్ఛేదనత్థం. **పకతియా లక్ఖణం అఞ్ఞాత**న్తి ధమ్మానం తథలక్ఖణం పకతియా న ఞాతం. **అదిట్ఠ**న్తి న దిట్ఠం. “న నిట్ఠ”న్తిపి పాఠో. **అతులిత**న్తి తులాయ తులితం వియ న తులితం. **అతీరిత**న్తి తీరణాయ న తీరితం. **అవిభూత**న్తి న పాకటం. **అవిభావిత**న్తి పఞ్ఞాయ న వడ్ఢితం. **తస్స ఞాణాయా**తి తస్స ధమ్మస్స లక్ఖణజాననత్థాయ. **దస్సనాయా**తి దస్సనత్థాయ. **తులనాయా**తి తులనత్థాయ. **తీరణాయా**తి తీరణత్థాయ. **విభావనాయా**తి విభాగకరణత్థాయ. **అఞ్ఞేహి పణ్డితేహీ**తి అఞ్ఞేహి బుద్ధిసమ్పన్నేహి. **సంసయపక్ఖన్దో**తి సన్దేహం పవిట్ఠో.

మనుస్సపుచ్ఛాతి మనుస్సానం పుచ్ఛా. **అమనుస్సపుచ్ఛా**తి నాగసుపణ్ణాదీనం పుచ్ఛా. **గహట్ఠా**తి అవసేసగహట్ఠా. **పబ్బజితా**తి లిఙ్గవసేన వుత్తా. **నాగా**తి సుఫస్సాదయో నాగా. **సుపణ్ణా**తి సుపణ్ణసంయుత్తవసేన (సం॰ ని॰ ౩.౩౯౨ ఆదయో). **యక్ఖా**తి యక్ఖసంయుత్తవసేన (సం॰ ని॰ ౧౦.౨౩౫ ఆదయో) చ వేదితబ్బా . **అసురా**తి పహారాదాదయో. **గన్ధబ్బా**తి పఞ్చసిఖగన్ధబ్బపుత్తాదయో . **మహారాజానో**తి చత్తారో మహారాజానో. **అహీనిన్ద్రియ**న్తి సణ్ఠానవసేన అవికలిన్ద్రియం. **సో నిమ్మితో**తి సో భగవతా నిమ్మితో బుద్ధో.

వోదానత్థపుచ్ఛాతి విసేసధమ్మపుచ్ఛా. **అతీతపుచ్ఛా**తి అతీతే ధమ్మే ఆరబ్భ పుచ్ఛా. **అనాగతాదీ**సుపి ఏసేవ నయో. **కుసలపుచ్ఛా**తి అనవజ్జధమ్మపుచ్ఛా. **అకుసలపుచ్ఛా**తి సావజ్జధమ్మపుచ్ఛా. **అబ్యాకతపుచ్ఛా**తి తదుభయవిపరీతధమ్మపుచ్ఛా.

అజ్ఝేసామి తన్తి తం ఆణాపేమి. **కథయస్సు మే**తి మయ్హం కథేహి. **గోత్తఞాతకో**తి గోత్తేన ఞాతకో. **గోత్తబన్ధూ**తి గోత్తఞ్ఞత్తికో. **ఏకేనాకారేనా**తి ఏకేన కోట్ఠాసేన.

సన్తిపదన్తి సన్తిసఙ్ఖాతం నిబ్బానపదం. **యే ధమ్మా సన్తాధిగమాయా**తి యే సతిపట్ఠానాదయో ధమ్మా నిబ్బానపటిలాభత్థాయ. **సన్తిఫుసనాయా**తి ఞాణఫస్సేన నిబ్బానఫుసనత్థాయ. **సచ్ఛికిరియాయా**తి పచ్చక్ఖకరణత్థాయ. **మహన్తం సీలక్ఖన్ధ**న్తి మహన్తం సీలరాసిం. **సమాధిక్ఖన్ధాదీ**సుపి ఏసేవ నయో. సీలక్ఖన్ధాదయో లోకియలోకుత్తరా, విముత్తిఞాణదస్సనం లోకియమేవ.

తమోకాయస్స పదాలనన్తి అవిజ్జారాసిస్స విద్ధంసనం. **విపల్లాసస్స భేదనన్తి** చతుబ్బిధవిపల్లాసస్స భేదనం. **తణ్హాసల్లస్స అబ్బుహనన్తి** తణ్హాకణ్టకస్స లుఞ్చనం. **అభిసఙ్ఖారస్స వూపసమన్తి** పుఞ్ఞాదిఅభిసఙ్ఖారస్స నిబ్బాపనం. **భారస్స నిక్ఖేపనన్తి** పఞ్చక్ఖన్ధభారస్స ఠపనం. **సంసారవట్టస్స ఉపచ్ఛేదనన్తి** సంసారపవత్తస్స ఛేదనం. **సన్తాపస్స నిబ్బాపనన్తి** కిలేససన్తాపస్స నిబ్బుతి. **పరిళాహస్స పటిపస్సద్ధిన్తి** కిలేసదరథస్స సన్నిసీదనం. **దేవదేవోతి** దేవానం అతిదేవో.

౧౨౫౧. అథ భగవా యస్మా యథా పస్సన్తో కిలేసే ఉపరున్ధతి, తథా దిస్వా తథా పవత్తదస్సనో హుత్వా పరినిబ్బాతి, తస్మా తమత్థం ఆవికరోన్తో నానప్పకారేన తం దేవపరిసం కిలేసప్పహానే నియోజేన్తో ‘‘**మూలం పపఞ్చసఙ్ఖాయా**’’తి ఆరభిత్వా పఞ్చ గాథా అభాసి.

తత్థ ఆదిగాథాయ తావ సఙ్ఖేపత్థో – **పపఞ్చసఙ్ఖాతి** పపఞ్చాతి సఙ్ఖాతత్తా పపఞ్చా ఏవ పపఞ్చసఙ్ఖా. తస్సా అవిజ్జాదయో కిలేసా మూలం, తం పపఞ్చసఙ్ఖాయ మూలం **అస్మీతి** పవత్తమానఞ్చ సబ్బం మన్తాయ **ఉపరున్ధే. యా కాచి అజ్ఝత్తం తణ్హా** ఉప్పజ్జేయ్యుం. **తాసం వినయాయ** పహానాయ **సదా సతో సిక్ఖే** ఉపట్ఠితస్సతి హుత్వా సిక్ఖేయ్యాతి.

అజ్ఝత్తసముట్ఠానా వాతి చిత్తే ఉప్పన్నా వా. **పురేభత్తన్తి** దివాభత్తతో పురేకాలం. అచ్చన్తసంయోగత్థే ఉపయోగవచనం, అత్థతో పన భుమ్మమేవ పురేభత్తేతి, ఏస నయో పచ్ఛాభత్తాదీసు. **పచ్ఛాభత్తన్తి** దివాభత్తతో పచ్ఛాకాలం. **పురిమం యామన్తి** రత్తియా పఠమకోట్ఠాసం. **మజ్ఝిమం యామన్తి** రత్తియా దుతియకోట్ఠాసం. **పచ్ఛిమం యామన్తి** రత్తియా తతియకోట్ఠాసం. **కాళేతి** కాళపక్ఖే. **జుణ్హేతి** సుక్కపక్ఖే. **వస్సేతి** చత్తారో వస్సానమాసే. **హేమన్తేతి** చత్తారో హేమన్తమాసే. **గిమ్హేతి** చత్తారో గిమ్హానమాసే. **పురిమే వయోఖన్ధేతి** పఠమే వయోకోట్ఠాసే, పఠమవయేతి అత్థో. తీసు చ వయేసు వస్ససతాయుకస్స పురిసస్స ఏకేకస్మిం వయే చతుమాసాధికాని తేత్తింస వస్సాని హోన్తి.

౧౨౫౨. ఏవం పఠమగాథాయ తావ తీహి సిక్ఖాహి యుత్తం దేసనం అరహత్తనికూటేన దేసేత్వా పున మానప్పహానవసేన దేసేతుం ‘‘**యం కిఞ్చీ**’’తి గాథమాహ. తత్థ **యం కిఞ్చి ధమ్మమభిజఞ్ఞా అజ్ఝత్తన్తి** యం కిఞ్చి ఉచ్చాకులీనతాదికం అత్తనో గుణం జానేయ్య. **అథ వాపి బహిద్ధాతి** అథ వా బహిద్ధాపి ఆచరియుపజ్ఝాయానం వా గుణం జానేయ్య. **న తేన థామం కుబ్బేథాతి** తేన గుణేన మానం న కరేయ్య.

సతానన్తి సన్తగుణవన్తానం. **సన్తానన్తి** నిబ్బుతసన్తానం. **న వుత్తాతి** న కథితా. **నప్పవుత్తాతి** న విస్సజ్జితా.

౧౨౫౩. ఇదానిస్స అకరణవిధిం దస్సేన్తో ‘‘**సేయ్యో న తేనా**’’తి గాథమాహ. తస్సత్థో – **తేన** చ మానేన “సేయ్యోహ”న్తి వా “నీచోహ”న్తి వా “సరిక్ఖోహ”న్తి వాపి **న మఞ్ఞేయ్య**. తేహి చ ఉచ్చాకులీనతాదీహి గుణేహి **ఫుట్ఠో అనేకరూపేహి** “అహం ఉచ్చా కులా పబ్బజితో”తిఆదినా నయేన అత్తానం వికప్పేన్తో న తిట్ఠేయ్యాతి.

౧౨౫౪. ఏవం మానప్పహానవసేనపి దేసేత్వా ఇదాని సబ్బకిలేసూపసమవసేన దేసేతుం ‘‘**అజ్ఝత్తమేవా**’’తి గాథమాహ. తత్థ **అజ్ఝత్తమేవుపసమేతి** అత్తని ఏవ రాగాదిసబ్బకిలేసే ఉపసమేయ్య. **న అఞ్ఞతో భిక్ఖు సన్తిమేసేయ్యాతి** ఠపేత్వా చ సతిపట్ఠానాదీని అఞ్ఞేన ఉపాయేన సన్తిం న పరియేసేయ్య. **కుతో నిరత్తా వాతి** నిరత్తా కుతోయేవ.

న ఏసేయ్యాతి సీలబ్బతాదీహి న మగ్గేయ్య. **న గవేసేయ్యాతి** న ఓలోకేయ్య. **న పరియేసేయ్యాతి** పునప్పునం న ఇక్ఖేయ్య.

౧౨౩. ఇదాని అజ్ఝత్తం ఉపసన్తస్స ఖీణాసవస్స తాదిభావం దస్సేన్తో ''**మజ్ఝే యథా**''తి గాథమాహ. తస్సత్థో – **యథా** మహా**సముద్దస్స** ఉపరిహేట్ఠిమభాగానం వేమజ్ఝసఙ్ఖాతే చతుయోజనసహస్సప్పమాణే **మజ్ఝే** పబ్బతన్తరే ఠితస్స వా మజ్ఝే సముద్దస్స **ఊమి నో జాయతి, ఠితో** వ సో **హోతి** అవికమ్పమానో, **ఏవం** అనేజో ఖీణాసవో లాభాదీసు **ఠితో** అస్స అవికమ్పమానో, సో తాదిసో రాగాది**ఉస్సదం భిక్ఖు న కరేయ్య కుహిఞ్చీ**తి.

ఉబ్బేధేనాతి హేట్ఠాభాగేన. **గమ్భీరోతి** ఉదకపిట్ఠితో పట్ఠాయ **చతురాసీతియోజనసహస్సాని** గమ్భీరో. "ఉబ్బేధో"తిపి పాఠో, తం న సున్దరం. **హేట్ఠాతి** అన్తోఉదకం. **ఉపరీతి** ఉద్ధంఉదకం. **మజ్ఝేతి** వేమజ్ఝే. **న కమ్పతీతి** ఠితట్ఠానతో న చలతి. **న వికమ్పతీతి** ఇతో చితో చ న చలతి. **న చలతీతి** నిచ్చలం హోతి. **న వేధతీతి** న ఫన్దతి. **నప్పవేధతీతి** న పరివత్తతి. **న సమ్పవేధతీతి** న పరిబ్భమతి. **అనేరితోతి** న ఏరితో. **అఘట్టితోతి** అక్ఖోభో. **అచలితోతి** న కమ్పితో. **అలులితోతి** న కలలీభూతో. **తత్ర ఊమి నో జాయతీతి** తస్మిం ఠానే వీచి న ఉప్పజ్జతి.

సత్తన్నం పబ్బతానం అన్తరికాసూతి యుగన్ధరాదీనం సత్తన్నం పబ్బతానం అన్తరన్తరా. **సీదన్తరాతి** అన్తమసో సిమ్బలీతూలమ్పి తేసు పతితపతితం సీదతీతి సీదా, పబ్బతన్తరే జాతత్తా అన్తరా. "అన్తరసీదా"తిపి పాఠో.

౧౨౪. ఇదాని ఏవం అరహత్తనికూటేన దేసితం ధమ్మదేసనం అబ్భానుమోదేన్తో తస్స చ అరహత్తస్స ఆదిపటిపదం పుచ్ఛన్తో నిమ్మితబుద్ధో ''**అకిత్తయీ**''తి గాథమాహ. తత్థ **అకిత్తయీతి** ఆచిక్ఖి. **వివటచక్ఖూతి** వివటేహి అనావరణేహి పఞ్చహి చక్ఖూహి సమన్నాగతో. **సక్ఖిధమ్మన్తి** సకాయత్తం సయం అభిఞ్ఞాతం అత్తపచ్చక్ఖధమ్మం. **పరిస్సయవినయన్తి** పరిస్సయవినయనం. **పటిపదం వదేహీతి** ఇదాని పటిపత్తిం వదేహి. **భద్దన్తేతి** భద్దం తవ అత్థూతి భగవన్తం ఆలపన్తో ఆహ. అథ వా భద్దం సున్దరం తవ పటిపదం వదేహీతిపి వుత్తం హోతి. **పాతిమోక్ఖం అథ వాపి సమాధిన్తి** తమేవ పటిపదం భిన్దిత్వా పుచ్ఛతి. పటిపదన్తి ఏతేన వా మగ్గం పుచ్ఛతి. ఇతరేహి సీలం సమాధిఞ్చ పుచ్ఛతి.

మంసచక్ఖునాపీతి ససమ్భారికమంసచక్ఖునాపి. **దిబ్బచక్ఖునాపీతి** దిబ్బసదిసత్తా దిబ్బం. దేవానఞ్హి సుచరితకమ్మనిబ్బత్తం పిత్తసేమ్హరుహిరాదీహి అపలిబుద్ధం ఉపక్కిలేసవినిముత్తతాయ దూరేపి ఆరమ్మణసమ్పటిచ్ఛనసమత్థం దిబ్బం పసాదచక్ఖు హోతి. ఇదఞ్చాపి వీరియభావనాబలనిబ్బత్తం ఞాణచక్ఖు తాదిసమేవాతి దిబ్బసదిసత్తా దిబ్బం. దిబ్బవిహారవసేన పటిలద్ధత్తా, అత్తనా చ దిబ్బవిహారసన్నిస్సితత్తాపి దిబ్బం. ఆలోకపరిగ్గహేన మహాజుతికత్తాపి దిబ్బం. తిరోకుట్టాదిగతరూపదస్సనేన మహాగతికత్తాపి దిబ్బం. తం సబ్బం సద్దసత్థానుసారేన వేదితబ్బం. దస్సనట్ఠేన చక్ఖు, చక్ఖుకిచ్చకరణేన చక్ఖుమివాతిపి చక్ఖు, దిబ్బఞ్చ తం చక్ఖు చాతి దిబ్బచక్ఖు. తేన దిబ్బచక్ఖునాపి వివటచక్ఖు. ఇదాని పఞ్చవిధం చక్ఖుం విత్థారేన కథేతుం ''**కథం భగవా మంసచక్ఖునాపి వివటచక్ఖూ**''తిఆదిమాహ . **మంసచక్ఖుమ్హి భగవతో పఞ్చవణ్ణా సంవిజ్జన్తీతి** ఏత్థ ససమ్భారాదికచక్ఖుమ్హి బుద్ధస్స భగవతో పఞ్చ కోట్ఠాసా పచ్చేకం పచ్చేకం ఉపలబ్భన్తి.

నీలో చ వణ్ణోతి ఉమాపుప్ఫవణ్ణో. **పీతకో చ వణ్ణోతి** కణికారపుప్ఫవణ్ణో. **లోహితకో చ వణ్ణోతి** ఇన్దగోపకవణ్ణో. **కణ్హో చ వణ్ణోతి** అఞ్జనవణ్ణో. **ఓదాతో చ వణ్ణోతి** ఓసధితారకవణ్ణో. **యత్థ చ అక్ఖిలోమాని పతిట్ఠితానీతి** యస్మిం ఠానే అక్ఖిలోమాని

పతిట్ఠహిత్వా ఉట్ఠితాని. **తం నీలం హోతి సునీలన్తి** ఏత్థ **నీలన్తి** సబ్బసఙ్గాహకవసేన వుత్తం. **సునీలన్తి** అన్తరవిరహితం సుట్ఠు నీలం. **పాసాదికన్తి** పసాదజనకం. **దస్సనేయ్యన్తి** దస్సనీయం. **ఉమాపుప్ఫసమానన్తి** దకసీతలపుప్ఫసదిసం. **తస్స పరతోతి** తస్స సమన్తా బాహిరపస్సే. **పీతకన్తి** సబ్బసఙ్గాహకం. **సుపీతకన్తి** అన్తరవిరహితం సుట్ఠు పీతకం. **ఉభయతో చ అక్ఖికూటానీతి** ద్వే చ అక్ఖికోటియో. **లోహితకానీతి** సబ్బసఙ్గాహకవసేన వుత్తం. **సులోహితకానీతి** అపఞ్ఞాయమానవివరాని సుట్ఠు లోహితకాని. **మజ్ఝే కణ్హన్తి** అక్ఖీనం మజ్ఝిమట్ఠానం అఞ్జనసదిసం కణ్హం. **సుకణ్హన్తి** అన్తరవిరహితం సుట్ఠు కణ్హం. **అలూఖన్తి** పాసాదికం. **సినిద్ధన్తి** పణీతం. **భద్దారిట్ఠకసమానన్తి** అపనీతతచభద్దారిట్ఠకఫలసదిసం. "అద్దారిట్ఠకసమాన"న్తిపి పాళి, తస్సా తిన్తకాకసదిసన్తి అత్థో. **ఓదాతన్తి** సబ్బసఙ్గాహకవసేన వుత్తం. **సుఓదాతన్తి** అన్తరవిరహితం రజతమణ్డలసదిసం సుట్ఠు ఓదాతం. **సేతం పణ్డరన్తి** ద్వీహిపి అతిఓదాతతం దస్సేతి. **పాకతికేన మంసచక్ఖునాతి** పకతిమంసచక్ఖునా. **అత్తభావపరియాపన్నేనాతి** అత్తభావసన్నిస్సితేన. **పురిమసుచరితకమ్మాభినిబ్బత్తేనాతి** పురిమేసు తత్థ తత్థుప్పన్నేసు అత్తభావేసు కాయసుచరితాదికమ్మునా ఉప్పాదితేన. **సమన్తా యోజనం పస్సతీతి** సమన్తతో చతుగావుతప్పమాణే యోజనే తిరోకుట్టాదిగతం రూపం ఆవరణవిరహితం పకతిమంసచక్ఖునా దక్ఖతి.

దివా చేవ రత్తిఞ్చాతి దివసభాగే చ రత్తిభాగే చ. **చతురఙ్గసమన్నాగతోతి** చతూహి అఙ్గేహి సమన్నాగతో పరిపుణ్ణఅన్ధకారో ఆలోకవిరహితో. **సూరియో వా అత్థఙ్గతోతి** సూరభావం జనయన్తో ఉట్ఠితో సూరియో విగతో. **కాళపక్ఖో చ ఉపోసథోతి** కాళపక్ఖే చాతుద్దసీఉపోసథదివసో చ. **తిబ్బో చ వనసణ్డోతి** గహనో చ రుక్ఖరాసి. **మహా చ కాళమేఘో అబ్భుట్ఠితోతి** మహన్తో కాళమేఘో అబ్బపటలో చ ఉట్ఠితో హోతి. **కుట్టో వాతి** ఇట్ఠకాచయో వా. **కవాటం వాతి** ద్వారవాతపానాదికవాటం వా. **పాకారో వాతి** మత్తికాదిపాకారో వా. **పబ్బతో వాతి** పంసుపబ్బతాదిపబ్బతో వా. **గచ్ఛం వాతి** తరుణగచ్ఛాదిగచ్ఛం వా . **లతా వాతి** కరవిన్దాది లతా వా. **ఆవరణం రూపానం దస్సనాయాతి** రూపారమ్మణానం దస్సనత్థాయ పటిసేధం నత్థి. **ఏకఞ్చే తిలఫలం నిమిత్తం కత్వాతి** సచే ఏకం తిలబీజం సఞ్ఞాణం కత్వా. **తిలవాహే పక్ఖిపేయ్యాతి** ద్వే సకటే తిలరాసిమ్హి ఖిపేయ్య. కేచి పన "వాహో నామ కుమ్భాతిరేకద్వేసకట"న్తి వదన్తి. **తఞ్ఞేవ తిలఫలం ఉద్ధరేయ్యాతి** తంనిమిత్తకతం తిలబీజంయేవ ఉద్ధరిత్వా గణ్హేయ్య.

దిబ్బేన చక్ఖునాతి ఇదం వుత్తత్థమేవ. **విసుద్ధేనాతి** చుతూపపాతదస్సనేన దిట్ఠివిసుద్ధిహేతుత్తా విసుద్ధేన. యో హి చుతిమత్తమేవ పస్సతి న ఉపపాతం, సో ఉచ్ఛేదదిట్ఠిం గణ్హాతి. యో ఉపపాతమేవ పస్సతి న చుతిం, సో నవసత్తపాతుభావసస్సతదిట్ఠిం గణ్హాతి. యో పన తదుభయం పస్సతి, సో యస్మా దువిధమ్పి తం దిట్ఠిగతం అతివత్తతి, తస్మాస్స తం దస్సనం దిట్ఠివిసుద్ధిహేతు హోతి, ఉభయఞ్చేతం బుద్ధపుత్తా పస్సన్తి. తేన వుత్తం – "చుతూపపాతదస్సనేన దిట్ఠివిసుద్ధిహేతుత్తా విసుద్ధ"న్తి. మనుస్సూపచారం అతిక్కమిత్వా రూపదస్సనేన అతిక్కన్తమానుసకం, మానుసకం వా మంసచక్ఖుం అతిక్కన్తత్తా అతిక్కన్తమానుసకన్తి వేదితబ్బం.

తేన దిబ్బేన చక్ఖునా విసుద్ధేన **అతిక్కన్తమానుసకేన సత్తే పస్సతీతి** మనుస్సమంసచక్ఖునా వియ సత్తే ఓలోకేతి. **చవమానే ఉపపజ్జమానేతి** ఏత్థ చుతిక్ఖణే ఉపపత్తిక్ఖణే వా దిబ్బచక్ఖునా దట్ఠుం న సక్కా. యే పన ఆసన్నచుతికా ఇదాని చవిస్సన్తి, తే చవమానా. యే చ గహితపటిసన్ధికా సమ్పతినిబ్బత్తావ, తే ఉపపజ్జమానాతి అధిప్పేతా. తే ఏవరూపే చవమానే ఉపపజ్జమానే చ పస్సతీతి దస్సేతి. **హీనేతి** మోహనిస్సన్దయుత్తత్తా హీనే. తబ్బిపరీతే **పణీతే. సువణ్ణేతి** అదోసనిస్సన్దయుత్తత్తా ఇట్ఠకన్తమనాపవణ్ణయుత్తే. తబ్బిపరీతే **దుబ్బణ్ణే,** అభిరూపే విరూపేతి అత్థో. **సుగతేతి** సుగతిగతే,

అలోభనిస్సన్దయుత్తత్తా వా అడ్ఢే మహద్ధనే. **దుగ్గతే**తి దుగ్గతిగతే, లోభనిస్సన్దయుత్తత్తా వా దలిద్దే అప్పన్నపానే. **యథాకమ్మూపగే**తి యం యం కమ్మం ఉపచితం, తేన తేన ఉపగతే . తత్థ పురిమేహి "చవమానే"తిఆదీహి దిబ్బచక్ఖుకిచ్చం వుత్తం . ఇమినా పన పదేన యథాకమ్మూపగఞాణకిచ్చం.

తస్స చ ఞాణస్స అయముప్పత్తిక్కమో – ఇధ భిక్ఖు హేట్ఠానిరయాభిముఖం ఆలోకం వడ్ఢేత్వా నేరయికే సత్తే పస్సతి మహాదుక్ఖం అనుభవమానే, తం దస్సనం దిబ్బచక్ఖుకిచ్చమేవ. సో ఏవం మనసి కరోతి "కిం ను ఖో కమ్మం కత్వా ఇమే సత్తా ఏతం దుక్ఖం అనుభవన్తీ"తి, అథస్స "ఇదం నామ కత్వా"తి తం కమ్మారమ్మణం ఞాణం ఉప్పజ్జతి. తథా ఉపరిదేవలోకాభిముఖం ఆలోకం వడ్ఢేత్వా నన్దనవన మిస్సకవన ఫారుసకవనాదీసు సత్తే పస్సతి మహాసమ్పత్తిం అనుభవమానే. తమ్పి దస్సనం దిబ్బచక్ఖుకిచ్చమేవ. సో ఏవం మనసి కరోతి "కిం ను ఖో కమ్మం కత్వా ఇమే సత్తా ఏతం సమ్పత్తిం అనుభవన్తీ"తి. అథస్స "ఇదం నామ కత్వా"తి తం కమ్మారమ్మణం ఞాణముప్పజ్జతి. ఇదం యథాకమ్మూపగఞాణం నామ. ఇమస్స విసుం పరికమ్మం నామ నత్థి. యథా చ ఇమస్స, ఏవం అనాగతంసఞాణస్సాపి. దిబ్బచక్ఖుపాదకానేవ హి ఇమాని దిబ్బచక్ఖునా సహేవ ఇజ్ఝన్తి.

ఇమే వత భోన్తోతిఆదీసు **ఇమే**తి దిబ్బచక్ఖునా దిట్ఠానం నిదస్సనవచనం. **వతా**తి అనుసోచనత్థే నిపాతో. **భోన్తో**తి భవన్తో. దుట్ఠు చరితం, దుట్ఠుం వా చరితం కిలేసపూతికత్తాతి దుచ్చరితం; కాయేన దుచ్చరితం, కాయతో వా ఉప్పన్నం దుచ్చరితన్తి **కాయదుచ్చరితం**. ఇతరేసుపి ఏసేవ నయో. **సమన్నాగతా**తి సమఙ్గీభూతా.

అరియానం ఉపవాదకాతి బుద్ధపచ్చేకబుద్ధబుద్ధసావకానం అరియానం అన్తమసో గిహిసోతాపన్నానమ్పి అనత్థకామా హుత్వా అన్తిమవత్థునా వా గుణపరిధంసనేన వా ఉపవాదకా, అక్కోసకా గరహకాతి వుత్తం హోతి. తత్థ "నత్థి ఇమేసం సమణధమ్మో, అస్సమణా ఏతే"తి వదన్తో అన్తిమవత్థునా ఉపవదతి. "నత్థి ఇమేసం ఝానం వా విమోక్ఖో వా మగ్గో వా ఫలం వా"తిఆదీని వదన్తో గుణపరిధంసనేన ఉపవదతీతి వేదితబ్బో. సో చ ఝానం వా ఉపవదేయ్య అఝానం వా, ఉభయథాపి అరియూపవాదోవ హోతి; అతిభారియం కమ్మం, అనన్తరియకమ్మసదిసం, సగ్గావరణం మగ్గావరణఞ్చ, సతేకిచ్ఛం పన హోతి. తస్మా యో అరియం ఉపవదతి, తేన గన్త్వా సచే అత్తనా వుడ్ఢతరో హోతి , ఉక్కుటికం నిసీదిత్వా "అహం ఆయస్మన్తం ఇదఞ్చిదఞ్చ అవచం, తం మే ఖమాహీ"తి ఖమాపేతబ్బో. సచే పన నవకతరో హోతి, వన్దిత్వా ఉక్కుటికం నిసీదిత్వా అఞ్జలిం పగ్గహేత్వా "అహం, భన్తే, తుమ్హే ఇదఞ్చిదఞ్చ అవచం, తం మే ఖమథా"తి ఖమాపేతబ్బో. సచే సో నక్ఖమతి, దిసాపక్కన్తో వా హోతి, సయం వా గన్త్వా సద్ధివిహారికే వా పేసేత్వా ఖమాపేతబ్బో. సచే నాపి గన్తుం న పేసేతుం సక్కా హోతి, యే తస్మిం విహారే భిక్ఖూ వసన్తి, తేసం సన్తికం గన్త్వా సచే నవకతరా హోన్తి, ఉక్కుటికం నిసీదిత్వా సచే వుడ్ఢతరా, వుడ్ఢే వుత్తనయేనేవ పటిపజ్జిత్వా "అహం, భన్తే, అసుకం నామ ఆయస్మన్తం ఇదఞ్చిదఞ్చ అవచం, తం ఖమతు మే సో ఆయస్మా"తి వత్వా ఖమాపేతబ్బో. సమ్ముఖా అఖమన్తేపి ఏతదేవ కాతబ్బం. సచే ఏకచారికభిక్ఖు హోతి, నేవ తస్స వసనట్ఠానం న గతట్ఠానం పఞ్ఞాయతి, ఏకస్స పణ్డితస్స భిక్ఖునో సన్తికం గన్త్వా "అహం, భన్తే, అసుకం నామ ఆయస్మన్తం ఇదఞ్చిదఞ్చ అవచం, తం మే అనుస్సరతో అనుస్సరతో విప్పటిసారో హోతి, కిం కరోమీ"తి వత్తబ్బం. సో వక్ఖతి "తుమ్హే మా చిన్తయిత్థ, థేరో తుమ్హాకం ఖమతి, చిత్తం వూపసమేథా"తి. తేనపి అరియస్స గతదిసాభిముఖేన అఞ్జలిం పగ్గహేత్వా "ఖమథా"తి వత్తబ్బం. యది సో పరినిబ్బుతో హోతి, పరినిబ్బుతమఞ్చట్ఠానం గన్త్వా యావ సివథికం గన్త్వాపి ఖమాపేతబ్బో. ఏవం కతే నేవ సగ్గావరణం న మగ్గావరణం హోతి, పాకతికమేవ హోతీతి.

మిచ్ఛాదిట్ఠికాతి విపరీతదస్సనా. **మిచ్ఛాదిట్ఠికమ్మసమాదానాతి** మిచ్ఛాదిట్ఠివసేన సమాదిన్ననానావిధకమ్మా, యే చ మిచ్ఛాదిట్ఠిమూలకేసు కాయకమ్మాదీసు అఞ్ఞేపి సమాదపేన్తి. ఏత్థ చ వచీదుచ్చరితగ్గహణేనేవ అరియూపవాదే, మనోదుచ్చరితగ్గహణేన చ మిచ్ఛాదిట్ఠియా సఙ్గహితాయపి ఇమేసం ద్విన్నం పునవచనం మహాసావజ్జభావదస్సనత్థన్తి వేదితబ్బం. మహాసావజ్జో హి అరియూపవాదో ఆనన్తరియసదిసో. వుత్తమ్పి చేతం –

"సేయ్యథాపి, సారిపుత్త, భిక్ఖు సీలసమ్పన్నో సమాధిసమ్పన్నో పఞ్ఞాసమ్పన్నో దిట్ఠేవ ధమ్మే అఞ్ఞం ఆరాధేయ్య, ఏవంసమ్పదమిదం, సారిపుత్త, వదామి. తం వాచం అప్పహాయ తం చిత్తం అప్పహాయ తం దిట్ఠిం అప్పటినిస్సజ్జిత్వా యథాభతం నిక్ఖిత్తో ఏవం నిరయే"తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౪౯).

మిచ్ఛాదిట్ఠితో చ మహాసావజ్జతరం నామ అఞ్ఞం నత్థి. యథాహ –

"నాహం , భిక్ఖవే, అఞ్ఞం ఏకధమ్మమ్పి సమనుపస్సామి, యం ఏవంమహాసావజ్జం యథయిదం, భిక్ఖవే, మిచ్ఛాదిట్ఠి. మిచ్ఛాదిట్ఠిపరమాని భిక్ఖవే, మహాసావజ్జానీ"తి (అ॰ ని॰ ౧.౩౧౦).

కాయస్స భేదాతి ఉపాదిన్నక్ఖన్ధపరిచ్చాగా. **పరం మరణాతి** తదనన్తరాభినిబ్బత్తక్ఖన్ధగ్గహణే . అథ వా **కాయస్స భేదాతి** జీవితిన్ద్రియస్సుపచ్ఛేదా. **పరం మరణాతి** చుతిచిత్తతో ఉద్ధం. **అపాయన్తి** ఏవమాది సబ్బం నిరయవేవచనమేవ. నిరయో హి సగ్గమోక్ఖహేతుభూతా పుఞ్ఞసమ్మతా అయా అపేతత్తా, సుఖానం వా ఆయస్స అభావా అపాయో. దుక్ఖస్స గతి పటిసరణన్తి **దుగ్గతి,** దోసబహులతాయ వా దుట్ఠేన కమ్మునా నిబ్బత్తా గతీతి **దుగ్గతి**. వివసా నిపతన్తి తత్థ దుక్కటకారినోతి **వినిపాతో,** వినస్సన్తా వా ఏత్థ నిపతన్తి సమ్భిజ్జమానఙ్గపచ్చఙ్గాతిపి **వినిపాతో**. నత్థి ఏత్థ అస్సాదసఞ్ఞితో అయోతి **నిరయో**.

అథ వా అపాయగ్గహణేన తిరచ్ఛానయోనిం దీపేతి, తిరచ్ఛానయోని హి అపాయో సుగతితో అపేతత్తా. న దుగ్గతి, మహేసక్ఖానం నాగరాజాదీనం సమ్భవతో. దుగ్గతిగ్గహణేన పేత్తివిసయం దీపేతి, సో హి అపాయో చేవ దుగ్గతి చ సుఖతో అపేతత్తా దుక్ఖస్స చ గతిభూతత్తా, న తు వినిపాతో, అసురకాయసదిసం అవినిపతితత్తా. వినిపాతగ్గహణేన అసురకాయం దీపేతి. సో హి యథావుత్తేన అత్థేన అపాయో చేవ దుగ్గతి చ సబ్బసముస్సయేహి చ వినిపతితత్తా వినిపాతోతి వుచ్చతి. నిరయగ్గహణేన అవీచిఆదిఅనేకప్పకారం నిరయమేవ దీపేతీతి. **ఉపపన్నాతి** ఉపగతా, తత్థ అభినిబ్బత్తాతి అధిప్పాయో. వుత్తవిపరియాయేన సుక్కపక్ఖో వేదితబ్బో. అయం పన విసేసో – తత్థ సుగతిగ్గహణేన మనుస్సగతిపి సఙ్గయ్హతి. సగ్గగ్గహణేన దేవగతియేవ. తత్థ సున్దరా గతీతి **సుగతి**. రూపాదీహి విసయేహి సుట్ఠు అగ్గోతి **సగ్గో**. సో సబ్బోపి లుజ్జనపలుజ్జనట్ఠేన **లోకోతి** అయం వచనత్థో. **ఇతి దిబ్బేన చక్ఖునాతిఆది** సబ్బం నిగమనవచనం.

ఏవం దిబ్బేన చక్ఖునా పస్సతీతి అయమేత్థ సఙ్ఖేపత్థో – దిబ్బచక్ఖుఞాణం పరిత్తపచ్చుప్పన్నఅజ్ఝత్తబహిద్ధారమ్మణవసేన చతూసు ఆరమ్మణేసు పవత్తతి . యథాకమ్మూపగఞాణం పరిత్తమహగ్గతాతీతఅజ్ఝత్తబహిద్ధారమ్మణవసేన పఞ్చసు ఆరమ్మణేసు పవత్తతి. అనాగతంసఞాణం పరిత్తమహగ్గతఅప్పమాణమగ్గఅనాగతఅజ్ఝత్తబహిద్ధానవత్తబ్బారమ్మణవసేన అట్ఠసు ఆరమ్మణేసు పవత్తతీతి.

ఆకఙ్ఖమానో చ భగవాతి భగవా ఇచ్ఛమానో. **ఏకమ్పి లోకధాతుం పస్సేయ్యాతి** ఏకం చక్కవాళం ఓలోకేయ్య. **సహస్సిమ్పి చూళనికన్తి** ఏత్థ యావతా చన్దిమసూరియా పరిహరన్తి, దిసా భన్తి విరోచమానా, తావ సహస్సధా లోకో, ఏసా

సహస్సిచూళనికా నామ. **చూళనికన్తి** ఖుద్దకం. **ద్విసహస్సిమ్పి మజ్ఝిమికం లోకధాతున్తి** ఏత్థ సహస్సచక్కవాళానం సహస్సభాగేన గణేత్వా దససతసహస్సచక్కవాళపరిమాణా ద్విసహస్సీ మజ్ఝిమికా లోకధాతు నామ. ఏత్తకేన బుద్ధానం జాతిక్ఖేత్తం నామ దస్సితం. బోధిసత్తానఞ్హి పచ్ఛిమభవే దేవలోకతో చవిత్వా మాతుకుచ్ఛియం పటిసన్ధిగ్గహణదివసే చ మాతుకుచ్ఛితో నిక్ఖమనదివసే చ మహాభినిక్ఖమనదివసే చ సమ్బోధిధమ్మచక్కపవత్తనఆయుసఙ్ఖారోస్సజ్జనపరినిబ్బానదివసేసు చ ఏత్తకం ఠానం కమ్పతి.

తిసహస్సిమ్పి. మహాసహస్సిమ్పి లోకధాతున్తి సహస్సితో పట్ఠాయ తతియాతి తిసహస్సీ, పఠమసహస్సిం సహస్సధా కత్వా గణితం మజ్ఝిమికం సహస్సధా కత్వా గణితత్తా మహన్తేహి సహస్సేహి గణితాతి మహాసహస్సీ. ఏత్తావతా కోటిసతసహస్సచక్కవాళపరిమాణో లోకో దస్సితో హోతి. గణకపుత్తతిస్సత్థేరో పన ఏవమాహ – “న హి తిసహస్సిమహాసహస్సిలోకధాతుయా ఏతం పరిమాణం . ఇదఞ్హి ఆచరియానం సజ్ఝాయమూలకం వాచాయ పరిహీనట్ఠానం, దసకోటిసతసహస్సచక్కవాళపరిమాణం పన ఠానం తిసహస్సిమహాసహస్సిలోకధాతు నామా”తి. ఏత్తావతా హి భగవతో ఆణాక్ఖేత్తం నామ దస్సితం. ఏతస్మిఞ్హి అన్తరే ఆటానాటియపరిత్త- (దీ. ని. ౩.౨౭౫ ఆదయో) ఇసిగిలిపరిత్త- (మ. ని. ౩.౧౩౩ ఆదయో) ధజగ్గపరిత్త- (సం. ని. ౧.౨౪౯) బోజ్ఝఙ్గపరిత్తఖన్ధపరిత్త- (అ. ని. ౪.౬౭) మోరపరిత్త- (జా. ౧.౨.౧౭-౧౮) మేత్తపరిత్త- (ఖు. పా. ౯.౧ ఆదయో; సు. ని. ౧౪౩ ఆదయో) రతనపరిత్తానం (ఖు. పా. ౬.౧ ఆదయో; సు. ని. ౨౨౪ ఆదయో) ఆణా ఫరతి.

యావతకం వా పన ఆకఙ్ఖేయ్యాతి యత్తకం వా ఇచ్ఛేయ్య. ఇమినా విసయక్ఖేత్తం దస్సితం. బుద్ధానఞ్హి విసయక్ఖేత్తస్స పమాణపరిచ్ఛేదో నామ నత్థి , నత్థికభావే చస్స ఇమం ఉపమం ఆహరన్తి – కోటిసతసహస్సచక్కవాళమ్పి యావ బ్రహ్మలోకా సాసపేహి పూరేత్వా సచే కోచి పురత్థిమాయ దిసాయ ఏకచక్కవాళే ఏకం సాసపం పక్ఖిపన్తో ఆగచ్ఛేయ్య, సబ్బేపి తే సాసపా పరిక్ఖయం గచ్ఛేయ్యుం. న త్వేవ పురత్థిమాయ దిసాయ చక్కవాళాని. దక్ఖిణాదీసుపి ఏసేవ నయో. తత్థ బుద్ధానం అవిసయో నామ నత్థి. **తావతకం పస్సేయ్యాతి** తత్తకం ఓలోకేయ్య. ఏవం పరిసుద్ధం భగవతో దిబ్బచక్ఖూతి దిబ్బచక్ఖుకథం నిట్ఠాపేసి.

కథం భగవా పఞ్ఞాచక్ఖునాపి వివటచక్ఖూతి కేనప్పకారేన పఞ్ఞాచక్ఖునా అపిహితచక్ఖు? **మహాపఞ్ఞో పుథుపఞ్ఞో**తిఆదికం **తత్థ అతిరోచతి యదిదం పఞ్ఞాయాతి** పరియోసానం హేట్ఠా వుత్తత్థమేవ.

బుద్ధచక్ఖునాతి ఇన్ద్రియపరోపరియత్తఞాణేన చ ఆసయానుసయఞాణేన చ. ఇమేసం ద్విన్నం ఞాణానం బుద్ధచక్ఖూతి నామం, సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్స సమన్తచక్ఖూతి, తిణ్ణం మగ్గఞాణానం ధమ్మచక్ఖూతి . **లోకం వోలోకేన్తో అద్దస సత్తే**తి సత్తే అద్దక్ఖి. **అప్పరజక్ఖే**తిఆదీసు యేసం వుత్తనయేనేవ పఞ్ఞాచక్ఖుమ్హి రాగాదిరజం అప్పం, తే **అప్పరజక్ఖా**. యేసం తం మహన్తం, తే **మహారజక్ఖా**. యేసం సద్ధాదీని ఇన్ద్రియాని తిక్ఖాని, తే **తిక్ఖిన్ద్రియా**. యేసం తాని ముదూని, తే **ముదిన్ద్రియా**. యేసం తేయేవ సద్ధాదయో ఆకారా సున్దరా, తే **స్వాకారా**. యే కథితకారణం సల్లక్ఖేన్తి, సుఖేన సక్కా హోన్తి విఞ్ఞాపేతుం తే **సువిఞ్ఞాపయా**. యే పరలోకఞ్చేవ వజ్జఞ్చ భయతో పస్సన్తి, తే **పరలోకవజ్జభయదస్సావినో** నామ.

ఉప్పలినియన్తి ఉప్పలవనే. ఇతరేసుపి ఏసేవ నయో. **అన్తోనిముగ్గపోసీనీతి** యాని అన్తోనిముగ్గానేవ పోసియన్తి. **ఉదకం అచ్చుగ్గమ్మ తిట్ఠన్తీతి** ఉదకం అతిక్కమిత్వా తిట్ఠన్తి. తత్థ యాని యాని అచ్చుగ్గమ్మ ఠితాని, తాని తాని

సూరియరస్మిసమ్ఫస్సం ఆగమయమానాని ఠితాని అజ్జ పుప్ఫనకాని. యాని సమోదకం ఠితాని, తాని స్వే పుప్ఫనకాని. యాని ఉదకా అనుగ్గతాని అన్తోనిముగ్గపోసీని, తాని తతియదివసేవ పుప్ఫనకాని. ఉదకా పన అనుగ్గతాని అఞ్ఞానిపి సరోగఉప్పలాని నామ అత్థి, యాని నేవ పుప్ఫిస్సన్తి, మచ్ఛకచ్ఛపభక్ఖానేవ భవిస్సన్తి, తాని పాళిం నారూళ్హాని, ఆహరిత్వా పన దీపేతబ్బానీతి దీపితాని.

యథేవ హి తాని చతుబ్బిధపుప్ఫాని, ఏవమేవ ఉగ్ఘటితఞ్ఞూ విపఞ్చితఞ్ఞూ నేయ్యో పదపరమోతి చత్తారో పుగ్గలా. యస్స పుగ్గలస్స ఉదాహటవేలాయ ధమ్మాభిసమయో హోతి, అయం వుచ్చతి పుగ్గలో **ఉగ్ఘటితఞ్ఞూ**. యస్స పుగ్గలస్స సంఖిత్తేన భాసితస్స విత్థారేన అత్థే విభజీయమానే ధమ్మాభిసమయో హోతి, అయం వుచ్చతి పుగ్గలో **విపఞ్చితఞ్ఞూ**. యస్స పుగ్గలస్స ఉద్దేసతో పరిపుచ్ఛతో యోనిసో మనసికరోతో కల్యాణమిత్తే సేవతో భజతో పయిరుపాసతో ధమ్మాభిసమయో హోతి, అయం వుచ్చతి పుగ్గలో **నేయ్యో**. యస్స పుగ్గలస్స బహుమ్పి సుణతో బహుమ్పి భణతో బహుమ్పి ధారయతో బహుమ్పి వాచతో న తాయ జాతియా ధమ్మాభిసమయో హోతి, అయం వుచ్చతి పుగ్గలో **పదపరమో**. తత్థ భగవా ఉప్పలవనాదిసదిసం దససహస్సిలోకధాతుం ఓలోకేన్తో అజ్జ పుప్ఫనకాని ఉగ్ఘటితఞ్ఞూ, స్వే పుప్ఫనకాని విపఞ్చితఞ్ఞూతి ఏవం సబ్బాకారతో చ అద్దస. తత్థ తిణ్ణం పుగ్గలానం ఇమస్మింయేవ అత్తభావే భగవతో ధమ్మదేసనా అత్థం సాధేతి, పదపరమానం అనాగతత్థాయ వాసనా హోతి.

రాగచరితోతిఆదీసు రజ్జనవసేన ఆరమ్మణే చరణం ఏతస్స అత్థీతి రాగచరితో. దుస్సనవసేన ఆరమ్మణే చరణం ఏతస్స అత్థీతి **దోసచరితో**. ముయ్హనవసేన ఆరమ్మణే చరణం ఏతస్స అత్థీతి **మోహచరితో**. వితక్కనవసేన ఊహనవసేన ఆరమ్మణే చరణం ఏతస్స అత్థీతి **వితక్కచరితో** . ఓకప్పనసద్ధావసేన ఆరమ్మణే చరణం ఏతస్స అత్థీతి **సద్ధాచరితో**. ఞాణమేవ చరణం, ఞాణేన వా చరణం, ఞాణస్స వా చరణం, ఞాణతో వా చరణం ఏతస్స అత్థీతి **ఞాణచరితో. రాగచరితస్సా**తి రాగుస్సదస్స రాగబహులస్స. పరతోపి ఏసేవ నయో.

అసుభకథం కథేతీతి ఉద్ధుమాతకాదిదసవిధం అసుభపటిసంయుత్తకథం ఆచిక్ఖతి. వుత్తఞ్హేతం – "అసుభా భావేతబ్బా రాగస్స పహానాయా"తి (అం॰ ని॰ ౯.౧). **మేత్తాభావనం ఆచిక్ఖతీ**తి మేత్తాభావనం చిత్తసినేహనం కథేతి. వుత్తఞ్హేతం – "మేత్తా భావేతబ్బా బ్యాపాదస్స పహానాయా"తి. **ఉద్దేసే**తి సజ్ఝాయనే. **పరిపుచ్ఛాయా**తి అట్ఠకథాయ. **కాలేన ధమ్మస్సవనే**తి యుత్తప్పత్తకాలే ఉత్తరి పరియత్తిధమ్మస్సవనే. **ధమ్మసాకచ్ఛాయా**తి అఞ్ఞేహి సద్ధిం సాకచ్ఛాయ. **గరుసంవాసే**తి గరూనం పయిరుపాసనే. **నివేసేతీ**తి ఆచరియానం సన్తికే పతిట్ఠాపేతి. **ఆనాపానస్సతిం ఆచిక్ఖతీ**తి ఆనాపానస్సతిసమ్పయుత్తకమ్మట్ఠానం కథేతి. వుత్తఞ్హేతం – "ఆనాపానస్సతి భావేతబ్బా వితక్కుపచ్ఛేదాయా"తి (అం॰ ని॰ ౯.౧). **పసాదనీయం నిమిత్తం ఆచిక్ఖతీ**తి చూళవేదల్ల- (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౦ ఆదయో) మహావేదల్లా- (మ॰ ని॰ ౧.౪౪౯ ఆదయో) దిపసాదజనకం సుత్తం కథేతి. **బుద్ధసుబోధి**న్తి బుద్ధస్స భగవతో బుద్ధత్తపటివేధం. **ధమ్మసుధమ్మత**న్తి నవవిధలోకుత్తరధమ్మస్స స్వాక్ఖాతతం. **సఙ్ఘసుప్పటిపత్తి**న్తి అట్ఠవిధఅరియసఙ్ఘస్స సుప్పటిపన్నతాదిసుట్ఠుపటిపత్తిం. **సీలాని చ అత్తనో**తి అత్తనో సన్తకసీలాని చ. **ఆచిక్ఖతి విపస్సనానిమిత్త**న్తి ఉదయబ్బయాదిపటిసంయుత్తం కథేతి. **అనిచ్చాకార**న్తి హుత్వా అభావాకారం. **దుక్ఖాకార**న్తి ఉదయబ్బయపటిపీళనాకారం. **అనత్తాకార**న్తి అవసవత్తనాకారం.

సేలే యథా పబ్బతముద్ధనిట్ఠితోతి సేలమయే ఏకగ్ఘనే పబ్బతముద్ధని ఠితోవ, న హి తత్థ ఠితస్స దస్సనత్థం అభిముఖే గీవుక్ఖిపనపసారణాదికిచ్చం అత్థి. **తథూపమన్తి** తప్పటిభాగం సేలపబ్బతూపమం. అయం పనేత్థ సఙ్ఖేపత్థో – యథా సేలపబ్బతముద్ధన్తి ఠితోవ చక్ఖునా పురిసో **సమన్తతో జనతం** పస్సేయ్య. **సుమేధ** సున్దరపఞ్ఞ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేన **సమన్తచక్ఖు** భగవా **ధమ్మమయం** పఞ్ఞామయం **పాసాదమారుయ్హ** సయం **అపేతసోకో సోకావతిణ్ణం జాతిజరాభిభూతఞ్చ జనతం అవేక్ఖస్సు** ఉపధారయతు ఉపపరిక్ఖతు.

అయం పనేత్థ అధిప్పాయో – యథా హి పబ్బతపాదసామన్తా మహన్తం ఖేత్తం కత్వా తత్థ కేదారపాళీసు కుటియో కత్వా రత్తిం అగ్గిం జాలేయ్య, చతురఙ్గసమన్నాగతఞ్చ అన్ధకారం అస్స, అథ తస్స పబ్బతస్స మత్థకే ఠత్వా చక్ఖుమతో పురిసస్స భూమిం ఓలోకయతో నేవ ఖేత్తం న కేదారపాళియో న కుటియో న తత్థ సయితమనుస్సా పఞ్ఞాయేయ్యుం, కుటికాసు పన అగ్గిజాలమత్తమేవ పఞ్ఞాయేయ్య. ఏవం ధమ్మపాసాదం ఆరుయ్హ సత్తకాయం ఓలోకయతో తథాగతస్స యే తే అకతకల్యాణా సత్తా, తే ఏకవిహారే దక్ఖిణజాణుపస్సే నిసిన్నాపి బుద్ధచక్ఖుస్స ఆపాథం నాగచ్ఛన్తి, రత్తిం ఖిత్తసరా వియ హోన్తి. యే పన కతకల్యాణా వేనేయ్యపుగ్గలా, తే ఏవస్స దూరేపి ఠితా ఆపాథం గచ్ఛన్తి, తే ఏవ అగ్గి వియ హిమవన్తపబ్బతో వియ చ. వుత్తమ్పి చేతం –

> “దూరే సన్తో పకాసేన్తి, హిమవన్తోవ పబ్బతో;
>
> అసన్తేత్థ న దిస్సన్తి, రత్తిం ఖిత్తా యథా సరా”తి. (ధ॰ ప॰ ౩౦౪; నేత్తి॰ ౧౧);

సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణన్తి ఏత్థ పఞ్చనేయ్యపథప్పభేదం సబ్బం అఞ్ఞాసీతి సబ్బఞ్ఞూ. సఙ్ఖతాసఙ్ఖతాదిభేదా సబ్బధమ్మా హి సఙ్ఖారో వికారో లక్ఖణం నిబ్బానం పఞ్ఞత్తీతి పఞ్చేవ నేయ్యపథా హోన్తి. సబ్బఞ్ఞుస్స భావో సబ్బఞ్ఞుతా, సబ్బఞ్ఞుతా ఏవ ఞాణం “సబ్బఞ్ఞుతాఞాణ”న్తి వత్తబ్బే “సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణ”న్తి వుత్తం. సబ్బఞ్ఞూతి చ కమసబ్బఞ్ఞూ సకింసబ్బఞ్ఞూ సతతసబ్బఞ్ఞూ సత్తిసబ్బఞ్ఞూ ఞాతసబ్బఞ్ఞూతి పఞ్చవిధా సబ్బఞ్ఞూ సియుం. తేసు కమేన సబ్బజాననకాలాసమ్భవతో కమసబ్బఞ్ఞుతా న హోతి, సకిం సబ్బారమ్మణగ్గహణాభావతో సకింసబ్బఞ్ఞుతా న హోతి, చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం యథారమ్మణచిత్తసమ్భవతో భవఙ్గచిత్తవిరోధతో యుత్తిఅభావతో చ సతతసబ్బఞ్ఞుతా న హోతి, పరిసేసతో సబ్బజాననసమత్థతాయ సత్తిసబ్బఞ్ఞుతా వా సియా, విదితసబ్బధమ్మత్తా ఞాతసబ్బఞ్ఞుతా వా, సత్తిసబ్బఞ్ఞునో సబ్బజాననత్తం నత్థీతి తమ్పి న యుజ్జతి, “న తస్స అదిట్ఠమిధత్థి కిఞ్చి…పే॰… సమన్తచక్ఖూ”తి వుత్తత్తా ఞాతసబ్బఞ్ఞుతా ఏవ యుజ్జతి. ఏవఞ్హి సతి కిచ్చతో అసమ్మోహతో కారణసిద్ధితో ఆవజ్జనపటిబద్ధతో సబ్బఞ్ఞుతమేవ హోతీతి. **తేన ఞాణేనాతి** తేన సబ్బజాననఞాణేన.

పున అపరేన పరియాయేన సబ్బఞ్ఞుభావసాధనత్థం “**న తస్సా**”తి గాథమాహ. తత్థ **న తస్స అద్దిట్ఠమిధత్థి కిఞ్చీతి** తస్స తథాగతస్స ఇధ ఇమస్మిం తేధాతుకే లోకే ఇమస్మిం పచ్చుప్పన్నకాలే వా పఞ్ఞాచక్ఖునా అదిట్ఠం నామ కిఞ్చి అప్పమత్తకమ్పి న అత్థి న సంవిజ్జతి. **అత్థీతి** ఇదం వత్తమానకాలికం ఆఖ్యాతపదం, ఇమినా పచ్చుప్పన్నకాలికస్స సబ్బధమ్మస్స ఞాతభావం దస్సేతి. గాథాబన్ధసుఖత్థం పనేత్థ **ద**-కారో పయుత్తో. **అథో అవిఞ్ఞాతన్తి** ఏత్థ **అథోతి** వచనోపాదానే నిపాతో. **అవిఞ్ఞాతన్తి** అతీతకాలికం అవిఞ్ఞాతం నామ కిఞ్చి ధమ్మజాతం నాహోసీతి పాఠసేసో. అబ్యయభూతస్స **అత్థి**-సద్దస్స గహణే పాఠసేసం వినాపి యుజ్జతియేవ. ఇమినా అతీతకాలికస్స సబ్బధమ్మస్స ఞాతభావం దస్సేతి. **అజానితబ్బన్తి** అనాగతకాలికం అజానితబ్బం నామ ధమ్మజాతం న భవిస్సతి నత్థీతి. ఇమినా అనాగతకాలికస్స సబ్బధమ్మస్స ఞాతభావం దస్సేతి. జాననకిరియావిసేసమత్తమేవ వా ఏత్థ **అ**-కారో. **సబ్బం అభిఞ్ఞాసి యదత్థి నేయ్యన్తి** ఏత్థ యం తేకాలికం వా

కాలవినిముత్తం వా నేయ్యం జానితబ్బం కిఞ్చి ధమ్మజాతం అత్థి, తం సబ్బం తథాగతో అభిఞ్ఞాసి అధికేన సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేన జాని పటివిజ్ఝి, ఏత్థ **అత్థి**-సద్దేన తేకాలికస్స కాలవిముత్తస్స చ గహణా **అత్థి**-సద్దో అబ్యయభూతోయేవ దట్ఠబ్బో. **తథాగతో తేన సమన్తచక్ఖూ**తి కాలవసేన ఓకాసవసేన చ నిప్పదేసత్తా సమన్తా సబ్బతో పవత్తం ఞాణచక్ఖు అస్సాతి సమన్తచక్ఖు, తేన యథావుత్తేన కారణేన తథాగతో సమన్తచక్ఖు సబ్బఞ్ఞూతి వుత్తం హోతి . ఇమిస్సా గాథాయ పుగ్గలాధిట్ఠానాయ దేసనాయ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం సాధితం.

న ఇతిహీతిహన్తి "ఏవం కిర ఆసి, ఏవం కిర ఆసీ"తి న హోతి. **న ఇతికిరాయా**తి "ఏవం కిర ఏత"న్తి న హోతి. **న పరమ్పరాయా**తి పరమ్పరకథాయాపి న హోతి. **న పిటకసమ్పదాయా**తి అమ్హాకం పిటకతన్తియా సద్ధిం సమేతీతి న హోతి. **న తక్కహేతూ**తి తక్కగ్గాహేనపి న హోతి. **న ఆకారపరివితక్కేనా**తి "సున్దరమిదం కారణ"న్తి ఏవం కారణపరివితక్కేనపి న హోతి. **న దిట్ఠినిజ్ఝానక్ఖన్తియా**తి అమ్హాకం నిజ్ఝాయిత్వా ఖమిత్వా గహితదిట్ఠియా సద్ధిం సమేతీతిపి న హోతి.

అథ వాపి సమాధిన్తి ఏత్థ **సమాధి**న్తి కుసలచిత్తేకగ్గతా సమాధి. కేనట్ఠేన సమాధీతి? సమాధానట్ఠేన. కిమిదం సమాధానం నామ? ఏకారమ్మణే చిత్తచేతసికానం సమం సమ్మా చ ఆధానం, ఠపనన్తి వుత్తం హోతి. తస్మా యస్స ధమ్మస్స ఆనుభావేన ఏకారమ్మణే చిత్తచేతసికా సమం సమ్మా చ అవిక్ఖిప్పమానా అవిప్పకిణ్ణా చ హుత్వా తిట్ఠన్తి, ఇదం సమాధానన్తి వేదితబ్బం. తస్స ఖో పన సమాధిస్స –

> "లక్ఖణం తు అవిక్ఖేపో, విక్ఖేపద్ధంసనం రసో;
>
> అకమ్పనముపట్ఠానం, పదట్ఠానం సుఖం పన". (పటి॰ మ॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౩);

సమాధి అనావిలఅచలభావేన ఆరమ్మణే తిట్ఠతీతి **ఠితి**. పరతో పదద్వయం ఉపసగ్గవసేన వడ్ఢితం. అపి చ సమ్పయుత్తధమ్మే ఆరమ్మణమ్హి సమ్పిణ్డేత్వా తిట్ఠతీతి **సణ్ఠితి**. ఆరమ్మణం ఓగాహేత్వా అనుపవిసిత్వా తిట్ఠతీతి **అవట్ఠితి**. కుసలపక్ఖస్మిఞ్హి చత్తారోవ ధమ్మా ఆరమ్మణం ఓగాహన్తి సద్ధా సతి సమాధి పఞ్ఞాతి. తేనేవ సద్ధా "ఓకప్పనా"తి వుత్తా, సతి "అపిలాపనతా"తి, సమాధి "అవట్ఠితీ"తి, పఞ్ఞా "పరియోగాహనా"తి. అకుసలపక్ఖే పన తయో ధమ్మా ఆరమ్మణం ఓగాహన్తి తణ్హా దిట్ఠి అవిజ్జాతి. తేనేవేతే "ఓఘా"తి వుత్తా. చిత్తేకగ్గతా పనేత్థ న బలవతీ హోతి. యథా హి రజుట్ఠానట్ఠానే ఉదకేన సిఞ్చిత్వా సమ్మట్ఠే థోకమేవ కాలం రజో సన్నిసీదతి, సుక్ఖన్తే సుక్ఖన్తే పున పకతిభావేనేవ వుట్ఠాతి, ఏవమేవ అకుసలపక్ఖే చిత్తేకగ్గతా న బలవతీ హోతి.

ఉద్ధచ్చవిచికిచ్ఛావసేన పవత్తస్స విసాహారస్స పటిపక్ఖతో **అవిసాహారో**. ఉద్ధచ్చవిచికిచ్ఛావసేనేవ గచ్ఛన్తం చిత్తం విక్ఖిపతి నామ. అయం పన తథావిధో విక్ఖేపో న హోతీతి **అవిక్ఖేపో**. ఉద్ధచ్చవిచికిచ్ఛావసేనేవ చిత్తం విసాహటం నామ హోతి, ఇతో చితో చ హరీయతి, అయం పన ఏవం అవిసాహటమానసస్స భావోతి **అవిసాహటమానసతా**. **సమథో**తి తివిధో సమథో చిత్తసమథో అధికరణసమథో సబ్బసఙ్ఖారసమథోతి. తత్థ అట్ఠసు సమాపత్తీసు చిత్తేకగ్గతా **చిత్తసమథో** నామ. తఞ్హి ఆగమ్మ చిత్తచలనం చిత్తవిప్ఫన్దితం సమ్మతి వూపసమ్మతి, తస్మా సో "చిత్తసమథో"తి వుచ్చతి. సమ్ముఖావినయాదిసత్తవిధో సమథో **అధికరణసమథో** నామ. తఞ్హి ఆగమ్మ తాని తాని అధికరణాని సమ్మన్తి వూపసమ్మన్తి, తస్మా సో "అధికరణసమథో"తి వుచ్చతి. యస్మా పన సబ్బే సఙ్ఖారా నిబ్బానం ఆగమ్మ సమ్మన్తి వూపసమ్మన్తి వూపసమ్మన్తి, తస్మా

తం “సబ్బసఙ్ఖారసమథో”తి వుచ్చతి. ఇమస్మిం అత్థే చిత్తసమథో అధిప్పేతో. సమాధిలక్ఖణే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి **సమాధిన్ద్రియం.** ఉద్ధచ్చే న కమ్పతీతి **సమాధిబలం. సమ్మాసమాధీతి** యాథావసమాధి నియ్యానికసమాధి.

౧౨౭. అథస్స భగవా యస్మా ఇన్ద్రియసంవరో సీలస్స రక్ఖా, యస్మా వా ఇమినానుక్కమేన దేసియమానా అయం దేసనా తాసం దేవతానం సప్పాయా, తస్మా ఇన్ద్రియసంవరతో పభుతి పటిపదం దస్సేన్తో ‘‘**చక్ఖూహి**’’తిఆది ఆరద్ధో. తత్థ **చక్ఖూహి నేవ లోలస్సాతి** అదిట్ఠదక్ఖితబ్బాదివసేన చక్ఖూహి లోలో నేవ అస్స. **గామకథాయ ఆవరయే సోత**న్తి తిరచ్ఛానకథాయ సోతం ఆవరేయ్య.

చక్ఖులోలియేనాతి చక్ఖుద్వారే ఉప్పన్నలోలవసేన చక్ఖులోలియేన. **అదిట్ఠం దక్ఖితబ్బన్తి** అదిట్ఠపుబ్బం రూపారమ్మణం పస్సితుం యుత్తం. **దిట్ఠం సమతిక్కమితబ్బన్తి** దిట్ఠపుబ్బరూపారమ్మణం అతిక్కమితుం యుత్తం. **ఆరామేన ఆరామన్తి** పుప్ఫారామాదిఆరామేన ఫలారామాదిం వా పుప్ఫారామాదిం వా. **దీఘచారికన్తి** దీఘచరణం. **అనవట్ఠితచారికన్తి** అసన్నిట్ఠానచరణం. **అనుయుత్తో హోతి రూపదస్సనాయాతి** రూపారమ్మణదస్సనత్థాయ పునప్పునం యుత్తో హోతి.

అన్తరఘరం పవిట్ఠోతి ఉమ్మారబ్భన్తరం పవిట్ఠో. **వీథిం పటిపన్నోతి** అన్తరవీథిం ఓతిణ్ణో. **ఘరముఖాని ఓలోకేన్తోతి** ఘరద్వారాని అవలోకేన్తో. **ఉద్ధం ఉల్లోకేన్తోతి** ఉపరిదిసం ఉద్ధంముఖో హుత్వా విలోకేన్తో.

చక్ఖునా రూపం దిస్వాతి కారణవసేన చక్ఖూతి లద్ధవోహారేన రూపదస్సనసమత్థేన చక్ఖువిఞ్ఞాణేన రూపం దిస్వా. పోరాణా పనాహు – “చక్ఖు రూపం న పస్సతి అచిత్తకత్తా, చిత్తం న పస్సతి అచక్ఖుకత్తా. ద్వారారమ్మణసఙ్ఘట్టే పన పసాదవత్థుకేన చిత్తేన పస్సతి. ఈదిసీ పనేసా ‘ధనునా విజ్ఝతీ’తిఆదీసు వియ ససమ్భారకథా నామ హోతి. తస్మా చక్ఖువిఞ్ఞాణేన రూపం దిస్వాతి అయమేత్థ అత్థో”తి. **నిమిత్తగ్గాహీతి** ఇత్థిపురిసనిమిత్తం వా సుభనిమిత్తాదికం వా కిలేసవత్థుభూతం నిమిత్తం ఛన్దరాగవసేన గణ్హాతి, దిట్ఠమత్తేయేవ న సణ్ఠాతి. **అనుబ్యఞ్జనగ్గాహీతి** కిలేసానం అనుఅనుబ్యఞ్జనతో పాకటభావకరణతో అనుబ్యఞ్జనన్తి లద్ధవోహారం హత్థపాదసితహసితకథితఆలోకితవిలోకితాదిభేదం ఆకారం గణ్హాతి. **యత్వాధికరణమేనన్తి**ఆదిమ్హి యంకారణా యస్స చక్ఖున్ద్రియాసంవరస్స హేతు ఏతం పుగ్గలం సతికవాటేన చక్ఖున్ద్రియం **అసంవుతం** అపిహితచక్ఖుద్వారం హుత్వా విహరన్తం ఏతే అభిజ్ఝాదయో ధమ్మా **అన్వాస్సవేయ్యుం** అనుప్పబన్ధేయ్యుం అజ్ఝోత్థరేయ్యుం. **తస్స సంవరాయ న పటిపజ్జతీతి** తస్స చక్ఖున్ద్రియస్స సతికవాటేన పిదహనత్థాయ న పటిపజ్జతి. ఏవంభూతోయేవ చ **న రక్ఖతి చక్ఖున్ద్రియం. న చక్ఖున్ద్రియే సంవరం ఆపజ్జతీ**తిపి వుచ్చతి. తత్థ కిఞ్చాపి చక్ఖున్ద్రియే సంవరో వా అసంవరో వా నత్థి. న హి చక్ఖుపసాదం నిస్సాయ సతి వా ముట్ఠస్సచ్చం వా ఉప్పజ్జతి. అపిచ యదా రూపారమ్మణం చక్ఖుస్స ఆపాథం ఆగచ్ఛతి, తదా భవఙ్గే ద్విక్ఖత్తుం ఉప్పజ్జిత్వా నిరుద్ధే కిరియామనోధాతు ఆవజ్జనకిచ్చం సాధయమానా ఉప్పజ్జిత్వా నిరుజ్ఝతి, తతో చక్ఖువిఞ్ఞాణం దస్సనకిచ్చం, తతో మనోధాతు సమ్పటిచ్ఛనకిచ్చం, తతో విపాకాహేతుకమనోవిఞ్ఞాణధాతు సన్తీరణకిచ్చం, తతో కిరియాహేతుకమనోవిఞ్ఞాణధాతు వోట్ఠబ్బనకిచ్చం సాధయమానా ఉప్పజ్జిత్వా నిరుజ్ఝతి, తదనన్తరం జవనం జవతి.

తత్రాపి నేవ భవఙ్గసమయే న ఆవజ్జనాదీనం అఞ్ఞతరసమయే సంవరో వా అసంవరో వా అత్థి. జవనక్ఖణే పన సచే దుస్సీల్యం వా ముట్ఠస్సచ్చం వా అఞ్ఞాణం వా అక్ఖన్తి వా కోసజ్జం వా ఉప్పజ్జతి, అసంవరో హోతి. ఏవం హోన్తో పన సో “చక్ఖున్ద్రియే అసంవరో”తి వుచ్చతి. కస్మా? యస్మా తస్మిం అసంవరే సతి ద్వారమ్పి అగుత్తం హోతి, భవఙ్గమ్పి ఆవజ్జనాదీనిపి వీథిచిత్తాని. యథా కిం? యథా నగరే చతూసు ద్వారేసు అసంవుతేసు కిఞ్చాపి

అన్తోఘరద్వారకోట్ఠకగబ్భాదయో సంవుతా, తథాపి అన్తోనగరే సబ్బం భణ్డం అరక్ఖితం అగోపితమేవ హోతి. నగరద్వారేన హి పవిసిత్వా చోరా యదిచ్ఛన్తి తం కరేయ్యుం, ఏవమేవ జవనే దుస్సీల్యాదీసు ఉప్పన్నేసు తస్మిం అసంవరే సతి ద్వారమ్పి అగుత్తం హోతి భవఙ్గమ్పి ఆవజ్జనాదీనిపి వీథిచిత్తాని.

సద్ధాదేయ్యానీతి కమ్మఞ్చ ఫలఞ్చ ఇధలోకఞ్చ పరలోకఞ్చ సద్దహిత్వా దిన్నాని. "అయం మే ఞాతీతి వా, మిత్తోతి వా, ఇదం వా పటికరిస్సతి, ఇదం వానేన కతపుబ్బ"న్తి వా ఏవం న దిన్నానీతి అత్థో. ఏవం దిన్నాని హి న సద్ధాదేయ్యాని నామ హోన్తి. **భోజనానీ**తి చ దేసనాసీసమత్తమేతం, అత్థతో పన సద్ధాదేయ్యాని భోజనాని భుఞ్జిత్వా చీవరాని పారుపిత్వా సేనాసనాని సేవమానా గిలానపచ్చయభేసజ్జం పరిభుఞ్జమానాతి సబ్బమేతం వుత్తమేవ హోతి.

సేయ్యథిదన్తి నిపాతో. తస్సత్థో, కతమో హోతి. **నచ్చం** నామ యంకిఞ్చి నచ్చం, తం మగ్గం గచ్ఛన్తేనాపి గీవం పసారేత్వా దట్ఠుం న వట్టతి. **గీత**న్తి యంకిఞ్చి గీతం. **వాదిత**న్తి యంకిఞ్చి వాదితం. **పేక్ఖ**న్తి నటసమజ్జం. **అక్ఖాన**న్తి భారతరామాయనాదికం. యస్మిం ఠానే కథీయతి, తత్థ గన్తుమ్పి న వట్టతి. **పాణిస్సర**న్తి కంసతాళం, "పాణితాళ"న్తిపి వదన్తి. **వేతాళ**న్తి ఘనతాళం, "మన్తేన మతసరీరుట్ఠాపన"న్తిపి ఏకే. **కుమ్భథూణ**న్తి చతురస్సఅమ్బణకతాళం , "కుమ్భసద్ద"న్తిపి ఏకే. **సోభనక**న్తి నటానం అబ్భోక్కిరణం; సోభనకరం వా, పటిభానచిత్తన్తి వుత్తం హోతి. **చణ్డాల**న్తి అయోగుళకీళా, "చణ్డాలానం సాణధోవనకీళా"తిపి వదన్తి. **వంస**న్తి వేణుం ఉస్సాపేత్వా కీళనం.

ధోవనన్తి అట్ఠిధోవనం, ఏకచ్చేసు కిర జనపదేసు కాలఙ్కతే ఞాతకే న ఝాపేన్తి, నిఖణిత్వా ఠపేన్తి. అథ తేసం పూతిభూతం కాయం ఞత్వా నీహరిత్వా అట్ఠీని ధోవిత్వా గన్ధేహి మక్ఖేత్వా ఠపేన్తి. తే నక్ఖత్తకాలే ఏకస్మిం ఠానే అట్ఠీని ఠపేత్వా ఏకస్మిం ఠానే సురాదీని ఠపేత్వా రోదన్తా పరిదేవన్తా సురం పివన్తి. వుత్తమ్పి చేతం "అత్థి భిక్ఖవే దక్ఖిణేసు జనపదేసు ధోవనం నామ, తత్థ హోతి అన్నమ్పి పానమ్పి ఖజ్జమ్పి భోజ్జమ్పి లేయ్యమ్పి పేయ్యమ్పి నచ్చమ్పి గీతమ్పి వాదితమ్పి. అత్థేతం భిక్ఖవే ధోవనం, నేతం నత్థీతి వదామీ"తి (అ॰ ని॰ ౧౦.౧౦౭). ఏకచ్చే పన "ఇన్దజాలేన అట్ఠిధోవనం ధోవన"న్తి వదన్తి. **హత్థియుద్ధా**దీసు భిక్ఖునో నేవ హత్థిఆదీహి సద్ధిం యుజ్ఝితుం, న తే యుజ్ఝాపేతుం, న యుజ్ఝన్తే దట్ఠుం వట్టతి. **నిబ్బుద్ధ**న్తి మల్లయుద్ధం. **ఉయ్యోధిక**న్తి యత్థ సమ్పహారో దియ్యతి. **బలగ్గ**న్తి బలగణనట్ఠానం. **సేనాబ్యూహ**న్తి సేనానివేసో, సకటబ్యూహాదివసేన సేనాయ నివేసనం. **అనీకదస్సన**న్తి "తయో హత్థీ పచ్ఛిమం హత్థానీక"న్తిఆదినా (పాచి॰ ౩౨౪) నయేన వుత్తస్స అనీకస్స దస్సనం.

న నిమిత్తగ్గాహీ హోతీతి ఛన్దరాగవసేన వుత్తప్పకారం నిమిత్తం న గణ్హాతి. ఏవం సేసపదానిపి వుత్తపటిపక్ఖనయేన వేదితబ్బాని. యథా చ హేట్ఠా జవనే దుస్సీల్యాదీసు ఉప్పన్నేసు తస్మిం అసంవరే సతి ద్వారమ్పి అగుత్తం హోతి, భవఙ్గమ్పి ఆవజ్జనాదీనిపి వీథిచిత్తానీతి వుత్తం, ఏవమిధ తస్మిం సీలాదీసు ఉప్పన్నేసు ద్వారమ్పి గుత్తం హోతి, భవఙ్గమ్పి ఆవజ్జనాదీనిపి వీథిచిత్తాని. యథా కిం? యథా నగరద్వారేసు సంవుతేసు కిఞ్చాపి అన్తోఘరాదయో అసంవుతా హోన్తి, తథాపి అన్తోనగరే సబ్బం భణ్డం సురక్ఖితం సుగోపితమేవ హోతి, నగరద్వారేసు పిహితేసు చోరానం పవేసో నత్థి. ఏవమేవ జవనే సీలాదీసు ఉప్పన్నేసు ద్వారమ్పి గుత్తం హోతి, భవఙ్గమ్పి ఆవజ్జనాదీనిపి వీథిచిత్తాని. తస్మా జవనక్ఖణే ఉప్పజ్జమానోపి "చక్ఖున్ద్రియే సంవరో"తి వుత్తో. ఇతో పరం హేట్ఠా చ ఉపరి చ వుత్తపరియాయేన అత్థో వేదితబ్బో.

విసూకదస్సనాతి పటాణీదస్సనతో. **గామకథాతి** గామవాసీనం కథా. **బాత్తింసాతి** ద్వత్తింస. అనియ్యానికత్తా సగ్గమొక్ఖమగ్గానం తిరచ్ఛానభూతా కథాతి **తిరచ్ఛానకథా**. తత్థ రాజానం ఆరబ్భ "మహాసమ్మతో మన్ధాతా ధమ్మాసోకో ఏవం మహానుభావో"తిఆదినా నయేన పవత్తా కథా **రాజకథా**. ఏస నయో **చోరకథాదీసు**. తేసు "అసుకో రాజా అభిరూపో దస్సనీయో"తిఆదినా నయేన గేహస్సితకథావ తిరచ్ఛానకథా హోతి. "సోపి నామ ఏవం మహానుభావో ఖయం గతో"తి ఏవం పవత్తా పన కమ్మట్ఠానభావే తిట్ఠతి. చోరేసుపి "మూలదేవో ఏవం మహానుభావో, మేఘమాలో ఏవం మహానుభావో"తి తేసం కమ్మం పటిచ్చ "అహో సూరా"తి గేహస్సితకథావ తిరచ్ఛానకథా. యుద్ధేపి భారతయుద్ధాదీసు "అసుకేన అసుకో ఏవం మారితో ఏవం విద్ధో"తి కామస్సాదవసేనేవ కథా తిరచ్ఛానకథా. "తేపి నామ ఖయం గతా"తి ఏవం పవత్తా పన సబ్బత్థ కమ్మట్ఠానమేవ హోతి.

అపి చ అన్నాదీసు "ఏవం వణ్ణవన్తం గన్ధవన్తం రసవన్తం ఫస్ససమ్పన్నం ఖాదిమ్హ భుఞ్జిమ్హ పివిమ్హ పరిభుఞ్జిమ్హా"తి కామస్సాదవసేన కథేతుం న వట్టతి, సాత్థకం పన కత్వా "పుబ్బే ఏవం వణ్ణాదిసమ్పన్నం అన్నం పానం వత్థం సయనం మాలం గన్ధం సీలవన్తానం అదమ్హ, చేతియపూజం అకరిమ్హా"తి కథేతుం వట్టతి. **ఞాతికథాదీసు** పన "అమ్హాకం ఞాతకా సూరా సమత్థా"తి వా, "పుబ్బే మయం ఏవం విచిత్రేహి యానేహి విచరిమ్హా"తి వా అస్సాదవసేన వత్తుం న వట్టతి, సాత్థకం పన కత్వా "తేపి నో ఞాతకా ఖయం గతా"తి వా, "పుబ్బే మయం ఏవరూపా ఉపాహనా సఙ్ఘస్స అదమ్హా"తి వా కథేతుం వట్టతి. గామకథాపి సునివిట్ఠదున్నివిట్ఠసుభిక్ఖదుబ్భిక్ఖాదివసేన "అసుకగామవాసినో సూరా సమత్థా"తి వా ఏవం అస్సాదవసేన వత్తుం న వట్టతి, సాత్థకం పన కత్వా "సద్ధా పసన్నా"తి వా, "ఖయవయం గతా"తి వా వత్తుం వట్టతి.

నిగమనగరజనపదకథాసుపి ఏసేవ నయో. ఇత్థికథాపి వణ్ణసణ్ఠానాదీని పటిచ్చ అస్సాదవసేన న వట్టతి, "సద్ధా పసన్నా, ఖయవయం గతా"తి ఏవమేవ వట్టతి. **సూరకథాపి** "నన్దిమిత్తో నామ యోధో సూరో అహోసీ"తి అస్సాదవసేన న వట్టతి. "సద్ధో అహోసి, ఖయవయం గతో"తి ఏవమేవ వట్టతి. **విసిఖాకథాపి** "అసుకా విసిఖా సునివిట్ఠా దున్నివిట్ఠా సూరా సమత్థా"తి అస్సాదవసేన న వట్టతి. "సద్ధా పసన్నా, ఖయవయం గతా"ఇచ్చేవ వట్టతి.

కుమ్భట్ఠానకథాతి ఉదకట్ఠానకథా, "ఉదకతిత్థకథా"తిపి వుచ్చతి, కుమ్భదాసికథా వా. సాపి "పాసాదికా, నచ్చితుం గాయితుం ఛేకా"తి అస్సాదవసేన న వట్టతి, "సద్ధా పసన్నా"తిఆదినా నయేన వట్టతి. **పుబ్బపేతకథాతి** అతీతఞాతికథా. తత్థ వత్తమానఞాతికథాసదిసోవ వినిచ్ఛయో.

నానత్తకథాతి పురిమపచ్ఛిమకథాహి విముత్తా అవసేసా నానాసభావా నిరత్థకకథా. **లోకక్ఖాయికాతి** "అయం లోకో కేన నిమ్మితో? అసుకేన నామ నిమ్మితో. కాకో సేతో అట్ఠీనం సేతత్తా, బలాకా రత్తా లోహితస్స రత్తత్తా"తి ఏవమాదికా లోకాయతవితణ్డసల్లాపకథా.

సముద్దక్ఖాయికా నామ కస్మా సముద్దో సాగరో? సాగరదేవేన ఖతత్తా సాగరో, "ఖతో మే"తి హత్థముద్దాయ సయం నివేదితత్తా సముద్దోతి ఏవమాదికా నిరత్థకా సముద్దక్ఖానకథా. **భవోతి** వుద్ధి. **అభవోతి** హాని. ఇతి భవో ఇతి అభవోతి యం వా తం వా నిరత్థకకారణం వత్వా పవత్తితకథా **ఇతిభవాభవకథా**.

ఆవరేయ్యాతి ఆవరణం కరేయ్య. **నివారేయ్యాతి** ఆరమ్మణతో వారేయ్య. **సంవరేయ్యాతి** సమ్మా నిస్సేసం కత్వా వారేయ్య. **రక్ఖేయ్యాతి** రక్ఖం కరేయ్య. **గోపేయ్యాతి** సంగోపేయ్య. **పిదహేయ్యాతి** పిదహనం కరేయ్య. **పచ్ఛిన్దేయ్యాతి** సోతం

ఛిన్దేయ్య.

తేన తేన న తుస్సన్తీతి తేన తేన అమ్బిలాదినా రసేన న సన్తోసం ఆపజ్జన్తి. **అపరాపరం పరియేసన్తీ**తి ఉపరూపరి గవేసన్తి.

౧౩౮. ఫస్సేనాతి రోగఫస్సేన. **భవఞ్చ నాభిజప్పేయ్యా**తి తస్స ఫస్సస్స వినోదనత్థాయ కామభవాదిభవఞ్చ న పత్థేయ్య. **భేరవేసు చ న సమ్పవేధేయ్యా**తి తస్స ఫస్సస్స పచ్చయభూతేసు సీహబ్యగ్ఘాదీసు భేరవేసు చ న సమ్పవేధేయ్య, అవసేసేసు వా ఘానిన్ద్రియమనిన్ద్రియవిసయేసు న సమ్పవేధేయ్య. ఏవం పరిపూరో ఇన్ద్రియసంవరో చ వుత్తో హోతి. పురిమేహి వా ఇన్ద్రియసంవరం దస్సేత్వా ఇమినా "అరఞ్ఞే వసతా భేరవం దిస్వా వా సుత్వా వా నప్పవేధితబ్బ"న్తి దస్సేతి.

ఏకేనాకారేనాతి ఏకేన కారణేన. **భయమ్పి భేరవమ్పి తఞ్ఞేవా**తి భయన్తి చ భేరవన్తి చ ఖుద్దకమ్పి మహన్తమ్పి ఉత్తాసనిమిత్తమేవ. తమేవత్థం దస్సేతుం "**వుత్తం హేత**"న్తిఆదిమాహ. **భయ**న్తి తప్పచ్చయా ఉప్పన్నభయం. **భయానక**న్తి ఆకారనిద్దేసో. **ఛమ్భితత్త**న్తి భయవసేన గత్తచలనం. **లోమహంసో**తి లోమానం హంసనం ఉద్ధగ్గభావో. ఇమినా పదద్వయేన కిచ్చతో భయం దస్సేత్వా పున "**చేతసో ఉబ్బేగో ఉత్రాసో**"తి సభావతో దస్సేతి. **ఉబ్బేగ్గో**తి భీరుకో, **ఉత్రాసో**తి చిత్తక్ఖోభో. **జాతిభయ**న్తి జాతిం పటిచ్చ ఉప్పన్నభయం. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. రాజతో ఉప్పన్నభయం **రాజభయం**. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. **అత్తానువాదభయ**న్తి పాపకమ్మినో అత్తానం అనువదన్తస్స ఉప్పజ్జనకభయం. **పరానువాదభయ**న్తి పరస్స అనువాదతో ఉప్పజ్జనకభయం.

దణ్డభయన్తి ఆగారికస్స రఞ్ఞా పవత్తితదణ్డం, అనాగారికస్స వినయదణ్డం పటిచ్చ ఉప్పజ్జనకభయం. **దుగ్గతిభయ**న్తి చత్తారో అపాయే పటిచ్చ ఉప్పజ్జనకభయం. **ఊమిభయ**న్తి మహాసముద్దే ఉదకం ఓరోహన్తస్స పవత్తభయం. మహాసముద్దే కిర మహిన్దవీచి నామ సట్ఠి యోజనాని ఉగ్గచ్ఛతి, తరఙ్గవీచి నామ పణ్ణాస యోజనాని, రోహణవీచి నామ చత్తాలీస యోజనాని ఉగ్గచ్ఛతి. ఏవరూపా ఊమియో పటిచ్చ పవత్తం ఊమిభయం . కుమ్భీలతో పవత్తం భయం **కుమ్భీలభయం.** ఉదకావట్టతో భయం **ఆవట్టభయం.** సుసుకా వుచ్చతి చణ్డమచ్ఛో, తతో భయం **సుసుకాభయం. ఆజీవికభయ**న్తి జీవితవుత్తితో భయం ఆజీవికభయం. **అసిలోకభయ**న్తి గరహాతో భయం.

౧౩౯. లద్ధా న సన్నిధిం కయిరాతి ఏతేసం అన్నాదీనం యంకిఞ్చి ధమ్మేన లభిత్వా "అరఞ్ఞే చ సేనాసనే వసతా దుల్లభ"న్తి చిన్తేత్వా సన్నిధిం న కరేయ్య.

ఓదనోతి సాలి వీహి యవో గోధుమో కఙ్గు వరకో కుద్రూసకోతి సత్తన్నం ధఞ్ఞానం ధఞ్ఞానులోమానఞ్చ తణ్డులేహి నిబ్బత్తో. **కుమ్మాసో**తి యవేహి నిబ్బత్తో. **సత్తూ**తి సాలిఆదీహి కతసత్తు. **మచ్ఛో** దకసమ్భవో. **మంసం** పాకటమేవ. **అమ్బపాన**న్తి ఆమేహి వా పక్కేహి వా అమ్బేహి కతపానం. తత్థ ఆమేహి కరోన్తేన అమ్బతరుణాని భిన్దిత్వా ఉదకే పక్ఖిపిత్వా ఆతపే ఆదిచ్చపాకేన పచిత్వా పరిస్సావేత్వా తదహు పటిగ్గహితేహి మధుసక్కరకప్పూరాదీహి యోజేత్వా కాతబ్బం. **జమ్బుపాన**న్తి జమ్బుఫలేహి కతపానం. **చోచపాన**న్తి అట్ఠికేహి కదలిఫలేహి కతపానం. **మోచపాన**న్తి అనట్ఠికేహి కదలిఫలేహి కతపానం. **మధుకపాన**న్తి మధుకానం జాతిరసేన కతపానం. తం పన ఉదకసమ్భిన్నం వట్టతి, సుద్ధం న వట్టతి. **ముద్దికపాన**న్తి ముద్దికా ఉదకే మద్దిత్వా అమ్బపానం వియ కతపానం. **సాలూకపాన**న్తి రత్తుప్పలనీలుప్పలాదీనం సాలూకే మద్దిత్వా కతపానం. **ఫారుసకపాన**న్తి ఫారుసకేహి అమ్బపానం వియ కతపానం. **కోసమ్బపాన**న్తి కోసమ్బఫలేహి కతపానం.

కోలపానన్తి కోలఫలేహి కతపానం. **బదరపాన**న్తి మహాకోలఫలేహి అమ్బుపానం వియ కతపానం. ఇమాని ఏకాదస పానాని, తానిపి ఆదిచ్చపాకాని వట్టన్తి.

ఘతపానన్తి సప్పిపానం. **తేలపాన**న్తి తిలతేలాదీనం పానం. **పయోపాన**న్తి ఖీరపానం. **యాగుపాన**న్తి సీతలాదియాగుపానం. **రసపాన**న్తి సాకాదిరసపానం. **పిట్ఠఖజ్జక**న్తి సత్తన్నం తావ ధఞ్ఞానం ధఞ్ఞానులోమానం అపరణ్ణానఞ్చ పిట్ఠం పనసపిట్ఠం లబుజపిట్ఠం అమ్బాటకపిట్ఠం సాలపిట్ఠం ఖీరవల్లిపిట్ఠఞ్చాతి ఏవమాదీనం పిట్ఠేహి కతం పిట్ఠఖజ్జకం. **పూవఖజ్జక**మ్పి ఏతేహియేవ కతం. **మూలఖజ్జక**న్తి మూలకమూలం ఖారకమూలం చుచ్చుమూలన్తి ఏవమాది. **తచఖజ్జక**న్తి ఉచ్ఛుతచాదయో. **పత్తఖజ్జక**న్తి నిమ్బపణ్ణకుటజపణ్ణపటోలపణ్ణసులసపణ్ణాదయో. **పుప్ఫఖజ్జక**న్తి మూలకపుప్ఫఖారకపుప్ఫసేతవరణసిగ్గుఉప్పలపదుమకాదయో. **ఫలఖజ్జక**న్తి పనసలబుజతాలనాళికేరఅమ్బాటకతిన్తిణికమాతులుఙ్గకపిట్ఠఫలఅలాబుకుమ్భణ్డఫుస్స-ఫలతిమ్బరూసకతిలవాతిఙ్గణచోచమోచమధుకాదీనం ఫలానం ఖజ్జకం.

న కుహనాయాతి న విమ్హాపనాయ. **న లపనాయా**తి పచ్చయత్థం న లపనాయ. విహారం ఆగతే మనుస్సే దిస్వా “కిమత్థాయ భోన్తో ఆగతా”తి భిక్ఖూ నిమన్తేతున్తి. “యది ఏవం గచ్ఛథ, అహం పచ్ఛతో గహేత్వా ఆగచ్ఛామీ”తి ఏవం న లపనాయ. అథ వా అత్తానం ఉపనేత్వా “అహం తిస్సో, మయి రాజా పసన్నో, మయి అసుకో రాజా అసుకో చ రాజమహామత్తో పసన్నో”తి ఏవం న లపనాయ. **న నేమిత్తికతాయా**తి యేన కేనచి పరేసం పచ్చయదానసఞ్ఞాజనకేన కాయవచీకమ్మేన న నేమిత్తికతాయ. **న నిప్పేసికతాయా**తి యా పరేసం అక్కోసనాదికిరియా యస్మా వేళుపేసికా వియ అబ్భఙ్గం పరస్స గుణం నిప్పేసేతి నిపుఞ్ఛతి, యస్మా వా గన్ధజాతం నిపిసిత్వా గన్ధమగ్గనా వియ పరగుణే నిపిసిత్వా విచుణ్ణేత్వా ఏసా లాభమగ్గనా హోతి, తస్మా “నిప్పేసికతా”తి వుచ్చతి. న ఏవరూపాయ నిప్పేసికతాయ. **న లాభేన లాభం నిజిగీసనతాయా**తి ఏత్థ **నిజిగీసనతా**తి మగ్గనా, అఞ్ఞతో లద్ధఞ్హి అఞ్ఞత్థ హరణవసేన లాభేన లాభమగ్గనా నామ హోతి. న ఏవరూపాయ లాభేన లాభమగ్గనాయ.

న దారుదానేనాతి న పచ్చయహేతుకేన దారుదానేన విహారే ఉట్ఠితఞ్హి అరఞ్ఞతో వా ఆహరిత్వా రక్ఖితగోపితదారుం “ఏవం మే పచ్చయం దస్సన్తీ”తి ఉపట్ఠాకానం దాతుం న వట్టతి. ఏవఞ్హి జీవికం కప్పేన్తో అనేసనాయ మిచ్ఛాజీవేన జీవతి, సో దిట్ఠేవ ధమ్మే గరహం పాపుణాతి, సమ్పరాయే చ అపాయపరిపూరకో హోతి. అత్తనో పుగ్గలికం దారుం కుసలఙ్గహత్థాయ దదన్తో కులదూసకదుక్కటం ఆపజ్జతి, పరపుగ్గలికం థేయ్యచిత్తేన దదన్తో భణ్డగ్ఘేన కారేతబ్బో. సఙ్ఘికేపి ఏసేవ నయో. సచే పన తం ఇస్సరతాయ దేతి, గరుభణ్డవిస్సజ్జనం ఆపజ్జతి. కతరం పన దారు గరుభణ్డం హోతి, కతరం న హోతీతి? యం తావ అరోపిమం సయంజాతం, తం సఙ్ఘేన పరిచ్ఛిన్నట్ఠానేయేవ గరుభణ్డం, తతో పరం న గరుభణ్డం. రోపిమట్ఠానే చ సబ్బేన సబ్బం గరుభణ్డం, పమాణతో సూచిదణ్డకప్పమాణం గరుభణ్డం.

న వేళుదానేనాతిఆదీసుపి **న వేళుదానేనా**తి న పచ్చయహేతుకేన వేళుదానేనాతిఆది సబ్బం న దారుదానేనాతి ఏత్థ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. వేళు పన పమాణతో తేలనాళిప్పమాణో గరుభణ్డం, న తతో హేట్ఠా. మనుస్సా విహారం గన్త్వా వేళుం యాచన్తి, భిక్ఖూ “సఙ్ఘికో”తి దాతుం న విసహన్తి, మనుస్సా పునప్పునం యాచన్తి వా తజ్జేన్తి వా, తదా భిక్ఖూహి “దణ్డకమ్మం కత్వా గణ్హథా”తి వత్తుం వట్టతి, వేళుదానం నామ న హోతి. సచే తే దణ్డకమ్మత్థాయ వాసిఫరసుఆదీని వా ఖాదనీయం వా భోజనీయం వా దేన్తి, గహేతుం న వట్టతి.

వినయట్ఠకథాయం పన "దడ్ఢగేహా మనుస్సా గణ్హిత్వా గచ్ఛన్తా న వారేతబ్బా"తి వుత్తం. సచే సఙ్ఘస్స వేళుగుమ్బే వేళుదూసికా ఉప్పజ్జతి, తం అకోట్టాపేన్తానం వేళు నస్సతి. "కిం కాతబ్బ"న్తి భిక్ఖాచారే మనుస్సానం ఆచిక్ఖితబ్బం. సచే కోట్టేతుం న ఇచ్ఛన్తి, "సమం భాగం లభిస్సథా"తి వత్తబ్బా. న ఇచ్ఛన్తియేవ, "ద్వే కోట్ఠాసే లభిస్సథా"తి వత్తబ్బా. ఏవమ్పి అనిచ్ఛన్తేసు నట్ఠేన అత్థో నత్థి, "తుమ్హాకం ఖణే సతి దణ్డకమ్మం కరిస్సథ, కోట్టేత్వా గణ్హథా"తి వత్తబ్బా, వేళుదానం నామ న హోతి. వేళుగుమ్బే అగ్గిమ్హి ఉట్ఠితేపి ఉదకేన వుయ్హమానవేళూసుపి ఏసేవ నయో.

పత్తదానే గరుభణ్డతాయ అయం వినిచ్ఛయో – పత్తమ్పి హి యత్థ విక్కాయతి, గన్ధకారాదయో గన్ధపలివేఠనాదీనం అత్థాయ గణ్హన్తి, తాదిసే దుల్లభట్ఠానేయేవ గరుభణ్డం హోతి. ఏస తావ కింసుకపత్తకణ్ణపిళన్ధనతాలపత్తాదీసు వినిచ్ఛయో. తాలపణ్ణమ్పి ఇమస్మింయేవ ఠానే కథేతబ్బం – తాలపణ్ణమ్పి హి సయంజాతే తాలవనే సఙ్ఘేన పరిచ్ఛిన్నట్ఠానేయేవ గరుభణ్డం, న తతో పరం, రోపిమతాలేసు సబ్బమ్పి గరుభణ్డం, తస్స పమాణం హేట్ఠిమకోటియా అట్ఠఙ్గులప్పమాణోపి రిత్తపోత్థకో. తిణమ్పి ఏత్థేవ పక్ఖిపిత్వా కథేతబ్బం. యత్థ పన తిణం నత్థి, తత్థ తాలనాళికేరపణ్ణాదీహిపి ఛాదేన్తి. తస్మా తానిపి తిణేనేవ సఙ్గహితాని. ఇతి ముఞ్జపలాలాదీసు యంకిఞ్చి ముట్ఠిప్పమాణం తిణం. నాళికేరపణ్ణాదీసు చ ఏకపణ్ణమ్పి సఙ్ఘస్స దిన్నం వా తత్థ జాతం వా బహిఆరామే సఙ్ఘస్స తిణవత్థుమ్హి జాతతిణం వా రక్ఖితగోపితం వా గరుభణ్డం హోతి. తం పన సఙ్ఘకమ్మే చ చేతియకమ్మే చ కతే అతిరేకం పుగ్గలికకమ్మే దాతుం వట్టతి. హేట్ఠా వుత్తదారువేళూసుపి ఏసేవ నయో.

పుప్ఫదానే "ఏత్తకేసు రుక్ఖేసు పుప్ఫాని విస్సజ్జిత్వా యాగుభత్తత్థాయ ఉపనేన్తు, ఏత్తకేసు సేనాసనపటిసఙ్ఖరణే ఉపనేన్తూ"తి ఏవం నియమితట్ఠానేయేవ పుప్ఫాని గరుభణ్డాని హోన్తి. యది సామణేరా పుప్ఫాని ఓచినిత్వా రాసిం కరోన్తి, పఞ్చఙ్గసమన్నాగతో పుప్ఫభాజకో భిక్ఖు భిక్ఖుసఙ్ఘం గణేత్వా కోట్ఠాసే కరోతి. సో సమ్పత్తపరిసాయ సఙ్ఘం అనాపుచ్ఛిత్వావ దాతుం లభతి. అసమ్మతేన పన ఆపుచ్ఛిత్వా దాతబ్బం. భిక్ఖునో పన కస్స పుప్ఫాని దాతుం లబ్భతి, కస్స న లబ్భతీతి? మాతాపితూనం గేహం హరిత్వాపి గేహతో పక్కోసాపేత్వాపి "వత్థుపూజం కరోథా"తి దాతుం లబ్భతి, పిళన్ధనత్థాయ న లబ్భతి. సేసఞాతీనం పన హరిత్వా న దాతబ్బం, పక్కోసాపేత్వా పూజనత్థాయ దాతబ్బం. సేసజనస్స పూజనట్ఠానం సమ్పత్తస్స అపచ్చాసీసన్తేన దాతబ్బం, పుప్ఫదానం నామ న హోతి.

విహారే బహూని పుప్ఫాని పుప్ఫన్తి, భిక్ఖునా పిణ్డాయ చరన్తేన మనుస్సే దిస్వా "విహారే బహూని పుప్ఫాని పూజేథా"తి వత్తబ్బం, వచనమత్తే దోసో నత్థి, "మనుస్సా ఖాదనీయభోజనీయం ఆదాయ ఆగమిస్సన్తీ"తి చిత్తేన పన న వత్తబ్బం. సచే వదతి, ఖాదనీయభోజనీయం న పరిభుఞ్జితబ్బం. మనుస్సా అత్తనో ధమ్మతాయ "విహారే పుప్ఫాని అత్థీ"తి పుచ్ఛిత్వా "అసుకదివసే విహారం ఆగమిస్సామ, సామణేరానం పుప్ఫాని ఓచినితుం మా దేథా"తి వదన్తి. భిక్ఖు సామణేరానం కథేతుం పముట్ఠో, సామణేరేహి పుప్ఫాని ఓచితాని, మనుస్సా భిక్ఖుం ఉపసఙ్కమిత్వా మయం తుమ్హాకం అసుకదివసే ఏవం ఆరోచయిమ్హ "సామణేరానం పుప్ఫాని ఓచినితుం మా దేథా"తి, కస్మా న వారయిత్థాతి? "సతి మే పముట్ఠా, పుప్ఫాని ఓచినితమత్తానేవ, న తావ పూజా కతా"తి వత్తబ్బం, "గణ్హథ పూజేథా"తి న వత్తబ్బం. సచే వదతి, ఆమిసం న పరిభుఞ్జితబ్బం. అపరో భిక్ఖు సామణేరానం ఆచిక్ఖతి "అసుకగామవాసినో 'పుప్ఫాని మా ఓచినిత్థా'తి ఆహంసూ"తి మనుస్సాపి ఆమిసం ఆహరిత్వా దానం దత్వా వదన్తి "అమ్హాకం మనుస్సా న బహుకా, సామణేరే అమ్హేహి సహ పుప్ఫాని ఓచినితుం ఆణాపేథా"తి. "సామణేరేహి భిక్ఖా లద్ధా. యే భిక్ఖాచారం న గచ్ఛన్తి, తే సయమేవ జానిస్సన్తి ఉపాసకా"తి

వత్తబ్బం. ఏత్తకం నయం లభిత్వా సామణేరే పుత్తే వా భాతికే వా కత్వా పుప్ఫాని ఓచినాపేతుం దోసో నత్థి, పుప్ఫదానం నామ న హోతి.

ఫలదానే ఫలమ్పి పుప్ఫం వియ నియమితమేవ గరుభణ్డం హోతి. విహారే బహుకస్మిం ఫలాఫలే సతి అఫాసుకమనుస్సా ఆగన్త్వా యాచన్తి, భిక్ఖూ "సఙ్ఘిక"న్తి దాతుం న ఉస్సహన్తి, మనుస్సా విప్పటిసారినో అక్కోసన్తి పరిభాసన్తి, తత్థ కిం కాతబ్బన్తి? ఫలేహి వా రుక్ఖేహి వా పరిచ్ఛిన్దిత్వా కథికా కాతబ్బా "అసుకే చ రుక్ఖే అసుకే చ రుక్ఖే ఏత్తకాని ఫలాని గణ్హన్తా, ఏత్తకేసు వా రుక్ఖేసు ఫలాని గణ్హన్తా న వారేతబ్బా"తి. చోరా వా ఇస్సరా వా బలక్కారేన గణ్హన్తా న వారేతబ్బా. కుద్ధా హి తే సకలవిహారమ్పి నాసేయ్యుం, ఆదీనవో పన కథేతబ్బోతి.

సినానదానే సినానచుణ్ణాని కోట్టితాని న గరుభణ్డాని, అకోట్టితో రుక్ఖే ఠితోవ రుక్ఖతచో గరుభణ్డం, చుణ్ణం పన అగిలానస్స రజననిపక్కం వట్టతి. గిలానస్స యంకిఞ్చి చుణ్ణం దాతుం వట్టతియేవ.

న చుణ్ణదానేనాతి వుత్తనయేన సిరీసచుణ్ణాదీనం దానేన. **మత్తికాదానే**మత్తికా హి యత్థ దుల్లభా హోతి, తత్థేవ గరుభణ్డం. సాపి హేట్ఠిమకోటియా తింసపలగుళపిణ్డప్పమాణావ, తతో హేట్ఠా న గరుభణ్డన్తి.

దన్తకట్ఠదానే దన్తకట్ఠం అచ్ఛిన్నకమేవ గరుభణ్డం. యేసం సామణేరానం సఙ్ఘతో దన్తకట్ఠవారో పాపుణాతి, తే అత్తనో ఆచరియుపజ్ఝాయానం పాటియేక్కం దాతుం న లభన్తి. యేహి పన "ఏత్తకాని దన్తకట్ఠాని ఆహరితబ్బానీ"తి పరిచ్ఛిన్దిత్వా వారా గహితా, తే అతిరేకాని ఆచరియుపజ్ఝాయానం దాతుం లభన్తి. ఏకేన భిక్ఖునా దన్తకట్ఠమాళకతో బహూని దన్తకట్ఠాని న గహేతబ్బాని, దేవసికం ఏకేకమేవ గహేతబ్బం. పాటియేక్కం వసన్తేనాపి భిక్ఖుసఙ్ఘం గణయిత్వా యత్తకాని అత్తనో పాపుణన్తి, తత్తకానేవ గహేత్వా గన్తబ్బం. అన్తరా ఆగన్తుకేసు వా ఆగతేసు దిసం వా పక్కమన్తేసు ఆహరిత్వా గహితట్ఠానేయేవ ఠపేతబ్బాని. **న ముఖోదకదానే**నాతి న ముఖధోవనఉదకదానేన.

న చాటుకమ్యతాయాతిఆదీసు చాటుకమ్యతా వుచ్చతి అత్తానం దాసం వియ నీచట్ఠానే ఠపేత్వా పరస్స ఖలితవచనమ్పి సణ్ఠపేత్వా పియకామతాయ పగ్గయ్హవచనం. **న ముగ్గసూప్యతాయా**తి న ముగ్గసూపసమానతాయ. ముగ్గసూపసమానతాతి సచ్చాలికేన జీవికం కప్పనతాయ ఏతం అధివచనం. యథా హి ముగ్గసూపే పచ్చన్తే బహూ ముగ్గా పాకం గచ్ఛన్తి థోకా న గచ్ఛన్తి, ఏవమేవ సచ్చాలికేన జీవికకప్పకే పుగ్గలే బహు అలికం హోతి, అప్పకం సచ్చం. యథా వా ముగ్గసూపస్స అపవిసనట్ఠానం నామ నత్థి, ఏవమేవ సచ్చాలికవుత్తినో పుగ్గలస్స అప్పతిట్ఠానం నామ నత్థి. సిఙ్ఘాటకం వియ ఇచ్ఛితిచ్ఛితట్ఠానస్స పతిట్ఠాతి. తేనస్స సా ముసావాదితా "ముగ్గసూప్యతా"తి వుత్తా. **న పారిభట్యతాయా**తి న పరిభటకమ్మభావేన. పరిభటస్స హి కమ్మం పారిభట్యం, తస్స భావో పారిభట్యతా, అలఙ్కారకరణాదీహి దారకకీళాపనస్సేతం అధివచనం. **న పీఠమద్దికతాయా**తి న సహసా ఘరం పవిసిత్వా పీఠకే నిసీదనకతాయ.

న వత్థువిజ్జాయాతిఆదీసు **వత్థువిజ్జా** నామ గామనిగమనగరాదీనం సునివిట్ఠదున్నివిట్ఠజాననసత్థం. **తిరచ్ఛానవిజ్జా** నామ అనియ్యానికత్తా సగ్గమోక్ఖమగ్గానం తిరచ్ఛానభూతా అఙ్గసత్థనిమిత్తాదికా అవసేసవిజ్జా. **అఙ్గవిజ్జా** నామ ఇత్థిపురిసానం సుభగదుబ్భగలక్ఖణజాననం. **నక్ఖత్తవిజ్జా** నామ నక్ఖత్తానం యోగజాననసత్థం.

న దూతగమనేనాతి న దూతేయ్యం కత్వా గమనేన. **న పహిణగమనేనా**తి న గిహీనం సాసనం గహేత్వా ఘరా ఘరం పహితస్స గమనేన. **న జఙ్ఘపేసనియేనా**తి గామన్తరదేసన్తరాదీసు తేసం తేసం గిహీనం సాసనపటిసాసనం హరణేన. ఇదఞ్హి జఙ్ఘపేసనియం నామ అత్తనో మాతాపితూనం, యే చాస్స మాతాపితరో ఉపట్ఠహన్తి, తేసం సాసనం గహేత్వా కత్థచి గమనవసేన వట్టతి. చేతియస్స వా సఙ్ఘస్స వా అత్తనో వా కమ్మం కరోన్తానం వడ్ఢకీనమ్పి సాసనం హరితుం వట్టతి. మనుస్సా "దానం దస్సామ, పూజం కరిస్సామ, భిక్ఖుసఙ్ఘస్స ఆచిక్ఖథా"తి చ వదన్తి; "అసుకత్థేరస్స నామ దేథా"తి పిణ్డపాతం వా భేసజ్జం వా చీవరం వా దేన్తి, "విహారే పూజం కరోథా"తి మాలాగన్ధవిలేపనాదీని వా ధజపటాకాదీని వా నియ్యాతేన్తి. సబ్బం హరితుం వట్టతి, జఙ్ఘపేసనియం నామ న హోతి. సేససాసనం గహేత్వా గచ్ఛన్తస్స పదవారే పదవారే దోసో.

న వేజ్జకమ్మేనాతి న వేజ్జేన హుత్వా కాయతికిచ్ఛనాదిభేసజ్జకరణేన. భేసజ్జం పన పఞ్చన్నం సహధమ్మికానం కాతబ్బం భిక్ఖుస్స భిక్ఖునియా సిక్ఖమానాయ సామణేరస్స సామణేరియా. సమసీలసద్ధాపఞ్ఞానఞ్హి ఏతేసం తీసు సిక్ఖాసు యుత్తానం భేసజ్జం అకాతుం న లబ్భతి. మాతాపితూనం తదుపట్ఠాకానం అత్తనో వేయ్యావచ్చకరస్స పణ్డుపలాసస్సాతి ఏతేసం పఞ్చన్నమ్పి కాతుం వట్టతి. జేట్ఠభాతు, కనిట్ఠభాతు, జేట్ఠభగినియా, కనిట్ఠభగినియా, చూళమాతుయా, మహామాతుయా, చూళపితునో, మహాపితునో, పితుచ్ఛాయ, మాతుచ్ఛాయాతి ఏతేసం పన దసన్నమ్పి కరోన్తేన తేసంయేవ సన్తకం భేసజ్జం గహేత్వా కేవలం యోజేత్వా దాతబ్బం. సచే నప్పహోతి, అత్తనో సన్తకం తావకాలికం దాతబ్బం. ఏతేసం పుత్తపరమ్పరా యావ సత్తమా కులపరివట్టా, తావ చత్తారో పచ్చయే ఆహరాపేన్తస్స అకతవిఞ్ఞత్తి వా, భేసజ్జం కరోన్తస్స వేజ్జకమ్మం వా, కులదూసకాపత్తి వా న హోతి.

న పిణ్డపటిపిణ్డకేనాతి ఏత్థ పిణ్డపాతో కస్స దాతబ్బో, కస్స న దాతబ్బో? మాతాపితూనం తదుపట్ఠాకానం వేయ్యావచ్చకరస్స పణ్డుపలాసస్స సమ్పత్తస్స దామరికచోరస్స ఇస్సరస్సాపి దాతబ్బో. ఏతేసం దత్వా పచ్ఛా లద్ధమ్పి పిణ్డపటిపిణ్డం నామ న హోతి. **న దానానుప్పదానేనా**తి అత్తనో దిన్నకానం న పున దానేన. **ధమ్మేనా**తి ధమ్మేన ఉప్పన్నం. **సమేనా**తి కాయసుచరితాదినా. **లద్ధా**తి కాయేన లద్ధా. **లభిత్వా**తి చిత్తేన పాపుణిత్వా. **అధిగన్త్వా**తి సమ్పాపుణిత్వా. **విన్దిత్వా**తి ఞాణేన విన్దిత్వా. **పటిలభిత్వా**తి పునప్పునం లభిత్వా.

అన్నసన్నిధిన్తి ఏత్థ దువిధా అన్నకథా వినయవసేన చ సల్లేఖవసేన చ. వినయవసేన తావ యంకిఞ్చి అన్నం అజ్జ పటిగ్గహితం అపరజ్జు సన్నిధికారకం హోతి, తస్స పరిభోగే పాచిత్తియం. అత్తనా లద్ధం పన సామణేరానం దత్వా తేహి లద్ధం ఠపాపేత్వా దుతియదివసే భుఞ్జితుం వట్టతి, సల్లేఖో పన న హోతి.

పానసన్నిధిమ్పిపి ఏసేవ నయో. ఏత్థ పానం నామ అమ్బపానాదీని అట్ఠ పానాని, యాని చ తేసం అనులోమాని.

వత్థసన్నిధిన్తిఆదిమ్హి అనధిట్ఠితావికప్పితం సన్నిధి చ హోతి సల్లేఖఞ్చ కోపేతి. అయం పరియాయ కథావ, నిప్పరియాయతో పన తిచీవరసన్తుట్ఠేన భవితబ్బం, చతుత్థం లభిత్వా అఞ్ఞస్స దాతబ్బం. సచే యస్స కస్సచి దాతుం న సక్కోతి, యస్స పన దాతుకామో హోతి, సో ఉద్దేసత్థాయ వా పరిపుచ్ఛత్థాయ వా గతో, ఆగతమత్తే దాతబ్బం, అదాతుం న వట్టతి. చీవరే పన అప్పహోన్తే సతియా పచ్చాసాయ అనుఞ్ఞాతకాలం ఠపేతుం వట్టతి. సూచిసుత్తచీవరకారకానం అలాభేన

తతో పరమ్పి వినయకమ్మం కత్వా ఠపేతుం వట్టతి. “ఇమస్మిం జిణ్ణే పున ఈదిసం కుతో లభిస్సామీ”తి పన ఠపేతుం న వట్టతి, సన్నిధి చ హోతి, సల్లేఖఞ్చ వికోపేతి.

యానసన్నిధిమ్హి యానం నామ వయ్హం రథో సకటం సన్దమానికా సివికా పాటఙ్కీతి నేతం పబ్బజితస్స యానం. ఉపాహనా పన పబ్బజితస్స యానంయేవ. ఏకభిక్ఖుస్స హి ఏకో అరఞ్ఞత్థాయ, ఏకా ధోతపాదకత్థాయాతి ఉక్కంసతో ద్వే ఉపాహనసఙ్ఘాటా వట్టన్తి, తతియం లభిత్వా అఞ్ఞస్స దాతబ్బో, “ఇమస్మిం జిణ్ణే అఞ్ఞం కుతో లభిస్సామీ”తి హి ఠపేతుం న వట్టతి, సన్నిధి చ హోతి, సల్లేఖఞ్చ వికోపేతి.

సయనసన్నిధిమ్హి సయనన్తి మఞ్చో. ఏకస్స భిక్ఖునో ఏకో గబ్భే ఏకో దివాట్ఠానేతి ఉక్కంసతో ద్వే మఞ్చా వట్టన్తి, తతో ఉత్తరి లభిత్వా అఞ్ఞస్స భిక్ఖునో వా గణస్స వా దాతబ్బో, అదాతుం న వట్టతి, సన్నిధి చేవ హోతి, సల్లేఖఞ్చ కోపేతి.

గన్ధసన్నిధిమ్హి భిక్ఖునో కణ్డుకచ్ఛుఛవిదోసాదిఆబాధే సతి గన్ధో వట్టతి. తేన గన్ధేన తస్మిం రోగే వూపసన్తే అఞ్ఞేసం వా ఆబాధికానం దాతబ్బో. ద్వారే పఞ్చఙ్గులఘరధూపనాదీసు వా ఉపనేతబ్బో. “పున రోగే సతి భవిస్సతీ”తి ఠపేతుం న వట్టతి, గన్ధసన్నిధి చ హోతి, సల్లేఖఞ్చ కోపేతి.

ఆమిసన్తి అన్నాదివుత్తావసేసంవ దట్ఠబ్బం. సేయ్యథిదం – ఇధేకచ్చో భిక్ఖు “తథారూపే కాలే ఉపకారాయ భవిస్సన్తీ”తి తిలతణ్డులముగ్గమాసనాళికేరలోణమచ్ఛమంసవల్లూరసప్పితేలగుళ- భాజనాదీని ఆహరాపేత్వా ఠపేతి. సో వస్సకాలే కాలస్సేవ సామణేరేహి యాగుం పచాపేత్వా భుఞ్జిత్వా “సామణేర ఉదకకద్దమే దుక్ఖం గామం పవిసితుం, గచ్ఛ అసుకకులం గన్త్వా మయ్హం విహారే నిసిన్నభావం ఆరోచేహి, అసుకకులతో దధిఆదీని ఆహరా”తి పేసేతి. భిక్ఖూహి “కిం, భన్తే, గామం పవిసథా”తి వుత్తేపి “దుప్పవేసో ఆవుసో ఇదాని గామో”తి వదతి. తే “హోతు, భన్తే, అచ్ఛథ తుమ్హే, మయం భిక్ఖం పరియేసిత్వా ఆహరిస్సామా”తి గచ్ఛన్తి. అథ సామణేరోపి దధిఆదీని ఆహరిత్వా భత్తఞ్చ బ్యఞ్జనఞ్చ సమ్పాదేత్వా ఉపనేతి, తం భుఞ్జన్తస్సేవ ఉపట్ఠాకా భత్తం పహిణన్తి, తతోపి మనాపం మనాపం భుఞ్జతి. అథ భిక్ఖూ పిణ్డపాతం గహేత్వా ఆగచ్ఛన్తి, తతోపి మనాపం మనాపం గీవాయామకం భుఞ్జతియేవ. ఏవం చతుమాసమ్పి వీతినామేతి. అయం వుచ్చతి భిక్ఖు “ముణ్డకుటుమ్బికజీవికం జీవతి, న సమణజీవిక”న్తి. ఏవరూపో ఆమిససన్నిధి నామ హోతి.

భిక్ఖునో పన వసనట్ఠానే ఏకా తణ్డులనాళి ఏకో గుళపిణ్డో చతుభాగమత్తం సప్పీతి ఏత్తకం నిధేతుం వట్టతి అకాలే సమ్పత్తచోరానం అత్థాయ. తే హి ఏత్తకమ్పి ఆమిసపటిసన్థారం అలభన్తా జీవితాపి వోరోపేయ్యుం, తస్మా సచేపి ఏత్తకం నత్థి, ఆహరాపేత్వాపి ఠపేతుం వట్టతి. అఫాసుకకాలే చ యదేత్థ కప్పియం, తం అత్తనాపి పరిభుఞ్జితుం వట్టతి. కప్పియకుటియం పన బహుం ఠపేన్తస్సాపి సన్నిధి నామ నత్థి.

౯౬౦. ఝాయీ న పాదలోలస్సాతి ఝానాభిరతో చ న చ పాదలోలో అస్స. **విరమే కుక్కుచ్చా నప్పమజ్జేయ్యాతి** హత్థకుక్కుచ్చాదికుక్కుచ్చం వినోదేయ్య, సక్కచ్చకారితాయ చేత్థ నప్పమజ్జేయ్య.

ఏకత్తమనుయుత్తోతి ఏకీభావం అనుయుత్తో. **పరమత్థగరుకోతి** ఉత్తమత్థగరుకో. “సకత్థగరుకో”తి వా పాఠో.

పటిసల్లానారామోతి ఆరమణం ఆరామో, తతో తతో ఆరమ్మణతో పటిసంహరిత్వా ఏకీభావే పటిసల్లానే ఆరామో యస్స సో పటిసల్లానారామో. **అస్సాతి** భవేయ్య. తస్మిం రతోతి **పటిసల్లానరతో**. ఏతేహి సీలేసు పరిపూరకారితం దస్సేతి. తం కిస్స హేతు? సీలవిపన్నస్స ఏకగ్గతాపి న సమ్పజ్జతి. **అజ్ఝత్తం చేతోసమథమనుయుత్తో**తి అత్తనో చిత్తసమథే యుత్తో. ఏత్థ హి అజ్ఝత్తన్తి వా అత్తనోతి వా ఏతం ఏకత్థం, బ్యఞ్జనమేవ నానం. భుమ్మత్థే పనేతం ఉపయోగవచనం. **అనూతి** ఇమినా ఉపసగ్గేన యోగే సిద్ధం.

అనిరాకతజ్ఝానోతి బహి అనిహతజ్ఝానో అవినాసితజ్ఝానో వా. నీహరణవినాసత్థఞ్హి ఇదం నిరాకరణం నామ. "థమ్భం నిరంకత్వా నివాతవుత్తీ"తిఆదీసు (సు॰ ని॰ ౩౨౮) చస్స పయోగో దట్ఠబ్బో. **విపస్సనాయ సమన్నాగతో**తి సత్తవిధాయ అనుపస్సనాయ యుత్తో. సత్తవిధా అనుపస్సనా నామ అనిచ్చానుపస్సనా దుక్ఖానుపస్సనా అనత్తానుపస్సనా నిబ్బిదానుపస్సనా విరాగానుపస్సనా నిరోధానుపస్సనా పటినిస్సగ్గానుపస్సనాతి. తా విసుద్ధిమగ్గే (విసుద్ధి॰ ౨.౭౪౧ ఆదయో, ౮౪౫ ఆదయో) విత్థారితా . **బ్రూహేతా సుఞ్ఞాగారాన**న్తి వడ్ఢేతా సుఞ్ఞాగారానం. ఏత్థ చ సమథవిపస్సనావసేన కమ్మట్ఠానం గహేత్వా రత్తిన్దివం సుఞ్ఞాగారం పవిసిత్వా నిసీదమానో భిక్ఖు "బ్రూహేతా సుఞ్ఞాగారాన"న్తి వేదితబ్బో. ఏకభూమకాదిభేదే పాసాదే కురుమానోపి సుఞ్ఞాగారానం బ్రూహేతాతి దట్ఠబ్బో.

సక్కచ్చకారీతిఆదీసు దానాదీనం కుసలధమ్మానం భావనాయ పుగ్గలస్స వా దేయ్యధమ్మస్స వా సక్కచ్చకారితావసేన సక్కచ్చకారీ. **అస్సాతి** భవేయ్య. సతతభావో సాతచ్చం, సాతచ్చకారితావసేన **సాతచ్చకారీ**. నిరన్తరకారితాయ **అట్ఠితకారీ**. యథా నామ కకణ్టకో థోకం గన్త్వా థోకం తిట్ఠతి, న నిరన్తరం గచ్ఛతి, ఏవమేవ యో పుగ్గలో ఏకదివసం దానం దత్వా పూజం వా కత్వా ధమ్మం వా సుత్వా సమణధమ్మం వా కత్వా పున చిరస్సం కరోతి, తం న నిరన్తరం పవత్తేతి. సో "అసాతచ్చకారీ, ఠితకారీ"తి వుచ్చతి. యో పన ఏవం న హోతి, సో అట్ఠితకారీ. **అనోలీనవుత్తికో**తి నిరన్తరకరణసఙ్ఖాతస్స విప్ఫారస్స అత్థితాయ న ఓలీనవుత్తికో. **అనిక్ఖిత్తచ్ఛన్దో**తి కుసలకిరియాయ వీరియచ్ఛన్దస్స అనిక్ఖిత్తభావేన అనిక్ఖిత్తచ్ఛన్దో. **అనిక్ఖిత్తధురో**తి వీరియధురస్స అనోరోపకో, అనోసక్కితమానసోతి అత్థో.

అప్పటివానీతి అనివత్తనం. **అధిట్ఠాన**న్తి కుసలకరణే పతిట్ఠాభావో. **అనుయోగో**తి అనుయుఞ్జనం. **అప్పమాదో**తి సతియా అవిప్పవాసో.

౧౬౧. **తన్దిం మాయం హస్సం ఖిడ్డ**న్తి ఆలసియఞ్చ మాయఞ్చ హస్సఞ్చ కాయికం వాచసికం ఖిడ్డఞ్చ. **సవిభూస**న్తి సద్ధిం విభూసాయ.

రత్తిన్దివం ఛకోట్ఠాసం కరిత్వాతి పురిమయామమజ్ఝిమయామపచ్ఛిమయామవసేన రత్తిం తయో తథా దివాతి ఛబ్బిధం కోట్ఠాసం కత్వా. **పఞ్చకోట్ఠాసం పటిజగ్గేయ్యా**తి రత్తిం మజ్ఝిమయామం విస్సజ్జేత్వా అవసేసపఞ్చకోట్ఠాసేసు న నిద్దం ఓక్కమేయ్య. **ఏకకోట్ఠాసం నిపజ్జేయ్యా**తి ఏకం మజ్ఝిమయామకోట్ఠాసం సతో సమ్పజానో నిపజ్జిత్వా నిద్దం ఓక్కమేయ్య.

ఇధ భిక్ఖు దివసమ్పి పుబ్బణ్హే మజ్ఝన్హే సాయన్హేతి తయోపి దివసకోట్ఠాసా గహితా. **చఙ్కమేన నిసజ్జాయా**తి సకలం దివసం ఇమినా ఇరియాపథద్వయేనేవ విహరన్తో చిత్తస్స ఆవరణతో **ఆవరణీయేహి ధమ్మేహి** పఞ్చహి నీవరణేహి

సబ్బాకుసలధమ్మేహి వా. **చిత్తం పరిసోధేయ్యాతి** తేహి ధమ్మేహి చిత్తం విసోధేయ్య. ఠానం పనేత్థ కిఞ్చాపి న గహితం, చఙ్కమనిసజ్జాసన్నిస్సితం పన కత్వా గహేతబ్బమేవ. **పఠమం యామన్తి** సకలస్మిమ్పి పఠమయామే.

సేయ్యన్తి ఏత్థ కామభోగిసేయ్యా పేతసేయ్యా సీహసేయ్యా తథాగతసేయ్యాతి చతస్సో సేయ్యా. తత్థ "యేభుయ్యేన, భిక్ఖవే, కామభోగీ వామేన పస్సేన సేన్తీ"తి (అ॰ ని॰ ౧.౪౨౪౬) అయం **కామభోగిసేయ్యా**. తేసు హి యేభుయ్యేన దక్ఖిణపస్సేన సయానో నామ నత్థి. "యేభుయ్యేన, భిక్ఖవే, పేతా ఉత్తానా సేన్తీ"తి (అ॰ ని॰ ౪.౨౪౬) అయం **పేతసేయ్యా**. అప్పమంసలోహితత్తా హి అట్ఠిసఙ్ఘాటఘట్టితా ఏకేన పస్సేన సయితుం న సక్కోన్తి, ఉత్తానావ సేన్తి. "సీహో, భిక్ఖవే, మిగరాజా దక్ఖిణేన పస్సేన సేయ్యం కప్పేతి...పే॰... అత్తమనో హోతీ"తి (అ॰ ని॰ ౪.౨౪౬) అయం **సీహసేయ్యా**. తేజుస్సదత్తా హి సీహో మిగరాజా ద్వే పురిమపాదే ఏకస్మిం పచ్ఛిమపాదే ఏకస్మిం ఠానే ఠపేత్వా నఙ్గుట్ఠం అన్తరసత్థిమ్హి పక్ఖిపిత్వా పురిమపాదపచ్ఛిమపాదనఙ్గుట్ఠానం ఠితోకాసం సల్లక్ఖేత్వా ద్విన్నం పురిమపాదానం మత్థకే సీసం ఠపేత్వా సయతి. దివసమ్పి సయిత్వా పబుజ్ఝమానో న ఉత్రస్తో పబుజ్ఝతి, సీసం పన ఉక్ఖిపిత్వా పురిమపాదాదీనం ఠితోకాసం సల్లక్ఖేతి. సచే కిఞ్చి ఠానం విజహిత్వా ఠితం హోతి, "నయిదం తుయ్హం జాతియా, న సూరభావస్స అనురూప"న్తి అనత్తమనో హుత్వా తత్థేవ సయతి, న గోచరాయ పక్కమతి. అవిజహిత్వా ఠితే పన "తుయ్హం జాతియా చ సూరభావస్స చ అనురూపమిద"న్తి హట్ఠతుట్ఠో ఉట్ఠాయ సీహవిజమ్భితం విజమ్భిత్వా కేసరభారం విధునిత్వా తిక్ఖత్తుం సీహనాదం నదిత్వా గోచరాయ పక్కమతి. చతుత్థజ్ఝానసేయ్యా పన **తథాగతసేయ్యాతి** వుచ్చతి. తాసు ఇధ సీహసేయ్యా ఆగతా. అయఞ్హి తేజుస్సదఇరియాపథత్తా ఉత్తమసేయ్యా నామ.

పాదే పాదన్తి దక్ఖిణపాదే వామపాదం. **అచ్చాధాయాతి** అతిఆధాయ ఈసకం అతిక్కమ్మ ఠపేత్వా. గోప్ఫకేన హి గోప్ఫకే, జాణునా వా జాణుమ్హి సఙ్ఘట్టియమానే అభిణ్హం వేదనా ఉప్పజ్జతి, చిత్తం ఏకగ్గం న హోతి, సేయ్యా అఫాసు హోతి. యథా పన న సఙ్ఘట్టేతి, ఏవం అతిక్కమ్మ ఠపితే వేదనా నుప్పజ్జతి, చిత్తం ఏకగ్గం హోతి, సేయ్యా ఫాసు హోతి. తేన వుత్తం – "పాదే పాదం అచ్చాధాయా"తి. **సతో సమ్పజానోతి** సతియా చేవ సమ్పజానపఞ్ఞాయ చ సమన్నాగతో హుత్వా. ఇమినా సుపరిగ్గాహకం సతిసమ్పజఞ్ఞం కథితం. **ఉట్ఠానసఞ్ఞం మనసికరిత్వాతి** "అసుకవేలాయ నామ ఉట్ఠహిస్సామీ"తి ఏవం ఉట్ఠానవేలాపరిచ్ఛేదకం ఉట్ఠానసఞ్ఞం చిత్తే ఠపేత్వా. ఏవం కత్వా నిపన్నో హి యథాపరిచ్ఛిన్నకాలేయేవ ఉట్ఠాతి.

వీరియిన్ద్రియనిద్దేసే **చేతసికోతి** ఇదం వీరియస్స నియమతో చేతసికభావదీపనత్థం వుత్తం, ఇదఞ్హి వీరియం "యదపి, భిక్ఖవే, కాయికం వీరియం, తదపి వీరియసమ్బోజ్ఝఙ్గో, యదపి చేతసికం వీరియం, తదపి వీరియసమ్బోజ్ఝఙ్గోతి. ఇతిహిదం ఉద్దేసం గచ్ఛతీ"తి ఏవమాదీసు సుత్తేసు (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౩) చఙ్కమాదీని కరోన్తస్స ఉప్పజ్జనతాయ కాయికన్తి వుచ్చమానమ్పి కాయవిఞ్ఞాణం వియ కాయికం నామ నత్థి, చేతసికమేవ పనేతన్తి దీపేతుం "చేతసికో"తి వుత్తం. **వీరియారమ్భోతి** వీరియసఙ్ఖాతో ఆరమ్భో. అయఞ్హి ఆరమ్భసద్దో కమ్మే ఆపత్తియం కిరియాయం వీరియే హింసాయం వికోపనేతి అనేకేసు అత్థేసు ఆగతో.

> "యం కిఞ్చి దుక్ఖం సమ్భోతి, సబ్బం ఆరమ్భపచ్చయా;
>
> ఆరమ్భానం నిరోధేన, నత్థి దుక్ఖస్స సమ్భవో"తి. (సు॰ ని॰ ౭౪౮) –

ఏత్థ హి కమ్మం ఆరమ్భోతి ఆగతం. "ఆరమ్భతి చ విప్పటిసారీ చ హోతీ"తి (అ. ని. ౫.౧౪౨; పు. ప. ౧౯౧) ఏత్థ ఆపత్తి. "మహాయఞ్ఞా మహారమ్భా, న తే హోన్తి మహప్ఫలా"తి (అ. ని. ౪.౩౯; సం. ని. ౧.౧౨౦) ఏత్థ యూపుస్సాపనాదికిరియా. "ఆరమ్భథ నిక్కమథ, యుఞ్జథ బుద్ధసాసనే"తి (సం. ని. ౧.౧౮౫; కథా. ౩౩౩; నేత్తి. ౨౯; పేటకో. ౩౮; మి. ప. ౫.౧.౪) ఏత్థ వీరియం. "సమణం గోతమం ఉద్దిస్స పాణం ఆరమ్భన్తీ"తి (మ. ని. ౨.౫౧) ఏత్థ హింసా. "బీజగామభూతగామసమారమ్భా పటివిరతో హోతీ"తి (దీ. ని. ౧.౧౦; మ. ని. ౧.౨౯౩) ఏత్థ ఛేదనభఞ్జనాదికం వికోపనం. ఇధ పన వీరియమేవ అధిప్పేతం. తేనాహ "వీరియారమ్భోతి వీరియసఙ్ఖాతో ఆరమ్భో"తి. వీరియఞ్హి ఆరమ్భనవసేన ఆరమ్భోతి వుచ్చతి. ఇదమస్స సభావపదం. కోసజ్జతో నిక్ఖమనవసేన **నిక్కమో**. పరం పరం ఠానం అక్కమనవసేన **పరక్కమో**. ఉగ్గన్త్వా యమనవసేన **ఉయ్యామో**. వాయమనవసేన **వాయామో**. ఉస్సహనవసేన **ఉస్సాహో**. అధిమత్తుస్సహనవసేన **ఉస్సోళ్హీ**. థిరభావట్ఠేన **థామో**. చిత్తచేతసికానం ధారణవసేన అవిచ్ఛేదతో వా పవత్తనవసేన కుసలసన్తానం ధారేతీతి **ధితి**.

అపరో నయో – **నిక్కమో** చేసో కామానం పనుదనాయ. **పరక్కమో** చేసో బన్ధనచ్ఛేదాయ. **ఉయ్యామో** చేసో ఓఘుస్స నిత్థరణాయ. **వాయామో** చేసో పారం గమనట్ఠేన. **ఉస్సాహో** చేసో పుబ్బఙ్గమట్ఠేన. **ఉస్సోళ్హీ** చేసో అధిమత్తట్ఠేన. **థామో** చేసో పలిఘుగ్ఘాటనతాయ. **ధితి** చేసో అట్ఠితకారితాయాతి.

"కామం తచో చ న్హారు చ, అట్ఠి చ అవసిస్సతూ"తి (అ. ని. ౨.౫) ఏవం పవత్తికాలే అసిథిలపరక్కమవసేన **అసిథిలపరక్కమతా,** థిరపరక్కమో దళ్హపరక్కమోతి అత్థో. యస్మా పనేతం వీరియం కుసలకమ్మకరణట్ఠానే ఛన్దం న నిక్ఖిపతి, ధురం న నిక్ఖిపతి, న ఓతారేతి న విస్సజ్జేతి, అనోసక్కితమానసతం ఆవహతి, తస్మా **''అనిక్ఖిత్తచ్ఛన్దతా అనిక్ఖిత్తధురతా''**తి వుత్తం. యథా పన తజ్జాతికే ఉదకసమ్భిన్నట్ఠానే ధురవాహగోణం "గణ్హథా"తి వదన్తి, సో జాణునా భూమిం ఉప్పీళేత్వాపి ధురం వహతి, భూమియం పతితుం న దేతి, ఏవమేవ వీరియం కుసలకమ్మకరణట్ఠానే ధురం న నిక్ఖిపతి పగ్గణ్హాతి, తస్మా **''ధురసమ్పగ్గాహో''**తి వుత్తం. పగ్గహలక్ఖణే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి **వీరియిన్ద్రియం**. కోసజ్జే న కమ్పతీతి **వీరియబలం**. యాథావనియ్యానికకుసలవాయామతాయ **సమ్మావాయామో**.

తన్దీతి జాతిఆలసియం. **తన్దియనా**తి తన్దియనాకారో. **తన్దిమనకతా**తి తన్దియా అభిభూతచిత్తతా. అలసస్స భావో **ఆలస్యం,** ఆలస్యాయనాకారో **ఆలస్యాయనా**. ఆలస్యాయితస్స భావో **ఆలస్యాయితత్తం**. ఇతి సబ్బేహి ఇమేహి పదేహి కిలేసవసేన కాయాలసియం కథితం.

వఞ్చనికా చరియాతి వఞ్చనికా కిరియా. **మా మం జఞ్ఞాతి వాచం భాసతీ**తి జానంయేవ పణ్ణత్తిం వీతిక్కమన్తో భిక్ఖు భారియం కరోతి, అమ్హాకం పన వీతిక్కమట్ఠానం నామ నత్థీతి ఉపసన్తో వియ భాసతి. **కాయేన పరక్కమతీ**తి "మయా కతం ఇదం పాపకమ్మం మా కేచి జానింసూ"తి కాయేన వత్తం కరోతి. విజ్జమానదోసపటిచ్ఛాదనతో చక్ఖుమోహనమాయా వియాతి మాయా, మాయావినో భావో **మాయావితా**. కత్వా పాపం పున పటిచ్ఛాదనతో అతి అస్సరతి ఏతాయ సత్తోతి **అచ్చసరా**. కాయవాచాకిరియాహి అఞ్ఞథా దస్సనతో వఞ్చేతీతి **వఞ్చనా**. ఏతాయ సత్తా నికరోన్తీతి **నికతి,** మిచ్ఛా కరోన్తీతి అత్థో. "నాహం ఏవం కరోమీ"తి పాపానం నిక్ఖిపనతో **నికిరణా**. "నాహం ఏవం కరోమీ"తి పరివజ్జనతో **పరిహరణా**. కాయాదీహి సంవరణతో **గూహనా**. సబ్బతో భాగేన గూహనా **పరిగూహనా**. తిణపణ్ణేహి వియ గూథం కాయవచీకమ్మేహి పాపం ఛాదియతీతి **ఛాదనా**. సబ్బతో భాగేన ఛాదనా **పరిచ్ఛాదనా**. న ఉత్తానం కత్వా దస్సేతీతి **అనుత్తానీకమ్మం**. న పాకటం కత్వా

దస్సేతీతి **అనావికమ్మం**. సుట్ఠు ఛాదనా **వోచ్ఛాదనా**. కతపాపపటిచ్ఛాదనవసేన పునపి పాపస్స కరణతో **పాపకిరియా**. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం కతపటిచ్ఛాదనలక్ఖణా మాయా నామ వుచ్చతి. యాయ సమన్నాగతో పుగ్గలో భస్మాపటిచ్ఛన్నో వియ అఙ్గారో, ఉదకపటిచ్ఛన్నో వియ ఖాణు, పిలోతికాయ పలివేఠితం వియ చ సత్థం హోతి. **అతివేలం దన్తవిదంసకం హసతీ**తి పమాణాతిక్కన్తం దన్తం వివరిత్వా పరేసం దస్సేత్వా హాసం సోమనస్సం ఉప్పాదేత్వా హసతి.

కాయికా చ ఖిడ్డాతి కాయేన పవత్తా కీళా. ఏసేవ నయో **వాచసికాయ**పి. **హత్థీహిపి కీళన్తీ**తి హత్థీహి కీళితత్థాయ పురతో ధావనఆధావనపిట్ఠనిసీదనాదికిట్టాయ కీళన్తి. ఏసేవ నయో **అస్సరథేసు**పి. **అట్ఠపదేపి కీళన్తీ**తి ఏకేకాయ పన్తియా అట్ఠ అట్ఠ పదాని అస్సాతి అట్ఠపదం, తస్మిం అట్ఠపదే. **దసపదే**పి ఏసేవ నయో. **ఆకాసేపీ**తి అట్ఠపదదసపదేసు వియ ఆకాసేయేవ కీళన్తి. **పరిహారపథేపీ**తి భూమియం నానాపథమణ్డలం కత్వా తత్థ పరిహారితబ్బపథం పరిహరన్తా కీళన్తి. **సన్తికాయపి కీళన్తీ**తి సన్తికకీళాయ కీళన్తి, ఏకజ్ఝం ఠపితా సారియో వా పాసాణసక్ఖరాయో వా అచాలేన్తా నఖేనేవ అపనేన్తి చ ఉపనేన్తి చ. సచే తత్థ కాచి చలతి, పరాజయో హోతీతి.

ఖలికాయాతి జూతఫలకే పాసకకీళాయ కీళన్తి. **ఘటికాయా**తి ఘటికా వుచ్చతి దీఘదణ్డకేన రస్సదణ్డకం పహరణకీళా, తాయ కీళన్తి. **సలాకహత్థేనా**తి లాఖాయ వా మఞ్జట్ఠియా వా పిట్ఠోదకేన వా సలాకహత్థం తేమేత్వా “కిం హోతూ”తి భూమియం వా భిత్తియం వా తం పహరిత్వా హత్థిఅస్సాదిరూపాని దస్సేన్తా కీళన్తి. **అక్ఖేనా**తి గుళేన. **పఙ్కచీరేనా**తి పఙ్కచీరం వుచ్చతి పణ్ణనాళికా, తం ధమన్తా కీళన్తి. **వఙ్కకేనా**తి గామదారకానం కీళనకేన ఖుద్దకనఙ్గలేన. **మోక్ఖచికాయా**తి సమ్పరివత్తకకీళాయ, ఆకాసే వా దణ్డం గహేత్వా భూమియం వా సీసం ఠపేత్వా హేట్ఠుపరియభావేన పరివత్తన్తా కీళన్తీతి వుత్తం హోతి. **చిఙ్గులకేనా**తి చిఙ్గులకం వుచ్చతి తాలపణ్ణాదీహి కతం వాతప్పహారేన పరిబ్భమనచక్కం, తేన కీళన్తి. **పత్తాళ్హకేనా**తి పత్తాళ్హకం వుచ్చతి పణ్ణనాళి, తాయ వాలికాదీని మినన్తా కీళన్తి. **రథకేనా**తి ఖుద్దకరథేన. **ధనుకేనా**తి ఖుద్దకధనునా. **అక్ఖరికాయా**తి అక్ఖరికా వుచ్చతి ఆకాసే వా పిట్ఠియం వా అక్ఖరజాననకీళా, తాయ కీళన్తి. **మనేసికాయా**తి మనేసికా వుచ్చతి మనసా చిన్తితజాననకీళా, తాయ కీళన్తి. **యథావజ్జేనా**తి యథావజ్జం వుచ్చతి కాణకుణిఖుజ్జాదీనం యం యం వజ్జం, తం తం పయోజేత్వా దస్సనకీళా, తాయ కీళన్తి. **ముఖభేరిక**న్తి ముఖసద్దేన భేరీ వియ వాదనం. **ముఖాలమ్బర**న్తి ముఖానులిత్తభేరిసద్దకరణం. **ముఖడిణ్డిమక**న్తి ముఖేన పహతభేరిసద్దకరణం. **ముఖవలిమక**న్తి ఓట్ఠమంసం జిమ్హం కత్వా సద్దకరణం. “ముఖతలిక”న్తిపి పాఠో, ముఖం పరివత్తేత్వా ధమనం . **ముఖభేరుళక**న్తి ముఖేన భేరివాదనం. **నాటక**న్తి అభినయం దస్సేత్వా ఉగ్గణ్హాపనం. “నట్టక”న్తిపి పాఠో. **లాప**న్తి ఉక్కుట్ఠితకరణం. **గీత**న్తి గాయనం. **దవకమ్మ**న్తి హస్సకీళాకరణం. **అయం వాచసికా ఖిడ్డా**తి అయం కీళా వాచాయ జాతా వచీద్వారే ఉప్పన్నా.

కేసా చ మస్సు చాతిఆదీసు కేసానం కత్తరికాయ ఠానాతిరిత్తాని అకత్వా కత్తరికాయ ఛేదనం మస్సూనం దారికం ఠపేత్వా కప్పాసనఞ్చ ఏకతోవణ్టికాది**మాలా** చ మూలగన్ధాది**గన్ధా** చ ఛవికరణ**విలేపనా** చ. గీవాదీసు పిళన్ధన**ఆభరణా** చ సీసే పటిముఞ్చనపసాధన**పిళన్ధనా** చ సరీరనివాసనవిచిత్ర**వత్థా** చ సంవేల్లియబన్ధనపసాధనఞ్చ. “పరాసన”న్తిపి పాఠో. సీసవేఠనపటసఙ్ఖాత**వేఠన**ఞ్చ.

ఉచ్ఛాదనాదీసు మాతుకుచ్ఛితో నిక్ఖన్తదారకానం సరీరగన్ధో ద్వాదసమత్తవస్సకాలే నస్సతి, తేసం సరీరగన్ధహరణత్థాయ గన్ధచుణ్ణాదీహి ఉచ్ఛాదేన్తి, ఏవరూపం **ఉచ్ఛాదనం** న వట్టతి. పుఞ్ఞవన్తే పన దారకే ఊరూసు

నిపజ్జాపేత్వా తేలేన మక్ఖేత్వా హత్థపాదఊరునాభిఆదీనం సణ్ఠానసమ్పాదనత్థం పరిమద్దన్తి, ఏవరూపం **పరిమద్దనం** న వట్టతి.

న్హాపనన్తి తేసంయేవ దారకానం గన్ధాదీహి న్హాపనం. **సమ్బాహనన్తి** మహామల్లానం వియ హత్థపాదే ముగ్గరాదీహి పహరిత్వా బాహువడ్ఢనం. **ఆదాసన్తి** యంకిఞ్చి ఆదాసం పరిహరితుం న వట్టతి. **అఞ్జనం** అలఙ్కారఞ్జనమేవ. **మాలాతి** బద్ధమాలా వా అబద్ధమాలా వా. **విలేపనన్తి** యంకిఞ్చి ఛవిరాగకరణం. **ముఖచుణ్ణకం ముఖలేపనన్తి** ముఖే కాళపీళకాదీనం హరణత్థాయ మత్తికాకక్కం దేన్తి. తేన లోహితే చలితే సాసపకక్కం దేన్తి, తేన దోసే ఖాదితే తిలకక్కం దేన్తి, తేన లోహితే సన్నిసిన్నే హలిద్దికక్కం దేన్తి, తేన ఛవివణ్ణే ఆరుళ్హే ముఖచుణ్ణకేన ముఖం చుణ్ణేన్తి, తం సబ్బం న వట్టతి.

హత్థబన్ధాదీసు హత్థే విచిత్రసఙ్ఖకపాలాదీని బన్ధిత్వా విచరన్తి, తం వా అఞ్ఞం వా సబ్బమ్పి హత్థాభరణం న వట్టతి. అపరే సిఖం బన్ధిత్వా విచరన్తి, సువణ్ణచీరకముత్తావళిఆదీహి చ తం పరిక్ఖిపన్తి, తం సబ్బం న వట్టతి. అపరే చతుహత్థదణ్డం వా అఞ్ఞం వా పన అలఙ్కతదణ్డకం గహేత్వా విచరన్తి , తథా ఇత్థిపురిసరూపాదివిచిత్తం భేసజ్జనాళికం సుపరిక్ఖిత్తం వామపస్సే ఓలగ్గేన్తి, అపరే అనేకచిత్రకోసం అతితిఖిణం అసిం, పఞ్చవణ్ణసుత్తసిబ్బితం మకరదన్తకాదివిచిత్తం ఛత్తం, సువణ్ణరజతాదివిచిత్రా మోరపిఞ్ఛాదిపరిక్ఖిత్తా ఉపాహనా, కేచి రతనమత్తాయామం చతురఙ్గులవిత్థతం కేసన్తపరిచ్ఛేదం దస్సేత్వా మేఘముఖే విజ్జులతం వియ నలాటే ఉణ్హీసపట్టం బన్ధిత్వా చూళామణిం ధారేన్తి, చామరవాలబీజనిం ధారేన్తి, తం సబ్బం న వట్టతి.

ఇమస్స వా పూతికాయస్సాతి ఇమస్స చాతుమహాభూతమయస్స కుణపసరీరస్స. **కేళనాతి** కీళాపనా . **పరికేళనాతి** సబ్బతో భాగేన కీళాపనా. **గేధితతాతి** అభికఙ్ఖితతా. **గేధితత్తన్తి** గిద్ధభావో అభికఙ్ఖితభావో. **చపలతాతి** అలఙ్కారకరణం. **చాపల్యన్తి** చపలభావం.

సవిభూసన్తిఆదీసు విభూసాయ సహ సవిభూసం. ఛవిరాగకరణసఙ్ఖాతేన పరివారేన సహ **సపరివారం**. పరిభణ్డేన సహ **సపరిభణ్డం**. పరిక్ఖారేన సహ **సపరిక్ఖారం**.

౧౬౨. **ఆథబ్బణన్తి** ఆథబ్బణికమన్తప్పయోగం. **సుపినన్తి** సుపినసత్థం. **లక్ఖణన్తి** మణిలక్ఖణాదిం. **నో విదహేతి** నప్పయోజేయ్య. **విరుతఞ్చాతి** మిగాదీనం వట్టేత్వా వస్సితం.

ఆథబ్బణికాతి పరూపఘాతమన్తజాననకా. **ఆథబ్బణం పయోజేన్తీతి** ఆథబ్బణికా కిర సత్తాహం అలోణకం భుఞ్జిత్వా దబ్బే అత్థరిత్వా పథవియం సయమానా తపం చరిత్వా సత్తమే దివసే సుసానభూమిం సజ్జేత్వా సత్తమే పదే ఠత్వా హత్థం వట్టేత్వా వట్టేత్వా ముఖేన విజ్జం పరిజప్పన్తి, అథ తేసం కమ్మం సమిజ్ఝతి. ఏవరూపం సన్ధాయ ''**ఆథబ్బణం పయోజేన్తీ**''తి ఆహ. తత్థ **పయోజేన్తీతి** యుత్తప్పయుత్తా హోన్తి. **నగరే వా రుద్ధేతి** నగరే సమన్తతో రున్ధిత్వా ఆవరిత్వా గహితే. **సఙ్గామే వా పచ్చుపట్ఠితేతి** రణే ఉపగన్త్వా ఠితే. **పచ్చత్థికేసు పచ్చామిత్తేసూతి** పటాణీభూతేసు వేరీసు. **ఈతిం ఉప్పాదేన్తీతి** సరీరచలనం కమ్పనం, తస్స ఉప్పాదనం కరోన్తి. **ఉపద్దవన్తి** కాయపీళనం కరోన్తి. **రోగన్తి** బ్యాధిం. **పజ్జరకన్తి** జరం. **సూలన్తి** ఉద్ధుమాతకం. **విసూచికన్తి** విజ్ఝనం. **పక్ఖన్దికన్తి** లోహితపక్ఖన్దికం. **కరోన్తీతి** ఉప్పాదేన్తి.

సుపినపాఠకాతి సుపినబ్యాకరణకా. **ఆదిసన్తీ**తి బ్యాకరోన్తి. **యో పుబ్బణ్హసమయం సుపినం పస్సతీ**తిఆదీసు అచ్చన్తసంయోగే ఉపయోగవచనం, పుబ్బణ్హసమయేతి అత్థో. **ఏవం విపాకో హోతీ**తి ఇట్ఠానిట్ఠవసేన ఏవరూపో విపాకో హోతి. **అవకుజ్జ నిపన్నో**తి అధోముఖో హుత్వా నిపన్నో పస్సతి. ఏవం సుపినపాఠకా సుపినం ఆదిసన్తి.

తఞ్చ పన సుపినం పస్సన్తో చతూహి కారణేహి పస్సతి ధాతుక్ఖోభతో వా అనుభూతపుబ్బతో వా దేవతోపసంహారతో వా పుబ్బనిమిత్తతో వాతి. తత్థ పిత్తాదీనం ఖోభకరణపచ్చయయోగేన ఖుభితధాతుకో **ధాతుక్ఖోభతో** సుపినం పస్సతి, పస్సన్తో చ నానావిధం సుపినం పస్సతి. **అనుభూతపుబ్బతో** పస్సన్తో పుబ్బే అనుభూతపుబ్బం ఆరమ్మణం పస్సతి. **దేవతోపసంహారతో** పస్సన్తో దేవతానం ఆనుభావేన ఆరమ్మణాని పస్సతి. **పుబ్బనిమిత్తతో** పస్సన్తో పుఞ్ఞాపుఞ్ఞవసేన ఉప్పజ్జితుకామస్స అత్థస్స వా అనత్థస్స వా పుబ్బనిమిత్తభూతం సుపినం పస్సతి . తత్థ యం ధాతుక్ఖోభతో అనుభూతపుబ్బతో చ సుపినం పస్సతి, న తం సచ్చం హోతి. యం దేవతోపసంహారతో పస్సతి, తం సచ్చం వా హోతి అలికం వా. కుద్ధా హి దేవతా ఉపాయేన వినాసేతుకామా విపరీతమ్పి కత్వా దస్సేన్తి. యం పన పుబ్బనిమిత్తతో పస్సతి, తం ఏకన్తసచ్చమేవ హోతి. ఏతేసం చతున్నం మూలకారణానం సంసగ్గభేదతోపి సుపినభేదో హోతియేవ. తఞ్చ పనేతం చతుబ్బిధం సుపినం సేక్ఖపుథుజ్జనావ పస్సన్తి అప్పహీనవిపల్లాసత్తా. అసేక్ఖా న పస్సన్తి పహీనవిపల్లాసత్తా.

కిం పనేతం పస్సన్తో సుత్తో పస్సతి, ఉదాహు పటిబుద్ధో, ఉదాహు నేవ సుత్తో న పటిబుద్ధోతి? కిఞ్చేత్థ – యది తావ సుత్తో పస్సతి, అభిధమ్మవిరోధో ఆపజ్జతి. భవఙ్గచిత్తేన హి సుపతి, తం రూపనిమిత్తాదిఆరమ్మణం రాగాదిసమ్పయుత్తం వా న హోతి, సుపినం పస్సన్తస్స చ ఈదిసాని చిత్తాని ఉప్పజ్జన్తి. అథ పటిబుద్ధో పస్సతి, వినయవిరోధో ఆపజ్జతి. యఞ్హి పటిబుద్ధో పస్సతి, తం సబ్బోహారికచిత్తేన పస్సతి, సబ్బోహారికచిత్తేన చ కతే వీతిక్కమే అనాపత్తి నామ నత్థి, సుపినం పస్సన్తేన పన కతే వీతిక్కమే ఏకన్తం అనాపత్తి ఏవ. అథ నేవ సుత్తో న పటిబుద్ధో పస్సతి, కో నామ పస్సతి. ఏవఞ్చ సతి సుపినస్స అభావోవ ఆపజ్జతి, న అభావో. కస్మా? యస్మా కపినిద్దాపరేతో పస్సతి. వుత్తఞ్హేతం – “మజ్ఝుపగతో, మహారాజ, కపినిద్దాపరేతో సుపినం పస్సతీ”తి (మి. ప. ౫.౩.౫).

కపినిద్దాపరేతోతి మక్కటనిద్దాయ యుత్తో. యథా హి మక్కటస్స నిద్దా లహుపరివత్తా హోతి, ఏవం యా నిద్దా పునప్పునం కుసలాదిచిత్తవోకిణ్ణత్తా లహుపరివత్తా. యస్సా పవత్తియం పునప్పునం భవఙ్గతో ఉత్తరణం హోతి, తాయ యుత్తో సుపినం పస్సతి. తేనాయం సుపినో కుసలోపి హోతి అకుసలోపి అబ్యాకతోపి. తత్థ సుపినన్తే చేతియవన్దనధమ్మస్సవనధమ్మదేసనాదీని కరోన్తస్స కుసలో, పాణాతిపాతాదీని కరోన్తస్స అకుసలో, ద్వీహి అన్తేహి ముత్తో ఆవజ్జనతదారమ్మణక్ఖణే అబ్యాకతోతి వేదితబ్బో. స్వాయం దుబ్బలవత్థుకత్తా చేతనాయ పటిసన్ధిం ఆకడ్ఢితుం అసమత్థో, పవత్తే పన అఞ్ఞేహి కుసలాకుసలేహి ఉపత్థమ్భితో విపాకం దేతి.

మణిలక్ఖణాదీసు ఏవరూపో మణి పసత్థో, ఏవరూపో అపసత్థో, సామినో ఆరోగ్యఇస్సరియాదీనం హేతు హోతి, న హోతీతి ఏవం వణ్ణసణ్ఠానాదివసేన మణిఆదీనం లక్ఖణం ఆదిసన్తీతి అత్థో. తత్థ **ఆవుధలక్ఖణ**న్తి ఠపేత్వా అసిఆదీని అవసేసం ఆవుధం . **ఇత్థిలక్ఖణా**దీనిపి యమ్హి కులే ఇత్థిపురిసాదయో వసన్తి, తస్స వుద్ధిహానివసేనేవ వేదితబ్బాని. **అజలక్ఖణా**దీసు పన “ఏవరూపానం అజాదీనం మంసం ఖాదితబ్బం, ఏవరూపానం న ఖాదితబ్బ”న్తి అయమ్పి విసేసో వేదితబ్బో.

అపి చేత్థ గోధాయ లక్ఖణే చిత్తకమ్మపిళన్ధనాదీసుపి "ఏవరూపాయ గోధాయ సతి ఇదం నామ హోతీ"తి అయమ్పి విసేసో వేదితబ్బో. **కణ్ణికాలక్ఖణం** పిళన్ధనకణ్ణికాయపి గేహకణ్ణికాయపి వసేన వేదితబ్బం. **కచ్ఛపలక్ఖణమ్పి** గోధలక్ఖణసదిసమేవ. **మిగలక్ఖణం** సబ్బసఙ్గాహికం సబ్బచతుప్పదానం లక్ఖణవసేన వుత్తం. **ఏవం లక్ఖణపాఠకా లక్ఖణం ఆదిసన్తీ**తి ఏవం లక్ఖణసత్థవాచకా లక్ఖణం ఆదిసన్తి కథేన్తి.

నక్ఖత్తానీతి కత్తికాదీని అట్ఠవీసతి నక్ఖత్తాని. **ఇమినా నక్ఖత్తేన ఘరప్పవేసో కాతబ్బో**తి గేహప్పవేసమఙ్గలం కాతబ్బం. **మకుటం బన్ధితబ్బన్తి** పసాధనమఙ్గలం కాతబ్బం. **వారేయ్యన్తి** "ఇమస్స దారకస్స అసుకకులతో అసుకనక్ఖత్తేన దారికం ఆనేథా"తి ఆవాహకరణఞ్చ "ఇమం దారికం అసుకస్స నామ దారకస్స అసుకనక్ఖత్తేన దేథ, ఏవం ఏతేసం వుడ్ఢి భవిస్సతీ"తి వివాహకరణఞ్చ వత్వా వారేయ్యసఙ్ఖాతం ఆవాహవివాహమఙ్గలం కాతబ్బన్తి ఆదిసన్తి. **బీజనీహారో**తి బీజానం వప్పత్థాయ బహి నీహరణం. "నిహారో"తిపి పాళి. **మిగవాక్కన్తి** ఇదం సబ్బసఙ్గాహికనామం, సబ్బసకుణచతుప్పదానం రుతఞాణవసేనేవ వుత్తం. **మిగవాక్కపాఠకా**తి సకున్తచతుప్పదానం సద్దబ్యాకరణకా. **మిగవాక్కం ఆదిసన్తీ**తి తేసం సద్దం సుత్వా బ్యాకరోన్తి. **రుతన్తి** సద్దం. "రుద"న్తి వా పాళి. **వస్సితన్తి** వాచం. **గబ్భకరణీయా**తి వినస్సమానస్స గబ్భస్స పున అవినాసాయ ఓసధదానేన గబ్భసణ్ఠానకారకా. గబ్భో హి వాతేన పాణకేహి కమ్మునా చాతి తీహి కారణేహి వినస్సతి. తత్థ వాతేన వినస్సన్తే వాతవినాసనం సీతలం భేసజ్జం దేతి. పాణకేహి వినస్సన్తే పాణకానం పటికమ్మం కరోతి. కమ్మునా వినస్సన్తే పన బుద్ధాపి పటిబాహితుం న సక్కోన్తి. తస్మా న తం ఇధ గహితం. **సాలాకియన్తి** సలాకవేజ్జకమ్మం. **సల్లకత్తియన్తి** సల్లకత్తవేజ్జకమ్మం. **కాయతికిచ్ఛన్తి** మూలభేసజ్జాదీని యోజేత్వా కాయతికిచ్ఛవేజ్జకమ్మం. **భూతియన్తి** భూతవేజ్జకమ్మం. **కోమారభచ్చన్తి** కోమారకవేజ్జకమ్మం. **కుహా**తి విమ్హాపకా. **థద్ధా**తి దారుక్ఖన్ధం వియ థద్ధసరీరా. **లపా**తి పచ్చయపటిబద్ధవచనకా. **సిఙ్గీ**తి మణ్డనపకతికా. **ఉన్నళా**తి ఉగ్గతమాననళా. **అసమాహితా**తి ఉపచారప్పనాసమాధివిరహితా.

న గణ్హేయ్యాతిఆదీసు ఉద్దేసగ్గహణవసేన **న గణ్హేయ్య**. సజ్ఝాయవసేన **న ఉగ్గణ్హేయ్య**. చిత్తే ఠపనవసేన **న ధారేయ్య**. సమీపం కత్వా ఠపనవసేన **న ఉపధారేయ్య**. ఉపపరిక్ఖావసేన **న ఉపలక్ఖేయ్య**. అఞ్ఞేసం వాచనవసేన **నప్పయోజేయ్య**.

౧౬౩. **పేసుణియన్తి** పేసుఞ్ఞం. సేసనిద్దేసో చ వుత్తత్థోయేవ.

౧౬౪. **కయవిక్కయే**తి పఞ్చహి సహధమ్మికేహి సద్ధిం వఞ్చనవసేన వా ఉదయపత్థనావసేన వా న తిట్ఠేయ్య. **ఉపవాదం భిక్ఖు న కరేయ్యా**తి ఉపవాదకరే కిలేసే అనిబ్బత్తేన్తో అత్తని పరేహి సమణబ్రాహ్మణేహి ఉపవాదం న జనేయ్య. **గామే చ నాభిసజ్జేయ్యా**తి గామే చ గిహిసంసగ్గాదీహి నాభిసజ్జేయ్య. **లాభకమ్యా జనం న లపయేయ్యా**తి లాభకామతాయ జనం న లపయేయ్య.

యే కయవిక్కయా వినయే పటిక్ఖిత్తాతి యే దానపటిగ్గహణవసేన కయవిక్కయసిక్ఖాపదే (పారా. ౫౯౩ ఆదయో) న వట్టతీతి పటిక్ఖిత్తా, ఇధాధిప్పేతం కయవిక్కయం దస్సేతుం "**పఞ్చన్నం సద్ధిం పత్తం వా చీవరం వా**"తిఆదిమాహ. తత్థ **పఞ్చన్నం సద్ధిన్తి** పఞ్చహి సహధమ్మికేహి సహ. పఞ్చ సహధమ్మికా నామ భిక్ఖుభిక్ఖునీసిక్ఖమానసామణేరసామణేరియో. **వఞ్చనియం వా**తి పటిరూపకం దస్సేత్వా వఞ్చనియం వా. **ఉదయం వా పత్థయన్తో**తి వుడ్ఢిం పత్థేన్తో వా. **పరివత్తేతీ**తి పరివత్తనం కరోతి.

ఇద్ధిమన్తోతి ఇజ్ఝనపభావవన్తో. **దిబ్బచక్ఖుకా**తి దిబ్బసదిసఞాణచక్ఖుకా. అథ వా దిబ్బవిహారసన్నిస్సయేన లద్ధఞాణచక్ఖుకా. **పరచిత్తవిదునో**తి అత్తనో చిత్తేన పరేసం చిత్తజాననకా. **తే దూరతోపి పస్సన్తీ**తి ఏకయోజనతోపి యోజనసతతోపి యోజనసహస్సతోపి యోజనసతసహస్సతోపి చక్కవాళతోపి ద్వేతీణిచత్తారిపఞ్చదసవీసతిచత్తాలీససహస్సతోపి తతో అతిరేకతోపి చక్కవాళతో పస్సన్తి దక్ఖన్తి. **ఆసన్నాపి న దిస్సన్తీ**తి సమీపే ఠితాపి నిసిన్నాపి న పఞ్ఞాయన్తి. **చేతసాపి చిత్తం పజానన్తీ**తి అత్తనో చిత్తేనాపి పరేసం చిత్తం పజానన్తి. **దేవతాపి ఖో సన్తి ఇద్ధిమన్తినియో**తి దేవతాపి ఏవం సంవిజ్జన్తి ఇజ్ఝనపభావవన్తినియో. **పరచిత్తవిదునియో**తి పరేసం చిత్తం జానన్తియో. **ఓళారికేహి వా కిలేసేహీ**తి కాయదుచ్చరితాదికేహి వా ఉపతాపేహి. **మజ్ఝిమేహి వా**తి కామవితక్కాదికేహి వా. **సుఖుమేహి వా**తి ఞాతివితక్కాదికేహి వా. కాయదుచ్చరితాదయో కమ్మపథవసేన , కామవితక్కాదయో వట్టమూలకకిలేసవసేన వేదితబ్బా.

ఞాతివితక్కాదీసు "మయ్హం ఞాతయో సుఖజీవినో సమ్పత్తియుత్తా"తి ఏవం పఞ్చకామగుణసన్నిస్సితేన గేహసన్నిస్సితపేమేన ఞాతకే ఆరబ్భ ఉప్పన్నవితక్కో **ఞాతివితక్కో**. "మయ్హం ఞాతయో ఖయం గతా వయం గతా సద్ధా పసన్నా"తి ఏవం పవత్తో పన ఞాతివితక్కో నామ న హోతి.

"అమ్హాకం జనపదో సుభిక్ఖో సమ్పన్నసస్సో"తి తుట్ఠమానసస్స గేహస్సితపేమవసేన ఉప్పన్నవితక్కో **జనపదవితక్కో**. "అమ్హాకం జనపదే మనుస్సా సద్ధా పసన్నా ఖయం గతా వయం గతా"తి ఏవం పవత్తో పన జనపదవితక్కో నామ న హోతి.

అమరత్తాయ వితక్కో, అమరో వా వితక్కోతి **అమరవితక్కో**. తత్థ ఉక్కుటికప్పధానాదీహి దుక్ఖే నిజిణ్ణే సమ్పరాయే అత్తా సుఖీ హోతి. **అమరో**తి దుక్కరకారికం కరోన్తస్స తాయ దుక్కరకారికాయ పటిసంయుత్తో వితక్కో అమరత్తాయ వితక్కో నామ. దిట్ఠిగతికో పన "సస్సతం వదేసీ"తిఆదీని పుట్ఠో "ఏవన్తిపి మే నో, తథాతిపి మే నో, అఞ్ఞథాతిపి మే నో, నోతిపి మే నో, నో నోతిపి మే నో"తి విక్ఖేపం ఆపజ్జతి, తస్స సో దిట్ఠిగతపటిసంయుత్తో వితక్కో, యథా అమరో నామ మచ్ఛో ఉదకే గహేత్వా మారేతుం న సక్కా, ఇతో చితో చ ధావతి గాహం న గచ్ఛతి, ఏవమేవ ఏకస్మిం పక్ఖే అసణ్ఠహనతో న మరతీతి అమరో నామ హోతి, తం దువిధమ్పి ఏకతో కత్వా "అమరవితక్కో"తి వుత్తం.

పరానుద్దయతాపటిసఞ్ఞుత్తోతి అనుద్దయతాపటిరూపకేన గేహస్సితపేమేన పటిసంయుత్తో. ఉపట్ఠాకేసు నన్దకేసు సోచన్తేసు చ తేహి సద్ధిం దిగుణం నన్దతి దిగుణం సోచతి, తేసు సుఖితేసు దిగుణం సుఖితో హోతి, దుక్ఖితేసు దిగుణం దుక్ఖితో హోతి. ఉప్పన్నేసు కిచ్చకరణీయేసు అత్తనా వోయోగం ఆపజ్జతి. తాని తాని కిచ్చాని సాధేన్తో పణ్ణత్తిం వీతిక్కమతి, సల్లేఖం కోపేతి. యో తస్మిం సంసట్ఠవిహారే తస్మిం వా వోయోగాపజ్జనే గేహస్సితో వితక్కో, అయం పరానుద్దయతాపటిసఞ్ఞుత్తో వితక్కో నామ.

లాభసక్కారసిలోకపటిసఞ్ఞుత్తోతి చీవరాదిలాభేన చేవ సక్కారేన చ కిత్తిసద్దేన చ సద్ధిం ఆరమ్మణకరణవసేన పటిసఞ్ఞుత్తో. **అనవఞ్ఞత్తిపటిసఞ్ఞుత్తో**తి "అహో వత మం పరే న అవజానేయ్యుం, న పోథేత్వా విపోథేత్వా కథేయ్యు"న్తి ఏవం అనవఞ్ఞాతభావపత్థనాయ సద్ధిం ఉప్పజ్జనకవితక్కో . సో తస్మిం "మా మం పరే అవజానింసూ"తి ఉప్పన్నే వితక్కే పఞ్చకామగుణసఙ్ఖాతగేహనిస్సితో హుత్వా ఉప్పన్నవితక్కో అనవఞ్ఞత్తిపటిసఞ్ఞుత్తో వితక్కో.

తత్ర తత్ర సజ్జతీతి తేసు తేసు ఆరమ్మణేసు లగ్గతి. **తత్ర తత్ర గణ్హాతీ**తి వుత్తప్పకారం ఆరమ్మణం పవిసతి. **బజ్ఝతీ**తి తేహి తేహి ఆరమ్మణేహి సద్ధిం బజ్ఝతి ఏకీభవతి. **అనయబ్యసన**న్తి తత్థ తత్థ అవడ్ఢిం వినాసం. **ఆపజ్జతీ**తి పాపుణాతి.

ఆమిసచక్ఖుకస్సాతి చీవరాదిఆమిసలోలస్స. **లోకధమ్మగరుకస్సా**తి లోకుత్తరధమ్మం ముఞ్చిత్వా రూపాదిలోకధమ్మమేవ గరుం కత్వా చరన్తస్స. **ఆలపనా**తి విహారం ఆగతమనుస్సే దిస్వా "కిమత్థాయ భోన్తో ఆగతా, కిం భిక్ఖూ నిమన్తేతుం, యది ఏవం గచ్ఛథ, అహం పచ్ఛతో భిక్ఖూ గహేత్వా ఆగచ్ఛామీ"తి ఏవం ఆదితోవ లపనా. అథ వా అత్తానం ఉపనేత్వా "అహం తిస్సో, మయి రాజా పసన్నో, మయి అసుకో చ అసుకో చ రాజమహామత్తో పసన్నో"తి ఏవం అత్తుపనాయికా లపనాతి **ఆలపనా. లపనా**తి పుట్ఠస్స సతో వుత్తప్పకారమేవ లపనం.

సల్లపనాతి గహపతికానం ఉక్కణ్ఠనే భీతస్స ఓకాసం దత్వా సుట్ఠు లపనా. **ఉల్లపనా**తి "మహాకుటుమ్బికో మహానావికో మహాదానపతీ"తి ఏవం ఉద్ధం కత్వా లపనా. **సముల్లపనా**తి సబ్బతో భాగేన ఉద్ధం కత్వా లపనా. **ఉన్నహనా**తి "ఉపాసకా పుబ్బే ఈదిసే కాలే నవదానం దేథ, ఇదాని కిం న దేథా"తి ఏవం యావ "దస్సామ భన్తే, ఓకాసం న లభామా"తిఆదీని వదన్తి, తావ ఉద్ధం ఉద్ధం నహనా, వేఠనాతి వుత్తం హోతి. అథ వా ఉచ్ఛుహత్థం దిస్వా "కుతో ఆభతం ఉపాసకా"తి పుచ్ఛతి. ఉచ్ఛుఖేత్తతో భన్తేతి. కిం తత్థ ఉచ్ఛు మధురన్తి. ఖాదిత్వా భన్తే జానితబ్బన్తి. న ఉపాసకా "భిక్ఖుస్స ఉచ్ఛుం దేథా"తి వత్తుం వట్టతీతి యా ఏవరూపా నిబ్బేఠేన్తస్సపి నివేఠనకథా, సా **ఉన్నహనా**. సబ్బతో భాగేన పునప్పునం ఉన్నహనా **సమున్నహనా. ఉక్కాచనా**తి "ఏతం కులం మంయేవ జానాతి, సచే ఏత్థ దేయ్యధమ్మో ఉప్పజ్జతి, మయ్హంయేవ దేతీ"తి ఏవం ఉక్ఖిపిత్వా కాచనా ఉక్కాచనా, ఉద్దీపనాతి వుత్తం హోతి. సబ్బతో భాగేన పన పునప్పునం ఉక్కాచనా **సముక్కాచనా. అనుప్పియభాణితా**తి పచ్చయవసేన పునప్పునం పియవచనభణనా. **సణ్హవాచతా**తి ముదువచనతా. **సఖిలవాచతా**తి మన్దపమాణయుత్తవచనతా సిథిలవచనతా వా. **సిథిలవాచతా**తి అల్లీయవచనతా. **అఫరుసవాచతా**తి మధురవచనతా.

పురాణం మాతాపేత్తికన్తి పురే ఉప్పన్నం మాతాపితూనం సన్తకం. **అన్తరహిత**న్తి పటిచ్ఛన్నం తిరోభూతం . **ఞాయామీ**తి పాకటో హోమి. **అసుకస్స కులూపకో**తి అసుకస్స అమచ్చస్స కులపయిరుపాసకో. **అసుకాయా**తి అసుకాయ ఉపాసికాయ. **మం ఉజ్ఝిత్వా**తి మం విస్సజ్జిత్వా.

౧౬౩. **పయుత్త**న్తి చీవరాదీహి సమ్పయుత్తం, తదత్థం వా పయోజితం. **ఇమిస్సా గాథాయ నిద్దేసో సబ్బో హేట్ఠా వుత్తనయోవ.**

౧౬౬. మోసవజ్జే న నియ్యేథా**తి ముసావాదే న నియ్యేథ.**జీవితే**నాతి జీవికాయ.**

సఠోతి అసన్తగుణదీపనతో న సమ్మా భాసితా. సబ్బతో భాగేన సఠో **పరిసఠో. యం తత్థా**తి యం తస్మిం పుగ్గలే. **సఠ**న్తి అసన్తగుణదీపనం కేరాటియం. **సఠతా**తి సఠాకారో. **సాఠేయ్య**న్తి సఠభావో. **కక్కరతా**తి పదుమనాళస్స వియ అపరామసనక్ఖమో ఫరుసభావో. **కక్కరియ**న్తిపి తస్సేవ వేవచనం. **పరిక్ఖత్తతా పారిక్ఖత్తియ**న్తి పదద్వయేన నిఖణిత్వా ఠపితం వియ దళ్హకేరాటియం వుత్తం. కేచి పన ''**కక్కరతా**తి సమ్భావయిత్వా వచనం. **కక్కరియ**న్తి సమ్భావయిత్వా వచనభావో. **పరిక్ఖత్తతా**తి అలఙ్కరణాకారో. **పారిక్ఖత్తియ**న్తి అలఙ్కరణభావో"తి అత్థం వణ్ణయన్తి. **ఇదం వుచ్చతీ**తి ఇదం అత్తనో అవిజ్జమానగుణప్పకాసనలక్ఖణం సాఠేయ్యం నామ వుచ్చతి. యేన సమన్నాగతస్స పుగ్గలస్స కుచ్ఛిం వా పిట్ఠిం వా జానితుం న సక్కా.

“వామేన సూకరో హోతి, దక్ఖిణేన అజామిగో;

సరేన నేలకో హోతి, విసాణేన జరగ్గవో”తి. (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౨౯౬; విభ॰ అట్ఠ॰ ౯౧౪) –

ఏవం వుత్తయక్ఖసూకరసదిసో హోతి. **అతిమఞ్ఞతీ**తి అతిక్కమిత్వా మఞ్ఞతి.

కిం పనాయం బహులాజీవోతి అయం పన పుగ్గలో కో నామ బహులాజీవకో. **సబ్బం సంభక్ఖేతీ**తి లద్ధం సబ్బం ఖాదతి. **అప్పపుఞ్ఞో**తి మన్దపుఞ్ఞో. **అప్పేసక్ఖో**తి పరివారవిరహితో. **పఞ్ఞాసమ్పన్నో**తి సమ్పన్నపఞ్ఞో పరిపుణ్ణపఞ్ఞో. **పఞ్హం విస్సజ్జేతీ**తి పఞ్హం కథేతి బ్యాకరోతి.

౧౬౨. **సుత్వా రుసితో బహుం వాచం, సమణానం వా పుథుజనాన**న్తి రుసితో ఘట్టితో పరేహి తేసం సమణానం వా ఖత్తియాదిభేదానం వా అఞ్ఞేసం పుథుజనానం బహుమ్పి అనిట్ఠం వాచం సుత్వా. **న పటివజ్జా**తి న పటివదేయ్య. కిం కారణా? **న హి సన్తో పటిసేనిం కరోన్తి.**

కక్ఖళేనాతి దారుణేన. **సన్తో**తి నిబ్బుతకిలేసా. **పటిసేని**న్తి పటిసత్తుం. **పటిమల్ల**న్తి పటియోధం. **పటికణ్టక**న్తి పటివేరిం. **పటిపక్ఖ**న్తి కిలేసపటిపక్ఖం, కిలేసవసేన సజ్ఝం న కరోన్తీతి అత్థో.

౧౬౩. **ఏతఞ్చ ధమ్మమఞ్ఞాయా**తి సబ్బమేతం యథావుత్తం ధమ్మం ఞత్వా. **విచిన**న్తి విచినన్తో. **సన్తీతి నిబ్బుతిం ఞత్వా**తి నిబ్బుతిం రాగాదీనం సన్తీతి ఞత్వా.

సమఞ్చాతి కాయసుచరితాదిం. **విసమఞ్చా**తి కాయదుచ్చరితాదిం. **పథఞ్చా**తి దసకుసలకమ్మపథం. **విపథఞ్చా**తి దసఅకుసలకమ్మపథం. **సావజ్జఞ్చా**తి అకుసలఞ్చ. **అనవజ్జఞ్చా**తి కుసలఞ్చ. **హీనపణీతకణ్హసుక్కవిఞ్ఞూగరహితవిఞ్ఞూపసత్థ**న్తి ఇదమ్పి కుసలాకుసలమేవ. తత్థ కాయసుచరితాది సమకరణతో **సమం**. కాయదుచ్చరితాది విసమకరణతో **విసమం**. దసకుసలకమ్మపథా సుగతిగమనపథత్తా **పథం**. దసఅకుసలకమ్మపథా సుగతిగమనపటిపక్ఖత్తా అపాయగమనపథత్తా **విపథం**. అకుసలం సదోసత్తా **సావజ్జం**. కుసలం నిద్దోసత్తా **అనవజ్జం**. తథా మోహేన వా దోసమోహేన వా లోభమోహేన వా సమ్పయుత్తత్తా **హీనం** . అలోభఅదోసఅమోహసమ్పయుత్తత్తా **పణీతం**. కణ్హవిపాకత్తా **కణ్హం**. సుక్కవిపాకత్తా **సుక్కం**. బుద్ధాదీహి విఞ్ఞూహి గరహితత్తా **విఞ్ఞూగరహితం**. తేహి ఏవ థోమితత్తా **విఞ్ఞూపసత్థ**న్తి ఞాతబ్బం.

౧౬౪. కిం కారణా నప్పమజ్జేయ్య ఇతి చే – **అభిభూ హి సో**తి గాథా. తత్థ **అభిభూ**తి రూపాదీనం అభిభవితా. **అనభిభూతో**తి తేహి అనభిభూతో. **సక్ఖిధమ్మమనీతిహమద్దసీ**తి పచ్చక్ఖమేవ అనీతిహం ధమ్మం అద్దక్ఖి. **సదా నమస్స'మనుసిక్ఖే**తి సదా నమస్సన్తో తిస్సో సిక్ఖాయో సిక్ఖేయ్య.

కేహిచి కిలేసేహీతి కేహిచి రాగాదిఉపతాపకరేహి కిలేసేహి. **అభిభోసి నే**తి తే కిలేసే అభిభవి. సేసం సబ్బత్థ పాకటమేవ.

కేవలం పన ఏత్థ “చక్ఖూహి నేవ లోలో”తిఆదీహి ఇన్ద్రియసంవరో, “అన్నానమథో పానాన”న్తిఆదీహి సన్నిధిపటిక్ఖేపముఖేన పచ్చయపటిసేవనసీలం, మేథునమోసవజ్జపేసుణియాదీహి పాతిమోక్ఖసంవరసీలం , “ఆథబ్బణం సుపినం లక్ఖణ”న్తిఆదీహి ఆజీవపారిసుద్ధిసీలం, “ఝాయీ న పాదలోలస్సా”తి ఇమినా సమాధి, “విచినం భిక్ఖూ”తి ఇమినా

పఞ్ఞా, “సదా సతో సిక్ఖే”తి ఇమినా పున సఙ్ఖేపతో తిస్సోపి సిక్ఖా, “అథ ఆసనేసు సయనేసు, అప్పసద్దేసు భిక్ఖు విహరేయ్య, నిద్దం న బహులీకరేయ్యా”తిఆదీహి సీలసమాధిపఞ్ఞానం ఉపకారానుపకారసఙ్గణ్హనవినోదనాని వుత్తానీతి. ఏవం భగవా నిమ్మితస్స పరిపుణ్ణపటిపదం వత్వా అరహత్తనికూటేన దేసనం నిట్ఠాపేసి, దేసనాపరియోసానే పురాభేదసుత్తే (మహాని॰ ౮౩ ఆదయో) వుత్తసదిసోయేవాభిసమయో అహోసీతి.

సద్ధమ్మప్పజ్జోతికాయ మహానిద్దేసట్ఠకథాయ

తువటకసుత్తనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౫. అత్తదణ్డసుత్తనిద్దేసవణ్ణనా

౧౭౦. పన్నరసమే అత్తదణ్డసుత్తనిద్దేసే **అత్తదణ్డా భయం జాత**న్తి పఠమగాథాయ అత్థో – యం లోకస్స దిట్ఠధమ్మికం వా సమ్పరాయికం వా భయం జాతం, తం సబ్బం **అత్తదణ్డా భయం జాతం** అత్తనో దుచ్చరితకారణా జాతం, ఏవం సన్తేపి **జనం పస్సథ మేధగం,** ఇమం సాకియాదిజనం పస్సథ అఞ్ఞమఞ్ఞం మేధగం హింసకం బాధకన్తి. ఏవం తం పటివిరుద్ధం విప్పటిపన్నం జనం పరిభాసిత్వా అత్తనో సమ్మా పటిపత్తిదస్సనేన తస్స సంవేగం జనేతుం ఆహ ''**సంవేగం కిత్తయిస్సామి, యథా సంవిజితం మయా**''తి. పుబ్బే బోధిసత్తేనేవ సతాతి అధిప్పాయో.

తయోతి గణనపరిచ్ఛేదో. **దణ్డాతి** దుచ్చరితా. **కాయదణ్డో**తి కాయదుచ్చరితం. **వచీదణ్డా**దీసుపి ఏసేవ నయో. **తివిధం కాయదుచ్చరిత**న్తి పాణాతిపాతాదికాయతో పవత్తం దుట్ఠుం చరితం, కిలేసపూతికత్తా వా దుట్ఠు చరితన్తి లద్ధనామం తివిధం దుచ్చరితం కాయదుచ్చరితం. **చతుబ్బిధ**న్తి ముసావాదాదిచతుబ్బిధం. **తివిధ**న్తి అభిజ్ఝాదితివిధం. **దిట్ఠధమ్మిక**న్తి దిట్ఠేవ ధమ్మే ఇమస్మింయేవ అత్తభావే పటిసంవేదనీయం. **సమ్పరాయిక**న్తి అనాగతే అత్తభావే పటిసంవేదనీయం. **ఆగుచారీ**తి పాపకారీ అపరాధకారీ. **తమేనం రాజా పరిభాసతీ**తి పాపకారిం రాజా పరిభాసతి, భయం ఉప్పాదేతి. **దుక్ఖం దోమనస్సం పటిసంవేదేతీ**తి కాయికం దుక్ఖం చేతసికం దోమనస్సం విన్దతి. **ఏతం భయం దుక్ఖం దోమనస్స**న్తి ఏవరూపం భయఞ్చ దుక్ఖఞ్చ దోమనస్సఞ్చ. **కుతో తస్సా**తి తస్స చోరస్స కుతో ఉప్పన్నం. **అత్తదణ్డతో జాత**న్తి అత్తనా కతదుచ్చరితతో ఉప్పన్నం.

అన్తమసోతి హేట్ఠిమతో. **సవచనీయమ్పి కరోతి ''న తే లబ్భా ఇతో పక్కమితు**''న్తి ఇతో ఇమమ్హా గామాదినా గన్తుం న లబ్భా. న సక్కా బహి నిక్ఖమితున్తి పలిబోధం సఙ్గం కరోతి. **ధనజానిపచ్చయాపీ**తి ధనపరిహానికారణాపి. రాజా తస్స వివిధా కమ్మకారణా కారాపేతి. **కసాహిపి తాళేతీ**తి కసాదణ్డకేహి పోథేతి. **వేత్తేహిపి తాళేతీ**తి సకణ్టకవేత్తలతాహి పోథేతి. **అడ్ఢదణ్డకేహీ**తిఆదయో హేట్ఠా వుత్తనయాయేవ. **సునఖేహిపి ఖాదాపేతీ**తి కతిపయాని దివసాని ఆహారే అదత్వా ఛాతసునఖేహి ఖాదాపేతి. తే ముహుత్తేన అట్ఠికసఙ్ఖలికమేవ కరోతి. **సూలే ఉత్తాసేతీ**తి సూలం ఆరోపేతి. **రాజా ఇమేసం చతున్నం దణ్డానం ఇస్సరో**తి ఇమాసం చతున్నం ఆణానం కాతుం రాజా సమత్థో.

సకేన కమ్మేనాతి సయంకతేన కమ్మేన. **తమేనం నిరయపాలా**తి ఏత్థ ఏకచ్చే థేరా "నిరయపాలా నామ నత్థి, యన్తరూపం వియ కమ్మమేవ కారణం కారేతీ"తి వదన్తి. తేసం తం "అత్థి నిరయేసు నిరయపాలాతి, ఆమన్తా. అత్థి చ కారణికా"తిఆదినా నయేన అభిధమ్మే (కథా॰ ౮౬౬ ఆదయో) పటిసేధితమేవ. యథా హి మనుస్సలోకే కమ్మకారణకారకా అత్థి, ఏవమేవ నిరయేసు నిరయపాలా అత్థీతి. **తత్తం అయోఖిల**న్తి తిగావుతం అత్తభావం సమ్పజ్జలితాయ లోహపథవియా ఉత్తానకం నిపజ్జాపేత్వా దక్ఖిణహత్థే తాలప్పమాణం అయసూలం పవేసేన్తి, తథా వామహత్థాదీసు. యథా చ ఉత్తానకం నిపజ్జాపేత్వా ఏవం ఉరేనపి వామపస్సేనపి దక్ఖిణపస్సేనపి నిపజ్జాపేత్వా తం కమ్మకారణం కరోన్తియేవ.

సంవేసేత్వాతి జలితాయ లోహపథవియా తిగావుతం అత్తభావం నిపజ్జాపేత్వా. **కుఠారీహీ**తి మహతీహి గేహచ్ఛాదనస్స ఏకపక్ఖమత్తాహి కుఠారీహి తచ్ఛేన్తి, లోహితం నదీ హుత్వా సన్దతి, లోహపథవితో జాలా ఉట్ఠహిత్వా తచ్ఛితట్ఠానం గణ్హాతి, మహాదుక్ఖం ఉప్పజ్జతి, తచ్ఛన్తా పన సుత్తాహతం కరిత్వా దారు వియ అట్ఠంసమ్పి ఛళంసమ్పి కరోన్తి. **వాసీహీ**తి

మహాసుప్పపమాణాహి వాసీహి. **రథే యోజేత్వా**తి సద్ధిం యుగయోత్తఉపక్ఖరచక్కకుబ్బరపాజనేహి సబ్బతో పజ్జలితే రథే యోజేత్వా. **మహన్త**న్తి మహాకూటాగారప్పమాణం. **ఆరోపేన్తీ**తి సమ్పజ్జలితేహి అయముగ్గరేహి పోథేన్తా ఆరోపేన్తి. **సకిమ్పి ఉద్ధ**న్తి సుపక్కుథ్ఠితాయ ఉక్ఖలియా పక్ఖిత్తతణ్డులం వియ ఉద్ధం అధో తిరియఞ్చ గచ్ఛతి. **మహానిరయే**తి అవీచిమహానిరయమ్హి.

చతుక్కణ్ణోతి చతురస్సమఞ్జూసాసదిసో. **విభత్తో**తి చతుద్వారవసేన విభత్తో. **భాగసో మితో**తి ద్వారవీథీనం వసేన భాగే ఠపేత్వా ఠపేత్వా విభత్తో. **పరియన్తో**తి పరిక్ఖిత్తో. **అయసా**తి ఉపరి నవయోజనికేన అయపత్తేన ఛాదితో. **సమన్తా యోజనసతం ఫరిత్వా తిట్ఠతీ**తి ఏవం ఫరిత్వా తిట్ఠతి, యథా సమన్తా యోజనసతే ఠత్వా ఓలోకేన్తస్స అక్ఖీని యమకగోళకా వియ నిక్ఖమన్తి. **కదరియాతపనా**తి సబ్బేపి తే ఉస్సదేహి సద్ధిం అట్ఠ మహానిరయా కదరియే నిచ్చం తపన్తీతి కదరియాతపనా. బలవదుక్ఖతాయ **ఘోరా**. కప్పట్ఠికానం అచ్చీనం అత్థితాయ **అచ్చిమన్తో**. ఆసాదేతుం ఘట్టేతుం దుక్కరతాయ **దురాసదా**. దిట్ఠమత్తా వా సుతమత్తా వా లోమాని హంసేన్తీతి **లోమహంసనరూపా**. భీసనతాయ **భిస్మా**. భయజననతాయ **పటిభయా**. సుఖాభావేన **దుఖా**.

పురత్థిమాయ భిత్తియాతిఆదిగాథానం ఏవం అవీచినిరయోతి పరియన్తం కత్వా అయం సఙ్ఖేపత్థో – అగ్గిజాలానం వా పన సత్తానం వా తేసం దుక్ఖస్స వా వీచి అన్తరం నత్థి ఏత్థాతి అవీచి. తత్ర హి పురత్థిమాదీహి భిత్తీహి జాలారాసి ఉట్ఠహిత్వా పాపకమ్మినో పుగ్గలే ఝాపేన్తో పచ్ఛిమాదీసు భిత్తీసు పటిహఞ్ఞతి పహరతి, తా చ భిత్తియో వినివిజ్ఝిత్వా పరతో యోజనసతం గణ్హాతి, హేట్ఠా ఉట్ఠితా ఉపరి పటిహఞ్ఞతి, ఉపరి ఉట్ఠితా హేట్ఠా పటిహఞ్ఞతి. ఏవం తావేత్థ జాలానం వీచి నామ నత్థి. తస్స పన అన్తో యోజనసతట్ఠానం ఖీరవల్లిపిట్ఠస్స పూరితనాళి వియ సత్తేహి నిరన్తరం పూరితం చతూహి ఇరియాపథేహి పచ్చన్తానం సత్తానం పమాణం నత్థి, న చ అఞ్ఞమఞ్ఞం బ్యాబాధేన్తి, సకసకట్ఠానేయేవ పచ్చన్తి. ఏవమేత్థ సత్తానం వీచి నామ నత్థి. యథా పన జివ్హగ్గే ఛ మధుబిన్దూని సత్తమస్స తమ్బలోహబిన్దునో అనుదహనబలవతాయ అబ్బోహారికాని హోన్తి, తథా తత్థ అనుదహనబలవతాయ సేసా ఛ అకుసలవిపాకుపేక్ఖా అబ్బోహారికా హోన్తి, దుక్ఖమేవ నిరన్తరం పఞ్ఞాయతి. ఏవమేత్థ దుక్ఖస్స వీచి నామ నత్థి. నిరస్సాదట్ఠేన **నిరయో**.

తత్థ సత్తా మహాలుద్దాతి తస్మిం నిబ్బత్తా సత్తా మహన్తా లుద్దా. **మహాకిబ్బిసకారినో**తి మహన్తదారుణకమ్మకారినో. **అచ్చన్తపాపకమ్మన్తా**తి ఏకంసేన పాపకమ్మినో. **పచ్చన్తి న చ మియ్యరే**తి ఛన్నం జాలానమన్తరే పచ్చన్తి, న చ మియ్యన్తి. **జాతవేదసమో కాయో**తి తేసం సరీరం అగ్గిసదిసం. **తేసం నిరయవాసిన**న్తి తేసం పాపకమ్మానం నిరయవాసీనం. **పస్స కమ్మానం దళ్హత్త**న్తి పాపకమ్మానం థిరభావం ఓలోకేహి. **న భస్మా హోతి నపీ మసీ**తి ఛారికాపి న హోతి అఙ్గారోపి. **పురత్థిమేనా**తి యదా తం ద్వారం అపారుతం హోతి, అథ తదభిముఖా ధావన్తి, తేసం తత్థ ఛవిఆదీని ఝాయన్తి. ద్వారసమీపం పత్తానఞ్చ తేసం తం పిధీయతి, పచ్ఛిమం అపారుతం వియ ఖాయతి. ఏస నయో సబ్బత్థ. **అభినిక్ఖమితాసా తే**తి నిరయా నిక్ఖమితుం ఆసా ఏతేసన్తి నిక్ఖమితాసా. **మోక్ఖగవేసినో**తి ముఞ్చనుపాయం ఏసన్తా గవేసన్తాపి. **న తే తతో నిక్ఖమితుం, లభన్తి కమ్మపచ్చయా**తి తే సత్తా నిరయతో నిక్ఖమనద్వారం పాపకమ్మపచ్చయా నాధిగచ్ఛన్తి. **తేసఞ్చ పాపకమ్మన్తం, అవిపక్కం కతం బహు**న్తి తేసఞ్చ సత్తానం లామకం దారుణకమ్మం అవిపాకం బహువిధం నానప్పకారం అదిన్నవిపాకం కతం ఉపచితం అత్థి.

సంవేగన్తి విలిలనం. **ఉబ్బేగన్తి** ఠితట్ఠానతో గమనం. **ఉత్రాసన్తి** ఉబ్బేజనం అసన్నిట్ఠానం. **భయన్తి** చిత్తుత్రాసనం. **పీళనన్తి** ఘట్టనం. **ఘట్టనన్తి** పీళాకరణం. **ఉపద్దవన్తి** ఈతిం. **ఉపసగ్గన్తి** రున్ధనం.

౧౭౧. ఇదాని యథానేన సంవిజితం, తం పకారం దస్సేన్తో ‘‘**ఫన్దమాన**’’న్తిఆదిమాహ. తత్థ **ఫన్దమానన్తి** తణ్హాదిట్ఠీహి కమ్పమానం. **అప్పోదకేతి** అప్పే ఉదకే. **అఞ్ఞమఞ్ఞేహి బ్యారుద్ధే దిస్వాతి** నానాసత్తే చ అఞ్ఞమఞ్ఞేహి సద్ధిం విరుద్ధే దిస్వా. **మం భయమావిసీతి** మం భయం పవిట్ఠం.

కిలేసఫన్దనాయ ఫన్దమానన్తి రాగాదికిలేసచలనాయ చలమానం. **పయోగోతి** కాయవచీమనోపయోగో.

విరుద్ధాతి విరోధమాపన్నా. **పటివిరుద్ధాతి** పటిముఖం హుత్వా విరోధమాపన్నా, సుట్ఠు విరుద్ధా వా. **ఆహతాతి** కోధేన ఆహతా పహతా. **పచ్చాహతాతి** పటిమల్లా హుత్వా ఆహతా. **ఆఘాతితాతి** ఘట్టితా. **పచ్చాఘాతితాతి** విసేసేన ఘట్టితా. **పాణీహిపి ఉపక్కమన్తీతి** హత్థేహిపి పహరన్తి.

౧౭౨. **సమన్తమసారో లోకోతి** నిరయం ఆదిం కత్వా సమన్తతో లోకో అసారో నిచ్చసారాదిరహితో. **దిసా సబ్బా సమేరితాతి** సబ్బా దిసా అనిచ్చతాయ కమ్పితా. **ఇచ్ఛం భవనమత్తనోతి** అత్తనో తాణం ఇచ్ఛన్తో. **నాద్దసాసిం అనోసితన్తి** కిఞ్చి ఠానం జరాదీహి అనజ్ఝావుట్ఠం నాద్దక్ఖిన్తి.

అసారోతి న సారో, సారవిరహితో వా. **నిస్సారోతి** సబ్బేన సబ్బం సారవిరహితో. **సారాపగతోతి** సారతో అపగతో. **నిచ్చసారసారేన వాతి** సతతసారసఙ్ఖాతేన సారేన వా. ఉపరిపదద్వయేపి ఏసేవ నయో. **యే పురత్థిమాయ దిసాయ సఙ్ఖారాతి** యే పురత్థిమాయ దిసాయ పచ్చయేహి సఙ్గమ్మ సమాగమ్మ కతా సఙ్ఖారా. **తేపి ఏరితాతి** తేపి సఙ్ఖారా కమ్పితా. **సమేరితాతి** సమ్మా కమ్పితా. **చలితాతి** చలనం గతా. **ఘట్టితాతి** ఉదయబ్బయేన పీళితా. **అనిచ్చతాయాతి** హుత్వా అభావతాయ. **జాతియా అనుగతాతి** నిబ్బత్తియా అనుపవిట్ఠా. **జరాయ అనుసటాతి** పరిపక్కతాయ అనుపత్థటా. **బ్యాధినా అభిభూతాతి** చాతువిసమేన ఉప్పన్నబ్యాధినా అజ్ఝోత్థటా. **మరణేన అబ్భాహతాతి** మచ్చునా అభిఆహతా పహతా. **అతాణాతి** రక్ఖవిరహితా. **అలేణాతి** లేణవిరహితా. **అసరణాతి** నత్థి ఏతేసం సరణన్తి అసరణా. **అసరణీభూతాతి** సయం సరణకిచ్చం న కరోన్తీతి అసరణీభూతా.

అత్తనో భవనన్తి నిద్దేసపదస్స ఉద్దేసపదం. **తాణన్తి** పాలనం. **లేణన్తి** లేణట్ఠానం. **సరణన్తి** దుక్ఖనాసనం. **గతిన్తి** పతిట్ఠం. **పరాయనన్తి** పరం అయనం. **అజ్ఝోసితంయేవ అద్దసన్తి** జరాదీహి మద్దితంయేవ అద్దక్ఖిం. **సబ్బం యోబ్బఞ్ఞన్తి** యోబ్బనభావో యోబ్బఞ్ఞం, సచేతనానం సబ్బం యోబ్బఞ్ఞం. **జరాయ ఓసితన్తి** పరిపాకాయ జరాయ అవసితం మద్దితం. ఏవం సబ్బత్థ.

౧౭౩. **ఓసానే త్వేవ బ్యారుద్ధే, దిస్వా మే అరతీ అహూతి** యోబ్బఞ్ఞాదీనం ఓసానేయేవ అన్తగమకే ఏవ వినాసకే ఏవ జరాదీహి బ్యారుద్ధే ఆహతచిత్తే సత్తే దిస్వా అరతి మే అహోసి. **అథేత్థ సల్లన్తి** అథ ఏతేసు సత్తేసు రాగాదిసల్లం. **హదయస్సితన్తి** చిత్తనిస్సితం.

యోబ్బఞ్ఞం జరా ఓసాపేతీతి జరా అత్థఙ్గమేతి వినాసేతి. ఏవం సబ్బత్థ.

౧౭౪. “కథం అనుభావం సల్ల”న్తి చే? **యేన సల్లేన ఓతిణ్ణో**తి గాథా. తత్థ **దిసా సబ్బా విధావతీ**తి సబ్బా దుచ్చరితదిసాపి పురత్థిమాదిదిసాపి విదిసాపి ధావతి. **తమేవ సల్లమబ్బుయ్హ, న ధావతి న సీదతీ**తి తమేవ సల్లం ఉద్ధరిత్వా తా చ దిసా న ధావతి, చతురోఘే చ న సీదతి.

అఞ్ఞాణన్తిఆదీసు ఞాణదస్సనపటిపక్ఖతో అఞ్ఞాణం అదస్సనం. అభిముఖో హుత్వా ధమ్మే న సమేతి న సమాగచ్ఛతీతి **అనభిసమయో**. అనురూపతో ధమ్మే బుజ్ఝతీతి **అనుబోధో**. తప్పటిపక్ఖతాయ **అననుబోధో**. అనిచ్చాదీహి సద్ధిం యోజేత్వా న బుజ్ఝతీతి **అసమ్బోధో**. అసన్తం అసమఞ్చ బుజ్ఝతీతిపి **అసమ్బోధో**. చతుసచ్చధమ్మం న పటివిజ్ఝతీతి **అప్పటివేధో**. రూపాదీసు ఏకధమ్మమ్పి అనిచ్చాదిసామఞ్ఞతో న సఙ్గణ్హాతీతి **అసఙ్గాహణా**. తమేవ ధమ్మం న పరియోగాహతీతి **అపరియోగాహణా**. న సమం పేక్ఖతీతి **అసమపేక్ఖనా**. ధమ్మానం సభావం పతి న అపేక్ఖతీతి **అపచ్చవేక్ఖణా**.

కుసలాకుసలకమ్మేసు విపరీతవుత్తియా సభావగహణాభావేన వా ఏకమ్పి కమ్మం ఏతస్స పచ్చక్ఖం నత్థి, సయం వా కస్సచి ధమ్మస్స పచ్చక్ఖకరణం నామ న హోతీతి **అపచ్చక్ఖకమ్మం**. యం ఏతస్మిం అనుప్పజ్జమానే చిత్తసన్తానం మేజ్ఝం భవేయ్య సుచి వోదానం, తం దుట్ఠుం మేజ్ఝం ఇమినాతి **దుమ్మేజ్ఝం**. బాలానం భావో **బాల్యం**. ముయ్హతీతి **మోహో**. బలవతరో మోహో **పమోహో**. సమన్తతో ముయ్హతీతి **సమ్మోహో**. విజ్జాయ పటిపక్ఖభావతో న విజ్జాతి **అవిజ్జా. ఓఘయోగ**త్థో వుత్తోయేవ. థామగతట్ఠేన అనుసేతీతి **అనుసయో**. చిత్తం పరియుట్ఠాతి అభిభవతీతి **పరియుట్ఠానం**. హితగ్గహణాభావేన హితాభిముఖం గన్తుం న సక్కోతి అఞ్ఞదత్థు లఙ్గతియేవాతి **లఙ్గీ**, ఖఞ్జతీతి అత్థో. దురుగ్ఘాటనట్ఠేన వా **లఙ్గీ**. యథా హి మహాపలిఘసఙ్ఖాతా లఙ్గీ దురుగ్ఘాటా హోతి, ఏవమయమ్పి లఙ్గీ వియాతి **లఙ్గీ**. సేసం ఉత్తానత్థమేవ.

యా ఏవరూపా కఙ్ఖాతి ఏత్థ కఙ్ఖనవసేన **కఙ్ఖా**. కఙ్ఖం ఆనయతీతి **కఙ్ఖాయనా**. పురిమకఙ్ఖా హి ఉత్తరకఙ్ఖం ఆనయతి నామ. ఆకారవసేన వా ఏతం వుత్తం. కఙ్ఖాసమఙ్గిచిత్తం కఙ్ఖాయ ఆయితత్తా కఙ్ఖాయితం నామ. తస్స భావో **కఙ్ఖాయితత్తం. విమతీ**తి విగతా మతి విమతి. **విచికిచ్ఛా**తి విగతా చికిచ్ఛా విచికిచ్ఛా, సభావం వా విచినన్తో కిచ్ఛతి కిలమతి ఏతాయాతి **విచికిచ్ఛా**. సా సంసయలక్ఖణా, కమ్పనరసా, అనిచ్ఛయపచ్చుపట్ఠానా, అనేకంసగ్గాహపచ్చుపట్ఠానా వా, అయోనిసోమనసికారపదట్ఠానా, పటిపత్తియా అన్తరాయకరాతి దట్ఠబ్బా.

కమ్పనట్ఠేన ద్విధా ఏళయతీతి **ద్వేళ్హకం**. పటిపత్తినివారణేన ద్విధాపథో వియాతి **ద్వేధాపథో**. “నిచ్చం వా ఇదం అనిచ్చం వా”తిఆదిపవత్తియా ఏకస్మిం ఆకారే సణ్ఠాతుం అసమత్థతాయ సమన్తతో సేతీతి **సంసయో**. ఏకంసం గహేతుం అసమత్థతాయ న ఏకంసగ్గాహోతి **అనేకంసగ్గాహో**. నిచ్ఛేతుం అసక్కోన్తీ ఆరమ్మణతో ఓసక్కతీతి **ఆసప్పనా**. ఓగాహితుం అసక్కోన్తీ పరిసమన్తతో సప్పతీతి **పరిసప్పనా**. పరియోగాహితుం అసమత్థతాయ **అపరియోగాహణా**. నిచ్ఛయవసేన ఆరమ్మణే పవత్తితుం అసమత్థతాయ **ఛమ్భితత్తం చిత్తస్స**, థద్ధభావోతి అత్థో. విచికిచ్ఛా హి ఉప్పజ్జిత్వా చిత్తం థద్ధం కరోతి, యస్మా పన సా ఉప్పజ్జమానా ఆరమ్మణం గహేత్వా మనం విలిఖన్తీ వియ, తస్మా **మనోవిలేఖో**తి వుత్తా.

విద్ధోతి సల్లేన లద్ధప్పహారో. **ఫుట్ఠో**తి ఘట్టితో. **పరేతో**తి పీళితో. **ధావతీ**తి పురతో గచ్ఛతి. **విధావతీ**తి అనేకవిధేన గచ్ఛతి. **సన్ధావతీ**తి వేగేన ధావతి. **సంసరతీ**తి ఇతో చితో చ చరతి.

అచేలకోతి నిచ్చేలో, నగ్గోతి అత్థో. **ముత్తాచారో**తి విసట్ఠాచారో, ఉచ్చారకమ్మాదీసు లోకియకులపుత్తాచారేన విరహితో ఠితకోవ ఉచ్చారం కరోతి, పస్సావం కరోతి, ఖాదతి భుఞ్జతి. **హత్థాపలేఖనో**తి హత్థే పిణ్డమ్హి ఠితే జివ్హాయ హత్థం అపలిఖతి,

ఉచ్చారం వా కత్వా హత్థమ్హియేవ దణ్డకసణ్ఠీ హుత్వా హత్థేన అపలిఖతి. తే కిర దణ్డకం “సత్తో”తి పఞ్ఞపేన్తి. భిక్ఖాగహణత్థం “ఏహి భదన్తే”తి వుత్తో న ఏతీతి **న ఏహిభదన్తికో**. తేన హి “తిట్ఠ భదన్తే”తి వుత్తోపి న తిట్ఠతీతి **న తిట్ఠభదన్తికో**. తదుభయమ్పి కిర సో “ఏతస్స వచనం కతం భవిస్సతీ”తి న కరోతి.

అభిహటన్తి పురేతరం గహేత్వా ఆహటం భిక్ఖం. **ఉద్దిస్సకత**న్తి “ఇదం తుమ్హే ఉద్దిస్స కత”న్తి ఏవం ఆరోచితం భిక్ఖం. **న నిమన్తన**న్తి “అసుకం నామ కులం వా వీథిం వా గామం వా పవిసేయ్యాథా”తి ఏవం నిమన్తితభిక్ఖమ్పి న సాదియతి న గణ్హాతి. **న కుమ్భిముఖాతి** కుమ్భితో ఉద్ధరిత్వా దియ్యమానం భిక్ఖం న గణ్హాతి. **న కళోపిముఖాతి** కళోపీతి ఉక్ఖలి వా పచ్ఛి వా, తతోపి న గణ్హాతి. కస్మా? కుమ్భికళోపియో మం నిస్సాయ కటచ్ఛునా పహారం లభన్తీతి. **న ఏళకమన్తర**న్తి ఉమ్మారం అన్తరం కరిత్వా దియ్యమానం న గణ్హాతి. కస్మా? అయం మం నిస్సాయ అన్తరకరణం లభతీతి. **దణ్డముసలే**సుపి ఏసేవ నయో.

న ద్విన్నన్తి ద్వీసు భుఞ్జమానేసు ఏకస్మిం ఉట్ఠాయ దేన్తే న గణ్హాతి. కస్మా? కబళన్తరాయో హోతీతి. **న గబ్భినియాతిఆదీసు** పన “గబ్భినియా కుచ్ఛియం దారకో కిలమతీ”తి, పాయన్తియా దారకస్స ఖీరన్తరాయో హోతీ”తి, “పురిసన్తరగతాయ రతిఅన్తరాయో హోతీ”తి న గణ్హాతి. **న సంకిత్తీసూతి** సంకిత్తేత్వా కతభత్తేసు. దుబ్భిక్ఖసమయే కిర అచేలకసావకా అచేలకానమత్థాయ తతో తతో తణ్డులాదీని సమాదపేత్వా భత్తం పచన్తి, ఉక్కట్ఠో అచేలకో తతోపి న పటిగ్గణ్హాతి. **న యత్థ సా**తి యత్థ సునఖో “పిణ్డం లభిస్సామీ”తి ఉపట్ఠితో హోతి, తత్థ తస్స అదత్వా ఆహటం న గణ్హాతి. కస్మా? ఏతస్స పిణ్డన్తరాయో హోతీతి. **సణ్డసణ్డచారినీ**తి సమూహసమూహచారినీ . సచే హి అచేలకం దిస్వా “ఇమస్స భిక్ఖం దస్సామా”తి మనుస్సా భత్తగేహం పవిసన్తి, తేసు చ పవిసన్తేసు కళోపిముఖాదీసు నిలీనా మక్ఖికా ఉప్పతిత్వా సణ్డసణ్డా చరన్తి. తతో ఆహటం భిక్ఖం న గణ్హాతి. కస్మా? మం నిస్సాయ మక్ఖికానం గోచరన్తరాయో జాతోతి. **థుసోదక**న్తి సబ్బసస్ససమ్భారేహి కతం సోవీరకం. ఏత్థ చ సురాపానమేవ సావజ్జం, అయం పన సబ్బేసుపి సావజ్జసఞ్ఞీ.

ఏకాగారికోతి యో ఏకస్మింయేవ గేహే భిక్ఖం లభిత్వా నివత్తతి. **ఏకాలోపికో**తి యో ఏకేనేవ ఆలోపేన యాపేతి. **ద్వాగారికా**దీసుపి ఏసేవ నయో. **ఏకిస్సాపి దత్తియా**తి ఏకాయ దత్తియా. దత్తి నామ ఏకా ఖుద్దకపాతి హోతి, యత్థ అగ్గభిక్ఖం పక్ఖిపిత్వా ఠపేన్తి. **ఏకాహిక**న్తి ఏకదివసన్తరికం. **అద్ధమాసిక**న్తి అద్ధమాసన్తరికం. **పరియాయభత్తభోజన**న్తి వారభత్తభోజనం , ఏకాహవారేన ద్వీహవారేన సత్తాహవారేన అద్ధమాసవారేనాతి ఏవం దివసవారేన ఆభతం భత్తభోజనం.

సాకభక్ఖోతిఆదీని వుత్తత్థానేవ. **ఉబ్భట్ఠకో**తి ఉద్ధం ఠితకో. **ఉక్కుటికప్పధానమనుయుత్తో**తి ఉక్కుటికం వీరియం అనుయుత్తో. గచ్ఛన్తోపి ఉక్కుటికోవ హుత్వా ఉప్పతిత్వా ఉప్పతిత్వా గచ్ఛతి. **కణ్టకాపస్సయికో**తి అయకణ్టకే వా పకతికణ్టకే వా భూమియం కోట్టేత్వా తత్థ చమ్మం అత్థరిత్వా ఠానచఙ్కమాదీని కరోతి. **సేయ్య**న్తి సయన్తోపి తత్థేవ సేయ్యం కప్పేతి. **ఫలకసేయ్య**న్తి రుక్ఖఫలకే సేయ్యం. **థణ్డిలసేయ్య**న్తి థణ్డిలే ఉచ్చే భూమిట్ఠానే సేయ్యం. **ఏకపస్సయికో**తి ఏకపస్సేనేవ సయతి. **రజోజల్లధరో**తి సరీరం తేలేన మక్ఖేత్వా రజుట్ఠానట్ఠానే తిట్ఠతి, అథస్స సరీరే రజోజల్లం లగ్గతి, తం ధారేతి. **యథాసన్థతికో**తి లద్ధం ఆసనం అకోపేత్వా యదేవ లభతి, తత్థేవ నిసీదనసీలో. **వేకటికో**తి వికటఖాదనసీలో, వికటన్తి గూథం వుచ్చతి. **అపానకో**తి పటిక్ఖిత్తసీతుదకపానో. సాయం తతియం అస్సాతి **సాయతతియకం**. పాతో మజ్ఝన్హికే సాయన్తి దివసస్స తిక్ఖత్తుం “పాపం పవాహేస్సామీ”తి **ఉదకోరోహనానుయోగం అనుయుత్తో విహరతి**.

తే సల్లే అభిసఙ్ఖరోతీతి తే రాగాదిసత్తసల్లే అభినిబ్బత్తేతి. **అభిసఙ్ఖరోన్తో**తి అభినిబ్బత్తేన్తో. **సల్లాభిసఙ్ఖారవసేనా**తి సల్లాభినిబ్బత్తాపనకారణా. **పురత్థిమం దిసం ధావతీ**తి పురిమం దిసం గచ్ఛతి. **తే సల్లాభిసఙ్ఖారా అప్పహీనా**తి ఏతే రాగాదిసల్లా పయోగా నప్పహీనా. **సల్లాభిసఙ్ఖారానం అప్పహీనత్తా**తి సల్లపయోగానం అప్పహీనభావేన. **గతియా ధావతీ**తి గతియం ధావతి. **గతియా గతి**న్తి గతితో గతిం.

న సీదతీతి న నిముజ్జతి. **న సంసీదతీ**తి న సమన్తతో ముజ్జతి. **న ఓసీదతీ**తి న ఓసక్కతి. **న అవసీదతీ**తి న పచ్చోసక్కతి. **న అవగచ్ఛతీ**తి న హేట్ఠా గచ్ఛతి.

౧౭౫. ఏవం మహానుభావేన సల్లేన ఓతిణ్ణేసు చ సత్తేసు – **తత్థ సిక్ఖానుగీయన్తి, యాని లోకే గధితానీ**తి గాథా. తస్సత్థో – యే **లోకే** పఞ్చ కామగుణా పటిలాభాయ గిజ్ఝన్తీతి కత్వా “గధితానీ”తి వుచ్చన్తి, చిరకాలసేవితత్తా వా “గధితానీ”తి వుచ్చన్తి. **తత్థ** తం నిమిత్తం హత్థిసిక్ఖాదికా అనేకా **సిక్ఖా** కథీయన్తి, ఉగ్గయ్హన్తి వా. పస్సథ యావ సమత్థో వాయం లోకో, యతో పణ్డితో కులపుత్తో **తేసు** వా గధితేసు తాసు వా సిక్ఖాసు అధిముత్తో **న సియా,** అఞ్ఞదత్థు అనిచ్చాదిదస్సనేన **నిబ్బిజ్ఝ సబ్బసో కామే. అత్తనో నిబ్బానమేవ సిక్ఖే**తి.

పటివిజ్ఝిత్వాతి ఞాణేన నిక్ఖమేత్వా వా నిబ్బిజ్ఝిత్వా వా.

౧౭౬. ఇదాని యథా నిబ్బానాయ సిక్ఖితబ్బం, తం దస్సేన్తో **‘‘సచ్చో సియా’’**తిఆదిమాహ. తత్థ **సచ్చో**తి వాచాసచ్చేన ఞాణసచ్చేన మగ్గసచ్చేన చ సమన్నాగతో. **రిత్తపేసుణో**తి పహీనపేసుణో. **వేవిచ్ఛ**న్తి మచ్ఛరియం.

౧౭౭. **నిద్దం తన్దిం సహే థీన**న్తి పచలాయికఞ్చ కాయాలసియఞ్చ చిత్తాలసియఞ్చాతి ఇమే తయో ధమ్మే అభిభవేయ్య. **నిబ్బానమానసో**తి నిబ్బాననిన్నచిత్తో.

కాయస్స అకల్యతాతి ఖన్ధత్తయసఙ్ఖాతస్స నామకాయస్స గిలానభావో. గిలానో హి అకల్లకోతి వుచ్చతి. వినయేపి (పారా॰ ౧౫౧) వుత్తం – “నాహం, భన్తే, అకల్లకో”తి. **అకమ్మఞ్ఞతా**తి కాయగేలఞ్ఞసఙ్ఖాతో అకమ్మఞ్ఞతాకారో. మేఘో వియ ఆకాసం కాయం ఓనయ్హతీతి **ఓనాహో**. సబ్బతో భాగేన ఓనాహో **పరియోనాహో**. అబ్భన్తరే సమోరున్ధతీతి **అన్తోసమోరోధో**. మేధతీతి **మిద్ధం,** అకమ్మఞ్ఞభావేన విహింసతీతి అత్థో. సుపన్తి తేనాతి **సుప్పం**. అక్ఖిదలాదీనం పచలభావం కరోతీతి **పచలాయికా. సుప్పనా సుప్పితత్త**న్తి ఆకారభావనిద్దేసా. **ఓలీయనా**తి ఓలీయనాకారో. దుతియం ఉపసగ్గవసేన వడ్ఢితం. **లీన**న్తి అవిప్ఫారికతాయ పటికుటికం. ఇతరే ద్వే ఆకారభావనిద్దేసా. **థిన**న్తి సప్పిపిణ్డో వియ అవిప్ఫారికతాయ ఘనభావేన ఠితం. **థియనా**తి ఆకారనిద్దేసో. థియితస్స భావో **థియితత్తం,** అవిప్ఫారవసేన థద్ధతాతి అత్థో.

సబ్బసఙ్ఖారధాతుయాతి నిబ్బాననిన్నమానసో సబ్బతేభూమికసఙ్ఖాతధాతుయా. **చిత్తం పటివాపేత్వా**తి చిత్తం నివత్తాపేత్వా. **ఏతం సన్త**న్తి ఏతం నిబ్బానం. కిలేససన్తతాయ **సన్తం**. అతప్పకట్ఠేన **పణీతం.**

న పణ్డితా ఉపధిసుఖస్స హేతూతి దబ్బజాతికా కామసుఖస్స కారణా దానాని న దేన్తి. **కామఞ్చ తే ఉపధిపరిక్ఖయాయా**తి ఏకంసేన తే పణ్డితా కామక్ఖయాయ కామక్ఖేపనత్థం దానాని దేన్తి . **అపునబ్భవాయా**తి నిబ్బానత్థాయ.

ఝానాని భావేన్తీతి పఠమజ్ఝానాదీని వడ్ఢేన్తి. **పునబ్భవాయా**తి పునబ్భవకారణా. **తే** పణ్డితా నిబ్బానం అభిముఖం హుత్వా దానం దదన్తి.

౧౭౮. **సాహసా**తి రత్తస్స రాగచరితాదిభేదా సాహసాకారణా. నిద్దేసో ఉత్తానత్థోయేవ.

౧౭౯. **పురాణం నాభినన్దేయ్యా**తి అతీతం రూపాదిం నాభినన్దేయ్య. **నవే**తి పచ్చుప్పన్నే. **హీయమానే**తి వినస్సమానే. **ఆకాసం న సితో సియా**తి తణ్హానిస్సితో న భవేయ్య. తణ్హా హి రూపాదీనం ఆకాసనతో "ఆకాసో"తి వుచ్చతి.

వేమానేతి అభవమానే. **విగచ్ఛమానే**తి అపగచ్ఛమానే.

"**ఆకాసతీ**"తి "ఆకస్సతీ"తి చ దువిధో పాఠో.

౧౮౦. కిం కారణా ఆకాసం న సితో సియాతి చే? **గేధం బ్రూమీ**తి గాథా. తస్సత్థో – అహఞ్హి ఇమం ఆకాససఙ్ఖాతం తణ్హం రూపాదీసు గిజ్ఝనతో **గేధం బ్రూమి** "గేధో"తి వదామి. కిఞ్చ భియ్యో – అవహననట్ఠేన "**ఓఘో**"తి చ ఆజవనట్ఠేన "**ఆజవ**"న్తి చ "ఇదం మయ్హం, ఇదం మయ్హ"న్తి జప్పకారణతో "**జప్పన**"న్తి చ దుమ్ముఞ్చనట్ఠేన "**ఆరమ్మణ**"న్తి చ కమ్పకరణట్ఠేన "**కమ్పన**"న్తి చ బ్రూమి, ఏసావ లోకస్స పలిబోధట్ఠేన దురతిక్కమనీయట్ఠేన చ "**కామపఙ్కో దురచ్చయో**"తి.

ఆజవన్తి ఆపటిసన్ధితో జవతి ధావతీతి ఆజవం, వట్టమూలతాయ పునబ్భవే పటిసన్ధిదానతణ్హాయేతం అధివచనం. **జప్పన**న్తి పత్థనా, తణ్హాయేతం అధివచనం. **ఆరమ్మణమ్పి వుచ్చతి తణ్హా**తి రూపాదీసు ఆరమ్మణేసు ఉప్పన్నతణ్హా ముచ్చితుం అసక్కుణేయ్యట్ఠేన ఆరమ్మణాతి కథీయతి. **కామపఙ్కో**తి ఓసీదనట్ఠేన కలలం. **కద్దమో**తి సజ్జనట్ఠేన కద్దమో. తాపనట్ఠేన **కిలేసో** . నియ్యాసం వియ లగ్గాపనట్ఠేన **పలిపో**. రున్ధిత్వా ధారణట్ఠేన **పలిరోధో**. ఏవమేతం గేధాదిపరియాయం ఆకాసం అనిస్సితో.

౧౮౧. **సచ్చా అవోక్కమ**న్తి గాథా. తస్సత్థో – పుబ్బే వుత్తా తివిధాపి సచ్చా అవోక్కమం మోనేయ్యపత్తియా **మునీ**తి సఙ్ఖం గతో నిబ్బానథలే **తిట్ఠతి బ్రాహ్మణో, స వే**ఏవరూపో సబ్బాని ఆయతనాని నిస్సజ్జిత్వా "**సన్తో**"తి వుచ్చతి. నిద్దేసే వత్తబ్బం నత్థి.

౧౮౨. కిఞ్చ భియ్యో – **స వే విద్వా**తి గాథా. తత్థ **ఞత్వా ధమ్మ**న్తి అనిచ్చాదినయేన సఙ్ఖతధమ్మం అఞ్ఞాయ. **సమ్మా సో లోకే ఇరియానో**తి అసమ్మా ఇరియనకరానం కిలేసానం పహానా సమ్మా సో లోకే ఇరియమానో.

౧౮౩. ఏవం అపిహేన్తో చ – **యోధ కామే**తి గాథా. తత్థ **సఙ్గ**న్తి సత్తవిధం సఙ్గం యో అచ్చతరి. **నాజ్ఝేతీ**తి న అభిజ్ఝాయతి.

౧౮౪. తస్మా తుమ్హేసుపి యో ఏవరూపో హోతుం ఇచ్ఛతి, తం వదామి – **యం పుబ్బే**తి గాథా. తత్థ **యం పుబ్బే**తి అతీతే సఙ్ఖారే ఆరబ్భ ఉప్పజ్జనధమ్మం కిలేసజాతం అతీతం కమ్మఞ్చ. **పచ్ఛా తే మాహు కిఞ్చన**న్తి అనాగతేపి సఙ్ఖారే ఆరబ్భ ఉప్పజ్జనధమ్మం రాగాదికిఞ్చనం మా అహు. **మజ్ఝే చే నో గహేస్ససీ**తి పచ్చుప్పన్నరూపాదిధమ్మేపి న గహేస్ససి చే. ఏవం ఉపసన్తో చరిస్ససి.

అబీజం కరోహీతి మగ్గఞాణేన న బీజం కరోహి. **రాగకిఞ్చన**న్తి రాగపన్దనం. **దోసకిఞ్చనా**దీసుపి ఏసేవ నయో.

౧౮౭. ఏవం అరహత్తప్పత్తిం దస్సేత్వా ఇదాని అరహతో థుతివసేన ఇతో పరా గాథాయో అభాసి. తత్థ **సబ్బసో**తి గాథాయ **మమాయిత**న్తి మమత్తకరణం. "మమ ఇద"న్తి గహితం వా వత్థు. **అసతా చ న సోచతీ**తి అవిజ్జమానకారణా అసన్తకారణా న సోచతి. **న జీయతీ**తి జానిం నాధిగచ్ఛతి.

అహు వత మేతి మయ్హం అహోసి వత. **తం వత మే నత్థీ**తి యం అతీతే అహోసి, తం మయ్హం ఇదాని న సన్తి. **సియా వత మే**తి యం మయ్హం భవిస్సతి, **తం వతాహం న లభామీ**తి ఇదాని అహం ఏకంసేన న పాపుణామి.

౧౮౬. కిఞ్చ భియ్యో – **యస్స నత్థీ**తి గాథా. తత్థ **కిఞ్చన**న్తి కిఞ్చి రూపాదిధమ్మజాతం.

అభిసఙ్ఖతన్తి కమ్మేన సఙ్ఖరితం. **అభిసఞ్చేతయిత**న్తి చిత్తేన రాసికతం. **అవిజ్జాయ త్వేవా**తి అవిజ్జాయ తు ఏవ. **అసేసవిరాగనిరోధా**తి విరాగసఙ్ఖాతేన మగ్గేన నిరవసేసనిరోధా.

సుఞ్ఞతో లోకం అవేక్ఖస్సూతి అవసవత్తిసల్లక్ఖణవసేన వా తుచ్ఛసఙ్ఖారసమనుపస్సనవసేన వాతి ద్వీహాకారేహి సుఞ్ఞతో లోకం పస్స. **అత్తానుదిట్ఠిం ఊహచ్చా**తి సక్కాయదిట్ఠిం ఉద్ధరిత్వా. **ఏవం మచ్చుతరో సియా**తి ఏవం మరణస్స తరణో భవేయ్య. **ఏవం లోకం అవేక్ఖన్త**న్తి ఏవం ఖన్ధలోకం పస్సన్తం. **మచ్చురాజా న పస్సతీ**తి మరణరాజా న ఓలోకేతి న దక్ఖతి.

నాఞ్ఞం పత్థయతే కిఞ్చీతి అఞ్ఞం అప్పమత్తకమ్పి న పత్థయతి న పిహయతి. **అఞ్ఞత్ర అప్పటిసన్ధియా**తి నిబ్బానం ఠపేత్వా. "అఞ్ఞత్రప్పటిసన్ధియా"తి ఏకపదం కత్వాపి పఠన్తి.

౧౮౭. కిఞ్చ భియ్యో – **అనిట్ఠురీ**తి గాథా. తత్థ **అనిట్ఠురీ**తి అనిస్సుకీ. "అనిట్ఠరీ"తిపి కేచి పఠన్తి. **సబ్బధీ సమో**తి సబ్బత్థ సమో, ఉపేక్ఖకోతి అధిప్పాయో. కిం వుత్తం హోతి? యో సో "నత్థి మే"తి న సోచతి, తమహం అవికమ్పినం పుగ్గలం పుట్ఠో సమానో అనిట్ఠురీ అననుగిద్ధో, అనేజో **సబ్బధీ సమో**తి ఇమం తస్మిం పుగ్గలే చతుబ్బిధం ఆనిసంసం బ్రూమీతి.

నిట్ఠురియోతి ఇస్సుకీ. నిట్ఠురభావో **నిట్ఠురియం,** తం నిస్సాయ ఏత్తకమ్పి నత్థీతి ఖేళపాతన్తి అత్థో. **నిట్ఠురియకమ్మ**న్తి నిట్ఠురియకరణం. గహట్ఠో వా హి గహట్ఠం భిక్ఖు వా భిక్ఖుం నిస్సాయ వసన్తో అప్పమత్తకేనేవ కుజ్ఝిత్వా తం నిస్సాయ ఏత్తకమ్పి నత్థీతి ఖేళం పాతేత్వా పాదేన మద్దన్తో వియ నిట్ఠురియం నామ కరోతి. తస్స తం కమ్మం "నిట్ఠురియకమ్మ"న్తి వుచ్చతి. **ఇస్సా**తి సభావనిద్దేసో . తతో పరా ద్వే ఆకారభావనిద్దేసా. ఇతరత్తయం పరియాయవచనం. లక్ఖణాదితో పనేసా పరసమ్పత్తీనం ఉసూయనలక్ఖణా ఇస్సా; తత్థ చ అనభిరతిరసా; తతో విముఖభావపచ్చుపట్ఠానా; పరసమ్పత్తిపదట్ఠానా.

లాభేపి న ఇఞ్జతీతి పచ్చయలాభే న చలతి. **అలాభేపీ**తి పచ్చయానం అలాభేపి.

౧౮౮. కిఞ్చ భియ్యో – **అనేజస్సా**తి గాథా. తత్థ **నిసఙ్ఖతీ**తి పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారాదీసు యో కోచి సఙ్ఖారో. సో హి యస్మా నిసఙ్ఖరియతి, నిసఙ్ఖరోతి వా, తస్మా "నిసఙ్ఖతీ"తి వుచ్చతి. **వియారమ్భా**తి వివిధా పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారాదికా ఆరమ్భా. **ఖేమం పస్సతి సబ్బధీ**తి సబ్బత్థ అభయమేవ పస్సతి.

ఆరమ్భాతి కమ్మానం పఠమారమ్భా. **వియారమ్భాతి** ఉపరూపరి వివిధఆరమ్భనవసేన వీరియారమ్భా. తీసు భవేసు పటిసన్ధిజనకకమ్మానం ఏతం అధివచనం. తస్మా వియారమ్భా ఆరతో.

౧౮౯. ఏవం పస్సన్తో **న సమేసూతి** గాథా. తత్థ **న వదతేతి** "సదిసోహమస్మీ"తిఆదినా మానవసేన సమేసుపి అత్తానం న వదతి ఓమేసుపి ఉస్సేసుపి. **నాదేతి న నిరస్సతీతి** రూపాదీసు కఞ్చి ధమ్మం న గణ్హాతి న నిస్సజ్జతి. సేసం సబ్బత్థ తత్థ తత్థ వుత్తనయత్తా పాకటమేవ. ఏవం అరహత్తనికూటేనేవ దేసనం నిట్ఠాపేసీతి.

సద్ధమ్మప్పజ్జోతికాయ మహానిద్దేసట్ఠకథాయ

అత్తదణ్డసుత్తనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౬. సారిపుత్తసుత్తనిద్దేసవణ్ణనా

౧౯౦. సోళసమే **న మే దిట్ఠో**తి సారిపుత్తసుత్తనిద్దేసో. తత్థ **ఇతో పుబ్బే**తి ఇతో సఙ్కస్సనగరే ఓతరణతో పుబ్బే. **వగ్గువదో**తి సున్దరవదో. **తుసితా గణిమాగతో**తి తుసితకాయా చవిత్వా మాతుకుచ్ఛిం ఆగతత్తా తుసితా ఆగతో. గణాచరియత్తా **గణీ** . సన్తుట్ఠట్ఠేన వా తుసితసఙ్ఖాతా దేవలోకా గణిం ఆగతో, తుసితానం వా అరహన్తానం గణిం ఆగతోతి.

ఇమినా చక్ఖునాతి ఇమినా అత్తభావపరియాపన్నేన పకతిమంసచక్ఖునా. **ఇమినా అత్తభావేనా**తి ఇమినా పచ్ఛిమేన అత్తభావేన. **తావతింసభవనే**తి తావతింసదేవలోకే. **పారిచ్ఛత్తకమూలే**తి కోవిళారరుక్ఖస్స హేట్ఠా. **పణ్డుకమ్బలసిలాయ**న్తి రత్తకమ్బలసదిసపాసాణపిట్ఠే. **వస్సం వుట్ఠో**తి వుట్ఠవస్సో. **దేవగణపరివుతో**తి దేవసఙ్ఘేన పరివారితో. **ఓతిణ్ణో**తి అవతిణ్ణో. **ఇమం దస్సనం పుబ్బే**తి అఞ్ఞత్ర ఇమమ్హా దస్సనా పుబ్బే. **న దిట్ఠో**తి అఞ్ఞదా న దిట్ఠపుబ్బో.

ఖత్తియస్స వాతి ఖత్తియస్స వదన్తస్స న సుతో. **బ్రాహ్మణా**దీసుపి ఏసేవ నయో.

మధురవదోతిఆదీసు బ్యఞ్జనసమ్పన్నం మధురం వదతీతి **మధురవదో**. పేమజనకం పేమారహం వదతీతి **పేమనీయవదో**. హదయఙ్గమచిత్తే ఠపనయోగ్యం వదతీతి **హదయఙ్గమవదో**. కరవీకసకుణసద్దో వియ మధురఘోసో అస్సాతి **కరవీకరుతమఞ్జుఘోసో. విస్సట్ఠో చా**తి అపలిబుద్ధో తత్థ తత్థ అపక్ఖలనో. **విఞ్ఞేయ్యో చా**తి సువిజానేయ్యో చ. **మఞ్జు చా**తి మధురో చ. **సవనీయో చా**తి కణ్ణసుఖో చ. **బిన్దు చా**తి ఘనో చ. **అవిసారీ చా**తి న పత్థటో చ. **గమ్భీరో చా**తి న ఉత్తానో చ. **నిన్నాది చా**తి ఘోసవన్తో చ. **అస్సా**తి అస్స సత్థునో. **బహిద్ధా పరిసాయా**తి పరిసతో బహి. **న నిచ్ఛరతీ**తి న నిక్ఖమతి. కింకారణా? ఏవరూపో మధురసద్దో నిక్కారణా మా వినస్సతూతి. **బ్రహ్మస్సరో**తి అఞ్ఞే ఛిన్నస్సరాపి భిన్నస్సరాపి కాకస్సరాపి హోన్తి, అయం పన మహాబ్రహ్మునో సరసదిసేన సరేన సమన్నాగతో. మహాబ్రహ్మునో హి పిత్తసేమ్హేహి అపలిబుద్ధత్తా సరో విసుద్ధో హోతి, భగవతాపి కతకమ్మం వత్థుం సోధేతి, వత్థునో సుద్ధత్తా నాభితో పట్ఠాయ సముట్ఠహన్తో సరో విసుద్ధో అట్ఠఙ్గసమన్నాగతావ సముట్ఠాతి. కరవీకో వియ భణతీతి **కరవీకభాణీ,** మత్తకరవీకరుతమఞ్జుఘోసోతి అత్థో.

తారేతీతి అఖేమన్తట్ఠానం అతిక్కామేతి. **ఉత్తారేతీ**తి ఖేమన్తభూమిం ఉపనేన్తో తారేతి. **నిత్తారేతీ**తి అఖేమన్తట్ఠానతో నిక్ఖామేన్తో తారేతి . **పతారేతీ**తి పరిగ్గహేత్వా తారేతి, హత్థేన పరిగ్గహేత్వా వియ తారేతీతి అత్థో. సబ్బమ్పేతం తారణుత్తారణాదిఖేమన్తట్ఠానే ఠపనమేవాతి ఆహ – ''**ఖేమన్తభూమిం సమ్పాపేతీ**''తి. **సత్తే**తి వేనేయ్యసత్తే. మహాగహనతాయ మహానత్థతాయ దున్నిత్తరియతాయ చ జాతియేవ కన్తారో జాతికన్తారో, తం **జాతికన్తారం.**

గణస్స సుస్సూసతీతి గణో అస్స వచనం సుస్సూసతి సుణాతి ఉపలక్ఖేతి. **సోతం ఓదహతీ**తి సోతుకామతాయ సోతం అవదహతి పతిట్ఠాపేతి. **అఞ్ఞా చిత్తం ఉపట్ఠపేతీ**తి ఞాతుకామం చిత్తం పణిదహతి. **గణం అకుసలా వుట్ఠాపేత్వా**తి జనసమూహం అకోసల్లసమ్భూతా అకుసలా ఉట్ఠాపేత్వా. **కుసలే పతిట్ఠాపేతీ**తి కోసల్లసమ్భూతే కుసలే ఠపేతి. **సఙ్ఘీ**తి రాసివసేన సఙ్ఘో అస్స అత్థీతి సఙ్ఘీ. పరిసవసేన గణో అస్స అత్థీతి **గణీ**. గణస్స ఆచరియోతి **గణాచరియో**.

౧౯౧. దుతియగాథాయ **సదేవకస్స లోకస్స, యథా దిస్సతీ**తి సదేవకస్స లోకస్స వియ మనుస్సానమ్పి దిస్సతి. యథా వా దిస్సతీతి తచ్ఛతో అవిపరీతతో దిస్సతి. **చక్ఖుమా**తి ఉత్తమచక్ఖుమా. **ఏకో**తి పబ్బజ్జాసఙ్ఖాతాదీహి ఏకో. **రతి**న్తి

నేక్ఖమ్మరతిఆదిం.

పతిరూపకోతి సువణ్ణపతిరూపకో కుణ్డలో. **మత్తికాకుణ్డలోవాతి** మత్తికాయ కతకుణ్డలో వియ. **లోహడ్ఢమాసోవ సువణ్ణఛన్నోతి** సువణ్ణేన పటిచ్ఛన్నో లోహమాసకో వియ. **పరివారఛన్నాతి** పరివారేన ఛాదితా. **అన్తో అసుద్ధాతి** అబ్భన్తరతో రాగాదీహి అపరిసుద్ధా. **బహి సోభమానాతి** చీవరాదీహి బాహిరతో సున్దరా.

అకప్పితఇరియాపథా చాతి అసజ్జితఇరియాపథా. **పణిధిసమ్పన్నాతి** పరిపుణ్ణపత్థనా.

విసుద్ధసద్దోతి పరిసుద్ధకిత్తిసద్దో, యథాభూతథుతిఘోసోతి అత్థో. **గతకిత్తిసద్దసిలోకోతి** కిత్తిసద్దఞ్చ సిలోకఞ్చ గహేత్వా చరణసీలో. కత్థ విసుద్ధసద్దోతి చే? **''నాగభవనే చ సుపణ్ణభవనే చా''**తిఆదినా నయేన విత్థారేత్వా వుత్తట్ఠానే. **తతో చ భియ్యోతి** తతో వుత్తప్పకారతో చ వేనేయ్యవసేన అతిరేకతరోపి దిస్సతి.

సబ్బం రాగతమన్తి సకలం రాగన్ధకారం. **దోసతమాదీసుపి** ఏసేవ నయో. **అన్ధకరణన్తి** పఞ్ఞాలోకనివారణకరణం. **అచక్ఖుకరణన్తి** పఞ్ఞాచక్ఖునో అకరణం. **అఞ్ఞాణకరణన్తి** ఞాణేన అజాననకరణం. **పఞ్ఞానిరోధికన్తి** పఞ్ఞానయననాసకం. **విఘాతపక్ఖికన్తి** పీళాకోట్ఠాసికం. **అనిబ్బానసంవత్తనికన్తి** అపచ్చయఅమతనిబ్బానత్థాయ న సంవత్తనికం.

సబ్బం తం తేన బోధిఞాణేన బుజ్ఝీతి తం సకలం తేన చతుమగ్గఞాణవసేన బుజ్ఝి. పఠమమగ్గవసేన జాని **అనుబుజ్ఝి**. దుతియమగ్గవసేన పున అఞ్ఞాసి **పటివిజ్ఝి**. తతియమగ్గవసేన పటివేధం పాపుణి **సమ్బుజ్ఝి**. చతుత్థమగ్గవసేన నిస్సేసపటివేధేన **సమ్మాబుజ్ఝి. అధిగచ్ఛి ఫస్సేసి సచ్ఛాకాసీతి** ఏతం తయం ఫలవసేన యోజేతబ్బం. పఠమదుతియవసేన పటిలభి. తతియవసేన ఞాణఫస్సేన ఫుసి. చతుత్థవసేన పచ్చక్ఖం అకాసి. అథ వా ఏకేకఫలస్స తయోపి లబ్భన్తి ఏవ.

నేక్ఖమ్మరతిన్తి పబ్బజ్జాదీని నిస్సాయ ఉప్పన్నరతిం. **వివేకరతిన్తి** కాయవివేకాదిమ్హి ఉప్పన్నరతిం. **ఉపసమరతిన్తి** కిలేసవూపసమే రతిం. **సమ్బోధిరతిన్తి** మగ్గం పచ్చవేక్ఖన్తస్స ఉప్పన్నరతిం.

౧౯౨. తతియగాథాయ **బహూనమిధ బద్ధానన్తి** ఇధ బహూనం ఖత్తియాదీనం సిస్సానం. సిస్సా హి ఆచరియపటిబద్ధవుత్తిత్తా ''బద్ధా''తి వుచ్చన్తి. **అత్థి పఞ్హేన ఆగమన్తి** అత్థికో పఞ్హేన ఆగతోమ్హి , అత్థికానం వా పఞ్హేన ఆగమనం, పఞ్హేన అత్థి ఆగమనం వాతి.

బుద్ధోతి పదస్స అభావేపి **తం బుద్ధన్తి** పదే యో సో బుద్ధో, తం నిద్దిసితుకామేన **''బుద్ధో''**తి వుత్తం. **సయమ్భూతి** ఉపదేసం వినా సయమేవ భూతో. **అనాచరియకోతి** సయమ్భూపదస్స అత్థవివరణం. యో హి ఆచరియం వినా సచ్చాని పటివిజ్ఝతి, సో సయమ్భూ నామ హోతీతి. **పుబ్బే అననుస్సుతేసూతిఆది** అనాచరియకభావస్స అత్థప్పకాసనం. **అననుస్సుతేసూతి** ఆచరియతో అననుస్సుతేసు. **సామన్తి** సయమేవ. **అభిసమ్బుజ్ఝీతి** భుసం సమ్మా పటివిజ్ఝి. **తత్థ చ సబ్బఞ్ఞుతం పాపుణీతి** తేసు చ సచ్చేసు సబ్బఞ్ఞుభావం పాపుణి. యథా సచ్చాని పటివిజ్ఝన్తా సబ్బఞ్ఞునో హోన్తి , తథా సచ్చానం పటివిద్ధత్తా ఏవం వుత్తం. ''సబ్బఞ్ఞుతం పత్తో''తిపి పాఠో. **బలేసు చ వసీభావన్తి** దససు చ తథాగతబలేసు ఇస్సరభావం పాపుణి. యో సో ఏవం భూతో, సో బుద్ధోతి వుత్తం హోతి. తత్థ సబ్బధమ్మేసు

అప్పటిహతఞాణనిమిత్తానుత్తరవిమోక్ఖాధిగమపరిభావితఖన్ధసన్తానం ఉపాదాయ పణ్ణత్తికో, సబ్బఞ్ఞుతపదట్ఠానం వా సచ్చాభిసమ్బోధిముపాదాయ పణ్ణత్తికో సత్తవిసేసో బుద్ధో. ఏత్తావతా అత్థతో బుద్ధవిభావనా కతా హోతి.

ఇదాని బ్యఞ్జనతో విభావేన్తో "**బుద్ధోతి కేనట్ఠేన బుద్ధో**"తిఆదిమాహ. తత్థ యథా లోకే అవగన్తా "అవగతో"తి వుచ్చతి, ఏవం **బుజ్ఝితా సచ్చానీతి బుద్ధో**. యథా పణ్ణసోసా వాతా "పణ్ణసుసా"తి వుచ్చన్తి, ఏవం **బోధేతా పజాయాతి బుద్ధో**. **సబ్బఞ్ఞుతాయ బుద్ధో**తి సబ్బధమ్మబుజ్ఝనసమత్థాయ బుద్ధియా బుద్ధోతి వుత్తం హోతి. **సబ్బదస్సావితాయ బుద్ధో**తి సబ్బధమ్మానం ఞాణచక్ఖునా దిట్ఠత్తా బుద్ధోతి వుత్తం హోతి. **అనఞ్ఞనేయ్యతాయ బుద్ధో**తి అఞ్ఞేన అబోధనీయతో సయమేవ బుద్ధత్తా బుద్ధోతి వుత్తం హోతి. **విసవితాయ బుద్ధో**తి నానాగుణవికసనతో పదుమమివ వికసనట్ఠేన బుద్ధోతి వుత్తం హోతి. **ఖీణాసవసఙ్ఖాతేన బుద్ధో**తిఆదీహి ఛహి పరియాయేహి చిత్తసఙ్కోచకరధమ్మప్పహానేన నిద్దాయ విబుద్ధో పురిసో వియ సబ్బకిలేసనిద్దాయ విబుద్ధత్తా బుద్ధోతి వుత్తం హోతి. సఙ్ఖా సఙ్ఖాతన్తి అత్థతో ఏకత్తా **సఙ్ఖాతేనా**తి వచనస్స కోట్ఠాసేనాతి అత్థో. తణ్హాలేపదిట్ఠిలేపాభావేన నిరుపలేపసఙ్ఖాతేన సవాసనానం సబ్బకిలేసానం పహీనత్తా ఏకన్తవచనేన విసేసేత్వా వుత్తం. **ఏకన్తనిక్కిలేసో**తి రాగదోసమోహావసేసేహి సబ్బకిలేసేహి నిక్కిలేసో.

ఏకాయనమగ్గం గతోతి బుద్ధోతి గమనత్థానం ధాతూనం బుజ్ఝనత్థత్తా బుజ్ఝనత్థాపి ధాతుయో గమనత్థా హోన్తేవ, తస్మా ఏకాయనమగ్గం గతత్తా బుద్ధోతి వుత్తం హోతి. ఏకాయనమగ్గో చేత్థ –

> "మగ్గో పన్థో పథో పజ్జో, అఞ్జసం వటుమాయనం;
>
> నావా ఉత్తరసేతూ చ, కుల్లో చ భిసి సఙ్కమో"తి. (చూళని॰ పారాయనత్థుతిగాథానిద్దేస ౧౦౧) –

మగ్గస్స బహూసు నామేసు అయననామేన వుత్తమగ్గనామేన వుత్తో. తస్మా ఏకమగ్గభూతో మగ్గో, న ద్వేధాపథభూతోతి అత్థో. అథ వా ఏకేన అయితబ్బో మగ్గోతి ఏకాయనమగ్గో. ఏకేనాతి గణసఙ్గణికం పహాయ పవివిత్తేన. అయితబ్బోతి పటిపజ్జితబ్బో, అయన్తి వా ఏతేనాతి అయనో, సంసారతో నిబ్బానం గచ్ఛన్తీతి అత్థో. ఏకేసం అయనోతి ఏకాయనో. **ఏకేస**న్తి సేట్ఠానం. సబ్బసత్తసేట్ఠా చ సమ్మాసమ్బుద్ధా, తస్మా ఏకేసం మగ్గభూతో సమ్మాసమ్బుద్ధానం అయనభూతో మగ్గోతి వుత్తం హోతి. అయతీతి వా అయనో, గచ్ఛతి పవత్తతీతి అత్థో. ఏకస్మిం అయనో మగ్గోతి ఏకాయనమగ్గో. ఏకస్మింయేవ బుద్ధసాసనే పవత్తమానో మగ్గో, న అఞ్ఞత్థాతి వుత్తం హోతి. అపి చ ఏకం అయతీతి ఏకాయనో. పుబ్బభాగే నానాముఖభావనానయప్పవత్తోపి అపరభాగే ఏకం నిబ్బానమేవ గచ్ఛతీతి వుత్తం హోతి, తస్మా **ఏకాయనమగ్గో**తి ఏకనిబ్బానగమనమగ్గోతి అత్థో.

ఏకో అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం అభిసమ్బుద్ధోతి న పరేహి బుద్ధత్తా బుద్ధో, కిన్తు సయమేవ అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం అభిసమ్బుద్ధత్తా బుద్ధోతి వుత్తం హోతి. **అబుద్ధివిహతత్తా బుద్ధిపటిలాభత్తా బుద్ధో**తి బుద్ధి బుద్ధం బోధోతి పరియాయవచనమేతం. తత్థ యథా "నీలరత్తగుణయోగా నీలో పటో, రత్తో పటో"తి వుచ్చతి, ఏవం బుద్ధగుణయోగా "బుద్ధో"తి ఞాపేతుం వుత్తం.

తతో పరం **బుద్ధోతి నేతం నామ**న్తిఆది "అత్థమనుగతా అయం పఞ్ఞత్తీ"తి ఞాపనత్థం వుత్తం. తత్థ **మిత్తా** సహాయా. **అమచ్చా** భచ్చా. **ఞాతీ** పితుపక్ఖికా. **సాలోహితా** మాతుపక్ఖికా. **సమణా** పబ్బజ్జుపగతా. **బ్రాహ్మణా** భోవాదినో,

సమితపాపబాహితపాపా వా. **దేవతా** సక్కాదయో బ్రహ్మానో చ. **విమోక్ఖన్తికన్తి** విమోక్ఖో అరహత్తమగ్గో, విమోక్ఖస్స అన్తో అరహత్తఫలం, తస్మిం విమోక్ఖన్తే భవం విమోక్ఖన్తికం నామం. సబ్బఞ్ఞుభావో హి అరహత్తమగ్గేన సిజ్ఝతి, అరహత్తఫలోదయే సిద్ధం హోతి. తస్మా సబ్బఞ్ఞుభావో విమోక్ఖన్తే భవో హోతి. తం నేమిత్తికమ్పి నామం విమోక్ఖన్తే భవం నామ హోతి. తేన వుత్తం – "విమోక్ఖన్తికమేతం బుద్ధానం భగవన్తాన"న్తి. **బోధియా మూలే సహ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్స పటిలాభాతి** మహాబోధిరుక్ఖమూలే యథావుత్తక్ఖణే సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్స పటిలాభేన సహ. **సచ్ఛికా పఞ్ఞత్తీ**తి అరహత్తఫలసచ్ఛికిరియాయ సబ్బధమ్మసచ్ఛికిరియాయ వా జాతా పఞ్ఞత్తి. **యదిదం బుద్ధో**తి పఞ్ఞత్తి. అయం బ్యఞ్జనతో బుద్ధవిభావనా. ఇతో పరం **వహస్సేతం భారన్తి** పరియోసానం తత్థ తత్థ వుత్తనయత్తా యథాపాళిమేవ నియ్యాతి.

౧౯౩. చతుత్థగాథాయ **విజిగుచ్ఛతోతి** జాతిఆదీహి అట్టీయతో. **రిత్తమాసనన్తి** వివిత్తం మఞ్చపీఠం. **పబ్బతానం గుహాసు వాతి** పబ్బతగుహాసు వా రిత్తమాసనం భజతోతి సమ్బన్ధితబ్బం.

జాతియా విజిగుచ్ఛతోతి జాతిం విజిగుచ్ఛతో. **జరాయ. బ్యాధినాతిఆదీసుపి** ఏసేవ నయో. **భజతో**తి ఏవమాదీసు **భజతో**తి భజన్తస్స. **సేవతో**తి సేవన్తస్స. **నిసేవతో**తి సమ్మా సేవన్తస్స . **సంసేవతో**తి పునప్పునం సేవన్తస్స. **పటిసేవతో**తి ఉపగన్త్వా సేవన్తస్స. **పబ్బతపబ్భారా**తి పబ్బతకుచ్ఛియో.

౧౯౪. పఞ్చమగాథాయ **ఉచ్చావచేసూతి** హీనపణీతేసు. **సయనేసూతి** విహారాదీసు సేనాసనేసు. **కీవన్తో తత్థ భేరవాతి** కిత్తకా తత్థ భయకారణా. "కువన్తో"తిపి పాఠో, కూజన్తోతి చస్స అత్థో.

కువన్తోతి సద్దాయన్తో. **కూజన్తో**తి అబ్యత్తసద్దం కరోన్తో. **నదన్తో**తి ఉక్కుట్ఠిం కరోన్తో. **సద్దం కరోన్తో**తి వాచం భాసన్తో. **కతీ**తి పుచ్ఛా. **కిత్తకా**తి పమాణపుచ్ఛా. **కీవతకా**తి పరిచ్ఛేదపుచ్ఛా. **కీవబహుకా**తి పమాణపరిచ్ఛేదపుచ్ఛా. **తే భేరవా**తి ఏతే భయజననుపద్దవా భయారమ్మణా. **కీవబహుకా**తి పుచ్ఛితే ఆరమ్మణే దస్సేతుం "**సీహా బ్యగ్ఘా దీపీ**"తిఆదీహి విస్సజ్జేతి.

౧౯౫. ఛట్ఠగాథాయ **కతి పరిస్సయా**తి కిత్తకా ఉపద్దవా. **అగతం దిసన్తి** నిబ్బానం. తఞ్హి అగతపుబ్బత్తా అగతం, నిద్దిసితబ్బతో దిసా చాతి. తేన వుత్తం – "అగతం దిస"న్తి. అమతం దిస"న్తిపి పాఠో. **అభిసమ్భవే**తి అభిసమ్భవేయ్య. **పన్తమ్హీ**తి పరియన్తే.

అగతపుబ్బా సా దిసాతి యా దిసా సుపినన్తేనపి న గతపుబ్బా. **న సా దిసా గతపుబ్బా**తి ఏసా దిసా వుత్తనయేన న గతపుబ్బా. **ఇమినా దీఘేన అద్ధునా**తి అనేన దీఘకాలేన.

సమతిత్తికన్తి అన్తోముఖవట్టిలేఖం పాపేత్వా సమభరితం. **అనవసేకన్తి** అనవసిఞ్చనకం అపరిసిఞ్చనకం కత్వా. **తేలపత్తన్తి** పక్ఖిత్తతేలం తేలపత్తం. **పరిహరేయ్యా**తి హరేయ్య ఆదాయ గచ్ఛేయ్య. **ఏవం సచిత్తమనురక్ఖే**తి తం తేలభరితం పత్తం వియ అత్తనో చిత్తం కాయగతాయ సతియా గోచరే చేవ సమ్పయుత్తసతియా చాతి ఉభిన్నం అన్తరే పక్ఖిపిత్వా యథా ముహుత్తమ్పి బహిద్ధా గోచరే న విక్ఖిపతి, తథా పణ్డితో యోగావచరో రక్ఖేయ్య గోపయేయ్య. కింకారణా? ఏతస్స హి –

> "దున్నిగ్గహస్స లహునో, యత్థకామనిపాతినో;
>
> చిత్తస్స దమథో సాధు, చిత్తం దన్తం సుఖావహం". (ధ. ప. ౩౫);

తస్మా –

“సుదుద్దసం సునిపుణం, యత్థకామనిపాతినం;

చిత్తం రక్ఖేథ మేధావీ, చిత్తం గుత్తం సుఖావహం”. (ధ॰ ప॰ ౩౬);

ఇదఞ్చి –

“దూరఙ్గమం ఏకచరం, అసరీరం గుహాసయం;

యే చిత్తం సంయమేస్సన్తి, మోక్ఖన్తి మారబన్ధనా”. (ధ॰ ప॰ ౩౭);

ఇతరస్స పన –

“అనవట్ఠితచిత్తస్స , సద్ధమ్మం అవిజానతో;

పరిప్లవపసాదస్స, పఞ్ఞా న పరిపూరతి”. (ధ॰ ప॰ ౩౮);

థిరకమ్మట్ఠానసహాయస్స పన –

“అనవస్సుతచిత్తస్స, అనన్వాహతచేతసో;

పుఞ్ఞపాపపహీనస్స, నత్థి జాగరతో భయం”. (ధ॰ ప॰ ౩౯);

తస్మా ఏతం –

“ఫన్దనం చపలం చిత్తం, దూరక్ఖం దున్నివారయం;

ఉజుం కరోతి మేధావీ, ఉసుకారోవ తేజనం”. (ధ॰ ప॰ ౩౩);

ఏవం ఉజుం కరోన్తో సచిత్తమనురక్ఖే.

పత్థయానో దిసం అగతపుబ్బన్తి ఇమస్మిం కాయగతాసతికమ్మట్ఠానే కమ్మం ఆరభిత్వా అనమతగ్గే సంసారే అగతపుబ్బం దిసం పత్థేన్తో వుత్తనయేన సకం చిత్తం రక్ఖేయ్యాతి అత్థో. కా పనేసా దిసా నామ –

“మాతాపితా దిసా పుబ్బా, ఆచరియా దక్ఖిణా దిసా;

పుత్తదారా దిసా పచ్ఛా, మిత్తామచ్చా చ ఉత్తరా.

“దాసకమ్మకరా హేట్ఠా, ఉద్ధం సమణబ్రాహ్మణా;

ఏతా దిసా నమస్సేయ్య, అలమత్తో కులే గిహీ”తి. (దీ॰ ని॰ ౩.౨౭౩) –

ఏత్థ తావ మాతాపితాదయో “దిసా”తి వుత్తా.

“దిసా చతస్సో విదిసా చతస్సో, ఉద్ధం అధో దస దిసా ఇమాయో;

కతమం దిసం తిట్ఠతి నాగరాజా, యమద్దసా సుపినే ఛబ్బిసాణ”న్తి. (జా॰ ౧.౧౬.౧౦౪) –

ఏత్థ పురత్థిమాదిభేదా దిసావ “దిసా”తి వుత్తా.

“అగారినో అన్నదపానవత్థదా, అవ్హాయికా తమ్పి దిసం వదన్తి;

ఏసా దిసా పరమా సేతకేతు, యం పత్వా దుక్ఖీ సుఖినో భవన్తీ”తి . (జా॰ ౧.౬.౯) –

ఏత్థ నిబ్బానం “దిస”న్తి వుత్తం. ఇధాపి తదేవ అధిప్పేతం. తణ్హక్ఖయం విరాగన్తిఆదీహి దిస్సతి అపదిస్సతి తస్మా “దిసా”తి వుచ్చతి. అనమతగ్గే పన సంసారే కేనచి బాలపుథుజ్జనేన సుపినేనపి అగతపుబ్బతాయ “అగతపుబ్బా దిసా నామా”తి వుచ్చతి. తం పత్థయన్తేన కాయగతాసతియా యోగో కరణీయోతి. **వజతో**తిఆదీసు ఏత్థ మగ్గుప్పాదతో సమీపం వజతో. ఠితిక్ఖణే **గచ్ఛతో**. ఫలోదయతో **అతిక్కమతో**.

అన్తేతి అన్తమ్పి ఠితే. **పన్తే**తి వనగహనగమ్భీరే ఠితే. **పరియన్తే**తి దూరభావేన పరియన్తే ఠితే. **సేలన్తే**తి పబ్బతానం అన్తే. **వనన్తే**తి వనఘటానం అన్తే. **నదన్తే**తి నదీనం అన్తే. **ఉదకన్తే**తి ఉదకానం పరియన్తే. **యత్థ న కసీయతి న వపీయతీ**తి యస్మిం కసనఞ్చ వపనఞ్చ న కరీయతి. **జనన్తం అతిక్కమిత్వా** ఠితే. **మనుస్సానం అనుపచారే**తి కసనవపనవసేన మనుస్సేహి అనుపచరితబ్బే సేనాసనే.

౧౯౬. సత్తమగాథాయ **క్యాస్స బ్యప్పథయో అస్సూ**తి కిదిసాని తస్స వచనాని అస్సు.

ముసావాదం పహాయాతి ఏత్థ ముసాతి విసంవాదనపురేక్ఖారస్స అత్థభఞ్జనకో వచీపయోగో కాయపయోగో వా. విసంవాదనాధిప్పాయేన పనస్స పరవిసంవాదకకాయవచీపయోగసముట్ఠాపికా చేతనా **ముసావాదో**. అపరో నయో – **ముసా**తి అభూతం అతచ్ఛం వత్థు, **వాదో**తి తస్స భూతతో తచ్ఛతో విఞ్ఞాపనం. లక్ఖణతో పన అతథం వత్థుం తథతో పరం విఞ్ఞాపేతుకామస్స తథావిఞ్ఞత్తిసముట్ఠాపికా చేతనా **ముసావాదో**. సో యమత్థం భఞ్జతి, తస్స అప్పతాయ అప్పసావజ్జో, మహన్తతాయ మహాసావజ్జో. అపి చ గహట్ఠానం అత్తనో సన్తకం అదాతుకామతాయ “నత్థీ”తిఆదినయప్పవత్తో అప్పసావజ్జో, సక్ఖినా హుత్వా అత్థభఞ్జనత్థం వుత్తో మహాసావజ్జో. పబ్బజితానం అప్పకమ్పి తేలం వా సప్పిం వా లభిత్వా హసాధిప్పాయేన “అజ్జ గామే తేలం నదీ మఞ్ఞే సన్దతీ”తి పూరణకథానయేన పవత్తో అప్పసావజ్జో, అదిట్ఠంయేవ పన దిట్ఠన్తిఆదినా నయేన వదన్తానం మహాసావజ్జో.

తస్స చత్తారో సమ్భారా హోన్తి – అతథం వత్థు విసంవాదనచిత్తం తజ్జో వాయామో పరస్స తదత్థవిజాననన్తి. ఏకో పయోగో సాహత్థికోవ. సో చ కాయేన వా కాయపటిబద్ధేన వా వాచాయ వా పరవిసంవాదకకిరియాకరణే దట్ఠబ్బో. తాయ చే కిరియాయ పరో తమత్థం జానాతి, అయం కిరియసముట్ఠాపికా చేతనాక్ఖణేయేవ ముసావాదకమ్మునా బజ్ఝతి.

సచ్చం వదతీతి **సచ్చవాదీ**. సచ్చేన సచ్చం సన్దహతి ఘటేతీతి **సచ్చసన్ధో,** న అన్తరన్తరా ముసా వదతీతి అత్థో. యో హి పురిసో కదాచి ముసా వదతి, కదాచి సచ్చం, తస్స ముసావాదేన అన్తరికతాయ సచ్చం సచ్చేన న ఘటియతి, తస్మా న సో సచ్చసన్ధో. అయం పన న తాదిసో, జీవితహేతుపి ముసా అవత్వా సచ్చేన సచ్చం సన్దహతియేవాతి సచ్చసన్ధో.

థేతోతి థిరో, థిరకథోతి అత్థో. ఏకో పుగ్గలో హలిద్దిరాగో వియ థుసరాసిమ్హి నిఖాతఖాణు వియ అస్సపిట్ఠే ఠపితకుమ్భణ్డమివ చ న థిరకథో హోతి. ఏకో పాసాణలేఖా వియ ఇన్దఖీలో వియ చ థిరకథో హోతి, అసినా సీసం ఛిన్దన్తేపి ద్వేకథా న కథేతి. అయం వుచ్చతి థేతో.

పచ్చయికోతి పత్తియాయితబ్బో, సద్ధాయితబ్బకోతి అత్థో. ఏకచ్చో హి పుగ్గలో న పచ్చయికో హోతి, “ఇదం కేన వుత్తం, అసుకేనా”తి వుత్తే “మా తస్స వచనం సద్దహథా”తి వత్తబ్బతం ఆపజ్జతి. ఏకో పచ్చయికో హోతి, “ఇదం కేన వుత్తం, అసుకేనా”తి వుత్తే “యది తేన వుత్తం, ఇదమేవ పమాణం, ఇదాని ఉపపరిక్ఖితబ్బం నత్థి, ఏవమేవ ఇద”న్తి వత్తబ్బతం ఆపజ్జతి, అయం వుచ్చతి పచ్చయికో. **అవిసంవాదకో లోకస్సాతి** తాయ సచ్చవాదితాయ లోకం న విసంవాదేతీతి అత్థో.

పిసుణం వాచం పహాయాతిఆదీసు యాయ వాచాయ యస్స తం వాచం భాసతి, తస్స హదయే అత్తనో పియభావం పరస్స చ సుఞ్ఞభావం కరోతి, సా పిసుణవాచా. యాయ పన అత్తానమ్పి పరమ్పి ఫరుసం కరోతి, యా వాచా సయమ్పి ఫరుసా, నేవ కణ్ణసుఖా న హదయఙ్గమా, అయం **ఫరుసవాచా**. యేన సమ్ఫం పలపతి నిరత్థకం, సో **సమ్ఫప్పలాపో**. తేసం మూలభూతాపి చేతనా పిసుణవాచాదినామమేవ లభతి, సా ఏవ ఇధ అధిప్పేతాతి.

తత్థ సంకిలిట్ఠచిత్తస్స పరేసం వా భేదాయ అత్తనో పియకమ్యతాయ వా కాయవచీపయోగసముట్ఠాపికా చేతనా **పిసుణవాచా**. సా యస్స భేదం కరోతి, తస్స అప్పగుణతాయ అప్పసావజ్జా, మహాగుణతాయ మహాసావజ్జా.

తస్సా చత్తారో సమ్భారా హోన్తి – భిన్దితబ్బో పరో, “ఇతి ఇమే నానా భవిస్సన్తి వినా భవిస్సన్తీ”తి భేదపురేక్ఖారతా వా, “ఇతి అహం పియో భవిస్సామి విస్సాసికో”తి పియకమ్యతా వా, తజ్జో వాయామో, తస్స తదత్థవిజాననన్తి.

ఇమేసం భేదాయాతి యేసం ఇతోతి వుత్తానం సన్తికే సుతం, తేసం భేదాయ. **భిన్నానం వా సన్ధాతాతి** ద్విన్నం మిత్తానం వా సమానుపజ్ఝాయకాదీనం వా కేనచిదేవ కారణేన భిన్నానం ఏకమేకం ఉపసఙ్కమిత్వా “తుమ్హాకం ఈదిసే కులే జాతానం ఏవం బహుస్సుతానం ఇదం న యుత్త”న్తిఆదీని వత్వా సన్ధానం కత్తా. **అనుప్పదాతాతి** సన్ధానానుప్పదాతా, ద్వే జనే సమగ్గే దిస్వా “తుమ్హాకం ఏవరూపే కులే జాతానం ఏవరూపేహి గుణేహి సమన్నాగతానం అనుచ్ఛవికమేత”న్తిఆదీని వత్వా దళ్హీకమ్మం కత్తాతి అత్థో.

సమగ్గో ఆరామో అస్సాతి **సమగ్గారామో,** యత్థ సమగ్గా నత్థి, తత్థ వసితుమ్పి న ఇచ్ఛతీతి అత్థో. “సమగ్గరామో”తిపి పాళి, అయమేవత్థో. **సమగ్గరతోతి** సమగ్గేసు రతో, తే పహాయ అఞ్ఞత్ర గన్తుమ్పి న ఇచ్ఛతీతి అత్థో. సమగ్గే దిస్వాపి సుత్వాపి నన్దతీతి **సమగ్గనన్దీ** . **సమగ్గకరణిం వాచం భాసితాతి** యా వాచా సత్తే సమగ్గేయేవ కరోతి, తం సామగ్గిగుణపరిదీపకమేవ వాచం భాసతి, న ఇతరన్తి.

పరస్స మమ్మచ్ఛేదకకాయవచీపయోగసముట్ఠాపికా ఏకన్తఫరుసచేతనా **ఫరుసవాచా**. మమ్మచ్ఛేదకోపి పయోగో చిత్తసణ్హతాయ ఫరుసవాచా న హోతి. మాతాపితరో హి కదాచి పుత్తకే ఏవమ్పి వదన్తి “చోరా వో ఖణ్డాఖణ్డికం కరోన్తూ”తి, ఉప్పలపత్తమ్పి చ నేసం ఉపరి పతన్తం న ఇచ్ఛన్తి. ఆచరియుపజ్ఝాయా చ కదాచి నిస్సితకే ఏవం వదన్తి “కిం ఇమే అహిరికా అనోత్తప్పినో చరన్తి, నిద్ధమథ నే”తి. అథ చ నేసం ఆగమాధిగమసమ్పత్తిం ఇచ్ఛన్తి. యథా చ చిత్తసణ్హతాయ ఫరుసవాచా న హోతి, ఏవం వచనసణ్హతాయ అఫరుసవాచాపి న హోతి. న హి మారాపేతుకామస్స “ఇమం సుఖం సయాపేథా”తి వచనం

అఫరుసవాచా హోతి, చిత్తఫరుసతాయ పనేసా ఫరుసవాచావ, సా యం సన్ధాయ పవత్తితా. తస్స అప్పగుణతాయ అప్పసావజ్జా, మహాగుణతాయ మహాసావజ్జా. తస్సా తయో సమ్భారా – అక్కోసితబ్బో పరో కుపితచిత్తం అక్కోసనాతి.

నేలాతి ఏలం వుచ్చతి దోసో, నాస్సా ఏలన్తి నేలా, నిద్దోసాతి అత్థో. "నేలఙ్గో సేతపచ్ఛాదో"తి (ఉదా॰ ౬౫; పేటకో॰ ౨౫) ఏత్థ వుత్తనేలం వియ. **కణ్ణసుఖా**తి బ్యఞ్జనమధురతాయ కణ్ణానం సుఖా, సూచివిజ్ఝనం వియ కణ్ణసూలం న జనేతి. అత్థమధురతాయ సకలసరీరే కోపం అజనేత్వా పేమం జనేతీతి **పేమనియా**. హదయం గచ్ఛతి అపటిహఞ్ఞమానా సుఖేన చిత్తం పవిసతీతి **హదయఙ్గమా**. గుణపరిపుణ్ణతాయ పురే భవాతి **పోరీ**. పురే సంవద్ధనారీ వియ సుకుమారాతిపి **పోరీ**. పురస్స ఏసాతిపి **పోరీ,** నగరవాసీనం కథాతి అత్థో. నగరవాసినో హి యుత్తకథా హోన్తి, పితిమత్తం పితాతి భాతిమత్తం భాతాతి వదన్తి. ఏవరూపీ కథా బహునో జనస్స కన్తా హోతీతి **బహుజనకన్తా**. కన్తభావేనేవ బహునో జనస్స మనాపా చిత్తవుడ్ఢికరాతి **బహుజనమనాపా**.

అనత్థవిఞ్ఞాపికా కాయవచీపయోగసముట్ఠాపికా అకుసలచేతనా **సమ్ఫప్పలాపో**. సో ఆసేవనమన్దతాయ అప్పసావజ్జో, ఆసేవనమహన్తతాయ మహాసావజ్జో. తస్స ద్వే సమ్భారా – భారతయుద్ధసీతాహరణాదినిరత్థకకథా పురేక్ఖారతా, తథారూపీకథాకథనఞ్చ.

కాలేన వదతీతి **కాలవాదీ,** వత్తబ్బయుత్తకాలం సల్లక్ఖేత్వా వదతీతి అత్థో. భూతం తచ్ఛం సభావమేవ వదతీతి **భూతవాదీ**. దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికత్థసన్నిస్సితమేవ కత్వా వదతీతి **అత్థవాదీ** . నవలోకుత్తరధమ్మసన్నిస్సితం కత్వా వదతీతి **ధమ్మవాదీ**. సంవరవినయపహానవినయసన్నిస్సితం కత్వా వదతీతి **వినయవాదీ**. నిధానం వుచ్చతి ఠపనోకాసో, నిధానమస్సా అత్థీతి **నిధానవతీ,** హదయే నిధాతబ్బయుత్తం వాచం భాసితాతి అత్థో. **కాలేనా**తి ఏవరూపిం భాసమానోపి చ "అహం నిధానవతిం వాచం భాసిస్సామీ"తి న అకాలేన భాసతి, యుత్తకాలం పన అపేక్ఖిత్వావ భాసతీతి అత్థో. **సాపదేస**న్తి సఉపమం, సకారణన్తి అత్థో. **పరియన్తవతి**న్తి పరిచ్ఛేదం దస్సేత్వా యథాస్సా పరిచ్ఛేదో పఞ్ఞాయతి, ఏవం భాసతీతి అత్థో. **అత్థసంహిత**న్తి అనేకేహి నయేహి విభజన్తేన పరియాదాతుం అసక్కుణేయ్యతాయ అత్థసమ్పన్నం. యం వా సో అత్థవాదీ అత్థం వదతి, తేన అత్థేన సహితత్తా అత్థసంహితం వాచం భాసతి, న అఞ్ఞం నిక్ఖిపిత్వా అఞ్ఞం భాసతీతి వుత్తం హోతి.

చతూహి వచీసుచరితేహీతి "ముసావాదం పహాయా"తిఆదినా నయేన వుత్తేహి చతూహి వాచాహి యుత్తేహి సుట్ఠు చరితేహి. **సమన్నాగతో**తి అపరిహీనో. **చతుదోసాపగతం వాచం భాసతీ**తి అప్పియాదీహి చతూహి దోసేహి అపగతం పరిహీనం వాచం భాసతి.

అత్థి అగోచరోతి కిఞ్చాపి థేరో సమణాచారం సమణగోచరం కథేతుకామో "అత్థి అగోచరో, అత్థి గోచరో"తి పదం ఉద్ధరి, యథా పన మగ్గకుసలో పురిసో మగ్గం ఆచిక్ఖన్తో "వామం ముఞ్చ, దక్ఖిణం గణ్హా"తి పఠమం ముఞ్చితబ్బం సభయమగ్గం ఉప్పథమగ్గం ఆచిక్ఖతి, పచ్ఛా గహేతబ్బం ఖేమమగ్గం ఉజుమగ్గం, ఏవమేవ మగ్గకుసలపురిససదిసో ధమ్మసేనాపతి పఠమం పహాతబ్బం బుద్ధపటికుట్ఠం అగోచరం ఆచిక్ఖిత్వా పచ్ఛా గోచరం ఆచిక్ఖితుకామో "**కతమో అగోచరో**"తిఆదిమాహ. పురిసేన హి ఆచిక్ఖితమగ్గో సమ్పజ్జేయ్య వా న వా, తథాగతేన ఆచిక్ఖితమగ్గో అపణ్ణకో ఇన్దవిస్సట్ఠం వజిరం వియ అవిరజ్ఝనకో నిబ్బాననగరంయేవ సమోసరతి. తేన వుత్తం – "పురిసో మగ్గకుసలోతి ఖో తిస్స తథాగతస్సేతం అధివచనం అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్సా"తి (సం॰ ని॰ ౩.౮౪).

యస్మా వా ససీసం న్హానేన పహీనసేదమలజల్లికస్స పురిసస్స మాలాగన్ధవిలేపనాదివిభూసనవిధానం వియ పహీనపాపధమ్మస్స కల్యాణధమ్మసమాయోగో సమ్పన్నరూపో హోతి, తస్మా సేదమలజల్లికం వియ పహాతబ్బం పఠమం అగోచరం ఆచిక్ఖిత్వా పహీనసేదమలజల్లికస్స మాలాగన్ధవిలేపనాదివిభూసనవిధానం వియ పచ్ఛా గోచరం ఆచిక్ఖితుకామోపి ''**కతమో అగోచరో**''తిఆదిమాహ.

తత్థ **గోచరో**తి పిణ్డపాతాదీనం అత్థాయ ఉపసఙ్కమితుం యుత్తట్ఠానం. అయుత్తట్ఠానం **అగోచరో**. వేసియా గోచరో అస్సాతి **వేసియాగోచరో,** మిత్తసన్థవవసేన ఉపసఙ్కమితబ్బట్ఠానన్తి అత్థో. తత్థ వేసియా నామ రూపూపజీవినియో యేన కేనచిదేవ సులభజ్ఝాచారతా మిత్తసన్థవసినేహవసేన ఉపసఙ్కమన్తో వేసియాగోచరో నామ హోతి. తస్మా ఏవం ఉపసఙ్కమితుం న వట్టతి. కింకారణా? ఆరక్ఖవిపత్తితో. ఏవం ఉపసఙ్కమన్తస్స హి చిరరక్ఖితగోపితోపి సమణధమ్మో కతిపాహేనేవ నస్సతి. సచేపి న నస్సతి, గరహం లభతి. దక్ఖిణావసేన పన ఉపసఙ్కమన్తేన సతిం ఉపట్ఠపేత్వా ఉపసఙ్కమితబ్బం.

విధవా వుచ్చన్తి మతపతికా వా పవుట్ఠపతికా వా. **థుల్లకుమారియో**తి మహల్లికా అనిబ్బిద్ధకుమారియో. **పణ్డకా**తి లోకామిసనిస్సితకథాబహులా ఉస్సన్నకిలేసా అవూపసన్తపరిళాహా నపుంసకా. తేసం సబ్బేసమ్పి ఉపసఙ్కమనే ఆదీనవో వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో. **భిక్ఖునీసు**పి ఏసేవ నయో. అపి చ భిక్ఖూ నామ ఉస్సన్నబ్రహ్మచరియా హోన్తి, తథా భిక్ఖునియో. తే అఞ్ఞమఞ్ఞం సన్థవవసేన కతిపాహేనేవ రక్ఖితగోపితసమణధమ్మం నాసేన్తి. గిలానపుచ్ఛకేన పన గన్తుం వట్టతి. భిక్ఖునా పుప్ఫాని లభిత్వా పూజనత్థాయపి ఓవాదదానత్థాయపి గన్తుం వట్టతియేవ.

పానాగారన్తి సురాపానఘరం, తం బ్రహ్మచరియన్తరాయకరేహి సురాసోణ్డేహి అవివిత్తం హోతి. తత్థ తేహి సద్ధిం సహసోణ్డవసేన ఉపసఙ్కమితుం న వట్టతి, బ్రహ్మచరియన్తరాయో హోతి. **సంసట్ఠో విహరతి రాజూహీ**తిఆదీసు **రాజానో**తి అభిసిత్తా వా హోన్తు అనభిసిత్తా వా, యే రజ్జమనుసాసన్తి. **రాజమహామత్తా**తి రాజూనం ఇస్సరియసదిసాయ మహతియా ఇస్సరియమత్తాయ సమన్నాగతా. **తిత్థియా**తి విపరీతదస్సనా బాహిరపరిబ్బాజకా. **తిత్థియసావకా**తి భత్తివసేన తేసం పచ్చయదాయకా, ఏతేహి సద్ధిం సంసగ్గజాతో హోతీతి అత్థో.

అననులోమికేన సంసగ్గేనాతి అననులోమికసంసగ్గో నామ తిస్సన్నం సిక్ఖానం అననులోమో పచ్చనీకసంసగ్గో. యేన బ్రహ్మచరియన్తరాయం పణ్ణత్తివీతిక్కమం సల్లేఖపరిహానిఞ్చ పాపుణాతి. సేయ్యథిదం? రాజరాజమహామత్తేహి సద్ధిం సహసోకితా సహనన్దితా సమసుఖదుక్ఖతా ఉప్పన్నేసు కిచ్చకరణీయేసు అత్తనా యోగం ఆపజ్జనతా తిత్థియతిత్థియసావకేహి సద్ధిం ఏకచ్ఛన్దరుచిసమాచారతా ఏకచ్ఛన్దరుచిసమాచారభావావహో వా సినేహబహుమానసన్థవో. తత్థ రాజరాజమహామత్తేహి సద్ధిం సంసగ్గో బ్రహ్మచరియన్తరాయకరో, ఇతరేహి తిత్థియసావకేహి తేసం లద్ధిగ్గహణం . తేసం పన వాదం భిన్దిత్వా అత్తనో లద్ధిం గణ్హాపేతుం సమత్థేన ఉపసఙ్కమితుం వట్టతి.

ఇదాని అపరేనపి పరియాయేన అగోచరం దస్సేతుం ''**యాని వా పన తాని కులానీ**''తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **అస్సద్ధానీ**తి బుద్ధాదీసు సద్ధావిరహితాని. తాని "బుద్ధో సబ్బఞ్ఞూ, ధమ్మో నియ్యానికో, సఙ్ఘో సుప్పటిపన్నో"తి న సద్దహన్తి. **అప్పసన్నానీ**తి చిత్తం పసన్నం అనావిలం కాతుం న సక్కోన్తి. **అక్కోసకపరిభాసకానీ**తి అక్కోసకాని చేవ పరిభాసకాని చ. "చోరోసి, బాలోసి, మూళ్హోసి, ఓట్ఠోసి, గోణోసి, గద్రభోసి, ఆపాయికోసి, నేరయికోసి, తిరచ్ఛానగతోసి, నత్థి తుయ్హం సుగతి,

దుగ్గతియేవ తుయ్హం పాటికఙ్ఖా”తి ఏవం దసహి అక్కోసవత్థూహి అక్కోసన్తి. “హోతు, ఇదాని తం పహరిస్సామ, బన్ధిస్సామ, వధిస్సామా”తి ఏవం భయదస్సనేన పరిభాసన్తి చాతి అత్థో.

అనత్థకామానీతి అత్థం న ఇచ్ఛన్తి, అనత్థమేవ ఇచ్ఛన్తి. **అహితకామానీ**తి అహితమేవ ఇచ్ఛన్తి, హితం న ఇచ్ఛన్తి. **అఫాసుకామానీ**తి ఫాసుకం న ఇచ్ఛన్తి, అఫాసుకమేవ ఇచ్ఛన్తి. **అయోగక్ఖేమకామానీ**తి చతూహి యోగేహి ఖేమం నిబ్భయం న ఇచ్ఛన్తి, సభయమేవ ఇచ్ఛన్తి. **భిక్ఖూన**న్తి ఏత్థ సామణేరాపి సఙ్గహం గచ్ఛన్తి. **భిక్ఖునీన**న్తి ఏత్థ సిక్ఖమానాసామణేరియోపి. సబ్బేసమ్పి హి భగవన్తం ఉద్దిస్స పబ్బజితానఞ్చేవ సరణగతానఞ్చ చతున్నమ్పి పరిసానం తాని అనత్థకామానియేవ. **తథారూపాని కులానీ**తి ఏవరూపాని ఖత్తియకులాదీని కులాని. **సేవతీ**తి నిస్సాయ జీవతి. **భజతీ**తి ఉపసఙ్కమతి. **పయిరుపాసతీ**తి పునప్పునం ఉపసఙ్కమతి. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం వేసియాదిగోచరస్స వేసియాదికో రాజాదిసంసట్ఠస్స రాజాదికో అస్సద్ధకులాదిసేవకస్స అస్సద్ధకులాదికో చాతి తిప్పకారోపి అయుత్తగోచరో “అగోచరో”తి వేదితబ్బో.

తస్స ఇమినాపి పరియాయేన అగోచరతా వేదితబ్బా – వేసియాదికో తావ పఞ్చకామగుణనిస్సయతో అగోచరో వేదితబ్బో. యథాహ – “కో చ, భిక్ఖవే, భిక్ఖునో అగోచరో పరవిసయో, యదిదం పఞ్చ కామగుణా”తి . రాజాదికో ఝానానుయోగస్స అనుపనిస్సయతో లాభసక్కారాసనిచక్కనిప్ఫాదనతో దిట్ఠివిపత్తిహేతుతో చ, అస్సద్ధకులాదికో సద్ధాహానిచిత్తపదోసావహనతో అగోచరో.

అన్తరఘరప్పవేసాదికో చ చక్ఖునా రూపం దిస్వా నిమిత్తగ్గాహాదికో చ సద్ధాదేయ్యాని భోజనాని భుఞ్జిత్వా విసూకదస్సనానుయోగో చ పఞ్చ కామగుణా చాతి చతుబ్బిధోపి పన కిలేసుప్పత్తివసేన అగోచరోతి వేదితబ్బో.

మా భిక్ఖవే అగోచరే చరథాతి చరితుం అయుత్తట్ఠానే మా చరథ. **పరవిసయే**తి సత్తువిసయే. **అగోచరే భిక్ఖవే చరత**న్తి అయుత్తట్ఠానే చరన్తానం. “చర”న్తిపి పాఠో. **లచ్ఛతీ**తి లభిస్సతి పస్సిస్సతి. **మారో**తి దేవపుత్తమారోపి మచ్చుమారోపి. **ఓతార**న్తి రన్ధం ఛిద్దం వివరం.

గోచరనిద్దేసే **న వేసియాగోచరో హోతీ**తిఆదీని వుత్తపటిపక్ఖవసేన వేదితబ్బాని. అయం పన విసేసో – **చత్తారో సతిపట్ఠానా గోచరో**తి చరితుం యుత్తట్ఠానవసేన చతుసతిపట్ఠానా గోచరో. **సకే**తి అత్తనో సన్తకే. **పేత్తికే విసయే**తి పితితో ఆగతవిసయే.

ఆరద్ధవీరియస్సాతి సమ్మాఉపట్ఠితచతుసమ్మప్పధానవీరియవన్తస్స. **థామగతస్సా**తి బలప్పత్తస్స. **దళ్హపరక్కమస్సా**తి థిరవీరియస్స. **యస్సత్థాయ పేసితో**తి యేన అరహత్తత్థాయ అత్తభావో పరిచ్చత్తో. **అత్తత్థే చా**తి అత్తనో అత్థే అరహత్తఫలే చ. **ఞాయే చా**తి అరియే అట్ఠఙ్గికే మగ్గే చ. **లక్ఖణే చా**తి అనిచ్చాదిలక్ఖణపటివేధే చ. **కారణే చా**తి హేతుమ్హి చ. **ఠానాఠానే చా**తి ఠానే చ అట్ఠానే చ, కారణాకారణే చాతి అత్థో. ఇదాని విత్థారేత్వా దస్సేతుం “**సబ్బే సఙ్ఖారా అనిచ్చా**”తిఆదిమాహ.

౧౯౭. అట్ఠమగాథాయ **ఏకోది నిపకో**తి ఏకగ్గచిత్తో పణ్డితో.

జాతరూపస్స ఓళారికమ్పి మలం ధమతీతి సువణ్ణస్స థూలం జల్లం అగ్గిసంయోగేన నీహరతి. **సన్ధమతీ**తి సమ్మా నీహరతి. **నిద్ధమతీ**తి అపునభవప్పత్తికం కత్వా నీహరతి. “ఝాపేతీ”తి కేచి వదన్తి. **మజ్ఝిమకమ్పీ**తి తతో సుఖుమతరమ్పి.

సుఖుమకమ్పీతి అతిసుఖుమతరమ్పి. **ఏవమేవాతి** ఓపమ్మసమ్పటిపాదనం. **అత్తనో ఓళారికేపి కిలేసే ధమతీతి** కాయదుచ్చరితాదికే థూలకిలేసే వీరియాతపేన నీహరతి. **మజ్ఝిమకేపి కిలేసేతి** కామవితక్కాదికే ఓళారికసుఖుమానం మజ్ఝిమకేపి. **సుఖుమకేపీతి** ఞాతివితక్కాదికే అతిసణ్హకేపి కిలేసే. **సమ్మాదిట్ఠియా మిచ్ఛాదిట్ఠిం ధమతీతి** సహ విపస్సనాయ మగ్గసమ్పయుత్తాయ సమ్మాదిట్ఠియా విపరీతసఙ్ఖాతం మిచ్ఛాదిట్ఠిం నీహరతి. **సమ్మాసఙ్కప్పాదీసుపి** ఏసేవ నయో.

౧౯౮. ఏవం ఆయస్మతా సారిపుత్తేన తీహి గాథాహి భగవన్తం థోమేత్వా పఞ్చహి గాథాహి పఞ్చసతానం సిస్సానమత్థాయ చ సేనాసనగోచరసీలవతాదీని పుచ్ఛితో తమత్థం పకాసేతుం ‘‘**విజిగుచ్ఛమానస్సా**’’తిఆదినా నయేన విస్సజ్జనమారద్ధం. తత్థ పఠమగాథాయ తావత్థో – జాతిఆదీహి **జిగుచ్ఛమానస్స రిత్తాసనం సయనం సేవతో వే సమ్బోధికామస్స** సారిపుత్త భిక్ఖునో **యదిదం ఫాసు** యో ఫాసువిహారో **యథానుధమ్మం** యో చ అనుధమ్మో, **తం తే పవక్ఖామి యథా పజానం** యథా పజానన్తో వదేయ్య, ఏవం వదామీతి. **యం ఫాసువిహారన్తి** యం సుఖవిహారం. **అసప్పాయరూపదస్సనేనాతి** ఇత్థిరూపాదిసమణాసప్పాయరూపదస్సనేన. **తం బోధిం బుజ్ఝితుకామస్సాతి** తం చతుమగ్గఞాణసఙ్ఖాతం బోధిం బుజ్ఝితుం ఇచ్ఛన్తస్స. **అనుబుజ్ఝితుకామస్సాతి** అనురూపాయ పటిపత్తియా బుజ్ఝితుకామస్స. **పటివిజ్ఝితుకామస్సాతి** అభిముఖే కత్వా నిబ్బిజ్ఝితుకామస్స. **సమ్బుజ్ఝితుకామస్సాతి** పహీనకిలేసే అపచ్చాగమనవసేన సమ్మా బుజ్ఝితుం ఇచ్ఛన్తస్స. **అధిగన్తుకామస్సాతి** పాపుణితుకామస్స. **సచ్ఛికాతుకామస్సాతి** పటిలాభసచ్ఛికిరియాయ పత్తుకామస్స. అథ వా **బుజ్ఝితుకామస్సాతి** సోతాపత్తిమగ్గఞాణం ఞాతుకామస్స. **అనుబుజ్ఝితుకామస్సాతి** సకదాగామిమగ్గఞాణం పున ఞాతుకామస్స. **పటివిజ్ఝితుకామస్సాతి** అనాగామిమగ్గఞాణం పటివేధవసేన ఞాతుకామస్స. **సమ్బుజ్ఝితుకామస్సాతి** అరహత్తమగ్గఞాణం సమ్మా ఞాతుకామస్స. **అధిగన్తుకామస్సాతి** చతుబ్బిధమ్పి అధిగన్తుకామస్స. **ఫస్సితుకామస్సాతి** ఞాణఫుసనాయ ఫుసితుకామస్స. **సచ్ఛికాతుకామస్సాతి** పచ్చవేక్ఖణాయ పచ్చక్ఖం కత్తుకామస్స.

చతున్నం మగ్గానం పుబ్బభాగే విపస్సనాతి చతున్నం అరియమగ్గానం పురిమకోట్ఠాసే ఉప్పన్నఉదయబ్బయాదివిపస్సనాఞాణాని.

౧౯౯. దుతియగాథాయ **సపరియన్తచారీతి** సీలాదీసు చతూసు పరియన్తేసు చరమానో. **డంసాధిపాతానన్తి** పిఙ్గలమక్ఖికానఞ్చ సేసమక్ఖికానఞ్చ. తే హి తతో తతో అధిపతిత్వా ఖాదన్తి, తస్మా “అధిపాతా”తి వుచ్చన్తి. **మనుస్సఫస్సానన్తి** చోరాదిఫస్సానం.

చత్తారో పరియన్తాతి చత్తారో మరియాదా పరిచ్ఛేదా. **అన్తోపూతిభావం పచ్చవేక్ఖమానోతి** అబ్భన్తరే కుచ్ఛితభావం సీలవిరహితభావం ఓలోకయమానో. **అన్తో సీలసంవరపరియన్తే చరతీతి** సీలసంవరపరిచ్ఛేదబ్భన్తరే చరతి విచరతి. **మరియాదం న భిన్దతీతి** సీలమరియాదం సీలపరిచ్ఛేదం న కోపేతి.

ఆదిత్తపరియాయం పచ్చవేక్ఖమానోతి ఆదిత్తదేసనం (మహావ. ౫౪; సం. ని. ౩.౬౧; ౪.౨౮) ఓలోకేన్తో. **అక్ఖబ్భఞ్జనవణపటిచ్ఛాదనపుత్తమంసూపమం పచ్చవేక్ఖమానోతి** సాకటికస్స అక్ఖబ్భఞ్జనఉపమఞ్చ, కుట్ఠబ్యాధినో వణానం పటిచ్ఛాదనతేలపిలోతికఉపమఞ్చ, కన్తారపటిపన్నానం జాయమ్పతికానం పుత్తమంసఖాదనఉపమఞ్చ (సం. ని. ౨.౬౩; మి. ప. ౬.౧.౨) ఓలోకేన్తో. **భద్దేకరత్తవిహారం పచ్చవేక్ఖమానోతి** –

“అతీతం నాన్వాగమేయ్య, నప్పటికఙ్ఖే అనాగతం;

తం వే ‘భద్దేకరత్తో’తి, సన్తో ఆచిక్ఖతే మునీ”తి. (మ॰ ని॰ ౩.౨౭౨; నేత్తి॰ ౧౦౩) –

ఏవం వుత్తం భద్దేకరత్తవిహారం ఓలోకేన్తో. **తా ఉప్పతిత్వా ఉప్పతిత్వా ఖాదన్తీ**తి నిప్పతిత్వా నిప్పతిత్వా ఖాదన్తి.

౨౦౦. తతియగాథాయ **పరధమ్మికా** నామ సత్తసహధమ్మికవజ్జా సబ్బేపి తే బాహిరకా. **కుసలానుఏసీ**తి కుసలధమ్మే అన్వేసమానో.

సత్త సహధమ్మికే ఠపేత్వాతి భిక్ఖుభిక్ఖునీసిక్ఖమానాసామణేరసామణేరీఉపాసకఉపాసికాయో వజ్జేత్వా. **అథాపరానిపి అత్థి అభిసమ్భోతబ్బానీ**తి అపరానిపి మద్దితబ్బాని అత్థి సంవిజ్జన్తి.

౨౦౧. చతుత్థగాథాయ **ఆతఙ్కఫస్సేనా**తి రోగఫస్సేన. **సీతం అథుణ్హన్తి** సీతఞ్చ ఉణ్హఞ్చ. **సో తేహి ఫుట్ఠో బహుధా**తి సో తేహి ఆతఙ్కాదీహి అనేకేహి ఆకారేహి ఫుట్ఠో సమానో. **అనోకో**తి అభిసఙ్ఖారవిఞ్ఞాణాదీనం అనోకాసభూతో. **అబ్భన్తరధాతుపకోపవసేన వా**తి సరీరబ్భన్తరే ఆపోధాతుక్ఖోభవసేన వా అఞ్ఞధాతుక్ఖోభవసేన వా. **ఉణ్హన్తి** సరీరబ్భన్తరే తేజోధాతుక్ఖోభవసేన ఉణ్హం భవతి. **అభిసఙ్ఖారసహగతవిఞ్ఞాణస్సా**తి కుసలాకుసలచేతనాసమ్పయుత్తచిత్తస్స. **ఓకాసం న కరోతీ**తి అవకాసం పతిట్ఠం న కరోతి. **అవత్థితసమాదానో**తి ఓతరిత్వా గాహకో.

౨౦౨. ఏవం “భిక్ఖునో విజిగుచ్ఛతో”తిఆదీహి తీహి గాథాహి పుట్ఠమత్థం విస్సజ్జేత్వా ఇదాని “క్యాస్స బ్యప్పథయో”తిఆదినా నయేన పుట్ఠం విస్సజ్జేన్తో **‘‘థేయ్యం న కారే’’**తిఆదిమాహ. తత్థ **ఫస్సే**తి ఫుసేయ్య. **యదావిలత్తం మనసో విజఞ్ఞా**తి యం చిత్తస్స ఆవిలత్తం విజానేయ్య, తం సబ్బం **‘‘కణ్హస్స పక్ఖో’’**తి వినోదయేయ్య.

అదిన్నాదానం పహాయాతి ఏత్థ అదిన్నస్స ఆదానం అదిన్నాదానం, పరసంహరణం, థేయ్యం చోరికాతి వుత్తం హోతి. తత్థ **అదిన్నన్తి** పరపరిగ్గహితం, యత్థ పరో యథాకామకారితం ఆపజ్జన్తో అదణ్డారహో అనుపవజ్జో చ హోతి; తస్మిం పరపరిగ్గహితే పరపరిగ్గహితసఞ్ఞినో తదాదాయకఉపక్కమసముట్ఠాపికా థేయ్యచేతనా అదిన్నాదానం. తం హీనే పరస్స సన్తకే అప్పసావజ్జం, పణీతే మహాసావజ్జం. కస్మా? వత్థుపణీతతాయ. వత్థుసమత్తే సతి గుణాధికానం సన్తకే వత్థుస్మిం మహాసావజ్జం, తం తం గుణాధికం ఉపాదాయ తతో తతో హీనగుణస్స సన్తకే వత్థుస్మిం అప్పసావజ్జం.

తస్స పఞ్చ సమ్భారా హోన్తి – పరపరిగ్గహితం, పరపరిగ్గహితసఞ్ఞితా, థేయ్యచిత్తం, ఉపక్కమో, తేన హరణన్తి. **పహాయా**తి ఇమం అదిన్నాదానచేతనాసఙ్ఖాతం దుస్సీల్యం పజహిత్వా. **పటివిరతో**తి పహీనకాలతో పట్ఠాయ తతో దుస్సీల్యతో ఓరతో విరతోవ. దిన్నమేవ ఆదియతీతి **దిన్నాదాయీ**. చిత్తేనపి దిన్నమేవ పటికఙ్ఖతీతి **దిన్నపాటికఙ్ఖీ**. థేనేతీతి థేనో, న థేనేన **అథేనేన**. అథేనత్తాయేవ **సుచిభూతేన. అత్తనా**తి అత్తభావేన, అథేనం సుచిభూతం అత్తభావం కత్వా విహరతీతి వుత్తం హోతి. ఇతో పరం వుత్తనయమేవ.

మేత్తాయనవసేన **మేత్తి**. మేత్తాకారో **మేత్తాయనా**. మేత్తాయ అయితస్స మేత్తాసమఙ్గినో చిత్తస్స భావో **మేత్తాయితత్తం**. అనుదయతీతి **అనుదయా,** రక్ఖతీతి అత్థో. అనుదయాకారో **అనుదయనా**. అనుదయితస్స భావో **అనుదయితత్తం**. హితస్స ఏసనవసేన **హితేసితా**. అనుకమ్పనవసేన **అనుకమ్పా**. సబ్బేహిపి ఇమేహి పదేహి ఉపచారప్పనాప్పత్తావ మేత్తా వుత్తా.

విపులేనాతి ఏత్థ ఫరణవసేన విపులతా దట్ఠబ్బా. భూమివసేన పన తం **మహగ్గతం**. పగుణవసేన **అప్పమాణం**. సత్తారమ్మణవసేన చ **అప్పమాణం**. బ్యాపాదపచ్చత్థికప్పహానేన **అవేరం**. దోమనస్సప్పహానతో **అబ్యాపజ్జం**, నిద్దుక్ఖన్తి వుత్తం హోతి.

ఆవిలన్తి అప్పసన్నం. **లుళిత**న్తి కలలం. **ఏరిత**న్తి అసన్నిట్ఠానం. **ఘట్టిత**న్తి ఆరమ్మణేన ఘట్టనమాపాదితం. **చలిత**న్తి కమ్పమానం. **భన్త**న్తి విబ్భన్తం. **అవూపసన్త**న్తి అనిబ్బుతం.

యో సో మారోతి ఏవమాదీసు మహాజనం అనత్థే నియోజేత్వా మారేతీతి **మారో**. కణ్హకమ్మత్తా **కణ్హో**. కామావచరిస్సరత్తా **అధిపతి**. మరణం పాపనతో **అన్తగూ**. ముఞ్చితుం అప్పదానట్ఠేన **నముచి**. మారస్స బళిసన్తి **మారబళిసం**. వట్టసన్నిస్సితట్ఠేన మారస్స ఆమిసన్తి **మారామిసం**. వసవత్తనట్ఠేన మారస్స విసయోతి **మారవిసయో**. గోచరట్ఠేన మారస్స నివాసోతి **మారనివాసో** . కామచారం చరట్ఠేన మారస్స గోచరోతి **మారగోచరో**. దుప్పముఞ్చనట్ఠేన మారస్స బన్ధనన్తి **మారబన్ధనం. దుక్ఖుద్దయో**తి దుక్ఖబన్ధనో.

౨౦౩. మూలమ్పి తేసం పలిఖఞ్ఞ తిట్ఠేతి తేసం కోధాతిమానానం యం అవిజ్జాదికం మూలం, తమ్పి పలిఖణిత్వా తిట్ఠేయ్య. **అద్ధా భవన్తో అభిసమ్భవేయ్యా**తి ఏతం పియాపియం అభిభవన్తో ఏకంసేనేవ అభిభవేయ్య, న తత్థ సిథిలం పరక్కమేయ్యాతి అధిప్పాయో.

అవిజ్జా మూలన్తిఆదయో అవిజ్జా కోధస్స ఉపనిస్సయసహజాతాదివసేన మూలం హోతి. అనుపాయమనసికారో చ అస్మిమానో చ ఇమే ద్వే ఉపనిస్సయవసేనేవ. అహిరికఅనోత్తప్పఉద్ధచ్చా ఇమే తయో ఉపనిస్సయసహజాతాదివసేన మూలాని హోన్తి, తథా అతిమానస్సాపి.

౨౦౪. పఞ్ఞం పురక్ఖత్వాతి పఞ్ఞం పుబ్బఙ్గమం కత్వా. **కల్యాణపీతీ**తి కల్యాణపీతియా సమన్నాగతో. **చతురో సహేథ పరిదేవధమ్మే**తి అనన్తరగాథాయ వుచ్చమానే పరిదేవనీయధమ్మే సహేయ్య.

విచయబహులోతి పరివీమంసనబహులో. **పవిచయబహులో**తి విసేసేన వీమంసనబహులో. **పేక్ఖాయనబహులో**తి ఇక్ఖణబహులో. **సమేక్ఖాయనబహులో**తి ఏసనబహులో. **విభూతవిహారీ**తి పాకటం కత్వా ఞాతవిహారీ.

అభిక్కన్తే పటిక్కన్తేతి ఏత్థ తావ అభిక్కన్తం వుచ్చతి గమనం. పటిక్కన్తం నివత్తనం. తదుభయమ్పి చతూసు ఇరియాపథేసు లబ్భతి. గమనే తావ పురతో కాయం అభిహరన్తో అభిక్కమతి నామ. పటినివత్తేన్తో పటిక్కమతి నామ. ఠానేపి ఠితకోవ కాయం పురతో ఓనమేన్తో అభిక్కమతి నామ. పచ్ఛతో అపనామేన్తో పటిక్కమతి నామ. నిసజ్జాయపి నిసిన్నకోవ ఆసనస్స పురిమఅఙ్గాభిముఖో సంసరన్తో అభిక్కమతి నామ. పచ్ఛిమఅఙ్గప్పదేసం పచ్చా సంసరన్తో పటిక్కమతి నామ. నిపజ్జాయపి ఏసేవ నయో.

సమ్పజానకారీ హోతీతి సమ్పజఞ్ఞేన సబ్బకిచ్చకారీ, సమ్పజఞ్ఞమేవ వా కారీ హోతి. సో హి అభిక్కన్తాదీసు సమ్పజఞ్ఞం కరోతేవ, న కత్థచి సమ్పజఞ్ఞవిరహితో హోతి. **ఆలోకితే విలోకితే**తి ఏత్థ పన ఆలోకితం నామ పురతో పేక్ఖనం.

విలోకితం నామ అనుదిసాపేక్ఖనం. అఞ్ఞానిపి హేట్ఠా ఉపరి పచ్ఛతో పేక్ఖనవసేన ఓలోకితఉల్లోకితఅపలోకితాని నామ హోన్తి. తాని ఇధ న గహితాని. సారుప్పవసేన పన ఇమానేవ ద్వే గహితాని, ఇమినా వా ముఖేన సబ్బాని గహితానేవాతి.

సమిఞ్జితే పసారితేతి పబ్బానం సమిఞ్జనపసారణే. **సఙ్ఘాటిపత్తచీవరధారణే**తి ఏత్థ సఙ్ఘాటిచీవరానం నివాసనపారుపనవసేన , పత్తస్స భిక్ఖాపటిగ్గహణాదివసేన పరిభోగో ధారణం నామ. **అసితాదీసు అసితే**తి పిణ్డపాతభోజనే. **పీతే**తి యాగుఆదిపానే. **ఖాయితే**తి పిట్ఠఖజ్జకాదిఖాదనే. **సాయితే**తి మధుఫాణితాదిసాయనే. **ఉచ్చారపస్సావకమ్మే**తి ఉచ్చారస్స చ పస్సావస్స చ కరణే. **గతాదీసు గతే**తి గమనే. **ఠితే**తి ఠానే. **నిసిన్నే**తి నిసజ్జాయ.

సుత్తేతి సయనే. **జాగరితే**తి జాగరణే. **భాసితే**తి కథనే. తత్థ ఉపాదారూపస్స సద్దాయతనస్స అప్పవత్తే సతి భాసితా నామ న హోతి, తస్మిం పవత్తన్తే హోతీతి పరిగ్గాహకో భిక్ఖు భాసితే సమ్పజానకారీ నామ హోతి. విముత్తాయతనసీసేన ధమ్మం దేసేన్తోపి బాత్తింసతిరచ్ఛానకథం పహాయ దసకథావత్థునిస్సితం కథం కథేన్తోపి భాసితే సమ్పజానకారీ నామ. **తుణ్హీభావే**తి అకథనే. తత్థ ఉపాదారూపస్స సద్దాయతనస్స పవత్తియం తుణ్హీభావో నామ నత్థి, అప్పవత్తియం హోతీతి పరిగ్గాహకో భిక్ఖు తుణ్హీభావే సమ్పజానకారీ నామ హోతి. అట్ఠతింసఆరమ్మణేసు చిత్తరుచియం కమ్మట్ఠానం గహేత్వా నిసిన్నోపి దుతియజ్ఝానం సమాపన్నోపి తుణ్హీభావే సమ్పజానకారీ నామ. ఏత్థ చ ఏకో ఇరియాపథో ద్వీసు ఠానేసు ఆగతో. సో హేట్ఠా అభిక్కన్తే పటిక్కన్తేతి ఏత్థ భిక్ఖాచారగామం గచ్ఛతో ఆగచ్ఛతో చ అద్ధానగమనవసేన కథితో. గతే ఠితేతి ఏత్థ విహారే చుణ్ణికపాదుద్ధారవసేన కథితోతి వేదితబ్బో. **బుద్ధానుస్సతివసేనా**తిఆదయో హేట్ఠా తత్థ తత్థ పకాసితా ఏవ.

అరతీతి రతిపటిక్ఖేపో. **అరతితా**తి అరమనాకారో. **అనభిరతీ**తి అనభిరతభావో. **అనభిరమనా**తి అనభిరమనాకారో. **ఉక్కణ్ఠితా**తి ఉక్కణ్ఠనాకారో. **పరితస్సితా**తి ఉక్కణ్ఠనవసేనేవ పరితస్సనా.

౨౦౫. కిం సూ అసిస్సన్తి కిం భుఞ్జిస్సామి. **కువ వా అసిస్సన్తి** కుహిం వా అసిస్సామి. **దుక్ఖం వత సేత్థ కువజ్జ సేస్సన్తి** ఇమం రత్తిం దుక్ఖం సయిం, అజ్జ ఆగమనరత్తిం కత్థ సయిస్సం. **ఏతే వితక్కే**తి ఏతే పిణ్డపాతనిస్సితే ద్వే, సేనాసననిస్సితే ద్వేతి చత్తారో వితక్కే. **అనికేతచారీ**తి అపలిబోధచారీ నిత్తణ్హచారీ.

ఫలకే వాతి వఙ్కాదిఫలకపీఠే చ. **ఆగామిరత్తిన్తి** ఆగమనిరత్తియం. **ఆదేవనేయ్యే**తి విసేసేన దేవనియ్యే. **పరిదేవనేయ్యే**తి సమన్తతో దేవనియ్యే.

౨౦౬. కాలేతి పిణ్డపాతకాలే పిణ్డపాతసఙ్ఖాతం అన్నం వా, చీవరకాలే చీవరసఙ్ఖాతం వసనం వా లద్ధా ధమ్మేన సమేనాతి అధిప్పాయో. **మత్తం స జఞ్ఞా**తి పరిగ్గహే చ పరిభోగే చ సో పమాణం జానేయ్య. **ఇధా**తి సాసనే, నిపాతమత్తమేవ వా ఏతం. **తోసనత్థన్తి** సన్తోసత్థం, ఏతదత్థం మత్తం జానేయ్యాతి వుత్తం హోతి. **సో తేసు గుత్తో**తి సో భిక్ఖు తేసు పచ్చయేసు గుత్తో. **యతచారీ**తి సఞ్ఞతవిహారో, రక్ఖితఇరియాపథో రక్ఖితకాయవచీమనోద్వారో చాతి వుత్తం హోతి. “యతిచారీ”తిపి పాఠో, ఏసోయేవత్థో. **రుసితో**తి రోసితో. ఘట్టితోతి వుత్తం హోతి.

ద్వీహి కారణేహి మత్తం జానేయ్యాతి ద్వీహి భాగేహి పమాణం జానేయ్య. **పటిగ్గహణతో వా**తి పరేహి దియ్యమానగ్గహణకాలతో వా. **పరిభోగతో వా**తి పరిభుఞ్జనకాలతో వా. **థోకేపి దియ్యమానే**తి అప్పకేపి దియ్యమానే. **కులానుదయాయా**తి కులానం అనుదయతాయ. **కులానురక్ఖాయా**తి కులానం అనురక్ఖణత్థాయ. **పటిగ్గణ్హాతీ**తి థోకమ్పి

గణ్హాతి. **బహుకేపి దియ్యమానేతి** అనప్పకేపి దియ్యమానే. **కాయపరిహారికం చీవరం పటిగ్గణ్హాతీతి** ఏత్థ కాయం పరిహరతి పోసేతీతి కాయపరిహారికం. **కుచ్ఛిపరిహారికన్తి** కుచ్ఛిం పరిహరతి పోసేతీతి కుచ్ఛిపరిహారికం. ఇతరీతరపచ్చయసన్తోసేన సమన్నాగతస్స భిక్ఖునో అట్ఠ పరిక్ఖారా వట్టన్తి తీణి చీవరాని పత్తో దన్తకట్ఠచ్ఛేదనవాసి ఏకా సూచి కాయబన్ధనం పరిస్సావనన్తి. వుత్తమ్పి చేతం –

> "తిచీవరఞ్చ పత్తో చ, వాసి సూచి చ బన్ధనం;
>
> పరిస్సావనేన అట్ఠేతే, యుత్తయోగస్స భిక్ఖునో"తి. (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౧౫; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౯౪; ౨.౩౪౯; అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౪.౧౯౮);

తే సబ్బే కాయపరిహారికాపి హోన్తి కుచ్ఛిపరిహారికాపి. కథం? తిచీవరం తావ నివాసేత్వా చ పారుపిత్వా చ విచరణకాలే కాయం పరిహరతి పోసేతీతి కాయపరిహారికం హోతి. చీవరకణ్ణేన ఉదకం పరిస్సావేత్వా పివనకాలే ఖాదితబ్బఫలాఫలగ్గహణకాలే చ కుచ్ఛిం పరిహరతి పోసేతీతి కుచ్ఛిపరిహారికం హోతి.

పత్తోపి తేన ఉదకం ఉద్ధరిత్వా న్హానకాలే కుటిపరిభణ్డకరణకాలే చ కాయపరిహారికో హోతి . ఆహారం గహేత్వా భుఞ్జనకాలే కుచ్ఛిపరిహారికో. వాసిపి తాయ దన్తకట్ఠచ్ఛేదనకాలే మఞ్చపీఠానం అఙ్గపాదచీవరకుటిదణ్డకసజ్జనకాలే చ కాయపరిహారికా హోతి. ఉచ్ఛుచ్ఛేదననాళికేరాదితచ్ఛనకాలే కుచ్ఛిపరిహారికా. సూచి చీవరసిబ్బనకాలే కాయపరిహారికా హోతి. పూవం వా ఫలం వా విజ్ఝిత్వా ఖాదనకాలే కుచ్ఛిపరిహారికా. కాయబన్ధనం బన్ధిత్వా విచరణకాలే కాయపరిహారికం. ఉచ్ఛుఆదీని బన్ధిత్వా గహణకాలే కుచ్ఛిపరిహారికం. పరిస్సావనం తేన ఉదకం పరిస్సావేత్వా న్హానకాలే సేనాసనపరిభణ్డకరణకాలే చ కాయపరిహారికం, పానీయపాణకపరిస్సావనకాలే తేనేవ తిలతణ్డులపుథుకాదీని గహేత్వా ఖాదనకాలే చ కుచ్ఛిపరిహారికం.

పటిసఙ్ఖాయోనిసోతి ఉపాయేన పథేన పటిసఙ్ఖాయ ఞత్వా, పచ్చవేక్ఖిత్వాతి అత్థో. ఏత్థ చ "సీతస్స పటిఘాతాయా"తిఆదినా నయేన వుత్తపచ్చవేక్ఖణమేవ యోనిసో పటిసఙ్ఖాతి వేదితబ్బం. తత్థ **చీవరన్తి** అన్తరవాసకాదీసు యంకిఞ్చి. **పటిసేవతీతి** పరిభుఞ్జతి నివాసేతి వా పారుపతి వా. **యావదేవాతి** పయోజనావధిపరిచ్ఛేదనియమవచనం. ఏత్తకమేవ హి యోగినో చీవరపటిసేవనే పయోజనం, యదిదం సీతస్స పటిఘాతాయాతిఆది, న ఇతో భియ్యో. **సీతస్సాతి** అజ్ఝత్తధాతుక్ఖోభవసేన వా బహిద్ధా ఉతుపరిణామనవసేన వా ఉప్పన్నస్స యస్స కస్సచి సీతస్స.

పటిఘాతాయాతి పటిహననత్థం. యథా సరీరే ఆబాధం న ఉప్పాదేతి, ఏవం తస్స వినోదనత్థం. సీతబ్భాహతే హి సరీరే విక్ఖిత్తచిత్తో యోనిసో పదహితుం న సక్కోతి. తస్మా సీతస్స పటిఘాతాయ చీవరం సేవితబ్బన్తి భగవా అనుఞ్ఞాసి. ఏస నయో సబ్బత్థ. కేవలఞ్హేత్థ **ఉణ్హస్సాతి** అగ్గిసన్తాపస్స, తస్స వనదాహాదీసు సమ్భవో వేదితబ్బో. **డంసమకసవాతాతపసరీసపసమ్ఫస్సానన్తి** ఏత్థ పన **డంసాతి** డంసనమక్ఖికా. "అన్ధమక్ఖికా"తిపి వుచ్చన్తి. **మకసాతి** మకసా ఏవ. **వాతాతి** సరజఅరజాదిభేదా . **ఆతపోతి** సూరియాతపో. **సరీసపాతి** యే కేచి సరన్తా గచ్ఛన్తి దీఘజాతికా సప్పాదయో, తేసం దట్ఠసమ్ఫస్సో చ ఫుట్ఠసమ్ఫస్సో చాతి దువిధో సమ్ఫస్సో; సోపి చీవరం పారుపిత్వా నిసిన్నం న బాధతి. తస్మా తాదిసేసు ఠానేసు తేసం పటిఘాతత్థాయ పటిసేవతి. **యావదేవాతి** పున ఏతస్స వచనం నియతపయోజనావధిపరిచ్ఛేదదస్సనత్థం. **హిరికోపీనపటిచ్ఛాదనత్థన్తి** నియతపయోజనం, ఇతరాని కదాచి హోన్తి. తత్థ

హిరికోపీనన్తి తం తం సమ్బాధట్ఠానం. యస్మిం యస్మిఞ్హి అఙ్గే వివరియమానే హిరీ కుప్పతి వినస్సతి, తం తం హిరిం కోపనతో హిరికోపీనన్తి వుచ్చతి. తస్స చ హిరికోపీనస్స పటిచ్ఛాదనత్థన్తి హిరికోపీనపటిచ్ఛాదనత్థం. "హిరికోపీనం పటిచ్ఛాదనత్థ"న్తిపి పాఠో.

పిణ్డపాతన్తి యంకిఞ్చి ఆహారం. యో హి కోచి ఆహారో భిక్ఖునో పిణ్డోల్యేన పత్తే పతితత్తా "పిణ్డపాతో"తి వుచ్చతి. పిణ్డానం వా పాతో పిణ్డపాతో, తత్థ తత్థ లద్ధానం భిక్ఖానం సన్నిపాతో, సమూహోతి వుత్తం హోతి. సేసం హేట్ఠా వుత్తనయమేవ.

సేనాసనన్తి సయనఞ్చ ఆసనఞ్చ. యత్థ యత్థ హి సేతి విహారే వా అడ్ఢయోగాదిమ్హి వా, తం సేనం. యత్థ యత్థ ఆసతి నిసీదతి, తం ఆసనం, తం ఏకతో కత్వా "సేనాసన"న్తి వుచ్చతి. **ఉతుపరిస్సయవినోదనపటిసల్లానారామత్థ**న్తి పరిసహనట్ఠేన ఉతుయేవ ఉతుపరిస్సయో. ఉతుపరిస్సయస్స వినోదనత్థఞ్చ పటిసల్లానారామత్థఞ్చ. యో సరీరాబాధచిత్తవిక్ఖేపకరో అసప్పాయో ఉతు సేనాసనపటిసేవనేన వినోదేతబ్బో హోతి, తస్స వినోదనత్థం ఏకీభావసుఖత్థఞ్చాతి వుత్తం హోతి. కామఞ్చ సీతపటిఘాతాదినావ ఉతుపరిస్సయవినోదనం వుత్తమేవ. యథా పన చీవరపటిసేవనే "హిరికోపీనపటిచ్ఛాదనం నియతపయోజనం, ఇతరాని కదాచి కదాచి భవన్తీ"తి వుత్తం, ఏవమిధాపి నియతఉతుపరిస్సయవినోదనం సన్ధాయ ఇదం వుత్తన్తి వేదితబ్బం. అథ వా అయం వుత్తప్పకారో ఉతు ఉతుయేవ. పరిస్సయో పన దువిధో పాకటపరిస్సయో చ పటిచ్ఛన్నపరిస్సయో చ. తత్థ **పాకటపరిస్సయో** సీహబ్యగ్ఘాదయో, **పటిచ్ఛన్నపరిస్సయో** రాగదోసాదయో. తే యత్థ అపరిగుత్తియా చ అసప్పాయరూపదస్సనాదినా చ ఆబాధం న కరోన్తి, తం సేనాసనం ఏవం జానిత్వా పచ్చవేక్ఖిత్వా పటిసేవన్తో భిక్ఖు పటిసఙ్ఖా యోనిసో సేనాసనం ఉతుపరిస్సయవినోదనత్థం పటిసేవతీతి వేదితబ్బో.

గిలానపచ్చయభేసజ్జపరిక్ఖారన్తి ఏత్థ రోగస్స పటిఅయనట్ఠేన పచ్చయో, పచ్చనీకగమనట్ఠేనాతి అత్థో. యస్స కస్సచి సప్పాయస్సేతం అధివచనం. భిసక్కస్స కమ్మం తేన అనుఞ్ఞాతత్తాతి భేసజ్జం. గిలానపచ్చయోవ భేసజ్జం గిలానపచ్చయభేసజ్జం, యం కిఞ్చి గిలానస్స సప్పాయం భిసక్కకమ్మం తేలమధుఫాణితాదీతి వుత్తం హోతి. పరిక్ఖారోతి పన "సత్తహి నగరపరిక్ఖారేహి సుపరిక్ఖత్తం హోతీ"తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౭.౬౭) పరివారో వుచ్చతి. "రథో సీలపరిక్ఖారో, ఝానక్ఖో చక్కవీరియో"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౫.౪) అలఙ్కారో. "యే చ ఖో ఇమే పబ్బజితేన జీవితపరిక్ఖారా సముదానేతబ్బా"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౧౯౧-౧౯౨) సమ్భారో. ఇధ పన సమ్భారోపి పరివారోపి వట్టతి. తఞ్హి గిలానపచ్చయభేసజ్జం జీవితస్స పరివారోపి హోతి, జీవితనాసకాబాధుప్పత్తియా అన్తరం అదత్వా రక్ఖణతో సమ్భారోపి. యథాచిరం పవత్తతి, ఏవమస్స కారణభావతో; తస్మా "పరిక్ఖారో"తి వుచ్చతి. ఏవం గిలానపచ్చయభేసజ్జఞ్చ తం పరిక్ఖారో చాతి గిలానపచ్చయభేసజ్జపరిక్ఖారో, తం గిలానపచ్చయభేసజ్జపరిక్ఖారం. గిలానస్స యం కిఞ్చి సప్పాయం భిసక్కానుఞ్ఞాతం తేలమధుఫాణితాదిజీవితపరిక్ఖారన్తి వుత్తం హోతి.

ఉప్పన్నానన్తి జాతానం భూతానం నిబ్బత్తానం. **వేయ్యాబాధికాన**న్తి ఏత్థ బ్యాబాధోతి ధాతుక్ఖోభో తంసముట్ఠానా చ కుట్ఠగణ్డపీళకాదయో, బ్యాబాధతో ఉప్పన్నత్తా వేయ్యాబాధికా. **వేదనాన**న్తి దుక్ఖవేదనా, అకుసలవిపాకవేదనా, తాసం వేయ్యాబాధికానం వేదనానం. **అబ్యాబజ్ఝపరమతాయా**తి నిద్దుక్ఖపరమతాయ. యావ తం దుక్ఖం సబ్బం పహీనం హోతి, తావాతి అత్థో.

సన్తుట్ఠో హోతీతి పచ్చయసన్తోసేన సన్తుట్ఠో హోతి. **ఇతరీతరేన చీవరేనా**తి థూలసుఖుమలూఖపణీతథిరజిణ్ణానం యేన కేనచి. అథ ఖో యథాలద్ధాదీనం ఇతరీతరేన యేన కేనచి సన్తుట్ఠో హోతీతి అత్థో. చీవరస్మిఞ్హి తయో సన్తోసా యథాలాభసన్తోసో యథాబలసన్తోసో యథాసారుప్పసన్తోసోతి. పిణ్డపాతాదీసుపి ఏసేవ నయో.

వణ్ణవాదీతి ఏకో సన్తుట్ఠో హోతి, సన్తోసస్స వణ్ణం న కథేతి, ఏకో న సన్తుట్ఠో హోతి, సన్తోసస్స వణ్ణం కథేతి, ఏకో నేవ సన్తుట్ఠో హోతి, న సన్తోసస్స వణ్ణం కథేతి, ఏకో సన్తుట్ఠో చ హోతి, సన్తోసస్స వణ్ణం కథేతి, తం దస్సేతుం ''**ఇతరీతరచీవరసన్తుట్ఠియా చ వణ్ణవాదీ**''తి వుత్తం. **అనేసన**న్తి దూతేయ్యపహీనగమనానుయోగప్పభేదం నానప్పకారం అనేసనం. **అప్పతిరూప**న్తి అయుత్తం. **అలద్ధా చా**తి అలభిత్వా. యథా ఏకచ్చో "కథం ను ఖో చీవరం లభిస్సామీ"తి పుఞ్ఞవన్తేహి భిక్ఖూహి సద్ధిం ఏకతో హుత్వా కోహఞ్ఞం కరోన్తో ఉత్తస్సతి పరితస్సతి, సన్తుట్ఠో భిక్ఖు ఏవం **అలద్ధా చ చీవరం న పరితస్సతి. లద్ధా చా**తి ధమ్మేన సమేన లభిత్వా. **అగధితో**తి విగతలోభవన్తో. **అముచ్ఛితో**తి అధిమత్తతణ్హాయ ముచ్ఛం అనాపన్నో. **అనజ్ఝాపన్నో**తి తణ్హాయ అనోత్థటో అపరియోనద్ధో. **ఆదీనవదస్సావీ**తి అనేసనాపత్తియఞ్చ గధితపరిభోగే చ ఆదీనవం పస్సమానో. **నిస్సరణపఞ్ఞో**తి "యావదేవ సీతస్స పటిఘాతాయా"తి (మ. ని. ౧.౨౩) వుత్తం నిస్సరణం ఏవ పజానన్తో. **ఇతరీతరచీవరసన్తుట్ఠియా**తి యేన కేనచి చీవరేన సన్తుట్ఠియా. **నేవత్తానుక్కంసేతీ**తి "అహం పంసుకూలికో, మయా ఉపసమ్పదమాళేయేవ పంసుకూలికఙ్గం గహితం, కో మయా సదిసో అత్థీ"తి అత్తుక్కంసనం న కరోతి. **న పరం వమ్భేతీ**తి "ఇమే పనఞ్ఞే భిక్ఖూ న పంసుకూలికా"తి వా "పంసుకూలికమత్తమ్పి ఏతేసం నత్థీ"తి వా ఏవం పరం న వమ్భేతి.

యో హి తత్థ దక్ఖోతి యో తస్మిం చీవరసన్తోసే వణ్ణవాదీ, తాసు వా దక్ఖో ఛేకో బ్యత్తో. **అనలసో**తి సాతచ్చకిరియాయ ఆలసియవిరహితో. **సమ్పజానో పటిస్సతో**తి సమ్పజానపఞ్ఞాయ చేవ సతియా చ యుత్తో. **పోరాణే**తి న అధునుప్పత్తికే. **అగ్గఞ్ఞే**తి "అగ్గో"తి జానితబ్బే. **అరియవంసే ఠితో**తి అరియానం వంసే పతిట్ఠితో. అరియవంసోతి చ యథా హి ఖత్తియవంసో బ్రాహ్మణవంసో వేస్సవంసో సుద్దవంసో సమణవంసో కులవంసో రాజవంసో, ఏవం అయమ్పి అట్ఠమో అరియవంసో అరియతన్తి అరియపవేణీ నామ హోతి. సో ఖో పనాయం అరియవంసో ఇమేసం వంసానం మూలగన్ధాదీనం కాళానుసారిగన్ధాదయో వియ అగ్గమక్ఖాయతి. కే పన తే అరియా యేసం ఏసో వంసోతి? అరియా వుచ్చన్తి బుద్ధా చ పచ్చేకబుద్ధా చ తథాగతసావకా చ, ఏతేసం అరియానం వంసోతి అరియవంసో. ఇతో పుబ్బే హి సతసహస్సకప్పాధికానం చతున్నం అసఙ్ఖ్యేయ్యానం మత్థకే తణ్హఙ్కరో మేధఙ్కరో సరణఙ్కరో దీపఙ్కరోతి చత్తారో బుద్ధా ఉప్పన్నా, తే అరియా, తేసం అరియానం వంసోతి అరియవంసో. తేసం బుద్ధానం పరినిబ్బానతో అపరభాగే ఏకం అసఙ్ఖ్యేయ్యం అతిక్కమిత్వా కోణ్డఞ్ఞో నామ బుద్ధో ఉప్పన్నో…పే… ఇమస్మిం కప్పే కకుసన్ధో కోణాగమనో కస్సపో అమ్హాకం భగవా గోతమోతి చత్తారో బుద్ధా ఉప్పన్నా, తేసం అరియానం వంసోతి అరియవంసో. అపి చ అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నానం సబ్బబుద్ధపచ్చేకబుద్ధసావకానం అరియానం వంసోతి అరియవంసో, తస్మిం అరియవంసే పతిట్ఠితో.

ఇతరీతరేన పిణ్డపాతేనాతి యేన కేనచి పిణ్డపాతేన. **సేనాసనాదీసుపి ఏసేవ నయో. ఆయతనేసూ**తి చక్ఖాదీసు ఆయతనేసు.

యతోతి సఞ్ఞతో. **యత్తో**తి యత్తవా. **పటియత్తో**తి అతివియ యత్తవా. **గుత్తో**తి రక్ఖితో. **గోపితో**తి మఞ్జూసాయ వియ పట్ఠపితో. **రక్ఖితో**తి పటిసామితో. **సంవుతో**తి ద్వారసంవరణేన పిహితో. **ఖుంసితో**తి గరహితో. **వమ్భితో**తి అపసాదితో. **ఘట్టితో**తి ఘట్టనమాపాదితో. **గరహితో**తి అవమఞ్ఞితో. **ఉపవదితో**తి అక్కోసితో.

ఫరుసేనాతి మమ్మచ్ఛేదనవచనేన. **కక్ఖళేనా**తి దారుణేన. **నప్పటివజ్జా**తి పటిప్ఫరిత్వా న కథేయ్య.

౨౦౭. ఝానానుయుత్తోతి అనుప్పన్నుప్పాదనేన ఉప్పన్నసేవనేన చ ఝానేన అనుయుత్తో. **ఉపేక్ఖమారబ్భ సమాహితత్తో**తి చతుత్థజ్ఝానుపేక్ఖం ఉప్పాదేత్వా సమాహితచిత్తో. **తక్కాసయం కుక్కుచ్చఞ్చుపచ్ఛిన్దే**తి కామవితక్కాదివితక్కఞ్చ కామసఞ్ఞాదికం వితక్కస్స ఆసయఞ్చ హత్థకుక్కుచ్చాదికుక్కుచ్చఞ్చ ఉపచ్ఛిన్దేయ్య.

అనుప్పన్నస్స వా పఠమస్స ఝానస్స ఉప్పాదాయాతి తస్మిం అత్తభావే అనుప్పన్నస్స వా ఉప్పజ్జిత్వా పరిహీనస్స వా పఠమజ్ఝానస్స ఉప్పాదనత్థం అత్తనో సన్తానే పటిలాభత్థం. **ఉప్పన్నం వా పఠమం ఝానం ఆసేవతీ**తిఆదీసు ఏత్థ ఆదరేన సేవతి పగుణం కరోతి **భావేతి** వడ్ఢేతి **బహులీకరోతి** పునప్పునం కరోతి.

ఉపేక్ఖాతి చతుత్థజ్ఝానే ఉప్పన్నా తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖా. **ఉపేక్ఖా**తి సభావపదం. **ఉపేక్ఖనా**తి ఉపపత్తితో ఇక్ఖనాకారో. **అజ్ఝుపేక్ఖనా**తి అధికా హుత్వా ఇక్ఖనా. **చిత్తసమతా**తి చిత్తస్స సమతా చిత్తస్స ఊనాతిరిత్తతం వజ్జేత్వా సమభావో. **చిత్తప్పస్సద్ధతా**తి చిత్తస్స అప్పగబ్భతా, అథద్ధభావోతి అత్థో. **మజ్ఝత్తతా చిత్తస్సా**తి న సత్తస్స న పోసస్స, చిత్తస్స మజ్ఝత్తభావోతి అత్థో. **చతుత్థే ఝానే ఉపేక్ఖం ఆరబ్భా**తి చతుత్థస్మిం ఝానస్మిం ఉప్పన్నం తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖం పటిచ్చ. **ఏకగ్గచిత్తో**తి ఏకారమ్మణే పవత్తచిత్తో. **అవిక్ఖిత్తచిత్తో**తి ఉద్ధచ్చవిరహితో న విక్ఖిత్తచిత్తో.

నవ వితక్కా వుత్తనయా ఏవ. **కామవితక్కానం కామసఞ్ఞాసయో**తి కామవితక్కం వితక్కేన్తస్స ఉప్పన్నా కామసఞ్ఞా తేసం వితక్కానం ఆసయో వసనోకాసోతి కామసఞ్ఞాసయో. **బ్యాపాదవితక్కా**దీసుపి ఏసేవ నయో.

౨౦౮. చుదితో వచీభి సతిమాభినన్దేతి ఉపజ్ఝాయాదీహి వాచాహి చోదితో సమానో సతిమా హుత్వా తం చోదనం అభినన్దేయ్య. **వాచం పముఞ్చే కుసల**న్తి ఞాణసముట్ఠితం వాచం పముఞ్చేయ్య. **నాతివేల**న్తి అతివేలం పన వాచం కాలవేలఞ్చ సీలవేలఞ్చ అతిక్కన్తం నప్పముఞ్చేయ్య. **జనవాదధమ్మాయా**తి జనపరివాదకథాయ. **న చేతయేయ్యా**తి చేతనం న ఉప్పాదేయ్య.

ఇదం తే అప్పత్తన్తి ఇదం తవ న పత్తం. **అసారుప్ప**న్తి తవ పయోగం అసారుప్పం. **అసీలట్ఠ**న్తి తవ పయోగం న సీలే పతిట్ఠన్తి అసీలట్ఠం, సీలే ఠితస్స పయోగం న హోతీతి వుత్తం హోతి. కేచి "అసిలిట్ఠ"న్తి పఠన్తి, అమట్ఠవచనన్తి అత్థం వణ్ణయన్తి.

నిధీనన్తి తత్థ తత్థ నిదహిత్వా ఠపితానం హిరఞ్ఞసువణ్ణాదిపూరానం నిధికుమ్భీనం. **పవత్తార**న్తి కిచ్ఛజీవికే దుగ్గతమనుస్సే అనుకమ్పం కత్వా "ఏహి సుఖేన తే జీవనుపాయం దస్సేస్సామీ"తి నిధిట్ఠానం నేత్వా హత్థం పసారేత్వా "ఇమం గహేత్వా సుఖం జీవా"తి ఆచిక్ఖితారం వియ. **వజ్జదస్సిన**న్తి ద్వే వజ్జదస్సినో "ఇమినా నం అసారుప్పేన వా ఖలితేన వా సఙ్ఘమజ్ఝే నిగ్గణ్హిస్సామీ"తి రన్ధగవేసకో చ అఞ్ఞాతం ఞాపనత్థాయ ఞాతం అనుగ్గణ్హత్థాయ సీలాదినా చస్స వుద్ధికామతాయ తం తం వజ్జం ఓలోకనేన ఉల్లపనసభావసణ్ఠితో చ. అయం ఇధ అధిప్పేతో. యథా హి దుగ్గతమనుస్సో "ఇమం గణ్హాహీ"తి తజ్జేత్వా పోథేత్వాపి నిధిం దస్సేన్తే కోపం న కరోతి, పముదితోవ హోతి, ఏవమేవ ఏవరూపే పుగ్గలే అసారుప్పం వా ఖలితం వా దిస్వా ఆచిక్ఖన్తే కోపో న కాతబ్బో, తుట్ఠేనేవ భవితబ్బం. "భన్తే మహన్తం వో కతం కమ్మం, మయ్హం ఆచరియుపజ్ఝాయట్ఠానే ఠత్వా ఓవదన్తేహి పునపి మం వదేయ్యాథా"తి పవారేతబ్బమేవ. **నిగ్గయ్హవాది**న్తి ఏకచ్చో హి సద్ధివిహారికాదీనం అసారుప్పం వా ఖలితం వా దిస్వా "అయం మే ముఖోదకదానాదీహి సక్కచ్చం ఉపట్ఠహతి, సచే నం

వక్ఖామి, న మం ఉపట్ఠహిస్సతి, ఏవం మమ పరిహాని భవిస్సతీ”తి వత్తుం అవిసహన్తో న నిగ్గయ్హవాదీ నామ హోతి, సో ఇమస్మిం సాసనే కచవరం ఆకిరతి. యో పన తథారూపం వజ్జం దిస్వా వజ్జానురూపం తజ్జేత్వా పణామేన్తో దణ్డకమ్మం కరోన్తో విహారా నీహరన్తో సిక్ఖాపేతి, అయం నిగ్గయ్హవాదీ నామ సేయ్యథాపి సమ్మాసమ్బుద్ధో. వుత్తఞ్హేతం – “నిగ్గయ్హ నిగ్గయ్హాహం, ఆనన్ద, వక్ఖామి, పవయ్హ పవయ్హాహం, ఆనన్ద, వక్ఖామి, యో సారో సో ఠస్సతీ”తి (మ॰ ని॰ ౩.౧౯౬). **మేధావిన్తి** ధమ్మోజపఞ్ఞాయ సమన్నాగతం. **తాదిసన్తి** ఏవరూపం పణ్డితం భజేయ్య పయిరుపాసేయ్య. తాదిసఞ్హి ఆచరియం భజమానస్స అన్తేవాసికస్స సేయ్యోవ హోతి, న పాపియో, వుడ్ఢియేవ హోతి, నో పరిహానీతి.

ఓవదేయ్యాతి ఉప్పన్నే వత్థుస్మిం వదన్తో ఓవదతి నామ, అనుప్పన్నే “అయసోపి తే సియా”తిఆదివసేన అనాగతం దస్సేన్తో అనుసాసతి నామ. సమ్ముఖా వదన్తోపి ఓవదతి నామ, పరమ్ముఖా దూతం వా సాసనం వా పేసేన్తో అనుసాసతి నామ. సకిం వదన్తోపి ఓవదతి నామ, పునప్పునం వదన్తో అనుసాసతి నామ. ఓవదన్తో ఏవ వా అనుసాసతి నామాతి ఏవం ఓవదేయ్య అనుసాసేయ్య. **అసబ్భాతి** అకుసలధమ్మా నివారేయ్య, కుసలధమ్మే పతిట్ఠపేయ్యాతి అత్థో. **సతఞ్హి సో పియో హోతీతి** సో ఏవరూపో పుగ్గలో బుద్ధాదీనం సప్పురిసానం పియో హోతి. యే పన అదిట్ఠధమ్మా అవితిణ్ణపరలోకా ఆమిసచక్ఖుకా జీవికత్థాయ పబ్బజితా, తేసం అసతం సో ఓవాదకో అనుసాసకో “న త్వం అమ్హాకం ఉపజ్ఝాయో, న ఆచరియో, కస్మా అమ్హాకం ఓవదసీ”తి ఏవం ముఖసత్తీహి విజ్ఝన్తానం అప్పియో హోతీతి.

ఏకకమ్మన్తి అపలోకనకమ్మాదికం ఏకకమ్మం. **ఏకుద్దేసోతి** నిదానుద్దేసాదికో ఏకుద్దేసో. **సమసిక్ఖతాతి** సమానసిక్ఖతా. **ఆహతచిత్తతన్తి** కోధేన పహతచిత్తభావం. **ఖిలజాతతన్తి** థద్ధభావం. **పఞ్చపి చేతోఖిలేతి** బుద్ధధమ్మసఙ్ఘసిక్ఖాసబ్రహ్మచారీసు పఞ్చసుపి చిత్తస్స థద్ధభావే.

ఞాణసముట్ఠితం వాచన్తి ఞాణసమ్పయుత్తచిత్తేన ఉప్పాదితం వాక్యం. **ముఞ్చేయ్యాతి** విస్సజ్జేయ్య. **అత్థూపసంహితన్తి** అత్థసహితం కారణసహితం. **ధమ్మూపసంహితన్తి** ధమ్మేన యుత్తం. **కాలాతిక్కన్తం వాచం న భాసేయ్యాతి** కాలాతీతం వాచం న కథేయ్య తస్స కాలస్స అతిక్కన్తత్తా. **వేలాతిక్కన్తన్తి** మరియాదాతీతం వచనం న భణేయ్య వచనమరియాదస్స అతిక్కన్తత్తా. ఉభయవసేన కాలవేలా.

యో వే కాలే అసమ్పత్తేతి అత్తనో వచనకాలే అసమ్పత్తే. **అతివేలన్తి** వేలాతిక్కన్తం కత్వా అతిరేకప్పమాణం భాసతి. **నిహతో సేతీతి** నిగ్ఘాతితో సయతి. **కోకిలాయేవ అత్రజోతి** కాకియా పటిజగ్గితో కోకిలాయ అబ్భన్తరే జాతో కోకిలపోతకో వియ.

౨౦౯. **అథాపరన్తి** అథ ఇదాని ఇతో పరమ్పి. **పఞ్చ రజానీతి** రూపరాగాదీని పఞ్చ రజాని. **యేసం సతీమా వినయాయ సిక్ఖేతి** యేసం ఉపట్ఠితస్సతి హుత్వావ వినయనత్థం తిస్సో సిక్ఖా సిక్ఖేయ్య. ఏవం సిక్ఖన్తో హి **రూపేసు...పే॰... ఫస్సేసు సహేథ రాగం,** న అఞ్ఞేతి.

రూపరజోతి రూపారమ్మణం పటిచ్చ ఉప్పన్నో రాగాదిరజో. **సద్దరజాదీసుపి** ఏసేవ నయో.

౨౧౦. తతో సో తేసం వినయాయ సిక్ఖన్తో అనుక్కమేన – **ఏతేసు ధమ్మేసూతి** గాథా. తత్థ **ఏతేసూతి** రూపాదీసు. **కాలేన సో సమ్మా ధమ్మం పరివీమంసమానోతి** సో భిక్ఖు య్వాయం “ఉద్ధతే చిత్తే సమథస్స కాలో”తిఆదినా (సం॰ ని॰

౫.౨౩౪) నయేన కాలో వుత్తో, తేన కాలేన సబ్బం సఙ్ఖతధమ్మం అనిచ్చాదినయేన పరివీమంసమానో. **ఏకోదిభూతో విహనే తమం సో**తి సో ఏకగ్గచిత్తో సబ్బం మోహాదితమం విహనేయ్య, నత్థి ఏత్థ సంసయో.

ఉద్ధతే చిత్తేతి వీరియిన్ద్రియవసేన చిత్తే అవూపసన్తే. బలవవీరియఞ్హి మన్దసమాధిం వీరియస్స ఉద్ధచ్చపక్ఖత్తా ఉద్ధచ్చం అభిభవతి. ఏవం ఉద్ధతే చిత్తే. **సమథస్స కాలో**తి సమాధిస్స భావనాయ కాలో. **సమాహితే చిత్తే**తి ఉపచారప్పనాహి చిత్తే సమాహితే. బలవసమాధి హి మన్దవీరియం సమాధిస్స కోసజ్జపక్ఖత్తా కోసజ్జం అభిభవతి. సమాధి వీరియేన సఞ్ఞోజితో కోసజ్జే పతితుం న లభతి. వీరియం సమాధినా సఞ్ఞోజితం ఉద్ధచ్చే పతితుం న లభతి . తస్మా తదుభయం సమం కాతబ్బం. ఉభయసమతాయ హి అప్పనా హోతి. **విపస్సనాయ కాలో**తి ఏవం సమాహితే అనిచ్చాదివసేన వివిధాయ పస్సనాయ కాలో, సమాధికమ్మికస్స బలవతీపి సద్ధా వట్టతి. ఏవం సద్దహన్తో ఓకప్పేన్తో అప్పనం పాపుణాతి. సమాధిపఞ్ఞాసు పన సమాధికమ్మికస్స బలవతీ ఏకగ్గతా వట్టతి. ఏవఞ్హి సో అప్పనం పాపుణాతి. విపస్సనాకమ్మికస్స పన పఞ్ఞా బలవతీ వట్టతి. ఏవఞ్హి సో లక్ఖణప్పటివేధం పాపుణాతి. ఉభిన్నం పన సమత్తేపి అప్పనా హోతి ఏవ.

కాలే పగ్గణ్హతి చిత్తన్తి యస్మిం సమయే అతిసిథిలవీరియతాదీహి లీనం చిత్తం హోతి, తస్మిం సమయే ధమ్మవిచయవీరియపీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గసముట్ఠాపనేన తం చిత్తం పగ్గణ్హాతి. **నిగ్గణ్హతీ**తి యస్మిం సమయే అచ్చారద్ధవీరియతాదీహి ఉద్ధతం చిత్తం హోతి, తస్మిం సమయే పస్సద్ధిసమాధిఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గసముట్ఠాపనేన తం చిత్తం నిగ్గణ్హాతి. **సమ్పహంసతి కాలేనా**తి యస్మిం సమయే చిత్తం పఞ్ఞాపయోగమన్దతాయ వా ఉపసమసుఖానం విగమేన వా నిరస్సాదం హోతి , తస్మిం సమయే అట్ఠసంవేగవత్థుపచ్చవేక్ఖణేన సంవేజేతి. అట్ఠ సంవేగవత్థూని నామ – జాతిజరాబ్యాధిమరణాని చత్తారి, అపాయదుక్ఖం పఞ్చమం, అతీతే వట్టమూలకం దుక్ఖం అనాగతే వట్టమూలకం దుక్ఖం, పచ్చుప్పన్నే ఆహారపరియేట్ఠిమూలకం దుక్ఖన్తి. రతనత్తయగుణానుస్సరణేనాస్స పసాదం జనేతి. అయం వుచ్చతి "సమ్పహంసతి కాలేనా"తి. **కాలే చిత్తం సమాదహే**తి యస్మిం సమయే సద్ధాపఞ్ఞానం సమాధివీరియానఞ్చ సమభావో, తస్మిం కాలే చిత్తం సమాదహేయ్య.

అజ్ఝుపేక్ఖతి కాలేనాతి యస్మిం సమయే సమ్మా పటిపత్తిం ఆగమ్మ అలీనం అనుద్ధతం అనిరస్సాదం ఆరమ్మణే సమప్పవత్తం సమథవీథిపటిపన్నం చిత్తం హోతి, తదాస్స పగ్గహనిగ్గహసమ్పహంసనేసు న బ్యాపారం ఆపజ్జతి సారథి వియ సమప్పవత్తేసు అస్సేసు. అయం వుచ్చతి "అజ్ఝుపేక్ఖతి కాలేనా"తి. **సో యోగీ కాలకోవిదో**తి ఏసో వుత్తప్పకారో కమ్మట్ఠానయోగే నియుత్తో పగ్గహనిగ్గహసమ్పహంసనసమాదహనఅజ్ఝుపేక్ఖనకాలేసు ఛేకో బ్యత్తో. **కిమ్హి కాలమ్హీ**తిఆదినా పగ్గహాదికాలం పుచ్ఛతి.

ఇదాని పగ్గహాదికాలం విస్సజ్జేన్తో "**లీనే చిత్తమ్హీ**"తిఆదిమాహ. అతిసిథిలవీరియతాదీహి చిత్తే లీనభావం గతే ధమ్మవిచయవీరియపీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గసముట్ఠాపనేన పగ్గహో. **ఉద్ధతస్మిం వినిగ్గహో**తి అచ్చారద్ధవీరియతాదీహి ఉద్ధతే చిత్తే పస్సద్ధిసమాధిఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గసముట్ఠాపనేన నిగ్గహో. **నిరస్సాదగతం చిత్తం, సమ్పహంసేయ్య తావదే**తి పఞ్ఞాపయోగమన్దతాయ వా ఉపసమసుఖానం విగమేన వా అస్సాదవిరహితం గతం అట్ఠసంవేగవత్థుపచ్చవేక్ఖణేన వా రతనత్తయగుణానుస్సరణేన వా తస్మిం ఖణే చిత్తం సమ్పహంసేయ్య.

సమ్పహట్ఠం యదా చిత్తన్తి యస్మిం కాలే వుత్తనయేనేవ సమ్పహంసితం చిత్తం హోతి. **అలీనం భవతి నుద్ధతన్తి** వీరియసమాధీహి సఞ్ఞోజితత్తా లీనుద్ధచ్చవిరహితఞ్చ హోతి. **సమథనిమిత్తస్సాతి** సమథో చ నిమిత్తఞ్చ సమథనిమిత్తం, తస్స సమథనిమిత్తస్స. **నో కాలోతి** యో నో లీనుద్ధచ్చవిరహితకాలో వుత్తో, నో కాలో. **అజ్ఝత్తం రమయే మనోతి** ఝానసమ్పయుత్తం చిత్తం కసిణాదిగోచరజ్ఝత్తే తోసేయ్య అభిరమాపేయ్య.

ఏతేన మేవుపాయేనాతి ఏతేన వుత్తఉపాయేన ఏవ. **మ**-కారో పదసన్ధివసేన వుత్తో. **అజ్ఝుపేక్ఖేయ్య తావదేతి** యదా ఉపచారప్పనాహి తం చిత్తం సమాహితం, తదా "సమాహితం చిత్త"న్తి జానిత్వా పగ్గహనిగ్గహసమ్పహంసనేసు బ్యాపారం అకత్వా తస్మిం ఖణే అజ్ఝుపేక్ఖనమేవ కరేయ్య.

ఇదాని "కిమ్హి కాలమ్హి పగ్గాహో"తి పుట్ఠగాథం నిగమేన్తో **"ఏవం కాలవిదూ ధీరో"**తిఆదిమాహ. **కాలేన కాలం చిత్తస్స, నిమిత్తముపలక్ఖయేతి** కాలానుకాలం సమాధిసమ్పయుత్తచిత్తస్స ఆరమ్మణం సల్లక్ఖేయ్య, ఉపపరిక్ఖేయ్యాతి అత్థో. సేసం సబ్బత్థ పాకటమేవ. ఏవం అరహత్తనికూటేన దేసనం నిట్ఠాపేసీతి.

సద్ధమ్మప్పజ్జోతికాయ మహానిద్దేసట్ఠకథాయ

సారిపుత్తసుత్తనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

అట్ఠకవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సద్ధమ్మప్పజ్జోతికా నామ మహానిద్దేస-అట్ఠకథా నిట్ఠితా.